

İki Hirsch

Beşir Ayvazoğlu 1997.08.20

TÜBİTAK son zamanlarda ilgi çekici kitaplar neşrediyor, farkında mısınız? Bunlardan biri, üniversite reformu sırasında hukuk fakültesinde görev yapan Prof. Ernst E. Hirsch'in Anılarım adlı kitabı; alt başlığı şöyle: "Kayzer dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Ülkesi".

Hirsch'in 1933 yılından itibaren yaklaşık yirmi yıl yaşadığı Türkiye'yle ilgili hatıraları, Türkçeye Fatma Suphi tarafından başarıyla çevrilen kitabın yarısından fazlasını işgal ediyor.

Cumhuriyet'in ikinci on yılına dair canlı ve ayrıntılı tasvirlerin ve önemli tespitlerin yer aldığı Anılarım üzerinde aslında geniş olarak durmak gerekir. Fakat izninizle ben bu yazıda Prof. Hirsch'in bir değinmesinden yola çıkarak başka bir Hirsch'ten, Baron Maurice de Hirsch'ten söz edeceğim.

Türkiye'ye 1933 yılında trenle gelen Prof. Hirsch, yolculuk macerasını anlatırken Edirne-İstanbul arasındaki mesafenin kuş uçuşu 220, Yunan toprağına girip çıkmayan karayolunun ise 250 kilometre kadar olduğu halde, demiryolunun 320 kilometre tuttuğunu söylüyor ve bunun sebebini şöyle açıklıyor:

"Avrupa Türkiyesi'nin dağlık veya başka bakımlardan güç aşılabir coğrafi yapısı yoktur. İşin püf noktası, benim eskilerde yaşamış bir adaşımın, Belçikalı Baron Hirsch'in uyanıklığında yatar (...) Bu Baron Hirsch, 1869 yılında Doğu demiryolu imtiyazını ele geçirmiş ve kilometre başına garanti de sağlamıştır; böylece raylar, nesnel olarak haklı gösterilemeyecek kadar, fuzuli yere uzun döşenmiş ve Osmanlı maliyesine ağır bir yük oluşturmuştur" (s.195).

Baron Hirsch'in kim olduğunu ve Osmanlı Devleti'ni son derece ince usullerle nasıl soyup soğana çevirdiğini bütün teferruatıyla öğrenmek isteyen okuyucularım Dr. Vahdettin Engin'in Rumeli Demiryolları (Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993) adlı kitabını okumalıdır.

İsmi, Rumeli demiryollarının imtiyazını aldığı 1869 yılında gündeme gelen ve tarihin tanıdığı en büyük sahtekârlardan biri olan Siyonist Baron Hirsch, 1874'te hatları teslim almak üzere Bâbiâli tarafından kurulan komisyonun raporuna göre, coğrafi yapı son derece müsait olduğu halde, basit tüneller ve köprüler inşa etmemek için yolu lüzumsuz kıvrımlarla uzatmış ve yerleşim merkezlerine uğramak için en ufak bir fedakârlıkta bulunmamıştır. Öyle ki, birkaç köprü ve tünel yapmaktan kaçınıldığı için, şehir merkezleri demiryollarından bir hayli uzak mesafede kalır. Komisyon, yaptığı inceleme sonunda hat boyunca istasyonsuz şehir ve kasabalar, hatta şehirsiz ve kasabasız istasyonlar tespit edecektir. Üstelik birbirinden çok uzak mesafelere yapılan istasyonlarda binalar da komik denecek derecede küçük inşa edilmiştir.

Vahdettin Engin, söz konusu kitabında, Osmanlı Devleti'nin Rumeli demiryollarının inşası için inanılmaz fedakârlıklarda bulunduğunu, fakat gerek imtiyaz sahibi Baron Hirsch'in hile ve kurnazlıkları, gerekse bazı devlet adamlarının şahsî çıkarlarını ön planda tutmaları (yani rüşvet) yüzünden elde edilen netice, lüzumsuz yere uzatılmış, yeterli ölçüde sağlam olmayan, üstelik tamamlanmamış demiryolu hatlarıdır. Öteden beri büyük sıkıntılar içinde bulunan ve sürekli açık veren Osmanlı maliyesine aşırı bir yük getiren Rumeli demiryolları, Baron Hirsch'i, Avrupa'nın sayılı -hatta dolandırdığı Osmanlı Devleti'ne borç verecek güçte- zenginlerinden biri haline getirir.

Ve daha önemlisi, Baron Hirsch, Osmanlı Devleti'ni dolandırarak kazandığı paralarla Siyonizm'e büyük hizmetlerde bulunmuş, hatta 1890 yılında Yahudi Kolonizasyon Örgütü'nü kurarak Anadolu'da Yahudiler için

geniş topraklar satın almayı bile planlamıştır. Ancak Osmanlı yönetimi Anadolu'da ve Filistin'de Yahudiler için toprak satılması yolundaki ağır baskılara karşı koymayı başaracaktır.

Prof. Hirsch, Türkiye'deki ilk yıllarında adını öğrenen hemen herkesin kendisine Baron Hirsch'le akrabalığı olup olmadığını sorduğunu söylüyor. Bu demektir ki büyük dolandırıcının adı Türkiye'de 1930'lara kadar unutulmamış. Bence hiç unutulmamalıdır; çünkü Baron Hirsch'in çağdaş yerli ve yabancı versiyonlarının faaliyetlerine aynı hızla devam ettiklerinden eminim.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aytmatov, Elazığ'da

Beşir Ayvazoğlu 2007.10.25

Cengiz Aytmatov, 1992 yılında İLESAM'ın "Türk Dünyası Edebiyatına Hizmet Ödülü"nü almak üzere Türkiye'ye geldiğinde kendisiyle uzunca bir röportaj yapmıştım.

Bu, belki de onun Sovyet rejimini açık bir biçimde eleştirdiği ilk röportajdı. Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Lüksemburg büyükelçisi olduğu için pek rahat konuşamasa da, o günün şartlarında söylenebilecek hemen her şeyi söylemiş, eski durumlarını "Sovyet yazarlarının birer kolları ve birer ayakları bağlıydı" diye kısaca özetlemişti.

Zamanla çok daha rahat konuşmaya, Türk dünyası rönesansından, hatta ortak bir edebî Türkçe ihtiyacından söz etmeye başlayan Aytmatov'un yolu artık Türkiye'ye daha sık düşüyor. Bugün de Elazığ'da, Elazığ Valiliği'nden "Türk Dünyasına Hizmet Ödülü", Fırat Üniversitesi'nden fahri doktora unvanı alacak. Türk Edebiyatı Vakfı ise onun için bir şükran plaketi hazırladı. Bugün ayrıca Elazığ Belediyesi'nce Cengiz Aytmatov adının verildiği bir parkın açılışı, ardından da "Yıldırım Sesli Manasçı: Aytmatov" açık oturumu yapılacak. 15. Hazar Şiir Akşamları bile Aytmatov şerefine düzenlendi. TBMM Başkanı Köksal Toptan, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Cemil Çiçek, Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay, Kırgızistan Cumhuriyeti Kültür Bakanı Sultan Raev... hepsi Elazığ'da olacaklar. Kısacası, bugün Elazığ'da sadece Aytmatov konuşulacak.

Cengiz Aytmatov ismi Türkiye'de 1970'lerde Cemile ve Toprak Ana isimli hikâyeleriyle duyulmuştu. Benim de ondan okuduğum ilk eserler bunlardır. Ne var ki o yıllarda ideolojik kampaşma ve karşılıklı peşin hükümler yüzünden bazı yazarların değerleri hemen fark edilemiyordu. Onun sıradan bir Sovyet yazarı olmadığını Gün Uzar Yüzyıl Olur adlı romanını okuduktan sonra anlamıştık. Doğrusu, okuduğunu anlayan biri, totalitarizmin büyük bir ustalıkla eleştirilip sorgulandığı bu büyük roman ve sosyal psikolojiye kazandırdığı "mankurt" kavramı ortada dururken Aytmatov'u komünist diye bir kenara atamazdı. Hangi dünya görüşünü benimsemiş olursa olsun, saygı duyulması, şapka çıkarılması gereken büyük bir yazardı o.

Demirperde yıkıldıktan sonra daha yakından tanıdığımız Aytmatov'un Türkiye'de onun için biçilen hiçbir elbiseye sığmadığını gördük. Karşımızdaki, komünizmi de, dar mânâsında milliyetçiliği de çok aşmıştı; kendi ülkesinin tarihinden ve kültüründen yola çıkarak beşerî ve evrensel olanın peşinde koşuyordu.

Ne güzeldir o Cengiz Han'a Küsen Bulut... Kim bilir, kaç defa okudum, kaç defa anlattım! Gün Uzar Yüzyıl Olur'un bir bölümü olarak yazılan, fakat sansüre kurban gittiği için yıllar sonra yayımlanabilen bu hikâye kısaca şöyle özetlenebilir: Dünyaya hâkim olma ihtirasının önüne çıkacak her türlü engeli ortadan kaldırmaya kararlı görünen Cengiz Han, Batı'ya doğru büyük bir sefere çıkar. Sefer boyunca hareket halindeki bir bulut onu güneşten korumaktadır. Ordusunda, disiplinin bozulmaması için askerlerin evlenip çocuk sahibi olmaları yasaktır. Ne var ki subaylarından biri, bayrak işleyen kadınlardan biriyle gizlice evlenir ve bir çocuk sahibi olur. Durum ortaya çıkınca, subay ve eşi idam edilerek cezalandırılırlar. Bakıcı kadın ise çocukla birlikte kovulur. Bu olay üzerine küsüp uzaklaşan bulut, bozkırda tek başına kalan bakıcı kadınla çocuğu güneşten korumaya başlar.

Bundan daha etkili bir totalitarizm eleştirisi olabilir mi? Ha Cengiz Han, ha Stalin...

Aytmatov, bu yazının başında sözünü ettiğim röportajda, Cengiz Han'a Küsen Bulut efsanesine benzer bir olayın Stalin döneminde yaşandığını anlatmıştı. SSCB'de, 1950'lerin başlarında tanınmış bir sinema yıldızı, ABD Büyükelçiliği'nde görevli bir gence âşık olur. Bütün uyarılara rağmen bundan vazgeçmeyince, şöhretine filan bakılmaksızın Sibiry'a sürülür. Amerikalı ise apar topar ülkesine gönderilir.

Elbette her yazar içinden çıktığı milletin hayatını anlatmalı, millî efsanelerini, geleneklerini, törelerini mümkün olduğunca kaynak olarak kullanmalıdır. Fakat Aytmatov'a göre, orada kalınırsa bir yere varılamaz; edebiyatın, millî hayatı ve gelenekleri anlatmanın ötesinde de hedefleri vardır; ufkunu millî olanın ötesine doğru genişleterek evrensel olana ulaşmak için gayret göstermeyen yazar, iyi bir yazar olamaz. Bence çok haklı...

Bu yazıyı noktalamadan şu gerçeğin altını çizmek isterim: Yazarı yaşatan, yazma heyecanıdır. Bu heyecanı kaybederse, kaç yaşına gelirse gelsin, yaşamıyor demektir! 2003 yılında 75. yaşını kutladığımız Aytmatov, bugün 79 yaşında ve hâlâ dinç, hâlâ yazıyor. Eminim kafasında yazılmayı bekleyen birçok roman projesi vardır. Bugün belki bu projelerden de haberdar olacağız. Büyük yazara uzun ve verimli bir ömür diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

KOCAV, Süleymaniye ve Turgut Cansever Hoca

Beşir Ayvazoğlu 2007.11.29

Üniversiteli idealist öğrenciler tarafından 1987 yılında kurulan ve geçen kasım ayının başlarında büyük bir şölenle yirminci yılını kutlayan Kültür Ocağı Vakfı (KOCAV), ismiyle müsemma bir vakıftır; bir üniversite gibi çalışır.

Çok sayıda akademik seminer, konferans, panel, sempozyum ve kültür gezisi düzenlemiş, daha da önemlisi, burs vererek yüzlerce öğrencinin rahat ve verimli bir tahsil hayatı yaşamasını sağlamıştır. Geçen hafta Eminönü Belediyesi'yle birlikte gerçekleştirdiği Süleymaniye Sempozyumu da, genel merkezinin bulunduğu Süleymaniye semtini tarihî kimliğine kavuşturma faaliyetlerine ciddi bir katkı niteliği taşıyor.

Süleymaniye, bilindiği gibi, bir zamanlar daha çok ulemanın ve kalem erbabının ikamet için tercih ettiği seçkin, asude bir semtti; Sinan'ın muhteşem eserini gölgelemeyecek ölçekte, fakat her biri mücevher güzelliğinde zarif konaklarla bezeliydi. Kültür Ocağı Vakfı'nın restore ettirerek kullandığı konağın da büyük bestekâr Hacı Arif Bey'e ait olduğu söylenir. Cumhuriyet devrinde ne yazık ki bu konaklardan bir kısmı yerlerini çirkin betonarme binalara bırakırken bir kısmı oda oda kiraya verilerek hoyratça kullanıldı ve semtin beşerî dokusu tamamen değiştirildi.

Sadece Osmanlı-Türk tarihinin değil, insanlık tarihinin en önemli mimari âbidelerinden biri olan ve titizlikle korunması gereken Süleymaniye Külliyesi'nin böyle barbarca kuşatılıp tabii çevresinden tecrit edilmesine devlet tarafından göz yumulması anlaşılır gibi değildir. Yılan hikâyesine dönen koruma ve düzenleme projelerinin hiç değilse "2010 Kültür Başkenti" faaliyetleri çerçevesinde hayata geçirilmesini temenni etmekten başka yapabileceğimiz bir şey yok!

Açılış oturumu dâhil yirmi bir oturumdan oluşan Süleymaniye Sempozyumu, bu külliyenin ve çevresinin tarihimiz ve kültürümüz açısından ne kadar önemli olduğunu bir kere daha gündeme taşımış olması bakımından önemliydi. Külliye'nin -halen Darüzzıyafe adıyla Türk yemeklerinin ikram edildiği bir lokanta olarak hizmet veren- imaret binasında, üç gün boyunca, kısaca özetlemeye çalıştığım meseleler enine boyuna konuşuldu, tartışıldı.

Sempozyuma katılanlara armağan edilen çantanın içinde de hoş bir sürpriz vardı: Turgut Cansever'in Albaraka Türk tarafından geçen yıl yayımlanan Mimar Sinan adlı kitabı. Cansever Hoca, fotoğrafları kızı ve damadı tarafından büyük bir titizlikle çekilen bu nefis kitabında, Sinan'ın sanatının sırlarını keşfetmeye çalışıyor. Cevap aradığı belli başlı sorular şunlar: Sinan, eserlerinde nasıl bir mekân ve hareket anlayışını yansıtmış; yapılarını oluşturan unsurları mekân içine yerleştirirken hangi ilkelerden hareket etmiş; yapılarla hayat arasında nasıl bir ilişki kurmuş; mimari vasıtasıyla nasıl bir güzellik duygusu yaratmış?

Sinan'ın eserlerini "hendeseden âbide"ler olarak gören sanat tarihçilerinin ve mimarların aksine, onu yaşadığı kültür ortamının, dolayısıyla zaman, mekân ve hayat telâkkisinin içinde anlamak ve eserlerinde ortaya koyduğu ibda gücünün arkasındaki zihniyet dünyasına nüfuz ederek bugüne taşıdığı mesajı çözmek isteyen Cansever Hoca'nın şu tespiti, koruma ve düzenleme çalışmaları yapılırken mutlaka göz önünde tutulmalıdır:

"Bütün Osmanlı eserlerinde olduğu gibi, Sinan'ın eserlerinde de düzen, eserleri çevreleyen konut dokularının ölçüleri ve atektonik yapı özellikleriyle desteklenir. Bir fermanla Süleymaniye çevresindeki evlerin boyasız ve zamanla kararacak ahşap yapılar olması emredilmiş, böylece geçici malzemeye vücuda getirilmiş koyu renkli ahşap evlerden oluşan mahalleler arasında külliyenin kalıcı niteliğiyle farklılaşması sağlanmıştır. Evlerin küçük ölçüler ve narin mimari dokularıyla Süleymaniye'ye daha yüce bir âbide hüviyeti kazandıracak tedbirler alınmış ve bu tedbirler 20. asır başlarına kadar devam ettirilmiştir."

Süleymaniye Sempozyumu'na bizzat katılmasa da, katılımcılara hediye edilen kitabıyla yeni ufuklar açan Turgut Cansever Hoca, seksen altı yaşında olmasına rağmen hâlâ üretiyor, düşünüyor, düşündürüyor. Aziz hocamıza saygılarımı iletirken KOCAV'ın da başarılı çalışmalarının devamını diliyorum.

[DERKENAR]

Rüştü Eriç'in hatıraları

Önceki gün kaybettiğimiz udi ve bestekâr Rüştü Eriç bir canlı tarihti; 1909'da İskeçe'de başlayan hayatı, önceki gün İstanbul'da noktalandı. Herkese nasip olmayacak uzun bir ömür... Çok değil, bir yıl daha dayanabilseydi 'dalya' diyecekti. Rüştü Bey şanslıydı; çünkü hatıralarını derleyip toparlayan, kaleme alıp yayımlayan Zeki Yılmaz gibi bir dostu vardı. İşte Benim Hayatım/Türk Musikisinde Bir Ömür adıyla geçen yıl Çağlar Musiki Yayınları tarafından yayımlanan hatıraları, musikimizin yakın tarihini araştırarak olanlar için önemli bir kaynaktır. İzninizle bu kitaptan edebiyat tarihimizi de ilgilendiren bir anekdot aktarmak istiyorum. Rüştü Bey, Sadi Işıl'ın dinlediği bir hatırayı şöyle naklediyor:

"Bestekâr Leyla Hanım'ın evinde haftada bir musiki sohbetleri yapılmış. Oraya gelenler arasında Mehmed Âkif de varmış. Bir gece kemani ile toplantıya iştirak etmiş olan Sadi Işıl'dan bir keman taksimi rica etmişler. Taksim yapılırken Mehmed Âkif cebinden çıkardığı o zamanın sigaralarından Serkildoryan paketinin üzerine bir

dörtlük yazmış. Leyla Hanım bunu görmüş ve ayrıca o da bir dörtlük yazmış. Mehmed Âkif Bey'in yazdığı dörtlük:

Bütün eşyâ Hüdâ'yı zikreden bir sırr-ı hikmettir

Kemânın bî-güman Allâhü Ekber'den ibarettir

Hulûsumla seni tes'îd edersem çok mudur Sa'dî

Tecellî eyleyen kudret elinde başka hâlettir

Bu dörtlük tarafımdan Suzinak makamında bestelenmiştir". (s. 79)

Rüştü Eriç'e Allah'tan rahmet, ailesine ve dostlarına başsağlığı diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Lodos Paşa

Beşir Ayvazoğlu 2007.12.06

Önceki gün vapurla Üsküdar'dan Eminönü'ne geçerken, bir hikâyesinde lodoslu İstanbul denizinin baş döndürücü güzelliğinden söz eden Sait Faik'in demek istediğini anlamak için Boğaz'ı özel bir dikkatle seyrettim.

Üstad haklı; kanatları vapurun pencere camlarına degecek kadar yakından uçan martıların çığlıklarında bile bir başkalık vardı. Lodoslu havalarda üzerime çöken halsizlik ve uykusuzluk hâli olmasa, belki de bu güzelliği daha derinliğine hissedecektim.

Ahmet Hamdi Tanpınar'a sorarsanız, "Lodos İstanbul'un hem âfeti, hem de lezzetidir". Güneyden veya güneybatıdan eserek yaşattığı yalancı yazların ardından yağmur veya kar getiren sıcak lodos, kimine mutluluk bahşederken, bencileyin nanemollaları da "lodos balığı" gibi pelteye çevirip perişan eder, uykusuz bırakır. Bir zamanlar İstanbul'da, lodoslu havalarda hâkimlerin yanlış kararlar vermelerini önlemek için mahkemelerin tatil edildiği hakkında söylenenler belki de doğrudur.

"Lodosun gözü yaşlıdır!" derler ya, gece nasıl poyraza çevirip yağmura yol verdi, gördünüz. Kış sonlarında dağlar gibi kar yığınlarını yalayıp yuttuğunu da unutmamak gerekir. Keçecizâde Fuad Paşa, Paris'te "Sizde kar nasıl temizlenir?" diye soran birine, "Bizim bir Lodos Paşa'mız vardır, o halleder!" diye cevap vermişti. Mehmed Âkif'in Berlin Hatıraları'nda yazdığına göre, paşa hazretleri işi ağırdan alınca lodos duasına çıkırmış:

Bizim diyâra biraz kar düşünce zor kalkar.

Mahalle halkı nihâyet kalırsa pek muztar,

"Lodos duâsına çıkmak gerek..." denir, çıkılır.

"Lodosa, Sise, Lüfere Dair" başlıklı yazısında, lodostan söz ederken "Her mevsimde, emsalsiz bir kuyumcu yahut çok kıskanç veya belâlı bir âşık gibi ortaya çıkar" diye devam eden Tanpınar'ın şu cümlelerini de

dikkatinize sunuyorum:

"Bir aydır İstanbullunun hayatı, altını, gümüşü, her cins kıymetli taşı, firuze ve zümrüdü, mineyi hiç esirgemeyen, israf edercesine kullanan bu eski ustanın atölyesinde Hürrem Sultan'ın mücevherleri gibi dövülüyor ve işleniyor. Bu eski ve marifetli âşık, daha birkaç hafta evvel o kadar hırpaladığı, yerden yere çaldığı, âdeta dört bir tarafa dağıttığı sevgilisini durmadan süslüyor, güzelleştiriyor. İstanbul, bu sevginin ve okşamanın altında mesut, hatta biraz baygın, gülüyor, geriniyor, bir kat daha güzelleşiyor, bazen silkinip mevsimlerin ve saatlerin raksını yapıyor, bazen de geçen hafta olduğu gibi, ağır süslerinin ve bakışlarının pırıltısını bir çeşit can sıkıntısında, uyku mahmurluğunda kısıyor ve külleştiriyor."

Tanpınar, lodoslu günlerde gurup vakitlerinin benzersiz güzelliğinden de Huzur'da şöyle söz etmiştir:

"Üsküdar açıkları, lodoslu akşamın suda kurulmuş malikânesi olmağa başlamıştı. Sanki Kızkulesi'nden Marmara açıklarına kadar denizin altına, su tabakalarının arasına yer yer iyi dövülmüş bir yığın mücevher parıltısından geçirilmiş bakır levhalar döşenmişti. Bazen bu bakır levhalar suyun üstünde yüzüyor, âdeta mücevher salları yapıyor, bazen da primitif resamlarda, mağfiretin timsali ışığın kaynaştığı derinlikler gibi hasretle, bir hakikate yükseliş arzusu ile dolu, büyük ve kıpkırmızı uçurumlar açıyordu."

İstanbul'da yaşama sanatına vâkıf söz ustalarından Refik Halid Karay da "Sonbaharı Pek Severim" başlıklı yazısında, bu mevsimi öncelikle lodos guruplarının güzelliğinden dolayı sevdiğini söyler.

Yeri gelmişken, Türkçede bir zamanlar sebatsız, yanardöner insanlar için "lodos poyraz" deyiminin kullanıldığını hatırlatmak isterim. Bir de "lodosçu" tabiri vardır. Lodosla çalkanan denizlerde, dalgalar sahile bir şeyler taşıyıp durur. Bunları tırmıkla karıştırıp buldukları değerli şeylerle geçinenlere "lodosçu" denirdi. Hüsrev Hatemi'nin "Ey Ezel Lodosçusu! Al eline tırmığını" mısraıyla başlayan ve Lodosçu adlı şiir kitabına adını veren bir şiiri vardır.

Hayır, Orhan Veli'yi ve o güzel İstanbul'u Dinliyorum şiirindeki mısraları unutmuş değilim:

*Dinmiş lodosların
uğultusu içinde
İstanbul'u dinliyorum
gözlerim kapalı*

[DERKENAR] Halife'nin 'nü'leri

Bir gazete son halife Abdülmecid Efendi tarafından yapıldığı iddiasıyla bir "harem" tablosu yayımladı. İmzasız, orijinalinin nerede olduğu bilinmeyen, sadece bir zamanlar Hamit Kınaytürk tarafından Sanat Çevresi dergisinde yayımlanmış, Servet-i Fünuncu şairlerin seveceği türden kartpostallara yaraşır uyduruk bir tablo...

Bana sorarsanız, bu tablo haremi değil, antik Yunan veya Roma soylularının günlük hayatını yansıtır. Hazmedilmiş bir kültürle değil, google'dan yahut sekreterlerce telefonla ondan bundan devşirilmiş bilgilerle yazan köşe yazarları, bu tablo hakkında muhteşem yorumlarda bulundular. Hiçbiri "Bu resim gerçekten Abdülmecid Efendi'nin midir?" sorusunu sormadı.

Abdülmecid Efendi'nin resimleri biliniyor; bu resimlerdeki üslûpla söz konusu tablonun üslûbunu karşılaştırınız, hiçbir benzerlik bulamayacaksınız. Son halife, harem resimleri yapmamış mıdır? Yapmıştır! Mesela "Sarayda Beethoven"... Kızlarının ve Ofelya Kalfa gibi cariyelerin portreleri, bazı saraylı kadınlar... Bunların hiçbiri çıplak değil.

Abdülmecid'in tek kadın ıplağı vardır, onun da bütün anatomik özellikleri bir tle bürünmüş gibi belirsizleştirilmiştir. Bir de anatomi çalışmaları yaparken karakalemle çıplak bir erkek figürü çizmiştir, o kadar. Profilden çizilen bu erkek figüründe kesinlikle cinsellik vurgusu yoktur.

Peki, söz konusu resim üzerine gülünç yorumlar bina eden yazar ve gazetecilere şöyle bir soru sorulsa ne cevap verirler: Diyelim ki, filanca papa hazretleri homoseksüel! Homoseksüellik bütün Hristiyanlar için meşruiyet mi kazanır?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aklıma takıldı bir kere, 'n'nn peşine düştüm!

Beşir Ayvazoğlu 2007.12.13

Geçen hafta, Derkenar'da, son halife Abdülmecid Efendi tarafından yapıldığı iddiasıyla bir gazetede yayımlanan "Harem" (?) isimli tablodan söz etmiş, bu iddianın hiç de inandırıcı olmadığını anlatmaya çalışmışım.

Amatörlük seviyesini çok aşmış bir ressam olan Abdülmecid Efendi'nin her gün yaşıdığı ortamı, yani haremi, kendi fantezilerini "harem" diye dünyaya pazarlayan üçüncü sınıf oryantalist ressamların gözüyle tasvir edebileceği nasıl dşnlebilir? Bu tablo, bana sorarsanız, ne üslûp, ne de yansıttığı hayat tarzı bakımından Abdülmecid'in imzasını taşıyor. Kanaatim değişmedi; "Harem" diye adlandırılan tabloda tasvir edilen hayat sahnesi, antik Yunan veya Roma soylularının günlük hayatını yansıtıyor. Buna benzer birçok tabloyu arama motorlarını kullanarak internette bile bulmak mümkün.

Söz konusu haberi yayımlayan gazetede, "Harem" tablosunun 1980'lerde Sanat evresi dergisinde yayımlandığı kaydedilmişti. Haberi yazan kişinin zahmete girip herhangi bir kütüphaneye giderek dergi koleksiyonlarına bakma ihtiyacını hissetmediği, haber nasıl servis edildiye şöyle kullandığı, yanlış tarih vermesinden ve tablonun ismini yanlış zikretmesinden anlaşıyor.

Kafama takıldı bir kere; gittim Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne, Sanat evresi'nin bütün ciltlerini tek tek taradım sonunda aradığımı buldum. Hamit Kınaytürk, söz konusu tabloyu dergisinin Eyll 1990 tarihli 143. sayısının kapağında kullanmış. Demek ki tarih Eylül 1990'mış. Fotoğrafın altındaki açıklamaya gelince: "Şehzade Abdülmecid- 'Avluda Kadınlar' 1899 Tuval zerine yağlıboya. 117x175 cm. Özel koleksiyon (Sanatçının bu resmi ilk defa Sanat evresi'nde yayımlanmaktadır)." Demek ki, tablonun adı da "Harem" değil, "Avluda Kadınlar"mış.

Rahmetli Kınaytürk, resmin alt yazısında sözünü ettiği "zel koleksiyon"un kime ait olduğunu başı yazısında da açıklamıyor. Kendisini dinleyelim:

"Bu sayıdaki Sanat evresi'nin kapağında gördüğümüz ve ilk defa yayınlanmakta bulunan 'Avluda Kadınlar' adlı eser, şehzade Abdülmecid'in, döneminin ne denli aydın bir kişisi olduğunu var gücü ile kanıtlamaktadır. 1899 tarihini taşıyan bu resim sanatçının 31 yaşımda yaptığı mkemmел bir kompozisyonudur."

Fotoğrafın dijital kopyasını alarak bilgisayarıma yükledim, imza ve tarihin bulunabileceği bölgelerini büyüterek dikkatle inceledim. Yok, yok! Kınaytürk'n kesin bir dille verdiği 1899 tarihi, ya fotoğrafta görülemeyecek kadar

belirsiz ya arkasına yazılmış... Açıkçası, tablo ortaya çıkmadıkça Hamit Kınaytürk'ün yazdıklarının doğru olup olmadığını anlayamayacağız.

Başyazısında, gelecek yıl (1991) Abdülmecid Efendi'nin eserlerinden oluşan bir serginin açılacağından söz eden Kınaytürk, bu vesileyle rahmetli Sezer Tansuğ'dan bir yazı istemiş. "Şehzade Abdülmecit Efendi'nin İlgi Çekici Ressam Kişiliği" başlıklı yazısında -Kınaytürk kendisini haberdar etmemiş olmalı ki- "Avluda Kadınlar"dan hiç söz etmeyen Tansuğ, tam aksine, diyor ki:

"Abdülmecit Efendi modernleşen saray yaşamını resimde, klasik bir soyluluk içinde yansıtmının ötesinde geleneksel yaşam değerlerine yönelik kompozisyon çalışmalarını, aynı üslup değerlerinin ayrıntı zenginliklerine kavuşturmamış, ama hiçbir zaman oryantalizmin yapay ve sahte, düzmece gerçekçilik yolunu da tutmamıştır."

Hâlbuki kapaktaki "yapay, sahte, düzmece" resmin "son halife" Abdülmecid'e ait olduğu iddia edilmekte ve onun bu resimle "döneminin ne denli aydın bir kişisi olduğunu var gücüyle kanıtladığı" iddia edilmektedir. Buyurun bakalım!

Mantığı görüyor musunuz? Tuvalinize bir "nü" kondurdunuz mu, aydın oldunuz gitti!

Uzatmaya gerek yok! Tabloyu getirip imzayı gösterebiliriz bile, bu resmin Abdülmecid Efendi tarafından yapıldığına inanmam! Bu piyasada neler olup bittiğini az çok bilenlerdeniz.

Unutmadan: Yakında "Abdülmecid'in Nü'sü müzayedeye çıkıyor!" diye bir haber okursanız, sakın şaşırmayınız!

[DERKENAR] 'Saltanatın Dervişleri, Dervişlerin Saltanatı'

Suna ve İnan Kırar Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nde bir sergi var: Küratörlüğünü Ekrem Işın'ın, danışmanlığını M. Baha Tanman'ın yaptığı bu harika sergi, "Saltanatın Dervişleri, Dervişlerin Saltanatı: İstanbul'da Mevlevîlik" başlığını taşıyor.

Osmanlı Devleti'nin görsel arşivinde önemli bir yer tutan İstanbul Mevleviliğine ait levha, gravür, fotoğraf ve günlük hayata ilişkin objelerden oluşan sergideki eserler, Sadberk Hanım Müzesi, Sakıp Sabancı Müzesi, Süleymaniye Kütüphanesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yıldız Şehir Müzesi, Galeri Alfa, Suna ve İnan Kırar, Baki Baykara, Ayşe Yetişkin Kubilay, M. Baha Tanman, Ekrem Işın ve Emin Barın koleksiyonlarından derlenmiş. Levhalar, sikkeler, defterler, semazen kıyafetleri, musiki aletleri...

Şeyh Galib'in el yazısıyla Hüsn ü Aşk'ı, Dede Efendi'nin kudümünü, Yenikapı Mevlevihanesi'nin meşhur Defter-i Dervişan'ını görmek istiyorsanız, bu sergiyi gezmelisiniz.

30 Mart 2008'e kadar açık kalacak serginin aynı adı taşıyan kataloğu da bence Mevlânâ Yılı'nda yapılmış en güzel yayınlardan biri olarak dikkati çekiyor. Katalogda, Alexei Reznikovich, Ekrem Işın, Alberto Fabio Ambrosio, Thierry Zarcone ve Baha Tanman yazılarının da yer aldığı katalog, Galata, Yenikapı, Kasımpaşa, Beşiktaş (Bahariye) ve Üsküdar Mevlevîhaneleri şeyh ailelerinin soyağacıyla noktalıyor.

Unutmayalım, bilgiyle sevmek başkadır.

Jön Türk

Beşir Ayvazoğlu 2007.12.20

Yahya Kemal, 1902 yılında Galatasaray Lisesi'nde okumak niyetiyle Üsküp'ten İstanbul'a gelir, fakat kayıtlar kapandığı için bir akrabasının Sarıyer'deki köşkünde gelecek yeni öğretim yılını beklemeye başlar.

Bu arada köşke sık sık girip çıkan Şekip adında Serezli bir gençle tanışır. Siyasî fikirlerinden dolayı bir ara Paris'e kaçan bu genç, döndükten sonra ordudan kovulmuş bir Jön Türk'tür ve bize ait ne varsa, hepsine düşmanlık hisleriyle doludur. Köşkün gençlerini etrafına toplayarak Avrupalı filozofların fikirlerinden ve Paris'ten büyük bir hayranlıkla söz etmekte, bir gencin yapacağı en doğru işin bir yolunu bulup Paris'e kaçmak ve orada yaşamak olduğunu telkin etmektedir.

Fransızcadan tercüme edilmiş romanları ve Servet-i Fünun yazarlarını, şairlerini okuyarak çocuk denecek yaşta Avrupa "rüya"sı görmeye başlayan Yahya Kemal, Şekip Bey'den derin bir biçimde etkilenir. Artık o da memleketi bir zindan ve Avrupa'yı "nurlu bir âlem" gibi görmeye başlamıştır. Bir gün kendini -cebinde Şekip Bey'in kaptana hitaben yazdığı tavsiye mektubu- Messagerie Maritime kumpanyasının köhne bir vapurunda kaçak yolcu olarak bulur. "Rüya"larını süsleyen Paris'e koşturmaktadır.

On yıllık bir maceranın ardından, birçok Jön Türk'ün aksine, kendi milletinin tarihini azçok öğrenmiş ve kültürünü keşfetmiş bir şair olarak "eve dönen" Yahya Kemal, bir yazısında, Şekip Bey'le Paris'te birkaç defa karşılaştığını söyler. Sokak satıcılığı yapan zavallı Jön Türk, kasketi ve geniş pantolonuyla Fransız işçilerine benzemiştir. Bir seferinde, kendisine Meşrutiyet ilân edildiğine göre, eğer İstanbul'a dönerse rütbesinin iade edilebileceğini hatırlatan Yahya Kemal'e verdiği cevap insanın kanını donduracak cinstendir:

"Arkadaşlarım artık birkaç rütbe ileridedirler, onlardan geri bir üniforma taşımak bana zor gelir; hem ben vatana artık niçin döneyim? Bu hayata alıştım. Ben artık Türk değilim, Fransız oldum".

Birçok Jön Türk'ün ülkesini terk etmesine yol açan şartlar değişmiş, "hürriyet" ilân edilmiş, yani Şekip Bey'in "rüya"sı gerçekleşmiştir; ama o artık bir "Fransız'dır" ve Paris'te sokak satıcısı olarak sefil bir hayat yaşamayı, arkadaşlarından birkaç rütbe geride bir Türk zabiti olmaya tercih etmiştir.

Sevgili okuyucularıma Rebia Tevfik Başokçu'nun Avrupa'da Yirmi Senem Nasıl Geçti isimli hatıratındaki şu cümleleri de hatırlatmak isterim:

"İkinci Abdülhamid devrinde, münevver geçinen bazı yetişkin ve seçkin kişilerin ağzında dolaşıp duran bir öğüt veya bir parola vardı: 'Bu memlekette vali olacağına, git. Avrupa'da kundura boyacılığı et, daha iyi!' Nice delikanlılar o zaman bu öğüde kapılıp mekteplerin arka kapılarından sıvışarak kapağı Avrupa'nın belli başlı merkezlerine attılar. Nice genç memurlar, nice kalem ve sanat sahipleri vazifelerini, işlerini, aile ocaklarını terk edip kendi istekleriyle gurbet yollarını boyladılar. Fakat bunların hiçbiri o medeniyet diyarlarında kendi alın terleriyle yaşayabilmek imkânını bulamadılar. Ya kara bir sefalet içinde eriyip gittiler yahut kendi memleketlerinde kendi hısım ve akrabalarının elinden damlayan küçücük yardımlarla yarı aç, yarı tok bir ömre katlandılar. Hiçbir tanesine tek bir Avrupalının kundurasını boyamak müyesser olmadı."

Çağdaş Jön Türkler elbette selefleri kadar başarısız değil; zaman zaman seçkin konser salonlarında konser veriyorlar, sanat galerilerinde resimleri sergileniyor, eserleri tercüme ediliyor vb. Fakat Avrupalıların ırkçılık damarlarının hâlâ kabarık olduğunu -ki ırkçılığı bütün dünyaya ihraç edenler onlardır- unutmamak lâzım.

Ressamınız tablosuna, müzisyeniniz piyanosuna kuş kondursa bile, marifetli maymun gibi görölmekten kurtulmayacak, kendi ölkeleri aleyhine konuşmadıkları sürece kapıları aralayamayacaklardır.

Sırtlarında -isteseler de istemeseler de- Osmanlı tarihini taşıdıklarının hâlâ farkında olmayanlar var!

Geçenlerde bir vesileyle kendisinden söz ettiğim rahmetli Erol Akyavaş, Amerika'da çok başarılı olmuş ve azçok kabul görmüş bir ressamdı. Bir gün, Avrupa'da Türk olmanın bedelinin çok ağır olduğunu, eğer aralarına girmek istersen önce kapıda uzun süre bekletip ezdiklerini, içeri almak zorunda kalırlarsa yarışa bilmem kaç metre geriden başlattıklarını söylemişti. Kazanabilirsen kazan...

İsviçre'ye misviçreye yerleşmek isteyen çağdaş Jön Türklerin işi, seleflerinki kadar değilse bile, çok zor.

Hadi hayırlısı!

[DERKENAR]

İnsanı feda etmemek

Turgut Cansever hocayla yıllar önce, "Tutumlu Şehir" konulu uzun bir röportaj yapmıştım. Galiba Kurban Bayramı'ndan sonraydı; aziz hocam, sorularımdan birini cevaplandırırken, "Geçenlerde" demişti, "kurban meselesi üzerinde düşünürken, kurban kesmeyi, insanı insan olarak kurtarmak için yapılacak fedakârlığın sembolü olarak görmek gerektiğini fark ettim. Bu önemli; yani insanı hiçbir şekilde feda etmemek gerekiyor".

"İnsanı kurban etmemek için koyunu kurban etmek nasıl çok önemli bir genel davranışı ortaya koyuyorsa, bugün de insanı kurban etmemek için yeri geldiğinde otomobili kurban etmeyi düşünmek gerekir tutumlu kent için..."

İnsanı feda etmemek! Kurbanın bu derin anlamı üzerinde daha önce hiç duruldu mu, bilmiyorum. Doğrusu, ilâhiyatçılardan da çeşitli dinî meseleler, semboller ve hac, kurban, namaz, oruç gibi ibadetler üzerinde ilmi hal bilgilerinin ötesine geçen yeni yorumlar ve farklı okumalar beklemek hakkımızdır.

Bütün okuyucularımin Kurban Bayramı'nı kutluyor, bu mübarek günlerin bütün insanlık için hayırlara vesile olmasını temenni ediyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Mahmut Ragıp Bey'e göre 'alaturkacılar' nasıl cezalandırılmalı?

Beşir Ayvazoğlu 2007.12.27

Türkiye'de sosyolojik anlamda çoksesliliğe şiddetle muhalif olanların başında çoksesli Batı müziği mensuplarının gelmesi sizce de tuhaf değil mi?

Halkın yüzde yetmiş kendisinden farklı düşündüğü için Türkiye'nin "ortaçağ karanlığı"na sürüklendiğini, bu yüzden ülkesini terk etmek istediğini söyleyen piyanistin zihniyet dünyası dikkatle tahlil edilirse, arkasında bu yüzde yetmiş gözden çıkarabilecek bir totaliterliğin yattığı görülecektir. Bu fikrimi fazla abartılı bulanlar olabilir. Ama bizde "musiki inkılâbı"nın öncü isimlerinden Mahmut Ragıp Kösemihaloğlu'nun "Musiki İnkılâbı Şenlikleri" (Varlık, nr. 35, 15 Birincikânun 1934) başlıklı yazısını okursanız bana hak vereceksiniz.

Yıl 1934. Musiki inkılâbı yapılmış, Türk musikisi radyodan, konservatuardan, okullardan kovulmuş! Halk, piyasada bulabildiği taş plakları -ki bir ara onların da toplatılması düşünülmüştü- veya Kahire Radyosu'nu dinleyerek musiki ihtiyacını karşılamaya çalışmaktadır. İşsiz kalan hanende ve sazandelerin bir kısmı, medar-ı maişet motorunu yürütebilmek için gazino ve meyhanelere düşmüşlerdir. Bu arada Türk musikisiyle Batı musikisinin imkânlarını birleştirerek "modern alaturka", "alaturka salon orkestrası" gibi isimlerle çıkış yolu arayanlar da vardır. Bu amaçla kurulan ve piyano gibi bazı Batı sazlarıyla armoni, solo, orkestra gibi Batı müziğine has terimleri de kullanan bir topluluk Ankara'da bir gazinoda bir konser verir. Mahmut Ragıp Bey, bu konser hakkındaki yazısında, topluluğu aşağılayıcı bir üslûpla tasvir ettikten sonra diyor ki:

"Bu adamlar bilmiyorlardı ki tarihî Türk sanatı çoktan devrini kapayıp divan edebiyatı gibi ortadan çekilmiş, alaturka adı altında son nefeslerini yaşayan yukarıda söylediğim kepezelikler ise polis kuvvetiyle ve kanunlarla yasak edilmesi lâzım gelen maneviyat mikropları olup kalmıştı."

Mahmut Ragıp Bey, bu kadar hakaretle yetinmiyor ve eski musikiyi yaşatmaya çalışanlara nasıl cezalar verilmesi gerektiğini Avrupa tarihinden bir örnekle anlatıyor:

"Eski zamanlarda Avrupa'da da bu gibi mikroplu musikilere karşı devlet kuvvetlerinin harp açtığı, kanunlar çıkardığı görülmüştür. Meselâ İsveç'te öyle bir devir gelmiş ki büyük şehirlerde ahlâksızlık ve ruhsuzluk terennüm eden şarkıcılar idama mahkûm edilir olmuşlar; hem de öyle alaylı bir şekilde tatbik olunan bir idam cezası ki, anlatmadan edemeyeceğim: Geniş bir meydanın ortasına sun'î ve dik bir tepe yapılıyor. Tepenin etrafına idamı seyredip eğlenecekler yığılıyor. Mahkûm tepeye çıkarılıyor. Bir de dana getiriyorlar. Dananın kuyruğu iyice yağlanmış. Bir iki kişi danayı sopalarla dövüp tepeden aşağı kaçırmaya çalışacaklardır; bu esnada, mahkûm da onun yağlı kuyruğundan geri doğru asılacak, kaçtırmamağa çalışacaktır. Şayet yağlı kuyruk elden kayıp da hayvanlar kaçarsa idam tatbik olunacak; yüzde bir ihtimal ile zapt etmeye muvaffak olduğu takdirde ise ölümden kurtulacaktır. Fakat hayvanlar yüzde doksan dokuz dayaktan yakayı kurtardıkları için, seyircilerin kahkahaları ortasında mahkûmların kelleleri uçuruluyordu!"

Üslûbundan "alaturka"cıları böyle bir cezaya çarptırılmış görmekten çok mutlu olacağı anlaşılan Mahmut Ragıp Bey'in "kepezelik" ve "mikroplu musiki" dediği, İtrî'lerin, Dede Efendi'lerin, Hacı Ârif ve Tanburi Cemil Bey'lerin musikisi... Alay ettiği topluluk da muhtemelen Samih Rifat'ın kardeşi Ali Rifat Çağatay'ın tarzını benimsemiş "şef d'orkestr"li bir topluluk... Ve lâyük gördüğü ceza, aşağılayarak idam etmek...

Klasik musikiyi "tu kaka" edenler, fikir ve eylemlerine, bizim asıl musikimizin halk musikisi olduğunu iddia ederek bir meşruiyet kazandırmaya çalışırlardı. Halk musikisi farklı bir kaynaktan geliyormuş gibi... Mahmut Ragıp Bey'in bu görüşle yazdığı Anadolu Türküleri ve Musiki İstikbalimiz (1928) adlı kitabı kısa bir süre önce yeni harflere çevrilerek yayımlandı.*

Aslında Ziya Gökalp'ın Türkçülüğün Esasları'nda ortaya attığı bu sakat düşünce hâlâ devam ediyor. Nitekim ünlü piyanistimiz de, yukarıda kısaca özetlediğim görüşlerini açıkladıktan sonra, "Besteci ve piyanist yönümlü Avrupa müzik kültürünü temsil etmeme rağmen, kökenim olan Anadolu halk kültüründen hiç kopmadım. Bunu herkes bilir. Bütün eserlerim halk kültürüyle yoğrulmuştur" demek ihtiyacını hissediyor.

Halk kültürüyle yoğrulmuşmuş! Birkaç türküyü armonize etmiş veya birkaç nağmeyi kullanmış olmalı! Piyanistin sözünü ettiği halkın yüzde yetmişinden bağımsız bir halk kültürü olsa gerek! Eğer yüzde yetmiş de piyanistin anladığı mânâda halkın bir parçasıysa, kültürüyle yoğrulup kendisini reddetmek de ne demek oluyor? Âşık Veysel'e bir gün Ruhi Su'dan bir halk türküsü dinletmiş ve fikrini sormuşlar. Veysel'in biraz düşündükten sonra verdiği cevap harikadır: "Dağlarda gösterişsiz, fakat çok hoş rayihalı çiçekler olur. Şehirliler bunları görür, bahçelerinde yetiştirmeye heveslenirler. Yetiştirirler de. Hatta onlarınki daha güzel, daha gösterişli olur. Gelin görün ki, rayiha artık o rayiha değildir".

Sevimli piyanist, yanlış hatırlamıyorsam, Veysel'in köyü Sivrialan'da bir konser vermişti. O zaman kendisine bu anekdotu anlattılar mı, çok merak ediyorum! Halkın yüzde yetmiş olmasaydı, memleketi ne güzel idare ederlerdi, değil mi?

* Mahmut Ragıp Gazimihal, Anadolu Türküleri ve Musiki İstikbalimiz (haz. Mehmet Salih Ergen-Ahmet Şahin Ak), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007. Mahmut Ragıp Bey, sözünü ettiğimiz yazısında "Kösemihaloğlu" soyadını kullanmıştır. Daha sonra yazdıklarında "Gazimihal"i kullanır, fakat İdil Biret'e 1951'de imzaladığı fotoğrafını "M. R. Kösemihal" diye imzalamıştır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yahya Kemal ve Batı müziği

Beşir Ayvazoğlu 2008.01.03

Hatırlarsanız, geçen haftaki yazımda, Mahmut Ragıp Gazimihal'in "alaturka"cılar için nasıl bir ceza biçtiğini anlatmıştım. Bu yazıyı okuyan bir dostum, "Yoksa Batı müziğini sevmiyor musun?" diye sordu.

"Tam aksine" dedim, "fakat bu müziği asıl sahiplerinden dinlemeyi tercih ederim!" Dostum yüzüme hayretle baktı; bir açıklama bekliyordu. "Çünkü" diye devam ettim, "bizimkiler, Batı müziğini içinden çıktıkları toplumu küçümsemek ve dövmek için bir araç olarak kullanıyorlar!"

İkinci Mahmut'tan bu yana devlet ideolojisinin temel tercihlerinden biri çoksesli Batı müziği olmuş ve ciddi yatırımlar yapılmıştır. Bununla beraber Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar iki musiki yan yana yaşıyor ve yavaş da olsa birbirini beslemelerini sağlayacak şartlar oluşuyordu. Fakat 1926 yılından itibaren bütün kurumlardan kovulmaya başlanan Türk musikisi 1934 yılında radyolarda da yasaklandı.

Her zaman söylemişimdir: Türkiye'de Batı müziği ideolojik bir tercih meselesi haline getirilmemiş olsaydı, belki Azerbaycan'da olduğu gibi, Türk musikisinin imkânlarından da yararlanarak bu topraklara kök salacak, dolayısıyla konser salonları Batı müziğini dinlemeleri gerektiğine inandırılanlar tarafından değil, gerçekten severek dinleyenlerce doldurulacaktı.

Kültür politikasının merkezinde seksen küsur yıldır çoksesli Batı müziği bulunan bir ülkenin musikide geldiği yer hiç de iç açıcı sayılmaz. Bu, Türkiye'de müzik hayatına çok müdahale edilmiş ve çoksesli Batı müziğinin dayatılmış olmasının kaçınılmaz sonuçlarından biridir. Bu dayatmanın halk tarafından bir çeşit "zulüm" olarak görüldüğünü Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde farklı şekillerde anlatılan ünlü fıkradan biliyoruz.

Bunları niçin mi yazıyorum? Kültür ve Turizm Bakanımız Ertuğrul G n y Beyefendi, değerli piyanistimiz Fazıl Say'la yüzde yetmiŐ  barıŐ tırmak için bir kahvaltıda buluŐ up kendisine, "2008 yılını Yahya Kemal Yılı ilân ediyoruz. Acaba  nl  Ő airimizin Ő iirlerinden bir beste yapabilir misiniz?" diye sormuŐ . Sayın Say'ın bu teklifi kabul edip etmediğini bilmiyorum. Kendilerine sadece Ő u hususu hatırlatmak isterim: Yahya Kemal, Eski Musiki isimli Ő iirinde:

Çok insan anlayamaz eski musikimizden

Ve ondan anlamayan bir Ő ey anlamaz bizden

diyordu. Mayası, çocukluğundan itibaren -Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ifadesiyle- "alaturka musikinin tokmağıyla dövüle dövüle yoėrulmuŐ tu". Tanburi Cemil Bey'in plaklarını hep yanında taŐ ırdı; bu plakları Pirenelerden Alplere, götürmediği yer kalmamıŐ tı. Bu, onun için vatanını yanında taŐ ımak gibi bir Ő eydi. Ne zaman Cemil Bey'i dinlese, kendini ya Emirgân'da  ınaraltı'nda yahut Kanlıca Körfezi'nde hissederd . 1933 yılında yurda döndüğünde, radyolarda icrası yasaklanan ve aŐ aėılanan "alaturka" aleyhinde çok ağır bir hava esiyordu; buna rağmen eski musikinin değerinden bir an bile Ő  phe etmemiŐ , hep bu musikinin nağmeleriyle örülü bir ortamda yaŐ amıŐ tı.

Türk musikisinin 1980'lere kadar devlet desteğinden mahrum olmasına rağmen bugüne kadar gelmesini biraz da Yahya Kemal'e borçluyuz.

Peki, Yahya Kemal, Batı müziğini sevmez miydi? Yazı ve Ő iirlerinde herhangi bir Batılı bestecinin veya eserin adını zikretmediğine göre, yıllarca Paris'te yaŐ amıŐ  olmasına rağmen bu müzikle pek ilgilenmediği söylenebilir. Onun Batı müziğiyle iliŐ kisine dair tek kayıt, Vehbi Eralp'a aittir: "Paris'te talebelik yıllarında Conserts Rouge denilen konserlere devam etmiŐ ti. Fakat eski musikimize bağlılığının daha derin, tarihî, millî diyebileceğimiz sebepleri vardı."

Demek istediğim Ő u: Yahya Kemal son derece titiz bir Ő airdi ve bugün Münir Nureddin'in bayıla bayıla dinlediğimiz bestelerini bile -Ő iirlerinin ruhunu tam yansıtamadığını d Ő  nd ė  için- pek beğenmezdi. Alaturkayı hiç sevmeyen bir bestecinin Ő iirlerine giydireceği bestenin ruhunu 'muazzeb' etmesinden endiŐ e ederim.

Son olarak Ő unu söylemek istiyorum: Türkiye'de sazında -tanbur, ney, kemençe, kanun, ud vb.- virt ozluk seviyesine ulaŐ mıŐ  çok sayıda büyük sanatçı vardır. Kültür ve Turizm Bakanımız, onlarla da buluŐ up "Yahya Kemal Yılı"nda musiki açısından neler yapılabileceğini konuŐ malıdır. Ama ayaküstü değil. Mesela, kahvaltıda...

"Yahya Kemal Yılı" hayırlı olsun.

[DERKENAR]

Yeni bir sözlük

 ki yıldır kısa adı Kubbealtı Lugatı olan Misalli Büyük Türkçe Sözlük'  kullanıyorum. Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfı tarafından otuz dört yıllık bir  alıŐ ma sonunda tamamlanan bu sözlüğün çok büyük bir boŐ luė  doldurduğunu söyleyebilirim. Zavallı Türkçe o kadar h rpalandı ki, kelime ve deyimleri yerli yerinde kullanabilen biriyle karŐ ılaŐ tıėımızda bağırımıza basmak istiyoruz. Bu sebeple "misalli" bir sözlük elzemdi. Bu sözlüğün lise ve  niversite  ğrencilerinin ihtiyaçları d Ő  n lerek hazırlanan Türkçe Sözlük adlı tek ciltlik muhtasarı da 2007 sonlarında yayımlandı. Hazırlayanlar aynı: İlhan Ayverdi ve Prof. Dr. Ahmet Topaloğlu. Kırk binden fazla kelimenin ve binlerce deyimın yer aldığı, etimolojik açıklamalar ve edebiyatımızdan örneklerle

zenginleştirilmiş, baskısıyla da göz dolduran harika bir sözlük... Türkçe Sözlük'ü hafızasındaki kelimelerle yetinmeyen herkese tavsiye ediyorum. (www.kubbealti.org.tr)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tanpınar'ın Günlükleri hakkında düşünceler (1)

Beşir Ayvazoğlu 2008.01.10

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın günlük tuttuğunu, birkaç sayfası 1984 yılında Prof. Dr. Mehmet Kaplan tarafından Kaynaklar dergisinde yayımlandığında öğrenmiştik.

Bu günlüklerin son sayfaları da Kaplan'ın Tanpınar'ın Şiir Dünyası adlı kitabının Dergâh Yayınevi tarafından yapılan ikinci baskısında kullanıldı. Daha sonra uzunca bir bölümün Dergâh dergisinde yayımlandığını hatırlıyorum.

Bütün Tanpınar tutkunları gibi ben de İnci Enginün ve Zeynep Kerman hanımefendilerde olduğunu herkesin bildiği günlükleri çok merak eder, tamamını ne zaman okuyacağımızı zaman zaman kendilerine sorardım. İnci Hanım, birlikte katıldığımız bir toplantıda uzunca bir bölümü Tanpınar hayranlarıyla paylaşmış, bir kopyasını da bana vermişti. Şanslıydım; elimde bir toplantıda okunmuş olsa da, henüz yayımlanmamış bir bölüm vardı.

Ne var ki günlüklerin tamamı ortaya çıkmadıkça, hiçbir Tanpınar hayranı tatmin olmayacaktı. Edebiyat çevrelerinde İnci ve Zeynep Hanımlar eleştiriliyor, başkalarınca kullanılmasını istemedikleri için günlükleri yayımlamadıkları yolunda dedikodular dolaşıyordu. Fakat ben gecikmenin sebebini az çok tahmin edebiliyordum. Tanpınar'ın eski harflerle ve kargacık burgacık bir yazıyla gelişigüzel tuttuğu notlardan oluşan günlüklerini okumak, hiç bilinmeyen bir alfabeyi çözmek kadar zor olmalıydı. Resimden musikiye, mimariden mitolojiye, çok farklı alanlarda isimler ve terimlerle dolu karmakarışık satırları çözebilmek için eski yazıyı bilmek, hatta Tanpınar'ın el yazısına âşina olmak bile yetmezdi. İnci ve Zeynep Hanımlar, yaşadıkları zorlukları şöyle anlatıyorlar:

"Günlüklerin ortaya çıkabilecek hâle gelmesi yirmi yılı aldı. Bunun iki önemli sebebi vardı: Birincisi üniversitede vazgeçemeyeceğimiz, ihmal edemeyeceğimiz görevlerimizin vaktimizi almasıydı. Bir araya gelip metinleri karşılıklı okuyacak zaman bulamıyorduk. İkincisi ise Tanpınar'ın yazısını çözmekte çok zorlanıyorduk ve bu defterlerden bazıları, sayfaları ve cümleleri arasında ilişki kurmayı imkânsız kılan notlarla doluydu. Avrupa seyahatlerinden müzelerden aldığı notlar, herhalde sadece kendisi içindi. Bir kısmı yeni harflerle olduğu halde, aceleden atlanmış veya yanlış yazılmış harfler bizim bu metinleri doğru tespitimizi adeta imkânsız hale getiriyordu."

İki hanım profesör, zaman zaman yılgınlığa kapılırlar da işin peşini bırakmadılar ve sonunda günlükleri - okuyamadıkları üç beş kelime sayılmazsa- eksiksiz bir biçimde yayımladılar. Kitap Zamanı'nın bu ay kapak konusu yaptığı bu önemli kitap, Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa (Dergâh Yayınları) adını taşıyor. Zengin dipnotlar, açıklamalar, fotoğraflar, Tanpınar'ın kullandığı Fransızca kelimelerin yer aldığı bir sözlük ve kapsamlı bir dizinle zenginleştirilmiş çok kullanışlı bir kitap...

Bana sorarsanız, akademik hayatları boyunca Tanpınar'la haşır neşir olan İnci ve Zeynep Hanımlar dışında hiç kimse bu çetin işin altından kalkamazdı. Yeri gelmişken, şu hususu da belirtmek istiyorum: Eksiksiz bir Tanpınar biyografisinin yazılabilmesi için günlüklerinin yayımlanması şarttı. Bu günlükler, Tanpınar'ın zihniyet dünyası, yaşama tarzı, psikolojisi, tereddütleri, şüpheleri, açmazları, yakın çevresindeki insanlar hakkında aslında neler düşündüğü, nasıl çalıştığı, şiirlerini ve romanlarını nasıl planladığı, nasıl yazdığı, nasıl yiyip içtiği, nasıl uyuduğu, aşkları, rüyaları, kâbusları, dertleri, hastalıkları, kompleksleri vb. hakkında başka hiçbir yerde bulunamayacak bilgiler ve ipuçlarıyla doludur.

Mektuplar ve hatıratlar, ne kadar samimi yazılmış olurlarsa olsunlar, otosansür uygulanmış metinlerdir. Tanpınar'ın günlüklerini -bir yerde bunları ileride birilerinin okuyabileceğinden söz ediyorsa da- yayımlanması için yazmadığı, notlarının itinasızlığından, itiraflarından ve çoğu yakın dostları olan birçok aydın hakkındaki asıl kanaatlerini sansürsüz yazmış olmasından anlaşılıyor.

Burada bir parantez açarak, edebiyat dedikodularına meraklı olanlara gün doğduğunu söyleyebilirim. Günlüklerde nasıl bir Tanpınar portresinin ortaya çıktığını gelecek hafta anlatmaya çalışacağım. Fakat Tanpınar'ın birkaç kişi dışında, yakın çevresindeki hiç kimse hakkında iyi duygular beslemediğini söyleyebilirim. Asistanı Mehmet Kaplan hakkında bile... Kaplan Hoca'nın Kenan Tanpınar tarafından kendisine verilen, başından sonuna kadar satır satır okuduğundan şüphe etmediğim bu metinde, hocasının kendisi hakkında söylediklerini karalamamış olması, büyüklüğünü gösteriyor.

Tanpınar'ı Kaplan Hoca'nın ve talebelerinin yaşattığını unutmamak gerekir. Edebiyat Üzerine Makaleler'i ve Mektuplar'ı Prof. Dr. Zeynep Kerman, Yaşadığım Gibi'si Birol Emil, Şiirler'i İnci Enginün tarafından toplanarak yayımlanmıştır. Ve şimdi de Günlükler'i...

Goethe'nin Eckerman'ı, Yahya Kemal'in Banarlı'sı varsa, Tanpınar'ın da Kaplan'ı vardı ve belki de hayatının en isabetli kararı onu asistan olarak almasıydı. Biri 24 Ocak 1962, diğeri 23 Ocak 1986 tarihinde öldü. İkisini de saygıyla ve rahmetle anıyorum.

[DERKENAR]

Günlüklerin son sayfalarından birkaç satır

"Gariptir ki eserimi sathî okuyorlar ve her iki taraf da ona göre hüküm veriyorlar. Sağcılara göre ben angajmanlarım -Huzur ve Beş Şehir- hilafına sola kayıyorum, solu tutuyorum. Solculara göre ise ezandan, Türk musikisinden, kendi tarihimizden bahsettiğim için ırkçının değilse bile, sağcıların safındayım. Hâlbuki ben sadece eserini, şahsen yapabileceğim şeyi yapmaya çalışıyorum. Ben maruz müşahidim." (s. 332)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ekşi Mizaç / Tanpınar'ın günlükleri hakkında düşünceler (2)

Beşir Ayvazoğlu 2008.01.17

Geçen haftaki yazımda Ahmet Hamdi Tanpınar'ın altı defterden oluşan günlüklerinin İnci Enginün ve Zeynep Kerman tarafından yayına nasıl hazırlandığını anlatmış ve bu günlüklerde nasıl bir Tanpınar portresinin çıktığını gelecek yazıda anlatmayı vaadetmiştim.

Hayal kırıklığına uğradığımı söylemeyeceğim; çünkü daha önce yayımlanan bölümlerini dikkatle okuduğum için günlüklerin mahiyeti hakkında az çok fikrim vardı. Fakat merhumun hayatının sonuna kadar borç içinde yüzdüğünü doğrusu bilmiyordum. Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'nun Tanpınar'ın öldüğünü duyunca "Ölemez! Çünkü bana borcu var!" diye yerinden fırladığı hoş bir fıkra gibi anlatılırdı, o kadar. Bu fıkra meğerse acı bir gerçeği ifade ediyormuş!

Tanpınar, öyle anlaşıyor ki, ipin ucunu bir kere kaçırmış ve iki yakasını bir daha bir araya getirememiş. Evlenip bir yuva kuramamış olması, bohem hayatı ve sırtını kendisine dayayan ailesi (kardeşi, ablası, eniştesi, yeğenleri vb.) yüzünden maaşıyla idare edemediği için ondan bundan borç istemeye başlamış. Borçlarını ödemek için de borçlanan, bu yüzden giderek borç isteyemez hâle gelen, hatta ümidini bezik ve piyangoya bağlayan büyük yazarın yaşadığı dram, günlüklerin her satırında hissediliyor.

Parasızlığın ve ödenemeyen borçların Tanpınar'ın şahsiyetini aşındırdığını ve itibarını zedelediğini tahmin etmek zor değil. Nitekim defterine 8 Ocak 1959 sabahı düştüğü notta, "Hiçbir zaman bu kadar sefil olmadım, bu kadar biçare, haysiyetsiz ve acınacak. Yarabbim bana bir 5000 lira lütfet!" diyor.

Tanpınar, günlüğün bir yerinde parasızlığının bazı hastalıklar gibi hemen hemen hiçten başlayıp büyüdüğünü, çoğaldığını, etrafının alacaklılarla, ceplerinin borç senetleriyle dolu olduğunu; başka bir yerinde de terziden tersyüz ettirdiği paltosunu aldığını, bu paltonun artık fukaralığı kabul ettiği anlamına geldiğini söylüyor. Öyle ki borçlardan kurtulmak için her teşebbüsü ya yeni bir borca yahut yeni edebî projelere yol açmakta, yani ümitsizce bir çıkış yolu aramaktadır. Şiir ve roman çalışmaları, biraz da bu kâbustan kaçarak yaşayamadığı aşkları, mutlu olabileceği ve öç, evet, öç alabileceği yeni bir dünya inşa etme çabası olarak görünüyor.

Aynı günlüklerde parasızlık yüzünden mizacının ekşidiğini söyleyen Tanpınar, birkaç kişi dışında, herkese karşı öfkeyle doludur. İçini dökebileceği tek dostu vardır: İleride okunabileceğini tahmin ettiği günlük defterleri. Dışarıda takındığı maskeleri atıp etrafındaki insanlar hakkında gerçekte ne düşünüyorsa onları yazıveriyor: Ahmak, cahil, budala, fesatçı, şu, bu... Aslında çok farklı, yeni ve önemli eserler ortaya koyduğunun farkındadır ve başkalarının bunu fark etmemesi onu çıldırtmakta, "sükût suikastı" dediği bir çeşit komployla karşı karşıya olduğuna inanmaktadır. Bu suikastın "en büyük faktörü" ise ismini "Sa" (muhtemelen Sabahattin Eyüboğlu) diye kısalttığı kişidir. Şu çılgılık üzerinde düşünmekte fayda var: "Türkiye, beni yedin!"

Tanpınar'ın yazdıkları gerçekten okunmuyor muydu? Bunu bilemeyiz; ancak okunmuş olsa bile anlaşılmadığı gerçektir. Belki de aralarında yer aldığı aydınlar, kendilerinden sürekli borç isteyen, üstü başı perişan, üstelik yazdığı bazı metinlerde kendileriyle alay eden "Kırtipil Hamdi"den iyi şeyler sâdır olamayacağını düşünüyor, eserlerine de onun şahsiyetiyle ilgili peşin hükümlerinin arasından bakıyorlardı. Günlüklerdeki şu cümleler hakikaten iç yakıcıdır: "Gece saat on iki. Bütün gün Fakülte'de öğundüm. Fazıl beni azarladi. Herkes beni azarlıyor. Korkunç şey."

Tanpınar'ın mizacının ekşiliği, özellikle Demokrat Parti hakkındaki düşüncelerini yazarken iyiden iyiye su yüzüne çıkıyor. Demokratlara isnat edilen suçların idam edilmelerine yetmeyeceğinden endişe eden bir aydınla karşı karşıyayız. Talebesi Samet Ağaoğlu'na karşı bile nefretle dolu görünüyor. Yine de azıcık acıdığı iki adam olan biri o, diğeri de Faruk Nafiz'dir. "Samet affedilebilir, fakat milyonları kustuktan sonra..." diyor. 27 Mayıs darbecilerine yönelttiği tek eleştiri, yeterince kanlı bir ihtilâl yapmamış olmalarıdır. Şu cümleleri okurken tüylerimin diken diken olduğunu itiraf ederim:

"M.B.K. idealist çıktı; fazla ürktü. Fazla çekildi. Kansız ihtilâl yapmaktansa hiç yapmamak evlâdır. Risksiz hayat olamaz. Kansız ve tasfiyesiz ihtilâllerin sonu budur. Şimdi bir çıkmazdayız."

Tanpınar'ın, bir aydın olarak Demokrat Parti'ye muhalif, hatta düşman olması anlaşılabilir bir şeydir. Fakat ihtilâli yeterince kan dökülmediği için eleştirmesi ve neredeyse bütün Demokratların idamını dört gözle beklemesi, bugün durduğumuz noktadan bakıldığında, dehşet vericidir. Öyle anlaşıyor ki, zihniyet dünyaları İttihat ve Terakki diktatörlüğü altında ve Tek Parti devrinde teşekkül etmiş aydınları bugünün ölçüleriyle değerlendirecek, yanlış sonuçlara ulaşabiliriz.

Kitap Zamanı'nın sorularına verdiğim cevaplarda da ifade etmiştim: Tanpınar günlüklerinde neler yazmış ve hangi çehreyle karşımıza çıkmış olursa olsun, Huzur'un, Mahur Beste'nin, Sahnenin Dışındakiler'in, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün, Beş Şehir'in, Yaşadığım Gibi'nin, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nin yazarıdır ve her zaman başımızın üstünde yeri vardır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Efendinin türküsünü söyleyen köle

Beşir Ayvazoğlu 2008.01.24

Karl Popper'ın Açık Toplum ve Düşmanları adlı eserinde bir paragraf vardır ki, çok meşhurdur: "Fikirde yetkinliğin sırrı" der Popper, "eleştiri ruhu ve bağımsız düşüncedir. Elbette bu durum, her çeşit otoriterlik için büyük zorluklar yaratır.

Otorite, genellikle kendisine inanıp tabi olan, kendisini dinleyen ikinci sınıf tipleri tercih eder. Başkaldıranı, direnme cesareti göstereni dışarıda bırakır. Hiçbir otorite, düşünce cesareti olanların, yani kendi otoritesine omuz silkmeye cür'et edenlerin değerli tipler olabileceklerini kabul etmek istemez."

Ferdi dejenere eden, onun bağımsız bir kişilik olarak gelişmesini, dolayısıyla sağlıklı düşünmesini engelleyen davranış biçimi (takiye), totaliter ve otoriter rejimlerin ağır baskıları altında yaşayan bütün toplumlarda yaygındır. Açıkçası, baskıcı sistemler ikiye bölünmüş insanlar yetiştirir. John Stuart Mill, "Bir devlet, iyi niyetle bile olsa kendi insanlarını kullanabileceği birer uysal âlet haline getirebilmek için cüceleştiriyorsa, bilmelidir ki küçük adamlarla hiçbir büyük iş başarılamaz" demişti. Çizgi dışına çıktığını düşündüğü her ferdi ve hareketi ciddi bir tehdit unsuru olarak görerek ezmeye çalışan otoriter devletler, bir çeşit savunma içgüdüleriyle içe çekilip büzülen toplumu, kendisi için de problem teşkil eden aykırılıkları ve aşırılıkları savunmak zorunda bırakırlar.

İfade edilmesi engellenen en masum fikir ve talepler bile, uzun vadede çözümsüz problemler haline gelebilir. Otorite tarafından bugünü kurtarmak amacıyla yapılan her müdahale, aslında mevcut problemleri katlanmış olarak gelecek nesillere aktarmaktan başka bir işe yaramaz. Toplumun kendi imkânları ve iç dinamikleriyle kendini gerçekleştirmesinin önüne dikilen her engel, tarihle ve kendi kendisiyle hesaplaşmasını da geciktirerek ölü formlara daha fazla sarılmasına yol açmaktadır.

Türk toplumunun tarihi ve gelenekleri sırtında ağır bir yük gibi taşımasının sebebi, ayağını bastığı zemini kaybetme endişesidir. Bastığı yerden emin olabilse, geçmişti sığınılacak sakin bir liman gibi görmeyecek, bir

enerji kaynağı olarak kullanmak suretiyle geleceğe doğru daha emin adımlarla, belki de sıçraya sıçraya ilerleyecektir. Kendini yenileme reflekslerine sahip, farklı kültürleri de şemsiyesi altında barındıran, onlardan sürekli beslenen ve onları besleyen yaratıcı bir kültüre sahip olmanın ilk şartı da budur.

Şunu unutmamak gerekir ki, tarihin derinliklerine kök salmış bir kültür öyle kolayca yok edilemez; o her hal ve şartta alttan alta çalışmaya ve bulunduğu boşluklardan filizler vermeye devam eder. Bu filizlerin sağlıklı yeşermesini sağlayacak zemini hazırlamak devletin ve aydınların görevidir. Başka bir ifadeyle, geçmişle sağlıklı ilişkiler kurarak kültürü ve bu kültüre muhtevasını kazandıran geleneği yeniden kendi kendini üretir hale getirmek gerekir. Ancak o zaman geçmiş bir yük olmaktan çıkar, itici bir güç haline gelir.

Halkına güvenmeyen bir devlet, aslında kendi gücünden ve meşruiyetinden emin değildir; bu yüzden devrin şartlarına göre, gizli veya açık çeşitli baskı mekanizmaları kurarak sivil inisiyatiflerin önüne geçmeye, iletişim ortamını tekseslileştirmeye, en azından yönlendirmeye çalışır. Ne yazık ki, Türkiye'de de, mevcut dünya şartları, imzaladığımız bazı milletlerarası sözleşmeler ve anlaşmalar yüzünden pek su yüzüne çıkamasa da, bu baskı mekanizmaları hâlâ işliyor ve ifade hürriyetini dolaylı yollarla kısıtlayarak işlevini yerine getiriyor.

Türkiye, başarısızlıklarına kılıf arayan siyasetçilerle iktidarına halkı ortak olarak kabul etmek istemeyen hantal bürokrasinin besleyip körüklediği gereksiz korkulardan kurtulmadıkça gerçek demokrasiye ulaşamayacaktır. Demokrasi, farklı, hatta birbirine zıt fikirlerin kendini ifade edip teşkilâtlanabildiği tek yönetim biçimidir. Esasen böyle bir ortamın sağlanamadığı ülkelerde özellikle düşünce hayatının çeşitlilik ve zenginlik kazanamayacağını söylemek için kâhin olmak gerekmez. Devlet bir orkestra şefi gibi, bütün farklılıkların bir arada, birbirini yok etmeden yaşamasını, birbirini beslemesini ve dayanışmasını sağlayacak bir düzen kurmalı, yani sivil toplumun önünü açmalı, daha da önemlisi insanlarına yüksek kalitede bir eğitim vermenin yollarını aramalıdır.

Elbette, sadece bilgi yükleyen, kanaat aşılıyarak tek tip ve "kullanışlı" adam üreten bir eğitim sisteminden söz etmiyorum; amaç, ülkesini yakından tanıyan, seven, tarih şuuruna sahip, kültürlü, estetik zevki yüksek, daha da önemlisi düşünen, düşüncelerini korkmadan ifade edebilen ve üreten, sorgulayıcı, hür (dolayısıyla kişilikli) fertler yetiştirmek olmalıdır.

Esirliğinin farkında olan esir, içinde bulunduğu durumla ilgili derin düşünceler geliştirerek bir felsefe inşa edebilir. Kendini hür zanneden köle ise eli kamçılı efendinin türküsünü söylediğini hiç fark edemeyecektir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kültür ve edebiyat dergileri zor durumda

Beşir Ayvazoğlu 2008.02.14

YAYSAT, Türkiye'de gazete ve dergi dağıtımında piyasayı elinde tutan iki büyük şirketten biridir. Dergiler, şartları diğerine göre biraz daha uygun olduğu için genellikle bu şirketi tercih ederler.

Ancak kısa bir süre önce durup dururken yeni -ve çok ağır- şartlar getiren YAYSAT, dağıtmakta olduğu dergilerden 2000 adet için peşin 2000 YTL, ayrıca yüzde ellinin üzerindeki iadelerde dergi başına 40 Yeni Kuruş isteyiverdi. Bu şartlar, dergilerin çoğu için ölüm fermanından başka bir şey değildir. Küçük tirajları, sınırlı

imkânlarıyla kültür, sanat ve düşünce dünyasının canlılığını, bağımsızlığını ve çeşitliliğini korumak için mücadele veren dergilerin sahip ve yöneticileri, şimdi kara kara düşünüyor, alternatif dağıtım yolları bulmak için toplantı üzerine toplantı yapıyorlar. 11 Şubat'ta Bilgi Üniversitesi'nde yeni bir toplantı yapılacağını işitmiştik; bu toplantıdan hangi kararlar çıktı, bilmiyorum.

Büyük gazeteleri, televizyonları, radyoları ve onlarca dergisi bulunan bir grubun dağıtımda da tekel olması ve bu tekeli her geçen gün biraz daha takviye etmesi, acaba bu grubun başka fikirlere, yaklaşımlara, çeşitliliğe, renkliliğe izin vermek istemediği anlamına mı geliyor? Bana sorarsanız, bir ülkenin gerçek fikir, kültür ve sanat hayatı, bağımsızlıklarını koruyabilen dergilerde inşa edilir. Yeni ve yaratıcı fikirler, itirazlar, öfkeler, sevinçler, arayışlar, iyi tasarlanmış, güzel fotoğraflarla bezenip en modern teknolojilerin kullanıldığı matbaalarda basılmış kof dergilerde değil, batıp çıkan dergilerde dile getirilir. Bir ülkenin hayatiyet derecesini anlamak için, merkezde ve taşrada çıkan dergilere bakmakta fayda vardır. Rahmetli Cemil Meriç, boşuna "Dergi, hür tefekkürün kalesi" dememiş (Merhumun bu başlığı taşıyan ünlü yazısının bir bölümünü Derkenar'da okuyabilirsiniz).

Unutmamak gerekir ki, dergi çıkarmak, söyleyecek sözü olmak demektir. Geleceği şekillendiren yazarlar, şairler, fikir ve ilim adamları önce dergilerle boy gösterirler. Yolu dergilere düşmemiş tek önemli yazar gösteremezsiniz. Her dergi bir mektep, bir çevre, bir toparlanma, bir duruştur. Sadece düşünen ve üreten insanlar değil, okuyucu da yetiştirirler. Servet-i Fünun'dan bugüne doğru geliniz: İctihat, Türk Yurdu, Sırat-ı Müstakim (Sebilürreşad), Dergâh, Hayat, Kültür Haftası, Kadro, Varlık, Büyük Doğu, Hisar, Diriliş, Papirüs, Türk Edebiyatı... hepsi bir fikrin, bir sanat ve edebiyat anlayışının sözcülüğünü üstlenmiş, hatta bazıları varlığını bugüne kadar devam ettiren ana fikir akımlarına hayat vermiş dergilerdir ve yüzlerce şair, yazar, fikir adamı yetiştirmişlerdir.

Dergilerin bu misyonunu Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bile tam anladığını sanmıyorum. Sayın Ertuğrul Günay'a geçenlerde -ayaküstü bir görüşme sırasında- dağıtımla ilgili son durumdan söz ettim, pek ilgilenmiş görünmedi. Elbette hiç kimse, çıkan her dergiden satın alınmasını isteyemez; fakat Bakanlık, dikkatle belirlenmiş bazı kriterler koyarak kütüphaneleri abone etmek suretiyle -fakat bağımsızlıklarına halel getirmeden- rüşdünü ispat etmiş dergilerin yaşamasını sağlayabilir. 1933 yılından beri çıkan Varlık'ın, 1971 yılından beri çıkan Türk Edebiyatı'nın, 1992 yılından beri çıkan Dergâh'ın vb. kapanması, kültür hayatımızda büyük bir fakirleşmeye yol açmaz mı? Bu dergiler, serbest piyasa ekonomisinin vahşi ortamında desteksiz bırakılırlarsa, YAYSAT'ın yeni şartlarıyla yaşayabilirler mi? Yok, "Kapatın cicisiz bicisiz dergileri, bu küresel çağda ne bu gerilik! Neymiş sanat, edebiyat fikir?" deniyorsa, kapatalım gitsin!

İyi de, Avrupa'da dergiler muhtelif fonlar tarafından ciddi bir biçimde destekleniyor. Varlık dergisinin son sayısında yayımlanan "Türkiye'de ve Avrupa Birliği'nde Kültür Dergilerinin Koşulları" başlıklı yazıda, Eurozine (Avrupa Kültür Dergileri Ağı) grubunun içinde yer alan dergilerin kamu fonlarından nasıl destek aldıkları, buna karşılık Türkiye'de kültür dergilerinin hangi şartlarda yaşama savaşı verdikleri uzun uzun anlatılıyor. Halimiz içler acısı!

Önümüzdeki aylarda, gazete bayilerinde bazı dergilerin artık görünmediğini kaç kişi fark edecek, bilmiyorum. Ama bu dergilerin az sayıdaki okuyucuları çok üzülecekler. Yapılacak tek şey var: Abone olmak! Evet, dergiler ancak abonelik sistemine geçerek hayatlarını idame ettirebilir.

Siz başka bir çare görebiliyor musunuz?

"Genç düşünce, dergilerde kanat çırpır. Yasak bölge tanımayan bir tecessüs; tanımayan, daha doğrusu tanımak istemeyen. En çatık kaşlılarında bile insanı gülümseten bir 'itimâd-ı nefis', dünyanın kendisiyle başladığını vehmeden bir saffet var. Tomurcukların vaitkâr gururu.

Bir şehrin iç sokakları gibi mahrem ve samimidirler. Devrin çehresini makyajsız olarak onlarda bulursunuz. Müzeden çok antikacı dükkânı, mühmel ve derbeder.

Kitap, istikbale yollanan mektup... smokin giyen heyecan, mumyalanan tefekkür. Kitap ve gazete... biri zamanın dışındadır, öteki 'an'ın kendisi. Kitap, beraber yaşar sizinle, beraber büyür. Gazete, okununca biter.

Kitap fazla ciddi, gazete fazla sorumsuz. Dergi, hür tefekkürün kalesi. Belki serseri ama taze ve sıcak bir tefekkür. Kitap, çok defa tek insanın eseri, tek düşüncenin yankısı; dergi bir zekâlar topluluğunun. Bir neslin vasiyetnamesidir dergi; vasiyetnamesi, daha doğrusu mesajı. Kapanan her dergi, kaybedilen bir savaş, hezimet veya intihar." (Bu Ülke, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s. 100-101)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kosova

Beşir Ayvazoğlu 2008.02.21

Kosova, bağımsızlığını nihayet ilân etti. Balkan Harbi sonunda Osmanlı'dan koparılan bu güzel ülke, 1389 yılında I. Murat tarafından fethedilmiş ve tam beş yüz yirmi üç yıl Osmanlı dünyasının seçkin bir parçası olarak yaşamıştı.

Nüfusunun yüzde doksanı Müslüman'dı. Bu yüzden, elimizden kayıp gitmesi maşeri vicdanımızda derin bir yara açmıştır. Bu yaranın derinliğini hissetmek istiyorsanız, Mehmed Âkif'in Hakkın Sesleri'ni ve Fatih Kürsüsünde'sini okuyunuz.

Âkif gibi onlarca şair ve yazar o bölgedendir. Buna rağmen, Balkanları kaybedişimizin edebiyatımıza yeterince yansımamış olmasını, acının büyüklüğüne, şairlerin bu acıyı ifade edecek kudreti kendilerinde bulamamalarına bağlamak istiyorum. Yalnız Âkif, evet Âkif, bir şiirinde "Dili yok kalbimin ondan ne kadar bîzârım" dese de, duyduğu büyük acıyı hâlâ kulaklarımızda yankılanan müthiş bir çılgıya dönüştürmeyi başarmıştır. Hakkın Sesleri'nde,

*Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk,
Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk!*

mısrarlarıyla başlayan şiir, edebiyatımızda Kosova'ya yakılan tek ağıttır. Fatih Kürsüsünde'de, Kosova'nın Sırplar tarafından işgal edildikten sonraki acıklı vaziyeti şöyle tasvir edilir:

*Ne reng-i muzlime girmiş o yemyeşil Kosova!
Şimâle doğru bütün Pirzerin, İpek, Yakova,
Fezâ-yı mahşere dönmüş gırîv-i mâtemden...
Hem öyle arsa-yı mahşer ki: Yok şefâat eden!
Ne bir yaşındaki ma'sûm için beşikte hayat;
Ne seksenindeki mazlûm için eşikte necat;
O, baltalarla kesiktir; bu, süngülerle delik...
Öbek öbek duruyor pıhtı pıhtı kanla kemik.*

*Bütün yıkılmış ocak, başka şey değil görünen;
Yüz elli bin bu kadar hânümânı buldu sönen!
Siz, ey bu yangını ihzâr eden beş altı sefil,
Ki ettiniz bizi Hırvat'la Sırb'a karşı rezil!*

Kosova'nın bağımsızlık ilânıyla ilgili haberleri takip ederken Bank Asya tarafından yayımlanan II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Coğrafyası (2006) isimli fotoğraf albümünü de yeniden gözden geçirdim. Saltanatının ilk yılında çıkan 93 Harbi ciddi toprak kayıplarına yol açmışsa da, tahttan indirildiği tarihe kadar Osmanlı coğrafyasının çok büyük bir bölümünü bir arada tutmayı başaran II. Abdülhamid, aynı zamanda bu coğrafyanın fotoğraflarla köşe bucak belgelenmesini sağlayan hükümdardı. Mehmet Bahadır Dördüncü tarafından hazırlanan albümdeki fotoğraflar da Yıldız Albümleri diye bilinen bu büyük koleksiyondan seçilmiş.

Albümün sayfalarını çeviriyorum: İşte beyaz beyaz minareleriyle Prizren, işte İşkodra, işte Varna, Vidin, Plevne, Manastır, Üsküp, Selanik, Kavala, Saraybosna; işte Kudüs, Şam, Kahire, Mekke, Medine ve daha niceleri... Fotoğraflar, bu şehirlerin Osmanlı karakterini bütün özellikleriyle yansıtıyor. Bana sorarsanız, albümün ismindeki coğrafya kelimesi yeterli değil. Bu şehirler vatanlaşmış bir coğrafyanın Edirne, Bursa, Urfa gibi, Diyarbakır, Sivas, Konya, İzmir vb. gibi koparılması asla düşünölemeyecek parçalarıydı.

O halde nedir vatan? Bu soru zor bir sorudur. Dün Üsküp vatanın bir parçasıydı, bugün Makedonya'nın başkenti. Üsküp ki, İstanbul'dan aşağı yukarı yüz yıl önce fethedilmişti ve Yahya Kemal'in ifadesiyle "Şardağı'nda devamıydı Bursa'nın". Edirne, İkinci Balkan Harbi'nde geri alınmasaydı, belki o da şimdi Üsküp, Selânik, Filibe vb. gibi siyasî sınırlarımızın dışında kalacaktı. Ama bu, o toprakların bir zamanlar vatanımızın birer parçası olduğu ve uğrunda öldüğümüz gerçeğini değıştirmez.

Osmanlı Devleti'nin o kadar büyük coğrafyayı sonuna kadar hâkimiyeti altında tutması elbette çok zordu; ama Âkif'in "üç beyinsiz kafa" ve "beş altı sefil" dediği maceraperestlerin yanlış işleri olmasaydı, Balkan Harbi'nden galip çıkabilseydik -ki büyük Avrupa devletleri yenileceğimize hiç ihtimal vermedikleri için harbin sonucu ne olursa olsun statükonun korunacağını ilân etmişlerdi- ve Birinci Dünya Harbi'nin dışında kalmayı başarabilseydik, en azından o kadar acul davranmasaydık, hiç şüphesiz, bugün çok daha geniş bir coğrafyaya vatan diyecektik. Bugün bizim için müşahhas vatan, çeşitli anlaşmalarla çizilen sınırların çerçevelediği toprak parçasıdır. Bu anlaşmaların bir kısmının dayatıldığı ve şartların bizi bu dayatmaları kabule zorladığı düşünölecek olursa, mevcut siyasî sınırların vatanı tarif etmeye kâfi gelmeyeceği açıktır.

Bunları yazarken "vatan"ın modern bir kavram olduğunu ve "millî devlet" kavramıyla birlikte düşünölmeli gerektiğini unutmuş değilim. Bizde, vatan ve vatanseverlik (patrie, patriotisme) kavramlarının Fransız İhtilâli'nden sonra kazandığı anlamları ifade edecek şekilde yerli yerinde kullanılması için Namık Kemal'i beklemek gerekecektir. Bazen kendi kendime "Vatan kavramı bugünkü anlamını daha erken kazansaydı, II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Coğrafyası albümünde fotoğrafları yer alan şehirlerden hiç değilse birkaçı elimizde kalır mıydı?" diye sormadan edemiyorum. Fakat bu soru, ister istemez başka bir soruyu beraberinde getiriyor: "İyi ama, İmparatorluğu parçalayan nesil, Namık Kemal'in şiirlerini ezberleyerek yetişen nesil değil mi?"

Kosova'nın bağımsızlığı kutlu olsun. Yüz yıldır acılarla yoğrulan bu güzel ölkede yüzler artık hep gülsün!

Hakkın Sesleri'nden

Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova...
Sen misin, yoksa hayâlin mi? Vefâsız Kosova!
Hani binlerce mefâhirdi senin her adımın?
Hani sînende yarıp geçtiği yol "Yıldırım"ın?
Hani asker? Hani kalbinde yatan Şâh-ı Şehîd?
Ah o kurbân-ı zafer nerde bugün? Nerde o iyd?
Söyle, Meşhed, öpeyim secde edip toprağını:
Yok mudur sende Murâd'ın iki üç damla kanı?
Âh Meşhed! O ne? Sâhandaki meyhâne midir?
Kandilin, görmüyorum, nerde? Şu peymâne midir?
Ya harîminde yatan şapkalı sarhoşlar kim?
Yoksa yanlış mı? Hayır, söyleme, bildim... Bildim!

Mehmed Âkif

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Âkif ve Atsız

Beşir Ayvazoğlu 2008.02.28

Bir gazetede, emekli bir generalin Türklük, Müslümanlık, Mehmed Âkif ve İstiklâl Marşı konularındaki görüşlerini açıkladığı bir makalesi yayımlanmış.

Neresinden tutsanız dökülen bu makaledeki görüşler, artık mahalle kahvelerinde bile ciddiye alınmıyor. Ben sadece sayın generale, Âkif'in İstiklâl Marşı'nı Türkçü Maarif Vekili ve Türk Ocakları Reisi Hamdullah Suphi'nin rica ve ısrarıyla yazdığını, Millî Mücadele'yi yürüten Meclis tarafından oybirliğiyle kabul edilen bu marşı, Mustafa Kemal Atatürk'ün bile değiştirmeyi düşünmediğini hatırlatmak istiyorum. "Hak", "ezan", "cennet", "iman" gibi kavramların ustaca yerleştirildiği İstiklâl Marşı'nda "Türk sözcüğü"nün bir kere bile geçmediğini söyleyen sayın general, acaba, Âkif'in "milletim", "ırkım" derken hangi milletten ve ırktan söz ettiğini sanıyor?

Generalin ilgi çekici bir görüşü daha var: Makalesinde uzun uzun anlattığı gerçekleri (!) göremeyen milliyetçiler, "vasiyetinde Arapları yeni düşman, Amerikalıları yarınki düşman olarak niteleyen Türk milliyetçisi Nihal Atsız'ın yolunu" terk etmiş, Âkif'in peşine düşmüşler.

Bu cümleleri okuyanlar zannederler ki, bütün Türkçüler Âkif'e düşman!

1936 yılında vefat eden Mehmed Âkif'in cenazesi, bilindiği gibi, gizlice kaldırılmak istenmişti. Bunu o tarihte Askerî Tıbbiye öğrencisi olan Fethi Tevetoğlu fark etmiş ve diğer üniversite öğrencilerine haber vererek tabutuna Türk bayrağı örtülmesini sağlamıştı. Fethi Tevetoğlu, Nihal Atsız çevresinden bir Türkçüydü ve yazılarında çok zaman "Atsız Yoldaş" müstearını kullanırdı.

Türkçüler, İstiklâl Marşı ve Âsım'ın "Çanakkale Şehitleri" bölümü dolayısıyla Âkif'e her zaman saygı göstermişlerdir. Buyurunuz, Nihal Atsız'ın Kızıllema dergisinin 26 Aralık 1947 tarihli 9. sayısında yayımlanan "Mehmet Âkif" başlıklı yazısını birlikte okuyalım:

"Âkif, şair, vatanperver ve karakter adamı olmak bakımından mühimdir. Şairliğine kimse itiraz edemez. Onun oldukça bol manzum eserleri arasında öyle parçalar vardır ki Türk edebiyatı tarihinde ölmez mısralar arasına girmiştir. Vatanperverliği, tam ve tezatsız bir vatanperverliktir. Âkif, sözle vatanperver olduğu halde fiille bunu

tekzip edenlerden değildi. Vatanperverâne şiirler yazdığı halde en sefil bir namert ve en rezil asker kaçağı hayatı yaşayanlar henüz aramızda bulunduğu için Âkif'in vatanperverliği yüksek bir değer kazanır. Karakter adamı olmak bakımından ise Âkif eşsizdir. O, daima bulunduğu kabın şeklini alan bir mayı veya cıvık bir halita değil; şeklini sıcakta, soğukta, borada, kasırgada muhafaza eden katı bir cisimdir. İslâmcı olmasını kusur diye öne sürüyorlar. İslâmcılık dünün en kuvvetli seciyesi ve en yüksek ülküsü idi. Bugünkü Türkçülük ne ise dünkü İslâmcılık da o idi. Esasen İslâmcılık Osmanlı Türklerinin milli mefkûresiydi. On dördüncü asırdan beri Türklerden başka hiçbir Müslüman millet, ne Araplar, ne Acemler, ne de Hintliler İslâmcılık mefkûresi gütmüş değillerdir. Bir Osmanlı şairi olan Âkif'te millî mefkûre kemaline ermiş, fakat yeni bir millî mefkûrenin doğuş zamanına rastladığı için geri ve aykırı görünmüştür. Mazide yaşayanların fikir ve mefkûreleri bize aykırı gelse bile onları zaman ve mekân şartları içinde mütalaa ettiğimiz zaman haklarını teslim etmemek küçüklüğüne düşmemeliyiz. Çanakkale şehitleri için yazdığı şiir kâfidir. Başka söz istemez. Âkif insandı, dönmedi ve öyle öldü."

Âkif'in İslâmcılığının Birinci Dünya Harbi'nden sonra yavaş yavaş milliyetçiliğe dönüştüğü rahatlıkla söylenebilir. Koca imparatorluk dağılmıştı ve "elde kalan" yurdun aslî unsurunu, yani Türklüğü yüceltip ayağa kaldırmaktan başka çare kalmamış görünüyordu. Mesela Âsım'da, Türklükten "arslan gibi ırk", "İslâm'ın o gürbüz, o civan unsuru" diye söz etmiş, Millî Mücadele'nin en ümitsiz günlerinde yazdığı İstiklal Marşı'nda "millet" kelimesini dört, "ırk" kelimesini iki defa kullanmıştı; daha da önemlisi, "kahraman ırkım" diyordu. Daha ne desin!

Âkif'in seciyesini anlamak için "Nevruz'a" isimli şiirini okumak bile yeter:

İhtiyar amcanı dinler misin, oğlum, Nevruz?

Ne büyük söyle, ne çok söyle; yiğit işde gerek.

Lâfı bol, karnı geniş soyları taklîd etme;

Sözü sağlam, özü sağlam adam ol, ırkına çek.

[DERKENAR]

Yeni bir Türk müziği topluluğu

Tam on iki yıl önce bu köşede şunları yazmışım:

"Murat Salim Tokaç, ney'ini üflemeğe yahut tanburunun tellerinde gezinmeğe başladığı zaman bir ses büyücüsüne benziyor. Esasen bu iki sazın formlarında mucizevî bir taraf var; ikisinde de ses çok derinlerden gelir. Bazen şöyle bir duyguya kapılıyorum: Gönlü yüce dedelerimiz, sanki nefeslerinin gücünü neye, kalplerinin titreşimlerini kemençe ve tanbura geçirerek kendi ruhlarıyla daha sonraki zamanlar ve ruhlar arasında iletişimi sağlayacak kanallar açmışlardır, ancak Murat Salim Tokaç gibi sanatkârların kullanabilecekleri, geçmişe açılıp geleceğe akacakları ince kanallar..." (Zaman, 29 Mart 1996)

O tarihte tavsiyeme uyup Murat Salim'in adını bir tarafa not edenler, eminim, bu değerli sanatkârın sürekli mesafe kaydettiğini de fark etmişlerdir. Tanbur ve ney gibi iki zorlu sazı Samsun'da yenmeyi başaran Murat Salim, Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul Müzik Müzesi Devlet Türk Müziği Araştırma ve Uygulama Topluluğu'nun yöneticisi olarak İstanbul'a yerleşti.

Bu seçkin topluluk, Cemal Reşit Rey Konser Salonu'ndaki ilk konserini önümüzdeki Pazar gecesi (2 Mart) verecek. Konserin birinci bölümünde Zeki Arif Ataergin'in Sipîhr makamındaki klasik faslı ilk defa seslendirilecek. İkinci bölümde ise Gerdaniye makamında köçekçeler var.

120 Vanlı çocuğun hazin hikâyesi

Beşir Ayvazoğlu 2008.03.06

Cepheye karakişta uzun bir yürüyüşle mühimmat taşıyan 12 ile 17 yaş arasında yüz yirmi Vanlı çocuğun hikâyesi meğerse gerçekmiş; hatta Van'da bu çocuklar için dikilen bir âbide bile varmış! Doğrusu ben Özhan Eren'in muhayyilesinden çıktığını sanıyordum!

Sarıkamış faciasına özel bir ilgi duyan, hatta bir de Sarıkamış türküsü besteleyen Özhan Eren, ilk senaryo yazarlığı ve yönetmenlik denemesinde, büyük bir cesaretle bu trajik hikâyeye el atmış! Sonuç? Böyle bir hikâyeyi doğru dürüst anlatabilmek için gereken bütçeye ve teknolojik imkânlarla sahip olmamasına rağmen yadigarımadan seyredilebilen, daha da önemlisi seyredenleri derinden etkileyen bir film otaya koymuş. Adı: 120

1914 Haziran'ında Van'dayız. Balkan Harbi'nin yaralarını sarmaya çalışan halk, kısa süren bir barış döneminin ardından, tecrübesiz ve maceracı İttihat ve Terakki'nin gözü kapalı verdiği bir kararla kendini Birinci Dünya Harbi'nin içinde bulur. Ve Ruslar Erzurum istikametinde taarruza geçerler. Fırsattan yararlanan Taşnak çeteleri de büyük bir isyana hazırlanmaktadır. Bu kritik duruma rağmen, Van'daki Jandarma Tümeni merkezden gelen bir emirle Kafkas Cephesi'nde Ruslarla savaşmak üzere şehirden ayrılmak zorunda kalır. Sarıkamış'ta büyük bir faciayla sonuçlanan ölüm-kalım savaşı başlamış ve kısa bir süre sonra Kâmil Paşa kumandasındaki Van Jandarma Tümeni'nin de cephanesi tükenmiştir. Van'da bir miktar cephane bulunmaktadır, ancak eli silah tutan herkes askere alındığı için bu cephaneyi cepheye ulaştırmak imkânsızdır; şehirde yaşlılar, kadınlar, çocuklar ve onları Taşnak çetelerinden korumaları için bırakılan küçük bir Jandarma birliği vardır, o kadar.

Vali ve şehrin ileri gelenleri, uzun tartışmalar sonunda, içleri kan ağlayarak, cephaneyi yaşları 12 ile 17 arasında değişen erkek çocuklarla göndermeye karar verirler. Bu tehlikeli görevi hiç tereddüt etmeden kabul eden yüz yirmi çocuk, hazırlıklar tamamlandıktan sonra, 1915 yılı Ocak ayında, insanın kanını donduran ayaza aldırmaksızın cephaneyi sırtlayıp karlı dağlara doğru yürümeye başlarlar. Başlarında, cephelerde pişmiş eski bir asker olan Musa Çavuş vardır. Ve valinin onları korumaları için görevlendirdiği birkaç jandarma neferi... Yolda Taşnak çeteleri tarafından taciz edilen yüz yirmi çocuk, cepheye ulaşmayı başarırlarsa da dönüşte şiddetli bir fırtınaya yakalanırlar. Van'a çok azı dönebilir. Yüz yirmi çocuktan sadece yirmi ikisi hayatta kalabilmiş, diğerleri ya yolda yahut Van'a ulaştıktan sonra can vermişlerdir.

Filmde, elbette asıl hikâyeye geçilmeden önce ortam ve kahramanlar tasvir edilerek seyirci gelişmelere hazırlanıyor. Van'da harp öncesi durum; yüz yirmi çocuğu temsil eden üç çocuğun birbirleriyle ilişkileri, ruh halleri, heyecanları; Taşnak çetelerinin faaliyetleri, durumun vahametini fark eden Kâmil Paşa'nın çocuklara atış talimi yaptırarak gerektiğinde muhtemel gelişmelere hazırlaması ve tabii hazin bir aşk hikâyesi... Süleyman Teğmen, İdadi Müdürü Cemal Hoca'nın kızıyla nişanlıdır, fakat cepheden cepheye koştuğu için bir türlü evlenemez. Balkan Harbi'nden döndükten sonra düğün hazırlıklarına başlamıştır, fakat dünya harbi çıkınca yeniden cepheye koşar ve cephane taşıyan yüz yirmi çocuğa cepheye yaklaştıkları sırada saldıran bir Taşnak çetesiyle çatışırken şehit düşer.

Hikâye hakikaten o kadar etkileyici ki, filmi seyrederken kusurlarını görmüyorsunuz.

Bana sorarsanız, eski Van'ın tabii şehir dokusu gölden açılarak gösterilebilirdi. Büyük bir kısmı Safranbolu'da çekilen film, hadiselerin Van'da geçtiği duygusunu pek vermiyor. Daha da önemlisi, Cemal hocanın evi için Safranbolu'da restore edilmiş bir konağın seçilmesini doğru bulmadım. Tahtaları kararmış, sıvaları dökülmüş eski bir konak, salaş evler vb. tercih edilseydi, Osmanlı Devleti'nin geçen asrın başlarındaki acıklı vaziyeti sembolik bir dille anlatılmış olurdu. Yüz yirmi çocuğun zor yolculuğu da bana yeterince vurgulanmamış gibi geldi. Hadisenin ayrıntıları ne kadar biliniyor, bilmiyorum; ama gidiş sırasında da özellikle küçük çocuklardan bazılarının kaybedilmiş olması muhtemeldir. Filmde çetin kış şartlarına ve Taşnak çetelerinin saldırılarına rağmen çocukların tamamı cepheye ulaşıyor. Bütün kayıplar dönüşte...

Dedim ya, kendinizi hikâyeye kaptırıyor ve bu kusurları görmüyorsunuz. Bu türden filmlerde, teknolojik imkânların en iyi şekilde kullanılabilmesi için büyük bütçeler gerekiyor. Özhan Eren ve arkadaşları, zor şartlarda, kısıtlı bütçe imkânlarıyla çok güzel ve etkileyici bir film ortaya koymayı başarmışlardır. Oyuncuların da hikâyeden etkilendikleri ve hissederek oynadıkları hemen fark ediliyor. Emin Olcay, Özge Özberk, Burak Sergen, Demir Karahan, Ahmet Uz, Cansel Elçin ve küçük oyuncular, hepsi canla başla çalışarak rollerinin hakkını vermişler. Onların başarısı ve yarattıkları duygu sağanağı seyirciye geçiyor ve filmin teknik problemlerini görünmez kılıyor.

Filmi seyrederken, böyle trajik bir hikâyenin bugüne kadar niçin kimsenin dikkatini çekmediğini düşündüm. Tarihimizde kim bilir doğru dürüst anlatılmadığı için unutulmuş böyle daha nice hikâye var! 120, sinemanın özellikle gençlerde tarih şuurunun uyandırılması için ne kadar büyük bir imkân olduğunu gözler önüne sermesi bakımından da dikkate değer bir çalışmadır.

Filme emek veren herkesi tebrik ediyor ve annelere, babalara sesleniyorum: 120'yi çocuklarınıza mutlaka seyrettiriniz.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Mehmed Âkif ve Ahmet Hâşim

Beşir Ayvazoğlu 2008.03.13

Son zamanlarda çeşitli vesilelerle sık sık gündeme gelen Mehmed Âkif'in aslında iyi bir şair olmadığına, hatta şair bile sayılmayacağına dair orada burada yazılıp söylenenlerden rahatsız olan bazı okuyucuları, zaman zaman bu konuda ne düşündüğümü soruyorlar. Onun için, 12 Mart Mehmet Âkif'i Anma Günü törenlerle kutlanırken, Âkif'in şairliği hakkındaki düşüncelerimi bir defa daha anlatmakta fayda görüyorum.

Ahmet Hâşim, sanatı "ulvî yalan" diye tarif ederdi. Bir yazısında, tabiat sürekli kendini tekrarladığı için manzaraların hep birbirine benzediğini, bu yüzden, bıktırıcı, bezdirici olduğunu söylüyor ve diyordu ki: "Yalanın ilâhî nefesi üzerlerinden geçmedikçe ne ses, ne renk, ne taş, ne tunç sanat eserine istihâle edemez". Açıkçası, Hâşim'e göre, "güzel, yalanın çocuğu"ydu ve yalanı estetik bir kategori olarak en iyi kullananlar doğululardı. Hatta, daha doğruya doğru gidildikçe "yalan"ın hayattaki yeri artıyordu; mesela ince ve artist bir millet olan Japonların âdâbında muhataba asla "hayır" denilmezdi.

Bu sanat anlayışı asla Âkif'in kabul edebileceği bir anlayış değildi. Falih Rıfkı Atay, Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nde hocası olan Âkif'in sınıfta "Mânâsız şeyler bunlar.. Boş lâflar bunlar!" diye yeni şiirlere "söv"düğünü iddia ederek ona Hâşim'in dört mısraını anlatmak için çok uğraştığını söyler. Hakikaten Âkif gibi cemiyetçi ve "Hayır, hayâl ile yoktur benim alışverişim" diyen bir şairin, ölüm-kalım mücadelesinin verildiği bir devirde Hâşim'i anlayıp hoş karşılaması mümkün değildi. Millî Mücadele'nin başladığı sıralarda gittiği

Balıkesir'de Muallim Mektebi'ni gezerken, öğrencilerden birinin "Sanat sanat içindir" görüşü hakkında ne düşündüğü yolundaki sorusundan çok rahatsız olmuş, ısrar edilince, kendi sanat anlayışını Emile Zola'nın Meyhane, Alphonse Daudet'nin de Sapho adlı romanlarını hatırlatarak bu romanlarda sosyal problemlerin bir fotoğraf makinesi sadakatıyla nasıl tasvir edildiğinden söz etmişti.

Ahmet Hâşim'e göre bir gerçek dünya vardı, bir de sanatın "yalan dünya"sı. Âkif ise, sanatın görevinin yeni bir dünya yaratmak değil, gerçek dünyayı hiç değiştirmeden anlatmak olduğunu düşünüyordu; sanatın ona göre üç esası vardı: "Hayat, hakikat, müşahede". Birbirine taban tabana zıt, hatta birbirine düşman iki sanat anlayışı...

Doğrusunu söylemek gerekirse, Âkif, nazmın vezin ve kafiyeyle kaynaklanan âhengini fikirlerini daha etkili kılmak için bir çeşit araç olarak kullanıyordu. Aynı şey, çağdaşı Tevfik Fikret için de söylenebilir. Fikret'te ve Nâzım Hikmet'te hoş görülen bir anlayış Âkif'te kusur olarak görmek haksızlıktır. Âkif'in bir kavgası, kendine has fikirleri, hem topluma, hem de çözüm olarak öne sürülen bazı fikirlere ve ideolojilere yönelik eleştirileri vardı; bunları mümkün olduğu kadar geniş kitlelere ulaştırmak istiyor ve elbette kitleler tarafından sevilen bir ifade tarzını tercih ediyordu. Safahat'ta, çöküş devrinin bütünün meseleleri dile getirilmiş ve tartışılmıştır.

Peki Âkif'in yazdıkları şiir değil mi? Dünyanın en katı gerçeklerini, en çirkin görüntülerini bile tasvir ederken sanatçı duyarlılığıyla yaklaşıyor, onu farklı bir bakış açısıyla görüyor, gösteriyor, onu anlatırken en etkili kareyi seçebiliyor, çerçeveleyebiliyorsanız, sanat yapmış olursunuz. Âkif sanatta hayalin yerini inkâr ettiği için değil, mevcut şartların müsait olmadığını ifade etmek maksadıyla hayal ile alışverişinin olmadığını söylüyor, bunca acı yaşanırken "O Belde"ye kaçmayı sorumsuzluk olarak görüyordu. Zaman zaman "Dili yok kalbimin ondan ne kadar bîzârım" diye çırpınması, kepenklerini kapadığı iç dünyasında kaynayıp coşan saf şiirin bulabildiği boşluklardan kendini dışa vurmasıdır.

Şunu unutmamak gerekir ki, Âkif, şair olduğu kadar ahlâkçıydı da. Safahat'ı Safahat yapan onun bu ahlâkçı tarafıdır. Altıncı kitapta, yani Âsım'da, Köse İmam'ın ağzından söylediği, "Zulmü alkışlayamam, zalimi asla övemem" mısraıyla başlayan ünlü "tirad", onun şahsiyetini ve Safahat'ı anlamak için bir anahtar olarak kullanılabilir.

Ben Âkif'in büyük şair olduğundan hiç kuşku duymadım ve hep şunu merak ettim: Tarihimizin en acılı zamanlarında değil de, ihtişamlı devirlerinde yaşasaydı acaba nasıl şiirler yazardı?

[DERKENAR] Herhalde irtica kokusu aldılar!

STV'de yayımlanan bir yemek programını sunan aşçı "kadınbudu köfte" için "pirinçli köfte", "dilberdudağı" için de "ay tatlısı" isimlerini teklif edince kıyamet koptu. Gazeteler mazeleler müthiş Türkçeci kesildiler ve programın yapımcısıyla sunucusuna veryansın ettiler.

Eleştiriler Murat Belge'den alınan şu görüş etrafında şekillendirildi: "Bu isimler tarihte birtakım nedenlerle takılmış. Zaten bize o tarihi anlatıyor. 'Kadınbudu'nun bir karakteri var, tarihî geçmişi var ve bir toplumsal gerçekliği yansıtıyor. Tarih boyunca da bu millet adını yadırgamadan, hafif tebessüm ederek kadınbudu köftesini yemiş, şimdi birileri kalkıyor, kadının budunu ortadan kaldırmaya çalışıyor. Ne alakası var, sen kimsin, kim oluyorsun, bunları değiştirme hakkını nereden buluyorsun!"

Murat Belge'nin görüşünü prensipte doğru bulmasam, şu cevabı verirdim: "Türkçenin tarihî geçmişe sahip binlerce kelimesini değiştirenler bu hakkı nereden buldularsa, oradan! Yani küçük çapta bir "dil devrimi!"

Asırlar boyunca edebî metinlerde kullanıldıkları için Türkçenin dokularına kök salmış kültür kelimelerinin "öztürkçecilik" iddiasıyla çöpe atılmasının müthiş bir fakirleşmeye yol açtığını, yeni nesillerin bırakın Âkif'leri,

Hâşim'leri, Nâzım'ları; Orhan Veli'yi bile anlayamaz hale geldiğini yıllardır yazıp söylüyoruz, kimse tınmıyor da, "kadınbudu" ve "dilberdudağı" elden gidiyor diye kıyamet koparıyorlar!

İrtica kokusu aldılar, zahir!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ali Emirî'nin yazmaları evine dönüyor

Beşir Ayvazoğlu 2008.03.20

Geçenlerde yolum Millet Kütüphanesi'ne düştü; gözlerime inanamadım. 17 Ağustos 1999 depreminde, İstanbul'da en fazla hasar görmüş tarihî binalardan biri olan Millet Kütüphanesi, büyük bir titizlik ve ustalıkla restore edilerek merhum Ali Emirî Efendi'nin şanına lâayık bir mekân haline getirilmiş ve tepeden tırnağa modern teknolojiyle donatılmış.

Daha da önemlisi, muhtemel depremlere karşı ciddi bir şekilde takviye edilerek kültürümüz açısından büyük önem taşıyan yazma eserlerin emniyete alınmış olmasıdır.

17 Ağustos depreminden kısa bir süre sonra ziyaret ederek içler acısı halini gördüğüm bu kütüphanenin bir an önce restore edilmesi gerektiğini o tarihte bu köşede yazmıştım. Yaklaşık sekiz yıl, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nin misafiri olan yazma eserler, geç de olsa, asıl mekânlarına kavuşmuş görünüyor. Matbu eserler taşınmış; yazmalar da yakında raflardaki yerlerini alacak.

Sözünü ettiğim mekân aslında bir medresedir: Feyzullah Efendi Medresesi. Edirne Vak'ası'nda suçsuz yere ve akıl almaz işkencelerle katledilen Şeyhülislam Erzurumlu Seyyid Feyzullah Efendi tarafından 1701 yılında darülhadis olarak yaptırılan bu medrese, klasik Osmanlı şemasının kullanıldığı son medreselerden biri, belki de sonuncusu olması bakımından ayrı bir önem taşıyor.

Geçen yüzyıla harap bir halde ulaşan Feyzullah Efendi Medresesi, imar deyince genellikle yıkmayı anlayan belediye (o tarihte şehremâneti) tarafından ortadan kaldırılıp yerine bir "Millet Parkı" yapılmak istenmişti. Tuhaf olan, bu karardan, Fransız elçisinin eski eserlere meraklı eşinin ricası üzerine vazgeçilmiş olmasıdır. İstanbul Muhipleri Cemiyeti'nin teşebbüsü ve Şeyhülislam Hayri Efendi'nin gayretiyle tamir edilerek ayağa kaldırılan medrese, bir süre İstanbul Muhibleri Cemiyeti tarafından kullanılmış, 1916 yılında da Ali Emirî Efendi'nin vakfettiği kitaplarla kurulan Millet Kütüphanesi'ne tahsis edilmiştir.

Diyarbakırlı Ali Emirî Efendi (1857-20 Ocak 1924), şüphesiz, yakın tarihimizin en dikkate değer simalarından biridir. Hiç evlenmeyip ömrünü kitap toplamaya vakfeden ve bütün kazandığını nadide yazmalara yatıran bu sevimli kitap kurdunu, Midhat Cemal Kuntay, Üç İstanbul adlı romanında ve Her Ay dergisinin Haziran 1937 tarihli üçüncü sayısında yayımlanan "Kitap Sevenler" başlıklı yazısında çok güzel anlatır.

Ali Emirî Efendi, kültür tarihimize sadece milletine muhteşem bir kütüphane armağan eden büyük bir kitapsever (bibliyofil) olarak değil, Kaşgarlı Mahmud'un Divanü Lügati't-Türk'ünü keşfeden adam olarak da geçmiştir. Bu keşif, Talat Paşa, Ziya Gökalp, Kilisli Rifat Bilge ve Mehmed Âkif gibi önemli şahsiyetlerin de karıştığı, bana sorarsanız bir romana konu olacak kadar heyecan verici bir maceradır. Yerim olsaydı da, eserin Sadrazam Talat Paşa'nın bizzat rol aldığı bir senaryo uygulanarak Ali Emirî Efendi'den alınıp nasıl basıldığını anlatabilseydim.

Güzel olan, Millet Kütüphanesi'nde yapılan restorasyonun UNESCO tarafından "Kaşgarlı Mahmud Yılı" olarak ilân edilen 2008 yılında tamamlanmış olmasıdır. Bence bu yılın açılışı Millet Kütüphanesi'nde yapılmalıdır.

Başta Türk dili ve kültürü açısından bir hazine değeri taşıyan Divanü Lügati't-Türk olmak üzere, Ali Emirî Efendi'nin bir ömür vererek topladığı binlerce yazma ve basma kitap, 1916 yılından beri Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin kitaplarıyla birlikte araştırmacıların emrinde. Arap harfli matbu eserlerle birlikte otuz bin civarında kitaba sahip olan Millet Kütüphanesi, bundan sonra tertemiz depoları, bilgisayarlarla donatılmış okuma salonu ve yazmaların bu bilgisayarlar vasıtasıyla kolayca ulaşılacak dijital kopyalarıyla daha kaliteli bir hizmet verecek.

Avludaki muhteşem palmyeyi, kameriyeyi, çukurluklu kuyuyu ve yakında çiçeklerle bezenecek tarhları unutmuş değilim.

Eminim, Fatih Belediyesi, ne kadar değerli bir kütüphaneye ev sahipliği ettiğinin farkındadır ve eminim Ali Emirî Efendi kabrinde şimdi daha rahat uyuyordur.

[DERKENAR] "Türk'e vermek"

Osmanlı devşirme sisteminin esası şudur: Hristiyan tebaadan erkek çocuklar titizlikle uygulanan kurallar çerçevesinde devşirilir, sıkı bir eğitimden geçirildikten sonra başta askerlik olmak üzere çeşitli hizmetlerde kullanılırlardı. Devşirmelerin köle olmadıkları, devlette en üst bürokratik kademelere kadar yükselebildikleri, hatta aralarından onlarca sadrazam çıktığı unutulmamalıdır. Devşirilen çocuklar önce Anadolu ve Rumeli'de Türk çiftçilerinin yanına verilir, böylece hem üretime katkıda bulunmaları, hem de Türkçeyi ve gelenekleri öğrenmeleri sağlanırdı. Açıkçası, Osmanlılar, devleti yönetecek elitin toplumla göbek bağının olmamasını, fakat onun değerlerini benimsemesini isterlerdi; bu uygulamanın adı "Türk'e vermek"ti.

Aslında, kısaca "devleti yönetecek elitin ailesiyle ve içinden çıktığı sosyal ve kültürel çevreyle bütün ilişkisini koparmak" diye tarif edilirse, devşirme sisteminin tarih boyunca bütün dünyada değişik şekillerde uygulanan bir sistem olduğu söylenebilir. Özellikle totaliter ve otoriter rejimler, kendi halklarından devşirdikleri adamları, aileleriyle, toplumla ve onun değerleriyle bütün bağlarını koparmak suretiyle her istenileni yapacak memurlar olarak yetiştirirler. Bu memurların kafalarının fazla çalışması, ufuklarının açık olması istenmez. Hatta zekâ belirtileri gösterenleri, yani sorular sorarak sistemi sorgulayabilecek olanları hemen elerler. Kritik noktalarda istihdam edilecek olanların -Osmanlı sisteminin aksine- iyi yetişmemiş, özgüvenden mahrum, kullanışlı, başka bir ifadeyle, kolay yönetilip yönlendirilebilecek tipler olmasına dikkat edilir.

Kısacası, modern devşirme sistemlerinde temel ilke, devletin, gözüne kestirdiklerini halktan koparıp yabancılaştırarak gerektiğinde ona karşı kullanabileceği araçlar haline getirmesidir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İki meteliksiz: Dostoyevski ve Tanpınar

Beşir Ayvazoğlu 2008.03.27

İzzet Tanju, Cemil Meriç'in gören gözüydü; ona yıllarca kitap okuduğu gibi, Hind Edebiyatı, Kırkambar ve Jurnal'i yazarken de yardım etmişti.

Aralarındaki büyük bir dostluktan, hangisinin ismi anılsa, mutlaka diğeri de akla gelirdi. Birlikte o kadar çok çalışmış ve yazmışlardı ki, İzzet Tanju, artık Cemil Meriç gibi düşünüyor, onun kelimelerini kullanıyor ve

cümlelerini onun gibi kuruyordu.

Birkaç yıl önce geçirdiği felç yüzünden işinden ayrılıp evine kapanarak kendini bütünüyle okuyup yazmaya veren İzzet Bey'in Dostoyevski adlı kitabını okurken, inanır mısınız, Cemil Meriç'le söyleştiğim hissine kapıldım.

Rahmetli üstad, Dostoyevski'ye kısaca "Dosto" der, böylece aynı zamanda ona duyduğu dostluğu ve hayranlığı ifade etmiş olurdu. Cemil Meriç'in çevresinde bulunmuş olanların çoğu Dostoyevski'ye hâlâ "Dosto" derler. İzzet Tanju "Dosto" demese de onunla dostluğunu belli ki Cemil Meriç'in yanında pekiştirmiş. Büyük yazarın koyu bir Ortodoks ve Slavcı olarak portresini çizdiği yeni kitabı, bence iki dostluğun da derin izlerini taşıyor. Ama ben bu yazıda Cemil Meriç'ten değil, kitabı okurken fark ettiğim Dostoyevski-Tanpınar benzerliğinden söz etmek istiyorum.

Evet, İzzet Tanju'nun kitabını okurken, bir an Tanpınar'ın Günlükler'ini okuduğum hissine kapıldım. Kitabın daha başında, Dostoyevski'nin zayıf bir anında Speşnev'den beş yüz ruble borç aldığını kaydeden İzzet Bey, onun bu yüzden kendi kendini yediğini söylüyor ve günlüklerinden şu cümleleri aktarıyor: "Speşnev'den borç aldım. Şimdi onunlayım. Onunum. Ödeyemem de. Hem o da bunu para olarak ödememi istemez. Adamın yapısı böyle. Şimdi bir iblis yanımda dolaşıyor." (s. 13)

Buyurunuz, Tanpınar'dan birkaç cümle: "Remzi'den 150 istedim, 50 aldım. Şerif'ten hiç ümit yok (...) Hiçbir zaman bu kadar sefil olmadım, bu kadar biçare, haysiyetsiz ve acınacak. Yarabbim bana bir 5000 lira lütfet." (s. 146)

Parasızlık Dostoyevski'nin yakasını hiç bırakmamıştı; bu yüzden delikanlı çağından beri kendini kimseye bağlı hissetmemek için para sahibi olmak onda bir saplantı halindeydi: "Ben proleter bir edebiyatçıyım. Ne talihsiz başım varmış, bir uşak gibi çalışıyorum. Para için çalışmak yiyip bitiriyor beni." (s. 51)

Tanpınar'ı okuyalım: "Bir kere şu para işlerinden kurtulabilsem, son derece zeki, dikkatli ve soğukkanlı olurum. Bu meseleyi halletmem lâzım. Yarabbim Türk münevverinin tali'i! Ve bütün Türkiye'nin tali'i. Fakat bizler hakikaten bedbahtız." (s. 146)

Tanpınar, parasızlıktan kurtulmak için zaman zaman kumara ve piyangoya bel bağlıyor, fakat her seferinde elindekileri de kaybederek büyük bir ümitsizliğe kapılıyordu. Kumarbaz yazarı Dostoyevski'nin başının da kumarla belâda olduğu bilinen bir gerçek. İkisi de ailelerine para yetiştirmek zorundaydı ve ikisi de borçları yüzünden ciddi itibar kaybına uğramışlardı. Tanpınar, kendi "tali'i" ile Dostoyevski'nin tali'i arasındaki bu benzerliğin farkında mıydı acaba? Günlükler'inde Dostoyevski'nin adı birkaç defa geçiyor. Şu cümlelere dikkatinizi çekmek istiyorum: "Dostoyevski'nin Yer Altı'nı okumaya kalktım. Benim şimdiki vaziyetimden bir parmak ötede." (s. 139)

Tanpınar fikirlerini yayabilmek için hep bir dergi hayali kurmuş, fakat çıkaramamıştı. Dostoyevski ise kardeşi Mihail ile birlikte Zaman adında bir dergi çıkararak çeşitli çevrelerle kavgaya girer. Bir yazısıyla Çar'ı çok kızdırdığı için dergisi kapatılır. Daha sonra güç belâ izin koparıp yeni bir dergi çıkarırsa da bir yıl zor dayanır. Bu arada kardeşini kaybeder ve aile şerefini kurtarmak için onun borçlarını da üstlenir, ancak ödeyemez. Alacaklılar yüzünden nefes alamamaktadır. Hapse girmemek için Almanya'ya kaçınca bütün malları haraç mezat satılır. Almanya'daki durumu da içler acısıdır. O günlerde yazmaya başladığı Suç ve Ceza'yı bitirmeden dergilere üç yüz rubleye satmaya çalışmış, ancak bütün kapılar yüzüne kapandığı için kaldığı odanın parasını ödeyemez hale gelmiştir: "Bana artık yemek, çay, kahve verilmeyeceğini sabah erkenden bildirdiler. Yetkiliye gidip sordum. Yemeği hak etmediğimi, yalnız çay verileceğini söyledi. Dünden beri çaydan başka bir şey geçmedi boğazımdan. En kötüsü, mum bile vermiyorlar. Çünkü bir Alman için en büyük ayıp: Parasızlık." (s. 29)

Lütfen, Dostoyevski'nin yukarıdaki cümleleriyle, Tanpınar'ın 26 Teşrinisani 1958 tarihli notlarını karşılaştırınız: "Cebimde yalnız bir lira var. Kendimi dün akşamdan beri küçülmüş, biçare buluyorum. Parasızlığım bazı hastalıklar gibi hemen hemen hiçten başladı, büyüdü, çoğaldı, beni altına aldı. Etrafım alacaklı ile dolu. Cebimde borç senetleri var. Şu anda yalnız borçla ve atıfetle yaşıyorum ve bu borç beni çıldırtacak." (s. 123)

Tanpınar da, Dostoyevski de gençlik yıllarında devletle problem yaşamış, bu yüzden yerleşik düzenle barışık yaşamamanın yollarını aramış, ikisi de otorite (biri Çar, diğeri Millî Şef) tarafından fark edilip beğenilmek istemişlerdir. Biraz daha yerim olsaydı da, Dostoyevski-Popedonostsev ilişkisiyle Tanpınar-Hasan-Âli Yücel ilişkisini karşılaştırabilseydim. Yalnız şunu söyleyebilirim: Dostoyevski, Popedonostsev'in himayesine girdikten sonra kendisine bir villa alacak kadar para kazanmıştı. Tanpınar ise profesör yapılarak üniversitede görevlendirilmiş ve milletvekili seçilmiş olmasına rağmen hep parasızlıktan yakındı; üstelik Dostoyevski kadar çok yazamadı. Aynı yaşlarda öldüler; biri altmış, diğeri altmış bir...

Benden bu kadar; en iyisi alın İzzet Tanju'nun Dostoyevski'sini, Tanpınar'ın Günlükler'iyle birlikte okuyun!

NOT: Seçkin bir entelektüel olan İzzet Tanju'nun Ötüken Neşriyat tarafından yayımlanan kitapları şunlardır: Başımda Esen Kitap Yelleri (1997), Endülüs'te Raks-Aşk Üstüne, Âşıklar Üstüne (2006), Batı Karşısında Millî Düşünce (2007). İzzet Tanju'nun René Grousset'den bir de tercümesi vardır: Cihan Fatihi Cengiz Han (2001).

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İşık

Beşir Ayvazoğlu 2008.04.03

Refik Halit Karay, bir defineci gibi, anlam hazinelerini ele geçirmek için Türkçenin bütün gizli kapaklı köşelerini yoklayan yazarlardandır.

"İşık Hakkında" başlıklı yazısında, Türkçede ışık ve aydınlık dışında, nur ve ziya anlamına gelen pek çok kelime bulunduğunu, fakat hemen hepsinin unutulduğunu; yarka, yaktı, yal gibi parlaklığı ifade eden bütün kelimelerin ya kökünden geldiğini, yaldız, yalabuk, yaraşıklı, yakışıklı, yalın, yalı, yalçın, hatta yarın kelimelerinin birbiriyle akraba olduğunu söyler. Bunu bir dilciden mi işitti, yoksa sezgileriyle kendisi mi keşfetti, bilmiyorum. Gerçekten de sözünü ettiği kelimeler ışık ve ateş saçmak, parıldamak, aydınlatmak anlamındaki ya- kökünden gelir; Refik Halit'in fark edemediği, ışık ve alev kelimelerinin de aynı kökten çıktığıdır. Türkçede ya- kökünden k, l, p, r ve ş harfleriyle türetilmiş onlarca kelime bulunuyor. Halen kullandıklarımız bile Türkçenin ışık zenginliğini göstermeye yeter: Yakmak, yanmak, yıldırım, yalaz, yaldız, yıldız, yarın, ışın, ışık, alaz, alev...

İşık her devirde doğruyu, hakikati, gerçeği, iyiyi ve güzeli temsil etmiştir. Bütün kutsal kitaplarda ve felsefi sistemlerde karanlıklardan aydınlığa çıkış mecazıyla hakikate erişme süreci dile getirilir. Kur'an-ı Kerim'de sık sık Allah'ın insanları karanlıklardan nura çıkarmak için âyetler indirdiğinden söz edilmektedir. Tevrat'a göre, Tanrı dünyayı yaratırken "Fiat lux!", (Aydınlık olsun) diye buyurunca karanlıklar bir anda nura boğulmuştu. Eflatun'un felsefesini özetleyen ünlü mağara istiaresini hatırlayınız. İnsanları bir mağarada güneşe, dolayısıyla ışığa arkalarını dönmüş esirlere benzeten Eflatun, duvara akseden gölgeleri gerçek zanneden esirlerin geriye dönüp bakmaları halinde, önce gözleri kamaşsa da, ışığa alışınca gerçeği bütün açıklığıyla göreceklerini söyler.

Eski Türk kozmolojisinde de aydınlık-karanlık (yaruk-kararık) dikotomisi önemliydi. Maniheizm, inanç sistemi ışık-karanlık düalizmine dayalı bir din; İslâm felsefe tarihinin önemli isimlerinden olan Şahabeddin Sühreverdî'nin kurduğu İşrakîlik bir ışık felsefesi idi. İşrak güneşin doğması, yani hakikat ışığının doğrudan doğruya açılması mânâsına gelir.

Aslına bakılırsa bütün dinler, felsefeler, doktrinler, ideolojiler vb. kendilerini dünyayı aydınlatacak ışıklar olarak takdim etmişlerdir. Komünizm bile bir zamanlar güneş olduğu iddiasındaydı. Sadece dinler ve felsefeler mi? Bütün dünya edebiyatında ışık gerçeği, gece ve karanlık ise bâtılı, kötüyü, gizli kapaklılığı, yeraltını temsil eder. Eski ve yeni şairleri gözden geçiriniz, hepsinde ışık ve karanlıkla ilgili bir yığın imaj bulacaksınız.

Kilisenin dogmalarına karşı aklın zaferini ilân eden ve dünyaya akli hakim kılarak insanlığı köleleştirici bütün inançlardan, mitlerden, hurafelerden kurtarmak iddiasıyla bütün bir XVIII. yüzyılı kuşatan felsefeye de "Aydınlanma Felsefesi" denmiyor mu? Bu felsefeyi ne kadar anladıkları tartışılabilirse de, bizde ilk aydınlanmacılar, Tanzimatçılardı. Nur ve ziya kelimeleri onlar için artık sadece akli, ilmi ve fenni temsil ediyordu.

Arapça nur kelimesinden gelen ve daha sonra aydın şeklinde Türkçeleştirilen münevver kelimesini intellectuel karşılığı olarak ilk defa kimin ne zaman kullandığını bilmiyorum. Şemseddin Sami'nin Kamûs-ı Türkî'sinde bu anlam belirtilmediğine göre, münevver, yeni anlamını daha yakın zamanlarda kazanmış olmalıdır. M. Baha'nın 1912 yılında basılan Yeni Türkçe Lügat'inde münevverin bu anlamı, "İlim ve marifeti, tecrübesi çok, terbiye ve tahsil görmüş, malûmatlı, açık fikirli" şeklinde kaydedilir.

Tanzimatçılardan ve daha sonraki nesilden asıl mânâsında aydınlanmacı oldukları iddia edilebilecek iki isim vardır: Şinasi ve Tevfik Fikret. İkisi de, yazdıklarından hareketle hüküm vermek gerekirse, deisttir. Ancak ikisinde de, aydınlanma, derinliğine kavranmış bir felsefe değil, bugün birilerince hâlâ papağan gibi tekrarlanan kuru bir retoriktir. Nur ve ziya kelimelerini aklın ve fen bilimlerinin sembolü, tenevvür kelimesini de aydınlanma karşılığı olarak kullanan Fikret, Sabah Olursa adlı şiirinde bütün bu kelimeleri bir araya getirmiştir. Münevverin görevi, Fikret'in Halûk'un Vedâi şiirinde, İskoçya'ya gönderdiği oğlu Halûk'a öğüt verirken açıkça söylediği gibi, Avrupa'dan aydınlanma felsefesini ve bu felsefenin sonuçları olan "pozitif" bilimleri ve teknolojiyi getirmektir. Oğluna bir ışık kervanı bulup katılmasını öğütleyen şair, "Bize bol bol ziyâ kucakla getir" diyordu.

Fikret, Promete şiirinde de gelecekteki Türk gençliğine seslenir; milletin ışığa susamış geleceğinin bu meçhul elektrikçisine Avrupa'daki ilerlemenin sebepleri üzerinde düşünmesini, Tanrılardan ateşi çalarak insanlığa armağan eden o mitolojik kahramanı, Promete'yi daima önünde hissederek ilerlemesini ve ilim, sanat, fikir adına, ruhu, idrâki, benliği besleyip milletin miskinliğini giderecek ne bulursa alıp getirmesini tavsiye eder. Bu meçhul elektrikçi bir gün elbette cehalet karanlığını yırtıp geceye nihayet verecektir.

Halûk gider, fakat dönmez. Üstelik, babasının bir "aydınlanmacı" olarak Târîh-i Kadîm'de ve başka şiirlerinde hücum ettiği dinlerden birine sığınır, papaz olur. O, ışığını dinde bulmuştur.

Kim ne derse desin, insanı mutlu eden ne ise, ışığı da odur.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sinemacı olsaydım, İttihat ve Terakki dizisi çekerdim

Beşir Ayvazoğlu 2008.04.10

Belki şaşıracaksınız, çocuk denecek yaşta okuduğum kitaplar arasında İttihat ve Terakki hakkında kitaplar da vardır: İttihat ve Terakki İçinde Dönenler (1960), İki Devrin Perde Arkası (1966) ve Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Komitacılar (1964).

Samih Nafiz Tansu'nun kaleme aldığı ilk iki kitaptan birincisi Galip Vardar'ın, diğeri ise MM Grubu başkanı Hüsamettin Ertürk'ün anlattıklarından oluşur. Üçüncüsü Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'nun...

Bende yakın tarihe karşı büyük bir ilginin uyanmasına yol açan, kütüphanemde hâlâ muhafaza ettiğim bu kitaplara bir gün Mustafa Ragıp Esatlı imzalı bir başka kitap eklendi: İttihat ve Terakki (1975). İsmi iç kapağına İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi ve Yakup Cemil Niçin Öldürüldü? şeklinde kaydedilen bu kitapta İttihat ve Terakki'nin iç çekişmeleri, özellikle cemiyetin en gözü pek fedaisi olan Yakup Cemil'in bu iç çekişmeler yüzünden nasıl kurban edildiği bütün teferruatıyla anlatılıyordu.

Mustafa Ragıp'ın -1933 yılında yapılmış ilk baskısını da yıllar sonra edindiğim- kitabını okuduktan sonra, sık sık, İttihat ve Terakki'nin ele alındığı sinema filmleri ve televizyon dizileri hayal etmişimdir. Eğer bir sinemacı olsaydım ve elime bir televizyon dizisi çekme imkânı geçseydi, emin olunuz, bu bir İttihat ve Terakki dizisi olurdu: Teşkilâtlanma çalışmaları, gizli buluşmalar, Kur'an'lı, tabancalı, bayraklı yemin törenleri, komitacılar, eşkiya takipleri, Manastır'da Şemsi Paşa'nın Atıf Bey tarafından katledilmesi, Enver ve Niyazi Bey'lerin dağa çıkmaları, Kahraman-ı Hürriyet Kolağası Niyazi Bey ve geyiği, İkinci Meşrutiyet'in ilânı, 31 Mart Vak'ası, Hareket Ordusu, II. Abdülhamid'in hal'i, Bâbiâli Baskını, Mahmut Şevket Paşa'nın katli, fedailere öldürtülen gazeteciler, Balkan Harbi, Birinci Dünya Harbi, Teşkilât-ı Mahsusa'nın faaliyetleri ve dev bir imparatorluğun gürül gürül çöküşü... Bu diziyi seyredenler, eminim, günümüzde olup biten hadiselerin mahiyetini daha iyi anlar, şifrelerini daha kolay çözerlerdi.

Mustafa Ragıp Esatlı, 1896'da, babası Mustafa Ragıp Paşa'nın görevi dolayısıyla bulunduğu Rumeli'de, Taşlıca kasabasında doğmuş. Namık Kemal'in ilk eşi olan Nesime Hanım'ın kardeşiymiş. 1915 yılında Darülfünun Edebiyat Fakültesi'ni bitirmiş ve Rıza Tevfik'in yanında tarih ve felsefe ihtisası yapmış. Safahat-ı Şiir ve Fikir adında bir edebiyat dergisi çıkarmış. Hürses, İkdam ve Haber gazetelerinde çalışmış, daha sonra müstear isimlerle Tasvir, Son Saat, Son Posta, Akşam ve Hürriyet gazetelerinde yorumlar, tarihî fıkralar ve yakın tarihle ilgili tefrikalar yazmış.

Akşam, Mustafa Ragıp Esatlı'nın İttihat ve Terakki hakkında yazdıklarının tefrika edildiği gazetedir. Yakup Cemil olayını anlattığı uzun metin 1930'ların başında tefrika edilir. Onu yine İttihat ve Terakki'nin anlatıldığı iki uzun tefrika takip eder.

Son iki tefrika, yakın zamanlara kadar sadece eski gazete koleksiyonlarının tozlu sayfaları arasında dolaşmaktan zevk alan meraklılar tarafından biliniyordu. Sonunda bu meraklılardan ikisi harekete geçti. "Meşrutiyet'ten Önce Manastır'da Patlayan Tabanca" Rahşan Aktaş, "İttihat ve Terakki'nin Son Devirlerinde Suikastlar ve Entrikalar" da İsmail Dervişoğlu sayesinde nisyandan kurtuldu. Aktaş, tefrikanın ismini kitapta da korumuş, fakat İsmail Dervişoğlu İttihat ve Terakki'nin Son Günleri-Suikastlar ve Entrikalar'a dönüştürmüştü. İki kitap da geçen yıl, Bengi Yayınları arasında çıktı. Biri 670, diğeri tam 733 sayfa... Oku oku bitmiyor, fakat elinizden bırakamıyorsunuz. Şunu rahatlıkla iddia edebilirim: Eski gazeteciler, Türkçeyi şimdikilerle kıyaslanamayacak kadar güzel kullanıyorlardı. İşlek ve zengin bir Türkçeleri, akıcı bir üslupları var.

Özellikle İsmail Dervişoğlu'nun -ki eski gazeteleri didik didik ederek nice tefrikayı gün ışığına çıkarıp güzel kitaplara dönüştürmüş çalışkan bir dostumuzdur- hazırladığı kitap sayesinde İttihat ve Terakki'nin son zamanları hakkında bilmediğim çok şey öğrendim. Mesela, dışarıdan bakınca birbirine sınıksı sarılmış dâvâ arkadaşları gibi görünen İttihat ve Terakki liderlerinin aslında birbirlerini hiç sevmediklerini, özellikle Birinci Dünya Harbi sırasında sürekli didiştiklerini... Sadrazam Sait Halim Paşa ile Dahiliye Nazırı Talat Paşa arasındaki çekişme; Şehremini İsmail Canpolat'la İaşe Nazırı Kara Kemal arasındaki büyük kavga; Talat Paşa'nın, ordunun gücünü kullanarak kendisini devirmesinden korktuğu Enver Paşa'yı devre dışı bırakmak için hazırladığı kumpaslar; Enver Paşa'yı ortadan kaldırmak isteyenlerin suikast teşebbüsleri; Fedailer grubunun giriştiği eylemler; harpten sonra Talat-Enver-Cemal üçlüsünün kaçış hazırlıkları yaparken birbirleri aleyhinde çevirdikleri dolaplar...

Dedim ya, sinemacı olsaydım ve elime iyi bir imkân geçseydi uzun bir İttihat ve Terakki dizisi çekerdim. Öyle bir televizyon dizisi ki, Lost onun yanında sönük kalırdı.

Sinemacı dostlara duyururum: Kurtlar vadisi orada başlıyor.

Not. Sözünü ettiğim iki kitabı yayımlayan Bengi Yayınları'nın e-posta adresi şöyledir: bengikita@gmail.com

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şeker Ahmet Paşa gözümde daha da büyüdü

Beşir Ayvazoğlu 2008.04.17

Aslında tek tek bütün resimlerini bilir ve severdim; fakat bütün resimlerini bir arada görünce Şeker Ahmet Paşa gözümde daha da büyüdü.

TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı tarafından Prof. Dr. Adnan Çoker'in danışmanlığında Dolmabahçe Sarayı Sanat Galerisi'nde açılan sergiden söz ediyorum. Şeker Ahmet Paşa'nın 28 eserinin ve fotoğraflarının yer aldığı sergideki resimler, Milli Saraylar resim koleksiyonuyla İstanbul, Ankara ve İzmir Resim ve Heykel Müzeleri koleksiyonlarından derlenmiş. Bu sergi vesilesiyle Şeker Ahmet Paşa hakkında bir de kitap yayımlandı. Ömer Taşdelen ve İlona Baytar tarafından hazırlanan iki yüz sayfalık kitap, Şeker Ahmet Paşa hakkında yazılmış ilk ve tek kitaptır.

Nurullah Berk'in ifadesiyle, "halim, selim, mültefit, nazik, hoş ve sevimli" bir adam olduğu için "Şeker" lâkabıyla tanınan Ahmet Ali Paşa 1841 yılında Üsküdar'da doğdu. 1856'da girdiği Mekteb-i Harbiye'den ve on sekiz yaşında mülazım olarak "aliyyülâlâ" derecesiyle mezun oldu ve aynı mektepte resim hocası olarak görevlendirildi. Çok geçmeden resim sanatına meraklı bir hükümdar olan Sultan Abdülaziz'in dikkatini çekerek Paris'e gönderildi. Gustave Boulanger ve Jean Leon Gerome gibi ünlü ressamların atölyelerine devam etti. O yıllarda Cézanne, Renoir, Toulouse-Lautrec, Manet, Courbet gibi ressamların başlattıkları empresyonizm tartışılıyordu. Emresyonist resamlardan hiçbiri henüz kendini kabul ettirebilmiş değildi, fakat Ahmet Ali, eskilerden ziyade Courbet'den etkilendi. Başarılı bir öğrenciydi; 1870 Paris Umumi Sergisi'nde sergilenen resimleri büyük ilgi görmüş, aynı yıl mezun olduğu Paris Güzel Sanatlar Akademisi tarafından incelemelerde bulunması için üç aylığına İtalya'ya gönderilerek ödüllendirilmişti.

Ahmet Ali, 1871 yılında arkadaşlarıyla birlikte İstanbul'a döndü, ama bir oryantalist değil, kendi üslûbunu bulmuş bir ressam olarak... Döner dönmez Mekteb-i Tıbbiye'ye yüzbaşı rütbesiyle resim hocası tayin edildi ve bir süre sonra Saray'a yaver oldu. "Şeker" lâkabının yaverliği sırasında verildiği söylenir.

Türkiye'de ilk "kişisel" sergi de Ahmet Ali Bey tarafından 27 Nisan 1873 tarihinde Sultanahmet'teki Mekteb-i Sanayi'de açılmıştır. Türk resim tarihinin bu ilk resim sergisini 1 Temmuz 1873 tarihinde ikincisi izler. Çemberlitaş'taki Darülfünun binasında (halen Basın Müzesi olarak kullanılıyor) açılan, yerli ve yabancı başka ressamların da eserlerini teşhir ettikleri ikinci sergi, gezebilmek için giriş ücreti ödenmesi gerektiği halde büyük bir ilgiyle karşılandığı için ertesi yıl tekrarlanmıştı.

Ahmet Ali Bey, 1876'da binbaşı, 1877'de kaymakam (yarbay), 1880'de miralay (albay), 1885'te mirliva (tuğgeneral), 1890'da da ferik (korgeneral) olur. Bunlara "Mabeyn Ressamı" ve "Misafirîn-i Ecnebiyye Teşrifatçısı" unvanlarını da ekleyiniz. Şöhreti hem ressam, hem de Saray'ın protokol sorumlusu olarak

Avrupa'ya kadar uzanır. Törenlerde üniformasının göğsünü kaplayan altmıştan fazla yerli ve yabancı nişanı vardır. Ne var ki bu görevleri dışarı çıkıp açık havada rahatça resim yapmasını engellemektedir. O da Mercan'daki konağında, geniş bir odayı atölye haline getirerek natürmortlar yapmaya başlar. Nurullah Berk bu natürmortlar hakkında şunları söylüyor:

"Çiçekler ve bilhassa yemişlerin renkli ve olgun hayatiyetini maharetle ifade ederdi. Sepetlerin içine yerleştirdiği yahut yeşil dalların, mermer masaların üzerine serpiştirdiği taze yemişlerin hoş ve ahenkli lekeleri onu uzun müddet meşgul etti. Ağır, sabırlı, teenni ile dolu çalışması ile en temiz, en hâkim renk kuvvetlerini yan yana koyarak bugün hayranlığımızı uyandıran eserler vücuda getirmiştir."

Unutmadan kaydetmeliyim: Şeker Ahmet Paşa'nın hocası Gerome aracılığı ile Paris'teki Goupil Galerisi'nden satın alınmasını sağladığı resimler, Saray'ın ilk resim koleksiyonunu oluşturmaktadır.

Bir yağlıboya ressamı olan Şeker Ahmet Paşa, Türk primitifleri gibi figürden mümkün olduğunca uzak dururdu. Birkaç tablosundaki belli belirsiz figürler sayılmazsa, tek figüratif resminin "Otoportre" olduğu söylenebilir. Figürden kaçsa da peyzaj ve natürmortlarındaki hayatiyet şaşırtıcıdır. Onun ormanlarında yaprakların hışırtısı, kuşların cıvıltısı duyulur. "Ormanda Oduncu" tablosuna biraz dikkatle bakarsanız ağaçların üzerinize gelmeye başladığını görür, natürmortlarındaki çiçeklerin kokularını hissedersiniz. Karpuzlar, kavunlar sanki daha şimdi kesilmiştir.

Çağdaş Osman Hamdi ne kadar oryantalistse, Şeker Ahmet Paşa o kadar yerlidir, demek hiç de mübalağa sayılmaz. Batı etkilerini kendi sanatına farklı bir biçimde yansıtan Şeker Ahmet Paşa'nın yerli tarafı hakikaten çok belirgindir.

En iyisi gidiniz Dolmabahçe Sarayı Sanat Galerisi'ne, gözlerinizle görünüz. 11 Mayıs'a kadar vaktiniz var.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İki Türkiye

Beşir Ayvazoğlu 2008.04.24

Hoca Ali Rıza'nın resimlerine bakarken dinlendiğimi hissedirim. Hepsinde sonsuz bir iyi niyet, tabiat sevgisi ve iç huzuru vardır. Fakat geçenlerde bu resimlere yeniden bakarken onun da aslında bir şeylerden kaçtığını ve özellikle "fikirden" yaptığı resimlerde kendi "O Belde"sini tasvir ettiğini fark ettim.

Bu resimlerden birinde, üstad küçük, âsude bir kır kahvesi hayal etmiş. Birkaç fıstık çamının arasına kurulmuş bu kahvede üç-beş kişi denizi seyrediyor. Güneşli bir hava, masmavi bir gökyüzü, uçarı bulutlar ve uzakta ufuklara yelken açmış küçük bir gemi... Onun görebildiğim bütün denizli resimlerinde mutlaka böyle bir veya birkaç beyaz yelkenli vardır.

Şundan eminim ki, Hoca Ali Rıza hayatından aslında hiç memnun değildi ve resimlerinde küçük beyaz yelkenlilere binip "O Belde"sine "hicret" ediyordu. Necip Fâzıl, Takvimdeki Deniz şiirini sanki bu resim için yazmıştır. Ona bu şiiri ilham eden yaprakları tükenmiş takvimdeki resimde de deniz ve denizde bir gemi vardır:

*Azgın, sonsuz bir deniz;
Kaygısız, düşüncesiz,
Çalkanıyor boşlukta.
Resimdeyse bir nokta:*

*Yana yatmış bir gemi...
Kaybettiği âlemi
Arıyor deryalarda.*

Şair bir gün takvimdeki resme bakarken deniz birden canlanır, tatlı bir meltem pencere perdelerini dalgalandırarak odasına dolup kâğıtları havalandırır. Denizin köpüklerini yüzünde, yosun kokusunu ciğerlerinde hisseden şair, "Ah yolculuk, yolculuk!" diyerek derin bir seyahat arzusuyla yanıp tutuşur ve evi, annesi, çocukluğu, hatıraları, sevdaları, kitapları, hâsılı, kendisini esirleştiren nesi varsa hepsini gerilerde bırakıp tüy gibi hafifleyerek denize hicret eder.

Doğrusu, ne arkadaşlarıyla birlikte Yeni Zelanda'ya göç edip bir çeşit komün hayatı yaşamak isteyen Tevfik Fikret'i, ne her şeyi geride bırakarak denize hicret etmek isteyen Necip Fâzıl'ı, ne "Bir diyar olsa gerek" diyerek bir gemiye binip uzaklaşmayı hayal eden Ahmet Muhip'i, ne de bunlara benzer hayaller kuran Cahit Sıtkı ve Ziya Osman gibi şairleri ayıplıyorum. Türkiye öyle bir ülke ki, tam düze çıktığınızı zannettiğiniz anda önünüzde bir uçurum illüzyonu koyuveriyorlar. Evet, kaçmak istiyorsunuz!

Görmüyor musunuz, siyasî ve ekonomik kaos oluşturarak kendi iktidarlarını kurmak veya gizli iktidarlarını pekiştirmek isteyen odaklarca yaratılan ortamda, seviyesi her gün biraz daha aşağılara çekilen tartışmalar gitgide kör dövüşü haline geliyor. Televizyon ekranları ve gazetelerin birinci sayfaları akıllara ziyan. Yarın geriye dönüp baktıklarında aptalca bulacakları fikirler ve meseleler etrafında birbirlerini yiyen taraflar var. Hele internet diye bir canavar peyda oldu ki, içinden adeta lâğamlar geçiyor. İnsanlar birbirlerine nefret kusuyorlar!

Bu ortamı yaratanların dünyalarının daracık, zekâlarının ise vasatın altında olduğunu bile bile kavgaya katılmak akli başında insanların zoruna gidiyor; çoğu zaman zaman buralardan kaçıp uzaklaşmayı, ıssız bir adaya değilse bile, gözlerden ırak bir sahil kasabasına veya bir dağ köyüne kapanmayı hayal ediyor. Ama biliyorlar ki, kaçış çare değil!

Bana gelince: Eğer bir meselenin peşine düşüp kütüphane raflarında, gazete ve televizyon koleksiyonlarında heyecanlı bir maceraya atılmamışsam, sık sık sokağa çıkıyor, kalabalık caddelerde yürüyor, vitrinlere bakıyor, sinemaya gidiyor, kitapçılara uğruyor, sergileri geziyorum. Bakıyorum televizyon ekranlarında, internet sitelerinde ve gazetelerin birinci sayfalarında tasvir edilen Türkiye başka, gerçek Türkiye başka! Mesela başörtülü bir kızla mini etekli arkadaşını kol kola gezerken görebiliyorsunuz.

Geçenlerde İstiklâl Caddesi'ne çıkmıştım, bir bağırış çağırış duydum. Çok geçmeden "... şaşırma, sabrımızı taşıрма!" sloganı atarak bir şeyleri protesto eden kırk-elli kişilik bir grup belirdi ve caddede iki taraflı akan insan selinin arasında kayboldu. Eğer bu protesto gösterisi o akşam ekranlara yansdıysa, İstiklâl Caddesi'nde kıyamet koptuğu izlenimini vermiş olabilir.

İki Türkiye var; bir, toplum mühendislerinin ve medyanın Türkiye'si; iki, gerçek Türkiye. Biri insanda kaçma duygusu yaratıyor, diğeri kendine çekiyor. İkinci Türkiye, problemlerinin farkında olmakla beraber geleceğe ümitle bakan, kendi kendisiyle barışık, birinci Türkiye'nin önüne diktiği engeller olmasa büyük hamleler yapabilecek güçtedir.

Gerçek Türkiye'yi plazalardan fark etmek ne yazık ki çok zor!

Yıllar önce resimle epeyi uğraşmıştım; suluboya tekniğimi ilerletmek için Hoca Ali Rıza'nın resimlerini taklit ederdim. Bir gün resme dönersem sadece deniz resimleri yapacağım; her resimde mutlaka bir yelkenli olacak; kendimi mutlu olabileceği bir ülkeye doğru yelken açmış bir yolcu gibi hissedeceğim. Fakat gideceğim ülke, bizim kaos mimarlarının hayalindeki gibi kendi içine kapanmış bir ada değil, ayağındaki zincirleri kırıp bir barış ve istikrar adası haline gelmiş, dünyaya açık müreffeh bir Türkiye olacak.

Memleket meselelerine bir de 'burun'dan bakalım

Beşir Ayvazoğlu 2008.05.01

Refik Halit Karay, 'Türk Prensesi Nilgün'ü tasvir ederken "Osmanlı hânedanında burnun mevkii büyüktür; burunlar ekseriyetle şahanedir. Nilgün'ünki de küçük değil, ama hâlis üslûpta düz Grek burnu!" diyor.

Hânedan mensuplarının genellikle büyük ve tümsekli burunlara sahip oldukları bilinen bir gerçektir. Bu 'alâmet-i farika' hiç şüphesiz en karakteristik ifadesini II. Abdülhamid'de bulmuştu. Bunu kendisine dert edindiğini sanmıyorum, ama nedense muhalifleri onun burnundan muzdarip olduğu yalanını uydurmuşlardır. Burhan Felek, "Doğru muydu, değil miydi bilmiyorum, ama burun lâfı uluorta edilmezdi!" diyor.

Burnun çehredeki bu belirleyici rolü, eskileri onunla kişilik arasında ilişki kurmaya zorlamıştır. Kıyafetname'leri açıp bakın, burunla ilgili tuhaf tespitler bulacaksınız. Mesela Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kıyafet İlmi'nin özü diyebileceğimiz Kıyafetname'sine göre, uzun burunlular aptal, kısa burunlular korkak, eğri burunlular yardımsever, geniş burunlular uçkuruna düşkün olurlar. Burun delikleri geniş olanlar tepeden tırnağa kibir ve hasettir; burnunun ucu ağzına yakın olanlardan da sakınmak gerekir.

Elbette bunlar fazla itibar edilmemesi gereken genellemelerdir; fakat burnun belirleyici rolünü ve yüzümüzdeki ifadeye kattığı anlamı yok sayamayız. Burnunuzda yapılacak ufak bir değişiklik sizi tanınmaz hale getirebilir. Adamın burnu çekme burun mu, cerrahî bir müdahaleyle onu karga burun yapın, başka müdahaleye gerek yok, kimliğini değiştirdiniz gitti. Güzelleşmek için burunlarına estetik ameliyat yaptıranların nasıl kendileri olmaktan çıkıp sahteleştiklerine sık sık şahit oluyoruz zaten. Palyaçoları asıl gülünç yapan, burunlarına yapıştırdıkları o kıpkırmızı aksesuardır. Yalan söyledikçe burnu uzayan masal kahramanı Pinokyo'yu da bir tarafa kaydediniz.

Proust ve Tanpınar gibi bazı yazarlar, karakter tahlilleri yaparken burunlara özel bir dikkat göstermişlerdir. Bir yazısında Ahmet Haşim'den "Çok işaret yaparak konuşur, bilhassa burnu ile konuşurdu. Elektrikli bir insandı. Böyle burunları Copeau ve Naşit'te gördüm" diye söz eden Tanpınar, Sahnenin Dışındakiler adlı romanında, Kudret Bey adlı kahramanının burnunu, sahibinden ayrı bir şahsiyetmiş gibi, sayfalarca anlatmıştır. Fikir vermesi için bu bölümün hemen başından kısa bir paragraf aktarmak istiyorum:

"Kudret Bey'in burnundan şimdiye kadar bahsetmedim. Bu, bir ihmal değil, belki hikâye sanatında bir burundan müstakil bir şahsiyet gibi bahsetmenin âdet olmaması yüzünden düştüğümüz bir cesaretsizliktir. Vakıa Gogol'da müstakil denebilecek bir burun hikâyesi vardır. Fakat o burun sahibinden ayrılır. Kudret Bey'in burnu ise kendisinden hiç ayrılmamış, bütün huysuzluğuna rağmen, belki de dostumuzun irade zaafından faydalanarak, tıpkı hiç anlaşılmadan aynı çatı altında yaşayan iki karı koca gibi, çekişe çekişe olsa bile daima beraber yaşamışlardır."

Peki, büyük burunlu bir yazar burun hakkında ne düşünür? Eğer burnunun büyüklüğünü bir azap kaynağı haline getirmemişse, herhalde, Refik Halid gibi, kendi kendisiyle tatlı tatlı dalga geçer. Bütün karikatürlerinde burnu kocaman çizilen merhum, "Kendime Dair" başlıklı yazısında, "Karikatüre uygun gelecek çehreye mâlik olamayan meşhurlar bedbahttırlar; çehresi çıkıntılı bir diğer meşhurdan şöhretleri muhakkak iki üç derece aşağı kalır" diyor ve kendini şöyle teselli ediyor: "Aynaya bir bakıp Allah'a bin hamd etsen yeri var! Olabilir ki onu büyülteceğine kulaklarını upuzun ederdi, artık o zaman zihinlerde merkep şeklindeki karikatürlerin fotoğraflarından daha fazla iz bırakır, resimlerinden daha fazla karikatürleriyle tanınırdın!"

Refik Halit, büyük burnunu kendine dert edinseydi herhalde edebiyatın en büyük burunlu kahramanı olan Cyrano de Bergerac gibi,

Yüzüme iyi bak da sonra söyle fikrini!

Bu çıkıntı insanda bir ümit, bir temenni

İmkânı bırakır mı?

diye söylenir, bir de -maâzallah- Necip Fâzıl gibi bir düşmanı varsa, burnu onun için büsbütün azap kaynağı hâline gelebilirdi. Necip Fâzıl, "Burun" başlıklı yazısında, "takma palyaço burnu gibi suratında sivri bir çıkıntı gezdiren" bir yazardan söz eder, "şiirden, lisandan, ictimai ve iktisadi mezheplerden siyasete kadar sivri çıkıntısını sokmadığı delik bırakmayan" bir yazardan... İçini iyice döktükten sonra, kendini, her insanda bulunabilecek fizyolojik bir kusura niçin bu kadar yüklendiğini açıklamak zorunda hisseder: "Allah'ın yarattığı ve kulun taşımakta mazur olduğu böyle bir burun, ne yazık ki kendisiyle değil de sahibinin seciyesiyle çirkinleşiyor!" Ve son cümle: "Sanki ruhundan kesilip suratına yapıştırılmış bir et parçası..."

Aslında burun hakkında konuşmak için Kıyafetname'lere, masallara, edebî metinlere vb. müracaat etmeye gerek yok. Açıp bir sözlüğü 'burun'lu deyimlere bakınız, şaşırtıcı sonuçlara ulaşacaksınız. Bu deyimlerden çoğu aşırı kibri, kendini beğenmişliği ifade ediyor: Burnu büyük, burnu büyümek, burun kıvrırmak, burnu düşse almaz, burnu kaf dağında, burnundan kıl aldırmmamak, burnunun dikine gitmek, burnunun dibini görmemek gibi. Bazıları da, burnu büyüklerin kendilerine karşı çıkanlar hakkında ne düşündüklerini, onları nasıl cezalandırmak istediklerini ifade eden deyimlerdir: Burnundan yakalamak, burnunu sürtmek, burnunu kırmak, burnundan getirmek gibi.

Şimdi burundan niçin mi söz ettim? Memleket meselelerine bir de "burun" zaviyesinden bakmanız için, efendim.

NOT: Halkımızın 1 Mayıs Emek ve Çalışma Günü'nü kutluyorum. Bütün temennim, bu günün gerçek bir bayram gibi kutlanması, birlik ve dayanışmaya katkıda bulunmasıdır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir kültür adamı olarak Ali Kemal

Beşir Ayvazoğlu 2008.05.08

Şu günlerde gazetelerde yine sık sık Ali Kemal'den söz ediliyor; çünkü İngiliz eşi Winifre Brun'dan doğan oğlunun torunu Boris Johnson, Londra belediye başkanlığına seçildi.

Üç yıl önce de ismi Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin internet sitesinde, "Şehit Gazeteciler" listesinde yer aldığı için günlerce tartışılan Ali Kemal (1867-1922), İttihat ve Terakki yönetimine muhalefetiyle ünlü bir gazeteci idi. Başta Mustafa Kemal olmak üzere, Millî Mücadele'yi yürüten kadroyu da İttihatçıların bir uzantısı olarak gördüğü için muhalefetine aynı şiddetle devam etmişti. Bu yüzden zafer kazanıldıktan sonra Tokatlıyan Oteli'ndeki berberde tıraş olurken Teşkilât-ı Mahsusa ajanları tarafından kaçırılıp İzmit'e götürüldü ve orada Nurettin Paşa tarafından sorgulandıktan sonra linç ettirildi.

Birçokları gibi, Ali Kemal de Anadolu'da yürütülen mücadelenin başarıya ulaşamayacağına, tam aksine, bu mücadelenin işleri daha da zora sokup badirenin atlatılmasını imkânsız hâle getireceğine inanmıştı. Mücadele silahla değil, siyasetle yürütülmeli, hilâfet ve saltanat muhafaza edilmeliydi. Anadolu'daki oluşumun bağımsız

bir devlet gibi hareket etmeye başlaması, üstelik Bolşeviklerle ilişki kurması onu büsbütün işkillendirmişti. İttihatçılara dinmeyen öfkesi, inatçılığı ve dik başlılığı, olup bitenleri sağlıklı bir şekilde değerlendirmesine engel oluyordu.

Yahya Kemal, "muhalafet için yaratılmış" bir adam olarak gördüğü Ali Kemal'le Paris'te tanışıp yakın dostluk kurmuştu. İzmit'te, darağacında görmek talihsizliğine uğradığı eski dostunu bir yazısında uzun uzun anlatmıştır. Bu yazıdan anlaşılan şu ki, Ali Kemal sadece bir gazeteci ve siyasetçi değil, aynı zamanda seçkin bir kültür adamıydı. Yıllarca Londra ve Paris'te yaşadığı için Batı'yı, yerliliğini hiç kaybetmediği için de mensup olduğu dünyanın kültürünü iyi bilirdi; mesela divan şiirine derinliğine vâkıftı. Türkçeyi hatasız kullandığı ve çok rahat yazdığı onu tanıyanların ortak kanaatidir. Fahri Celâl Göktulga'nın ifadesiyle, "berrak, dibindeki çakıl taşlarını ve ışık oyunlarını" gösteren bir üslûba sahip olduğu için yazıları çok etkili oluyor, Anadolu'da canlarını dişlerine takmış savaştan insanları çileden çıkarıyordu. Kendine has bir mizahı ve ironisi de vardı: Sünepe, zibidi, düttürü Leyla gibi sıfatlardan ve "Bekkoza Kekbozeden gelse acep mi kartal" gibi tuhaf tekerlemelerden çok hoşlanırdı.

Tanpınar'ın Ali Kemal'i de ilgi çekicidir: "Farfara, konuşkan, hâfızası kuvvetli, fakat daima insicamsız..."

Yahya Kemal'in anlattığına göre, yazmasının yasaklandığı Birinci Dünya Harbi yıllarında kendini bütünüyle kitaplara vermiş ve çok okumuştur. Daha da önemlisi, kayınpederi Tophane Müşiri Zeki Paşa'dan kalan kitaplarla haşır neşir olurken nâdir yazmaları toplamaya merak salıp Sahhaflar Çarşısı'na dadanmış ve kısa zamanda seçkin bir koleksiyona sahip olmuş bir bibliyofildi. Bu arada bir Türkçe lügat yazıyordu. Millî Mücadele'ye aynı gerekçelerle muhalafet etmiş bir aydın olan Cenab Şahabeddin'in de son yıllarında bir lügat yazmaya kalkışması şaşırtıcı bir tesadüftür.

Yahya Kemal, Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı günlerde, Ali Kemal'i Büyükkada'daki köşkünde ziyaret ettiğini ve sohbet sırasında artık gazeteciliğe dönüp başını belâya sokmak istemediğini söyleyen eski dostuna şu tavsiyelerde bulunduğunu söyler: "Büyük bir adam olmak için fırsat ayağına gelmiştir. Himaye edecek kimsesi kalmamış olan Türklüğü müdafaa etmek için ortaya atılırsan yâr u ağıâr nazarında muazzam bir şahsiyet olursun (...) Kendine yepyeni bir ufuk aç (...) Türklüğün sevkıtabiisi halinde âteşin bir milliyetçiliğin başlaması zaruridir, sen gazetende bu cereyanın alemdârı ol!"

O gün Yahya Kemal'e hak veren Ali Kemal, çok geçmeden Sabah gazetesinin başyazarlığını üstlenerek Kuva-yı Milliye'ye karşı haşin bir muhalafete başlar; öyle bir muhalafettir ki bu, Yahya Kemal'i bile defterden siliverir. Bir yazısında ondan "Kuva-yı Milliye şair-i müstemendi, üstâde-i râh-ı ser-bülendi ve Mustafa Kemal'in Yakup Kadri ile beraber en samimi, en ucuz perestîşkârı hazret-i Yahya" diye alaylı bir dille söz etmişti. Dergâh ve Akşam gibi Anadolu taraftarı dergi ve gazeteler için de "lâhana yaprakları" diyordu.

Yahya Kemal, eski dostunun bütün hatalarına rağmen vatana ihanet ettiği kanaatinde değildi. Özel sohbetlerinden birinde söylediği şu söz kayıtlara geçmiştir: "Onun uğradığı akıbet mizacına ve millet ekseriyetine muhalif bir ictihadda inat ve ısrar etmesindendir."

Şunu unutmamak gerekir ki, Ali Kemal, geç de olsa hatasını anlamış, milletinden özür dilemişti. Daha da önemlisi, fırsatı ve imkânı olduğu halde kaçmadı. Refik Halit ve Rıza Tevfik gibi kaçsaydı, muhtemelen o da 150'likler listesine girecek ve sonunda affedilip yurda dönecekti. Bilindiği gibi, oğlu Zeki Kuneralp, Türkiye Cumhuriyeti'nin Hariciye'sine intisap etmiş ve büyükelçiliğe kadar yükselmişti.

Evet, Boris Johnson'un dedesi Osman, Zeki Kuneralp'ın baba bir kardeşiydi.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Deli Corci'nin oğulları ve torunları

Beşir Ayvazoğlu 2008.05.15

Sararmış fotoğraflar sizi önce XIX. asrın başlarında kurulan ve zamanla dallanıp budaklanarak çok sayıda sanatçı yetiştiren bir Osmanlı ailesinin özel tarihine çekiyor.

Daha sonra bu aileye mensup bir mimarın çocukluğu, ilk gençliği, öğrenim hayatı ve mimarlığının ilk yılları, çeşitli koleksiyonlardan derlenmiş fotoğraflar, çizimler, projeler ve yazılı belgelerle anlatılıyor. Açıkçası, sergiyi gezerken, büyük bir mimarın önce meraklı bir çocuk, sonra mimarlık heveslisi bir genç, ardından mimarlık öğrencisi ve nihayet Avrupa'da uzun bir bilgilenme turuna çıkmış genç bir mimar olarak kimliğini nasıl inşa ettiğini adım adım takip edebiliyorsunuz.

Osmanlı Bankası Müzesi'nde 30 Nisan'da açılan "Sedad Hakkı Eldem I: Gençlik Yılları" başlıklı sergiden söz ediyorum. İkinci Millî Mimarlık Akımı'nın öncüsü olan Sedad Hakkı'nın doğumunun yüzüncü, ölümünün yirminci yılı dolayısıyla Uğur Tanyeli, Bülent Tanju ve Edhem Eldem tarafından hazırlanan sergi, çok renkli bir sanatçı ailesini yakından tanımamızı sağlıyor.

Aile, Sakız adasında Rum bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen İbrahim Edhem Paşa'yla başlıyor. Asıl adını bilmediğimiz İbrahim Edhem, bir isyan sonrasında İstanbul'a köle olarak getirilmiş. Koca Hüsrev Paşa (1765-1855) esir pazarından satın alarak İbrahim Edhem adını verdiği bu çocuğu öz oğlu gibi benimsemiş ve Paris'te ciddi bir eğitim görmesini sağlamış. Avrupa'ya gönderilen ilk üç talebeden biri olan ve çok çabuk öfkelendiği için "Deli Corci" lâkabıyla anılan İbrahim Edhem, madencilik eğitimi gördükten sonra döndüğü Türkiye'de sadrazamlığa kadar yükselmiştir.

Paris'te okuduğu için Fransızcaya ve Fransız kültürüne vâkıf, güzel sanatlara düşkün bir devlet adamı olan İbrahim Edhem Paşa'nın Fatma Hanım'la evliliğinden doğan çocuklarından üçü, Osman Hamdi (1842-1910), İsmail Galip (1848-1895) ve Halil Edhem (1861-1938) kültür ve sanat tarihimizin önemli isimleri arasında yer alırlar. Ressamlığı, müzeciliği, arkeologluğu ve Sanayi-i Nefise Mektebi kuruculuğu ile yeni bir zevkin teşekkülünde büyük rol oynayan Osman Hamdi Bey'in sanat tarihimizde bir "dönüm noktası" olduğunu ayrıca belirtmeye gerek var mı?

Osman Hamdi, ikisi de Marie adını taşıyan iki Fransız hanımla evlenmiş, bu evliliklerinden dördü kız, beş çocuğu olmuştu. Kızlarından Leyla Hanım, güzel sanatlar alanındaki yazı ve tercümeleriyle tanınan Mehmed Vahid Bey'le evlendi. Asıl mesleği askerlik olan Vahid Bey (1873-1931), kayınpederiyle birlikte eski eserler üzerinde çalışmış, Sanayi-i Nefise Mektebi ve Darülfünun'da hocalık yapmıştı. Dergâh ve Hayat gibi mecmualarda yayımlanan, hemen tamamı Avrupa sanatına yönelik yazıları ve sanat terminolojisi üzerine yaptığı çalışmalarla tanınıyordu. Hayatını intihar ederek noktalayan Vahid Bey'in kızı Nimet Vahid, ünlü bir sopranoydu.

Üçüncü oğul Mustafa'nın da (?-1893) kızı Fethiye'den torunları vasıtasıyla sanat hayatımıza katkıda bulunduğu anlaşılıyor. Fethiye, Dâhiliye Nazırlığı gibi önemli devlet görevlerinde bulunan Ahmet Reşid'le (1870-1956) evlendi. Servet-i Fünun mecmuasında Ha. Nâzım müstearıyla yazan Ahmet Reşid'in oğullarından Ekrem Reşit Rey şair ve tiyatro yazarı, Cemal Reşit Rey de İstanbul'da önemli bir konser salonuna ismi verilen bir kompozitördür. Lüküs Hayat gibi operetler, iki kardeşin müşterek çalışmalarının ürünleridir.

İbrahim Edhem Paşa'nın ikinci oğlu İsmail Galib devrinin en ünlü nümizmatıydı; bu alanda Türkçe ve Fransızca önemli eserlere imza atmıştı. Bir oğlu, bir kızı vardı: Mübarek Galip ve Azize. Mübarek Galip'in beş çocuğundan

biri olan Roksan'ın ünlü bir mason olan Hilmi Abas'la evliliğinden doğan çocuğu Hiram Abas (1932-1990), Türk istihbaratının önde gelen isimlerindendir ve bilindiği gibi bir suikasta kurban gitmiştir. Azize ise Hariciyeci İsmail Hakkı Bey'le evlenmiş, bu evlilikten dört çocuğu olmuştu: Sadi, Sedad (Hakkı Eldem), Vedad ve Galibe.

Sadi Eldem, babası gibi Hariciye'ye intisap etmiş ve Naciye Sultan'ın Mehmet Kâmil Killigil'den kızı olan Rânâ Hanımsultan'la Paris'te hayatını birleştirmişti. Bilindiği gibi, Enver Paşa şehit olduktan sonra, Naciye Sultan, kayınbiraderi Mehmet Kâmil'le evlenmiştir. Geçen ay ortalarında kaybettiğimiz Rânâ Hanımsultan (1926-2008), söz konusu serginin küratörlerinden olan tarihçi Prof. Dr. Edhem Eldem'in annesiydi. Azize'nin kızı Galibe ise yakın tarihimizin önemli isimlerinden Fethi Okyar'la evliydi. Hariciyeci Osman Okyar, bu evlilikten dünyaya gelmiştir.

Azize Hanım'ın İsmail Hakkı Bey'den ikinci oğlu olan Sedad Hakkı Eldem, söz konusu sergide gençlik yılları anlatılan büyük mimardır.

İbrahim Edhem Paşa'nın en küçük oğlu olan Halil Edhem de ağabeyleri Osman Hamdi ve İsmail Galib Beylerin yolunda giderek hem tarih, arkeoloji ve müzecilik, hem de nümizmatik alanlarında çalışmış, Türkçe ve Fransızca önemli eserlere imza atmıştır. Osman Hamdi'nin ölümünden sonra üstlendiği müze müdürlüğünü 1931 yılında emekliye ayrılincaya kadar yürüten Halil Edhem, öldüğünde İstanbul milletvekiliydi.

Bu ilgi çekici aileyi daha yakından tanımak istiyorsanız, Osmanlı Bankası Müzesi'ndeki sergiyi gezmelisiniz. 30 Ağustos'a kadar açık kalacak olan bu sergiyi, ekimde "Sedad Hakkı Eldem II: Olgunluk Yılları" sergisinin takip edeceğini de unutmayınız.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tiryaki edebiyat

Beşir Ayvazoğlu 2008.05.22

Karikatüristler bir zamanlar ressamı çizirken ellerine bir palet tutuşturur, başlarına bere, çenelerine bir sakal kondururverirdi. Şairlerin alâmet-i farikası da onların nazarında sigaraydı.

Karikatüristler abartılacak kusurları hemen fark eden tehlikeli adamlardır; eğer şairleri parmaklarının veya dudaklarının arasında külleri uzamış sigaralarla çizmişlerse, bu, edebiyat dünyasında tütün tiryakiliğinin yaygınlığı konusunda bir gösterge olarak kabul edilebilir. Dijital arşivimdeki fotoğrafları taradım ve -inanır mısınız- hiç zorlanmadan onlarca sigaralı şair ve yazar fotoğrafı buldum. Yahya Kemal'den Ahmet Hamdi Tanpınar'a, Peyami Safa'dan Necip Fâzıl'a, Nurullah Ataç'tan Orhan Veli'ye, Kemal Tahir'den Behçet Necatigil'e... Edebiyatımızın öteden beri yaman bir 'tiryaki' olduğunu gösteren bu fotoğraflardan bazılarını Türk Edebiyatı dergisinin Haziran 2008 sayısında göreceksiniz, hem de Ali Çolak'ın yazısıyla birlikte...

Rahmetli Mehmet Âkif enfiye çekerdi; Âsım'da Köse İmam'la Hocaade arasında hoş bir enfiye muhaveresi vardır. Yahya Kemal'in sıhhatini kaybetmesine alkol ve nikotin sebep olduğu, bu ikisinin kendisine doktorlar tarafından yasak edildiği biliniyor. Sigara Reşat Nuri Güntekin ve Mahmut Yesari'nin uzviyetlerinin adeta bir parçası haline gelmişti. Özellikle Reşat Nuri'nin karikatürlerinde dudağına yapışık, külleri uzamış sigara hiç ihmal edilmemiştir. Peyami Safa, sigarayı bırakmaya çalışıp da bunu başaramayan yazarlardandı; "Sigara Üzerine Düşünceler" başlıklı yazısında "Bizim gibi kafalarile çalışanlar için tütün dumanını beyin makinesinin yağı haline getiren alışkanlığa karşı iki şıktan birini tercih etmek lâzım: Ya sigaraya devam veya sigara ile birlikte mesleği de terk etmek" diyordu.

"Şubat Sabahı" şiirinin ilk mısraları, Cahit Sıtkı'nın sabah kalkar kalkmaz sigara yakan iflâh olmaz tiryakilerden olduğunu göstermektedir. Orhan Veli de ondan aşağı kalmaz; Misafir şiirinde "Dün fena sıkıldım, akşama kadar; / İki paket sigara bana mısın demedi" diyor. Tiryaki şairlerin en ünlülerinden olan Behçet Necatigil ise "Tiryak" adlı şiirinde sigara içenleri köşe başlarında bir yanıp bir sönen lâmbası gevşek fenerlere benzetmişti.

Yazıyı gereksiz yere uzatmamak için örnekleri çoğaltmıyorum. Ama ciddi bir tarama yapılırsa kalınca bir "Türk Edebiyatında Sigara" antolojisinin hazırlanabileceğini söyleyebilirim. Bu antolojiye alınacak şiirler arasında Arif Nihat Asya'nın "Sigara" şiiri herhalde sıkı tiryakilerin ve kapalı yerlerde sigara içme yasağından şikâyetçi olanların çok sevecekleri bir sigara methiyesidir. Okuyalım:

"Ağızlığın / Dallardan. / Dumanın / Tüllerden. / Tütünün / Tellerden. / Düşme / Ellerden! / Beyazın var / Pullardan; / Mavin var / Göllerden / Ve bir damlacık alın / Allardan, / Güllerden... / Sorular çiziyorsun havaya / Neler soruyorsun / Yellerden? / Akrabayız / Yıllardan. / Kurtar beni / Ellerden! / Yerin dudaklardır / Payın var dillerden! / Kimin haddine seni hor görmek! / Ki seninle ben istesek / Yakabilirdik bu şehri; / Akardı bir alev nehri, / Yollardan."

Rahmetli Arif Nihat sağ olsaydı bugünlerde ne yazardı dersiniz? Bana sorarsanız, sigara yasağı getirenlere zehir zemberek bir hicviye...

Ama ben eski bir tiryaki olarak çok memnunum, çok!

Hayırlı olsun!

NOT. Yukarıda sözünü ettiğim fotoğraflardan bir kısmının Ara Güler tarafından çekildiğini ve bu değerli sanatçının şair ve yazarları genellikle sigara içerken görüntülemeyi tercih ettiğini kaydetmek isterim.

[DERKENAR] Hayırlı yasak

Sigara yasağının başladığı gün, yani geçen pazartesi günü Altunizade'den Üsküdar'a gitmek üzere bir sarı dolmuşa bindim ve o sırada cep telefonuyla konuştuğu için şivesinden doğulu olduğunu tahmin ettiğim şoförün tam arkasındaki koltuğa oturdum. Bıçkın şoför telefonunu kapayıp uzattığım parayı aldıktan sonra bir sigara yaktı, keyifle tütürtmeye başladı. Kendi tarafındaki camı biraz daha indirmişti, ama dumanın bir kısmını da ben yutmak zorunda kalıyordum. İçimden "Daha ilk gün... Belki yasağın başladığından haberi yoktur keratanın!" diye geçirerek "Ya sabır!" çektim. Fakat Üsküdar'ın merkezine yaklaşırken bitirdiği sigaranın izmaritini söndürmeden camdan dışarı fırlatınca patlayıverdim:

"Ayıptır kardeşim" dedim, "bizi dumanaltı ettiğin yetmiyormuş gibi..."

Arkadan, benim çıkışımdan cesaret alan bir müşterinin sesi yükseldi: "Üstelik bugün kapalı alanlarda sigara içme yasağı başladı!"

Bir başkası araya girdi:

"Ya izmarit birinin üzerine gelseydi..."

Bıçkın şoför alttan aldı:

"Abi, caddeye attım, kimse yoktu!"

Bu sefer bir kadın yolcu "Cadde hepimizin, kirlletmeye ne hakkın var!" demez mi?

Şoför hatasını anladığı için susmayı tercih etti, fakat özür de dilemedi. Meydandaki III. Ahmet Çeşmesi'nin yanında dolmuştan inerken müşterilerden biri şoföre nasihatte bulunuyordu: "Bu lâfları bir daha işitmek istemiyorsan, sigaranı durakta beklerken iç!"

Doğrusu, sarı dolmuştaki yolcuların bu tepkisi, kapalı alanlarda sigara içme yasağının başarıya ulaşacağı konusunda beni bir hayli ümitlendirdi.

Kim ne derse desin, bu hayırlı bir "yasak"tır! Azgın tiryakilerin zulmünden başka türlü nasıl kurtulabilirdik?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Külyutmazlığın ilk şartı

Beşir Ayvazoğlu 2008.05.29

Galata Kulesi'nin dibinde, 15 Mayıs'ta başlayıp 22 Mayıs'ta kapanan bir festival vardı: Galata Sahaf Festivali. İstanbul dışında olduğum için ne yazık ki kapanış gününde ziyaret edebildiğim bu ilgi çekici festival, sahaf Emin Nedret İşli'nin gayreti ve Beyoğlu Belediyesi'nin katkılarıyla düzenlendi.

Beyoğlu'nda faaliyet gösteren yirmi dört sahafın açık havaya çıkarak sergiledikleri eski kitaplar, dergiler, afişler, fotoğraflar, hüsnühat levhaları, çeşit çeşit evrak, hatta eski paralar, geçmiş zamanlardan haberler veriyordu.

Sadece eskilerin "mecânin-i kütüb" dediği kitap delileri için değil, merak duygusu gelişmiş herkes için sürprizlerle dolu mekânlardır sahaf dükkânları; bir bakarsınız, yıllardır arayıp da bulamadığınız bir kitap karşınızda muzip muzip gülümsüyor! Bir bakarsınız, kapak resmiyle bütün çocukluğunuzu önünüze seriveren bir roman... Bir bakarsınız, hiç aramadığınız halde işinize çok yaracak bir belge, bir dergi koleksiyonundan ayrı düşmüş bir veya birkaç sayı, belki bir fotoğraf... Her birini bir zamanlar birileri okumuş, cebinde taşımış, hatta belki yastığının altında saklamıştır. Dikkatle bakınız, göz izlerini göreceksiniz.

Geçmiş zamanı giyinmiş her obje, eğer dilinden anlıyorsanız, size derin hikmetler söyler.

Sahaf dükkânlarında çıkılan keşif yolculuklarının zevkini bilenler bilir! Sahaflar isterler ki, bu zevki mürekkep yalamış herkes ucundan kıyısından tatsın! Galata Kulesi'nin dibinde, yani gelip geçenin çok olduğu bir yerde bir kitap panayırı kurmuşlar ki, sahafların çekinilecek mekânlar olmadığı, isteyen herkesin bu dükkânlarda kesesine uygun kitaplar bulabileceği görülsün, bilinsin!

Bir zamanlar 'sahaf' deyince, Beyazıt'taki Sahaflar Çarşısı akla gelirdi. İlim adamlarının, yazarların ve her çeşidinden kitap meraklısının haftada birkaç defa uğradığı, zaman içinde kendine has gelenekleri teşekkül etmiş, kitaptan gerçekten anlayan ve araştırmacılara yol gösteren deryadil kültür adamlarının sahafılık ettiği, kapısından girer girmez sizi tarihin ve kültürün derinliklerine çeken bir çarşı... Bu güzel çarşı, maalesef, 1980'lerden itibaren yavaş yavaş çehre değiştirerek daha çok yeni yayınların, üniversiteye hazırlık kitaplarının ve kırtasiye malzemelerinin satıldığı, sahhaf denebilecek birkaç dükkânla idare eden bir kitapçılar çarşısı haline geldi. 1950'lerde kurulan Sahaflar Çarşısı Derneği'nin yöneticilerine sorarsanız, geçinebilmek için başka çareleri yok!

Görünen o ki, İstanbul'da sahaflığın merkezi artık Beyazıt değil, Beyoğlu ve Kadıköy'dür. Bu semtlerde faaliyet gösteren sahaflar, severek yaptıkları işin sadece ticarî bir faaliyet değil, aynı zamanda önemli bir kültür hizmeti olduğunu biliyor, üstelik sahaflıkla şöyle böyle idame-i hayat edebiliyorlar.

Elbette sonuna kadar 'sahaf' olarak kalmaya kararlı dostlarımızın bir yığın problemi var. Bu problemlerin bir kısmı, yanlış hatırlamıyorsam, 'Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'te birkaç yıl önce yapılan değişiklikle düzeltilmişti. Daha da önemlisi, sahaflar, yakın zamanlarda meselelerini takip edecek yeni bir derneğe kavuştular: Sahaflar Birliği Derneği. Sahaflar Çarşısı Derneği'nin tüzüğünde, bu derneğe üye olabilmek için Beyazıt'taki çarşıda faaliyet gösteriyor olmak şartı bulunduğu için kurulan bu derneğin genel merkezi Ankara'da...

Sahafların asıl şikâyeti, gençlerin ilgisizliği... Meraklı sayısı giderek azalıyor.

Özellikle sosyal bilimlerle, tarihle, edebiyatla, sanatla vb. ilgilenen gençler, bir meselenin peşine düşmenin; geçmiş zamanları kurcalayarak bir problemi çözmenin; bir hadisenin arka planına nüfuz ve belki bir hayatı yeniden inşa etmenin; herkes tarafından bilinmeyenlere, daha doğrusu birilerinin bilinmesini istemediği bilgilere vâkıf olmanın ne kadar zevkli, ne kadar heyecan verici olduğunu, insanı nasıl ayrıcalıklı hâle getirdiğini bilseler, sahaf dükkânlarından ayrılmazlardı.

Unutmamak gerekir ki, külyutmazlığın ilk şartı okumaktır. Zekâ, okuyarak bilenir.

[DERKENAR] 'Bunları çöplükten mi buldunuz?'

Turkuaz Sahaf'ın sahibi Emin Nedret İşli'ye fikir babası ve öncüsü olduğu Galata Sahaf Festivali'ni sordum. Memnun görünüyordu. 15 Mayıs akşamı Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay'ın açtığı festival, Galata Kulesi gibi merkezî ve turistik bir alanda yapıldığı için İstanbullular kadar yabancıların da ilgisini çekmiş. Nedret Bey'i sevindiren hususlardan biri de, sahaflık diye bir mesleğin bulunduğunu yeni öğrenen bazı vatandaşların ilgi çekici sorular sormuş olmaları. Bu sorulardan bazıları gülümseten cinsten: Mesela birisi "Bu kitapları nerede eskitiyorsunuz?", bir başkası da -eski kitapları hayretle seyrettikten sonra- "Bunları çöplükten mi buldunuz?" diye sormuş. Gençlerden biri de beş yüz sayfalık bir kitabı inceledikten sonra, "Abi" demiş, "bunun daha incesi ve küçüğü olsaydı alırdım!" Tabii, "Aaa, ben bu kitabı çocukluğumda okumuştum!" diye sevinç çığlığı atanlar da varmış. Bunları gülerek anlatan Nedret İşli, şöyle devam etti: "Mesleği tanımak, eski kitap nedir öğrenmek için ciddi sorular soran gençler de az değildi. Pek çok televizyon kanalı da bu festival vesilesiyle sahaflık hakkında röportajlar yaptılar ve seyircilerini bilgilendirdiler. Bütün bunlar yüreklerimize su serpti!"

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir şarkı söylemek

Beşir Ayvazoğlu 2008.06.05

Organizasyon zor iştir; birkaç kişiyi bir araya getirmek bile sabır ve maharet gerektirir. Yüz on ülkeden çok farklı dillere, kültürlere, hatta renklere sahip yüzlerce çocuğu Türkiye'ye getirip ağırlamak, şarkılar, türküler, halk oyunları öğretmek, yarıştırmak, farklılıklarını koruyarak tek ses, tek yürek halinde dünyaya seslenmelerini sağlamak nasıl bir gayretin ve inancın sonucudur, artık siz tasavvur edin!

Türkçe Olimpiyatları'nın 1 Haziran gecesi gerçekleştirilen ödül töreni hakikaten muhteşemdi. İç güzellikleri yüzlerinden okunan birbirinden sevimli çocuklar sahneye çıktıkça, benim kalbimde insanlığın geleceğine dair ümitler yeşeriyordu. Özellikle, büyük koro sahnede şarkılar söylerken aslında ne kadar renkli ve güzel bir dünyada yaşadığımızı düşündüm. Renk renk çiçeklerin açtığı büyük bir bahçe gibi. Korodaki çocukların derilerinin renkleri, hançereleri ve kıyafetleri farklıydı, ama işte Türkçe şarkı söylüyorlardı. Bir Asya veya Afrika diliyle de söyleyebilirlerdi.

Farklılıkları birbirine düşman da edebilirsiniz, birbirini besleyen zengin kaynaklar haline de getirebilirsiniz. Avrupa ve Amerika hep birinci yolu kullanarak dünya üzerinde hegemonya kurmaya çalıştı. İnsanlık bu anlayışın acı sonuçlarını yaşıyor ve daha da acılarını yaşayacak. Fakat Türkçe Olimpiyatları tecrübesi -ki bana sorarsanız, mensup olduğumuz derin tarihin ve kültürün kaynaklarından beslenen bir tecrübedir bu- ikinci yolun pekâlâ yürünebilir bir yol olduğunu gösterdi: Hem farklılıklarınızı koruyabilir, hem de tek ses, tek yürek olabilirsiniz.

Asla göz ardı edilmemesi gereken temel ilke şu olmalıdır: Kimse kendi şarkısını başkasına zorla söyletmemeli; ama gerektiği zaman onlar benim şarkımı söyleyebilmeli, ben onların şarkısını... Ve gerektiği zaman aynı şarkıyı hep birlikte söyleyebilmeliyiz.

Bu ideali gerçekleştirmenin ilk ve tek şartı, kendi içine kapanmamak, geniş ufuklara açılmaktır. Türkçe Olimpiyatları'nda sahneye çıkıp bize bizim dilimiz ve şarkılarımızla seslenen sevgi dolu çocuklar, onlara kendi dilleriyle seslenmeyi başaran idealist insanların eserleriydi.

O çocuklar arasından dünyanın geleceğini etkileyecek büyük ruhların çıkacağından eminim.

[DERKENAR]

İki değerli dostumu kaybettim

Mayıs ayı sonlarında iki değerli dostumu kaybettim: Dilaver Cebeci ve Nusret Çolpan. Gençler bilmez, Dilaver Cebeci bir zamanlar "Seyyah-ı Fakir Evliya Çelebi"yi yirminci yüzyıla getirmişti; Türkiye'nin meselelerini onun gözüyle inceler, onun dili ve üslûbuyla anlatırdı. Bu yazılarını, yanlış hatırlamıyorsam, Devranname adıyla kitaplaştırmıştı da. Eski dile ve kültüre vâkıf olduğu için Evliya Çelebi Türkçesini hakikaten iyi kullanırdı. Ama biz onu önce şair olarak tanımiştık; ilk gençlik yıllarımızda Hun Aşkı'ndaki şiirlerini okuyarak coşardık. Galiba zamanla şiirden uzaklaştı, en azından ortalıkta şair olarak pek dolaşmıyordu. Onu zaman zaman Süleymaniye'deki Darüzzıyafe'de görürdüm, müşterilerine Türk yemekleri ikram eden bu seçkin lokantada danışmanlık yapıyordu, unutulmuş yemekleri gün ışığına çıkarmak için Osmanlıca yemek kitaplarına gömülmüştü. Bir gün ciddi bir beyin kanaması geçirdiğini işittik. Uzunca bir süre tedavi gördükten sonra kendini topladı toplamasına, ama beyninin bir bölgesi ciddi tahribata uğramıştı, özel isimleri hatırlamıyordu. Hem kendisini, hem çevresini çok üzen ve yıpratın bu tuhaf hastalıkla boğuştuğu yetmiyormuş gibi, geçen ayın ortalarında bir de ciddi kalp krizi geçiren dostum, bu ikinci darbeden kurtulamadı. Hakikaten değerli bir kültür ve edebiyat adamıydı.

Dilaver Cebeci'nin ölümünden duyduğumuz acı dinmeden Nusret Çolpan'ın da vefat ettiğini öğrendik. Genç sayılabilecek bir yaşta, beklenmedik bir kalp kriziyle aramızdan ayrılan Nusret Çolpan, bazı dostlarının anlattığına göre yeni bir sergi hazırlığı yapıyordu ve bir yığın projesi vardı. XVI. yüzyılın büyük nakkaşı Matrakçı Nasuh'un anlayışıyla grafik sanatının imkânlarını üstün bir teknikle bir araya getirerek minyatür sanatına soluk aldırılmıştı. Başka minyatürcülerin kolay kolay cesaret edemeyecekleri büyüklükte kompozisyonlar gerçekleştirirdi, fakat minyatürü minyatür yapan temel ilkelere ve estetiğe sonuna kadar sadık kalmıştı. Metro istasyonlarında ve Kadir Has Üniversitesi Cibali Kampüsü'nde çiniye uygulanan minyatür tasarımları onundur. Birçok önemli müze ve özel koleksiyonda da eserlerinin bulunduğunu biliyorum.

Dilaver Cebeci, çevresini ölümüne hazırlayarak gitti, fakat Nusret Çolpan'ın kendisi de hazırlıksızdı, dostları ve yakınları da...

İkisine de Allah'tan rahmet diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Cengiz Aytmatov

Beşir Ayvazoğlu 2008.06.12

Bir ay kadar önce bir belgesel çekimi için Tataristan'ın başkenti Kazan'a giden Cengiz Aytmatov orada hastalanmış ve böbrek yetmezliği teşhisi konularak bir ambulans uçakla Almanya'nın Nürnberg şehrindeki Klinikum Nord'a kaldırılmıştı. Sağlık haberlerini beklerken ölüm haberini aldık ve çok üzüldük.

Aytmatov'la son olarak geçen yılın sonlarında Elazığ'da görüşmüştük. Fırat Üniversitesi tarafından kendisine fahri doktora unvanı ve Elazığ Belediyesi tarafından yeni açılan bir parka isminin verilmesi dolayısıyla düzenlenen törenlere katılmak üzere gelmişti ve sağlıklı görünüyordu. Tabii, ona kitaplarını imzalatanlar kâğıda alerjisi olduğunu, kâğıtla her temasında nefes darlığına uğradığını bilemezlerdi; ben de mütercimi ve manevi kızı Güzel Sarıgül Şonbaeva'nın dün bu sayfada çıkan yazısından öğrendim. Öyle anlaşıyor ki, Aytmatov, kâğıtlarla iç içeliği zorunlu kılan yazarlık hayatının bir kısmını aynı zamanda bir işkence gibi yaşamış. Söz konusu yazıdaki şu cümlelere dikkatinizi çekmek isterim: "Fakat bu durumunu asla bir bahane olarak öne sürmez, sevenlerini, okurlarını kırmamak uğruna kendisine uzatılan yüzlerce kitabı yüksünmeden saatlerce imzalardı. Sonra da nefes darlığıyla boğuşarak, ama yaşının ilerlemişliğine ve bitkinliğine rağmen etrafındakilere sezdirmeden, el ayak çekilince otel odasına kapanırdı. Saatlerce gözyaşlarına karışan hapşirmalar arasında kendine gelmeye çalışırdı."

Cengiz Aytmatov ismi Türkiye'de 1970'lerde Cemile ve Toprak Ana adlı hikâyeleriyle duyulmaya başlandı. Benim de bu büyük Kırgız yazarından okuduğum ilk eserler bunlardır. Ne var ki o yıllarda ideolojik kamplaşma ve karşılıklı peşin hükümler yüzünden bazı yazarların değerleri hemen fark edilemiyordu. Aytmatov, bizim nazarımızda, bir Kırgız Türkü olsa da sonuçta Sovyet çıkarlarına hizmet eden bir komünistti. Aytmatov'un eserlerini Türkçeye tercüme eden ve bu eserler hakkında eleştiri yazanlar da ondan "Kırgız asıllı Sovyet yazarı" hatta "Rus yazar" diye söz ediyorlardı.

Aytmatov'un sıradan bir Sovyet yazarı olmadığını, Türkçeye Gün Uzar Yüzyıl Olur ve Gün Olur Asra Bedel isimleriyle iki defa çevrilen büyük romanını okuduktan sonra anlamıştık. Doğrusu, okuduğunu anlayan biri, totalitarizmin büyük bir ustalıkla eleştirilip sorgulandığı bu roman ve bu romanın sosyal psikolojiye kazandırdığı mankurt kavramı ortada dururken Aytmatov'u komünist diye bir kenara atamazdı. Komünist olsa bile, saygı duyulması, şapka çıkarılması gereken büyük bir yazar olduğu belliydi.

Demirperde yıkıldıktan sonra daha yakından tanıma imkânı bulduğumuz Aytmatov'un Türkiye'de onun için biçilen hiçbir elbiseye sığmadığını gördük. Karşımızdaki, komünizmi de, dar mânâsında milliyetçiliği de aşmış, yani 'komünist' de, 'Türkçü' de olmayan, ancak kendi tarihinden ve kültüründen yola çıkarak beşerî ve evrensel olanın peşine düşmüş, bütün insanlığın dertlerini kendi derdi bilen 'hümanist' bir yazardı. Son romanlarından olan Cassandra Damgası bu açıdan dikkatle okunması gereken bir eserdir.

Elbette her yazar, içinden çıktığı milletin hayatını anlatmak, millî efsanelerini, geleneklerini, törelerini kaynak olarak kullanmak zorundadır. Fakat Aytmatov, orada kalırsa bir yere varılamayacağını; edebiyatın kendine millî hayatı ve gelenekleri anlatmanın ötesinde hedefler de koyması gerektiğini düşünüyordu. Ufkunu millî olanın ötesine doğru genişleterek evrensel olana ulaşmak için gayret göstermeyen ve 'tipik insan' ortaya koyma ustalığına erişemeyen yazar, iyi bir yazar olamazdı. Kendisiyle 1992 yılında yaptığım röportaj sırasında bu fikirlerini anlatırken Dişi Kurdun Rüyaları adlı romanından şöyle söz etmişti: "Biliyorsunuz, bu romanda iki kurt vardır, Taşçaynar ve Akbaran. Bir gün Moskova'da, kalabalık bir caddede yürüyordum. Ansızın bir kadın çıktı karşıma, 'Akbaran' dedi. Bir an, herhalde beni tanıyor, romanımı da okumuş diye düşündüm. Kadın gözlerimin içine bakarak 'Akbaran benim!' dedi ve hızla kalabalığa karışarak gözden kayboldu. Arkasından

kalakaldım. Kimdi, niçin dişi kurt Akbaran'la kendisini özdeşleştirmişti? Bilmiyorum, ama demek ki onu yakalamıştım. Analık evrenseldir çünkü. Akbaran da, ne kadar kurt olsa, anadır..."

Bu hâtıra, Türk destanlarında çok önemli ve özel bir yeri bulunan 'kurt' figüründen bile yola çıkılarak evrensel bir insanlık durumunun açıklanabileceğini gösteren önemli bir mesaj taşıyor. Eski yazılarımdan birinde, Kızılelma, Ergenekon gibi destan unsurlarının bizde aşındırılıp kullanılamaz hale getirildiğinden şikâyet etmiştim. Şimdi birtakım çeteleri hatırlatan bu "mythe"ler, Cengiz Aytmatov gibi kudretli bir yazarın elinde pekâlâ dünya edebiyatına mal olabilirdi.

Yukarıda sözünü ettiğim röportaj, Aytmatov'un belki de Sovyet rejimini açık bir biçimde eleştirdiği ilk röportajdı. Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Lüksemburg büyükelçisi olduğu için pek rahat konuşamasa da, o günün şartlarında söylenebilecek hemen her şeyi söylemiş, eskiden ne durumda olduklarını kısaca şöyle özetlemişti: "Sovyet yazarlarının birer kolları ve birer ayakları bağlıydı!"

Zamanla daha rahat konuşmaya, hatta Türk dünyasının Rönesans'ından ve ortak bir edebî Türkçenin gerekliliğinden söz etmeye başlayan Cengiz Aytmatov, ufkunu 'millî olan'ın ötesine doğru genişletmeyi başarmış bir yazardı ve Kırgız efsanelerini bütün dünyanın bildiği efsaneler haline getirmişti.

Nobel Edebiyat Ödülü'nü hak ettiği halde alamayan büyük yazarlardan biri de odur.

Hâtırasını saygıyla anıyor ve bütün Türk dünyasına başsağlığı diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kubbede bir 'hoş sada' bırakıp gitti

Beşir Ayvazoğlu 2008.06.19

Bu köşe bu ay nekroloji köşesine döndü; hep ölenlerin ardından yazmak zorunda kaldım. Önce dostlarım Dilaver Cebeci ve Nusret Çolpan, onların hemen ardından Cengiz Aytmatov ve Avni Anıl...Evet, Avni Anıl da göçtü. Kendimi bildim bileli aşına olduğum nice güzel nağme, onun bestelediği lirik şarkıların nağmeleri idi.

"Unutulmuş ne varsa"nın Muhayyerkürdi; "Biraz kül, biraz duman" ve "Aşk bu değil yapma güzel"in Nihavend; "Sevmiyorum seni artık gözlerimi geri ver"in ve "Kader kime şikâyet edeyim seni bilemem"in Hicaz; "Akşamın olduğu yerde bekle diyorsun, gelmiyorsun"un Hüzam nağmeleriyle dolmamış kulak var mıdır? Belli bir seviyenin üzerine çıktıklarından kimsenin şüphe etmeyeceği bu şarkılar bir zamanlar şaşılacak derecede popüler olmuştu; kahvelerde, çay bahçelerinde, taksilerde, dolmuşlarda, yolcu otobüslerinde hep bu şarkıların nağmeleri duyulurdu.

Avni Anıl'ın şarkıları, eminim, birkaç neslin hatıralarında çok özel yerlere sahiptir; çünkü ilk aşklar, ilk heyecanlar ve dile getirilemeyen nice duygular en güzel ifadesini onlarda bulur. Hele Anıl'ı büyük bestekârlar kafilesine dâhil ettiğine inandığım bir Hicaz şarkısı var ki, her dinleyişimde ayrı bir tad alırım: "Dilşâd olacak diye kaç yıl avuttu felek."

Kendisiyle 1977 yılında, İzmir'de yedek subaylığımı yaparken bir dostumu ziyaret maksadıyla gittiğim İzmir Radyosu'nda tanışmıştım. Şiirle yatıp kalktığım, aruz ve hece vezinlerini çok iyi kullandığım yıllardı; dostum ona şiirlerimden söz edince çok ilgilenmişti. Ne var ki fırsat bulup da bir daha ziyaretine gidememiş, şiirlerimi postayla göndermeyi de doğru bulmamıştım. O günden sonra hiç karşılaşmadık, ama bana hayatımın bazı özel anlarını hatırlatan birkaç şarkısıyla hep yanımdaydı.

Türk musikisinin Sadeddin Kaynak'la başladığını düşündüğüm dönemine Selahattin Pınar ve Yesari Asım Arsoy gibi bestekârlarla birlikte damgasını vuran Avni Anıl'ın ilhamı hakikaten boldu; kaç bestesinin bulunduğunu bilmiyorum, ama eminim, yüzden fazladır.

Merhumun 1928 yılında Üsküdar Selimiye'de başlayan ve tam seksen yıl süren renkli, verimli bir hayatı var. Paşakapısı Ortaokulu'nu bitirmiş ve Haydarpaşa Lisesi'nde okumuş; bir süre ara verdiği lise tahsilini tamamladıktan sonra Polis Enstitüsü'ne girip hayata polis olarak atılmış, evet polis... Bestekârın doktoru, mühendisi vb. çoktur da, polis menşelisi galiba sadece Avni Anıl...

Müzikle ilişkisinin nasıl başladığına gelince... Önceleri bateri materi çalışıyor, hatta Kısıklı'daki aile çay bahçesinde bazı arkadaşlarıyla programa çıkıyormuş. Yolu 1950 yılında Üsküdar Musiki Cemiyeti'ne düşmüş ve Emin Ogan'la tanışmış. Bu cemiyetle yedi yıl süren ilişkisi sonunda Türk musikisini bütün incelikleriyle öğrenmiş. Ancak hocası onun beste yaptığını yıllar sonra Arif Sami Toker'den öğrenmiş. Ve Adana'da, polis olarak görev yaptığı sırada, bir gün İstanbul Radyosu'nda Mesut Cemil'in yardımcısı olan Dr. Nevzad Atlı'ğ'dan bir davet almış. O tarihte radyoda çalışmaya başlayan Cüneyd Orhon, Niyazi Sayın, Arif Sami Toker gibi sanatkârlar, yetkililere ondan söz etmiş, "Ne işi var Emniyet'te!" demişler de, ondan.

Nevzad Atlı'ğ'ın daveti üzerine, şeflerinin karşı çıkmasına rağmen, Adana Emniyet Müdürlüğü'ndeki görevinden istifa ederek İstanbul Radyosu'nda çalışmaya başlayan Avni Anıl, bu arada çeşitli gazete ve dergilerde müzik yazıları yazmış, hatta Akşam gazetesinin sanat sayfasını yönetmiş. 1967 yılına kadar İstanbul Radyosu'nda çalıştıktan sonra Anıl Yayın Ajansı'nı kurmuş, nota yayımlamış, Dünya gazetesinin sanat sayfasını yönetmiş, Sadeddin Kaynak ve Münir Nureddin gibi büyük sanatçılarla röportajlar gerçekleştirmiş, daha da önemlisi Musîkî ve Nota dergisini çıkarmış. 1972 yılından itibaren on yıl boyunca da İzmir Radyosu'nda müzik yayın şefliği yapan Anıl'ın 1982-1986 yılları arasında yayımladığı Anılar ve Belgelerle Musikimiz Sözlüğü adlı beş ciltlik eserini de mutlaka zikretmek gerekir.

Avni Anıl, bu çalışmalarının ödülünü, 1998 yılında Kültür Bakanlığı tarafından "Devlet Sanatçısı" ilân edilerek aldı. 55. sanat yılının 2006 yılı sonlarında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi'nde düzenlenen bir programla kutlanması da anlamlı bir jestti.

Velhâsıl, Avni Anıl, kubbede bir "hoş sada" bırakarak gidenlerdendi. Ruhu şad olsun.

Yakınlarına ve Türk musiki camiasına başsağlığı diliyorum.

DERKENAR

Bir anekdot Avni Anıl, bestekâr olarak Ümit Yaşar Oğuzcan'ın şiirlerine özel bir ilgi gösterirdi. Ünlü şarkılarından bazılarının güfteleri bu yakın dostuna aittir. Ümit Yaşar, mizah dergisi Akbaba'da, onunla nasıl tanıştıklarını anlattığı bir yazısında şunları yazmış: "Avni Anıl'ın boyunun kısalığını 23 Nisan çocuk bayramında doğmuş olmasına verirler. Hâlbuki bu yanlıştır. Sonraki yıllarda tanışacağımız için, ben mahcup olmayayım diye kısa kalmıştır." İkisini de saygıyla anıyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir Yahudi gencinin kehaneti

Hilmi Yavuz, iki haftadır, Sakıp Sabancı Ödülleri'nden söz ediyor. Bütün ödülleri yabancıların topladığı yarışmada, yirmi bir Türk araştırmacısından hiçbirinin dereceye girememiş olması, Yavuz'a göre, Türkiye'de şuurlu olarak uygulanan bir politikanın neticesidir:

"Harf devrimi'nden hemen sonra yetişen kuşakların, doğrudan değilse bile dolaylı ve örtük bir biçimde, Osmanlı mirası üzerinde durma konusunda çok fazla özendirilmedikleri biliniyor. Kemalizm, kendine rakip olarak gördüğü İslâmcılık ve Osmanlıcılığı, üniversitelerde İlâhiyat ve Türk Edebiyatı kürsülerinin entelektüel statüsünü düşürerek 'görünmez' kılma başarısını göstermiştir. Dolayısıyla, özellikle Osmanlı çalışmaları alanında, öncülüğü, yabancı uzmanlara kaptırmamızdan daha tabii bir şey olamazdı; öyle de oldu! Osmanlı arşivlerinde çalışan Türk araştırmacılar, eski bir Osmanlı manüskrisinde okuyamadıkları kelimeleri Japon, Amerikalı, Kanadalı ya da İsrailli uzmanlara sormaya başladılarsa, buna ne diyeceğiz?"

Hilmi Bey'in bu yazısını okuyunca, geçenlerde bir yemekte Uğur Derman Bey'in anlattığı bir anekdotu hatırladım. Rahmetli A. Süheyl Ünver, Amerika'da bulunduğu yıllarda (1958-1959) ziyaret ettiği Colombia Üniversitesi'nde harıl harıl Osmanlıca öğrenmeye çalışan bir Yahudi genciyle karşılaşmış ve ona bu ilgisinin sebebini sormuş. Gencin verdiği cevap mealen şöyle:

"Sizde bu dili ve kültürü bilen nesil artık gidiyor. Yakında kendi kültürünüzü öğrenmek, arşivlerinizdeki belgeleri okutmak için yabancı uzmanlar çağırmak zorunda kalacaksınız. Ben kendimi o günler için hazırlıyorum!"

Basını takip edenler, Sakıp Sabancı Ödülleri'nce bu yıl için belirlenen konunun "Bugünkü Türkiye'nin Kültürü, Kurumları ve Değerlerinde Osmanlı Mirası" olduğunu ve birincilik ödülüne Tel Aviv Üniversitesi Ortadoğu ve Afrika Tarihi Bölümü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Amy Singer'ın "Hayırseverliğin Devamlılığı" başlıklı incelemesiyle kazandığını okumuşlardır.*

Buna, Süheyl Ünver'in dikkatini çeken Yahudi gencinin kehaneti mi diyeceksiniz, görünen köy kılavuz istemezdi mi diyeceksiniz? Artık ne dersiniz deyiniz!

Türkiye'nin geleceğini 'dizayn' ettiklerini zanneden toplum mühendisleri, geçmişin yakamızı asla bırakmayacağını düşünememişlerdi. Bugün yaşadığımız birçok derin meselenin arkasında yatan bu gaflettir. İstesek de, istemesek de, dev bir imparatorluğun muazzam mirasının üzerinde oturuyoruz; kullanmasını bilerseniz bu miras büyük bir zenginliktir, sizi geleceğe taşır; kullanamazsanız ağır bir yükür, adımlarınızı yavaşlatır, tökezletir.

Bu gidişle, tarihimizi hakikaten başkalarından öğrenmek zorunda kalacağız.

Ve onlar, geçmişimizi bize kendi bakış açılarından gösterecekler.

* Sakıp Sabancı Ödülleri'nde ikincilik ödülü, "Müzikal Dünyaların Kesişmesi: Klasik Türk ve Osmanlı Müziği İcra Eden Museviler" adlı çalışmasıyla Washington Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü doktora öğrencisi Maureen Jackson'a; üçüncülük ödülü de "Yeni Cumhuriyetin Eski Elitleri: Türkiye'de Osmanlı Bürokratik Ailelerin Dönüşümü" konulu araştırmasıyla Nice Sophia-Antipolis Üniversitesi öğretim üyesi Dr. Olivier Bouquet'e verilmişti.

[DERKENAR] Kırmızı Konak

II. Meşrutiyet'in ilânının 100. yılındayız ya, geçenlerde Sultanahmet'ten Eminönü'ne inerken yolumu uzatıp Merkez-i Umumi'nin önünden geçtim. On yıl kadar İttihat ve Terakki'yi, 1924'ten sonra da elli yıl boyunca Cumhuriyet gazetesini barındıran meşhur ahşap konak, nam-ı diğer Kırmızı Konak...

Yer darlığı çekmeye başlayınca bahçesine yaptırdığı sevimsiz bir betonarme binaya geçerek meşhur konağı depo olarak kullanmaya başlayan Cumhuriyet gazetesi, bilindiği gibi, 1990'larda Şişli'ye taşındı ve kullandığı sürece tek çivi bile çakmayarak çürümesine göz yumduğu Kırmızı Konak'ı kendi kaderine terk etti.

Önce çatısı çöken, daha sonra yağmurlar yüzünden merdivenleri çürüdüğü için üst katlarına çıkılamaz hale gelen konak, bir gün yıkılırsa etrafa zarar vermesin diye yüksek bir perdeyle çevrilerek sözüm ona korumaya alındı. Açıkçası, İttihat ve Terakki'nin on yıl boyunca devleti yönettiği Merkez-i Umumi'nin nasıl bir bina olduğunu merak ediyorsanız, avucunuzu yalarsınız.

Önceleri kırmızı aşı boyası dolayısıyla "Kırmızı Konak" diye anılan, rengi soldukça ismi de "Pembe Konak"a dönüşen Merkez-i Umumi'nin Yunus Nadi'nin mülkiyetine nasıl geçtiğini bilmiyorum. Bilinen o ki, Yunus Nadi, Atatürk'ün arzusu üzerine Hâkimiyet-i Milliye ile Yeni Gün'ü 1924 yılında Cumhuriyet adıyla birleştirmiş, bu binayı da gazetenin merkezi olarak kullanmaya başlamıştı.

Sadece siyasî tarihimiz açısından değil, edebiyat ve basın tarihimiz açısından da büyük önem taşıyan Kırmızı Konak'ta bir zamanlar neler yaşanmış olabileceğini rahatlıkla tahmin edebilirsiniz. Merkez-i Umumi olarak kullanıldığı zamanlarda bile, Ziya Gökalp'ın bir düşünür, bir kültür ve edebiyat adamı olarak çalıştığı ve alt katında ünlü Yeni Mecmua'yı çıkardığı Kırmızı Konak'a altmış küsur yıl boyunca kimlerin girip çıktığını bir düşünün!

Birinci derecede önemli tarihî bir yapı olduğu halde, Nadi ailesinin isteksizliği yüzünden tescil edilemeyen Kırmızı Konak'ın herhalde kendiliğinden yıkılması bekleniyor. Belki de yerine beş on katlı bir apartman dikilmek isteniyordur, kim bilir.

Kırmızı Konak, bana sorarsanız, İttihat ve Terakki Müzesi haline getirilmelidir.

İsterseniz, ismi "On Yılda Bir İmparatorluk Nasıl Yıkılır Müzesi" de olabilir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Erdem Bayazıt'la ölümü düşünmek

Beşir Ayvazoğlu 2008.07.10

Son birkaç ay içinde birçok değerli insan birbiri ardınca göçüp gitti. Dilaver Cebeci, Cengiz Aytmatov, Nusret Çolpan, Ahmet Yüksel Özemre, Avni Anıl, Semahat Özdenses, Necla Pekolcay, Ali Püsküllüoğlu, Hasan Doğan, Erdem Bayazıt... Çoğu yakından tanıdığım, sevdiğim, saydığım insanlardı.

İnsan, ailesinden yahut dostlarından birini kaybedince pusuya yatmış ölümü dehşetle fark ediyor. Bazen yüksekçe bir yere çıkıp, sesimi kimseye duyuramayacağımı bile bile, "Beyler, üç günlük dünyada huzur içinde yaşamak varken niçin böyle boğaz boğazasınız? Neyi paylaşamıyorsunuz? Ölüm var, bakın, hem de çok yakınınızda!" diye haykırmak geçiyor içimden!

Evet, ölüm var, ama insanlar aslında hiç ölmeyecekmiş gibi yaşamak istiyor, ölümlerini -en sevdikleri bile olsa- toprağa verdikten sonra mezarlıktan da, ölüm fikrinden de kaçarcasına uzaklaşıyorlar. Sürekli ölümden ve ölümlerden söz etmek, yani nekrofili, sağlıklı bir ruh hali değil; ama ölüm yokmuş gibi yaşamak da egonun azgın atını zaptedilmez kılıyor. İnsanın bu küheylanı ara sıra dizginlemesinde, yani ölümü düşünerek o güne kadar yapıp ettiklerinin hesabını kendi kendine vermesinde fayda vardır.

Evet, dostlarımı kaybettikçe ölümü kendime daha yakın hissetmeye başladım. Özellikle Erdem Bayazıt'ın ölümü "ölüm" kavramı üzerinde yeniden düşünmeme yol açtı; çünkü bütün şiirlerini yeniden okudum. Merhum, Türk şiirinde ölümü derinliğine hisseden ve çok iyi ifade eden şairlerdendi. Sebeb Ey ve Risaleler'deki şiirlerinin toplamından oluşan Şiirler (1992) kitabını okuyunuz, ilk şiirlerden itibaren ölümün soğuk nefesini hissedeceksiniz. "Birazdan Gün Doğacak" adlı ilk şiir, bir ümit ve diriliş şiiri olsa da, "Şehrin Ölümü" adlı ikinci şiirde aşka, inanca, toprağa ve insana veda ediyor. Üçüncü şiirin de adında ölüm var: "Ölünün Kıyıları".

Modern teknolojik medeniyetin "mavera"dan kopardığı insanı ve onu yücelten bütün değerleri öldürdüğünü düşünen Erdem Bey'in şu mısraına dikkatinizi çekerim: "Parkta son ağaç da ölüyor intiharı hatırlatan bir ölümle". Bir başka şiirinde, gücü 'toprak kadar eski', 'yer kadar ağır' çocuğa "Altımızda kayan bu ölü şehri durdursana" diye seslenen Erdem Bey, ilk şiir kitabına ismini veren "Sebeb Ey" şiirinde de, modern şiirin dilini kullanarak klasik şiirin, dolayısıyla tasavvufun ölüm tasavvuruyla bağlantı kurmuştur: Ölüm, kendinden kurtulmak, daha öteye geçebilmek için ten elbisesinden arınmak, böylece ölümsüzlüğün sonsuz ipini yakalayarak "sebebe yönelmek"tir. Erken kaybettiği bazı dostları için yazdığı "Önden Gidenler İçin" adlı şiirinde, "Ben şimdi bu yanda/ Kasılmış çıplak bir kurşun gibiyim/ Namluda" diyen Erdem Bey, "Ölüme Saygı" şiirinde de, "Bekleyin geliyor ölüm usulca/ Usulca girer koynunuza" diye uyarıyor.

Dedim ya, Erdem Bey her şiirinde "mahlûkta gürül gürül devinen bir ırmak" olduğuna inandığı ölümden gizli veya açık bir şekilde mutlaka söz etmiştir. Ama uzun bir şiiri var ki, onda sadece ölümden söz eder ve bu kaçınılmaz gerçeğin felsefesini yapar: Ölüm Risalesi. Şiire 'az az öldüğünün' her an farkında olduğunu söyleyerek başlayan aziz şairin öyle mısraları var ki, aslında ölüme taa 1980'lerde hazır olduğunu hissediyorsunuz:

Okuyorum hayatı

Toprağın üstünden çok

Altındakilerle var olduğunu

Toprak

Ölüme aç

Ölüme muhtaç

Hayat

Ölüm muhakkak

Ve ölüm mutlak

Tek kapısıdır ölümsüzlüğün

Derin ve incelikli şiirlerden oluşan Ölüm Risalesi'ni yerim olsaydı daha geniş bir biçimde tahlil etmek isterdim. Yalnız bu Risale'deki şiirlerden birinde, Erdem Bey'in -Ahmet Yüksel Özemre'nin kendi cenaze törenini tasvir etmesi gibi- kendi ölümünü anlattığını hatırlatmak isterim (Bu şiiri Derkenar'da okuyabilirsiniz). Aslında dış görünüşüyle dağ gibi heybetli bir adam olan Erdem Bey'i yakından tanımayan biri, onun böyle şiirler yazabileceğini, hatta şair olduğunu tahmin edemezdi. Şiirindeki gür ve meydan okuyucu sese rağmen ne kadar halim selimdi, ne kadar iyi yürekli bir Anadolu insanıydı! Yola beraber çıktığı can dostlarını, Cahit Zarifoğlu, Alaaddin Özdenören ve Akif İnan'ı erken kaybetmiş olması, sanırım onu ölüm fikriyle daha da içli dışlı hale getirmişti.

Sahi, Kahramanmaraş'ın "Yedi Güzel Adam"ından kaç kişi kaldı? Hepsini 1970'lerin sonunda Ankara'da tanıdım; hatta Erdem Bey'in çıkardığı Maveria dergisinde benim de birkaç şiirim yayımlandı. Sonraki yıllarda yollarımız fazla kesişmese de, ben hep Erdem Bayazıt adında bir ağabeyim olduğunu bilir ve çok severdim onu.

Sevgili ağabeyime Allah'tan rahmet, ailesine ve dostlarına başsağlığı ve sabır diliyorum.

[DERKENAR]

Kendi ölümüne ait bir deneme

Bir gün öleceğim biliyorum

Bunu her an ölür gibi biliyorum

Anamın yüreğinde bir kor

Ölene dek sönmeyecek bir ateş

Kimıldanıp duracak hep

Karım bomboş bulacak dünyayı

- N'olurdu birlikte ölseydik, deyip duracak

Oysa insan yalnız ölür

Ama o olmayacak dualarla teselli arayacak

Kızlarımın gırtlaklarında bir düğüm

Bir süre kaçacaklar insanlardan

Boşluğa düşmüş gibi bir duygu içlerinde

Sonunda onlar da kabullenecekler öylesine

Ölümüne en çabuk dostlarım alışacaklar

- Yaşayıp gidiyorduk yâhu

Ne vardı acele edecek!

Diyecekler

Biliyorum yaklaşıyoruz her an

Biliyorum oruçlu doğar insan

Ölümün iftar sofrasına

Erdem Bayazıt

(Ölüm Risalesi'nden)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Efsaneyi doğru okumak

Beşir Ayvazoğlu 2008.07.17

Bu köşede 31 Ocak 2008 tarihinde "Ergenekon Yurdun Adı" başlıklı bir yazım çıkmıştı.

Hatırlarsanız, Reşidüddin'in Camiü't-tevarih'te, Ebülğazi Bahadır Han'ın da Şecere-i Türk'te bir Moğol efsanesi olarak anlattıkları, ancak başta Fuat Köprülü olmak üzere birçok ilim adamı tarafından aslında Göktürklerin türeyiş destanı olduğu iddia edilen Ergenekon efsanesini kısaca özetlemiş, bu güzel efsanenin bugüne kadar sanatın diliyle işlenmemiş olmasından şöyle yakınmıştım:

"Bütün toplum tarafından sahip çıkılması gereken mitlerin, sembollerin, kavramların marjinal gruplar elinde kullanılamaz hâle gelmesini önlemenin en etkili yolu, onları yeniden yorumlayıp evrensel anlamlar yükleyerek şiire, romana, tiyatroya, sinemaya, plastik sanatlara vb. kazandırmaktır. Sinemanın bugün ulaştığı teknolojik imkânları kullanarak yapılacak bir Ergenekon filminin ne kadar heyecan verici olacağını tahmin edebiliyor musunuz? Bu destana herhangi bir Avrupalı millet sahip olsaydı, bugüne kadar kaç operası, kaç balesi yapılmış, kaç romana konu olmuş, kaç ressamın hayalini kuşatmış ve kaç sinema filminde ince ince işlenmiş olurdu."

Geçenlerde yine bu köşede Selim İleri'nin Adalar'dan söz ettiği yazısını okurken, zihnimden Ergenekon'un da aslında bir çeşit 'ada' olduğu fikri şimşek hızıyla geçiverdi. Selim Bey'in yazısıyla hiç mi hiç alâkası bulunmayan bu çağrışım, bende, belki de söz konusu yazıda Akşit Göktürk'ün "İngiliz Yazınında Ada Kavramı" alt başlığını taşıyan Ada (1977) adlı kitabı zikredildiği için uyanmıştı.

Bilindiği gibi, birçok filozof, edebiyat adamı ve reformist, fikirlerini ve toplum projelerini, insanların mutlu yaşadığı ideal ülkeler ve kusursuz toplum düzenleri tasarlayarak anlatmaya çalışmışlardır. Hayal edilen toplum düzenleri, dış tesirlerle bozulmasın diye dünyaya kapalı, güvenli, sınırları kesin bir biçimde çizilmiş adalarda kurulmuştur. Akşit Göktürk'ün dediği gibi, "Dünyaya kapalı bir ada, Platon'dan beri toplumsal ütopya için en uygun yer olarak görülmüş, ütopya yazarları çoğunlukla birer adayı anlatmışlardır."

Ütopistin kafasında biçimlendirdiği ideal devlet ve toplum düzeni, dış dünyadan tecrit edilmişliği yüzünden zaman dışı bir yapıdır. Dışarıdan gelebilecek bozucu, yozlaştırıcı etkilerden uzak, mükemmel ve uyulması zorunlu kurallar çerçevesinde otorite (ütopist) tarafından bahsedilmiş mutluluğu yaşayan ve hepsi birbirine benzeyen fertlerin düşünmeleri gereksiz, itiraz etmeleri kesinlikle yasaktır. Böyle bir düzende yaşamının nasıl bir kâbus olduğunu tahmin edebilirsiniz.

Elbette Ergenekon, bir ütopistin kafasından çıkmış ideal bir ülke tasarımı değildi; bir savaştan arta kalmış ve kaçarken yolunu kaybetmiş iki ailenin nasılsa içine düştüğü, dış dünyaya geçit vermeyen güvenli bir sığınak, dolayısıyla bir çeşit 'ada'ydı. İki aile burada çoğalıp bir toplum oldu; ama hepsi birbirinin akrabası olduğu için birbirine benzeyen fertlerden oluşan renksiz bir toplum... Dış dünya ile teması bulunmayan böyle bir toplumun gelişmesi, kültür yaratması mümkün değildir ve kendi içine kapanan bütün yapılar gibi çürümesi kaçınılmazdır.

Gözlerden ırak bir adada yahut vadide kurulacak bir toplum düzeni sadece zaman dışı değil, aynı zamanda insanlık dışıdır. Çünkü sınırları belli bir alanda barınabilecek insan sayısı da sınırlıdır; o halde otoritenin ciddi bir nüfus planlaması yapması gerekir. Nitekim Ergenekon, dört yüz yıl sonra çoğalan nüfusa yetmez hale gelince insanlar dış dünyaya açılıp yeni yaşama alanları arama ve başkalarıyla ilişki kurma ihtiyacı hisseder, fakat atalarından işittikleri geçidi bulamazlar. Bir demirci, vadiyi kuşatan dağlardan birinin demirden olduğunu, onu eriterek bir yol açabileceklerini söyler. Bunun üzerine dağın en geniş yerine bir kat odun, bir kat kömür yığarlar. Yetmiş deriden körük yapıp yetmiş yere yerleştirirler ve yaktıkları ateşi körüklemeye başlarlar. Demir

erir ve yüklü bir devenin geçebileceği genişlikte bir yol açılır. Bu yolu kullanarak dışarı çıkar, Ergenekon'a kapanmalarına sebep olan Tatarlardan öçlerini alırlar. Unutmamak gerekir ki, savaş da bir ilişki biçimidir.

Bana sorarsanız, Türkiye'yi kendi içine kapatıp dış dünyanın bütün "bozguncu" fikirlerinden uzak tutarak sadece kendi borularının öteceği küçük bir ülke ve hepsi kendileri gibi düşünen 'muti' fertlerden oluşmuş 'mutlu' (!) bir toplum yaratmak isteyen Ergenekoncular, efsaneyi yanlış yorumlamışlardır. Tarihi Ergenekonlardan çıkış tarihi olan Türk toplumunu kendi Ergenekonlarına tıkmak, kendi "ada"larına hapsetmek istemektedirler.

Hâlbuki Ergenekon efsanesinin temel fikri kesinlikle içe kapanış değil, dünyaya açılıştır, çıkıştır, hürriyettir. Şehirlerini bile görüş alanları kapanmasın diye düz ovalara değil, dağ yamaçlarına kuran atalarımızın dar alanlara, Ergenekon'lara sıkışmaktan hiç hoşlanmadıklarını anlamak için tarihe bir göz atmak yeter.

Unutmayınız, Ergenekon efsanesini böyle yorumlayacak şairler, romancılar, sinemacılar, kompozitörler aranıyor!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Avrupa'nın çirkin yüzü

Beşir Ayvazoğlu 2008.07.24

Bundan tam on beş yıl önce bir gün ajanslar şöyle bir haber geçmişti: "Karadağ'ın en önemli edebiyat ödülü sayılan Risto Ratkoviç Ödülü'ne Slav Konuk adlı şiir kitabı dolayısıyla Bosnalı Sırpların lideri Radovan Karadziç lâyük görüldü."

Gözlerime inanamamış, haberi dehşet içinde birkaç defa okumuştum. Bosna'daki katliamı yönettiği bilinen bir câninin 'şair' olması ve önemli bir ödüle lâyük görülmesi inanılır gibi değildi. İçim kan ağlayarak "Kırın Kalemlerinizi Şairler" başlığını taşıyan bir yazı kaleme almıştım:

"Demek ki, hem insan kasabı, hem şair olmak mümkünmüş. Adamın ilham perileri kan görmedikçe harekete geçmiyor olmalı. Masum insanlar bombalarla parçalandıkça, kadınlar gözü dönmüş Sırp köpeklerinin saldırısına uğradıkça keyiflenen ve Müslüman kanını mürekkep niyetine kullanan bu kuduz herif, yarın Nobel Edebiyat Ödülü'ne de lâyük görülürse hiç şaşırmamak gerekir.

"Diktatörleri öven şairler çıkmıştır. Şu anda hatırlamıyorum, ama belki çeşitli sebeplerle cinayet işleyenler de vardır. İnandığı bir dâvâ uğruna savaşıyor ve savaşırken düşmanlarını öldüren şairleri hoşgörüyle karşılayabiliriz. Lord Byron hayranı olduğu Yunanlılar safında bize karşı savaşırken hastalanıp ölmüştü. Belki de içimizden herhangi birinin dedesinin dedesini Lord hazretleri vurmuştur, kim bilir! Şiirini silah gibi kullanan şairler de olmuştur ve olacaktır! Fakat tarihte, bildiğim kadarıyla, planlı bir katliamı yöneten, bir milleti yaşlı, genç, kadın, çocuk demeden hunharca katleden, bu yetmiyormuş gibi, öfke ve nefretini zengin bir kültür mirasına da yöneltten başka şair yoktur!

"Hayır, bu adam şair olamaz! Eğer şairse, şiire yazık! Kırın kalemlerinizi şairler, Radovan Karadziç adında bir şairin yaşadığı çağda 'şair' diye anılmak utanç vericidir!"

Bunları yazdığım tarihte henüz Srebrenitsa katliamı yapılmamıştı.

1995 yılı Temmuz'unun ortalarında, Srebrenitsa'da yakın tarihin en büyük soykırımı gerçekleştirildi. Karadziç'in planlayıp Ratko Mladić adındaki aşağılık generalin uyguladığı, Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nde görev yapan

Hollandalı askerî birliğin de göz yumduğu bu soykırımla ilgili haberleri okudukça insanlığımdan utanıyordum. Bu sebeple başını Ertuğrul Günay'ın çektiği Bosna İçin İnsanlık Girişimi'ne katılma teklifi alınca tereddütsüz kabul etmiştim ve yetmiş dört aydın -şairler, yazarlar, ressamalar, müzisyenler, gazeteciler, ilim adamları, doktorlar, hukukçular- 18 Ağustos'ta, yani Srebrenitsa katliamından bir ay kadar sonra kiraladığımız bir uçağa yardım malzemelerini yükleyip Split'e uçmuş, oradan otobüslerle Bosna'ya geçmiştik.

İlk durağımız gece vakti ulaştığımız Mostar'dı ve ben Mostar Köprüsü'nü ilk defa o gece yıkılmış haliyle görmüştüm. Ertesi gün de Tuzla'ya geçmiş ve 20 Ağustos sabahı, küçük bir meydandaki mütevazı bir abideyi ziyaret etmiştik. Bu abide, 25 Mayıs'ta, yani bizim Tuzla'ya vardığımız tarihten üç ay önce bu meydana düşen bir havan mermisiyle can veren kızılı erkekli tam yetmiş bir genç için dikilmişti: Katolik, Müslüman, evli, nişanlı...

Srebrenitsa'da yaşanan facianın boyutlarını henüz bilmiyorduk.

Tuzla'daki meydanda hayatını kaybeden gençlerden altmışı bir parkta toprağa verilmişti ve her gün çiçeklerle bezenen mezarlar hâlâ taptazeydi. Ve anneler, babalar, eşler, nişanlılar, sevgililer hâlâ gözyaşı döküyorlardı. O gün yaşadığım duyguları tarif edemem. Özellikle aynı şehirdeki mülteci kampını ziyaret ettikten sonra hayata bakışım tamamen değişmişti; savaşın nasıl büyük bir felâket olduğunu ve insanları ne hâle getirdiğini en somut şekliyle görmüştüm. O günden beri savaş kelimesi bile tüylerimi diken diken etmeye yetiyor!

Aslında Bosna'da yaşanan savaş değildi; bir halkı yok etmeye kararlı bir câniler sürüsünün vahşi saldırısıydı.

Sonradan öğrendik ki, Sırlar Srebrenitsa'da, 12 Temmuz'da 6-80 yaş arası binlerce Müslüman erkeği "savaş suçlusu" oldukları için sorguya çekilecekleri bahanesiyle ayırmış ve hemen hepsini acımasızca katletmişler! Kadınlardan, çocuklardan ve yaşlı erkeklerden oluşan on beş bin civarında Boşnak da dağları aşır Tuzla'ya ulaşabilmek amacıyla ormanlık bölgeye dalmış, ancak çoğu Sırların bombardımanı sonucu, bir kısmı kimyasal silahlarla, bir kısmı da açlık ve susuzluk yüzünden can vermiş!

Bizim ziyaret ettiğimiz mülteci kampındaki Bosnalıların çoğu, Srebrenitsa'dan kaçır Tuzla'ya ulaşabilenlerdi.

O feci manzarayı görmeyen birine anlatmak çok zor.

Evet, bu insanlık dramının sorumlularından biri olan Radovan Karadziç, tam on iki yıl sonra Belgrad'da yakalanmış. İsmi değiştirip sakal bırakmışmış da, onun için bugüne kadar ele geçirilememişmiş! Bir devlet düşünün ki, on iki yıl merkezinde yaşayan bir suçluyu bulamıyor! Fakat masum insanları ellerini kollarını bağlayıp kurşuna dizmekte üstüne yok!

Avrupa Birliği, Sırbistan'ı kabul etmek için Karadziç ve Mladiç'in yakalanıp teslim edilmesini şart koşmuşmuş. Ne çirkin bir değıştokuş! İmdi, Karadziç alçağı yakalandı diye Sırlar aklanmış mı olacak?

Hani, "Karadziç Nobel Edebiyat Ödülü'ne lâıık görölürse hiç şaşırmam!" demiştim ya... Ona Nobel vermediler, ama Srebrenitsa'da korumakla görevli oldukları binlerce Müslüman'ı kamyonlara doldurup Sırlara teslim ederek katledilmelerini seyreden Hollandalı komutan Thom Karremans ve askerleri, geçenlerde Hollanda Savunma Bakanlığı tarafından onur madalyasıyla ödüllendirildiler.

İşte Avrupa'nın çirkin yüzü!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Afrodite nasıl Türkleşti?

Bana sorarsanız, Türkiye'de bir kaos ortamı yaratmaya çalışanların ocağına odun taşımamak, ekmeğine yağ sürmemek en doğru davranıştır.

Herkes işine gücüne bakmalı, hiç kimse işlerini ertelememelidir. Memuru, işçisi, işvereni, yazarı, sanatçısı, gazetecisi, kısacası herkes ve elbette devleti idare edenler... Güngören'de yaşanan büyük facianın yaralarını sarmanın ve yaşanması muhtemel travmaları atlatmanın en etkili yolu, toplumun göstereceği aşırı tepkiyi kullanmak isteyen karanlık güçlerin oyununa gelmemektir.

Evet, ben de gündemimi değiştirmeyeceğim; geçenlerde bir müze müdürünün Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay'a söylediklerinden yola çıkarak eğlenceli bir konuyu ele almak istiyorum. Hani, herhangi bir sözlüğe bakma ihtiyacını hiç hissetmediği anlaşılan müze müdürü "Deyyus kelimesi Zeus'ten geliyormuş!" demişti de, Mehmet Barlas da Sabah'taki köşesinde, "Bakan Günay şükretsün. Müdür şunları da ekleyebilirdi: Afrodite, 'avrat'tan, Apollon ise 'alpoğan'dan türemiştir!"

Bence sayın bakan şükretmesin, çünkü bunlar Cumhuriyet'imizin ilk yıllarında kemal-i ciddiyetle iddia edilmiştir.

1920'lerde, İstanbul Hukuk Fakültesi'nde Hukuk Tarihi Müderrisliği yapan ve Cumhuriyet'ten sonra Atatürk'ün yakın çevresinde yer alan Yusuf Ziya adında bir hukukçu vardır; 1934 yılında 'Özer' soyadını alan Yusuf Ziya Bey, 1928 yılında Cihan Kitaphanesi tarafından yayımlanan Yunan-ı Kadim'den Evvelki Türk Medeniyeti adlı kitabında, Yunan medeniyetinin bütünüyle Türklere ait olduğunu ileri sürer.

Yunancadaki menşei açıklanamayan kelimelerin Türkçe olduğu varsayımından hareketle, hukuktan felsefeye, ziraattan sanata ve mitolojiye kadar hemen her sahada Türkçe kelimeler arayan Yusuf Ziya Bey'in etimolojik analizleri hakikaten çok eğlencelidir. İsterseniz müze müdürünün 'deyyus' kelimesini bağlayıverdiği Zeus'a bakalım.

Yusuf Ziya Bey, söz konusu eserinde bütün Yunan tanrı ve tanrıçalarının isimlerinin hangi Türkçe kelimelerden geldiğini kolayca çözdüğünü, sadece en büyük tanrı olan Zeus'te zorlandığını söyler. Temel özellikleri göz önüne alındığında Zeus'un gök'ü temsil ettiğini, dolayısıyla Türkçe gök kelimesiyle bir ilişkisi bulunmasının gerektiğini düşünmüş, fakat iki kelime arasında yıllarca bir ilişki kuramamıştır. Bir gün Arapların El-Lât adlı tanrısının da bir Türk tanrısı olduğunu keşfedince birden beyninde bir şimşek çakar. Sadece Lât mı? Menat ve Uzza da Türk tanrılarıdır.

Evet, Yusuf Ziya Bey el çabukluğuyla Cahiliye putlarını da Türkleştiriverir!

Uzza, Türklerin daima Gök'le birlikte zikrettikleri Üze'den başka bir şey olamaz. Araplar Üze Gök'ün Gök'ünü gizlemiş, Üze'yi zamanla Uzza şekline dönüştürmüşlerdir.

Burada bir parantez açarak Bilge Kağan Kitabesi'ndeki "Üze kök tengri, asra yağız yir kılındukta ikin ara kişi oğlu kılınmış" (Üstte mavi gök, altta kara yer kılındıkta ikisi arasında insanoğlu kılınmış) cümlesinde "üze" kelimesinin "üstte" anlamına geldiğini hatırlatmak isterim.

Özetlemek gerekirse, Yusuf Ziya Bey'e göre, Yunanlılar da, Araplar gibi "Üze Gök"ün Gök'ünü atmışlardır. Dolayısıyla "üze"nin ü'sü kullanıla kullanıla düşmüş, geriye kalan "Ze" ise zamanla Zeus'a dönüşmüş olabilir.

Ulaştığı sonuçtan mutluluk duysa da pek tatmin olmayan Yusuf Ziya Bey, bir gün Labranda kültüründe Zeus'a Osogos denildiğini öğrenir. Kafasında o anda bir şimşek daha çakar. Mesele işte şimdi çözülmüştür: Yunanlılar Türkçe kelimelerin sonundaki kef ve kaf seslerini sin sesine dönüştürdüklerine göre, Osogos'un sonundaki s

sesini k olarak düşünmek mümkündür. O zaman "Osogok" kelimesi ortaya çıkar; bu da "Üze Gök"ün neredeyse aynısıdır. Sözü'nün kısısı, Zeus kelimesinin aslı "Osogok", yani "Üze Gök"tür.

İster inanın, ister inanmayın!

Afrodit'e gelince... Yusuf Ziya Bey'e göre, bütün mitologlar, Afrodit'in menşeinin doğu olduğu konusunda ittifak halindedirler. Bazı araştırmacılar, bu ismin kaynağını Semitik dillerde ararlarsa da bulamazlar. Bulamazlar, çünkü Afrodit, "Türk lâfzı ve Türk ilâhesidir"; Türkçe kadın anlamındaki uragut kelimesinden gelir. Divanü Lügati't-Türk'te geçen bu kelime zamanla arvat ve avrat şekillerini almıştır. Yeri gelmişken, Andreas Tietze'nin de arvat kelimesini uragut'a bağladığını hatırlatmak isterim.

Kısacası, Türkçede arvat'a dönüşen uragut, Yunancada Afrodit oluvermiştir. İnsanlığın devamını sağlayan iki cinsten diğeri olan "er(kek)" kelimesi de, Yunan mitolojinde savaş tanrısı olan Ares'e isim olmuştur. Yani Er-Arvat=Ares-Afrodit.

Yusuf Ziya Bey'in bu sonuca ulaşmak için yaptığı etimolojik analizlerden daha ayrıntılı söz etmek isterdim, ama yerim dar. Yalnız 1940 yılında, Afrodit adı etrafında ateşli bir basın kavgasının yaşandığını, bunun üzerine İbrahim Hakkı Konyalı'nın Afrodit adlı bir kitap yazarak bu tanrıçanın Türklüğünü bir başka açıdan ispat (!) ettiğini kaydetmekle yetiniyorum.

Arşivlere girenler, kütüphanelerde tozlu gazete ve dergi koleksiyonlarına gömülenler iyi bilirler; yakın tarihimizde çok eğlenceli konular vardır, çok...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Türk Tarih Kurumu'nda nöbet değişimi

Beşir Ayvazoğlu 2008.08.07

Bazı gazete ve televizyonlarda Türk Tarih Kurumu başkanlığına tayin edilen Prof. Dr. Ali Birinci'nin fotoğrafı yerine benimki yayımlandı. Hangi haber ajansı tarafından yapıldığını öğrenemediğim bu yanlışlık yüzünden değerli dostum, devir teslim töreninde bir açıklama yapmak zorunda kalmış.

Fotoğraflarımızı karıştıranlar, aramızdaki dostluğu biliyorlar mıydı, bilmem! Evet, hem Prof. Dr. Ali Birinci yakın dostumdur, hem de ona görevi devreden Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu... Bu yüzden iki duyguyu aynı anda yaşadım; yani biri için sevindim, diğeri için üzüldüm. Ama bana sorarsanız, Halaçoğlu -görevden alınış biçimi pek hoş değilse de- on beş yıldır taşıdığı yükten kurtulduğu için sevinip rahatlamıştır. Birinci'nin ise, bu görevi nasıl ağır bir yükün altında girdiğini bilerek kabul ettiğinden eminim.

Türk Tarih Kurumu, hiç şüphesiz çok önemli ve kendisinden çok şey beklenen, bu sebeple tartışmaların odağında bir kurumdur. Çok geniş bir coğrafyaya asırlarca hükmetmiş bir imparatorluğun bakiyesi olduğumuz için kökleri tarihin derinliklerine uzanan bir yığın problemimiz ve sorumluluklarımız var. Türk Tarih Kurumu, bu problemlerle ilgili doğru teşhisler koymas ve çözümler üretmesi beklenen bir kurumdur. Ancak bağlı olduğu kurumun, yani Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun yılan hikâyesine dönen kanunu henüz çıkmadığı için, Türk Dil Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi ve Atatürk Araştırma Merkezi gibi, onun da hareket alanı da son derece dardır.

Bilindiği gibi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine Dair 519 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin dayandığı 3911 sayılı

kanun, dolayısıyla bu kanuna dayanılarak çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname, 1993 yılı sonlarında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmişti. Bu yüzden on beş yıldır eli kolu bağlı olan Kurum'un sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve yapacağı çalışmaların kanunî zemine oturtulması amacıyla hazırlanan kanun tasarısı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bekleyip duruyor.

Umarım, Türk Tarih Kurumu'ndaki nöbet değişikliği, ilgili kanunun bir an önce çıkarılması için ilgilileri harekete geçirir.

Ali Birinci'ye gelince: Hiç şüphesiz, yaşayan en büyük yakın tarih uzmanlarımızdan biridir. Özellikle İttihat ve Terakki ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası üzerinde çalıştığını, Hürriyet ve İtilaf Fırkası (1990) adlı eserinin de yayımlandığını hatırlatmak isterim. Basın ve düşünce tarihiyle de ilgilenen Birinci'nin bu konudaki makalelerinden bazıları "Matbuat Âleminde Birkaç Adım" alt başlığını taşıyan Tarih Uğrunda (2001) ve "Yakın Mazinin Siyasî ve Fikrî Ahvalı" alt başlığını taşıyan Tarih Yolunda (2001) adlı kitaplarındadır.

Ve tabii biyografi... Bana sorarsanız, Ali Birinci yaşayan en büyük biyografımızdır. Onun kılı kırk yararcasına yazdığı biyografileri gözü kapalı kullanabilirsiniz. İnanmazsanız, Tarihin Gölgesinde (2001) adlı kitabını okuyunuz. Biyografisini yazdığı bir şahsiyetin mesela ölüm tarihini ayı ve günüyle kesin olarak tespit etmek için mezarlıklarda günlerce keşfe çıkmaktan üşenmediğini söylersem, ne demek istediğim daha iyi anlaşılır. Aşırı titizliğin ve mükemmeliyetçiliğin üretimi düşürdüğü doğrudur; ancak önemli olan elbette çok yazmak değil, yazdıklarınızla bir hatayı düzeltmek, bir boşluğu doldurmak, bir gerçeği ortaya çıkarmış, en azından yeni bir yorum getirmiş olmaktır.

Birinci, mevcut bilgileri birbirine monte eden bir araştırmacı değil, yeni bilgiler peşinde koşan, bunu yaşama tarzı haline getirmiş bir tarihçi; rahmetli Orhan Şaik Gökyay gibi, bağa 'destursuz' girenlerin belalı acımasız bir eleştirmendir. Hatayı affetmez; bazen her tarihçinin yapabileceği basit hataları büyütüp eleştirilerinde kantarın topuzunu kaçırarak gereksiz polemiklere girse de, birilerinin mutlaka bu sevimsiz vazifeyi üstlenmesi gerektiği kanaatindedir.

Birinci'nin kitap kurtluğunu bilerek sona bıraktım. O, inanılmaz bibliyografya bilgisinin yanı sıra, son derece zengin ve seçkin kütüphanesiyle bibliyofiller âleminde bir efsanedir. Şimdiden Ali Emiri'lerin, İbnülemin'lerin, Muallim Cevdet'lerin zümresine dâhil olduğunu söyleyebilirim. Değerli kitabın uzaktan kokusunu alanlardandır. Ancak onun değerli kitap ölçüsü bibliyomanlarınkine hiç benzemez. Aldığı kitabın öncelikle işe yaramasını ve çalıştığı konularda kendisine ışık tutmasını ister. Başkaları için hiçbir anlam ifade etmeyen üç-beş sayfalık bir risale bile, onun için paha biçilemez bir kaynak olabilir. Kitap kendi işine yaramıyorsa, çok değerli de olsa, ihtiyacı olanlara hediye etmekten kaçınmaz. Kitabı bir çeşit yatırım aracı olarak gören ve müzayedelerde büyük paralar ödeyip satın alarak hem fiyatların aşırı ölçüde yükselmesine sebep olan, hem de aldıkları kitapları hapsederek başkalarının faydalanmasını engelleyen sahte kitapseverlerden nefret eder.

Türk Tarih Kurumu'nun yeni başkanı işte böyle, hayatını ilme adanmış bir adamdır. Çok başarılı olmasını bütün kalbimle temenni ediyorum.

Hayırlı olsun.

[DERKENAR] Ömer Lütfi Mete

Ömer Lütfi Mete'nin ciddi bir kalp krizi geçirdiğini ve hastanede yoğun bakımda olduğunu, ancak tehlikeyi atlattığını öğrendim. Onun çok iyi bir yazar, güçlü fikir adamı, siyaset yorumcusu ve önemli senarist olduğunu ayrıca belirtmeye gerek var mı? Aziz dostumun bir an önce sağlığına kavuşmasını diliyor, kendisine, ailesine ve bütün dostlarına geçmiş olsun diyorum.

'Ey ruh, geldinse haber ver!'

Beşir Ayvazoğlu 2008.08.14

İsmi geçtiğinde birçok insanın üniversitelerde kurulan ikna odalarını hatırladığı bir hanım profesör, Ergenekon iddianamesindeki belgeler doğruysa, ispritizma celselerinde Atatürk'ün ruhunu çağırması.

Tabii, Atatürk'ün davete icabet edip etmediğini, ettiyse hangi sorulara muhatap olduğunu ve uçayaklı çivisiz masanın üzerindeki fincanı hareket ettirerek hangi cevapları verdiğini bilmiyoruz. Bilmiyoruz, ama "AK Parti'den ne zaman kurtulacağız?" ve "Ordu ne zaman ihtilâl yapacak?" gibi soruların sorulmuş olabileceğini pekâlâ tahmin edebiliriz.

Fox kız kardeşlerin New York eyaletinin Hydesville kasabasındaki evlerinde 1847 yılında "Çatal Ayak" adını verdikleri ruhla kurdukları sözde ilişkiyle başlayan ispritizma tecrübeleri kısa sürede bulaşıcı bir hastalık gibi Amerika'dan Avrupa'ya, oradan bütün dünyaya yayılmıştı. Ruhlar vasıtasıyla ölüm ötesinden alınabilecek bilgiler, definecisinden siyasetçisine, falcısından şairine kadar herkesin iştahını kabartıyordu. Şarlatanlara gün doğmuş, ortalık medyum kaynamaya başlamıştı.

Pozitivizm asrı olan on dokuzuncu yüzyılın aynı zamanda ispritizmanın doğduğu ve akıl almaz bir hızla yayıldığı asır olması şaşırtıcıdır. Fransa'da Allan Kardec isimli tıp doktoru tarafından bir doktrin haline getirilen ispritizmayla Victor Hugo gibi büyük isimler bile ciddi bir şekilde ilgilendiler. Hugo, uçayaklı çivisiz ahşap masaların başında neredeyse her gün Shakespeare, Moliere veya Luther'in ruhuyla konuşuyordu.

Türkiye'de ilk ispritizma tecrübesinin Avnullah Kazımî Bey tarafından 1896 yılında Bergama'da yapıldığı söylenir. Bu bilgi ne derece doğrudur, bilmiyorum. Rivayete göre ruh çağırma modası Bergama'da hızla yayılınca Saray'a şikâyetler yağmaya başlar. Bu tuhaf haberlerden işkillenen Sultan Abdülhamid'in emriyle Bergama'da ispritizma celselerine katılanlar derdest edilip İstanbul'a gönderilirlerse de, Saray'a yakın ve itibarlı bir adam olan Avnullah Kazımî Bey'in ricasıyla serbest bırakılırlar.

Ruhlarla irtibatın mümkün olduğuna dair söylenenler, son derece mütecessis bir hükümdar olan Sultan Abdülhamid'in ilgisini çekmiş olabilir. Eminim, bu meseleyi ciddi bir şekilde tahkik ettirmiştir ve ispritizma celselerinde ruhlardan ne zaman hal'edileceğini öğrenmeye çalışan muhaliflerinin varlığından da haberdardır. İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonra İttihat ve Terakki'nin şeyhülislâm yaptığı Musa Kâzım Efendi -Midhat Cemal Kuntay'ın Mehmed Âkif (1939) adlı kitabında anlattığına göre- bir ispritizma meraklısıydı; çağırdığı ruhlara "Bu zalimi başımızdan ne vakit alacaksın yâ rûh?" diye sorup dururdu.

Hatırat kitaplarında, ispritizma salgınının Anadolu'nun ücra köşelerine kadar yayıldığını gösteren bilgiler vardır. Ressam Naciye Neyyal, kocası Mehmed Tevfik Bey'in valiliği dolayısıyla Bursa'da bulundukları sırada, yani 1900'lerin başında arkadaşlarıyla ruh çağırma celseleri düzenlediklerini ve gelen ruhlara memleket meselelerini sorduklarını anlatır. Bir keresinde II. Mahmud'un ruhunu davet etmişlerdir. Başka bir celsede de Abdülmecid'in ruhunu çağırdıkları halde Abdülaziz'in ki gelir. Tabii sordukları en önemli soru: "Sultan Hamid daha ne kadar saltanat sürecektir?"

Peki, Abdülhamid'in ruhunun Atatürk'ün de izlediği bir celsede Kâzım Karabekir tarafından çağrıldığını biliyor muydunuz? İnanmazsanız, Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıraları'nın ikinci cildini okuyunuz.

"Salona geçtiğimiz zaman," diyor Ali Fuat Paşa, "bir de ne görelim Kâzım Karabekir Paşa, Fevzi ve Cevat Paşalarla ispritzma nazariyatı hakkında hararetle münakaşalar yapıyor, onları inandırmağa çalışıyordu. Gazi ile ben münakaşaları sadece dinledik." Fevzi Paşa, nazariyeyi hiç ciddiye almamakta, Cevat Paşa ise ancak gözleriyle görürse inanacağını söylemektedir. Bunun üzerine Kâzım Karabekir bir celse düzenlemeye karar verir. Fevzi Paşa "Ben seyrederim!" diyerek masadan uzaklaşır, fakat Cevat Paşa, Mustafa Kemal'in bir göz işaretiyle masanın başına geçer. Hazırlık tamamlandıktan sonra Kâzım Karabekir Paşa, Sultan Abdülhamid'in ruhunu çağırır ve Cevat Paşa'nın arzusu üzerine şimdi ne yaptığını sorar. Abdülhamid güya dünyada çok kötülük yaptığı için azap çektiğini söyler. Bundan pek tatmin olmayan Cevat Paşa, Mareşal'in, yani Fevzi Paşa'nın cüzdanında kaç lira bulunduğunun sorulmasını ister. İşin tuhafı, verilen cevap doğrudur, fakat Fevzi Paşa inanmaz; ona göre bu "alelâde bir tesadüften başka bir şey değildir!" Daha sonra işi şakaya vurur, bir hayli gülüşürler.

Rıza Tevfik, Peyami Safa, Enis Behiç Koryürek gibi ispritzma meraklısı şair ve yazarlarımız da vardır. Peyami Safa, 1940'lardan hayatının sonuna kadar parapsikoloji ve ispritzmayla ciddi bir şekilde ilgilenmişti. Yerim olsaydı da Beş Hececiler'in Enis Behiç'inden, ruhuyla ilişki kurduğu Çedikçi Süleyman Çelebi'den, Varidat'ından ve müzikolog Hüseyin Sadedin Arel'in ispritzma yoluyla üç bin yıl önceki Mısır musikisini nasıl deşifre ettiğinden vb. söz edebilseydim.

Kısacası, parlamenter ve profesör hanım, ruhlar vasıtasıyla gaybdan haberler almaya çalışan ne ilk meraklıdır, ne de son... Eğer böyle bir işe kalkıştıysa boşuna inkâr etmesin; bakarsınız, başka bir medyum da Atatürk'ün ruhundan hadisenin doğru olup olmadığını soruverir!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bursa'ya gittiniz mi yakınlarda?

Beşir Ayvazoğlu 2008.08.21

Son zamanlarda hiç Bursa'ya yolunuz düştü mü? Düşmediyse, tavsiye ederim, gidin ve Osmangazi Belediyesi'nin zengin mimari mirasımızı canlandırıp gelecek nesillere aktarmak için yaptığı çalışmaları görün!

Keçecizade Fuad Paşa'nın "Osmanlı tarihinin dibacesi" dediği Bursa, benzersiz tarihî ve tabii dokusuyla harikulâde bir şehirdi; dilini bilenlere bir medeniyetin sırlarını ve bir devletin kuruluş hatıralarını fısıldardı. Sonra olanlar oldu; bütün tarihî Türk şehirlerinin başına gelenler onun başına da geldi. Vakıflar yağmalandı, büyük sanayi tesisleri kuruldu, bu tesisler büyük kalabalıkları Bursa'ya çekti, ova işgal edildi ve şehir betona boğuldu. Neler olup bittiğinin farkında olan birkaç fedakâr aydının ümitsizce çırpınışları sayılmazsa, tarih, kültür, mimari miras, tabii doku kimsenin umurunda değildi. Bu arada ne kadar tarihî eser yok edildi, ne kadarı hoyratça kullanıldı, Allah bilir! Birilerinin oturup bu kayıpların bir envanterini çıkarmasında fayda vardır!

Tarihî mirasın ne kadar hor kullanıldığını göstermesi bakımından Gökdere Medresesi tipik bir örnektir. Osmangazi Belediye Başkanı Recep Altepe, seçim çalışmaları sırasında Kayan Çarşısı esnafıyla görüşmeler yaparken, ziyaret ettiği bir dükkânın aka tarafında depo olarak kullanılan tarihî mekânı fark eder. Başkan seçildikten sonra meselenin üzerine gider ve bu mekânın kaynaklarda ismi geçen, önündeki salaş yapılar yüzünden varlığından çarşı esnafının bile farkında olmadığı Gökdere Medresesi olduğu ortaya çıkar. II. Bayezid devri müderrislerinden Zeyrekzade Paşa Çelebi tarafından yaptırıldığı söylenen medrese derhal kamulaştırılır. 1930'lardaki vakıf yağmasında özel mülkiyete geçen, bir ara kadın hapishanesi olarak bile kullanılan bu güzel yapı, şimdi pırlıl pırlıl, ısıll ısıll bir kültür merkezi olarak Bursalılara hizmet veriyor.

Bursa, her şeye rağmen hâlâ tarih zengini bir şehirdir; bu zenginliğin kültürümüz açısından ne anlam ifade ettiğini çok bilen Recep Altepe, seçildiği günden beri tarihî mirası Bursa'ya yeniden kazandırmak ve her birine yeni işlevler kazandırmak için adeta seferberlik ilân etmiş. Restore edilerek halkın hizmetine sunulan tarihî eserlerden birer cümleyle bile söz edecek olsam, bu yazının sınırlarını çok aşar: Haraççıoğlu Medresesi, Merinos Tren İstasyonu, Karabaş Tekkesi, Geyve Han, Tuz Hanı, Eskişehir Hanı, Davutpaşa Hamamı, Üftade Tekkesi, Seyyid Usul Dergâhı, Batık Hamam, Irgandı Köprüsü, Surlar, Sur kapıları, Muradiye Hamamı, Oruç Bey Türbesi, Abdal Meydanı, Simkeş Mescidi, Alacahırka Fatma Hatun Mezarı, Kavaklı Köpüklü Dede Mezarı vb.

Bana sorarsanız, sadece Ördekli Hamamı restorasyonu bile, bir belediye başkanının ismini yaşatmaya yeter. Bursa sevdalılarının yıllardır harap hâlde gördükçe üzüldükleri Ördekli Hamamı da, Gökdere Medresesi gibi restore edildi ve büyük kongrelerin bile yapılabileceği bir kültür merkezine dönüştürüldü. Yapımına Yıldırım Bayezid devrinde başlanıp Çelebi Mehmed devrinde tamamlanan bu muhteşem çifte hamamda iki ay kadar önce Osmangazi Belediyesi'nin önemli bir kültür hizmetinin tanıtım toplantısına katıldım. Toplantının konusu, Albert Gabriel'in "Bir Türk Başkenti Bursa" adlı kitabıydı.

Türk kültür ve sanatına birçok Türk'ten daha yakın ve daha saygılı bir sanat tarihçisi olan Gabriel'in yazdığı, Paris'te 1958 yılında basılan eser, Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, Neslihan Er ve Hamit Er tarafından Türkçeye kazandırıldı, Osmangazi Belediyesi tarafından iki cilt halinde yayımlandı.

Evet, Osmangazi Belediyesi tarihî yapıları restore edip Bursa'nın kültür hayatına kazandırmakla kalmıyor, Bursa kültürüyle ilgili ciddi kitaplar da yayımlıyor. Özellikle "Bizim Mahalle" projesi kapsamında yayımlanan kitapların şehir kültürü açısından büyük bir boşluğu doldurduğunu söyleyebilirim. Ciddi bir arşiv çalışmasıyla ve mahallelerin yaşlı sakinleriyle görüşülerek toparlanan malzeme, insanda daüssıla duyguları uyandıran zevkli kitaplara dönüştürülüyor. Osmangazi, Mollagürani, Kavaklı ve Alaaddin mahalleleri için hazırlanan kitapları görmüştüm. Geçenlerde aynı diziden bir kitap daha çıkageldi: Bursa Muradiye Senti. Bursa Araştırmaları Vakfı'ndan Raif Kaplanoğlu'yla Osmangazi Belediyesi'nden Aziz Elbas'ın koordinatörlüğünde hazırlanan, öncekilere göre daha kapsamlı, kuşe kâğıda basılmış, ciltli, Muradiye'nin geçmişten bugüne bütün yönleriyle ele alındığı, gravürler, eski fotoğraflar ve haritalarla bezenmiş muhteşem bir kitap... Bursa sevdalılarına hararetle tavsiye ederim.

Dedim ya, gidin Bursa'ya, ama yanınıza Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Beş Şehir'iyle Mustafa Armağan'ın Bursa Şehrengizi'ni alıp gidin! Osmangazi Belediyesi'nin Bursa'ya kazandırdığı tarihî mekânlara uğramayı da ihmal etmeyin; emin olun, çok sıcak karşılanacaksınız.

DERKENAR

Barutçugil'in

35. sanat yılı

Otuz beş yıldır ebru sanatıyla uğraşan ve günümüzde bu sanatın en önemli temsilcilerinden biri olan Hikmet Barutçugil, İhsaniye'de satın aldığı tarihî konağı restore ederek "Ebristan" adıyla bir okula dönüştürmüş ve yüzlerce öğrenci yetiştirmiştir. "Barut Ebrusu" onun ismini taşır. Üsküdar'da yaşayan ilim, sanat ve fikir adamlarına büyük ilgi gösteren Üsküdar Belediyesi'nin bu değerli sanatkârı unutmamış olması ne kadar güzel. İncila Bertuğ tarafından düzenlenen "35. Sanat Yılında Hikmet Barutçugil" programı, 20. Uluslararası Kâtibim Kültür-Sanat Şenliği'nin açılış programı olarak değerlendirilecek. 25 Ağustos Pazartesi günü, Bağlarbaşı Kültür Merkezi'nde saat 14.30'da gerçekleştirilecek programda, dostları Hikmet Barutçugil'i anlatacaklar. Programda Bekir Ünlüataer tarafından mini bir konser verilecek, ayrıca Kültür Merkezi'nin fuayesinde Barutçugil'in ebrularından oluşan bir sergi açılacak. Aziz dostumu sanatının 35. yılında kutluyor ve saygıyla selamlıyorum.

Atatürk, Münir Hayri'ye niçin kızdı?

Beşir Ayvazoğlu 2008.08.28

Cumhuriyet'in onuncu yılı kutlamalarında kullanılmak üzere Sovyetler Birliği'nden iki sinemacıya, Sergey Yutkoviç ve Lev Oskaroviç Arnstam'a modern Türkiye'yi tanıtabilecek bir film ısmarlanmış.

"Türkiye'nin Kalbi Ankara" adını taşıyan ve 1934 yılında tamamlanan bu propaganda filmi o tarihte sinemalarda gösterilmiş olmalıdır. Ancak 1969 yılında TRT tarafından yayımlanırken genel müdür Adnan Öztürk'ün müdahalesiyle yarıda kesilip yasaklanmış. Bu film şu günlerde Cumhurbaşkanlığı sitesinde ve oradan alan birçok internet sitesinde yayımlanıyor. Seyretmeyi denedim, fakat sık sık kesildiği için sonunu bir türlü getiremedim. Bu yüzden film hakkında sarıh bir fikir beyan etmekte zorlanıyorum; fakat o yılların Türkiye'si ve Ankara'sını yansıtan 'çarpıcı' fotoğraflar göreceğinizi söyleyebilirim.

"Türkiye'nin Kalbi Ankara", Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında Millî Mücadele yıllarında kurulan dostluğun 1930'ların başlarında devam ettiğini gösterse de, ilişkiler artık eski sıcaklıkta değildi. Filmin çekildiği tarih, yani 1934, aynı zamanda Türk-Sovyet dostluğunun zayıflamaya başladığı tarihtir. Nitekim o tarihlerde Atatürk'ün, Lenin'e benzetilmekten son derece rahatsız olduğu kayıtlara geçmiştir. Söz konusu filmle ilgili haberler, bana birkaç yıl önce okuduğum Atatürk'ün Bilinmeyen Hatıraları* adlı kitapta anlatılan bir hadiseyi hatırlattı.

Kitabın yazarı, Münir Hayri Egeli, 1922 yılında Sorbon Üniversitesi Psikoloji Enstitüsü'nü bitirmiş. Talebeliği sırasında Paris Türk Haberler Bürosu'nu kurup yönetmiş. Dönüşünde çeşitli okullarda öğretmenlik, yöneticilik, ayrıca Millî Temsil Akademisi ve Güzel Sanatlar Müdürlüğü yapmış. Daha sonra sinema konusunda ihtisas yapması için Almanya ve Rusya'ya gönderilmiş, hatta bu arada Atatürk'ü anlattığı bir de belgesel çekmiş. Kısacası, Egeli, 1930'larda öğretmenlikten roman, piyes ve libretto yazarlığına -Özsoy operasının librettosunu o yazmıştır-, rejisörlükten heykeltıraşlığa kadar birçok alanda faaliyet gösteren ve zaman zaman Atatürk'ün sofrasına kabul edilen ilgi çekici bir sanatçıdır. Anlattığı hadiseye gelince: Sinema eğitimi için gittiği Rusya'dan döndüğü günlerde İktisat Vekâleti tarafından Ankara'da bir küçük sanatlar sergisi hazırlığı yapılmaktadır. Ondaki İktisat Vekili Celâl Bey (Bayar) tarafından büyük ve hareketli bir Atatürk heykeli istenir. Heykelin tamamlandığı günlerde, birileri Atatürk'e Münir Hayri'nin yaptığı heykelin Lenin'e benzediğini söylerler. Niyetleri bir taşla iki kuş vurmak, yani hem İktisat Vekili'ni, hem de Münir Hayri'yi gözden düşürmektir. Atatürk söylenenlere inanmaz ve güvendiği birkaç kişiyi heykeli görmeleri için gönderir. Ne var ki onlar da muhtemelen birilerinin telkinleriyle heykeli Lenin'e benzetiverirler. Serginin açılışına gelen Atatürk'ün öfkeyle sorduğu ilk soru şudur: "Nerede o heykel?"

Olup bitenlerden haberdar edilmediği için neye uğradığını şaşırarak Egeli, o gün Atatürk'le aralarında geçen konuşmayı uzun uzun anlatıyor. Sonuç: Heykeli yaptığı gibi yıkması emredilmiş, ertesi gün Parti'de yönettiği sanat ve propaganda servisi lağvedildiği gibi, Maarif Vekâleti'ndeki görevine de son verilip Gaziantep Lisesi Fransızca öğretmenliğine tayin edilmiştir.

Egeli, Gaziantep'e gitmediğini, esasen gitmesinin de istenmediğini, nitekim iki ay kadar sonra telefonla Köşk'e davet edildiğini ve her zamankinin aksine köşkün külüstür bir arabasıyla Çankaya'ya götürüldüğünü anlatıyor. O akşam, Köşk'teki davetlilerden hiçbiri kendisine iltifat etmek şöyle dursun, selâm bile vermemişlerdir. Nihayet sofraya geçilir ve Atatürk, Egeli'ye tam karşısındaki yeri gösterir. Suçunun ne olduğunu henüz bilmeyen Egeli, kendisine gösterilen yerin 'netameli' olduğunu söylüyor ve şöyle devam ediyor:

"Sofrada bir hayli zaman geçti. Bana mütemadiyen içiriyorlardı. Mamafih ben su içmişten farksızdım. Yalnız sırtımdan terler fışkırıyordu. Bir aralık yerimden kalktım. Kırmızı ipekli koltuğun arkası terden sıırılsıklam olmuştu. Atatürk bir oraya, bir de bana baktı. Vasfi Raşit Sevig'in 'Sen suçunu biliyor musun? Yaptığın heykeli Lenin'e benzetmişler. Atatürk'e 'Bir eşeklik ettim' deyiver, elini öp!' dediğini rüya gibi hatırlayarak yerime döndüğüm zaman..."

Egeli bundan sonra Atatürk tarafından adamakıllı sorgulandığını ve sonunda oturduğu sandalyeye çıkıp Rusya'da gördüğü Lenin heykelleri gibi vaziyet almasının emredildiğini söylüyor. Gerisini kendisinden dinleyelim:

"Hemen ayağa kalktım, 'Siz büyük bir adamsınız, ben nâçiz bir insanım, sizin büyüklüğünüze, sofranıza çağırdığınız bir insanı bu hâle düşürmek yakışır mı?' diyecektim. O benim isyan edeceğimi anlayınca son derece yumuşak bir sesle, 'İsterseniz çıkmadan anlatın', dedi. Benim de cesaretim toplandı. 'Paşam, dedim, heykel bir insanı methetmek için yapılır. Ama herkes sizi anladığı gibi methedebilir. Kimi dehanızı, kimi kravatınızı, kimi de kunduranızı metheder. Ben de sayenizde heykeltıraş oldum. Eğer sizi ifade ederken bir hatam oldu ise bunu suiniyetime değil, eşekliğime veriniz.' Atatürk hiddet sanılacak bir şiddetle masaya vurdu: 'İşte bunu kabul edemem, diye bağırdı. Bu sofrada iki kişi eşek değilse, biri sen, biri de benim!'"

Münir Hayri, bu hadisenin hangi tarihte cereyan ettiğini kaydetmemiş. Ancak Celâl Bayar, 1932-1937 tarihleri arasında İktisat Vekilliği yaptığına göre, bu iki tarih arasında, muhtemelen 1934'ten sonra olsa gerek!

Unutmadan: Münir Hayri Egeli'nin Atatürk belgeseli bir yerlerde muhafaza ediliyor olmalı. Bence Cumhurbaşkanlığı sitesinde "Türkiye'nin Kalbi Ankara" gibi, onun da yer almasında fayda vardır.

* Eski Bir Atatürkçü (Münir Hayri Egeli), Atatürk'ün Bilinmeyen Hâtıraları, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kağıtçılık A.Ş., İstanbul 1954, s. 88-92.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Nerede o eski Ramazanlar?'

Beşir Ayvazoğlu 2008.09.04

Öteden beri duymaya alıştığımız bir hayıflanmadır bu: "Nerede o eski Ramazanlar?" Eski Ramazan günlerini derin bir özleyişle, hatta uzun âh'lar çekerek hatırlayan insanlara bugün niçin aynı tadı alamadıkları sorulsa çoğu akla yatkın bir cevap veremez.

On bir ay boyunca günün başlangıcını şafağın ilk parlıları ve sonunu akşamın ışıkları belirlediği için geceyi tanımayan ve gece hayatı nedir bilmeyen eski Türk toplumunda Ramazanlar, geceyle gündüz adeta yer değiştirdiği için bir şehrayın gibi yaşanırdı. Şaban ayının sonunda hilâl görülür görülmez kandil ve mahyalar yanar, sokaklar fenerlerle donatılır, insanlar sevinç ve neşeyle sokaklara taşardı. İbadetle eğlencenin iç içe olduğu, öğleye kadar genellikle uykuyla geçirilen, fakat geceleri sahura kadar camilerde, tekkelerde, evlerde, sokaklarda lezzetli manevi saatlerin yaşandığı bir ay...

Ramazan eğlencesinin esası, iftar sofralarında, geceleri camilerde, tekkelerde, teravihten sonra evlerde, kahvelerde, çayhanelerde bir araya gelerek bir sevinci birlikte yaşamak ve paylaşmaktır.

Yardımlaşma ve dayanışma, Ramazan yaklaşırken ve Ramazan süresince en yüksek seviyeye ulaşırdı. Zenginler fakirlerin kilerlerini donatır, ayrıca zengin, orta halli, hatta fakir, herkesin kapısı ve sofrası herkese açık olurdu. Zengin iftar sofraları gösteriş için değil, bu nimetleri yıl boyunca tadamayanlarla paylaşmak içindi. Osmanlı'nın son zamanlarını yaşamış yazarların hatırat kitapları okunursa, eski Ramazanların bu tarafının derin bir daüssıla duygusuyla hatırlanarak anlatıldığı görülür.

Ramazan, bu ayın manevi tarafıyla pek ilgili olmayanlar için, Yahya Kemal'in ifadesiyle "çörekli börekli, davullu dümbelekli, meddahlı Karagözlü, kahveli nargileli, şerbetli şuruplu, amberli hacıyağlı, kandilli kâğıt fenerli bir şehrayin"den başka bir şey değildi. Ramazanları mükellef iftar ve sahur sofralarına indirgeyerek ballandıra ballandıra anlatanların yanı sıra Halit Fahri Ozansoy gibi, Direklerarası eğlencelerini ön plana çıkarıp Büyük Amelya, Küçük Virjin, Şamram, Peruz gibi kantoculardan ve bunlar etrafında yaşanan hovardalık hikâyelerinden söz edip duranlar da vardı.

Medya, yıllarca, Direklerarası muhabbetini ve iftar sofrası edebiyatını meşrebine daha yakın bulduğu için, Ramazan sanki oruç ayı değil de yiyip içme ve "vur patlasın çal oynasın" eğlenme vesilesiymiş gibi bir imaj yaratmaya çalışmıştır. TRT'nin Ramazanları bile yakın zamanlara kadar Karagöz ve kanto demekti.

Zevk-i selim sahiplerinin asla iltifat etmedikleri Direklerarası, Osmanlı'nın son zamanlarında ortaya çıkmış, aşağı zevklere hitap eden bir eğlence muhiti ve tarzıydı. Ramazan gelince birilerinin hâlâ kantoculardan mantoculardan dem vurması, hatta Ramazan eğlencesi diye Direklerarası hafifliğini devam ettirmesi tuhaf değil mi?

Sultanahmet Meydanı'nda yapılan şenlikler ve benzerleri de bence başından itibaren belli seviye tutturulmadığı için Direklerarası piyasasına dönmüş görünüyor. Zaman'ın Cumartesi eki için bu konuda benden görüş isteyen arkadaşlara, Sultanahmet'teki Ramazan şenliklerinin güya eski İstanbul evlerine benzetilen derme çatma barakalar, köfte cızırtıları, sucuk ve yanık yağ kokuları, nargile fokurtuları, kötü müzik ve baş döndürücü bir kalabalıktan başka bir şey olmadığını söyledim. Samimi kanaatim budur.

Şunu unutmamak gerekir ki, Ramazan, oruç ibadetinin niteliği dolayısıyla dayanışma ve yardımlaşma ihtiyacının öteki aylara göre daha fazla hissedildiği, bunun tabii bir neticesi olarak toplumda bir nefis muhasebesinin, sabrın ve sükûnetin yaşandığı çok özel bir aydır. Bir zamanlar, kendine has gelenekleri, iftarları, sahurları, dolup taşan camileriyle hayatın ritminde yarattığı değişiklik, topluca yaşanan ve yıl boyunca özlenen bir sevinç ve mutluluğa dönüşürdü.

Ramazan'ın kendine has manevi atmosferi ve ancak inanmışların hissedebilecekleri güzelliği, Anadolu'nun küçük şehirlerinde hâlâ az da olsa yaşanıyor. Ancak hayatın ritminde eskiden olduğu gibi belirgin bir değişmeden söz etmek artık mümkün değil. Hayatı Ramazan'a göre yeniden tanzim etmek mümkün olmadığı için, oruç tutanlar, her zaman olduğu gibi, erkenden işlerinin başında olmak ve mesai kaçta bitiyorsa işlerinden o saatte ayrılmak mecburiyetindedirler. Bir zamanlar karanlık geceleri şehrayine çeviren kandiller ve mahyalar, modern şehrin ıslık gecelerinde varlığını sadece dikkatli gözlerin fark edebileceği ısıltılar olarak sürdürebiliyor.

Açıkkası, eski Ramazanları özleyenler, aslında uçup giden zamanlarını ve Ramazan'ın hayatın ritminde yarattığı olağanüstü değişikliği özleyiyorlar.

Elbette Ramazanlar her şeye rağmen hâlâ çok güzel. Oruç tutanlar bulundukça bu güzellik devam edecek. Hatta belki de, modern hayat, Ramazan'ın maneviliğinin aslî hüviyetiyle idrak edilebileceği bir vasat sunuyor

bize. Bugünkü şartlarda orucu bütün şartlarını yerine getirerek tutabilenler, yani sabahtan akşama kadar aç kalmakla yetinmeyip bütün uzuvlarıyla haramdan sakınan, sadece iyilik düşünen, sabreden, yardım eden ve dünyanın dört bir tarafında acı çekenleri, zulme uğrayanları düşünerek üzüлüp dertlenenler, bu ibadetin hakkını veriyorlar demektir.

Mübarek Ramazan'ın bütün dünyaya barış ve huzur getirmesini temenni ediyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Yaralı bilinç'

Beşir Ayvazoğlu 2008.09.11

Varlık dergisi, Yahya Kemal Yılı dolayısıyla, Ekim sayısında Yahya Kemal için ayırdığı bölümde, "Atik Valde'den İnen Sokakta" şiirini tartışmaya açmış.

Bu şiir etrafında Yücel Kayıran tarafından yapılan kapsamlı değerlendirmenin yanı sıra, Doğan Hızlan, Ataç Behramoğlu, Kemal Bek, Oğuz Demiralp, Şavkar Altınel, Adil İzci ve İrfan Yıldız'ın görüşlerine yer verilmiş. Benim de kısa bir yazıyla katkıda bulunduğum dosyada, dikkatimi çeken değerlendirmelerden biri Şavkar Altınel imzasını taşıyor. Ancak Altınel'in değerlendirmesine geçmeden önce, söz konusu şiirden kısaca söz etmeliyim:

Bir Ramazan günü iftar vaktine doğru, "öz varlık" dediği "manzara"yı daha derinden hissedebilmek için kalkıp çok sevdiği Atik Valide semtine giden Yahya Kemal, bu semtte yerli halkın iftar vaktini nasıl yaşadığından söz eder. Ramazan'ın yarattığı manevi hava sokakların her zamanki sükûnetini bir tatlı bekleyişe çevirmiştir. Süzölmüş benizleriyle çarşıdan birer birer dönen mahalleliler ve bakkalda bekleyen fukara kızcağızların telaşı iftar vaktinin yaklaştığını göstermektedir. Bir süre sonra bir top gürültüsüyle gün biter ve sokak büsbütün boşalır. Oruçlar açılmış ve şimdi kerpiç evleri derin bir neş'e kaplamıştır. Sokakta tek başına kalan Yahya Kemal, bu 'ferahlı', 'temiz' âlemden ve yurdun bu güzel iftarından uzak kaldığı için kendini adeta gurbette (yani yabancı, "köksüz" ve "öksüz") hissederek üzüлür. Tek tesellisi, "çok şükür" böyle duygularının kalmış olmasıdır. "Tenha sokakta kaldım oruçsuz ve neş'esiz" mısraının geçtiği "Atik Valde'den İnen Sokakta" şiiri, her şeye rağmen yitirilmeyen bu duygunun şiiridir.

"Bu sahne" diyor Şavkar Altınel, "V. S. Naipaul tarafından yazılmış olsaydı, yazarın köksüzlüğünün yanı sıra, baktığı insanların acısını da yansıtır, yoksulluğun ve ezilmenin çarpıttığı dünyalarını 'ferahlı ve temiz' değil, korkunç olarak görmemizi sağlardı. Yahya Kemal, her yazarın yapması gereken iki şeyden, yani kendi deneyimine sadık kalmakla dünyanın yaşayan gerçeğine sadık kalmaktan yalnızca birisini yapmış, kendisine sadık kalmış, ama dünyayı duygusal bir rüyaya dönüştürerek ona ihanet etmiştir!"

Altınel önemli bir tespitte bulunuyor; söz konusu şiire elbette bu açıdan bakmakta da fayda vardır. Ancak Yahya Kemal, yoksulluğa gerçekten kayıtsız mı kalmıştır? Yoksa halkın kendi yoksulluğunu yaşayış biçimine duyduğu saygıyı mı ifade ediyor? Yoksulluk her zaman 'korkunç' mudur? İnsan yoksulluğunun üzerine mutluluk inşa edemez mi? Yani insan, yoksulluğunu bir öfke ve isyan olarak değil, Fuzuli'nin ifadesiyle "fakîr-i pâdşeh-âsâ gedâ-yı muhteşem" olarak yaşayamaz mı?

V. S. Naipaul, bir iftar vaktini 1930'ların Atik Valde'sinde yaşasaydı, Yahya Kemal gibi mi düşünürdü, Şavkar Altınel gibi mi? Emin değilim. Bu tartışılabilir bir meseledir.

Yahya Kemal, söz konusu şiirin doğmasına yol açan ziyaretten dönerken, yıllar sonra Orhan Şaik Gökyay'a anlattığına göre, vapurda Mehmed Âkif'in dostlarından biriyle karşılaşmış ve sohbet sırasında söz şiire ve Âkif'e intikal edince şunları söylemiş: "Eğer Âkif benim duyduğum İslâm'ın şevkini, hüznünü duymuş olsaydı başka türlü olurdu. O İslâm'ın yükselişini, akaidini terennüm etti; şiir, Atik Valde'nin iftar saatidir. O zat teslim etti bunu. 'Evet, Âkif'in bu tarafı noksandır' dedi. O İslâm'ın sefaletini anlatmıştır, yani sosyaldir."

Meseleye Şavkar Altınal gibi bakılacak olursa, Âkif'in de, dünyanın yaşayan gerçeğine sadık kaldığını, sadece Müslüman halkın yoksulluğundan, içinde yüzdüğü sefaletten söz ederek kendi 'deneyim'ine ihanet ettiğini söylemek gerekecektir. İşin tuhafı, Âkif bu yüzden eleştirilmiş ve şiire ihanet etmekle suçlanmıştır.

Varlık dergisinin soruşturmasına verdiğim cevapta, Yahya Kemal'in dramını ben de Daryush Shayegan'ın "yaralı bilinç" kavramını kullanarak şöyle açıkladım:

"Bilindiği gibi, İranlı düşünür, köklü bir medeniyete sahip olmakla beraber modernitenin ani atakları karşısında şaşkınlığa uğramış, gelişmelere ayak uydurabilmek için acele ederken üstüste yanlışlar yapan toplumlarda özellikle aydınların yaşadığı 'kültürel şizofreni'yi tahlil etmektedir. Bu gibi toplumlarda, en moderninden en muhafazakârına kadar, bütün aydınların ayırıcı vasfı, duygu ve düşünce dünyalarında iki farklı kültürün sürekli itişip kakışmasından doğan zihin çarpıklıklarıdır. Bir yanda tarihin dışına düşme (anakronizm) kaygısı, diğer yanda "köksüzleşme" (yabancılaşma) korkusu...

Mehmed Âkif gibi aydınlar ise, Yahya Kemal'in oruçsuz olduğu için hüznünlendiği saatlerde iftar sofralarında; dolayısıyla onun hissettiklerini hissetmeleri mümkün değildir. Ne var ki onlar da tarihin dışına sürüklenmemek için moderniteyle başka türlü bir alışveriş içindedirler; kaçınılmaz bir realite olarak karşılarında buldukları 'garp' medeniyetini meşrulaştırmak için kendilerini ait hissettikleri medeniyetin depolarından gerekçeler devşirip dururlar. Onların 'bilinç'leri de yaralıdır."

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kitap okuma cezası

Beşir Ayvazoğlu 2008.09.18

Önceki gün, iftardan önce Sultanahmet Camii avlusundaki kitap fuarını ziyaret ettim; bomboştı. Stand görevlileriyle konuştum, çoğu sinek avladıklarını söylediler.

"Peki," dedim, "dışarıdaki kalabalıktan fuarın payına bir şeyler düşmüyor mu?"

Sultanahmet Meydanı'ndaki köftecilerin, sucukçuların, tatlıcıların vb. Ramazan boyunca icra-yı faaliyet ettikleri Ramazan barakalarının önleri insan kaynıyordu; aralarından güç bela sıyrılarak fuar alanına ulaşabiliştim.

"Eh," dediler gülerek, "tek tük!"

İster istemez, şu günlerde çok konuşulan kitap okuma cezasını düşündüm.

Hani, Bursa 3. Asliye Ceza Mahkemesi, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a hakaret ettiği gerekçesiyle Cem Uzan'ı bir rehber gözetiminde en az üç ay süreyle öfke kontrol programına devam etmesi ve beş adet "kişisel gelişim" kitabı okuma cezasına çarptırmış ya...

Bu cezalar içinde ilgimi en fazla çeken, kitap okuma cezası oldu. Böyle bir ceza verilebildiğine göre kanunda yeri var demektir ve herhalde bizimkilerin icadı değildir; bir yerden alıvermişlerdir. Bunun akıllıca bir tercih

olduğunu söyleyebilirim. Zamanla çok etkili olacak, hatta belki de diğer ceza türlerini gereksiz kılacak bir ceza...

Devletimizin okuyan, düşünen, soru soran, itiraz eden insanlara değil, hiç sorgulamadan itaat eden uysal vatandaşlara ihtiyacı vardır ve bu ceza, bu ihtiyacın kısa zamanda karşılanmasını sağlayabilir. Sırf okumamak için kanunlara daha fazla uyacak vatandaşların sayısı tahminlerin üzerindedir.

Öyle sanıyorum ki, hâkimler suçun derecesine göre, ceza olarak okunacak kitapların sayısını artırarak Türk toplumunu muma çevirebilirler.

Kitap okuma cezası, yazarları, yayıncıları ve kitapseverleri çok rahatsız etmiş, etsin! Ülkemizin selameti, yazarların susmasını gerektiriyorsa susarız efendim, yayınevlerinin kapatılmasını gerektiriyorsa, kapatırız.

Bazı gazetelerden arayarak 'kitap okuma cezası' hakkında ne düşündüğümü sordular. Neymiş? Kitap okumayla ceza kavramını bir araya getirmek, özellikle çocuklarda okumaya karşı bir soğukluk yaratmaz mıymış? İlk anda "Kitap okumak ceza mı olurmuş? Olsa olsa ödül olur!" diye düşünüyorsunuz. Hiç de öyle değil! Okumayı seven birine bile kötü bir Türkçeyle yazılmış beş adet "kişisel gelişim" kitabını zorla okutursanız, onu hakikaten cezalandırılmış olursunuz. Hele cezalandırılan kişinin kitaplarla ünsiyeti yoksa, yandı ki ne yandı!

Okuma alışkanlığı edinmemiş birine ha kitap okutmuş, ha işkence etmişsiniz, aynı şey!

Çin sineması ve biz

İki hafta önce bir Çin filmi seyrettim: "Üç Hanedan: Ejderin Dirilişi". Yiğitliği, fedakârlığı, sadakati ve azmi sayesinde hızla yükselen Zhao Zilong adlı sıradan bir askerin hikâyesi etrafında Çin tarihinin kritik bir dönemi anlatılıyordu.

Pekin Olimpiyatları'nın açılış ve kapanış törenlerinde sergilenen o muhteşem 'görsel'lik, Çin sinemasının da belirgin özelliği olarak karşımıza çıkıyor. Çin tarihi, kültürü ve destanları didik didik edilerek çekilen "Kahraman", "Kaplan ve Ejderha", "Parlayan Hançerler" ve "Hero" gibi filmleri seyredenler ne demek istediğini daha iyi anlayacaklardır.

Bu filmlerle kazanılan başarı, sadece bütçelerinin büyüklüğüyle açıklanamaz. Belli ki Çin sinemacıları, hem içinden geldikleri tarihi, bu tarihin dilini ve sembollerini, hem de sinemayı iyi biliyor, iki bilgiyi bir araya getirerek yepyeni bir dil yaratıyorlar. Bu, Hollywood kalıplarını küçümseyen ve dışlayan bir dildir. Modern teknolojinin imkânları kullanılarak kotarılan stilize edilmiş bir hikâyeyi değil de, geçmişe açılmış büyücek bir pencereden bir zamanlar yaşanmış gerçeğin kendisini seyrediyormuş hissine kapılıyorsunuz. Zırhlara bürünmüş heybetli savaşçılar, dekorlar, kostümler, mekânlar, hiçbirisi sun'ilik duygusu yaratmıyor. Karton figürler değil, capcanlı karakterler görüyorsunuz beyaz perdede.

Bilmiyorum, bu büyük prodüksiyonlar belki de devlet desteğiyle hayata geçiriliyor. Uzunca bir süredir ekonomisiyle dünyaya meydan okuyan Çin, aynı zamanda Hollywood sinemasıyla boy ölçüşüyor. Bana sorarsanız, Çin, kendi halkına içinden geldiği tarihin ve kültürün büyüklüğünü göstererek özgüven aşılama çalışıyor ve Kültür Devrimi'yle bir zamanlar ilişkisini kestiği geçmişini yeniden inşa ediyor. Çinli yönetmenlerin tarih tutkusu başka nasıl açıklanabilir?

Çin filmlerini seyrederken, kendi tarihinizi, kültürünüzü ve tabii sinemanızı düşünmeden edemiyorsunuz. Gözlerinizde 'Malkoçoğlu' gibi, ortamektep müsamerelerinden ileriye geçememiş filmlerin karton kahramanları, uyduruk hikâyeleri, tahta kılıçlarla ve sıska beygirlerle kotarılan komik savaş sahneleri canlanıyor. Üstelik bazı yönetmenlerin kötü niyetli olduğunu, ideolojik sebeplerle akılları sıra küçümsedikleri Osmanlı tarihini ve kültürünü aşağılamak niyetiyle yola çıktıklarını biliyorsunuz. İyi niyetliler ise, küçücük bütçeler,

alelacele kotarılmış senaryolar ve kötü oyuncularla büyük konuları harcaıveriyorlar. Üzölüyorsunuz. Evet, sinema önemli, ama Çinliler gibi yapabilirsiniz!

[DERKENAR] Şerif Benekçi ve Kemal Çapraz

Yaprak dökümü devam ediyor. Romancı Şerif Benekçi'nin aniden hastalanarak vefat ettiğini sanatalemi.net'ten öğrendim. Önceki gün de aziz arkadaşım Kemal Çapraz'ın bir trafik kazasına kurban gittiği haberi geldi. Benekçi 1952 doğumluydu; Basın Yayın Birliği Derneği Başkanı ve Ufuk Ötesi gazetesinin sahibi Kemal Çapraz ise 1964... Yani genç sayılabilecek yaşlarda aramızdan ayrıldılar. İkisine de Allah'tan rahmet, ailelerine ve dostlarına başsağlığı diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hayat Ağacı

Beşir Ayvazoğlu 2008.09.25

Sivas'ta hep Selçuklu abidelerine yakın evlerde oturduk. İlkokul yıllarında okuluma giderken her gün önünden geçtiğim Gökmedrese, Sivas'ın hafızamdaki coğrafyasında çok belirgindir.

Kitaplarla tanışıp tarihe, edebiyata ve kültür meselelerine ilgi duymaya başladıktan sonra yaşadığım şehrin de azçok farkına varmış, o yıllarda Beş Şehir'ini okuduğum Tanpınar'ın üslûbunu taklit ederek bu abidelerden bazıları hakkında ufak tefek denemeler karalamıştım. Gökmedrese'yi de hayat ağacı motifinden hareketle yazmak istiyordum; bu motif hakkında yanlış hatırlamıyorsam Vakıflar Dergisi'nde rastladığım bir bilgiyi daktiloyla not etmiştim. Hayalimdeki yazıyı yazamadım, fakat o notu hep muhafaza ettim, arasam kitaplarımdan birinin arasında bulacağımdan eminim.

Hayat ağacı nedir mi? Bu kozmik ağacın Türklerin İslâm'dan önceki inanç sisteminde evrenin merkezini ve evrenle hayat arasındaki ilişkiyi belirlediği, sonsuzluğu, barışı, bereketi, bilgiyi, hikmeti ve devletin koruyucu kudretini temsil ettiği söylenir. Kutsal ağaç, devlet ağacı, altın ağaç gibi isimlerle de anılan hayat ağacı, İslâmî devirde cennet ağacına dönüşmüştü. Bu motife hemen bütün Selçuklu abidelerinde rastlanırsa da, Sivas'taki Gökmedrese'nin tackapısını iki taraflı süsleyen hayat ağaçları bir başkadır. Sanat tarihçileri Gökmedrese'dekilerin benzerleri gibi taşa değil mermere oyulduğu için özel bir önem taşıdığını söyler, geometrik düzenlemelerindeki tutarlılığa ve 'bezeme programı bakımından' gösterdikleri bütünlüğe dikkat çekerler.

Hayat ağaçları bir yana, Gökmedrese'nin kendisi, mermer işçiliğinin benzersiz bir örneği olan tackapısı, yivli minareleri, mavi ve turkuaz çinileriyle yekpare bir güzelliştir. Selçuklu veziri Sahib Ata Fahreddin'in mimar Kaluyan el-Konevî'ye yaptırdığı, 1271 yılında tamamlanan bu nefis eserin yakın zamanlara kadar harabe halinde olduğunu biliyor muydunuz? Restorasyon girişimlerinin hepsi sonuçsuz kaldığı için şehrin göbeğinde kendiliğinden çökeceği günü bekliyor, sadece Sivaslıların değil, tarih ve kültüre birazcık saygısı olan herkesin yüreğini sızlatıyordu. Bunları anlatırken geçmiş zaman sigasını kullanıyorum, çünkü Gökmedrese ikinci hayatını yaşamaya başlamış bulunuyor. Sivas'ın yetiştirdiği çok değerli bir sanat tarihçisi ve restoratör olan Burhan Bilget'in yönettiği 2006 yılından beri sürdürülen restorasyon çalışmaları sayesinde adeta yeniden doğan ve yakında Vakıf Eserleri Müzesi olarak hizmete açılacak olan Gökmedrese, artık utanç değil, bir iftihar vesilesidir (Burhan Bilget'in restorasyon sırasında yaptığı kazılarda sapasağlam bir hayat ağacı daha bulunduğunu da kaydetmek isterim).

Okumakta olduğunuz yazıya aslında Hayat Ağacı dergisinden söz etmek niyetiyle başlamıştım. Gökmedrese Sivas'ın sembolü, tackapısındaki hayat ağacı ise Sivas Hizmet Vakfı'nın amblemidir. Bu vakıf, üç ayda bir, Hayat Ağacı adında, kapağı, iç düzeni, baskısı ve muhtevasıyla hemen dikkati çeken nefis bir dergi çıkarıyor. Türkiye'de onunla yarışabilecek tek şehir dergisinin Sultanşehir adıyla yine Sivas'ta çıktığını söylersem şaşırmayınız. İki şehir dergisini rahatlıkla yaşatabilecek zengin bir entelektüel birikime ve seçkin aydınlara sahip olan Sivas, üzerinde oturduğu zengin mirasın farkında ve bu mirası bütünüyle yok olmadan kayda geçirme gayretindedir.

Sivas'ın tarihi, kültürü, mimari mirası, beşerî dokusu, gelenekleri, görenekleri hakkında vukufu yazılmış yazılar, eski, nostaljik fotoğraflar ve profesyonelce çekilmiş yeni fotoğraflarla bezenerek büyük bir özenle hazırlanan Hayat Ağacı'nın yeni çıkan on birinci sayısını görünce, "Eyvah" dedim, "yazmayı hayal ettiğim konulardan birine daha el atmışlar!" Hayat ağacını, sekizinci sayıda, asıl mesleği eczacılık olmakla beraber, ömrünü Sivas kültürüne adanmış bir araştırmacı olan Müjgan Üçer hanımefendi yazmıştı; yeni sayıdaki Kadı Burhaneddin yazılarından biri de onun imzasını taşıyor. Anadolu Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra kurulmuş beyliklerinden biri olan Eratna Beyliği'nde önemli görevlerde bulunan ve bu beyliğin zayıf düşmesi üzerine Sivas'ta kendi devletini kuran Kadı Burhaneddin -ki kabri Sivas'tadır- Türk edebiyatının yetiştirdiği en ince şairlerden biriydi. Belki bir gün başka bir vesileyle uzmanlar dışında kimsenin bilmediği bu lirik tuyuğ şairinden uzun uzadıya söz ederim. Tuyug, bilindiği gibi, aruz vezniyle aaxa düzeninde kafiyeleşen ve bir yönüyle rubaiye, bir yönüyle maniye benzeyen, sadece Türk şiirine has bir nazım şeklidir ve muhtemelen Anadolu'da ilk defa Kadı Burhaneddin tarafından kullanılmıştır.

Gökmedrese hakkında hayat ağacı motifinden yola çıkarak bir deneme yazmayı düşündüğüm ilköğretim zamanlarımda Kadı Burhaneddin'le de epeyi ilgilenmiş, tuyuğlarını ezberlemiştim; onu Gökmedrese'nin karşısında durup tackapısındaki tezyinatı uzun uzun seyrederek tuyuğlar devşirirken hayal ederdim.

Hayat Ağacı'nın her sayısı beni çocukluk ve ilk gençlik zamanlarıma götürüyor, hatıralarımı canlandırıp hayalimi kanatlandırıyor. Seviyorum Hayat Ağacı'nı.

Bütün Anadolu şehirlerinin bir Hayat Ağacı'na ihtiyacı var, diri kalmaları için.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ramazan Bayramı şeker tadındadır

Beşir Ayvazoğlu 2008.10.02

Sayın Başbakan, 'Ramazan Bayramı'na 'Şeker Bayramı' diyenleri haşlayınca hararetli bir tartışma başladı.

Aslında bu, yeni bir tartışma değil; aynı mesele 2005 yılında aynı şekilde tartışılmış, hatta muzip bir köşe yazarı, üşenmeyip 'Ramazancı', 'Şekerci' ve 'orta yolcu' meslektaşlarını tek tek sayarak elli dört yazardan otuz dokuzunun Ramazan Bayramı'nı, on ikisinin Şeker Bayramı'nı tercih ettiğini, üçünün de ikisini birden kullandığını yazmıştı.

Bu çeşitliliği bir kavga konusu da değil de, Türkçenin ve Türk kültürünün zenginliği sayamaz mıyız? Aynı bayramın iki farklı ismi nedense son birkaç yıldır ısrarla tokuşturuluyor. Hâlbuki benim neslim Şeker'e de

âşinadır, Ramazan'a da... Belki inanmayacaksınız, bayramlar bana hep çocukluğumu renklerine boyayan ışı ışı horoz şekerlerini hatırlatır.

Eskiler daha çok 'İyd-i Fitr'ı kullanır, birbirlerinin bayramını "İyd-i saîd-i fitrınız mübarek olsun!" gibi sözlerle tebrik ederlerdi. 'Fitre' şeklinde Türkçeleşen 'fitr' kelimesi, Arapçada "orucu açmak" anlamına gelir; 'iftar' ve 'fitrat' kelimeleriyle aynı köktendir. Ramazan Bayramı'nda 'fitre', yani 'sadaka-i fitr' verilir. Bu, Ramazan'ı idrak edip bayrama ulaşan ve temel ihtiyaçları dışında belli bir miktarda varlığa sahip Müslümanların kendileri ve velâyetleri altında bulunan kişiler için yerine getirmekle yükümlü oldukları malî bir ibadettir.

'Şeker Bayramı' tabirinin bize has bayram gelenekleriyle ilişkili olduğunu sanıyorum. Bayram ziyaretlerinde öncelikle şeker ve tatlı ikram edilerek bir bakıma yıl boyunca 'ağız tadı' temennisinde bulunulduğu için Ramazan Bayramı halk arasında bu isimle de anılır. Kim ne derse desin, güzel bir isimlendirmedir bu. 'Şeker' sıfatını her zaman güzelleme maksadıyla kullanmaz mıyız?

Ancak bu tabir, sanki bir süredir Ramazan'ı bir ibadet ayı olarak yaşamayan, fakat bayramından da vazgeçemeyenler tarafından dayatılmak isteniyor. Başka bir ifadeyle, üç günlük tatil fırsatını dinle, imanla ilişkilendirerek ağızlarının tadını kaçırmak istemeyenler var.

Olsun, onlar da mütedeyyin Müslümanların bayram sevincine 'şeker'le katılıversinler, bu sevinçten istifade etsinler. N'olur sanki, kıyamet mi kopar?

Bayramlarda dayanışma ve yardımlaşma elbette sadece fitre vermek ve kurban kesmekten -eskilerin Kurban Bayramı'na de 'iyd-i adha' dediklerini hatırlatmak isterim- ibaret değildi. Evlerde sofralar herkese açıldı ve hediyeleşilirdi, hem de hiç ayırım gözetilmeden... On dokuzuncu yüzyılın ortalarında İstanbul'u ziyaret eden Fransız şairi Gerard de Nerval, Noel'e benzettiği bayramlara her dinden insanların katılabilmesine hayret etmiştir. Hayret ettiği bir başka husus da, herkesin hemen her eve girip yemek yiyebilmesi, hatta bu evlerde yemek yiyenlerin Müslüman olup olmadıklarına bakılmamasıdır.

Bayramlar dayanışma, yardımlaşma ve barışma günleridir. Yüreklerin topluca vuracağı, hep birlikte sevineceğimiz günlere ihtiyacımız var. Lütfen, bu günleri sudan sebeplerle ve saçma tartışmalarla birbirimize zehir etmeyelim.

Efendim, İyd-i Said-i Fitr'ınız, Ramazan ve Şeker Bayramı'nız kutlu ve mübarek olsun.

DERKENAR

Mutluluğun resmi

Milli Eğitim Bakanlığı'nın "Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu"nda "Mutluluğun Resmi" isimli kötü bir tablonun Abidin Dino'ya ait olduğu iddia ediliyor, derslerde öğrencilere gösterilmesi isteniyormuş.

Nâzım Hikmet, "Saman Sarısı" şiirinde yakın dostu Abidin Dino'ya "Sen mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin?" diye sorar. Ancak Taraf gazetesinin haberinde de belirtildiği gibi, Dino hiçbir zaman böyle bir resim yapmamıştır. Ne var ki internet sitelerinde uzun zamandır ona atfedilen bir resim dolaşıyor. Arama motorlarından birine "mutluluğun resmi" yazdığınız zaman karşınıza çeşitli boyutlarda kopyaları çıkan bu resmin sağ alt köşesine bir işgüzar tarafından kötü bir yazıyla Abidin Dino yazılıp internet denen gayya kuyusuna atılmış. Söz konusu kılavuzu hazırlayan Erciyes Üniversitesi hocaları da zokayı yutmuşlar.

Abidin Dino'nun resimlerini bir kerecik görmüş olanların bile asla düşmeyecekleri bir hata bu. Üstelik aynı resmin üzerinde fligran şeklinde Dianne Dengel yazılı kopyalarını da aynı sayfalarda görebiliyorsunuz. Ayrıca

'grafiksaati.com' sitesinin 'Ressamlar' bölümünde internette dolaşan bu resmin Abidin Dino'ya ait olmadığı hakkında uzun bir açıklama var.

Kılavuzu hazırlayan akademisyenlerin düştükleri tuzak, internetteki bilgilere asla güvenilmemesi gerektiğini göstermiyor mu? Genç araştırmacılara her fırsatta internetin özellikle Türkçe sayfalarındaki bilgi çöplüğünde gezinirken çok dikkatli olmalarını, kılı kırk yarmalarını tavsiye ediyorum.

Nâzım Hikmet'in mısraı ne kadar güzelse, ismi yukarıda zikredilen Amerikalı popülist ressamın tablosu o kadar kötü. Ünlü Fransız ressam Pierre Bonnard'ın da aynı isimde ("Peindre le bonheur") bir tablosunun bulunduğunu biliyorum, fakat görmedim. Yağmur Atsız, yıllar önce bir yazısında Nâzım Hikmet'in meşhur mısraının bu tabloda "intihal" olduğunu iddia etmişti.

Peki, Nâzım Hikmet'in mısraındakine benzer bir fikri birkaç asır evvel Şeyhülislam Bahâî Efendi'nin söylediğini biliyor muydunuz? Buyurunuz:

Güzel tasvîr edersin hal ü hatt-ı dilberi amma

Füsûn u işveye geldikde ey Bihzâd, neylersin?

"Ey Bihzad, dilberin yüzünü, benlerinden ayva tüylerine kadar, çok güzel tasvir ediyorsun, ama onun güzelliğinin büyüsunü ve işvesini tasvire sıra geldiğinde, bakalım ne yapacaksın?"

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Metin And

Beşir Ayvazoğlu 2008.10.09

Eserlerini çok eskiden beri dikkatle takip ettiğim ve tanışmayı çok istediğim halde bir türlü imkân ve fırsat bulup tanışamadığım yazarlardan biriydi Metin And.

Okuduğum ilk kitabı, yeşil renkli kapağında Kavuklu Hamdi portresinin bulunduğu, kütüphanemde aşağı yukarı kırk yıldır muhafaza ettiğim Kavuklu Hamdi'den Üç Ortaoyunu'dur. Bu kitap ve Muhittin Sevilen'in 1000 Temel Eser dizisinden çıkan Karagöz kitabı, belki inanmayacaksınız, benim İstanbul'u görmeden başlayan İstanbul karasevdamı ateşlediler.

Metin And'ın elimden geçen ikinci kitabı -onu galiba bir arkadaşımın ödünç alarak okumuştum- Gönlü Yüce Türk'tü. Avrupa'da ünlü kompozitörlerin bale eserlerinde Türk imajı incelendiği için "Türklük" damarlarımı kabartan bu ince kitap 1958 yılında yayımlanmış ve üstadın ilk kitabıymış. Güzel kapağı hâlâ gözlerimin önündedir. Onu Geleneksel Türk Tiyatrosu (1969) takip etti. Özellikle Aşk Estetiği'ni yazdığım, dolayısıyla İslâm sanatlarının estetiği üzerinde düşündüğüm yıllarda Metin And'ın bu kitabı ve "Ta'ziye" konusunda bütün yazdıkları elimin altındaydı. Bizans Tiyatrosu adlı kitabını da o yıllarda bir sahafta bulup almış ve dikkatle okumuştum. Ardından Kırk Gün Kırk Gece - Eski Donanma ve Şenliklerde Seyirlik Oyunları (1959), Oyun ve Büğü (1974), Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları (1982), Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası (1998), Ritüelden Drama Kerbelâ-Muharrem-Ta'ziye (2002) vb.

Şunu hemen belirtmeliyim ki, benim Metin And'dan okuyabildiklerim, okumam gerekenlerin yanında hiç mesabesindedir.

Evet, Metin And, tiyatrodan gölge oyunlarına, hatta illüzyona kadar bütün gösteri sanatlarıyla ve Osmanlı kültür tarihiyle ilgili onlarca Türkçe, Fransızca ve İngilizce kitaba imza atmış, yüzlerce makale yazmış, kelimenin asıl manasında "mütebahhir" bir ilim adamıydı. İlgi alanının ne kadar geniş olduğunu öğrenmek isteyenler, sevgili dostumuz M. Sabri Koz'un geçen yıl hazırlayıp yayımladığı Metin And'a Armağan'na, Mahmut H. Şakiroğlu tarafından hazırlanan "Prof. Dr. Metin And Bibliyografyası"na baksınlar, 54 kitap adı, 1346 makale başlığı görecekler. Bu bibliyografya, Metin And'ın neredeyse bütün hayatını araştırmaya, okuyup yazmaya verdiğini göstermektedir. Armağan Kitap vesilesiyle Sabri Koz'a verdiği mülâkatta, yeni projelerinden söz ediyor ve malzemesini topladığı otuz, kırk kadar kitabın yazılmayı beklediğini söylüyor.

Bir ülkeye, bir kültüre hizmet işte böyle yapılır! Kuru hamasetle, kuru milliyetçilik, vatanseverlik edebiyatıyla bir yere varılamayacağını hâlâ öğrenemeyenler var.

Yeri gelmişken, Sabri Koz'un hazırlayıp Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık'ın katkılarıyla yayımladığı Metin And'a Armağan'ın büyük bir kadirşinaslık örneği olduğunu kaydetmeliyim. 1 Nisan 2007 tarihinde, Taksim Sahnesi'nde Truva Folklor Araştırmaları Derneği tarafından düzenlenen "Metin And 80 Yaşında" gecesinde kendisine ve davetlilere armağan edilen kitap, Talat Sait Halman'ın "And'ımız Anıtımız" başlıklı yazısıyla başlıyor Ardından bibliyografya, röportajlar, dostları tarafından yazılmış sevgi yazıları ve ona ithaf edilmiş makaleler... Talat S. Halman'ın şu tespitine yürekten katılıyorum:

"Anıt, kültür değerlendirmelerinde çoğu zaman abartılı bir benzetme. Ama Metin And için kullanılırsa değil. Böyle bir mecaza kendisinin katılmayacağını biliyorum. O güzelim alçakgönüllülüğüyle gülümseyip hatta tatlı bir kahkaha atıp geçecektir. Gel gör ki 49 yıl boyunca verdiği eserleri yan yana dizersek ya da üst üste koyarsak alın size bir 'anıt'. Bu kadar geniş ve derin araştırma yapmış, icra sanatlarından minyatüre, Mevlânâ'dan illüzyona, İran'da ta'ziyeden Osmanlı'da günlük yaşama kadar nice bâkir konuda Türkçe, Fransızca ve İngilizce bunca yapıt yaratmış bir bilgin, elbette anıttır."

Bana sorarsanız, Türk kültürüyle ilgilenen herkesin Metin And'ı mutlaka okuması gerekir.

Büyük âlime Allah'tan rahmet, yakınlarına ve dostlarına başsağlığı diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir sergi: 'Doğu'nun Cazibesi' ve bir film: 'Dinle Neyden'

Beşir Ayvazoğlu 2008.10.16

Bir sergi: 'Doğu'nun Cazibesi' ve bir film: 'Dinle Neyden' Pera Müzesi'nde, Britanyalı oryantalist ressamların eserlerinden oluşan harika bir sergi var: "Doğu'nun Cazibesi".

Suna ve İnan Kiraç Vakfı Koleksiyonu'ndan Osman Hamdi Bey'in "İki Müzisyen Kız" ve Henry Bone'un "Türk Giysileri İçinde Thomas Hope", Topkapı Sarayı Müzesi Koleksiyonu'ndan da David Wilkie'nin "Sultan

Abdülmecid Portresi"yle desteklenen sergi hakikaten görülmeye değer. Müzenin üç katına yayılan bu muhteşem sergide, ilâve  eserle birlikte yüz beş resim yer alıyor.

Sergiye gezerken, Britanyalı ressamaların belki de Doğu'ya duydukları geleneksel ilgi, özellikle Ortadoğu'yu yakından tanımaları ve ressamlardan çoğunun bu dünyada bizzat yaşamış olmaları dolayısıyla daha 'namuslu', başka bir ifadeyle, gerçeğe nisbeten daha yakın resimler yaptıklarını düşündürten bir sıcaklık hissettim. Ama bu his, ne kadar samimi olurlarsa olsunlar, oryantalistlerin kendilerine farklı bir yaşama iklimi yaratmak amacıyla gerçeğinden çok farklı bir Doğu kurguladıkları gerçeğini değiştirmiyor.

Oryantalizm, Batılıların fantezilerini yansıtan sahte bir Doğu inşaa etmiştir; bu artık herkesçe bilinen bir gerçek. Edward Said'in deşifre ettiği sahtekrlığı bizde de erkenden sezenler olmuştı. Mesela tipik oryantalist klişelerin kullanıldığı Aziyade romanında anlatılan aşk macerasının imknsızlığını Servet-i Fünun'da peşpeşe çıkan iki yazısıyla açıklayan Tefvik Fikret...

Ahmet Hâşim'e göre "Kütahya tabakları ve kırık aşure anaklarından yapılmış antikacı dükkânı şerefine müşabih sahte bir şarktan skkn-ı arzı otuz senedir meşgul eden haşhaş dumanı lezzetinde bir şark edebiyatı vcoda getiren" Loti'yi Nâzım Hikmet de sevmezdi ve "Pierre Loti" adlı şiirinde oryantalizmi şaşırtıcı bir biçimde eleştirmişti.

Oryantalizm, elbette Hâşim'in ve Nâzım'ın anladıklarının da ötesinde, "sömürgeciliğin keşif kolu" olarak kullanılmış bir araçtı. Edward Said, Türkçede iki ayrı tercümesi bulunan Oryantalizm adlı dev eserinde, Avrupa'nın Müslüman Doğu'ya bakışının tarihî, felsefî, siyasî, edebî ve kültürel köklerine inmiş, oryantalizmin "Doğu"sunun nasıl bir zihnî inşaa olduğunu bütün açıklığıyla göstermiştir.

Oryantalizm'in Doğu'yla ilgili görüş ve tasavvurları, Said'e göre, "Doğu'nun dışında gelişmiş, ona karşı ve onunla ilgisiz varsayımlardır". İlk bakışta, Avrupalıların masum hayal ve fantezileri gibi görünen bu varsayımların arkasında Avrupa'nın üstünlük iddiası ve hegemonya ihtirası yatar.

Açıkçası, Avrupa ve Atlantik glerinin Doğu zerindeki kuvvet denemeleri olan ve XIX. yüzyılın ortalarından bugüne, üniversitelerle, akademilerle, kongrelerle, edebî eserlerle, resim sanatıyla ve sinema filmleriyle yayılan bu fikir ve imaj sistemi, yani oryantalizm, Said'e göre, korkunç olduğu kadar basit ve anlaşılmayı kolay bir yalan serisinden ibarettir. Birkaç nesil tarafından ciddi bir mesai sarf edilip büyük yatırımlar yapılarak meydana getirilen bu doktrinler ve uygulamalar paketi, aynı zamanda sıkı bir süzgeç vazifesi görmektedir: "Doğu, Batılının vicdanında yer tutabilmek için, oryantalizmin süzgecinden geçmek zorundadır". Said, bu süzgecin Doğu'yu nasıl çarpıttığını ve İslâm dünyasıyla ilgili haberlerin Batılı iletişim araçları tarafından nasıl mniple edildiğini de Haberlerin Ağında İslâm adlı kitabında anlatmıştı.

Trajik olan, bizde Avrupa resmiyle temasa geçen ilk heveslilerin oryantalist ressamaların ağlarına düşmüş olmalarıdır. Sanatta Batılılaşma sürecinin hemen başında yer alan Osman Hamdi Bey ve onun neslinden ressamlar, Paris'te Jean-Lon Grome gibi oryantalist ressamaların öğrencileri oldular. Osman Hamdi Bey'le birlikte, sanatta kendi hayatımıza kendi gözümüzle bakamaz hâle geldiğimizi, muhayyilemize Avrupalı oryantalistlerin hükmetmeye başladığını söyleyebilirim. "Doğu'nun Cazibesi" sergisinde, Osman Hamdi Bey'in tablosunun diğerlerinin yanında hiç de yabancı durmamasına bunun için hiç şaşırmadım.

Elbette, oryantalizmin iki asırlık devâsâ birikiminin hiçbir şey ifade etmediğini ve bütün oryantalistlerin kötü niyetli ve 'düşman' olduklarını söylemek istemiyorum. Ancak oryantalizm öyle kapsayıcı ve kavrayıcı bir tasavvurlar bütünüdür ki, çok zaman, Doğulular bile farkında olmadan kendi dünyalarına 'oryantalist' klişeleri kullanarak bakmışlardır. Özellikle bizde... Tehlike buradadır; içinden geldiğimiz dünyayı doğru okuyabilmenin ilk şartı bu klişelerden kurtulmaktır.

Doğu'yu Batı'ya asıl cazibesiyle ancak biz gösterebiliriz. "Dinle Neyden" filmini bu yolda atılmış çok önemli bir adım olarak görüyorum. Hollywood sinemasının cılkını çıkardığı klişelere iltifat etmediğiniz, anlatmaya çalıştığınız olayı ve dönemi anlamak için samimi bir gayret gösterdiğiniz ve kalbinizin sesini dinlediğiniz takdirde, çok küçük bütçelerle çalışsanız bile, başarılı olabilirsiniz. "Dinle Neyden" böyle bir film. Aksiyon sahneleri yok, büyük mekân düzenlemeleri yok, hatta anlatılan çok çarpıcı bir olay da yok; fakat filmin size aktardığı öyle bir duygu var ki, "tamam", diyorsunuz, "olmuş!" Yönetmenin Fransız olmasına, hatta yer yer Doğu'yla ilgili tasavvurlarını dayatma çabasına rağmen, filmi tasarlayan asıl ekibin duruşu ve duyuşu hemen her karede hissediliyor.

"Dinle Neyden", bana sorarsanız, bundan sonra Osmanlı tarihini ve kültürünü konu alacak filmler için önemli bir örnek ve harika bir başlangıçtır. Demek ki Türk sinemasını oryantalizmin tasallutundan ve Musahipzade sululuğundan kurtarmanın zamanı gelmiş!

Evet, sevgili okuyucularım, İstanbul'da yaşıyorsanız, önce "Doğu'nun Cazibesi" sergisini geziniz, sonra "Dinle Neyden" filmini seyrediniz. Bakalım, neler hissedecek, neler düşüneceksiniz?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Babil Kulesi'nde üç gün

Beşir Ayvazoğlu 2008.10.23

Frankfurt Kitap Fuarı'nın son üç gününde ben de vardım; kalabalık bir grup olarak kapanış töreninden önce Frankfurt'tan ayrıldık, ama gerek fuar, gerekse Türkiye'nin 'onur konuğu' olarak yapıp ettikleri hakkında azçok fikir sahibi olduğumu söyleyebilirim.

Bu arada 'Türk Şiirinin Kurucuları' panelinde Yahya Kemal'i anlattığımı, birkaç panel ve okuma programına da dinleyici olarak katıldığımı belirtmeliyim. Yerim olsaydı, 18 Ekim Cumartesi sabahı sisli bir havada Main nehrinin kıyısındaki sonbahar renklerine bürünmüş 'hıyaban'da üşüye üşüye nasıl yürüdüğümüzü, sora sora bulduğumuz Goethe-Haus ve Goethe Museum'u rahmetli Ahmet Haşim'i ve o nefis Frankfurt Seyahatnamesi'ni anarak gezerken dostlarla neler konuştuğumuzu ve Frankfurt hakkındaki izlenimlerimi de anlatmak isterdim.

1949 yılından beri düzenlenen Frankfurt Kitap Fuarı'na her yıl yüzü aşkın ülkeden yedi bin civarında yayınevinin katıldığı ve on binlerce kitabın sergilendiği düşünülürse, nasıl büyük bir organizasyondan söz edildiği daha iyi anlaşılır. Fuarın açıldığı bina, her yıl ekim ayı ortalarında tam bir diller ve kültürler mahşerine dönüşüyor. Birkaç gün içinde fuarın değil tamamını, bir katını bile doğru dürüst gezmek mümkün değil. Tavsiyem, bir gün bu fuara yolunuz düşerse, tek başınıza gezmeniz... Grup halinde gezildiği takdirde herkes ayrı ayrı standlara takıldığı için çok vakit kaybediliyor. Baktım olacak gibi değil, kendimi ilk fırsatta bu muazzam kitap okyanusunun ortasına kılavuzsuz atıverdim.

Uçsuz bucaksız bir fuar alanı, binlerce standda bilmediğiniz dillerde çok güzel basılmış renk renk, boy boy kitaplar... Bu kitaplarda toplanan bilginin uçsuz bucaksızlığını düşünerek ürperiyor ve kendinize şöyle bir çekidüzen veriyorsunuz. Kalabalıkta her renkten insan var; beyazı, siyahı, sarısı... Ve çeşit çeşit kıyafetler. Standlar arasında gezinirken bir daha hiç göremeyeceğiniz insanların tek kelimesini bile anlamadığınız sohbetlerinden kelimeler, cümleler işitiyor, kendinizi hakikaten Babil Kulesi'nde hissediyorsunuz.

Türkiye bölümünün bulunduğu katın altındaki katta dolaşırken yabancı dillerin birbirine karışmasından hâsıl olan gürültüde Türkçe cümleler çalındı kulağıma. Galiba yandaki koridorda birisi Türkçe konuşuyordu; merak edip o tarafa geçtim; standlardan birinde esmer bir adam gayet düzgün bir Türkçeyle heyecanlı bir konuşma yapıyor, birisi de onun anlattıklarını Almancaya çeviriyordu. Dinleyiciler arasına karıştım; adam büyük Kürt kültüründen söz ediyor, bizim Türk bildiğimiz Fuzulilerin, Nizamilerin, Nabilerin, Nef'ilerin vb. halis muhlis Kürt olduğunu iddia ediyordu. Fars kültürünün baskısı altındakiler Farsça, Osmanlı baskısı altında yaşayanlar da Türkçe yazmak zorunda kalmışlarmış. Osmanlıca zaten Türkçe, Farsça ve Kürtçe karışımı bir dilmış vb. Sinirlendim mi? Hayır, içimden "Adamlar, bizim 1930'larda yaşadıklarımızı yaşıyorlar!" diye söylendim ve ırkçılığın ne kadar ayrıştırıcı bir hastalık olduğunu düşünerek üzüldüm. Türkiye'nin bir parçasını Kürdistan'a ait gösteren haritanın bulunduğu standı gördüğümü de kaydetmeliyim. Uyduruk haritalarla ülkelerin sınırları değiştirilebiliyorsa, bir harita da ben çiziveririm!

Frankfurt Kitap Fuarı'nın bir hafta boyunca bir çeşit Hyde Park görevini üstlendiğini de unutmamak gerekir.

Fuarın 'Onur Konuğu Türkiye' bölümüne gelince: İki-üç yıllık hazırlığa rağmen aynı kattaki bazı ülkelerin, mesela İtalya'nın standıyla mukayese edildiğinde hayal kırıklığı yarattığını herkes söylüyor. Şüphesiz çok iyi hazırlanan, hatta belki de ciddi bağlantılar kurup sözleşmeler imzalayan yayınevleri vardı; fakat hiç hazırlanmadan kendilerini bu mahşerde buluveren yayınevleri çoğunlukta idi. Frankfurt'a TÜYAP veya Sultanahmet fuarlarına gider gibi gitmişlerdi. Bununla beraber Türkiye'nin başarısız olduğunu söylemek büyük haksızlıktır. Her şeyden önce, Frankfurt Kitap Fuarı'nda "Onur Konuğu" olarak temsil edilmenin başlı başına bir başarı olduğunu, birçok yayınevinin ve yazarın ilk defa böyle bir organizasyona katılarak dünyada neler olup bittiğine dair fikir sahibi olduğunu, bunun meyvelerinin önümüzdeki yıllarda alınabileceğini düşünüyorum; ama şu görüşümü kaydetmeden geçmek istemem: Bülent Erkmen'in tasarladığı "Bütün Renkleriyle Türkiye" logosu çok güzel olmakla beraber, girift kompozisyonu yüzünden "Türkiye" ismini görünmez kılıyordu.

Küratörlüğünü Ekrem Işın'ın yaptığı sergiyi de çok beğendiğimi söylemeliyim. Yazarların ayrı ayrı panolarda tanıtıldığı bu sergiye farklı gözlerle, farklı açılarından bakıldığı zaman "Şunlar niçin var da, bunlar yok?" tarzı eleştiriler getirilebilir. Benim eleştirim, seçilen isimlerin gereksiz bir biçimde kategorize edilmiş olmasıydı. Mesela 'muhafazakâr, İslâmcı vb.' oldukları varsayılan yazarlar, en arkada, acelesi olanların hiç uğramayacakları kuytu bir köşeye tıkılmış, üstelik bu bölüm cami, Kur'an okuyan çocuk ve mezarlık posterleriyle tanımlanmıştı. Kadın yazarlar arasında da 'muhafazakâr' tek isim bile yoktu. İkinci Yeni şairlerinin fotoğraflarının ters konulmuş olması, belli ki bu şairlerin aykırılıklarını ifade amacını taşıyordu. Bu 'aykırı' şairlerden halen hayatta olan tek isim Sezai Karakoç'tur ve fotoğrafının ters konulmuş olmasından -eğer kulağına gittiyse- eminim hiç hoşlanmamıştır.

Bu yıl kazandığımız büyük tecrübe, eminim, Frankfurt Kitap Fuarı'nda Türkiye'nin gelecek yıllarda çok daha güzel ve etkili bir biçimde temsil edilmesini sağlayacaktır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir Ahmet Muhip Dıranas vardı

Beşir Ayvazoğlu 2008.10.30

Kütüphanemin raflarında bazen gelişigüzel gezinir, uzun zamandır elimden değmediği kitapları yoklar, üçer beşer sayfa okur, nihayet birinde karar kılarak sayfaları arasına gömülüveririm.

Geçenlerde de Ahmet Muhip Dıranas'ın bütün yazılarının Yazılar adıyla bir araya getirildiği kitabına takılıp kaldım. Yapı Kredi Yayınları tarafından 2000 yılında yayımlanan bu güzel kitabı yıllar önce ilk fırsatta okumak niyetiyle almış, fakat bu fırsatı bir türlü bulamamıştım. "İçindekiler"i gözden geçirirken "Nâsir Haşim" başlıklı bir yazı dikkatimi çekti, hemen açıp okudum. Tuhaf olan, o da kütüphanesinin raflarını karıştırırken Gurabahane-i Laklakan'ı bulmuş ve kaybettiği bir şeyi bulan çocuk gibi sevinip başından sonuna kadar okumuş. Kanaatini tek cümleyle şöyle ifade ediyor: "İtiraf etmeliyim ki, uzun zamandır hiçbir kitap bana bu kadar nefis bir nesir ziyafeti çekmedi."

Dıranas'ın Ahmet Haşim'in nesri hakkındaki kanaatine tereddütsüz katılıyorum; ben de onun yazılarını okurken "Keşke daha önce okusaydım!" diye hayıflandım. Türkçeyi bütün çağdaşları gibi ustalıkla kullanan Dıranas'ın renkli ve derinlikli bir üslûbu var. Aslına bakarsanız, 1960'lara kadar -1930'larda yapılan, fakat pek fazla tahrip edici olmayan müdahaleyi saymazsanız- Türkçe her fikrin rahatlıkla ifade edilebileceği, zengin, kıvamını bulmuş, sesi teşekkül etmiş bir dildi. Ahmet Haşim, Ahmet Hamdi Tanpınar, Refik Halit Karay, Reşat Nuri Güntekin, Peyami Safa ve Nacip Fazıl gibi yazar ve şairler, Türkçeyi kullanırken ona ayrıca kendi zekâlarını, duyuş tarzlarını ve hayal güçlerini ilâve ettikleri için "tadından yenmezdi". Dıranas da öyle; inanır mısınız, Yazılar'ı elimden bırakamadım, bir baktım, gecenin ikisi olmuş.

Dıranas hakikaten çok kültürlü ve zeki bir yazar. Resimden de anlıyor, musikiden de, tiyatrodan da anlıyor, fotoğraf sanatından da... Üstelik siyasetle ilgilenmiş; 1949 yılında yazdığı yazılarından bugün anladığımız mânâda bir demokrat olduğu anlaşılıyor. Cumhuriyet'in 26. yıldönümü vesilesiyle yazdığı "Güzel Cumhuriyetimiz" başlıklı bir yazısı var ki harika... Cumhuriyet'in iyi ve güzel olduğunu, fakat artık kudret ve müeyyidesini şahıslardan ve bir idealden değil, toplumdan ve realiteden alması gerektiğini söylüyor. "Tebaasız Kral" adlı bir masalı anlattığı yazısını da şu cümleyle bitirmiş: "Ha tebaasız kral, ha demokrasiz cumhuriyet!"

Şiirlerini öteden beri çok sevdiğim Dıranas'ın yazıları benim için tam bir keşif oldu. Malum, bizde şairler, yazarlar, fikir ve ilim adamları, çok önemli eserler vermiş olsalar bile, eğer ideolojik kimlik taşıyorlarsa, birileri onların arkasına saklanarak kavga vermiyorsa pek hatırlanmazlar. Onlar hakkında yazılan kitaplar da okunmaz. Ahmet Muhip Dıranas'ın Garip'ten önce, Necip Fâzıl, Ahmet Kutsi Tecer, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Sıtkı Tarancı gibi, hece veznine yeni bir ruh üfleyen öteki şairlerle birlikte şiirimizin en parlak ve en şöhretli isimlerinden biri olduğunu hatırlatmak isterim. Nurullah Ataç destekli Garip şiiri "patlak" verip de dergiler şiir kılık, kolay yazılır alelâde esprilere boğulunca, Dıranas gibi şairler bu toz dumanda seslerini duyuramaz olmuşlardı. O güne kadar şiirin vazgeçilmez unsurları olan vezin, kafiye, mecaz vb. artık tu kakaydı ve şiirini bu "enstrüman"larla kuran şairler eskimiş kabul ediliyorlardı.

Garip şiirinin yarattığı garip havaya kendini kaptırmamış, yani şiirinden taviz vermemiş olması, Dıranas'ın büyüklüğüdür.

Hiç şüphesiz, Dıranas'ın şiiri kendine has bir sese sahip, yepyeni, dipdiri bir şiirdi. Üstelik Fahriye Ablasıyla Orhan Veli dışında hiçbir Garip şairinin ulaşamadığı bir popülerliği vardı. Bir sinema filmine bile konu olan ve Dıranas'ın şiir macerasında benzeri bulunmayan bu "kült şiir" ayrıca incelenmeyi hak ediyor. Nitekim Mehmet Kaplan, Şiir Tahlilleri'nde Fahriye Ablası'yı tahlil etmiştir. Ancak asıl "şair" Ahmet Muhip Dıranas'ın Kar, Köpük, Olvido, Serenat, Ve Böyle Biteviye gibi şiirlerde yaşadığını kaydetmekte fayda vardır.

Dıranas gibi birçok değer kırıya köşede unutulmasında edebiyat tarihçilerini ve eleştirmenleri baş sorumlu olarak görüyorum. Hiçbiri edebiyata ve edebiyat tarihine kendilerinden öncekilerin belirlediği bakış açısının dışına çıkarak bakmaya cesaret edememiştir. Kimin sesi yüksek çıkıyorsa onu ön plana geçirmiş, edebî olandan

çok, ideolojik ve politik kriterleri kullanmışlardır. Cesur bir edebiyat tarihçisi, eminim bir gün zihinlere âdeta zorla yerleştirilmiş kalıpların ve hükümlerin tozunu attırıp herkesi yerli yerine oturtacaktır.

Elbette önemli bir meseleye dokunduğumun farkındayım; aslında yazacak çok şey var, fakat yerim bitti. En iyisi bu yazıyı, Dıranas'ın Ve Böyle Biteviye şiiriyle noktalamak:

Vakit dar olsa gerek

-Hep içim ürpererek

Diyorum-

Vakit dar olsa gerek.

Belirsiz bir âlemde

-Ekseri penceremde

Bekliyorum-

Bir bahar olsa gerek.

Binmişim bir gemiye

-Ve böyle biteviye

Gidiyorum-

Bir diyar olsa gerek.

Not: Ahmet Muhip Dıranas, soyadını bir süre "Dranas" şeklinde kullanmıştır. Ancak hayattayken bütün şiirlerinin bir araya getirdiği, 1974 yılında Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasında çıkan Şiirler'inin kapağında "Dıranas"ı tercih ettiğine göre, Dranas imlâsı artık yanlıştır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Edebiyat, resim ve Selim İleri

Beşir Ayvazoğlu 2008.11.06

Geçenlerde resim sanatıyla herhangi bir şekilde ilgilenen şair ve yazarların bir listesini çıkarmayı denedim; çıkardım da. Listeye hayatta olanlardan pek azı girdi. Eskilerden resimle ilgilenmeyen yok gibi.

Recaizade Mahmud Ekrem'in yağlıboya tabloları vardır. Halit Ziya Kırk Yıl'ında Recaizade'nin bir gün kendisine resimlerini gösterdiğinden, onun memnun edecek kadar alkışlamadığı için alındığından söz eder. Edebiyat-ı Cedide şair ve yazarlarının hemen hepsi resim ve musikiye düşkünlerdi. Tevfik Fikret, profesyonel denecek kadar başarılı bir ressamdır. Şiirinde de ressamlığının izleri hemen fark edilir. Belki şaşıracaksınız, Mehmed Âkif

de resme büyük ilgi duyuyordu. Bir gün Şeref Haydar Paşa'nın Çamlıca'daki köşkünde Rus ressam Feldman'a hiç çekinmeden poz vermişti. Bu sanata karşı hiçbir önyargısı bulunmadığı, kızı Suat'ın Celile Hanım'dan resim dersleri almasına izin vermesinden de anlaşılıyor. Bir yazısında bizde nesrin yeterince gelişmemiş olmasını resimsizliğe bağlamıştır.

Yahya Kemal de Âkif gibi nesirsizlikle resimsizlik arasında ilişki kurar. Yazılarından birinde açıkladığı bu görüşünü 'Hayal Beste' adlı şiirinde de dile getirmişti. Ressam Melek Celâl, onun resimden "hayret verecek derecede" anladığını ve en sevdiği ressamın Goya olduğunu, Madrid elçiliği sırasında bu büyük ressamı dikkatle incelediğini söyler. Yahya Kemal'le Radyo'yu ziyaret ettiği bir gün uzun uzun konuşan Faruk Yener ise onun Vêlasques'le de ilgilendiğinden söz etmiştir. Muhtemelen parnasyen şairlerin etkisiyle resim ve heykele ilgi duymaya başlayan Yahya Kemal, tabiata ve hayata ayna tutan modern öncesi resim anlayışlarına daha yakın duruyordu. Sevdiği kadının, yani Celile Hanım'ın ressam olduğunu da unutmamak gerekir.

Celile Hanım'ın oğlu Nâzım Hikmet hatırı sayılır bir ressamdı; resim yapmaya Çankırı ve Bursa hapishanelerinde yatarken başlamıştı, ama Kaya Özsezgin'e sorarsanız, onun ressamlığı hapisanede bir mahkûm hâlet-i ruhiyesiyle yöneldiği bir vakit geçirme aracı değildi; yaratıcı hayal gücü ve gözlem kabiliyeti, resme duyduğu ilginin irsî olduğunu gösteriyordu. Nâzım'ın önceleri yakın dostu, daha sonra amansız muhalifi olan Peyami Safa, resimle bizzat uğraşmış olmasa da, bu sanatla içli dışlıydı; Namık İsmail ve Çallı İbrahim'in yanı sıra bütün D Grubu ressamları yakın dostlarıydı. D Grubu'nun ilk sergisinin broşüründeki metin onundur. Resim sanatı hakkında çok sayıda yazısı bulunan Peyami Safa'nın karısı Nebahat Hanım resim yapardı, yeğeni Behçet Safa ise modern Türk resminin önemli temsilcilerindendir.

Ahmet Hâşim hem güzel resim yapar, hem de resim hakkında yazardı. Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki estetik ve mitoloji hocalığı sırasında çok sayıda ressam arkadaş edinmişti. Akademi Müdürü Namık İsmail en yakın dostlarından biriydi. Akademi'de hocalık yapan Necip Fâzıl ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da resimle yakından ilgili olduklarını hatırlatmak isterim. Necip Fâzıl'ın 'Beklenen Sanatkâr' başlıklı ünlü yazısı, D Grubu'nun sergilerinden birinde söylediği bir nutuktu. Tanpınar'ın resimle ilişkisi çok daha derinliktir.

Listeye Asaf Hâlet Çelebi ve Arif Dino'yu da ilave edebilirsiniz. Kısa bir süre Güzel Sanatlar Akademisi'nde okuyan Çelebi'nin şiir kitapları devrin tanınmış ressamı tarafından resimlenmişti. Ahmet Muhip Dıranas'ın resim üzerine yazıları vardır. Ressam Bedri Rahmi Eyüboğlu iyi bir şair, Cihat Burak önemli bir hikâyeci. Oktay Rifat ve kısa bir süre önce kaybettiğimiz İlhan Berk de resim yaparlardı. Unutmadan söylemeliyim: Adalet Cimcoz'un Maya Sanat Galerisi, aynı zamanda bir edebî mahfildi; devrin yazarları, şairleri, ressamı, heykeltıraşları, hatta sinema ve tiyatro sanatçıları orada bir araya gelirlerdi.

Hâlen hayatta bulunan yazar ve şairlerden resimle de ilgilenenler pek fazla değil. Aklıma Enis Batur ve Ferit Edgü geliyor. Orhan Pamuk da bazı romanlarında resim meselesini adamakıllı kurcalamıştır. Mustafa Kutlu'nun ilk göz ağrısının resim olduğunu biliyorum. Uzun zamandır eline fırça almayan Kutlu, bu merakını hikâyelerinde ve kitap kapaklarında tatmin ediyor. Ve tabii Selim İleri... Aslında bu yazıyı yazmama sebep, İleri'nin Doğan Kitap tarafından yayımlanan son kitabıdır: 'İstanbul'un Tramvayları Dan Dan!'

Daha önceki birkaç kitabı gibi, yeni kitabını da sevdiği ressamların eserleriyle bezeyen İleri'nin içinde, dışarı taşmaya çabalayan bir ressamın yaşadığından eminim. Eline hiç fırça almış mıdır, bilmiyorum, ama kalemini yer yer fırça gibi kullandığı açık. Hikâye, roman ve denemelerinde zikrettiği ressamların ve resimlerin bir dökümü yapılabilirse, uzun bir listenin orta çıkacağından eminim. Hakikaten zengin ve rengin bir kitap olan 'İstanbul'un Tramvayları Dan Dan'ı okurken, sadece edebiyat dünyasında değil, resim dünyasında da dolaşıyorsunuz.

Çok kültürlü yazarları, özellikle resim ve musikiden anlayanları okumaktan ayrı bir zevk alıyorum. Dünyaya farklı pencerelerden bakıp bu pencerelerden ayrı ayrı gördüklerini birleştirerek yazıyor, realiteyi daha

derinliğine kavıyor, daha zengin hayaller ve daha yaşanması dünyalar kurabiliyorlar.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hüsrev Bey'in manzum lâtifeleri

Beşir Ayvazoğlu 2008.11.20

Yahya Kemal, 1934 Mayıs'ında bir gün Peyami Safa'nın Beyoğlu'nda kaldığı pansiyona uğrar ve kendisini Rumelihisarı'na götürmek istediğini söyler. Birlikte çıkar, Beyazıt'a gidip Hamamizade İhsan'ı aldıktan sonra yola koyulurlar.

Yahya Kemal'inengin tarih bilgisiyle dostlarına bir çeşit tayy-i zaman yaşattığı bu muhteşem gezinti Arnavutköyü'nde, Boğaz'a nazır bir lokantada noktalanır. Yahya Kemal çok neş'elidir ve o günü ebediyete mal etmek için -unutulmasını istemedikleri anları ebedileştirmek isteyen aruzcuların geleneğine uyarak- irticalen bir beyit söyler: "Beş asrı geçirmiş Boğaz'ın manzarasında - Gün geçti Peyami'yle Hamami arasında".

Peyami Safa, bu gezintiyi anlattığı yazısını, "Bu muhteşem hediye hafızalarımıza kazdık" cümlesiyle bitirir; fakat Yahya Kemal'in ölümünden sonra yazdığı yazılardan birinde, onun manzum lâtifelerini "boş söz" diye nitelendirecektir. Abdülhak Şinasi Hisar'a göre, Yahya Kemal'in manzum lâtife söyleme merakı bizim eskilerden değil, Fransız edebiyatından geliyordu; Victor Hugo ve Mallarmé de eğlenmek için böyle beyitler ve kıt'alar yazarlardı.

Yahya Kemal'in eğlenmek amacıyla 'söylediği' beyitlerden bazıları hicviye niteliği taşıdığı için, dostlarından bunları ismini vermeden yaymalarını isterdi. Lâtifelerinin hatırı sayılır bir kısmı yediği güzel şeylerden memnuniyetini ifade ediyordu. Mesela Tokatlıyan'ın tatlılarını ve Pandeli'nin köftelerini şöyle övmüştü: "İrfanına aferin Tokatlı - Bir kubbeli şaheser bu tatlı!"; "Cennette de böyle tatlı olmaz - Bir baklava elli katlı olmaz!"; "Ey Pandeli kâfir, sana yüz bin kere alkış - Kaç aşçının altın teri köftenle karışmış!"

Manzum lâtife geleneğini günümüzde sürüden Hatemi kardeşler de dostlarını zekice beyitlerle gülümsetmeye bayılırlar. Yıldız Sarayı Çit Kasrı'nda Prof. Dr. Annemarie Schimmel'i dinlediğimiz bir gün, Hüseyin Hatemi bir kâğıda bir rubai yazmış, "Hüseyin Hatemi-i fakîr" diye imzalayarak bana vermişti. Konferansın gününü (24 Ekim 1998) kıt'anın altında tarih yazılı olduğu için biliyorum. Bundan sonra ikiz kardeşi Hüsrev Hatemi'nin kitabının arasında muhafaza edeceğim -tabii anlayabilmek için epey malumat gerektiren- rubai şu: "Andık o giden dilberi Çit Kasrı'nda - Bed-zevkliğin endişe veren asrında - Her 'usr'a bedel 'yusr' zuhur etse gerek - Musa mestur Mısır-ı zaman yusründe".

Hüsrev Hatemi'nin kitabı dedim: Dergâh Yayınları, Hoca'nın manzum lâtifelerini Hüsrev Hatemi'den Duyduklarımız adıyla kitaplaştırdı. Nevhayat Tulay Gouwy tarafından derlenen lâtifelerin çoğunu kendisinden zaman zaman dinlemiştim, ama hepsi bir arada okununca ayrı bir anlam kazanıyor. Keskin zekâlı bir entelektüel ve iyi bir şair olan Hüsrev Bey, bütün inceliklerine nüfuz ettiği Türkçenin yanı sıra, Farsça, İngilizce ve Almanca bilgisini de kullanarak hakikaten çok hoş lâtifeler yazmış. Yerim olmadığı için ne yazık ki birkaç tanesini nakledebileceğim.

1981 yılında Tıp Tarihi Kurumu başkanı olan Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, bir grup Cerrahpaşalı doktorla Kalender Orduevi'ne yemeğe gider. Masalara piyaz tabakları konulmuştur, fakat orduevi çok kalabalık olduğu

için yemekler bir türlü gelmemektir. Sonunda sabrı tükenen Hüsrev Bey, bir kâğıda bir şeyler karalayıp Süheyl Hoca'ya uzatır. Merhumu tatlı tatlı gülümseten pusulada şu beyit yazılıdır: "Ehl-i irfan kalırken niyaz mertebesinde - Biz Kalender'de kaldık piyaz mertebesinde".

Ünlü bir jinekolog olan Prof. Dr. Aykut Kazancıgil de rahmetli Süheyl Ünver gibi, Türk kültürünün bütün meselelerine ilgi duyan çok yönlü bir doktordur ve Hüsrev Hatemi'yle birlikte Tıp Tarihi Araştırmaları dergisini çıkarmaktadır. Hüsrev Bey, geniş kültürü dolayısıyla, onu, dil bilgini, sözlük yazarı ve filozof olarak da önemli eserlere imza atmış bir Fransız hekimi olan Paul-Emile Littré'ye benzeterek şu beyti yazmış: "Kazan-ı ilmi onun ölçülemez litre ile - Mir Aykut edilir belki kıyas Littré ile".

Kısa bir süre önce kaybettiğimiz dostumuz Nedim Çeker, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde çalışırken tarihî çeşmelerle yakından ilgileniyordu. Nedim'in soyadı, Hüsrev Bey'e -bana da birkaç defa telefonda okuduğu- şu beyti ilham etmişti: "Dil, çeşmeler derdini hep an-kadim çeker - Sen çekme ey gönül, onu artık Nedim Çeker".

Nedim Çeker'e Allah'tan rahmet dilerken, bu yazıyı Hoca'nın Nail Dede şakasıyla bitirmek istiyorum. Galata Mevlevihanesi'ni ziyaret ettiği bir gün, burada sema törenlerini postnişin olarak idare eden Nail Dede'nin bir yakını, Hüsrev Bey'den e-mail adresini ister. Hüsrev Bey, "Nail Dede internet kullanıyor mu?" sorusuna olumlu cevap alınca, fırsatı kaçırmaz ve şu kıt'ayı yazar: "Mail-i e-mail olan Nail Dede - Asr-ı internette de fail Dede - Lâfz-ı Mevlânâ ile kail Dede - Olmasın hiç gayreti zail Dede".

Peyami Safa "boş lâf" dese de aldırmayınız. Bence hayatı çekilir kılan, böyle hoş sözler, nükteler, lâtifelerdir. Baksanıza, nasıl kavgâ ediyorlar! Ne nüktesiz adamlar!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Yürümeye Övgü'

Beşir Ayvazoğlu 2008.11.27

Bir zamanlar şiir yazardım; bir şiirimde, motorlu araçların icadından önceki yolların git git bitmezliğinden ve yolculukların güzelliğinden dem vurmuş, eski yolcuların toprakla suyun hasretle nasıl kucaklaştığını, gökkubbenin ne kadar güzel çatıldığını, dağların yere nasıl sağlam oturduğunu fark edebildiklerini ve sessiz yol gecelerinde yıldızları sayabildiklerini söylemiştim.

Şiirin zaman zaman tekrarlanan mısraı şöyleydi: "Git git bitmezdi eskiden ne güzeldi yollar!" Geçenlerde Yürümeye Övgü adında güzel bir kitap okudum; meğerse David le Breton'la aynı kafadaymışız!

Söze "Yürüyüş dünyaya açılmadır!" cümlesiyle başlayan Le Breton, geçici veya sürekli olarak bedenle yaşamak anlamına gelen yürüyüşün insanı sadece hayattan zevk almaya değil, aynı zamanda derin düşünceye yönelttiğini, modern hayat şartlarının zorladığı aceleciliğe ve telaşa boyun eğmekten kurtardığını söylüyor. Stevenson'dan naklettiği şu cümlelere dikkatinizi çekmek isterim: "Saatleri hesap etmekle geçirilmeyen zaman sonsuzluktur. İnsanın sadece açıklıkla ölçüp değerlendirdiği ve sadece uykusu geldiğinde bitirdiği yaz gününün uzunluğu, denenmedikçe, yaşanmadıkça kavranamaz!"

Yürüyerek yorulan bir insan için dinlenme sırasında yenilen yemek kadar lezzetlisi yoktur. Çok sade bir yemek bile bazen muhteşem ziyafetlerin veremediği zevki verir. Yakıcı bir susuzluktan sonra içilen bir bardak suyun yaşattığı hazzı, ayakta duramayacak kadar yorulduktan sonra kuru toprakta veya taze çimenler üzerinde çekilen bir uykunun tadını sadece yürüyüşçüler bilir. Yürüyüş hayatın sıradan anlarını değiştirir ve yeni biçimler altında yeniden yaratır, Le Breton'a göre. Yine Stevenson'dan bir iktibas: "Coşkulu bir yürüyüş çok büyük olasılıkla, her türlü dar kafalılıktan ve gururdan, kibirden uzaklaştırmıştır sizi ve içinizdeki merak duygusunun özgürce harekete geçmesini sağlamıştır."

Le Breton da J.J. Rousseau, Stevenson ve Thoreau gibi, yalnız yürümekten yanadır; yalnız yürüyüş bir çeşit içe dalmadır; insanı konuşmaya zorlayan bir arkadaşın varlığı bu filozofça aylıklığı anlamsızlaştırıp içe dalışı engeller. Rousseau, bir arabada kendisine yer verildiğinde yahut yolda biri yanına yanaştığında, yürürken biriktirdiği servet dağılıverdiği için üzülürmüş. Kazancakis gibi, dar ayakkabılarla saatlerce yürüyerek acı çektikten sonra, rahat ayakkabılar giyerek yürüyüş zevkini doruk noktasına çıkaranlar bile varmış.

Uzun bir yürüyüşten sonra, gece karanlığında açık havada uyumanın insanı felsefeye davet ederek hayatın anlamı üzerinde düşünmeye zorladığını söyleyen Le Breton'a göre, yürüyüş aynı zamanda sessizliğin hazzıdır. Bir anlamda gürültünün egemenliğinden başka bir şey olmayan modernlik aslında sessizliği tanımaz; modern hayatta sessizliğin var olabilmesi için makinelerin çeşitli sebeplerle geçici olarak susması gerekir. Bu, "bir içsellikğin ortaya çıkmasından çok, tekniğin durmasıdır." Dünya ile yeniden ilişki kurmak isteyen insanın kendi içine kapanmasının bir yolu olan gerçek sessizlik, mekânla iç içe geçmiş, neredeyse dokunabileceğiniz bir cevherdir. Tabiatın kendi sesleri, sessizliği bozmaz, aksine onu yoğunlaştırır: "... taşlar arasına yol açan bir kaynak, zifiri karanlıkta bir gece kuşu çığlığı, bir gölde zıplayan sazan balığı, ayaklar altında çıtırdayan kar, güneşin altında çıtırdayan çam kozalağı..."

Yollardaki taşlara, topraklara, ağaç kabuklarına dokunan, derelerde, irili ufaklı göllerde yıkanan, ıslak toprağın, çeşit çeşit bitkilerin güzel yahut bataklıkların pis kokularını içine çeken, karanlığın kapladığı ormanın ince örtüsünü hisseden, yıldızları seyredip gecenin dokusunu tanıyan yürüyüşçü, Le Breton'a göre, "dünyanın nabız atışlarına bütün bedeniyle katılır."

Margaret Mead, James Baldwin'le bir gün ırkçılık konusunda tartışırken, şaka yollu, gemi ve otomobilin icadına çok üzüldüğünü söylemiş. Le Breton, bu anekdotu aktardıktan sonra, "Kesin olan şu ki, yürüyen insan genellikle otomobil kullanan, trene veya uçağa binen biri gibi kibirli olmaz, çünkü attığı her adımda dünyanın acımasızlığını ve yolda rastladığı insanlarla dostça uzlaşma gerekliliğini hissederek asla insan olduğunu unutmaz." diyor. Danimarkalı varoluşçu Kierkegaard, "Ben en verimli şekilde ancak yürürken düşünebiliyorum ve yürüyüşün uzaklaştıramayacağı hiçbir saplantı düşünemiyorum." demiş. Nietzsche'nin de gerek Şen Bilim'de, gerekse Böyle Buyurdu Zerdüş'te yürüyüş hakkında buna benzer sözleri var.

Bize gelince: Yürüyüş zevkinin başlı başına bir araştırma konusu olduğunu söyleyebilirim. Yıllarca önce Refik Halit'in yürüyüşle ilgili cümlelerinin altını çizmiştim. Felsefeyle arası pek hoş olmadığı için Kierkegaard'ı ve Nietzsche'yi okumadığından emin olduğum üstad, Bu Bizim Hayatımız adlı romanında bakın neler söylüyor:

"Yine tramvaya binmedi; yürürken iyi düşünüyordu; ayaklarının işlemesi kafasını harekete geçiriyordu. 'Yürümeyen adamın zihni durur,' dedi, 'yüksek makama geçenlerin fikir verimsizliklerinde biraz da arabayla otomobilin tesirini aramalıyız. Bunlar yayan dolaşmayı bırakınca hem lüzumlu göremez oluyorlar, hem de dimağ işlekliklerini kaybediyorlar. Karın yapmaları da bundan!'"

Le Breton, elbette yürüyüşçünün yaşayabileceği sıkıntıları, karşılaşılabileceği tehlikeleri de uzun uzun anlatıyor. İsmail Yerguz'un tercüme ettiği, Sel Yayıncılık tarafından yayımlanan bu zevkli kitabı bütün okuyucularıma tavsiye ediyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bayram yazıları

Beşir Ayvazoğlu 2008.12.11

Vaktim olsaydı, Türk basınını 1923 yılından itibaren tarayarak çeşitli dönemlerde Ramazan'a ve dinî bayramlara nasıl bakıldığını ve bakış açıları arasındaki farklılıkları belirlemeye çalışırdım.

Başka vesilelerle incelediğim gazete ve dergi koleksiyonlarında bu konularda yazılmış yazılara da göz attığım için bunun çok öğretici, eğlenceli bir iş olacağını söyleyebilirim.

Geçenlerde arşivimi yokladım; bazı Ramazan ve Kurban bayramı yazılarının fotokopilerini alıp ilgili dosyaya yerleştirmişim. Mesela Peyami Safa'nın Server Bedi imzasıyla Aylık Mecmua'nın Nisan 1926 tarihli ilk sayısında yayımlanan "İnkılâpta Ramazan, Ramazanda İnkılâp" başlıklı yazısını. Peyami Bey, "Tabii farkındasınız" diye başlıyor ve şöyle devam ediyor:

"Ramazanlar da her sene başkalaşiyor; zarif kadınlar gibi, on bir ayın sultanı da zamanın modasını dikkatle takip ederek en yeni kıyafetle karşımıza çıkıyor. Kırk sene evvel Ramazan, feracesiyle, yaşmağıyla, kınasıyla tepeden tırnağa kadar sımsıkı örtülü bir şarklı kadın yahut başında sarık, arkasında cübbe ve ayağında mestle, musallî ve müttaki bir erkek kılığında idi. Bugün onu da asrileşmiş görüyoruz: Artık feracesini çıkarmış yerine bir rob manto almıştır; yaşmaktan eser yoktur. Ve parmaklarında kına yerine manikürün pembe cilâsı vardır. Yahut bu tamamıyla şapkalı bir Ramazan'dır!"

Eskiden, bütün memleketin bu nazenin ayı karşılamak için ateşli bir faaliyet nöbeti geçirdiğini, evlerde büyük masraflarla hazırlıklar yapıldığını, camilerde mahyaların kurulduğunu, sokaklarda dükkânların süslendiğini, büyük camilerin avlularında sergiler açıldığını ve Ramazan'ın sanki muhteşem 'gerdûne'sinde bir sultan gibi 'naz u niyaz içinde bin ihtişamlı' geldiğini anlatan Peyami Bey'e göre, 'İnkılâp Ramazanı' ise, hiç haberimiz olmadan birdenbire, köşe başında karşımıza çıkıveriyor, hayatın akışında herhangi bir değişikliğe yol açmıyordu.

Cumhuriyet gazetesinin 6 Ocak 1935 tarihli sayısındaki "Bayram" yazısında, ziyaretçilerden şikâyet eden Ercüment Ekrem Talû da, bayramların "istirahat etmek, çoluk çocukla birlikte hoşça geçirilmek üzere müesses" olduğu halde, "yavaş yavaş kanun hükmüne girmiş bir ananeye uyarak inadına gibi yorgunluk ve üzüntü ile" geçirildiğini iddia ediyor:

"Bayram tebriki, bayram ziyareti vesilesiyle ne kendimiz rahat eder, ne de başkalarına huzur veririz. Daha ilk günü sabahında bir kovalamaca oyunudur, başlar. Sabah kahvesi midemize inmeden ziyaretçiler sökün eder. Tanıdığınız, tanımadığınız, uzaktan aşına olduğunuz, dairede maiyetiniz, falan yerde kapı yoldaşınız, otuz sene evvelki bir muhibb-i kadim, rahmetli dadınızın damadı, merhum rüştiye hocanızın torunu, mahallenin sabık muhtarı, bir yıldan beri kapı bitişik oturduğunuz halde yüzünü bile görmediğiniz mütekaid komşu birbiri ardınca gelirler. Bütün bunların arasında da, bekçi, çöpçü ve daha birçok bu kabil kimselerin gelip geçici uğrayışları (...)"

Ercüment Ekrem, başka gerekçeler de sıraladıktan sonra yazısını şöyle noktalıyor:

"Onun içindir ki sevgili okuyucularım, ben sizin bayramınızı, candan, yürekten burada kutlarsam hoşgörünüz. Kendi hesabıma ne bir yere gideceğim, ne de ayrıca tebrik yapacağım. Üç günün üçünü de, gene her vakitki gibi çalışmakla ve bir iki saat ihtilâs edebilirsem, onu da evimde uzanıp dinlenmekle geçireceğim."

Bir başka yazı: Yusuf Ziya Ortaç, Sarı Çizmeli Mehmet Ağa (1956) adlı kitabında aldığı "Kurbanlar" fıkrasına şu cümleyle başlamış: "Bu sene yirmi beş yıl önce babamla beraber ölen evimizin âdetlerinden birini diriltmek istedim: Kurban kesmek!"

Ortaç, kurban seçmeyi beceremediği için bu işi ihtiyar bir aile dostuna nasıl bıraktığını, akşamüstü, yüzüne şair gözlerle bakan bir koyunun, Beylerbeyi'ndeki dede yadigârı eve değil, Nişantaşı'ndaki apartmana, yirmi beş yıl önceki gibi bir hamal sırtında nazlı nazlı kırıtarak değil, bir otomobil içinde sarsılarak geldiğini, Ermeni kapıcı tarafından alttaki garaja kapatıldığını ve Rum hizmetçi tarafından önüne bir küvetle su konulduğunu anlatıyor. Hâlbuki kurbanlık koyun eskiden evin bahçesinin bir köşesine çatılmış sundurmaya bağlanırmış, suyunu başı namaz bezli, parmakları kınalı nineler, içi sırlı yeşil bir çanakla getirirlermiş.

Yusuf Ziya Ortaç, bunları anlattıktan sonra şöyle devam ediyor:

"Bayram namazından çıkan babam, Eğinli kasap Ali Ağa ile beraber gelirdi. Ali Ağa hâlâ gözümün önündedir. Şimdi eşine rastlayamadığımız, balta sakallı bir çınar adam... Bir yandan beş vakit abdestle aydınlanmış kollarını sıvar, bir yandan bıçaklarını dizerdi. Kesmek için, yüzmek için, ayrı ayrı, boy boy, biçim biçim bıçaklar... Ötede, Türk sanatkârlarının göz nurundan çiçekler açmış gümüş buhurdanlarla öd ağaçlarının dumandan servileri tüterdi. Ve kurban, gözleri tertemiz tülbentle bağlı, bir çukura baş eğerken İtrî'nin tekberiyle ürperirdik. Geçen hafta, Nişantaşı'ndaki apartmanın moloz yığılı aralığında kesilen kurbanı, bir sustalı çakıya boyun verirken, üst kattaki komşunun radyosu bir Arjantin tangosu çalıyordu. Meğer bu çeyrek asır içinde ne kurbanlar vermişiz!"

Dedim ya, eski gazete ve dergileri taramak çok eğlenceli ve öğretici...

Bütün okuyucularımın Kurban Bayramı'nı tebrik ediyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İslâm ve estetik meselesi

Beşir Ayvazoğlu 2008.12.18

Hasan Bülent Kahraman, Sabah gazetesindeki köşesinde İslâm ve estetik üzerine birkaç yazı yazdı; bazı dostlarımız da ona cevap yetiştirmeye çalıştılar.

Köşeden köşeye selâmlaşmayı ve tartışmayı seven biri değilim; bu yazıyı da ne cevap yetiştirmek, ne tartışmak amacıyla yazıyorum. Öteden beri bu konularda yazıp çizdiğim için okuyucularımdan baskı gördüm diyebilirim.

Beni rahatsız eden, Ahmet, Mehmet, Hasan, Hüseyin gibi adlar taşıyan, bu ülkede doğup büyümüş, bu kültürün havasını solumuş bazı aydınların olup bitenlerde hiç sorumlulukları yokmuş gibi, kendilerini dışarıda tutarak eleştirilerde bulunmaları, akıl vermeleri, yol göstermeleridir. İslâm bu coğrafyanın bin küsur yıllık realitesi ise, artık dokularına işlemiştir; dolayısıyla bir ideoloji değil, varoluşunuz, kimliğinizdir. İstesenez de istemesenez de, inansanız da inanmasanız da, onun bir parçasısınız ve "bunca büyük bir gelenekten gelip bunca kısır bir estetik hayata" mahkûm olunmuşsa, sorumlular arasında siz de varsınız. Ayağınızı buraya basıp dışarıdan bakan bir yabancı gibi konuşamazsınız.

Bu köşede geçen yıl "Yaratıcı Muhafazakârlık" başlıklı bir yazı yazmış, bırakın yaratıcılığı, geleneği ve estetiği yeniden üretmeyi; bizim muhafazakârlarımızın neyi, nasıl muhafaza etmeleri gerektiği konusunda bile sarıh bir fikre sahip olmadıklarını iddia etmiştim. Bu kanaatimde ısrarlıyım, ama şu gerçeği de biliyorum: Bir kültür, kurumlarından mahrum bırakılmışsa, aktarım usulleri ortadan kalkmışsa, seçkinlerini yetiştiremiyorsa, içinden geldiğini bildiğiniz, hatta somut tezahürleriyle gözünüzün önünde duran bu kültürün dilini, sembollerini kaybetmişseniz, onu yeniden üretemezsiniz. Kendilerini bu kültürün sahibi ve muhafızı olarak görenler, aslında çok uzağına düştükleri kültürü el yordamıyla korumaya, devam ettirmeye çalışıyorlar. Mesele bundan ibaret!

Geleneğin içinden gelenler, yakın zamanlara kadar, tevarüs ettiklerini münferit olarak devam ettirmeye ve yeni kuşaklara aktarmaya çalıştılsa da, talep olmadığı için bu geleneğin kendini yenilemesi artık imkânsızdı. Son elli yıl içinde yaşanan siyasî, sosyolojik ve kültürel gelişmelerle talep canlandı; fakat arz artık eskisi gibi mümkün değildi. Arz edilen içi boşaltılmış formlardı. Hiç kimse, mesela Sinan bugün yaşasaydı nasıl cami yapardı diye düşünmedi. Ama bu, ne talepte bulunanların, ne de arz edenlerin suçudur.

Ben, geleneği bir kültürün kendini koruma refleksi ve varlığını sürekli bir yenilenme şuuruyla devam ettirme gücü, dolayısıyla yenileşmeyi -veya kendini yeniden üretmeyi- onun tabii fonksiyonlarından biri olarak anlamaktan yanayım. Gelenek hayatietini koruyorsa kendini yenileyebilir; bu hayatietini sağlayan kurumlar yok edilip refleksleri dümura uğratılmışsa yapacak fazla bir şey yok. Ya başka bir geleneğe yamanacaksınız yahut gelenek diye içinin boşaltıldığını söylediğim formları çoğaltıp duracaksınız. Aynı zamanda bir yozlaşmaya yol açan bu süreçte başka kültürlerle ilişki de eklektik bir estetiğe yol açmaktadır, doğru. Bir kültürün başka kültürlerle alışverişe girdiğinde kimliğini koruması ve dirileşip zenginleşebilmesi için de hayatietini devam ettiriyor olması gerekir.

Peki, öldüğü varsayılan geleneğe yeni bir ruh üflenebilir mi? Zor, ama mümkün! Unutulmuş alfabeler çözülüyor, ölü kültürler diriltiliyor da, daha dün yaşadığınız kültürün dilini ve sembollerini niçin çözemeyesiniz? Bunun için önce kendi kültürünüzden korkmamanız, bu topraklara ayağınızı sağlam basıp onu anlamaya, dilini sökmeye ve yeniden anlamlandırmaya çalışmanız gerek. Ama dünyanın bilimde, sanatta, felsefede nereye geldiğini bilmeden, yani kendi içine kapanarak varabileceğiniz bir yer yok. Gerektiğinde dışarıdan da bakabilmelisiniz, hatta bu şarttır; ama içeridekilere akıl vermek için değil, dönüp üretime ve yeniden inşa faaliyetine katılmak için. Yani "eve dönüş"... Dönüşte evinizi beğenmeyebilirsiniz, giderken bıraktığınız ev artık ihtiyaçlarınıza cevap vermiyor olabilir. O halde onu ya -yeni ihtiyaçları da göz önüne alarak- restore eder yahut temelleri üzerine yeni bir ev inşa edersiniz! İçinde yaşayabileceğiniz yeni bir ev! Yeni bir estetik!

Hasan Bülent Kahraman, "Bu kadar toplumsallaşmış ve bu derecede hâkim hâle gelmiş bir ideolojinin bunca büyük bir gelenekten gelip bunca kısır bir estetik hayata kendisini mahkûm etmesi yazık değil mi?" diye soruyor. Benim de aklıma şöyle bir soru geldi: "Bu ülkede bu kadar büyük bir gelenekten gelmedikleri halde kısır olmayan bir estetik üretenler mi var?"

Ülkemizde sanat ve kültür adına sözü edilebilecek eserler ortaya koyanlar varsa, onların her şeye rağmen üzerinde oturduğumuz devasa kültürle herhangi bir şekilde ilişki kuranlar olduğunu söylersem, büyük bir iddiada mı bulunmuş olurum? Bu bizim ülkemiz ve bizim hayatımız; onları elbirliğiyle güzelleştirmeye mecburuz!

Tarziye

Beşir Ayvazoğlu 2008.12.25

Tarihte 'yıldızın parladığı anlar' olduğu gibi, kapkara bulutların gökyüzünü kaplayıp dünyayı kararttığı, iz'anın, insafın, aklın, mantığın sırta kadem bastığı zamanlar da vardır; iki dünya savaşında olduğu gibi.

Böyle zamanlar kardeşi kardeşe düşman eder; böyle zamanlarda karıncayı ezmekten çekinen insanlar, dün ekmeklerini paylaştıkları, kız alıp verdikleri komşularını boğazlayabilirler. Araya kan girdikten sonra, geriye dönüş neredeyse imkânsızdır. Sonuç, ilk bakışta bir taraf kazanmış görünse de iki taraf için de her zaman felâkettir.

Tabii âfetlerin yaraları sarılır, yıkıntıları onarılır; fakat insanın insana verdiği acılar unutulmaz, nesilden nesile tazelenerek aktarılır. 1915'te -tabii öncesinde ve sonrasında da- yaşananlar böyle acılardır.

Ne olmuştur da yüzyıllarca bir arada yaşayan, birbirini besleyen ve bu bir aradalıktan dolayı kültürleri gitgide birbirine benzeyen iki halk birdenbire boğazlaşacak noktaya gelmiştir? Gazete sayfalarında, internet sitelerinde, televizyon ekranlarında bu meseleler enine boyuna tartışılıyor. Elbette 1915 öncesinde neler olup bittiğini uzun uzadıya anlatacak değilim. Bildiğim şu ki, yüzyıllar içinde oluşan bir arada yaşama kültürü, İngilizler, Fransızlar ve Ruslar tarafından kışkırtılarak kullanılan Ermeniler tarafından berhava edilmiştir. Ne var ki Ermeni komitacılarınca yapılan eylemlerin bütün Osmanlı Ermenileri tarafından benimsendiğini düşünmek, tehcir kararının bütün Müslümanları memnun ettiğini düşünmek kadar yanlıştır.

Tecrübesiz İttihat ve Terakki hükümetinin asıl amacının etnik temizlik olduğuna asla inanmıyorum; ne var ki cephe gerisini emniyete almak için -muhtemelen Alman genelmayının telkinleriyle- tehcir kararı verilirken adamakıllı düşünülmediği ve bu kararın yaratabileceği sonuçların iyi hesaplanmadığı bir gerçektir. İnsanların birdenbire yurtlarından koparılıp başka bir yerlere sürülmesi başlı başına bir felâkettir. Bunun nasıl bir travmaya yol açacağını, bir an zorda yurdunuzdan yuvanızdan koparılıp hiç istemediğiniz bir yere sürgün edildiğinizi düşünerek, yani empati yoluyla pekâlâ anlayabilirsiniz.

Aslına bakılırsa, Ermenilerin nasıl bir acı yaşadıklarını en iyi biz anlayabiliriz; çünkü 1800'lerden itibaren sürekli göçmeye zorlanmış, dolayısıyla büyük acılar yaşamış bir halkız. Kime sorarsanız sorunuz, ailesinde Balkanlardan, Kafkaslardan, Kırım'dan vb. göçürülmüş birileri mutlaka vardır. Esasen imparatorluğu tasfiye etmek isteyen, Ermenileri de bu amaçla kullanan emperyalist güçlerin nihaî amacı, bizi geldiğimizi farz ettikleri yere, yani Asya steplerine sürmektir. Ruslar, bütün Kırım Türklerini bir gecede yük vagonlarına doldurup Sibiry'a sürmediler mi? Felâketse, aynı felâket; acıysa aynı acı... Üstelik Ermeniler, Sırlar vb. girdikleri her yere mutlak anlamda etnik temizlik amacıyla giriyorlardı, daha dün Karabağ'da ve Bosna'da yaptıkları gibi. Doğrusu Erivan'da kaç yerli Türk'ün yaşadığını çok merak ediyorum.

Evet, gökyüzünü kapkara bulutların kapladığı bir tarih ânında, birbirimize büyük acılar yaşattık. Akli başında hiç kimsenin "Oh olmuş!" diyemeyeceği, duyarsız kalamayacağı, kaşındıkça azacak acılardır bunlar. Zengin ve etkili bir diaspora sayesinde dünya medyasında daha fazla ses çıkarmayı başarıyorlar, kamuoyunu daha kolay etkiliyorlar diye Ermenilerin daha haklı olduklarına kanaat getirerek tarziye vermeye, yani özür dilemeye kalkışmak, bu konularda makul olanları da uçlara savurmaktan ve ırkçılığı körüklemekten başka bir işe yaramayacaktır.

Yapılması gereken, oturup medenice konuşup tartışarak bir sonuca varmak, gerekiyorsa karşılıklı özür dileyip meseleyi kapatmak; acılardan çok, bir arada yaşanan zamanların güzel taraflarını ve ortak değerleri öne

çıkarak yaraları ne kadar kaşınırsa kaşınısın yeniden açılmayacak şekilde tedavi etmek ve münasebetleri hızla geliştirmektir.

Umarım, bazı dostlarımızın tek taraflı tarziyeleri, kendilerinden özür dilenenleri daha saldırgan hâle getirmez!

DERKENAR

Mahalle baskısı

Prof. Dr. Binnaz Toprak ve ekibi "Türkiye'de Farklı Olmak-Din ve Muhafazakârlık Ekseninde Ötekileştirilenler" başlıklı bir araştırma yapmış. Bu araştırma, Anadolu şehirlerinde 'laik yaşam biçimi'ni benimsemiş kesimler üzerinde ağır bir 'mahalle baskısı'nın varlığını somut örneklerle ve hikâyelerle ortaya koyuyormuş. Raporu okuma imkânı bulamadım, çünkü ulaşamadım. Ancak gerek yazılıp çizilenlerden, gerekse televizyonlarda dinlediğim tartışma programlarından, hem uygulanan metod, hem de muhteva ve varılan sonuç hakkında açık seçik fikir edindiğimi söyleyebilirim. Binnaz Hanım'ın art niyet taşımadığını, fakat başörtülüler hakkında yaptığı araştırmalarda vardığı sonuçlar yüzünden uğradığı 'mahalle baskısı'nı hafifletmek için sonucu önceden belirlenmiş bir araştırmaya soyunduğunu düşünüyorum. Yine de yapılacak olan, "Hayır, doğru değil! Böyle baskılar olmamıştır, olamaz!" diye peşinen itiraz etmek değil, raporda sözü edilen olayları araştırmak, doğruysa sebeplerini öğrenmek, tekrarlanmasını önlemektir. Tespitler doğru değilse bile, bu konuda alınacak tedbirler, yapılacak uyarılar, raporda anlatılanlara benzer olayların yaşanmasını önleyerek iç barışa katkıda bulunacaktır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tijen Hanımlar daha çok 'niii' diyecekler

Beşir Ayvazoğlu 2009.01.01

Geçenlerde tembellik edip televizyonun karşısına çöreklandım; kanallar arasında dolaşırken bir zamanlar TRT'de yayımlanan sevimli bir dizinin epeyi yaşlanmış oyuncularını bir araya getiren bir programa rastlayınca durdum.

Sevimli dizi dediğim, Tekin Akmansoy'un, karısı Nöriye Gantar'a "datlım gıymatlım" diye hitap ettiği Kayserili becerikli bir işadamını, Nöri Gantar'ı oynadığı Kaynanalar dizisi...

Anladığım kadarıyla Kayseri Büyükşehir Belediyesi kadirşinaslık gösterip Tekin Akmansoy'u davet etmiş. Akmansoy, programda bu davet vesilesiyle görme imkânı bulduğu büyük bir kültür merkezinden ve bu merkezde tiyatro yapan amatör topluluğun profesyonelliğe yaklaşan başarısından övgüyle söz etmeye başlayınca, dizide alafranga kaynana Tijen Hakmen'i oynayan operacı Sevda Aydan burun kıvrarak "Artık sahnesinde bol bol sema ederler!" dedi. Tekin Akmansoy, "Hayır, yanlış düşünüyorsunuz, çok başarılı bir topluluk, haksızlık etmeyin..." gibi sözlerle söylediklerinin doğruluğunu anlatmaya çalışırken Tijen Hanım'ın ağzından bir de "Pastırma..." lâfı çıktı; sinirlendim ve kanal değiştirdim. Sevda Hanım, programda Tijen rolüne soyunmuş değildi, kendisi olarak konuşuyordu. O kadar peşin hükümlüydü ki, eski dostunun anlattıklarına kulak asmadı. Programın seyretmediğim bölümünde uzun bir "Niii" bile çekmiş olabilir.

Aslında bu yazıya Tijen Hanımları eleştirmek için değil, son yıllarda İstanbul'da ve Anadolu'nun birçok şehrinde sayıları artan kültür merkezlerinden söz etmek amacıyla başladım. Tekin Akmansoy'un sözünü ettiği Kayseri'deki kültür merkezini görmüş değilim, ama programlarından birine konuşmacı olarak davet edildiğim Küçükçekmece Cennet Kültür Merkezi'nin bütün bölümlerini gezdim. Her türlü sosyal ve kültürel faaliyetin gerçekleştirilebileceği bu büyük merkez hazırda faaliyete geçirildi. Diyebilirim ki, İstanbul'un en güzel ve en donanımlı tiyatro sahnelerinden biri artık Küçükçekmece'de perde açıyor. Çok amaçlı salonları, sanat galerisi, el sanatlarının öğretilip icra edilebileceği odaları, resim ve müzik atölyeleri, bilgisayar eğitim merkezi, kütüphanesi, poliklinikleriyle Küçükçekmece'nin sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına büyük ölçüde cevap verebilecek şekilde tasarlanan bu merkezde Tijen Hanımların zannettiği gibi sema edilip pastırma mı kurutuluyor dersiniz? Aralık ayı program kitapçığını inceledim; sergi salonunda Halis Karakurt'un sema eden derviş çeşitlemelerinden oluşan başarılı resim sergisi vardı ama, Duru Tiyatro ve Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu'ndan oyunlar seyretmek de mümkündü. Mehmed Âkif'i anma programı vardı, ama bir başka salonda Tiyatro Akkaş, Beştaş Çocuk Tiyatrosu ve Acıbadem Sanatevi çocuk oyunları sahne almışlardı.

Kısacası, genç Belediye Başkanı Aziz Yeniay, Küçükçekmece'nin Cennet Mahallesi'nde kültür hayatımızın bütün çeşitliliğini ve zenginliğini yansıtan bir "kültür cenneti" oluşturmuş. İstanbul'da buna benzer kültür merkezleri yapıldığını biliyorum. Benim çocukluğumda böyle mekânlar olsaydı, bütün zamanımı oralarda geçirirdim!

2007 sonlarında tamamlanıp faaliyete geçirilen Bağlarbaşı Kültür Merkezi de mimari özellikleri, konumu ve fonksiyonları itibarıyla İstanbul'un en önemli kültür merkezlerinden biridir. Mimar Hilmi Şenalp tarafından yapılan ve Selçuklu çizgileri taşıyan bu harika merkez, Üsküdar ve Kadıköy Havalisi Halk Tramvayları İdaresi ve Elektrik Fabrikası olarak yapılan tarihî binayı da içine alıyor. İETT tarafından uzun yıllar tramvay hangarı ve otobüs garajı olarak kullanılan ve kültür merkezi projesi çerçevesinde Ulaşım Müzesi olarak düzenlenen bu binanın Mimar Kemaleddin Bey'in eseri olduğunu söyleyenler varsa da, Hilmi Şenalp, Ali Talat Bey'e ait olduğu kanaatini taşıyor.

Yeri gelmişken Taksim'deki tarihî Maksem'in restore edilerek enfes bir sanat galerisine dönüştürüldüğünü hatırlatmak isterim. Taksim'e çıkan herkesin önünden geçtiği bu binanın cesameti ancak içine girildiği zaman fark ediliyor. Kapıdan girer girmez bir sütun ormanı ile karşılaşılıyor ve binanın şaşırtıcı derinliğinden etkileniyorsunuz. Yıllardır âtil bir vaziyette duran Maksem'i fark ederek bu dönüşümü sağlayanları tebrik ediyorum. Açılışının mahalli seçimler yaklaşırken "Sine-i Millet" sergisiyle yapılmış olması da çok anlamlı. Küratörlüğünü M. Lütfi Şen'in yaptığı, Türk demokrasi tarihini muhtelif objelerle ve zengin görsel malzemeyle yansıtan bu sergiyi bütün okuyucularıma tavsiye ederim.

Öyle anlaşıyor ki, Tijen Hanımlar daha çok "Niiii" diyecekler.

Bütün okuyucularıma hayırlı bir sene diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

"Çıkıp gidin toprağımızdan / Denizimizden, karamızdan"

Beşir Ayvazoğlu 2009.01.08

İsrail'in bütün gücüyle Gazze'ye saldırdığı sırada, Filistinli büyük şair Mahmud Derviş'in şiirlerini okuyordum: Biz Kaybettik Aşk da Kazanmadı (Kitabevi Yayınları, Aralık 2008).

Derviş'in sekiz kitabından seçme şiirlerin yer aldığı bu kitaptaki şiirleri, halen İtalya'da yaşayan ve bir Türk televizyonunun İtalya muhabirliğini yapan Lütfullah Göktaş çevirmiş. 1988 yılında Ölümü Seviyorlar Benim adıyla yayımlanan kitaptaki Derviş şiirlerini tercüme eden Lütfullah Bender'in de aynı kişi olduğunu bu kitaptan öğrenmiş olduk.

Lütfullah Göktaş, kitabın başında yer alan yazısında, geçen Ağustos ayında vefat eden Mahmud Derviş'in hayatını, mücadelesini, şiir anlayışını ve Arapça orijinallerinden tercüme ettiği şiirlerle ilgili düşüncelerini anlatıyor. Yazısına, bir başka Filistinli şairin "Çatışma ortamında çocuklar adam doğar" sözünü hatırlatarak başlayan Göktaş'ın da belirttiği gibi, Derviş, çok zor şartlarda, çocukluğunu yaşayamadan büyümüş bir Filistinlidir.

Hayata bir sürgün olarak başlayan ve yıllar sonra döndüğünde ülkesinde hukuken yok sayıldığını öğrenerek dehşete düşen genç şairi o günlerde sosyalizme sürükleyecek bütün şartlar hazırdır. Nitekim çok geçmeden Araplarla Yahudilerin birlikte faaliyet gösterdikleri İsrail Komünist Partisi'ne üye olur, bu partinin yayın organlarında çalışır, defalarca tutuklanır, hapis yatar. Sekiz yıl kadar sonra -İsrail'de yükseköğrenim hakkına sahip olmadığı için- ekonomi politik okumak amacıyla Moskova'ya giderse de orada kendisini derin bir hayal kırıklığı beklemektedir.

Moskova'nın bir cennet olmadığını çok çabuk fark eden Mahmud Derviş, oradan Kahire'ye geçerek bir süre El-Ehram gazetesinde çalışır. Bu arada Filistin Kurtuluş Örgütü'ne üye olduğu için işgal altındaki Filistin topraklarına girişi yasaklanmıştır. O da Beyrut'a yerleşir, Filistin Araştırmaları Merkezi'nde ve Filistinli Yazarlar ve Gazeteciler Birliği'nde başkanlık, bazı dergilerde yöneticilik yapar. Beyrut'taki ikameti, İsrail'in 1982 yılında Lübnan'a saldırması üzerine sona eren Derviş'in bundan sonraki hayatı ülkeden ülkeye sürüklenmekle geçecektir. 1985'te Paris'e yerleşir. Birkaç yıl sonra onu FKÖ Yürütme Kurulu üyesi ve Yaser Arafat'ın danışmanı olarak görürüz. Ancak FKÖ ile İsrail arasında 1993 yılında imzalanan Oslo Anlaşması'nı protesto etmek amacıyla bu görevlerinden istifa eder ve 1996 yılında Ramallah'a yerleşir. Ama sürgün bitmiş değildir; çünkü kendi vatanında da bütün Filistinliler gibi bir sürgün psikolojisiyle yaşamaktadır ve en kahredici sürgünlük budur.

Mahmud Derviş, özellikle "Kimlik Kartı" adlı şiiriyle Filistin direnişinin güçlü sesi haline gelmiş bir şairdi. "Kaydet! Arabım/ Kartımın numarası ellibin/ Çocuklarımin sayısı sekiz/ Dokuzuncusu da yolda/ Yaz sonunda burada!/ Kızıyor musun?" mısralarıyla başlayan ve "Madem öyle/ Kaydet!/ Kaydet ilk sayfanın ta en başına/ Nefret etmem insanlardan/ Hiç kimseye saldırmam/ Ama aç kalınca/ Toprağımı gaspedeni çiğ çiğ yerim/ Kolla kendini! Kork benim açlığımdan/ Kork benim öfkemden!/ Kolla kendini!" mısralarıyla biten bu şiir Filistinlilerin yüreklerini ateşlemiş, Derviş'e de siyasî bir kimlik kazandırmıştı. "Ses ve Kırbaç" şiirinde de şöyle haykırıyordu: "Ama bir gün yükseldi sesim:/ Korkmuyorum!/ Gücünüz yetiyorsa onu kırbaçlayın/ Sesim ki hâlâ yükseliyor madem/ Korkmuyorum!/ Düşün peşine yankıların!"

Artık nereye gitse Derviş'ten bu şiirleri ve benzerlerini okumasını istiyorlardı. Aslında istediği böyle bir şair olmak değildi; o, büyük şiirin, metafiziğin peşindeydi. Nitekim Celile'de Ölüyor Kuşlar adlı şiir kitabıyla birlikte şiir anlayışında belirgin bir değişme görüldü. Lütfullah Göktaş, Derviş'in "Şiir metafiziğe doğru bir yolculuktur. Arap şiirinde eksik olan şey de metafiziktir. Arap şiiri realiteyle haddinden fazla meşgul oldu. Onu gündelik şeylerden kurtarmak gerekiyor" şeklindeki sözlerini naklediyor.

Derviş'teki bu değişim, yol arkadaşlarının öfkeli itirazlarıyla karşılaşmasına yol açmış, hatta direnişten vazgeçmekle, topraklarını yeniden kazanma mücadelesine mesafe koymakla suçlanmıştı. Hâlbuki Derviş, en kapalı şiirleriyle bile aslında Filistin'in direnişini anlatıyor, mesela Celile'de Ölüyor Kuşlar şiirinde "Cildime yurdumun şeklini nakşeden kelepçeler" diyordu. Bu yüzden birçok şiiri İsrail'de şiddetli tepkilere yol açmıştı.

Göktaş, Derviş'in 1988 yılında yayımladığı "Yürüyenler Eğreti Sözler Arasında" adlı şiirinin İsrail Parlamentosu'nda hararetli tartışmalara yol açtığını ve bu şiir etrafındaki tartışmaların aynı yıl müstakil bir kitapta toplandığını söylüyor. Bu yazıyı, bugün Gazze'den direnenlerin acılarını ve öfkelerini paylaşarak bu şiirin son mısralarıyla noktalamak istiyorum:

"Geldi artık çekip gitme zamanınız

Nerede isterseniz orada ölün ama ölmeyin aramızda

Yapılacak işlerimiz var toprağımızda

Burada bizimdir mazi

Bizimdir hayatın ilk sesi

Bizimdir bugün, bizimdir gelecek

Burada bizimdir dünya ve ahiret

Çıkıp gidin toprağımızdan

Denizimizden, karamızdan

Buğdayımızdan, tuzumuzdan, taşımızdan

Defolun her şeyimizden!

Defolun

Belleğimizdeki anılardan

Ey yürüyenler eğreti sözcükler arasında!"

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Vatandaş Nâzım Hikmet

Beşir Ayvazoğlu 2009.01.15

Zekeriya Sertel'in Nâzım Hikmet'in Son Yılları (1978) adıyla kitap olarak yayımlanan notları, Milliyet gazetesinde tefrika edildiği zaman solda nasıl bir kıyametin koparıldığını hatırlıyor musunuz?

Çünkü Sertel 'efsane Nâzım'ı değil, zaafıları, meziyetleri, hataları, sevaplarıyla insan Nâzım'ı anlatıyor, Sovyetler Birliği'nde olup bitenlerden habersiz, rahat yaşatılmakla beraber aldığı nefes bile kontrol edilen, kolu kanadı kırık bir şair portresi çiziyordu.

O gün kıyamet koparanlar, bugün Nâzım'a Türkiye vatandaşlığının iade edilmesinden rahatsız olanlardı. İstiyorlardı ki öteden beri tepe tepe kullandıkları efsane devam etsin! Hiç beklemedikleri bir zamanda Nâzım'a Bakanlar Kurulu kararıyla vatandaşlık hakkının iade edilmiş olması bu yüzden derin bir şaşkınlık yarattı. Nâzım Hikmet Kültür Merkezi'nin tuhaf açıklaması dikkatle okunursa ne demek istediğim daha iyi anlaşılacaktır.

Tek Parti'nin yıllarca hapislerde çürüttüğü şair, çiçeği burnunda 'karşı devrimci' Demokrat Parti iktidarının çıkardığı genel af sayesinde hapishaneden kurtulmuş, ancak iktidar değişse de, asıl iktidar hâlâ Tek Parti bürokrasisinde olduğu için -ki bu bürokrasi ona hayatı zindan etmeye kararlıydı- kaçarak nefes alışının bile kontrol edildiği bir ülkede ömrünün sonuna kadar yaşamak zorunda kalmıştı. Zavallı şair nasıl bir cehenneme düştüğünün farkında değildi. Rusya'ya ayak basar basmaz peşine takılan eski bir parti arkadaşının -diğerleri ya öldürülmüş yahut Sibiry'a sürülmüşlerdi- kendisini takip etmekle görevli olduğunu neden sonra öğrenen Nâzım, herkesin birbirini denetlediği, hatta çocukların babalarını, babaların çocuklarını ihbar ettikleri devâsâ bir mahpese düşmüştü. Sertel'in şu cümleleri, Nâzım'ın çaresizliğini çok açıklamaktadır:

"Nâzım güya polis baskısından kaçmıştı. Ama burada daha kötüsüyle karşılaşmıştı. Buradaki polis daha insafsız, daha zalimdi. Hiç şakaya gelmezdi. Ufak bir falso insanı yok etmeye yeterdi. Bir gün gece yarısından sonra kapınızı çalarlar ve sizi alıp bir yere götürürlerdi. Bir daha da adınız duyulmaz olurdu."

Bu cümlelerin satır araları iyi okunursa, Nâzım'ın Stalin yaşadığı sürece sisteme çok iyi uyum sağladığı, yani hiç 'falso' yapmadığı anlaşılır. Nefes alış bile kontrol edilen birinin falso yapmamak için son derece dikkatli ve teyakkuz halinde olması tabiidir. Etrafına çekilen kalın duvar yüzünden olup bitenleri yıllarca öğrenemeyen Nâzım'ın Sovyetler Birliği gerçeğini fark ettikten sonra derin bir hayal kırıklığı, pişmanlık ve vicdan azabı yaşamış olduğunu tahmin etmek için kâhin olmak gerekmez. Yakın dostlarından Azerbaycanlı şair Resul Rıza, bir şiirinde onun vatan hasretini ve pişmanlığını anlatmıştır.

Nâzım, on iki yıllık uzun hapis hayatı boyunca rüyalarını süsleyen ülkede rejimin gerçek yüzünü yıllar sonra Türk cumhuriyetlerine yaptığı geziler sırasında kendisine anlatılanlardan öğrenebilmişti. Azerbaycan'da Resul Rıza ile zaman zaman samimiyetle dertleşiyordu. 1937 kırımından şans eseri kurtulmuş bir şair olan ve Stalin yönetimi tarafından haksız yere katledilen aydınların acısını hep yüreğinde hisseden Resul Rıza, gençlik arkadaşı Mikail Müşfik için Kızıl Gül Olmayaydı adlı şiirini yazmıştı; Sovyetler Birliği'nde yazılmış ilk muhalif şiirlerden biri sayılan bu şiirde sadece Sibiry'a sürülen veya kurşuna dizilen Müşfik'lerin, Câvid'lerin, Cevad'ların değil, şans eseri kurtulanların, Anar'ın tabiriyle, kendi kalbine sürülenlerin, kendi kalbinin yalnızlık hapishanesinde susmaya mahkûm edilenlerin dramını anlatıyordu. Türk komünistlerinin "mavi gözlü dev"i bu gerçekleri öğrendikten sonra, bir gün Resul Rıza'ya samimi itiraflarda bulunmuş, "Kardeşim," demişti, "buranın hürriyetindense, Türkiye'nin hapishanelerinde yine on beş yıl yatmaya razıyım."

Sovyetler Birliği'nde son zamanlara kadar Türk kelimesini kullanmak, Türkiye'yle herhangi bir şekilde ilişki kurmak, Türk dilinin ve tarihinin ortak kaynaklarını araştırmak kesinlikle yasaktı. Fakat Nâzım Hikmet, Bakû'de en yüksek kürsülerden "Ben Türküm, siz de Türksünüz! Dilimiz bir, geleneklerimiz bir, milletimiz kardeşir!" demekten çekinmemişti. Resul Rıza'nın oğlu Anar, Nâzım'ın bu cesur çıkışlarından söz ederken, "O yıllarda Nâzım Türkiye için nasıl komünizmin sembolüyse, Azerbaycan için de Türkiye'nin, Türklüğün, Türk kardeşliğinin ve dil birliğimizin sembolüydü. Azerbaycan halkı ve Azeri aydınları onu sırf bu anlamda kavıyor, karşılıyor ve bağrına basıyordu. Resul Rıza'nın Nâzım'a sevgisini de, onun için yazdığı şiirleri de sadece bu bakımdan değerlendirmek gerekir" diyor.

Azerbaycan'da ve diğer Türk cumhuriyetlerinde, aydınlardan Stalin devrinin gerçek yüzünü öğrendikçe hayal kırıklığı ve pişmanlığı dayanılmaz hale gelen ve memleket hasreti gittikçe koyulaşan Nâzım gemileri bir kere yakmıştı, dönüş yoktu. Geceleyin Bakû adlı şiirinde "Tepedeyim/ avuç avuç çarpar yüzüme ışık taneleri/ havada Rast Peşrevi Boğaziçi suları gibi akar/ Tepedeyim/ uzaklaşır uçsuz bucaksız ayrılıkta/ bir sal gibi yüreğim/ gider anıların ötesine/ yıldızsız ağır denize kadar/ zifiri karanlıkta" diyordu.

Yıllardır Nâzım'a Türkiye vatandaşlığının iade edilmesini isteyen, fakat bu isteklerinin kazara yerine getirilmesinden de o derece endişe edenler, emin olunuz, şimdi de naaşının o kadar özlediği vatana

getirilmesine şiddetle karşı çıkacaklardır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir sansür hikâyesi

Beşir Ayvazoğlu 2009.01.22

Sekiz yıl önce bu köşede Nâzım Hikmet'in Kurtuluş Savaşı Destanı'nda Mehmed Âkif'ten "büyük şair" diye söz ettiğini, ancak Âkif'e büyük şairliği yakıştıramayanların söz konusu eserin çeşitli baskılarında bu mısraı sansür ettiklerini yazmıştım.

Aynı konuya tekrar dönmemin sebebi, Haluk Oral'ın kısa bir süre önce Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasında çıkan Şiir Hikâyeleri adlı kitabında bu sansür meselesini yeniden gündeme getirmiş olmasıdır.

Konunun ayrıntılarına girmeden önce, aslında bir matematik profesörü olan ve hâlen Boğaziçi Üniversitesi'nde Matematik Bölüm Başkanı olarak görev yapan Haluk Oral'dan kısaca söz etmeliyim. Asıl mesleği olmadığı halde edebiyatla ciddi bir biçimde ilgilenen Haluk Bey, Doğan Hızlan'ın tabiriyle bir 'edebiyat arkeologu'dur; fotoğraf, belge, mektup ve imzalı kitap koleksiyonunun edebiyat tarihçilerine bile küçük dillerini yutturacak zenginlikte olduğunu söyleyebilirim. Yakın dostları olan sahhaflar ellerine geçen önemli belgeleri onun için ayırırlar. Bu belgelerden faydalanabilmek için çetrefil el yazılarını bile okuyacak derecede Osmanlıca öğrenen ve müşküllerini bilenlere danışarak halleden Haluk Bey'in ilk kitabı Bir İmzanın Peşinde (2003) adını taşıyordu. Önemli bazı şair ve yazarların imzalı kitaplarından hareketle yazdığı metinlerden oluşan bu kitabı Erol Güneş'in Ke(n)disi (2005) ve Arıburnu 1915: Çanakkale Savaşı'ndan Belgesel Öyküler (2007) adlı kitapları takip etti.

Haluk Bey'in aşk derecesinde ilgi duyduğu konulardan biri de Çanakkale muharebeleridir; Arıburnu 1915 incelenirse ne kadar zengin bir malzemeye sahip olduğu görülür. Belgeler, mektuplar, fotoğraflar, haritalar, madalyalar; mermi, şarapnel parçası gibi muhtelif objeler...

Bu yıl da uzun süredir üzerinde çalıştığı Şiir Hikâyeleri'yle okuyucu karşısına çıkan Haluk Bey, merak ettiği konularda bir dedektif gibi ustalıkla iz sürer. Mesela Özdemir Asaf'ın Lavinia'sı kim? Orhan Veli, Efsane adlı gazelini beğenen Yahya Kemal'e "Aman efendim, biz bunları alay olsun diye yazıyoruz!" dedi mi, demedi mi? Necip Fâzıl, şiir kitaplarının çeşitli baskılarında "Kaldırım" şiirinde hangi değişiklikleri yaptı? Orhan Kemal "Bir Beyrut Hikâyesi", Orhan Veli "Seresperpe" adlı şiirlerini nasıl ve niçin yazdılar? Bunları ve bunlara benzer konuları merak ediyorsanız Şiir Hikâyeleri'ni okumalısınız.

Nâzım Hikmet'in şiirine uygulanan sansürün hikâyesi de bu kitabın "Kurtuluş Savaşı Destanı'ndan" başlıklı bölümünde uzun uzun anlatılıyor. Nâzım, 1939 yılında İstanbul Tevkifhanesi'nden başlayıp 1940 yılında Bursa Hapishanesi'nde bitirdiği destanının bir bölümünde Nureddin Eşfak ağzından Âkif hakkında iki defa "Büyük şair!" diyor; önce "Âkif büyük şair/ İnanmış adam", sonra "Âkif inanmış adam/ Büyük şair"... İnanmazsanız, 6 Kasım 1946 tarihli Ses mecmuasında Kurtuluş Savaşı Destanı'nın "Destan" adıyla yayımlanan bölümüne bakınız; kitapta kupürü var. Daha da önemlisi, Haluk Oral aynı şiirin Nâzım'ın el yazısıyla bir nüshasını da bulmuş; "büyük şair" yerli yerinde... 1965 yılında Memet Fuat tarafından yayına hazırlanarak Kuvayi Milliye adıyla kitap olarak yayımlanan metinde ise uçuvermiş. Sonraki basımlarda da yok...

Haluk Oral, söz konusu mısraın Nâzım Hikmet'in arzusuyla çıkarılmış olma ihtimalini de göz ardı etmemiş ve araştırmış. Vardığı kanaat, sansürün Nâzım tarafından değil, Âkif'e büyük şairliği yakıştıramayanlar tarafından yapıldığı... Çünkü Nâzım, yurt dışına çıktıktan sonra birçok şiirini bizzat seslendirmiş. Önce 45'lik plak, daha

sonra kaset ve CD olarak Türkiye'de de yayımlanan bu kayıtlarda, Kurtuluş Savaşı Destanı'nın yazımıza konu olan bölümü var. Nâzım, kendi sesiyle "Âkif büyük şair, inanmış adam" diyor. İşte buyurunuz:

Saat beşe on var.

Kırk dakika sonra şafak

sökecek

"Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak".

Tınaztepe'ye karşı Köprütepe güneyinde,

On beşinci Piyade Fırkası'ndan iki ihtiyat zabiti

ve onların genci, uzun

Darülmuallimin mezunu

Nureddin Eşfak

mavzer tabancasının emniyetiyle oynayarak

konuşuyor:

- Bizim İstiklâl Marşı'nda aksayan bir taraf var,

bilmem nasıl anlatsam,

Âkif büyük şair, inanmış adam.

Fakat onun ben,

inandıklarının hepsine inanmıyorum.

Beni burada tutan şey

Şehid olmak vecdi mi?

Sanmıyorum

.....

Bu destanın hikâyesini daha ayrıntılı bir biçimde öğrenmek istiyorsanız, en iyisi Haluk Oral'ın Şiir Hikâyeleri'ni okuyunuz.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Encümen-i Dâniş, Tarih-i Cevdet ve Tarih-i Naîmâ

Beşir Ayvazoğlu 2009.01.29

Ahmet Hamdi Tanpınar, 25 Ocak 1951 tarihinde yayımlanan "Kültür ve Sanat Yollarında Gösterdiğimiz Devamsızlık" başlıklı yazısına şu soruyu sorarak başlar: "Bu yıl Encümen-i Dâniş'in açılışının yüzüncü

yıldönümü! Bu müessese devam etseydi fikir hayatımız acaba nasıl olurdu?"

Avrupa'dakilere benzer bir İlimler Akademisi olarak düşünülen Encümen-i Dâniş, 1845 yılında teklif edilmiş, 1851 yılında kurulabilmişti. Teşkilât yapısını ve statüsünü Meclis-i Maarif-i Umumiye adına, bu meclisin üyelerinden Ahmet Cevdet Paşa'nın hazırladığı Encümen'in kuruluşu Sultan Abdülmecid'in 15 Nisan 1851 tarihli iradesiyle kesinleşti ve açılışı bugün Çağaloğlu Anadolu Lisesi olarak kullanılan Darülmâarif'te yapıldı. Asıl amacı, yakında açılacak olan Darülfünun için ders kitapları hazırlamaktı. Üyeleri arasında, devrin ilim ve fikir adamlarının yanı sıra devlet adamları da yer alıyordu. Osmanlı tarihi ve kültürü üzerine çalışmalarıyla tanınan Hammer, Bienchi ve Redhouse gibi yabancılar da "haricî âzâ"lardı.

Tanpınar, Sadrazam Mustafa Reşid Paşa'nın o tarihte arasının açık olduğu Fethi Ahmet Paşa'yı Encümen'e almadığını, bu yüzden aralarında artan düşmanlığın ikisinin de azline yol açacak dereceye geldiğini, Paşa'lar arasındaki benzer çekişmeler ve rekabet yüzünden Encümen'in önemli bir başarı kazanamadığını, sonunda Âlî Paşa tarafından "tasarruf bahanesiyle" lağvedildiğini anlatır. Bununla beraber, Encümen yeni kurulduğu günlerde o zaman henüz "Efendi" olan Ahmet Cevdet Paşa'ya İbn Haldun'u tercüme ettirmek ve Hammer'in Osmanlı Tarihi'ni tamamlayacak nitelikte bir tarih yazdırmak gibi önemli kararlar alabilmiştir. Tanpınar, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi yazmaları arasında Encümen adına yapılmış bazı tercümelerin de bulunduğunu söyler.

Tarih-i Cevdet gibi bir tarihin yazılmasına vesile olması bile, Encümen-i Dâniş'in hayırla yâd edilmesine yeter. Küçük Kaynarca Antlaşması'nın yapıldığı 1774 tarihinden başlayıp Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı 1826 tarihine kadar gelen bu on iki ciltlik dev eserin henüz yeni harflerle ciddi bir neşrinin yapılmadığını söylesem inanır mısınız? Ciddi bir neşir diyorum... Hâlen piyasada bulunabilen yeni harflere aktarılmış Tarih-i Cevdet'in güvenilmez olduğunu bu işlerden biraz anlayan herkes biliyor. Tarih-i Naîmâ'nın Zuhuri Danişman tarafından yeni harflerle yapılan sadeleştirilmiş neşri de maalesef kaynak olarak kullanılamaz.

Evet, Tarih-i Cevdet gibi, Tarih-i Naîmâ da yakın zamanlara kadar sadece uzmanların kullanabildiği bir kaynaktı. III. Murad'dan IV. Mehmed'e kadar, sekiz padişah döneminin anlatıldığı bu önemli eser, sonunda Prof. Dr. Mehmet İbşirli tarafından muhtelif baskıları ve yazma nüshaları karşılaştırılmak suretiyle hazırlandı ve Türk Tarih Kurumu'na dört cilt hâlinde yayımlandı. Daha önce Selanikî Tarihi'ni büyük bir vukufu hazırlayan Mehmet İbşirli Hoca, bu sefer, metnin kolay okunabilmesi için özel işaretlerden, transkripsiyondan özellikle kaçınmış ve yeterli ölçüde noktalama işareti kullanmış.

Tarih-i Naîmâ, İslâm dünyasının ilk matbaası olan Mütferrika matbaasında basılan ilk on yedi eserden biridir; bundan sonra üç baskısının daha gerçekleştirilmiş olması çok okunduğunu gösterir. Kütüphane-i Umumi-i Osmanî'nin, bugünkü adıyla Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nin 1884 yılında raflarına bir takım Tarih-i Naîmâ konularak açılmasını da çok anlamlı buluyorum.

Mehmet İbşirli tarafından yapılan neşrin mutlaka kaydedilmesi gereken bir özelliği de, dördüncü cildin sonundaki yaklaşık üç bin kelimelik sözlük ve iki yüz sayfalık ayrıntılı indekstir. Böyle eserlerde indeksin olmazsa olmaz bir unsur olduğunu ifade etmek isterim. Aradığınız küçücük bir bilgi için bütün bir eseri baştan sona taramak zorunda kaldığınızı düşününüz; bu büyük zaman kaybının önüne geçmek, kaynaklardan daha hızlı faydalanabilmek için yeni harflere kısa vadede aktarılması mümkün olmayan eski harfli eserler için de kullanışlı indeksler yapılmalıdır.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Tarih-i Cevdet, Tarih-i Naîmâ gibi eserlerin uzmanları tarafından ayrıca sadeleştirilmiş birer neşrinin gerçekleştirilmesinde büyük faydalar vardır. Mehmet İbşirli Hoca, bu tür sadeleştirilmelerin yeni harflerle sağlam metin neşirleri yapıldıktan sonra mümkün olabileceğini söylüyor. Kendisi Tarih-i Naîmâ'dan "günümüz insanı ve aydınları için anlamlı, ibretli ve ufuk açacak, Osmanlı Tarihine

farklı bir bakış açısı sağlayacak" metinleri seçip sadeleştirmiş. Bir işadınının katkılarıyla yayımlanacak bu metni de heyecanla bekliyoruz.

Tanpınar'ın sorusunun cevabına gelince: Encümen-i Dâniş çalışmalarına başladığı hızla devam edebilseydi, ilim ve fikir hayatımız bugünkünden çok ilerilerde olurdu. Son günlerde varlığından söz edilen Encümen-i Dâniş'in üyeleri ciddiye alınacak ilmî ve fikrî çalışmalar yapmış olsalardı herhalde duyardık, değil mi?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir aylıklık hikâyesi

Beşir Ayvazoğlu 2009.02.05

Tanpınar'a sorarsanız, lodos "İstanbul'un hem afeti, hem de lezzetidir". Sait Faik de bir hikâyesinde İstanbul sonbaharını anlatırken lodoslu İstanbul denizinin baş döndürücü güzelliğinden söz eder.

Güneyden veya güneybatıdan eserek kış ortasında yaşattığı yalancı yazların ardından yağmur veya kar getiren sıcak lodos, kimine mutluluk bahşederken benim gibi nanemollaları perişan eder, uykusuz bırakır.

On gün kadar önceki lodosu hatırlarsınız; hava paltosuz çıkılacak kadar sıcak, gökyüzü pırıl pırıldı. Evde kalıp kendimi bırakırsam ya uyuklayacak yahut televizyon karşısına geçip uykulu gözlerle ipe sapa gelmez gündüz programlarını seyrederek vakit öldürecektim. İçimden ne okumak geliyordu, ne yazmak... En iyisi kalkıp karşıya geçmek, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne gitmekti; yazmakta olduğum bir kitap için bazı gazete ve dergi koleksiyonlarını taramam gerekiyordu. Belki deniz havası, kısa da olsa vapur yolculuğu ve Eminönü'nden Beyazıt'a yürüyüş iyi gelirdi, açılırdım.

Kalktım, kendimi iyi hissedebilmek için alelacele tıraş oldum ve güzelce giyinip evden çıktım, Capitol'ün önünde bir sarı dolmuşa binerek Üsküdar'a indim. Vapur kalabalıktı; lodoslu İstanbul denizinde Sait Faik'in baş döndürücü bulduğu, Tanpınar'ın da 'lezzet' kelimesiyle tarif ettiği güzelliği ben de fark edebilir miyim diye, üst kata çıkıp kış taraftaki açık bölüme geçtim ve sancak tarafında bir yer buldum. Biraz sonra iskeleden ayrıldık; irili ufaklı martılar peşimizde çığlık çığlığa uçuyor, meraklıların attıkları simit ve tost parçalarını havada büyük bir ustalıkla kapışıp yutuyorlardı. Az önce garsondan aldıkları çayları zevkle yudumlayan yaşlı bir çiftin yanına oturmuştum. Karşımdaki esnaf kılıklı adam cep telefonu ile bağıra bağıra konuşarak ekonomik krizden yakınıyordu. Gözlerini, sağ koluyla sarmaladığı sevgilisinin gözlerine dikmiş mırıl mırıl bir şeyler anlatan sarışın bir delikanlı, gazetelerine gömülmüş birkaç orta yaşlı, ders notlarını gözden geçiren üniversiteliler, kucağındaki oğlan çocuğunun ağzına kaşarlı tost lokmalarını zorla tıkan başörtülü bir kadın, ortalıkta koşuşup duran küçük, sevimli kızlar, haşarı oğlanlar...

Üzerimden atamadığım lodos sersemliğine rağmen keyfim yerine gelmişti. Evet, yaşamak güzeldi, İstanbul'da yaşamak daha güzel. O sırada dev bir Rus tankeri yavaş yavaş Karadeniz tarafında doğru ilerliyordu; hemen yanımızdan bir motor geçti. Vapurumuz yenilenen Üsküdar İskelesi'ne yaklaşırken, Suhulet adı verilen ve seferlerine geçen yıl başlayan yeni araba vapuru da Harem İskelesi'nden ayrılmak üzereydi.

Aceleci yolcular vapur tam yanaşmadan iskeleye atladılar. Benim hiç acelem yoktu; Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne gitmek niyetiyle çıkmıştım, ama biraz aylaklık da edebilirdim. Beyazıt'a tramvayla çıkmak yerine, kitapçı vitrinlerine göz atarak Babiâli Yokuşu'nu tırmanıp Nuruosmaniye'ye yürüsem, Kapalıçarşı'dan geçsem, Sahhaflar Çarşısı'na uğrayıp eski dostları görsem... Doğrusu güzel fikirdi!

Aylaklık deyip de geçmeyin! Ara sıra hiçbir yere yetişme mecburiyeti olmaksızın yürümek ve yürürken düşünmek tadına doyum olmaz bir zevktir. Kanlı canlı şehri o zaman hissedersin, o zaman kendinizi sokakları dolduran kalabalığın, daha doğrusu o büyük uzviyetin bir parçası olarak hissedersin, o zaman seversiniz.

Sirkeci'den yukarı doğru içimde garip bir hüznle yürürken bunları düşünüyordum. Bir zamanlar gazetecilerin "Bizim Yokuş" dedikleri Ankara Caddesi'nin her an tanınmış bir yazarla, önemli bir şair veya romancıyla karşılaşılabilirdiği altın devrinin son demlerine yetişenlerdenim. Bu yokuşun iki tarafında hâlâ kitapçılar var; hatta belki salaş binalarda birkaç ilân gazetesi hâlâ yaşama savaşı veriyordu; ama büyük gazeteler 'terk edeli bu bağı' yıllar oldu. Babiâli denince artık eski gazeteciler dışında kimsenin aklına basın gelmiyor. Çağaloğlu'nda Türk basınının Babiâli devrinden kalma tek kurum var: Emekli gazetecilere hâlâ Babiâli havası yaşatan, benim de üyesi olduğum Türkiye Gazeteciler Cemiyeti. Bu cemiyete üye olarak kabul edildiğim tarihte, Babiâli'ye ilk ihanet eden gazetede, Tercüman'da çalışıyordum.

Çok yavaş yürüyordum, ama bir baktım Nuruosmaniye'deyim. Caminin etrafına çekilen tahta perdelerden anlaşıldığına göre, hummalı bir restorasyon faaliyeti var. Ne zaman buradan geçsem, Nuruosmaniye Camii'nin garip macerasını düşünürüm. Bu camii yaptıran I. Mahmud, tamamlandığını göremeden ölmüştür. Ondan sonra tahta geçen III. Osman, külliye kendisine mal edebilmek için kardeşinin ölmeden önce yaptırdığı türbeye değil, Yenicami'deki Turhan Valide Sultan türbesine defnedilmesini irade eder ve Şeyhülislam'dan fetva alarak külliye kendi adına tamamlar. Tuhaf olan şu ki, III. Mustafa da onun Nuruosmaniye'deki türbeye gömülmesine izin vermez. Türbe bu yüzden boş kalır.

İstanbul, insanı tarih okumaya zorlayan şehirdir; etrafınıza bilerek bakarsanız üstüste zamanları yaşıyormuş gibi tuhaf bir hisse kapılırsınız. Belki inanmayacaksınız, Nuruosmaniye kapısından girdiğim Kapalıçarşı'da Kalpakçılar Caddesi'nde yürürken bir an bir zaman tüneline girdiğimi hissettim. Yerim olsaydı uzun uzun anlatırdım. Siz en iyisi bu yazıyı okurken beni on sekizinci yüzyıl Kapalıçarşı'sının lâbirentinde kaybolmuş farz edin ve ey İstanbullular siz siz olun, yaşadığınız şehrin kıymetini bilin, lodosların yalancı yazları devam ederken çıkın şöyle, hava alın biraz. Gerçek Türkiye'nin televizyon ekranlarında ve gazetelerin birinci sayfalarında görünenden çok farklı olduğunu göreceksiniz.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bahtiyar Vahabzade

Beşir Ayvazoğlu 2009.02.19

Azerbaycan'ın 'aksakal'larından Bahtiyar Vahabzade'nin uzun süredir hasta olduğunu biliyorduk. Elazığ'da 8 Kasım 2008 tarihinde onun adına yapılan 16. Uluslararası Şiir Akşamları'na da çok istediği halde katılamaması, hastalığının ciddiyetini gösteriyordu.

Nitekim geçen hafta sonu ajanslar vefat haberini geçti. Büyük şair, Sovyetler Birliği döneminde Türkiye'deki kültür ve edebiyat çevreleriyle temas kurmaya cesaret eden ilk Azeri aydınıydı.

Çok iyi hatırlıyorum: Varlık dergisinin Ağustos 1972 tarihli sayısında İsmet Zeki Eyüboğlu imzasıyla yayımlanan "Ölü Edebiyat" başlıklı yazıda divan şiirine ve başta Fuzuli olmak üzere bütün divan şairlerine acımasızca hücum edilmiş ve bu yazıya tek cevap ondan gelmişti. "Yel Kayadan Ne Aparır?" başlığını taşıyan ve aynı derginin Şubat 1973 tarihli sayısında çıkan bu cevap çok güzel ve susturucuydu.

Bahtiyar Vahabzade imzasını daha sonra Türk Edebiyatı dergisinde sık sık görmeye başlamıştık. H. Ahmet Schmiede adlı Müslüman olmuş bir Alman yazar da Türk Edebiyatı'na gönderdiği yazılarla onu Türk kamuoyuna takdim ediyordu.

Azerbaycanlı bir yazarın muhafazakâr bir dergide yazması çok şaşırtıcıydı; çünkü Sovyetler Birliği'ne bağlı Türk cumhuriyetlerinde, bırakın Türkiye'de muhafazakâr diye bilinen kişilerle ilişki kurmayı, Türk kelimesini telaffuz etmek bile son derece tehlikeliydi. Türkiye'ye gelme imkânı bulan yazarların peşlerin de ikişer üçer KGB ajanının takıldığına birkaç defa şahit olmuştuk.

Gorbaçov döneminde uygulamaya konulan glasnost ve perestroika politikalarının sağladığı kısmî hürriyetten yararlanarak Türkiye'ye gelip gitmeye başlayan aydınlar arasında Vahabzade de vardı. Kendisiyle o günlerde tanıştık. 1987 yılında Kültür Bakanlığı tarafından düzenlenen II. Yayın Kongresi'nin davetlisi olarak gelmiş ve Atatürk Kültür Merkezi'nde güzel bir konuşma yapmıştı. O tarihte Kültür Bakanlığı müsteşar yardımcısı olan Ayтуğ İzat'ın Vahabzade şerefine verdiği yemekte ben de vardım. Rahmetli Fethi Tevetoğlu ve Orhan Şaik Gökyay'ın yanı sıra, Talat Sait Halman, Yavuz Bülent Bakiler, İsmail Kara, Şahin Alpay ve Alev Alatlı'yı hatırlıyorum. O gün anlattığı bir hatırasını hiç unutmam: Türkiye'ye ilk defa 1961 yılında, bir Sovyet gemisiyle gelmiş; limana yanaştıklarında gemiye ilk çıkan görevli bir Türk doktoru olmuş. Yolcuları tek tek muayene eden doktor o kadar kısa boyluymuş ki, yolcular gülüşmüşler. Bundan gururu incinen Vahabzade, Türkiye'de daha sonra tanıştığı birçok yetkiliye sitem etmiş: "Limanda görevlendirecek boylu boslu, yakışıklı bir doktor bulamadınız mı?"

1989 yılında başka bir vesileyle İstanbul'u ziyaret eden merhum, yakın akrabası olan bir tıp profesörü ve musikimizin büyük ustalarından Fırat Kızıltuğ'la birlikte Tercüman'a, ziyaretime gelmişti. O gün uzun uzun sohbet etmiş ve bu sohbetin önemli kısımlarını yönettiğim sayfada yayımlamak üzere röportaj haline getirmiştik. Fakat zavallı şair, bana anlattıkları üzerinde biraz düşününce telaşlanmış; o gün geç bir vakitte beni telefonla buldu ve heyecanlı bir sesle söylediklerinden bazılarının kullanılmamasını rica etti. Aslında çıkarılmasını istediği sözler bizim açımızdan hiç de tehlikeli görünmüyordu. Ne var ki ömürleri, nefes alışlarını bile kontrol eden bir rejimin demir yumruğu altında geçenler, ihtiyatlı olmak gerektiğini ve hangi sözlerinin kendileri için tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini elbette bizden daha iyi biliyorlardı. Tabii, röportajı onun istediği şekilde yayımlamıştım.

Dostluğumuz zamanla çok ilerledi; ne zaman Türkiye'ye gelse görüşüyorduk. Kendisi de bu dostluğu ve Tercüman'da yayımlanan röportajı önemseydiği için, bu röportaj sırasında çekilen bir fotoğrafa Azerbaycan'da Kiril harfleriyle yayımlanan "Bahtiyar Vahabzade Albümü"nde yer vermişti. "İki Korku" adlı şiiri üzerine Aksiyon dergisinde yazdığım yazının da onu son derece memnun ettiğini biliyordum; Azerbaycan'da kendisini ziyaret eden bazı müşterek dostlarımıza söylemişti.

Vahabzade'nin, bir zamanlar Sovyetler Birliği'nde korkunun nasıl kol gezdiğini, insanların en yakınlarına bile nasıl şüpheyle baktıklarını, kısacası, totaliter rejimlerde insan haysiyetinin nasıl acımasızca ayaklar altına alındığını anlattığı "İki Korku", iç yakıcı bir şiirdir. Türkiye'de ilk defa 1984 yılında Türk Edebiyatı'nda yayımlanan bu uzun şiir ve sözünü ettiğim röportaj aynı derginin Mart sayısında yeniden yayımlanacak.

Büyük şaire Allah'tan rahmet, Türk dünyasına başsağlığı diliyorum.

DERKENAR

Mehmet Eyüboğlu ve Gazanfer Özcan

Mehmet Hamdi Eyüboğlu, ressam ve şair Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun oğluydu. Ressam Eren Eyüboğlu annesi, ünlü yazar Sabahattin Eyüboğlu amcası, mimar ve restoratör Mualla Anhegger Eyüboğlu ise halasıydı.

Mehmet Eyüboğlu, belki de babasının halk kültürüne düşkünlüğünden etkilenecek bütün estetik ve entelektüel çabasını yazmacılık üzerine teksif etmişti; Tokat yazmaları üretiyor ve isteyen yazmacılık öğretiyordu.

Kalamış'ta, Bedri Rahmi Eyüboğlu Sokağı'ndaki baba evinde...

Mehmet Eyüboğlu'nun bütün kitaplarını severek okuduğunu ve beni mutlaka tanımak istediğini, kendisiyle yakından ilgilenen Ömer Faruk Şerifoğlu söylemişti. Sonunda fırsat bulup bir ay kadar önce Ömer'le birlikte ziyaretine gittik. Çok şişman olduğu için bir yığın hastalığı vardı ve yatıyordu; aldığı ilaçlar yüzünden yarı uyur, yarı uyanık olmasına rağmen beni görünce neşelendi. Son derece zeki, sevimli ve çok kültürlü bir adam olduğu o halinde bile anlaşılıyordu. Uzun uzun sohbet ettik; tekrar geleceğimi söyleyerek ayrıldım. Ne yazık ki, önceki gün Ömer'den ölüm haberini aldım. Yazmalar yetim kaldı.

Ona ve aynı gün vefat eden büyük tiyatro sanatçısı Gazanfer Özcan'a Allah'tan rahmet, yakınlarına ve dostlarına başsağlığı diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Kültür Âlemi ve Matbuat'

Beşir Ayvazoğlu 2009.03.26

Ali Çolak, geçen haftaki yazısında, "Siz gazetelerde en son ne zaman bir edebiyat dergisinin tanıtımını okudunuz? Yahut bir dergide yayımlanmış iyi bir şiirin, öykünün alıntılındığını, hakikaten 'meselesi' olan bir edebî tartışmanın gazete sayfalarına taşındığını..." diye sordu.

Aziz dostum, gazetelerin edebiyatla bağlarını büsbütün kopardığı kanaatinde. Köşe yazarlığı da yapan edebiyatçıların parmakla gösterilecek kadar azaldığından, sıradanlaşmış kalıpların hâkim olduğu haber dilinin köşe yazılarına kadar sirayet ettiğinden, velhasıl gazetelerin "isteyenin istediği gibi kalem oynattığı bir kifayetsizlikler ormanı" haline geldiğinden yakınıyor. Çok haklı! Yazarların özel hayatlarıyla ilgili dedikoduların "edebiyat tartışması" diye sunulmasından da çok rahatsız olmuş; son günlerde iki hanım romancının isimleri etrafında yazılıp çizilenleri hatırlatarak "Nasıl polemik ama!" diye alay ediyor, ama samimi bir üzüntüyle... "Kendi adıma, bütün o konuşulanları, yazılanları okurken derin bir utanç ve hüznü duyduğum. Türkiye'de edebiyat polemiklerinin bu seviyede algılanması insanın tahammül sınırını hayli zorluyor doğrusu." diyor. Asıl vahim olan ise, Ali Çolak'a göre, yazarların da bu magazinci oyununa âlet olmaları, "Filanca romancımız, falan yazar hakkında şöyle dedi; siz ne diyorsunuz?" diye soran muhabirlere cevap yetiştirmeleridir.

Ali Çolak'ın yazısını okurken, bu yazıyı daha önce de okuduğum duygusuna kapıldım. Ama nerede okumuştum? Zihnimi fazla zorlamadım ve bir süredir üzerinde çalıştığım konuya döndüm. Peyami adlı kitabımı yazarken hazırladığım ve kısmen kullandığım bir dosyada, üstadın 1929 yılında Hareket gazetesinde yayımlanan -kitaplarına girmemiş- yazılarının fotokopileri vardı; yazmakta olduğum bir makalede kullanmak üzere hepsini yeniden gözden geçiriyordum. Dosyayı açınca, Ali'nin yazısını daha önce okuduğum duygusuna yol açan yazıyla karşılaştım. Başlık: "Kültür Âlemi ve Matbuat", tarih 29 Mayıs 1929... Yani tam yetmiş yıl önce yazılmış bir yazı.

O tarihte Güzel Sanatlar Birliği Edebiyat Şubesi'nin genel sekreterliğini yapan ve Birliğin genel merkez olarak kullandığı Alay Köşkü'nde ciddi sanat ve edebiyat faaliyetleri gerçekleştiren Peyami Safa, "Sanat âlemimizde hareket olmadığını söyleyen ve gecelerini poker masası etrafında geçirerek gündüzleri ağır bir uyku içinde pişen ve lâpalaşan edebiyat burjuvalarının gazezkâr homurtularına ve solumalarına rağmen" kervanın yürüdüğünü belirttikten sonra matbuatın, yani basın ilgisizliğinden şikâyeteye başlıyor:

"... birçok dedikodulara ve iftiralara âlet olan gazeteler, bu yeni âleme bigânedirler, bir zabıta vak'asının resmini aldırır gibi iki fotoğrafçı yahut on altı yaşında bir yavru muhbir gönderirler, ertesi gün yalan yanlış, eksik üç beş satır yazarlar. Ne genç Türk mütefekkirinin Shakespeare hakkında mülâhazaları doğru dürüst yazılır, ne genç Türk kompozitörünün yirmi beş kişilik orkestra ile çalınan eserinden bahsedilir, ne genç Türk şairinin şiiri haber verilir, ne de dünyanın en büyük virtüözleri arasında bulunmağa lâyık genç Türk piyanistine dair bir tek fikre tesadüf edilir."

Ali Çolak, ilk cümlesinde bir parantez açmış: "Zaman hariç". Peyami Safa da, "Vakit'in, civanmert Hakkı Tarık'ın alâkası istisna edilirse" dedikten sonra şöyle devam ediyor:

"Fikir ve sanat âlemindeki hareketlerden halkı haberdar etmeyen, tenkidî fikirlerini söylemeyen bir matbuata ancak Türkiye'de tesadüf edilir. (...) Adliye koridorlarında kulaklarına çalınan iğrenç bir mahalle kavgasına sütunlar tahsis ederler yahut sanat ve edebiyat âlemini nifak, dedikodu içinde gösterirler, edipler birbirine giriyor derler, bir tahrir müdürü şahsî gazezini bütün bir sanat âlemine teşmil eder, bir aktöre kızar bütün bir müessese aleyhine ateş püskürür, bir romancıya kırgındır, bütün bir edebiyat âlemiyle istihza eder. Gazetelerimizde kültür hadiselerini dikkatle takip eden mütehassıs ve bitaraf kimseler yoktur: ne Türk gecesi, ne Emre ihtifali, ne Konservatuar konserleri, ne Cemal Reşit konserleri, ne Türk Ocağı ve birlik müsamereleri, ne Felsefe Cemiyeti konferansları gazetelerimize doğru ve tam bir şekilde aksetmiş değildir."

Peyami Safa'nın yazısı şu cümlelerle sona eriyor: "Gazetelerimiz ne zannediyorlar? Acaba Türk kari, sinema yıldızı bacaları, güzel yosmalar müsabakası, edebiyat dedikodusu, yavan hikâyeler, kanlı ve iğrenç spor maçları, Adliye'de kocakarı kavgaları gibi yazılardan bıkmadı mı? Artık nefretinden gazeteyi buruşturup atmıyor mu? Darülfünun Konferans Salonu'nu dolduran dört bin kişi iştirak ettiği bir ihtifalin doğru ve tam bir tasvirini istemez mi? Bu 4000 kişi zeki bir gazetenin ihmal edebileceği bir kitle midir? Biraz ırfan, biraz nezahet, kültür âlemine karşı biraz alâka. Yeni Türkiye, matbuatından bunu bekliyor. Artık Jozefin Baker'in bacalarıyla Şarlo'nun patlak kunduralarından bıktı, usandı. Arada bir kültürümüze büyük hizmetler ifa eden gazetelerimizden tam bir fikrî alâka istiyoruz."

Ne dersin aziz Ali Çolak? Değişen bir şey yok, değil mi?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Saatler, saatçiler ve saat meraklıları

Beşir Ayvazoğlu 2009.04.09

Eskiden erkek çocuklar Nacar veya Hislon marka bir kol saatine ancak sünnetlerinde sahip olabiliyorlardı. İşportalarda bile yüzlerce çeşidinin bulunduğu dijital saatlere dönüp de bakmayan şimdiki çocuklar, bir kol saatine sahip olmanın o zamanlar ne kadar önemli ve bu küçük âletin ne kadar büyüleyici olduğunu tahmin bile edemezler.

Saat görülebilsin diye sol el çenede verilen pozlar, bugün yüzümüzde alaylı tebessümlere yol açsa da, eskiden bir çeşit statü talebini ifade ederdi.

Saatler, evlerin de en önemli eşyaları arasında yer alırdı. Kim bilir kaç nesil kulakları sadece onların sesleriyle dola dola büyümüştür. Öyle kolayca değiştirilebilen âletler olmadığı için zamanla evin adeta vazgeçilmez fertleri haline gelen saatler, arızalandıklarında ihtimamla yerlerinden indirilip saatçiye götürülürdü.

Nedense hep küçük ve loş mekânlar olarak hatırladığım eski saatçi dükkânları da bir âlemdi; duvarlarında her biri ayrı bir ses çıkaran, bazıları da saat başlarında "gong"ları, "guguk"larıyla o andaki ruh halinize göre, sizi sarakaya alan, korkutan veya neşelendiren boy boy, çeşit çeşit saatler asılı olur, tezgâhta da tamir edilmeleri için bırakılmış, bazen farklı zamanların üstüste bindiği duygusunu uyandıran masa ve kol saatleri dururdu. Elinde minicik âletler ve gözünde saatçilere mahsus tek gözlükle saatlerin çarklardan, millerden, zembereklerden oluşan karmaşık dünyasında yollarını kaybetmeden gezinen saatçi amcalar, bana hep masal kahramanları gibi görünmüştür.

Eski evlerde bitip tükenmek bilmeyen tik-taklarıyla zamanı öğüten ve sessizliği adeta çoğaltıp kesifletiren saatlerin tahtı, önce gramofon, daha sonra radyo tarafından sarsıldıysa da, imtiyazlı yerini dijital teknoloji tarafından sıradanlaştırılınca kadar korudu. Rahatça satın alınabilen, değiştirilebilen, hatta çöpe atılabilen bir nesne haline gelince bütün büyüsunü yitiren saatler ister istemez edebiyattan da kovulmuş görünüyor. Hâlbuki eski yazarların duygu ve düşünce dünyasında saatin yeri, hayatımızdaki yeriyle doğru orantılıydı. Zaman, saat ve saat meraklıları, "zaman" meselesini kendine dert edinmiş bütün yazarların vazgeçemedikleri temalar ve karakterlerdir. Ne demek istediğimi Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nü okumuş olanlar daha iyi anlarlar.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanlarında saatler, başlı başına bir araştırma konusudur. Abdülhak Şinasi Hisar'da da öyle... Fahim Bey ve Biz'de Fahim Bey'in karısı Saffet Hanım'ın saatlerle kurduğu ilişki, eski iç hayatımızın bir tarafına ışık tutar. Sinirli olduğu günlerde, büyük duvar saatlerinin işlerken çıkardıkları sesleri, hülyalarının tatlı birtakım vaadlerle mırıldanışları gibi değil, beynine vurulan çekiç ve tokmak sesleri gibi duyan hanımefendi, "başka günler ayar edip kurmaya o kadar itina ettiği bütün saatlerini, o sofadaki kuyruklu saati, o duvarda asılı çalar saatleri, o aynanın önündeki münebbihli saati ve hatta çok kere hırkasının üst mendil cebinde duran mineli, kıymetli hususi saatini, güya onlara bir ceza vermek ve onlardan intikam almak ister gibi kurmaz, onları durmuş oldukları meyus bir saniyede bırakmış." Açıkçası, "Saffet Hanım'ın neşesinin yerinde olup olmadığı bu kâh sallanarak safalı seslerle işleyen, kâh somurtarak sükûtle duran saatlerden belli olurmuş."

Saatlerle fazlaca ilgili yazarlardan biri olan Refik Halit Karay'ın da, İstanbul'un Bir Yüzü adlı romanında, Tanpınar'ın Mahur Beste'deki Behçet Bey'i gibi saat meraklısı bir Paşa'sı vardır. Hiç çıkmadığı odasında duvarlar, masalar, sigara sehpaları saatlerle doludur; her biri ayrı bir sesle işleyen bu saatlerden sinirleri uyuşturan garip çıtırtı ve tıkırtılar yayılır; fakat saat başlarında guguklusu, çalgılsı, barometrelisi, çeşmelisi, şimendiferlisi hep birden çalmağa, çınlamağa başlarlar. "Üsküdar'a giderken" türküsünü söyleyen, zeybek havası çalan saatleri bile vardır. Adeta bütün sinirleri alınmış bir adam olan Paşa, başka birini korkuyla yerinden fırlatacak bu gürültüyü duymaz bile.

Refik Halit'in bir kitabına adını veren "Guguklu Saat" denemesi de çok hoştur. Bir kış günü, zengin birinin davetine katılan yazar, sıcacık salondaki duvarda asılı antika guguklu saatin yuvasından ikide bir fırlayıp davetlilerin palavralarıyla "guguk" diye alay eden acayip kuşu anlatır. Sonunda, otuz yıldan beri otuz yaşını bir türlü geçemeyen bir hanım, otuzuna yeni bastığını söyleyince sabrı taştan saatin zembereği boşanır ve yuvasından fırlayan kuş hiç susmadan "guguk"lamaya başlar.

Yazacaklarım henüz bitmedi, fakat yerim doldu! Peki, saatlerden niçin mi söz ettim? Yapı ve Kredi Bankası Vedat Nedim Tör Müzesi'nde açılan "Zamanın Görünen Yüzü: Saatler" adlı muhteşem sergiyi gezerken bunları düşündüğüm için... Türkiye'nin önemli müze ve özel koleksiyonlarındaki eserlerden derlenerek hazırlanan sergide, günü saat dilimlerine ayıran sistemin ve bunu hesaplayan "obje"nin keşfinden 1950'lere kadar geçen

tarihî süreç anlatılıyor. Küratörlüğünü Şennur Şentürk'ün yaptığı serginin danışmanlığını ise Dolmabahçe Sarayı saat uzmanı Şule Gürbüz ve saat ustası Recep Gürgen üstlenmiş.

Bu sergi vesilesiyle yayımlanan ve aynı ismi taşıyan kitabın da harika olduğunu söylemeliyim. Prof. Dr. İlber Ortaylı'nın bir takdim yazısıyla katkıda bulunduğu kitapta çok önemli yazılar ve tabii sergide yer alan saatlerin ve objelerin fotoğrafları var. Özellikle Şule Gürbüz'ün "Alaturka Saat, Alaturka Zaman" ve "Osmanlı Saatçileri" başlıklı yazılarına dikkatinizi çekerim.

28 Haziran'a kadar açık kalacak sergiyi okuyucularıma hararetle tavsiye ediyorum. Ben de ilk fırsatta yeniden gezeceğim.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Edebiyat tarihini yeniden yazmak

Beşir Ayvazoğlu 2009.04.23

İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonra kurulan ve Türk resim tarihine "Galatasaray Sergileri"yle geçen Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, 1919 yılında ismini Türk Ressamlar Cemiyeti olarak değiştirmiş, 1926 yılında Sanayi-i Nefise Birliği ismiyle yeniden teşkilatlanarak diğer güzel sanat dallarını da "şube"ler halinde çatısı altına almıştı.

Hâlen Kültür Müdürlüğü tarafından kullanılan Alay Köşkü, ismini aynı yıl Güzel Sanatlar Birliği olarak bir kere daha değiştiren bu cemiyetin genel merkeziydi.

Güzel Sanatlar Birliği yönetimi, 1928 yılında edebiyatçıların da birlik çatısı altında bir şube kurmalarını istemiş, bu teklifin götürüldüğü şair ve yazarlar, en kısa zamanda toplanmasına karar verdikleri kongreye davet edileceklerin listesini hazırlama görevini, aralarında Peyami Safa'nın da bulunduğu üç kişiye vermişti. Bu haber duyulur duyulmaz gazetelerde çıkmaya başlayan haberlerde ve eleştirilerde en çok Peyami Safa'nın adı geçtiğine göre, liste onun tercihleri istikametinde hazırlanmış olmalıdır.

Liste belli olduktan sonra, "Falanca niye var da, filanca yok!" şeklinde kısaca özetlenebilecek bir küçük kıyametin koptuğunu ve dedikoduların alıp yürüdüğünü tahmin etmek zor değildir. En akli başında ve ayağı yere basan eleştiri, okuyucularımın Abdülhamid Düşerken adlı romanından hatırlayacakları Nahid Sırrı Örik'ten gelir.

Hayat mecmuasının 25 Teşrinievvel 1928 tarihli sayısında yayımlanan "Akademi Fransez'de Müverrihler" başlıklı yazısında, edipler listesini hazırlayanların "edebiyatın hududu hakkında sâlim bir fikr"e sahip olmadıklarını ileri süren ve edebiyatın birkaç türle sınırlandırılmasını doğru bulmayan Nahid Sırrı, Lâle Devri yazarı tarihçi Ahmed Refik'le Türk Teceddüd Edebiyatı yazarı İsmail Habib'in listeye dâhil edilmemiş olmalarını büyük bir eksiklik olarak görür.

"Mazisinin büyük isimleri arasında bir müverrihin, Naima'nın bulunduğu edebiyatımızın bugün hududunu daraltarak hikâye ve şiire münhasır bırakmak", Nahid Sırrı'ya göre, çok yanlıştır. "Yazılırken heyecan duyulmuş ve okuyana da bu heyecanı tattırmış olan her yazı, bu heyecan necib ve devamlı olunca daima edebiyatın hudutlarından içeri girmiştir. Dünkü ve bugünkü Fransa edebiyatında müverrihlerin işgal eyledikleri pek ehemmiyetli mevki, tarihin enva'-ı edebiye içinde gayet mühim ve esaslı bir yeri bulunduğuna çok canlı bir delil teşkil eder."

Nahid Sırrı'nın bu görüşü, benim de katıldığım çok doğru bir görüştür. Mevcut edebiyat tarihlerini gözden geçiriniz; şiir, roman ve hikâyenin hegemonyasını göreceksiniz. Herhangi bir edebiyat tarihinde mesela Cemil Meriç'ten söz edildiğini gördünüz mü? Bu büyük yazar, roman ve hikâye yazmadığı için "edip" sayılmayacak mı? Ahmet Hamdi Tanpınar şiir, hikâye ve roman yazmasaydı, Beş Şehir gibi denemeleri ve XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi'yle edebiyat tarihinde yer alamayacak mıydı?

Divan edebiyatı, bu sakat yaklaşım yüzünden zihinlere nesirsiz bir edebiyat olarak yerleşmiştir. Hâlbuki, Nahid Sırrı'nın da dediği gibi, Naima ve onun gibi birçok vak'anüvis farklı bir bakışla ele alınırsa, eski edebiyatımızda nesrin "inşa" denilen sanatlı nesirden ibaret olmadığı, son derece renkli ve zengin bir nesre sahip olduğumuz açıkça görülecektir. Ahmet Cevdet Paşa'yı "nâsir" olarak çağdaşı yazarların çoğuna tercih ederim. Balıkhane Nâzırı Ali Rıza Bey'in adını kaç kişi duymuştur? Onun yazdıklarından edebî tad almamak için Türkçedeki incelik ve zenginliklerin farkında olmamak gerekir.

Bazı felsefî metinleri bile edebiyatın çerçevesi içinde değerlendirmek gerekir. Sartre gibi aynı zamanda filozof olan edebiyatçıların yanı sıra, Bergson gibi yazdıkları edebî tad ve değer taşıyan filozoflar da vardır. Bergson'un 1927 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'ne lâyık görüldüğü unutulmasın.

Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı adlı eserinde "Edebî Türler Arasında Bazı Alt Kategoriler" başlığı altında mektup ve hatırat gibi türlere de yer veren Orhan Okay Hoca'ya, birkaç yıl önce, edebiyat tarihçilerinin niçin kalıpları kırmayı denemediklerini sormuş, aynı görüşte olduğumuzu öğrenince sevinmişim. Edebiyat tarihlerinde şiir, hikâye, roman, tiyatro gibi klasik türlerin alışılmış kategoride yerlerini her zaman koruduğunu, mektup, hatıra, seyahat, günlük ve deneme gibi türlerin ihmal edildiğini kabul eden Hoca, geleceğin edebiyat tarihlerinde daha karmaşık türlerin yer alabileceğini, şimdilerde "anlatı" denilen metinlerin de bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiğini söylemişti.

Eskilerden pek ümidim yok; genç akademisyenlere meseleye bir de bu açıdan bakmalarını tavsiye ederim.
b.avvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Pek muazzez efendim'

Beşir Ayvazoğlu 2009.04.30

27 Mayıs'ta yapılan askerî darbenin ardından Demokrat Parti yöneticilerine açılan davalardan biri de "Örtülü Ödenek Davası" adını taşıyordu. Bu davanın iki sanığı vardı: 1950-1960 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı yapan Adnan Menderes ve müsteşarı Ahmet Salih Korur.

Davalı taraf, örtülü ödeneğin suistimal edildiği iddiasına karşı, kendisini, bu ödeneğin zaman zaman istihbarat faaliyetleri dışındaki maksatlar için de kullanıldığı, Tek Parti devrinde bunun teamül haline geldiği, esasen örtülü ödeneğin hesabını tutma mecburiyetinin bulunmadığı şeklinde savunmuştu. Menderes'in kendisinden önceki başbakanlara örtülü ödenekten verilen ikinci maaşı reddettiği gibi, yapılan harcamalarla ilgili evrakı da, "Bir gün sorulursa cevabını veririz!" diyerek imha ettirmediği de biliniyordu.

Menderes, örtülü ödenek harcamalarında Tek Parti devri alışkanlıklarına son vermekle beraber, yayın dünyasını desteklemeye devam etmişti. Harf İnkılâbı'ndan sonra tirajlar bir anda sıfırlandığı için basın ve yayın dünyasını ayakta tutmak amacıyla örtülü ödeneğin de kullanıldığı bir gerçektir. Devrin şartlarında, gazete ve dergilerin devlet desteği almadan yaşaması çok zordu. Emine Gürsoy Naskali tarafından yayımlanan Örtülü Ödenek Davası zabıtlarından anlaşıldığına göre, Nadir Nadi, Peyami Safa, Orhan Seyfi Orhon, Necip Fâzıl Kısakürek,

Mithat Perin, Etem İzzet Benice, Kâzım Nami Duru, Necdet Rüştü Efe, Burhan Belge, Yusuf Ziya Ortaç gibi Türk basınının ünlü isimleri örtülü ödenekten desteklenmişlerdi. Bunlar Yassıada'ya şahit olarak çağrılmış, fakat hepsi sanık gibi sorgulanmışlardır. Özellikle Peyami Safa ve Necip Fâzıl, bu dava yüzünden basında çok hırpalandılar.

27 Mayıs'tan sonra bazı gazetelerin Peyami Safa'ya saldırı gerekçelerinden biri de, Türk Düşüncesi dergisi için örtülü ödenekten para aldığı iddiasıydı. Gazetelerin 12 Ağustos 1960 tarihli sayılarında, örtülü ödenekten yararlanan gazete, dergi ve ajansların listesi yayınlanmıştır. Peyami Safa, Havadis gazetesinin 13 Ağustos 1960 tarihli sayısında çıkan "Örtülü Tahsisat ve Basın" başlıklı yazısında, Başbakanlıktan aldığı paranın, Türk Düşüncesi'nin yıllık abone bedellerinin toplamı olduğunu ve her yıl bu abone bedelini Başbakanlığa gönderdiği dergilerle ödediğini, dergisinin iktidarı övmek şöyle dursun, zaman zaman ağır eleştiri yazıları da yayımlayan bir kültür dergisi olduğunu, dünyanın her yerinde ciddî fikir dergilerinin devlet tarafından çeşitli şekillerde desteklendiğini söyler.

Örtülü Ödenek Davası zabıtlarına göre, Peyami Safa, Türk Düşüncesi dergisi için, 25 bini derginin kuruluş masrafı, 24 bini de abone bedeli olmak üzere sekiz yılda toplam 49 bin lira almıştır. Burhan Belge'nin 1950-1957 yılları arasında her ay muntazaman beş yüz lira aldığı, milletvekili seçildikten sonra da kendisine bir defaya mahsus olmak üzere üç bin lira ödendiği kayıtlara geçmiştir. Yusuf Ziya Ortaç'la Orhan Seyfi Orhon'a Akbaba'yı tekrar çıkarmaları için 25 bin lira, Midhat Perin'e ise 15 bin lira verilmiş.

Necip Fâzıl'ın Büyük Doğu için aldığı paraya gelince: Toplam 147 bin lira.

Önceleri CHP'nin bir devamı olarak gördüğü için uzak durduğu Demokrat Parti'ye, Menderes'in meşhur İzmir nutkundan sonra yakınlık hissetmeye başlayan Necip Fâzıl, "Zeybek" diye andığı Başbakanla ilk defa 1952 yılında görüşmüş ve Büyük Doğu'yu yeniden ve günlük gazete olarak çıkarmak amacıyla örtülü ödenekten yardım almayı başarmıştı. Ancak önce ünlü masonları deşifre ettiği bir yazı dizisi, daha sonra da Ahmet Emin Yalman'a düzenlenen suikast sebebiyle ilişkileri bozulmuştur.

Bu inişli çıkışlı ve sancılı ilişki sırasında Necip Fâzıl'ın Adnan Menderes'e yazdığı mektuplar, Doç. Dr. Alaattin Karaca tarafından Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunarak yayımlandı: Necip Fâzıl-Adnan Menderes İlişkisi: Mektuplarla ve Belgelerle (Lotus Yayınları, İstanbul 2009). Bunlardan "Pek muazzez efendim" hitabıyla başlayan mektubun son cümlesi, Necip Fâzıl'ın Menderes'e bağlılığının derecesini göstermesi bakımından dikkat çekicidir: "Ellerinizden, dudaklarımı derinize yapıştıracak ve hiç ayırmayacak bir hararet ve merbutiyetle öperim."

Kitaptaki önemli metinlerden biri de, Necip Fâzıl'ın el yazısıyla yazıp Menderes'e gönderdiği ünlü Malatya Müdafaaanamesi'dir. Müdafaaalarım'daki şeklini bu orijinal metinle karşılaştırarak aralarındaki farkları gösteren Karaca'nın kitabında, Necip Fâzıl'ın Büyük Doğu'yu çıkarmak için nasıl bir mücadele verdiği, Adnan Menderes'le ilişkilerinin nasıl seyrettiği, hangi engellerle karşılaştığı vb. arşiv belgelerine (mektup, rapor vb.) dayanılarak anlatılıyor.

Necip Fâzıl biyografisine ciddi bir katkı sağlayan Necip Fâzıl-Adnan Menderes İlişkisi'ni Emine Gürsoy Naskali'nin Örtülü Ödenek Davası (Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005) adlı kitabıyla birlikte okumakta fayda var. b.avvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Abdülhamid, Abdülhak Hâmid ve Karindeşen Jack

Şu gerçeğin uzun zamandan beri farkındayım: İlgi duyduğunuz konular ve meseleler ne kadar çoksa, okuduklarınız size o kadar çok şey söyler. Bu sebeple eskiden okuduğum kitapları zaman zaman yeniden okumak ihtiyacı hissediyor ve ilk okuduğumda dikkatimi çekmeyen bir yığın önemli ayrıntıyla karşılaşıyorum.

Son günlerde diplomat şair ve yazarlar hakkında yazmaya çalıştığım bir makale için Abdülhak Hâmid'in hatıratını yeniden gözden geçirirken karşıma çıkıveren Karindeşen Jack'ı, ilk okuyuşumda nasılsa fark etmemişim. Hayret ki ne hayret!

Birçok filme ve belgesele konu olan Karindeşen Jack (Jack the Ripper), bildiğiniz gibi, 1888 yılının ikinci yarısında, Londra'nın gecekondu semtlerinden Whitechapel'de hayat kadınlarına musallat olan ve bütün cinayetlerini tasvir edilemeyecek kadar büyük bir vahşetle işleyen bir seri katildir. Kimliği araştırmacılar tarafından hâlâ merak edilen Jack'e bu isim, İngiliz istihbarat teşkilâtı tarafından katil olduğunu iddia eden birinin gönderdiği mektuptaki imzadan hareketle verilmiş. Hâmid, "Jack the Ripper" isminin Londra halkı tarafından verildiğini, "Yarıcı Jack" anlamına geldiğini, "Şikem-şikaf" (Karindeşen) dememek için "Ripper"ın tercih edildiğini söylüyor.

Mesele şu: Sultan II. Abdülhamid, Londra'dan Jack the Ripper imzasıyla bir suikast mektubu almış ve bu mektubun kim tarafından yazıldığını araştırması için o tarihte Londra Sefareti'nde başkâtip olarak görev yapan Hâmid'e iki yüz elli liralık bir çek göndermiş. Bu paranın iki yüz lirası "ihsan", elli lirası ise tahkikat içinmiş. Çekle birlikte gönderilen mektupta müracaat edilmesi istenen İngiliz detektifinin ismi ve adresi de bildiriliyormuş. Hâmid, Şehbender Emin Efendi'yle birlikte gidip bu detektifle konuştuğu gibi kendi imkânlarıyla bazı araştırmalar da yapmış. Bu arada aynı tehdit mektuplarından Rus çarına da gönderilmiş olduğunu öğrendiklerini belirten Hâmid, "Londra'daki Jack the Ripper" diyor, "bizim çarşıdaki Sarı Çizmeli Mehmet Ağa'dan da beterdi. Yedi milyona karîb nüfusu olan bir şehirde böyle meşhur ve müstekreh bir nâm-ı müstearla yazılan suikast mektubunun sahib-i mes'ulü kimdir, nasıl tahkik olunabilir? Her taraftan bu yolda cevaplar almıştık."

Hâmid, Sultan Abdülhamid'in tahkikat için gönderdiği paranın çok azını harcadıklarını ve "netice-i tahkikat"ı "atebe-i şâhâne"ye arz ettiklerini söylüyor.

Şaşırtıcı olan, Abdülhamid'in böyle önemli bir mesele için sefir Muzurus Paşa'yı değil de, şiir yazmaktan ve güzel yaşamaktan başta derdi olmayan Abdülhak Hâmid'i görevlendirmiş olmasıdır. Acaba bu, Hâmid'e para göndermek için bir vesile midir? Üstad, hatıratının Karindeşen Jack meselesini anlattığı sayfalarında, "Hazine-i Hassa'dan muhassas (tahsis edilmiş) maaşım yoktu. Sultan Hamid'in vükelâsından yahut jurnalcilerinden değildim" diyor da, mektupları dikkatle okunursa başka neticelere ulaşılabilir.

Yukarıda sözünü ettiğim yazıda, Tanpınar'a dayanarak Abdülhamid'in Hâmid'e daima şüpheyile baktığından söz etmiş, bu konuda bir de Prof. Dr. İnci Enginün hanımefendinin görüşünü almak istemiştım. Hâmid'in hatıraları ve mektupları da dâhil olmak üzere bütün eserlerini kültürümüze yeniden kazandıran İnci Hanım, bu konuda şüpheleri olduğunu söyleyerek mektuplarından birindeki bir ifadeye dikkatimi çekti ve bazı şüphelerinden söz etti. Bu da mektuplarda dikkatimi çekmeyen küçük bir ayrıntıydı. Dedim ya, ilgi alanınız ne kadar genişse, okuduklarınız o kadar çok şey söylüyor!

İnci Hanım'ın söz ettiği çarpıcı ayrıntı şu: Hâmid, Sultan Abdülhamid'le özel olarak haberleşebilmek için bir şifre anahtarı hazırlamış! Açıkçası, Sultan Abdülhamid'in "Şair-i Azam"la ilişkisi var; durum anlaşılmasın diye Hazine-i Hassa'dan ek bir maaş tahsis etmemiş, ama Karindeşen Jack'ı tahkik etmek gibi sudan sebeplerle para gönderip durmuş.

Hâmid, çekirdekten yetişme bir hariciyeci gibi görünse de hep amatör kalmıştı; üstelik diplomat olarak ciddi bir faaliyetinden ve başarısından da söz edilemezdi. Güzel giyinmeyi, pahalı restoranlarda güzel yemekler yemeyi seviyor, çok içiyor ve çapkınlıkta sınır tanımıyordu. Fakat o hem "Şair-i Âzam"dı, hem de öyle anlaşıyor ki, zât-ı şâhânenin has adamı! Başkalarının meslek hayatını bir anda bitirebilecek kusurlar, ihmaller ve skandallar onda hoş görülüyordu. Esat Cemal Paker'in Kırk Yıllık Hariciye Hatıraları'nda, Hâmid'in amatör memur olduğu için Muzurus Paşa'nın kendisinden iş ve yardım beklemediğini, esasen Abdülhamid'in onu Londra'ya iş görsün diye değil, bir bakıma mecburi istirahatate gönderdiğini söylemesi de dikkat çekicidir.

Öğrendiğim bir gerçek daha var: Hatırat kitapları genellikle açıklamak için değil, gizlemek için yazılır.
b.ayvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Urfa'dan Mardin'e

Beşir Ayvazoğlu 2009.05.14

Şanlıurfa Valiliği'nin Alfa Yayın Grubu'yla birlikte ve Hayrünnisa Gül hanımefendinin himayesinde düzenlediği, Mazıdağı'nın Bilge köyündeki akıl almaz katliamın gölgesinde gerçekleştirilen "Kuşan Kitap Şenliği"nde Urfalı öğrencilere kitap okuyan yazarlardan biri de bendim.

O gün, her şeye rağmen, kıl çadırların kurulduğu Dergâh Camii avlusu ve Balıklıgöl civarı bayram yeri gibi cıvı cıvıldı. Çadırlarda kitaplarından bölümler dinledikleri yazarlarla konuşmak, birlikte fotoğraf çekirmek, sorular sormak için çırpınan zeki ve meraklı çocukların gözlerinde ışıldayan mutluluğu tarif edemem.

Bu türden faaliyetlerin faydasına inananlardanım; en azından şair ve yazarların yaşadıkları ülkeyi ve bu ülkenin insanlarını daha yakından tanıyıp kaynaşmalarına imkân sağlayan faaliyetlerdir bunlar. Çadırları dolduran çocuklardan birkaçı yazarlardan etkilenerek kitaplarla daha fazla haşır neşir olmaya başlasa, yeter.

"Kuşan Kitap Şenliği"nde Alfa Yayın Grubu'nun sahibi Faruk Bayrak'ın katkısı büyük. Memleketinin cadde ve sokaklarında binlerce kitap dağıtarak hemşehrilerinde kitap sevgisi uyandırmaya çalışan Faruk Bey'in misafirlerini en iyi şekilde ağırlamak için gösterdiği gayrete de yakından şahidim.

Daha önce iki defa gittiğim Şanlıurfa'yı daha güzel ve bakımlı buldum. Urfalılar, bu kadim şehrin kültürünü, tarihî ve tabii dokusunu koruyarak gelecek nesillere aktarmak zorunda olduklarını artık çok iyi biliyorlar. Restore edilerek kurtarılan çok sayıda yapıya yeni fonksiyonlar kazandırılmış. Urfa'ya yolu düşenlerin mesela Cevahir Konuk Evi'ne uğramalarını tavsiye ederim. Hotel El-Ruha gibi yeni yapılan binaların da mimari dokuyla tam bir uyum içinde olmasına dikkat ediliyor.

Şanlıurfa'daki bu olumlu gelişmelerden söz edilirken iki isim mutlaka anılıyor: Eski valilerden Ziyaeddin Akbulut ve vali yardımcısı Hasan Duruer. Yıllar önce, Sapanca kaymakamlığı sırasında "Sapanca Şiir Akşamları" vesilesiyle tanıştığım ve dost olduğum Hasan Duruer, şimdi Mardin valisi. Urfa'ya, "Kuşan Kitap Şenliği"ne davet edilince, ne yalan söyleyeyim, bunun hem aziz dostumu ziyaret etmek, hem de Mardin'i görmek için - evet Mardin'i görmemiştim- bir fırsat olduğunu düşünmüş ve daveti hiç tereddüt etmeden kabul etmiştim.

Şenlikten birkaç gün önce Bilge köyünde yaşanan o korkunç hadise dolayısıyla Mardin'e gitme fikrinden vazgeçmeme ramak kaldı. Hayır, düşündüğünüz gibi değil; Hasan Bey'i onca işi arasında meşgul etmekten endişe ettiğim için... Katliam yüzünden uçaklarda ve bazı otellerde rezervasyonlar iptal edilmiş. Hâlbuki Mardin, söz konusu hadiseden önce de, sonra da güneydoğunun en emniyetli şehirlerinden biridir.

Hasan Bey tarafından o kadar sıcak karşılandım ve o kadar samimi bir misafirperverlik gördüm ki, anlatamam. Onunla aynı hassasiyetlere sahip olan Artuklu Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Serdar Bedii Omay'ın da bize katılmasıyla, kısa Mardin ziyaretim, yeni dostlar kazanmamı sağlayan çok öğretici bir tecrübeye dönüştü.

Henüz dört beş aylık bir vali olduğu halde tarihî Mardin'i adeta bir şantiyeye çeviren Hasan Bey, şehrin muhteşem dokusunu bütün parazit yapılardan ve çirkin görüntülerden arındırmaya kararlı görünüyor. Diyor ki: "Gözlerinizi rahatsız eden ne varsa, hepsi temizlenecek!"

Hasan Bey'in şehri ne kadar sevdiğini gözlerindeki ışıltılarından anlıyorsunuz. Sapanca'da da yanında bir küçük budama makası taşır, yolda yürürken bile ağaç budardı. O, beceriksizliklerini "astığım astık, kestiğim kestik" edası ve havasıyla gizleyen asık suratlı, ceberut, masa başı valilerinden değil, gerektiğinde sırtına bir tişört geçirip spor ayakkabılarını giyerek bizzat işe koyulan yeni nesil valilerden... Daracık sokaklarda dolaşırken Mardin halkına kendini kısa sürede nasıl sevdirep benimsettiğini gözlerimle gördüm.

Anlattıkları kadar varmış; Mardin gerçekten büyüleyici bir şehir. Bir lâbirente benzeyen, motorlu araçların giremediği dar ve loş sokaklarda gezinir, kabaltıların altından geçer, taşlarının dantelâ gibi ince ince işlendiği camilerin, medreselerin, kiliselerin, konakların avlularında, eyvanlarında dinlenir, dik merdivenleri tırmanırken, inanın, kendimi Binbir Gece masallarında hissettim. Bir kartal yuvasını andıran Mardin kalesinin bulunduğu dağın yamaçlarında, mağrur bir edayla muhteşem Mezopotamya ovasına bakan şehirdeki eski yapıların hiçbiri diğerinin önünü kapatmıyor. Eğer herhangi bir binanın sonsuz ufukla temasını engelleyen bir çıkıntı varsa, bilin ki o "modern" bir binadır ve Hasan Bey tarafından bütünüyle yıkılmasa bile fazlalığı tıraşlanacaktır.

Keşke yerim olsaydı da, Mardin'de görebildiklerimi tek tek anlatabilseydim. Söyleyeceğim şu: Bu kadim şehre yolunuzu mutlaka düşürünüz! b.ayvazoğlu@zaman.com.tr

---

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nden IRCICA Kütüphanesi'ne

Beşir Ayvazoğlu 2009.05.21

Geçen pazar günü, Yıldız Sarayı'nda, IRCICA'ya, yani İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi'ne tahsis edilen ve kütüphane olarak düzenlenen Silahhane binasını açılış töreninden önce gezerken bu sarayın asıl kütüphanesinin akıbetini düşündüm.

Sultan II. Abdülhamid tarafından kurulan, binlerce nadide yazma ve basma eserin, fotoğraf albümlerinin, paha biçilemez resim, litografya, pul, nota, kumaş, bitki, harita vb. koleksiyonların yer aldığı bu kütüphane, Yıldız yağmasından cesur bir hafızıkütübün yiğitçe direnişi sayesinde kurtulmuştur.

Yıldız Sarayı, bilindiği gibi, 1909 yılında, Sultan Abdülhamid'e dış bileyen Balkan komitacılarının da yer aldığı devşirme Hareket Ordusu'nun bazı unsurları tarafından saldırıya uğramıştı. Saraya çekirge sürüsü gibi dalıp sadece asırların birikimi olan yükte hafif bahada ağır zenginlikleri değil, pencere perdelerinden avizelere, halılara, yatak yorgana kadar ne buldularsa yağmalayan asker kılıklı çapulcular, nadide eserlerle tıka basa dolu

kütüphaneye ulaştıklarında, karşılarında kendi dillerinden çok iyi anlayan bir hâfızıkütüp bulmuşlardı: Kalkandelenli Sabri Bey.

"Cesedimi çiğnemedem içeriye giremezsiniz!" diyerek kapının önünde boylu boyunca yere uzanan Sabri Bey'in kararlılığı karşısında şaşırان yağmacıların başka taraflara yöneldikleri, böylece kütüphanenin kurtulduğu söylenir. Yıldız Sarayı Kütüphanesi koleksiyonları, 1925 yılında Atatürk'ün emriyle İstanbul Darülfünunu'na devredilerek Beyazıt'taki Medresetü'l-Kuzat binasına taşındı ve müdürlüğüne Sabri Efendi'nin oğlu Nurettin Kalkandelen tayin edildi. Mimar Vedad Bey'in eserlerinden olan ve halen İstanbul Üniversitesi tarafından Nadir Eserler Kütüphanesi olarak kullanılan Medresetü'l-Kuzat, medreseler kapatıldığı için o tarihte boştu.

Bunları düşünürken birden aklıma Yıldız Sarayı'nı defalarca gezdiğim halde nedense Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nden hiç söz edilmediği geldi. Sahi bu kütüphane Yıldız kompleksi içinde nereye düşüyor ve şimdi hangi amaçla kullanılıyordu? Hemen bilebileceklerini tahmin ettiğim birkaç kişiye sordum. Hayır, kimse bilmiyordu. Eve dönünce, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi'ne baktım; Prof. Dr. Afife Batur tarafından yazılan "Yıldız Sarayı" maddesinde, kütüphane binasının sarayın güneyinde bulunduğundan söz ediliyor, fakat aynı maddede kullanılan krokide görünmüyordu. Bunun üzerine Afife Hanım'ı aradım. Verdiği bilgi kısaca şu: Kütüphane binası ayakta, fakat önemli bir devlet kurumu tarafından kullanılan binalardan biri olduğu için ziyaret edilemiyor. Afife Hanım'ın bu binayı inceleme imkânı bulamadığı için söz konusu ansiklopedi maddesinde ayrıntıya girmediği anlaşılıyor.

IRCICA'dan Hidayet Nuhoglu Bey de, kütüphane binası hakkında Fuat Ezgü'nün Harp Akademileri Komutanlığı tarafından yayımlanan Yıldız Sarayı Tarihçesi (1962) adlı kitabında bilgi bulabileceğimi söyledi. Bu kitaptan kütüphanenin, Yıldız Sarayı'nın Harp Akademileri'ni ağırladığı tarihte erat kantini ve gazinosu olarak kullanıldığını öğrendim. IRCICA'nın Büyükşehir Belediyesi'yle birlikte yayımladığı Sultan II. Abdülhamid Arşivi İstanbul Fotoğrafları adlı albümde de, kütüphanenin içeriden çekilmiş bir fotoğrafı var. Müzeyyen tavanından muhteşem avizelerin sarktığı, camekânlı ceviz dolaplarla donatılmış, ortasında okuma masalarının ve kürelerin bulunduğu dikdörtgen planlı bir yapı...

Silahhane de dikdörtgen planlı, tek hacimden oluşan bir köşktür. Yüksek bir tonozla örtülü, bahçeye upuzun bir cephe veren bu köşk, yakın zamanlara kadar konser, kokteyl ve resepsiyon gibi faaliyetler için kullanılıyordu; şimdi modern IRCICA Kütüphanesi'ni barındıran bir mekân...

1984 yılından beri Yıldız Sarayı Çit Kasrı'nı kullanan IRCICA, koleksiyonları hızla zenginleşen kütüphanesi için yeni bir mekâna ihtiyaç duymaya başlamıştı. Hâlen İslâm Konferansı Teşkilatı Genel Sekreterliğini yürütmekle beraber, ismi IRCICA'yla özdeşleşmiş bir ilim adamı olan Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Başbakan Recep Tayyip Erdoğan nezdinde yaptığı girişimler sonunda Merkez'e tahsis edilen Silahhane, dikkatli ve özenli bir düzenlemeyle kütüphaneye dönüştürüldü. Kitaplar, arşiv malzemeleri ve kitap dışı yayınlar şimdi bu binada araştırmacıların hizmetine sunulmuş bulunuyor. Süreli yayınlarla nadir eserler ve bazı özel koleksiyonlar Çit Kasrı'nda korunacak.

İslâm tarihi, medeniyeti ve çağdaş İslam ülkeleri üzerine çalışanların mutlaka uğramaları gereken IRCICA Kütüphanesi'nin, başta kitap olmak üzere, yüz otuz farklı dilde dört yüz binden fazla materyale sahip olduğunu, yetmiş beş ülkeden 582 kişi ve kurumla yayın değişimi faaliyetinde bulunduğunu ve dünyanın her yerinden erişim imkânı sağlayan bir teknolojiyle donatıldığını söylersem, nasıl bir kütüphaneden söz ettiğim daha iyi anlaşılır.

Bir zamanlar Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nde korunan Yıldız Albümleri'nin bir kopyasına da sahip olan IRCICA Kütüphanesi'nin ilim âlemine hayırlı olmasını diliyorum. b.avvazoglu@zaman.com.tr

---

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Troya, Hektor ve Fâtih

Beşir Ayvazoğlu 2009.05.28

Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay, Samsun'da minyatür "Amazon Kenti"ni gezerken heyecanlanmış ve Akdeniz'den gelen gemilerin Çanakkale Boğazı'na girerken görebilecekleri dev bir Hektor heykeli yaptırma hayalinden söz etmiş.

Çünkü Hektor, Yunanlılara karşı Anadolu'yu savunan bir kahramanmış! Gazete haberlerine göre, Sayın Günay, aynı hayalini Plan ve Bütçe Komisyonu'nda, bakanlığının bütçesi görüşülürken de dile getirmiş.

Bir zamanlar Sabahattin Eyüboğlu ve dostlarının hayallerini süsleyen Troya efsanesi sık sık ısıtılıp önümüze sürülüyor. Hatırlar mısınız, bilmiyorum, 1988 yılında rahmetli Turgut Özal'ın imzasıyla yayımlanan La Turquie en Europe adlı kitapta bu efsaneyle ilgili şaşırtıcı görüşler öne sürülmüş ve basında günlerce tartışılmıştı. Bu görüşler ana hatlarıyla şöyle özetlenebilir: Yunanlılara mal edilen medeniyet aslında Anadolu'da doğmuştur; Batı medeniyetinin beşiği Yunanistan değil, Anadolu'dur. Fâtih, Mora seferiyle antik çağda Troya'ya, dolayısıyla Anadolu'ya saldıran Yunanlılardan intikam almak istemişti. Avrupalıların Çanakkale'ye hücumu, Yunanlıların Troya'ya saldırısını andırmaktadır. Çanakkale savunmasının büyük kumandanlarından olan Mustafa Kemal'in buna benzer düşünceleri vardı, vb.

İsmet Paşa'nın damadı Metin Toker, o tarihte bu görüşlere şiddetle karşı çıkmıştı.

Sabahattin Eyüboğlu, Fâtih'in Yunanlılardan Hektor'un öcünü aldığı görüşünü, Montaigne'nin bir denemesinden almıştır. Hakikaten Montaigne, Fâtih'in Papa II. Pius'a yazdığı bir mektupta, "İtalyanların bana düşman olmalarına şaşıyorum. Biz de İtalyanlar gibi Troyalıların soyundanız. Yunanlılardan Hektor'un öcünü almak benim kadar onlara da düşer; onlarsa bana karşı Yunanlıları tutuyorlar" dediğini iddia eder.

Sabahattin Eyüboğlu, Montaigne'nin bu cümleleri hakkında Yahya Kemal ve Mükrimin Halil Yınanç'ın görüşlerini almak istemiş, fakat onlar bunu Montaigne'nin uydurmuş olabileceğini söyleyerek gülmüşler. Geniş tarih bilgileriyle tanınan bu iki adamın gerçeği (!) kabul etmek istememelerine içerleyen Eyüboğlu, bunları anlattığı "İlyada ve Anadolu" başlıklı yazısında şöyle diyor:

"Birkaç ay önce bir anıt jürisiyle Dumlupınar'a gitmiştim. Dumlupınar Savaşı'nda bulunmuş emekli bir albay bize Mustafa Kemal Paşa'nın meydan savaşına kumanda ettiği yerde, zaferin nasıl kazanıldığını anlatıyordu. Başkumandanın ağzından o günlerde duyduğu sözlere birden şunu da ekledi: 'Dumlupınar'da biz Yunanlılardan Troyalıların öcünü aldık!' Fâtih'le Mustafa Kemal'i buluşturuveren bu söz yerimden hoplattı beni."

Bu görüşü, İlyada'yı bir Türk destanı olarak benimsemenin ve "batı uygarlığı"na girmenin kolay yolunu gösterdiğini düşündüğü için hararetle savunan Eyüboğlu meselenin peşini bırakmaz ve bir yemekte Falih Rifki'ya Atatürk'ten böyle bir söz duyup duymadığını sorar. Ne var ki ondan da canını çok sıkan bir cevap alacaktır: "Duymadım, böyle bir söz söylemiş olamaz. Uydurmadır!"

Doğrusu, ben de Fâtih'in Troyalıların öcünü almak gibi bir amacının olamayacağını düşünür, hatta onun böyle bir bilgiye sahip olabileceğine pek ihtimal vermezdim. Kritovulos'un Karolidi tarafından Türkçeye çevrilen ve Tarih-i Sultan Mehmed Hân-ı Sanî adıyla yayımlanan kitabındaki şu cümleleri fark edinceye kadar:

"Fâtih hazretleri burada Achileus ve Ajas vesair kahramanların gömülü bulundukları yerleri araştırmış ve Homeros'un büyük övgüyle söz ettiği bu kişileri ve yaptıkları büyük hizmetleri hatırlayarak haklarındaki takdîrkâr hislerini belirtmiş ve kendilerini övmüşlerdi. Padişahın başını sallayarak şu sözleri söylediği rivayet edilir: 'Cenab-ı Hak, beni bu şehrin ve halkının müttefiki olarak bu zamana kadar sakladı ve korudu. Biz bu şehrin düşmanlarına galip geldik ve onların yurtlarını aldık. Burasını Makedonyalılar ve Teselyalılar ve Moralılar almışlardı. Bunların biz Asyalılara karşı defalarca yaptıkları kötü davranışların intikamını, aradan birçok devirler ve yıllar geçmesine rağmen onların ahfâdından aldık."

Stefanos Yerasimos da beş altı yıl önce yayımlanan "Rönesans Aydınlarının Türklere Bakışı: Türkler Romalıların Mirasçısı mıdır?" başlıklı makalesinde, Fâtih'in bu sözlerini yerli yerine oturtmamızı sağlayan bilgiler vermişti.

Fâtih, muhtemelen Troya efsanesini ve bu efsanede isimleri geçen Aşil, Hektor gibi kahramanların isimlerini hizmetine aldığı Bizanslı tarihçi Kritovulos'tan öğrenmişti. Yine onun vasıtasıyla, Rönesans aydınlarınca savunulan Türklerin Troyalıların soyundan geldiğine dair düşünce ve tasavvurlardan haberdar olarak bundan bir "imperium" projesi çıkardığı anlaşıyor.

Fâtih'in XV. yüzyılda Troya'ya ve onu Yunanlılara karşı savunanlara ilgi duyması sadece ufkunun ve hayalinin genişliğini değil, kendine güvenini de gösterir. Bugün Çanakkale Boğazı'nın girişine dikilecek dev bir Hektor heykeli ise, bana sorarsanız, tam tersini... b.ayvazoğlu@zaman.com.tr

---

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Fetih bir medeniyet projesiydi

Beşir Ayvazoğlu 2009.06.04

29 Mayıs akşamı televizyonda haber kanallarından birini seyrederken İstanbul surlarına doğru koşuşturan Yeniçeri kılıklı birtakım adamlar gördüm ve hemen kanal değiştirdim.

Haberin devamını seyretmediğim için takaların bu yıl da tekerlekler üzerinde karadan yürütülüp yürütülmediğini ve takma sakallı yaşlı bir Fatih'in şehre yeniden girip girmediğini bilmiyorum.

Fetih yıldönümlerinde yapılan törenlerden hiç hazzetmedim. Bana sorarsanız, bu törenler "Kahpe Bizans" sululuğundan pek de farklı değil; daha açık bir ifadeyle, fetih yüceltilmiyor, tam aksine, karikatürize ediliyor. Çok başarılı bir çalışma olan "Fetih Panoraması" yeter; İstanbul'u her yıl yeniden fethetme şaşkınlığına artık son verilmeli, bu benzersiz şehri bir yıllığına Avrupa'nın değil, sonsuza kadar Türk ve İslâm dünyasının "kültür başkenti" yapmak için ciddi projeler geliştirilmelidir.

Fetih, bir şehrin el değiştirdiği sıradan bir hadise değil, bir medeniyet projesidir. Türk tarihçilerinin henüz doğru dürüst bir biyografisini yazamadıkları -ne yazık ki hâlâ Franz Babinger'e mahkûmuz- Fatih'in ne kadar açık

görüşlü ve geniş ufuklu bir padişah olduğunu henüz yeterince anlayabilmiş değiliz.

Geçen haftaki yazımda Fatih'in Troya efsanesinden bir imparatorluk projesi çıkardığını söylemiştim; kendini aynı zamanda "Kayser-i Rum" yani Roma imparatoru olarak gördüğü için Bizans mirasına da sahip çıkan Fatih'in fetihten hemen sonra kurduğu müesseselerden biri Nakışhane'ydı. Hiç vakit geçirmeden Rumeli ve Anadolu taraflarından sanatkârların aileleriyle birlikte "payitaht"a gönderilmesini istemesi, İstanbul'u sadece siyasî bir merkez değil, aynı zamanda bir "kültür başkenti" yapma niyetinde olduğunu; öte yandan Bizanslı ve Venedikli danışmanlar edinip sarayını İtalyan sanatçılara da açması, projesini zamanla dünya ölçeğinde genişlettiğini göstermektedir. İtalya'dan başta Bellini olmak üzere birçok sanatçının İstanbul'a geldiğini, Da Vinci ve Michalengelo gibi büyük isimlerin de gelmek istediklerini ayrıca hatırlatmaya gerek var mı?

Fatih'in sadece Batı'ya değil, Doğu'ya doğru da genişleyen hayalleri vardı. Kendisinden önceki padişahların aksine, Anadolu'daki Oğuz devletlerini pek ciddiye almıyordu; ilk fırsatta hepsini ortadan kaldırarak devletini bir "cihan devleti", bir "imparatorluk" yapmaya kararlıydı. Doğuda rekabet edebileceği tek güç vardı: Timurîler. Maverâünnehir ve Horasan bölgesinde hüküm süren bu büyük Türk devletinde ikinci dil gibi kullanılan Farsçaya da Latince ve İtalyanca gibi ihtiyacı vardı.

Her alanda Timurîlerle boy ölçüşen Fatih, Maverâünnehir'de yaşayan büyük ilim ve edebiyat adamlarını İstanbul'a çekmeye çalışmıştı. İstanbul'dan zaman zaman hediyeler alan Ali Şir Nevai, Fatih ve oğullarının nazarında çok itibarlıydı ve ricaları asla geri çevrilmezdi. Büyük metematik ve astronomi bilgini Ali Kuşçı'yi Semerkant'tan getirtmeyi başaran Fatih'in Nevai'yi davet edip etmediğini bilmiyoruz, ama onun yakın dostlarından olan ve Herat'ta yaşayan büyük sufi şair Molla Cami'yi mutlaka yanında görmek istiyordu; bunun için birkaç defa teşebbüste bulunmuştu. İstanbul sarayında Uygur alfabesi de kullanılıyor ve Çağatay Türkçesini bilen kâtipler görev yapıyordu.

Gedik Ahmet Paşa kumandasındaki İtalya seferi ve kendi kumandasındaki Doğu seferi, Fatih'in Doğu'yu ve Batı'yı içine alan "imperium" projesini gerçekleştirmek üzere harekete geçtiği anlamına gelmektedir. Esasen onun döneminde Balkanlar büyük ölçüde fethedilerek yirminci yüzyılın başlarına kadar devam eden kısmî bir Avrupa Birliği gerçekleştirilmiş ve İstanbul bir dünya başkenti haline gelmişti. Büyük bir telaşa kapılan Avrupalıların Fatih'i ortadan kaldırmanın yollarını aradıkları düşünülebilir. Bu bakımdan bu büyük hükümdarın beklenmedik ölümü konusunda yapılan tartışmalarda, doktoru tarafından zehirlenerek öldürüldüğünü iddia edenlerin gerekçeleri daha sağlam görünmektedir.

Osmanlı Devleti'nin bir imparatorluğa dönüşmesini sağlayan, Fatih'in vizyonudur. Çok kültürlü yapı, kaçınılmayan fiilî bir durum değil, şuurlu bir tercihti. Bu tercihin sonucu olan 'Millet Sistemi', bütün azınlıklara kendi dillerini ve kültürlerini yaşama imkânı sağlamıştı. Esasen imparatorluk olmanın başka yolu da yoktu.

Fatih'in hayali kendisinden sonra gelenlerce belli ölçüde gerçekleştirilmiştir; ancak onun kadar açık görüşlü olmadıkları, biraz da kendilerine duydukları aşırı güven yüzünden Avrupa'da neler olup bittiğini merak etmedikleri için bütün dünyayı bir "barış küresi" haline getirebilecek süreci iyi yönetememişlerdir. Fatih'in vizyonu doğru anlaşıldığı ve iyi anlatıldığı takdirde, insanlığın geleceğini kurtarabilecek gerçek "küreselleşme"nin sırları çözülebilir.

Osman Şevki Uludağ ve Necdet Yaşar

Beşir Ayvazoğlu 2009.06.11

Osman Şevki Uludağ ismini hiç duymuş muydunuz? Bursa'daki Keşiş Dağı'nın onun teşebbüsüyle Uludağ'a dönüştüğünü söylersem, belki bilenler çıkar. 1930-1950 yılları arasında yayımlanan gazeteleri ve eski musiki mecmualarını tarayanlar da bu isimle sık sık karşılaşmış olmalıdırlar.

Bulgaristan göçmeni bir ailenin çocuğu olarak 1889 yılında Bursa'da doğan ve Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane'yi bitiren Osman Şevki Bey, 1925 yılında Coğrafya Encümeni üyeliği sırasında ilmî bir araştırma gezisine katılarak Keşiş Dağı'nın zirvesine tırmanmış ve heybetinden etkilendiği bu dağa "Uludağ" ismini vermiş. Bu sebeple Atatürk tarafından hem Uludağ soyadıyla, hem de Konya milletvekilliğiyle "onur"landırılmış.

Kendi neslinden birçok tabip gibi, başta tıp tarihi olmak üzere, Türk kültürünün çeşitli meseleleriyle ciddiyetle ilgilenen Dr. Osman Şevki Bey'in ilgi alanlarından biri de musikidir. Tıbbiye'de okurken, İsmail adında, Dede Efendi'yi tanımış, Dellalzâde'yle arkadaşlık etmiş bir Mevlevi dervişiyile tanışır ve bu yüz yaşını devirmiş dervişten birçok eseri geçerek eski musikimizin büyümlü dünyasına girer.

Onun ayırıcı vasıflarından biri, yaşadığı devrin havasına kapılarak sevdiği ve bestekâr olarak da bizzat iştigal ettiği musikiye ihanet etmemiş olması, bu musiki hayatımızdan bütünüyle silinip müzeye kaldırılmak istenirken yapılanların yanlış olduğunu büyük bir cesaretle söyleyerek sert polemiklere girmiş olmasıdır. Gerçi eski musikinin radyolarda icrasının da yasaklandığı 1934 yılında yazdığı yazılar, devrin havasından az çok etkilendiğini gösteriyor, ama 1940 yılında TBMM'de Devlet Konservatuvarı Kanunu görüşülürken devrin Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'le giriştiği tartışmalar ve savunduğu fikirler, hakikaten, Bülent Aksoy'un dediği gibi "cesaret işi"dir.

"Konya Saylavı" Osman Şevki Bey, Türk musikisinin bütünüyle dışlandığı Devlet Konservatuvarı kanun tasarısını son derece sağlam bir mantıkla eleştirmiş ve bir Türk Musikisi Şubesi'nin de kurulması gerektiğini ısrarla savunmuştur. Onun bu görüşlerinin kaale alınmadığını, kanunun aslında kendisi de bir Türk musikisi bestekârı olan Maarif Vekili'nin istediği gibi çıktığını hatırlatmaya gerek var mı? Ancak Osman Şevki Bey pes etmeyecek, mücadelesini hayatının sonuna kadar (1964) devam ettirecektir.

Osman Şevki Bey'in mücadelesini bütün yönleriyle öğrenmek isteyenler, Pan Yayıncılık tarafından birkaç ay önce yayımlanan Bir Kültür Savaşçısı: Dr. Osman Şevki Uludağ -Musiki Yazıları- adlı kitabı okumalıdırlar. İrem Ela Yıldızeli, büyükdedesinin yazlarını, günlük notlarını, mektup ve fotoğraflarını babaannesinin evinde bir dolapta bulmuş ve yayına hazırlamış. Bülent Aksoy'un "Çok Yönlü Bir Aydın: Osman Şevki Uludağ" başlıklı bir takdim yazısıyla başlayan kitap, Uludağ'ın musiki yazılarından oluşuyor. Pan Yayıncılık, merhumun günlüklerini de yayımlayacak. Söz konusu kitaptaki yazıların bazılarını daha önce okumuştum; benim asıl merak ettiğim, günlükler ve mektuplar...

Rauf Yekta Bey, Osman Şevki Uludağ, Hüseyin Sadeddin Arel gibi isimler tarafından verilen mücadele, kısa vadede sonuç alınamamış olsa da boşa gitmemiş, eski musiki onların gayretleriyle evlerde, kahvelerde, derneklerde devam etmiş ve -ne yazık ki uzun süre kurumsal destekten mahrum kaldığı için yaratıcılığını büyük ölçüde yitirerek- bugüne ulaşmıştır. Ancak bu sancılı ara dönemde her şeye rağmen Necdet Yaşar gibi büyük icracıların yetiştiği de bir gerçektir.

Türk musikisinin horlandığı, devlet kurumlarından dışlandığı yıllarda bu musikiye ilgi duyanların neler yaşadıklarını, hangi zorluklarla boğuşmak zorunda kaldıklarını, 1920'lerden bugüne Türk musikisinin hangi

badireleri atlattığını, musiki mahfillerini ve kurumlaşma yolunda verilen mücadelenin seyrini merak edenler, Gonca Tokuz'un kısa bir süre önce yayımlanan Tanburî Necdet Yaşar: Anılar-Dostlar adlı kitabını da okumalıdır. Ersu Pekin tarafından tasarlanan ve Brainstorm tarafından yayımlanan bu nefis kitap, değerli sanatkârla uzun mülâkatlar yapılarak hazırlanmış. Çok sayıda fotoğrafla aynı zamanda bir albüm niteliği kazanan ve iki ana bölümden oluşan kitabın ikinci bölümünde dostları Necdet Yaşar'ı anlatıyorlar.

Az kalsın unuttuyordum; Tanburî Necdet Yaşar kitabındaki önsöz Neyzen Niyazi Sayın'ın imzasını taşıyor. Bu yazıyı onun şu cümleleriyle noktalamak istiyorum: "Necdet'in tanburunda Yorgo Bacanos'un lavta mızrabını, Tanburî Cemil'in ölmez nağmelerini, Baba Mesut'un mızrapsız olarak parmağıyla çıkan bir Oskiyam tarzını her zaman görebilirsiniz. Hatta dikkat edilirse Semilerin, Osmanların sadalarını da bulabilirsiniz (...) Cemil'in ruhunun bulunduğu bu gönül bahçesinde onun olgun, velud nağmeleri her zaman yaşayacaktır."

Meraklısı için not: Sözünü ettiğim iki kitap da birer CD ile zenginleştirilmiş. b.ayvazoglu@zaman.com.tr

---

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Beyazıt Devlet Kütüphanesi 125 yaşında

Beşir Ayvazoğlu 2009.06.25

Beyazıt Devlet Kütüphanesi, 25 Haziran 1884 tarihinde, yani bundan tam 125 yıl önce raflarına bir takım Naima Tarihi konularak dualarla açılmıştı. İsmi Kütüphane-i Umumi-i Osmanî olmakla beraber daha çok "Kütüphane-i Umumi" veya "Umumi Kütüphane" diye anılırdı.

Avrupa ülkelerindeki Nationale Bibliotheque'lere benzeyen bir kütüphane kurma fikri ilk defa 1870 yılında Hadika gazetesinde dile getirilmiştir. Ülkede basılan bütün eserlerin toplanabileceği, satın alma ve bağışlarla sürekli zenginleşecek bir kütüphane ihtiyacı zamanla daha fazla hissedilerek 1880'lerin başında teşebbüse geçilir. Böyle bir kütüphanenin ne kadar önemli ve gerekli olduğunu hemen kavradığı şüphesiz olan II. Abdülhamid'in iradesi de çıkınca, mekân olarak seçilen Bayezid Külliyesi imaret binası restore edilir, cephesi yenilenerek Türkiye'nin ilk millî kütüphanesi açılır.

Kütüphane-i Umumi-i Osmanî'nin kitap ve süreli yayın koleksiyonları tahminlerin de üzerinde bir hızla artmıştır. Bu süreç, 1934 yılında çıkan 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'yla hızlanır, çünkü derlenecek eserlerin bir nüshası da Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne verilecektir. Milletlerarası ölçüde ilk kataloglama da bu kütüphanede gerçekleştirilir, ardından Dewey Onlu Sistemi'ne geçilerek daha gelişmiş kataloglar yapılır.

Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nin önünde 1940'larda ve 50'lerde, açılış saatinden önce gelen okuyucuların uzun kuyruklar oluşturduğu söylenir. İmaret binası artık ihtiyaca cevap vermemektedir.

Hoca Tahsin Efendi, İsmail Saib Sencer, Necati Lugal ve Sadettin Nüzhet Ergun gibi büyük âlimlerin müdürlük yaptığı bu kütüphanede asıl büyük atılım Muzaffer Gökman döneminde gerçekleştirilir. İmaret binasının restore edilmesini sağladığı gibi yeni mekânlar da bulan Gökman'ın büyük hizmetlerinden biri, hemen

bitişikteki Dişçi Mektebi'ni kütüphaneye kazandırmış olmasıdır. Vakıflar'dan Bayezid Külliyesi Sıbyan Mektebi'ni de isteyen Gökman, hatıralarında bunun için verdiği mücadeleyi uzun uzadıya anlatır.

Kaderin garip bir cilvesidir; Sıyan Mektebi'ne yerleşen ve zamanla sahipsiz kalan Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nin koleksiyonları şimdi Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde...

Muzaffer Gökman'dan sonra Hasan Duman, Yusuf Tavacı ve Şerafeddin Kocaman'ın müdürlük yaptığı Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde bu görevi şimdi Sema Süheyla Şentürk Hanımefendi vekâleten yürütüyor. Kısa bir süre önce emekliye ayrılmak zorunda kalan Şerafeddin Bey, selefleri gibi, kendini bu önemli "hazine"ye adanmış seçkin bir kütüphaneciydi; ne yazık ki şimdi kötü bir hastalıkla boğuşuyor ve dualarınızı bekliyor. Aziz dostuma âcil şifalar diliyorum.

Şerafeddin Bey, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nin sürekli artan problemlerini çözmek için çırpınırdı. Böyle büyük bir kütüphanenin ihtiyaçlarının ve problemlerinin de büyük olması tabiidir.

Bildiğim kadarıyla, kitaplar 1988 yılından sonra bilgisayar ortamında kaydedilmeye başlanmıştı. Künyeleri 1988 yılına kadar kart kataloglarına kaydedilen 370.000 adet kitapla bugüne kadar kayıt işlemi yapılamayan 60.000 civarında kitabın tasnif edilmesi ve bibliyografik künyelerinin kütüphane otomasyon sistemine aktarılması gerekiyor. Nadir eserler koleksiyonundaki 30.000 adet eski harfli basma eserin ve 400 civarındaki eski harfli süreli yayının bibliyografik künyelerinin kütüphane otomasyon sistemine aktarılması, cilt bakım ve onarımının yapılarak dijital ortama aktarılması şart. Aynı işlemler, Latin harfli Türkçe gazete ve dergilerle harita, afiş, para, pul ve kartpostal koleksiyonları için de yapılmalıdır.

Dijital ortama aktarılabilecek olan yazma ve basma kitaplarla süreli yayınların okuyucu hizmetine sunulabilmesi için; en az 20 bilgisayarlı ana bilgisayarla entegre, şifreli, üyelik sistemine dayalı özel bir yazılıma sahip dijital okuma salonu kurulmalı, kütüphanenin web sitesi çağın ve kütüphanenin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden yapılandırılmalıdır. Bütün bu ihtiyaçların 2010 Kültür Başkenti bütçesinden ayrılacak bir ödenekle karşılanabileceğini düşünüyorum.

Son olarak Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde ciddi bir restorasyona ihtiyaç bulunduğunu hatırlatmak isterim. İmaret kısmı İl Özel İdaresi tarafından restore ediliyor; fakat diğer kısımları için ödenek ayrılmadığını duydum.

Merak ettiğim husus, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kütüphanelerle ne zaman ilgilenmeye başlayacağıdır. Halk kütüphaneleri bir an önce belediyelere devredilmeli, Süleymaniye ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi gibi önemli kütüphaneler için özel bir statü getirilmelidir. Unutulmasın ki, bu kütüphaneler millî hafızamızdır.

Gönül isterdi ki bu Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nin 125. yılı zengin bir program dizisiyle kutlansın! Kimin umurunda? b.ayvazoglu@zaman.com.tr

---

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Karpat Hoca'ya göre Türk aydınları

Beşir Ayvazoğlu 2009.07.02

Hatırlarsınız; eskiden kitapların üst tarafları genellikle tıraşlanmazdı; şimdi sadece ara sıra zarf açmak için kullandığımız, kalemliklerimizde boynu bükük bekleyen açacaklarla yeni aldığımız kitapları açardık. Sizi bilmem ama, benim için bu başlı başına bir zevkti.

Hâlâ sahhaflarda formları açılmamış iyi bir kitap görürsem alıyor ve açacaklarımı memnun ediyorum. Prof. Dr. Kemal H. Karpat'ın Türk Demokrasi Tarihi adlı kitabı da formlarını açmadan okuyamayacağınız kitaplardandı; 1967 yılında İstanbul Matbaası'nda tipo tekniğiyle basılan o beyaz kapaklı, dikişsiz formalı güzel kitabı 1970'lerin ortalarında satın alıp epeyi okumuş, fakat bitirmeden bir dostuma kaptırmıştım. Birkaç yıl önce bir sahhafta aynı baskıyı formları açılmamış bir halde bulunca kaybettiğim çok değerli bir şeyi bulmuş gibi sevindiğimi hatırlıyorum. Hemen büyük bir iştahla baştan sona okumuş, bazı çalışmalarım da kaynak olarak kullanmıştım.

Türk Demokrasi Tarihi, Karpat Hoca'nın aslında İngilizce yazdığı, 1959 yılında Princeton Üniversitesi tarafından yayımlanan bir kitabının Türkçe tercümesidir. Bu çok önemli eserinde, Türkiye'yi çok partili sisteme geçişe zorlayan süreçleri ve yeni sistemin getirdiklerini enine boyuna tahlil eden Hoca'nın meselelere o yıllarda herkesten nasıl farklı baktığını ve ne kadar doğru tespitlerde bulunduğunu görerek hayret ediyorsunuz. Türkiye'de birçok tarihçi ve siyaset bilimci bugün bile onun 1950'lerde yakaladığı seviyenin çok uzağındadırlar. Esasen kitabın önsözü, değeri hakkında önemli ipuçları veriyor ve sizi bir an önce tamamını okumaya icbar ediyor. Bu kitabın bir fikir isyanından doğduğunu söyleyen Hoca'nın şu cümlelerine öncelikle dikkatinizi çekmek isterim:

"Bu isyan bir yandan bazı batılı bilgin ve yazarların Türkiye ve Türk meselelerini gereğiyle değerlendirmeden sübjektif fikir yürütmelerine karşıdır. Bunların birçoğu Türkiye'yi tarihî rolünü oynamış, modernleşmenin yarı yolunda takatini tüketmiş, varlığını büyük devletlerin yanına sığınmakla koruyabilen bir ülke olarak görmektedirler. Hâlbuki biz Türkiye'nin sonsuz kuvvet kaynaklarına sahip olduğuna bütün varlığımızla inanmaktayız."

Karpat Hoca, fikir isyanının sadece Türkiye hakkında böyle düşünen yabancılara karşı değil, aynı zamanda Türk fikir hayatını etkileyen ve kendilerine "aydın" diyen üç grup okumuşa karşı olduğunu söylüyor. Birinci grup, kendini "ilerici" diye tanımlayan, toplumdaki tamamen ayrı düşmüş, "edindikleri bilgiyi sanki insanüstü kaynaklardan geliyormuş gibi kendilerini halktan üstün ilan etmek için bir araç olarak kullanmaktan çekinmeyen" aydınlardan oluşur. Bunlar "Türk toplumunun meselelerini yabancılara gözleriyle görüp, yabancılara Türk toplumu hakkında besledikleri yanlış görüşleri ve olumsuz duyguları çabucak kabullenerek bunları çeşitli parlak isimler altında kendi fikir mahsulleri imiş gibi yaparlar. Bunlar, yarı müstemleke kültürünün en canlı misalleridir."

İkinci gruptaki aydınların da çağımızın yarattığı sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçları yok sayarak tarihin romantik hayalleri içinde yaşayan ve değişmeye inanan "mukaddesatçı" ve "ırkçı" aydınlarla bunların tam karşısında gibi görünen oportünist maddiyatçılardan oluştuğunu düşünen Karpat Hoca, üçüncü grup olarak, belli bir ideolojiyi bütünüyle kabul ettiğimiz takdirde bütün meselelerin toptan çözülebileceğini zanneden ve kendi dar görüşleriyle bağdaşmayan her düşünceyi hiç tartışmadan reddeden Marksist aydınları gösteriyor.

Bu eleştiriler, hiç şüphesiz, Türkiye'nin meselelerine bütün bu aydın gruplarından farklı bakmak gibi bir iddiayı ihtiva ediyor. Karpat Hoca'nın gerek Türk Demokrasi Tarihi'yle, gerekse daha sonra yayımlanan ve kendisine milletlerarası çapta şöhret ve itibar kazandıran ufuk açıcı eserleriyle bu büyük iddianın hakkını verdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Sadece Türkçe yayımlanan, yerim dar olduğu için isimlerini zikredemediğim kitapları bile onun ilgi alanları ve yaklaşım tarzı hakkına fikir vermeye yeter.

Aslen Dobruca Türklerinden olan Kemal Karpat Hoca'nın şaşırtıcı hayat hikâyesi başka bir yazının konusudur. En iyisi, İmge Kitabevi'nce geçen yılın sonlarında Dağı Delen Irmak adıyla yayımlanan nehir söyleşiyi okumak... Emin Tanrıyar tarafından yapılan bu uzun söyleşide, bir ilim adamının kendini var edebilmek için verdiği büyük mücadeleyi, yaşadığı sıkıntıları, hayallerini, hayal kırıklıklarını öğreniyor, kendinizi ona daha yakın hissetmeye başlıyorsunuz.

Evet, Karpat Hoca, büyük bir ilim adamı ve mütefekkindir; Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu yıl "Onur Ödülü"nü ona vererek isabetli bir seçim yapmıştır. Kendisini bütün kalbimle tebrik ediyor, uzun ve verimli bir ömür diliyorum. b.ayvazoglu@zaman.com.tr

---

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kim demiş, 'Bir kavm türbedârın'?

Beşir Ayvazoglu 2009.07.09

Hamdullah Suphi Tanrıöver, 1947 yılında toplanan CHP Yedinci Kurultayı'nda yaptığı konuşmada, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 677 sayılı "Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Birtakım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun" görüşülürken dile getirdiği itirazlardan söz eder ve itirazlarına ısrarla devam edince, Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine yanında yer göstererek "Bekle, on onbeş sene bekle, bütün türbeleri sana vereceğiz!" dediğini söyler.

Tanrıöver, en azından Osmanlı padişahlarının türbelerinin ziyarete açılması için sonuna kadar mücadele etmiş, bu konudaki fikirlerini söz konusu kurultayda da kararlı bir biçimde savunmuş ve derin bir fikir ayrılığına düştüğü CHP ile yollarını bu kurultayda ayırmıştır. Ancak CHP, iktidarın elinden gitmek üzere olduğunu fark edince bir dizi taviz vermek zorunda kalacak, türbeler konusunda da Tanrıöver'in dediğine gelecektir. 1 Mart 1950 tarihinde çıkarılan 5566 sayılı kanunla, "Türk büyükleri"ne ait türbelerle sanat değeri taşıyan türbelerin Milli Eğitim Bakanlığı'nca açılıp bunların bakımı için gerekli memur ve hizmetlilerin tayin edilebileceği hükmü getirilir. Türbe listesi Milli Eğitim Bakanlığı'nca hazırlanarak Bakanlar Kurulu'na sunulacak, onaylananlar ziyarete açılacaktır.

Kanun yürürlüğe girer ve Türkiye genelinde on dokuz türbe ziyarete açılır. İstanbul'da açılanlar Fatih, Yavuz, Kanuni, II. Mahmud, Barbaros, Mimar Sinan, Mustafa Reşid ve Gazi Osman Paşa türbeleridir. Fakat... İsterseniz, Abdülhak Hâmid'in "Merkad-i Fatih-i Ziyaret" şiirinde "Durmuş başında bekler, bir kavm türbedârın" dediği Fatih türbesinin o günlerde ne halde olduğunu Altan Deliorman'dan dinleyelim: "Köşeler örümcek ağlarıyla kaplıydı. Duvarlar pislikten esmerleşmişti. Birkaç parça eşyanın üstü tozdan bir tabaka ile örtülmüştü. Sandukanın üzerindeki örtü yırtılıp parçalanmış, çevresindeki demir mahfaza ise yer yer eriyip paslanmıştı. Hâsılı, burası Fatih'in türbesi olmasa, girilecek gibi değildi."

Fatih'in türbesi böyleyse, gerisini siz düşünün. Milli Eğitim Bakanlığı'nın aslî vazifesi olmadığı için ziyarete açılan türbeler yıllarca kendi haline bırakılmıştı; bu yüzden 1990 yılında çıkarılan bir ek kanunla görev Kültür Bakanlığı'na devredildi, ne var ki problem çözülmüş değildi; Kültür Bakanlığı da yüzlerce türbeyi -bırakın

onarımını- koruyacak imkânlarla bile sahip değildi. 2005 yılında, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile Vakıflar Genel Müdürlüğü arasında yapılan protokolle bu problem az çok aşıldı.

İstanbul Türbeler Müze Müdürü Hayrullah Cengiz'in verdiği bilgiye göre, 120 türbeyi onarma işini üstlenen Büyükşehir Belediyesi, otuz iki türbenin restorasyonunu ihale aşamasına kadar getirmiş. Ancak nedense işler bu noktada tıkanıp kalmış. Anladığım kadarıyla, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi arasında ciddi bir yetki karmaşası yaşanıyor.

İşin kötüsü, 2005'te imzalanan protokolle, on önemli türbedeki yirmi dokuz güvenlik görevlisini sağlayan İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bu yıl yaptığı güvenlik ihalesinde türbelerin yer almamış olmasıdır. Bu sebeple türbelerde görev yapan güvenlik elemanlarını, kısa bir süre önce de temizlik görevlilerini geri çeken Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü'nü bazı önemli türbeleri ziyarete kapatmak zorunda bırakmış. Açıkçası, bugün Fatih, II. Bayezid ve Sultan I. Ahmed türbeleri dışındaki padişah türbelerini ve diğer türbeleri ziyaret edemezsiniz! Çünkü kapılarına kilit vuruldu. Bir de Eyüp Sultan, Aziz Mahmud Hüdaî, Sümbül Efendi ve Merkez Efendi gibi halkın çok rağbet ettiği türbeler açık, o kadar...

Bu türbeleri yaptırırlar, bir zamanlar, bakım ve onarımlarının yapılabilmesi için vakıflar kurmuş, akarlar bağlamışlardı. Hepsini yağmalandı!

Türbeler Müze Müdürlüğü, kapatıldıkları tarihe kadar bu türbelerde muhafaza edilen maddî ve manevî değerleri çok yüksek eşyayı (Kâbe örtüleri, Sakal-ı Şerifler, yazma Kur'an'lar, puşideler, hüsnühat levhaları, şamdanlar, rahleler vb.) koyacak bir depoya bile sahip değil. I. Ahmed türbesinin hemen yanında, yirmi altı odalı Sultanahmet Medresesi'ni talep eden müdürlük, bu binayı türbe eşyasının korunup teşhir edilebileceği bir müze ve restorasyon çalışma atölyesi haline getirmeyi düşünüyor. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ne tahsisli olmakla beraber âtil vaziyette duran bu medrese umarız türbelere tahsis edilir ve umarız Devlet Arşivleri de yeni binasına bir an önce kavuşur.

Türbelerini bile korumaktan âciz bir devlet neyi koruyabilir? b.ayvazoglu@zaman.com.tr

---

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Topkapı Sarayı ve Batı müziği

Beşir Ayvazoğlu 2009.07.16

Alperen Ocakları'na mensup gençler, Topkapı Sarayı birinci avlusunda İdil Biret tarafından verilen konseri protesto etmişler. Elbette herkesin beğenmediği, doğru bulmadığı şeyleri protesto etme hakları vardır; ama bu protestonun mantıklı gerekçelere dayandırılması, zekice ve medenice yapılması gerekir.

Gördüğüm kadarıyla, Alperenler, hoyratça gösterileriyle, mensup oldukları hareket hakkındaki yanlış fikir ve imajlara güç kazandırmaktan başka bir şey elde edemediler. Neyse ki kamuoyunu birkaç gün meşgul eden bu olay önceki gün tatlıya bağlandı. Alperenler Ocağı Genel Başkanı ile İdil Biret'in buluşması tansiyonu düşürdü.

Ben Batı müziğinin devlet eliyle topluma zorla kabul ettirilmek istenmesini her zaman eleştirdim; ama eleştirilerim, bu müziğe düşman olduğum anlamına gelmiyor; aksine Türk müziğini devlet kurumlarından kapı dışarı edecek kadar ileri giden yasakların yarattığı tepkiler yüzünden Batı müziğinin imkânlarından yeterince istifade edemediğimiz fikrini savundum.

Doğru bulursunuz veya bulmazsınız, Batı müziği XVII. yüzyıldan beri hayatımızın bir parçasıdır. Gençler belki III. Murad devrinden itibaren Topkapı Sarayı'nda opera temsilleri verildiğini bilmiyorlardır. Türk musikisinin en büyük bestekârlarından olan III. Selim'in de Topkapı Sarayı'nda opera temsilleri seyrettiği Ruzname'sinde kayıtlıdır. Sarayda başlayan modalar önce üst tabakada kabul görür, zamanla yaygınlaşırdı. Batı müziğinin temel sazı olan piyanonun Şeyh Galib döneminde Galata Mevlevihanesi'ne bile girdiği söylenir. Ama Batı müziğinin Saray'a demir atması için II. Mahmud'u beklemek gerekecektir.

Bilindiği gibi, 1826'da Yeniçeri Ocağı ile birlikte Mehterhane de ilga edilmiş ve sarayda onun yerine kurulan askerî muzıka, yani bando takımı, ister istemez polifonik müziği de gündeme taşımıştır. Bando takımının başına Manguel adlı bir Fransız getirilir, fakat bu işi başaramayacağı anlaşıncı İtalya'dan Giuseppe Donizetti davet edilir. Bando takımını teşkil edecek elemanların yetiştirilmesi için bir de mektebe ihtiyaç vardır. Dolayısıyla ilk iş olarak bir Muzıka Mektebi açılır. Böylece Muzıka-yı Hümâyun denilen -ve Türk Musikisi bölümü de kurulup saray fasıl heyeti buraya bağlanınca Enderun'un inkırazına yol açan- saray konservatuarının temeli atılmış olur. Bu bakımdan, Muzıka-yı Hümâyun'un kuruluşu aynı zamanda bizde Batı musikisinin resmî musiki olarak kabul edildiği anlamına gelmektedir.

Bu sürecin Türk ve Batı müziği çevreleri arasında çatışmaya yol açması kaçınılmazdı. Bu çatışma hâlâ sürüyor. Aslında akli başında hiçbir müzik adamının ve hiçbir sanatseverin başka bir müziğe düşmanlık etmesi düşünülemez. Kavganın sebebi, devletin tercihini açıkça Batı müziğinden yana koymuş ve Türk musikisini, onu yaşatacak kurumlardan mahrum bırakmış olmasıdır. Resmî ideolojinin ayrılmaz bir parçası hâline getirilen Batı müziğini savunanların Türk musikisine duydukları akıllamaz düşmanlık, çatışmanın sona ermesini engellemektedir.

Türk musikisi çevrelerinin bir taraftan varlıklarını korumak için mücadele ederken, bir taraftan da Batı müziğinin imkânlarından yararlanmaya çalıştıkları ve diyalog yolları aradıkları, yani çok daha anlayışlı ve hoşgörülü oldukları bir gerçektir.

Alperenlerin ve Türk musikisine düşmanı çevrelerin bilmedikleri bir gerçek de, bazı seçkin muhafazakâr aydınların Batı musikisiyle ilişkileridir. Mesela Mehmed Âkif, Batı müziğini çok sever ve dinlerdi. Peyami Safa, hayatının belli bir döneminden itibaren ateşli bir Batı müziği taraftarı görünür; en yakın dostlarından biri besteci Bülent Tarcan'dır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hayatında Batı müziği, belki de Türk müziğinden fazla yer işgal ederdi. Nitekim Huzur romanında dört bölümlü senfoni formunu uygulamıştır. Ancak bu formu bir edebî eserde tartışmasız uygulayan ilk ve tek isim Necip Fâzıl'dır. Alperenlerin muhtemelen sadece "Çile" ismiyle bildikleri şiirin ilk adı "Senfoni"ydi ve "Allegro", "Adagio", "Andante" ve "Finale" adlı bölümlerden oluşurdu. Üstad'ın kendi sesinden şiirlerinin yer aldığı longplay'de fon müziği olarak Batı müziğinden bazı parçaları tercih ettiğini de hatırlatmak isterim.

Batı müziğine merhum Nurettin Topçu da büyük ilgi duyardı. Geçen yıl kaybettiğimiz Prof. Dr. Ahmet Yüksel Özemre büyük bir ustalıkla "arya"lar söyleyecek kadar Batı müziğine vâkıftı. Ama, hiç şüphemiz olmasın, isimlerini zikrettiğim aydınların çoğu, Batı müziğinin devlet tarafından zorla kabul ettirilmek istenmesine karşıydı. Peki, Alperenlerin yaptıklarına benzer bir protestoyu tasvip ederler miydi? Asla!

Son olarak, sigara ve alkollü içecek üreten firmaların sanat faaliyetlerine sponsorluk ederek meşruiyet aramalarını doğru bulmadığımı, ayrıca Kültür ve Turizm Bakanı'nın aşağılayıcı üslubunu hiç tasvip etmediğimi

belirtmekte fayda görüyorum.

Unutmamak gerekir ki, aşırılık aşırılığı davet eder!

Not. Biraz dinlenmek için okuyucularımdan iki hafta izin istiyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ziya Gökalp'ın Ergenekon'u

Beşir Ayvazoğlu 2009.08.06

Halen görülmekte olan meşhur dava başladıktan sonra ilgi alanıma giren ve merakımı gittikçe daha fazla kamçılayan konulardan biri de Ergenekon efsanesidir; bu efsanenin ne idüğünü geçen yılın başlarında (31 Ocak) bu köşede anlatmış olsam da konunun peşini bırakmış değilim.

Ergenekon, Ebülğazi Bahadır Han'ın bu efsaneden de söz ettiği Şecere-i Türk'ünü Türkçeye çeviren Ahmet Vefik Paşa'nın dikkatini çekmiş miydi, bilmiyorum. İkinci Meşrutiyet yıllarına kadar kimsenin söz etmediği, en azından özel bir işaretle bulunmadığı anlaşılıyor. Şimdilik bildiğimiz, efsanenin Ziya Gökalp'ın "Ergenekon Destanı" yayımlandıktan sonra tanındığı ve Balkan bozgunundan sonra bir nesli derinden etkilediğidir.

Türk Yurdu mecmuasının ikinci yılının sonunda, yani 1913 Eylül'ünde okuyucularına hediye ettiği Altın Armağan'da yayımlanan bu şiirde efsane, Gökalp tarafından aslında bulunmayan geyik ve bozkurt motifleri de eklenerek yeniden üretilmiştir. Düşmandan eşleriyle birlikte kurtulmayı başaran Nüküz ve Kıyan, beş on gece yürüdükten sonra bir tan vakti buldukları izi takip etmeye başlarlar. Bu iz yolu çok uzatırsa da sonunda karşlarına bir geyik çıkar ve onları dik bir yarın başına getirir. Bu yardan aşağı yuvarlanınca kendilerini etrafı dağlarla çevrili yemyeşil bir "bağ"da bulan Nüküz ve Kıyan'ın çocukları birbiriyle evlenerek çoğalır ve dört yüz yıl sonra Ergenekon adını verdikleri bu vadiye sığmaz olurlar. Vadide hiç kurt olmadığı halde bir gün bir bozkurt çıkagelir, bir geyiği yedikten sonra dağda bir delikten kaçıp gider. Ancak bir demirci onu takip ederek deliği keşfedecek, burada büyük bir ateş yakıp dağı eriterek genişçe bir yol açacaktır.

Manzumede kendi tarih tezini özetleyen Gökalp'ın ifade ettiği dikkate değer bir fikir de, Cengiz'in Türk soyunu toparlayarak Oğuz Han'dan beri "büyük emel"imiz olan Turan imparatorluğunu kurmuş olduğudur. Efsaneye eklediği geyik motifi muhtemelen onun bir görüşüyle ilgilidir; çünkü Moğol efsanelerine göre, Cengiz Han'ın atası gökten gönderilmiş bozkurt (Börteçine), onun karısı ise beyaz bir geyikti.

Asya'dan Anadolu'ya göçen kabilelerin getirdikleri efsanelerden bozkurtlu olanlar değil, geyikliler benimsenmiştir. Gökalp, bu gerçeğin farkında olduğu için Ergenekon'un çocuklar için masala dönüştürülmüş şekli olan ve Altın Armağan'da "Ergenekon Destanı"yla birlikte yayımlanan "Alageyik" manzumesinde yerli masal motiflerini ve halka daha yakın ve sıcak geleceğini tahmin ettiği alageyik mythe'ini kullanmıştır. Okul kitaplarına girdiği için birkaç neslin hafızasına "Çocuktum, ufacıktım/Top oynadım acıktım" mısralarıyla kazınan bu manzumede, bilindiği gibi, çocuk elindeki eriği kapan geyiğin peşine düşer ve Altın Köşk'te bir devin esir tuttuğu Dünya Güzeli'ni kurtarır. Birlikte nice dağları aştıktan sonra Demirkapı'ya, yani Ergenekon'a varırlar.

Yüzyıllar önce kapanan bu kapı "Açıl!" emriyle açılarak gizli bir yurda yol verir ve bir Bozkurt, burada yaşayan halkı Kafdağı'ndan geçirip Türk iline getirir.

Gökalp bu iki manzumeyle Ergenekon ve Bozkurt mythe'lerini Türk çocuklarının hayal dünyasına mal etmek, böylece zamanla maşeri vicdanda kabul görmesini sağlamak istemiş ve bir nesli etkilemeyi başarmıştır. Şevket Süreyya Aydemir, Suyu Arayan Adam'ın "Ergenekon" başlıklı bölümünde, Turancılığın bozgundan sonra "memleketin azçok okumuş neslinin görüş, anlayış ufkunda bir uyarıcı sabah rüzgârı gibi" estiğini söyler. Turan hayali, o yıllarda, Aydemir'e göre, mağlupların derlenip toplanarak yeni fetihler için "yeni yollar bulup mızraklarını naralarla havaya kaldırdıkları bir yeni Ergenekon'du. Hatta bu Ergenekon sadece bir heyecan ve ümit kaynağı olarak kalıp ortada bir Bozkurt, bir Börteçine olmasa da..."

Ergenekon'dan çıkışta yol gösteren Bozkurt, Gökalp'ın şiirinde de yol gösterici, kurtarıcı kahraman anlamındadır. "Ergenekon" manzumesi "Çıkmaz mı bir Börteçine/Nurlanmaz mı çerağımız?" mısralarıyla noktalılır.

Bu sorunun cevabı Cumhuriyet devrinin ilk yıllarında yazılan şiirlerdedir: Milli Mücadele, Ergenekon'dan çıkış, Mustafa Kemal de Börteçine... "Türk Ocağı Gençlerine" adlı şiirinde Sâmih Rifat şöyle der: "Yetiştii en dar gününde/Baktın Bozkurt var önünde." Yakup Kadri de Millî Mücadele yazılarını bir araya getirdiği Ergenekon (1929) adlı kitabının önsözünde, "Nerede ise yarım yüzyıllık bir hikâye bu" diyordu, "Ergenekon zaten bir masalın adı. Millî Mücadele ise bir Bozkurt destanı..."

Cumhuriyet'in ilk yıllarında heyecanla benimsenen Ergenekon ve Bozkurt mythe'leri, Millî Şef devrinde başka bir macera yaşayacaktır. Bu da, bu konuya gelecek hafta devam edeceğim anlamına gelir.

b.ayvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İlk Ergenekon örgütü nasıl ve ne zaman kuruldu?

Beşir Ayvazoğlu 2009.08.13

Geçen haftaki yazımda Ergenekon efsanesini özetlemiş ve Ziya Gökalp'ın biri çocuklar için olmak üzere iki manzumeyle maşeri vicdana mal etmek istediği bu efsanenin Cumhuriyet'in ilk yıllarında nasıl kullanıldığından söz etmiştim.

Atatürk devrinin gözde efsanesi Ergenekon, 1930'larda son olarak devrimlerin en coşkun şairi Behçet Kemal tarafından tek perdelik manzum bir piyeste kullanılır. 1933 yılında Ülkü dergisinde yayımlanan ve "Ergenekon efsanesini canlandırmaktan ziyade Ankara şahikasında doğan güneşin büyüklüğünü ve eşsizliğini tarih çerçevesi içinde göstermek, Ergenekon'dan Ankara'yı görmek için" yazılan "Ergenekon" piyesi Ankara Halkevi sahnesinde de temsil edilmiştir. Bu piyesin sonunda Ergenekon'un etrafındaki dağları temsil eden dekorların gürültüyle yıkıldığını, Ankara Kalesi dekorunun ortaya çıktığını ve Atatürk resminin iki tepe arasına bir güneş gibi aksettirildiğini belirtmekle yetiniyorum.

Ergenekon ve Bozkurt edebiyatı Atatürk ölür ölmez gözden düşer. Ege sularına açılan ve 1939 yılında yapılan Neşriyat Kongresi'nden sonra hümanist kültür politikasının oluşmasında ve uygulanmasında etkili olan bazı Türk aydınlarını artık işlenmemiş Türk mitolojisi değil, Batı medeniyetinin kaynağı olduğuna inandıkları Yunan

medeniyeti ve bu medeniyetin işlenmiş mitolojisi cezbetmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Yusuf Ziya Bey tarafından aslında Yunanlılara değil, Türklere ait olduğu iddia edilen mitoloji, şimdi bu iddiada bulunulmaksızın benimsenmektedir.

1930'ların ortalarından itibaren, Türk Tarih Tezi'ne ve daha sonra hümanist kültür politikasına muhalif, Orta Asya Türk tarihine ve Türk mitolojisine farklı bir anlayışla sahip çıkan Türkçü gruplar, görüşlerini savunmak için Orhun, Atsız, Ergenekon, Tanrıdağ, Bozkurt gibi isimler taşıyan dergiler çıkarmaya başladılar. Ergenekon, Reha Oğuz Türkkan'ın Ankara'da henüz lise öğrencisiyken çıkardığı aylık bir dergidir.

Ergenekon'u çıkarmadan önce Reha Oğuz ve dokuz arkadaşının bir deftere yazdıkları "ırkçı-Türkçülük prensipleri" etrafında birlikte hareket etmeye, ancak devletin gençlik hareketleri karşısındaki tavizsiz tutumunu bildikleri için bu birlikteliği gizli tutmaya karar verdiklerini hatırlatmak isterim. Reha Oğuz, geçenlerde yayımlanan "Arayan Adam: Hani Ben Çocukken... Delikanlıyken de" adlı kitabında bu dergi macerasını anlatıyor ve dokuz arkadaşının isimlerini veriyor. Daha sonra farklı bir çizgiye kayan şair Ceyhun Atuf Kansu'nun bu dokuz kişiden biri olduğunu bu kitaptan öğrendim.

Dokuz kafadar, Tarama Dergisi'nden buldukları, "insanların birliği" anlamına gelen "Gürem" kelimesini gizli cemiyetlerine isim olarak seçmiş, hatta Dr. Avni Motun adında, güya perde gerisinde kalmayı tercih eden esrareniz bir de şef uydurmuşlardır. Ergenekon, bu gizli örgütün yayın organı olacaktır.

Reha Oğuz Türkkan, ilk sayısı 10 Kasım 1938 tarihini taşıyan Ergenekon'daki tarih, felsefe, tarih felsefesi, sosyoloji, ırkiyat, edebiyat vb. konulu yazıların çoğunu asıl ismiyle ve R.O.T., Reha Kurtuluş, M. Öztürk, Mete Turanlı, Ergenekon.. gibi müstear isimlerle kendisi yazmıştır. "Kısa Felsefe Tarihi" ve "Tarih ve Tekâmülün Âmili" gibi, on sekiz yaşında bir gençten beklenmeyecek iddialarla yazdığı "eser"lerini de tefrikaya başlayan Reha Oğuz'un etrafında esrarlı bir hava yaratmayı başardığı anlaşılıyor. Derginin 10 Kasım 1938 tarihli ilk sayısında, kapağın en üst kısmında "Her şeyin üstünde Türk ırkı!" ibaresi, ortasında naif çizgilerle bir kurt başı ve üst sağ köşede ay-yıldız, altta da yay ve üç ok resmi yer alır. Ziya Gökalp'ın "Ergenekon Destanı"ndan bir bölümü de hatırlatma kabilinden yayımlayan Reha Oğuz'un yüksek perdeden meydan okuyucu bir üslûpla kaleme aldığı başyazının başlığı şöyledir: "Yeni Ergenekon Destanı".

Ergenekon, muhtemelen Reha Oğuz'un birinci sayıda asıl ismiyle yazdığı "Faşizm Tehlikedir!" başlıklı yazı yüzünden üçüncü sayısında Almanlarla ilişkilerimize zarar verdiği gerekçesiyle Milli Şef yönetimi tarafından kapatılmıştır.

Eski Türkçülerin büyük iddialarla ortaya çıkan çocuk denecek yaştaki "Bozkurtçu" gençleri ciddiye almadıkları, Reha Oğuz'un Nihal Atsız'la görüşme teşebbüsünün sonuçsuz kalmasından anlaşılıyor. Ancak devlet Reha Oğuz'u da, onun sekiz arkadaşıyla birlikte kurduğu, çocukça bir fanteziden başka bir şey olmayan Bozkurt Güremi'ni de ciddiye alıyordu. Bu örgüt, Almanların yenilmesi üzerine Irkçı-Turancılar hakkında açılan meşhur davada iddianamenin en önemli malzemelerinden biri olacaktır. Yıllar sonra bir gazeteci de bir roman denemesinde olay örgüsünü bu örgüt üzerine kurmuştur.

Evet, Ergenekon efsanesinden hareketle kurulan Bozkurt Güremi dokuz çocuk tarafından kurulmuş adı var kendi yok bir örgüttü; ama aylardır gündemimizi işgal eden Ergenekon örgütü hiç de fantezi gibi görünmüyor. b.avvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Genç bir ilim adamının ölümü

Bu yaz, kültür ve sanat dünyamızda tam bir yaprak dökümü yaşandı. Mayıs sonlarında Naim Tiralı, haziran sonlarında Kemal Özer, temmuz sonlarında Nezihe Araz ve Demirtaş Ceyhun, bu ay da Aykut Oray, Etem Ruhi Üngör, Yücel Dağlı, Mualla Eyüboğlu-Anhegger ve Nezihe Meriç, birbiri ardınca hayata veda ettiler.

Hepsinin giderken arkalarında büyük boşluklar bıraktıklarından şüpheniz olmasın. Kim bilir, yazmayı hayal ettikleri kaç eseri de beraberlerinde götürdüler?

Kaybettiğimiz bu değerli insanların en genci Yücel Dağlı'ydı. Hani, ortalıkta pek görünmeyen, gürültü çıkarmadıkları ve büyük kitlelere hitap etmedikleri için medyanın farkına varmadığı, ama yaptıkları işlerle ülkesine, milletine ve insanlığa büyük hizmetlerde bulunan çalışkan, üretken insanlar vardır; kırk altı yaşında aramızdan ayrılan Yücel Dağlı işte onlardan biriydi. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ni tam metin halinde yeni harflere aktaran üç kişiden birinin Yücel olduğunu söylersem, eski metinlerle boğuşanlar ne demek istediğimi çok iyi anlarlar. Şunu da ilâve etmeliyim: Seyahatname herhangi bir eski metin değildir; onun diline ve dünyasına nüfuz edebilmek için ayrı bir uzmanlık gerekir.

Yücel Dağlı'nın Evliya Çelebi'yle tanışıklığı İ.Ü. Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili Edebiyatı Bölümü'ndeki yüksek lisans eğitimi sırasında başladı. Tez konusu, Seyahatname'nin birinci cildindeki yer ve şahıs isimleri indeksiydi. İndeks deyip geçmemek gerekir. Yücel Dağlı bu konuda da büyük bir otoriteydi; bilgisayar teknolojisinin bütün imkânlarını Türkoloji alanında maharetle kullanır ve bu konuda isteyen herkesin yardımına koşardı. İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Dili Bilim Dalı'nda "Türkoloji ve Arşiv Çalışmalarında Bilgisayar ve Program Kullanımı" adlı teziyle doktor olduğunu ve 1987-1996 yılları arasında Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'nda Bilgisayar Bölümü Şefliği yaptığını hatırlatmak isterim.

Ne diyordum? Yücel'in yüksek lisans tezi, rahmetli Orhan Şaik Gökyay tarafından hazırlanan ve Yapı Kredi Yayınları arasında çıkan Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 1. Kitap: İstanbul cildinin indeks bölümü olarak kullanılmıştı. Evliya Çelebi'yle tanışan ve Seyahatname'nin renkli dünyasına dalan bir araştırmacının ondan bir daha kurtulması mümkün mü? Yücel Dağlı da yakın zamanlara kadar ciddi bir neşri bulunmayan Seyahatname'yi herkesin ulaşabileceği bir kaynak haline getirmek isteyen Yapı Kredi Yayınları'nın büyük projesinde yer almayı seve seve kabul etmiş, ayrıca Seyit Ali Karaman'la birlikte Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ni hazırlamıştı. Bunun ne kadar büyük bir hizmet olduğunu bilenler bilir.

Yücel, Genelkurmay ATASE Başkanlığı'nda yedek subay olarak askerliğini yaparken de boş durmamış, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı'ndaki arşivi yeniden yapılandırarak bilgisayara uyarlamıştı. Bu görevi sırasında ayrıca Osmanlı-Sırp Karadağ Harbi Koleksiyonu Kataloğu ile Osmanlı-Rus Harbi (1877-1878) Koleksiyonu Kataloğu'nun yayın çalışmalarına katıldığı gibi, Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın Takvîmü's-Sinîn adlı meşhur eserini Hamit Pehlivanlı'yla birlikte baskıya hazırladı. Başkalarını bilmem ama, benim sürekli el altında tuttuğum bu eser harika bir tarih çevirme kılavuzudur; 13 Mart 1840'tan 31 Aralık 1925'e kadar bütün tarihlerin gün gün Rumî ve Hicrî karşılıklarını ihtiva eder. Bulabilerseniz, mutlaka edinin derim. Tabii, yine Yücel'in Cumhure Üçer'le birlikte hazırladığı, Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanan beş ciltlik Tarih Çevirme Kılavuzu'na sahip olursanız, aliyyü'l-a'lâ...

Yücel, Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlük'ünün bilgisayar ortamına aktarılıp yazılılaştırılmasına da ciddi katkılarda bulunmuştu.

Bunlar her babayığidin kârı olmayan büyük işlerdir.

Sevgili dostumun makaleleri, projeleri, editörlüğünü yaptığı eserler ve diğer projeleri hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyenler, www.yuceldagli.com sitesine başvurabilirler. Merhum, işlerinin çokluğu ve başkalarının işleriyle fazlaca meşgul olması yüzünden kendi sitesinin yapımını tamamlayacak vakti bulamamıştı. Bu siteye girerseniz, giriş sayfasında "yapım aşamasındadır" notunu göreceksiniz.

Yücel Dağlı, yüzünden tebessümü eksik etmeyen, yardımsever, dost canlısı, çalışkan bir ilim ve kültür adamıydı ve kafası kültürümüze yeni ufuklar açacak projelerle doluydu. Kendisine Allah'tan rahmet, yakınlarına ve dostlarına sabır ve başsağlığı diliyorum. Duygularımı eksiksiz ifade edebilmek için Yunus'un iç yakıcı mısralarına sığınmaktan başka çarem yok:

Şu dünyada bir tek şeye

Yanar içim göynür özüm

Yiğit iken ölenlere

Gök ekini biçmiş gibi. b.ayvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir büyük kayıp daha: Yücel Çakmaklı

Beşir Ayvazoğlu 2009.08.27

Geçen haftaki yazımda, bu yaz, kültür ve sanat dünyamızda tam bir yaprak dökümü yaşandığından söz etmiş ve genç yaşta kaybettiğimiz çok değerli bir ilim adamını, Yücel Dağlı'yı anlatmıştım.

Bu yazıda da, geçen salı günü Fatih Camii'nden uğurladığımız başka bir Yücel'i, Yücel Çakmaklı'yı anlatmak zorundayım. Ciddi bir kalp ameliyatı geçirdiği, fakat durumunun iyi olduğu yolunda haberler almıştık. Doğrusu, ölüm haberi onu sevenlerde tam bir 'şok' tesiri yarattı. Son olarak geçen yaz Tokat'ta karşılaşmış ve Taşhan'ın güzel avlusunda Tokatlı dostların ikram ettiği kirazi iştahla yemiştik. Son derece sağlıklı görünüyordu ve kafası projelerle doluydu. Daha önce de, bir program vesilesiyle Küçük Ağa'daki olayların geçtiği Akşehir'de buluşmuş, rahmetli Tarık Buğra'yı anmıştık.

Yücel ağabeyle -kendisine öyle hitap ederdim- 1976 yılında TRT Ankara Televizyonu'nda tanıştık. O yıl nedense Ramazan programlarının planlaması gecikmiş ve onun yönetiminde bir ekip kurularak alalecele İstanbul'a gönderilmişti. Ekte çiçeği burnunda bir TRT'ci olarak ben de vardım. Bazı sohbet programları ve iftar saatlerinde yayımlanacak, sadece klasik sazlarla enstrümantal eserlerin seslendirileceği otuz müzik programı çekecektik. Yücel ağabeyin ekibinde yer almak benim için son derece heyecan vericiydi; çünkü merhum o tarihte Türk sinema tarihi açısından ayrı bir önem taşıyan birçok filme imza atmış, "Millî Sinema" akımının teorisyeni ve uygulayıcısı olarak özellikle Anadolu'da efsaneleşmiş bir yönetmendi. İstanbul'da birlikte çalıştığımız süre içinde, vaktin darlığına rağmen -programları yetiştirememe ihtimali vardı- ne kadar usta ve ne kadar pratik bir yönetmen olduğunu, insanın gözünü korkutan problemleri hiç telaş etmeden nasıl kolayca hallediverdiğini görerek hayret etmiştim. Ortalığı telaşa vererek elinizin ayağınızın dolaşmasına yol açan öfkeli adamlardan değildi; işini güler yüzle ve suhuletle yapar, bu tavırla çevresindekileri de rahatlatırdı. Kimsenin kalbini kırmazdı; eskilerin tabiriyle "derviş-meşrep" bir adamdı.

Benim TRT maceram pek uzun sürmedi; askere gidip döndükten sonra gazeteciliğe başladım ve Yücel ağabeyi bir gazeteci olarak takip etmeye başladım. Fakat asıl dostluğumuzun Bursa'da başladığını söyleyebilirim. 12

Eylül darbesinden kısa bir süre önce basın sektöründen ayrılıp Bursa'ya yerleşmiştim. Yanlış hatırlamıyorsam 1982 veya 1983 yılıydı; bir gün Altıparmak civarında TRT'den bazı arkadaşlarla karşılaştım; Muradiye'de set kurmuş, Küçük Ağa'nın bazı bölümlerini çekiyorlarmış. Yönetmenin Yücel ağabey olduğunu gazetelerde çıkan haberlerden bildiğim için film setinde ziyaretine gittim, doğrusu biraz da beni hatırlamayacağı endişesiyle... Hayır, sanki dün ayrılmışız gibi karşılaşmış, üstelik o gün akşam kaldıkları otele davet ederek rahmetli Tarık Buğra'yla tanıştırmıştı.

Yücel ağabeyin Tarık Buğra'yla dostluğu epeyi eskilere dayanıyordu; onun Yeni İstanbul gazetesinde yönettiği edebiyat sayfasında sinema yazıları yazmıştı. Bu arada Erman Film Stüdyoları'nda çalıştığını, Osman F. Seden ve Orhan Aksoy gibi önemli yönetmenlerin yardımcılığını yaptığını, okuyucularım, son birkaç gün içinde gazetelerde çıkan yazılardan öğrenmişlerdir. Yücel ağabeyin pratikliği, çok zor şartlarda son derece sınırlı imkânlarla -ve ayakta kalabilmek için- çok hızlı ve çok fazla film üreten Yeşilçam'da kazandığı tecrübenin tabii bir sonucuymuştu. Bu tecrübesini, Yeşilçam'ın bazı kalıplarını kırmak için de kullandı; "Birleşen Yollar", "Kızım Ayşe", "Oğlum Osman" gibi filmleri, kim ne derse desin, Türk sinemasında bir dönemeçti. Ama Yücel ağabey asıl ustalığını ve sanatçı hassasiyetini, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'ın genel müdürlüğü sırasında çalışmaya başladığı TRT'de edebiyat uyarlamalarıyla göstermiştir. Necip Fâzıl'dan "Bir Adam Yaratmak" Turan Oflazoğlu'ndan "IV. Murat" Rasim Özdenören'den "Çok Sesli Bir Ölüm" ve "Çözülme", Tarık Dursun K'dan "Denizin Kanı" ve tabii Tarık Buğra'dan "Küçük Ağa"... Bunlar TRT tarihinin en önemli yapımları arasında yer alır. Bursa'daki çekimlerini yakından takip ettiğim "Küçük Ağa" dizisi de, müziği, jeneriği, Yeşilçam'ın usta oyuncularının gösterdikleri olağanüstü performans ve yakın tarihimize getirdiği farklı bakış açısıyla hâlâ hafızalardadır.

Yücel ağabey, aynı başarıyı yine Tarık Buğra'dan bir uyarılama olan "Kuruluş"ta nedense tekrarlayamamıştı. Düşüncelerimi o tarihte Tercüman'da yönettiğim Kültür-Sanat sayfasında açıkça yazmıştım. Hiç alınganlık göstermediğini, bütün eleştirileri büyük bir olgunluk ve anlayışla karşıladığını söylesem, inanır mısınız?

Fatih Camii'ndeki muhteşem cemaat, Yücel ağabeyin ne kadar sevildiğini, halkın gönlünde nasıl yer ettiğini açıkça gösteriyordu. Nur içinde yatsın. Kendisine Allah'tan rahmet, yakınlarına başsağlığı diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İrkçiliğe karşı çıkarken ırkçılık yapmak

Beşir Ayvazoğlu 2009.09.03

Alexandre Dumas'nın Monte Kristo Kontu adlı romanını çocuk yaşta okumuştum.

Bir iftira yüzünden evlendiği gün tutuklanarak İf Şatosu'nda hapsedilen zavallı Edmond Dantes'nin uğradığı haksızlığa onunla birlikte isyan etmiş, adadan kaçıp zengin olduktan sonra Monte Kristo Kontu kimliğiyle gittiği Paris'te kendisine bu haksızlığı yapanlardan tek tek intikam alırken, sanki haksızlığa uğrayan da, intikam alan da benmişim gibi vahşi bir haz duymuştum. Evet, insanı körleştirdiği için bazen hedefi de şaşırtan öfke ve intikam zevk verir, hem de büyük bir zevk; bu yüzden sinemacılar tarafından çok istismar edilmiştir.

Sözü kan deryası filmleriyle tanıdığımız Quantin Tarantino'nun şu sıralarda sinemalarda gösterilmekte olan "Soysuzlar Çetesi" filmine getirmek istediğimi anlamış olmalısınız. Amerika'da gösterime girdiği gün 14,3 milyon dolar hasılat yaptığı söylenen filmde, Yahudi menşeli bir grup Amerikalı askerin savaş sırasında Nazilerden nasıl intikam aldıkları anlatılıyor, ama tam Tarantino usulü...

Şiddeti pronografik sınırları da zorlayarak göstermeye bayılan Tarantino'nun -hiç sevmediğim bir yönetmendir- bu fantezisinde kafa derilerinin yüzölüşü ve beysbol sopasıyla kafaların patlatılışı bütün ayrıntılarıyla

gösteriliyor. Öldürmedikleri Nazilerin de alınlarına çetenin lideri Teğmen Aldo Raine (Bradd Pitt) tarafından kasaturayla bağırta bağırta gamalı haç çiziliyor. Bıçağın keskin ucunun kemiğe dayanarak alın derisini yara yara ilerleyişini yakın plandan izliyorsunuz. Bu sahnelerin çoğunda gözlerimi kapamak zorunda kaldım. Neymiş? İntikam!

Film, Fransa'nın Alman orduları tarafından işgalinin ilk yılında, ailesi Nazi Albay Hans Landa tarafından katledilen Shosanna Dreyfus'un ölümden kıl payı kurtulup kaçıyla başlıyor. Paris'e yerleşen Shosanna, sonraki bölümlerden birinde bir sinema salonu işletmecisi olarak karşımıza çıkacaktır. Bu arada Almanların "Inglourious Basterd" (Soysuzlar Çetesi) ismini taktıkları çeteyi tanırız. Boğazında boydan boya bir bıçak yarası taşıyan liderleri Teğmen Aldo Raine, çete üyelerinden en az yüz Nazi öldürerek kafa derilerini yüzmelerini ister. Çete, Amerikalılar hesabına ajanlık yapan Alman kadın sinema oyuncusu Bridget von Hammersmark'la ilişkidir. Hammersmark'ın planı, Paris'te Propaganda Bakanı Göbbels'in yaptığı bir filmin, Hitler dâhil bütün Nazi liderlerinin katılacağı galasında sinemayı havaya uçurmaktır. Gala, söz konusu filmde kahramanlıkları anlatılan genç askerin âşık olduğu Shosanna Dreyfus tarafından işletilen sinemada yapılacaktır. Shosanna'nın da bir planı vardır: Gala sırasında sinemayı yakıp bütün Nazi liderlerini toplu halde öldürmek... Bu planları yapanlar birbirlerinden habersizdir.

Tarantino, Göbbels'in propaganda filminde, millî kahraman ilân edilen keskin nişancı genç Alman askeri bir kulede mevzilenip yüzden fazla düşman askerini tek tek avlarken Hitler'in duyduğu vahşi zevki yakın plandan gösteriyor. Ne var ki "Soysuzlar Çetesi" filminde, Nazileri çete elemanlarına vahşice öldürtürken duyduğu ve seyircisine duyurmak istediği zevkle Hitler'in duyduğu zevk arasında son tahlilde mahiyet farkı bulunmadığına dair hiçbir ima ve sorgulama çabası yok.

Sonuç mu? Hammersmark'ın Soysuzlar Çetesi'yle birlikte hazırladığı plan deşifre olurken Shosanna'nın planı tıkr tıkr yürür. Shosanna, sinemasında galası yapılan filmin sonuna kendisinin çektiği bir parçayı gizlice eklemiştir. Almanlar, film biterken Yahudi olduğunu, şimdi hepsinin öleceğini söyleyen ve yardımcısı zenciye yangını başlatma emri veren Shosanna'nın görüntüsüyle şok olurlar. Zenci makinist, perdenin arkasında filmleri ateşe verince salon birden parlayan alevlerle kuşatılır. Kapılar arkadan kilitlendiği için aralarında Göbbels'inden Göring'ine kadar, üst düzey Nazilerin de bulunduğu bir salon dolusu Alman cayır cayır yanarak can verir. Hitler ve Göbbels ise Soysuzlar Çetesi'nin iki adamı tarafından localarında taranarak öldürülürler.

"Soysuzlar Çetesi", bana sorarsanız, ırkçılığa karşı çıkarken nasıl ırkçılık yapılabileceğini gösteren ve sinema tarihine bu büyük (!) başarısıyla kaydedilmesi gereken bir sinema filmi. Tarantino'nun Yahudi olup olmadığını bilmiyorum; değilse bile kraldan ziyade kralcılık yaptığını söyleyebilirim. Filmin vermek istediği mesaj apaçık ortada olmasa, Tarantino, insanın hayal gücünü zorlayan kanlı intikam sahneleriyle, tarihte yaşadıkları sıkıntıların acısını toprakların el koydukları zavallı Filistinlilerden çıkaran Yahudileri ve kurdukları vahşi devleti eleştirdiğini söyleyebilirdim.

Yine de hakkını yememek lâzım: Tarantino Yahudiliğin ve içinde yaşadığı kültürün "alter ego"sunu deşifre ederek sadece Albay Hans Landa'lara karşı değil, Teğmen Aldo Raine'lere karşı da müteyakkız olmamız gerektiğini öğretiyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nâzım Hikmet'in dedesine dair

Geçenlerde bir makale üzerinde çalışırken Nâzım Hikmet'in büyük dedesi Mustafa Celâleddin Paşa'nın Müslüman olmadan önceki ismine ihtiyaç hâsıl oldu. Yanlış yazmamak için birkaç kaynağa baktım ve dört ayrı imla ile karşılaşarak hayretler içinde kaldım: Verzanski, Borjenski, Borzenski ve Borzecki...

Vâlâ Nureddin, Bu Dünyadan Nâzım Geçti'de Borjenski imlasını kullanmış. Nâzım'ın bir şiirinde de öyle: "Uykusuz geceleri Borjenski'nin/ benimkilere benzer olmalı."

Memet Fuat, Nâzım'la ilgili iki kitabında da Borzenski imlasını kullanıyor. İlber Ortaylı'ya sorarsanız, Borzecki... Ali Engin Oba "Fransız İhtilali'nin 200. Yıldönümünde Mustafa Celâleddin Paşa'nın Eski ve Yeni Türkler Adlı Eserinin Türk Milliyetçiliğinin Oluşmasında Etkisinin Değerlendirilmesi" başlıklı makalesinde Borzenski'yi tercih etmiş. Polonyalı yazar Latka da öyle... Başka birçok kaynakta Verzanski imlasına rastlayabilirsiniz.

Borzecki'nin Türkiye'ye nasıl geldiği konusunda da rivayet muhtelif. Vâlâ Nureddin'e sorarsanız, Borzecki Slav ırkından değil, bir Gagavuz Türküydü; daha Polonya'dayken Türkçeyi bütün lehçeleriyle bilen bir Türkolog, askerî mühendis ve topografya ressamıydı; bir gruba katılıp Türkiye'ye gelmiş, Müslüman olarak Osmanlı ordusunda görev almıştı.

Kemal Sülker, bin küsur sayfalık Nâzım Hikmet biyografisinde Vâlâ Nureddin'in yazdıklarını gözü kapalı aktarmış. Memet Fuat ise Nâzım Hikmet biyografisinde, bir Alman gemisinde miçoluk yapan Konstantin Borzenski adlı Polonyalı çocuğun, gemisi İstanbul'a geldiğinde, kendisine çok kötü davranıldığı için denize atlayıp yüzerek karaya çıktığını ve Sadrazam Âli Paşa tarafından himaye edilerek Mühendishane-i Hümayun'da okutulduğunu söylüyor. Aynı yazarın A'dan Z'ye Nâzım Hikmet'te anlattığı hikâye daha başka: Polonyalı soylu bir ailenin çocuğu olan Borzenski, 1848 devriminden sonra bir grup "ilerici"yle birlikte ülkesinden kaçıp Osmanlı Devleti'ne sığınmak zorunda kalmış.

İlber Ortaylı'nın İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı'ndaki anlatışından, Borzecki'nin Kossuth'la birlikte Osmanlılara sığındığı sonucu çıkıyor. Bilindiği gibi, Macar halkı, 1848 yılında, Kossuth liderliğinde Avusturya'ya karşı başkaldırmış, başarısızlıkla sonuçlanan bu isyanın ardından başta Kossuth olmak üzere, on altı bin kişi Tuna nehrini aşarak Osmanlı Devleti'ne sığınmıştı.

Ali Engin Oba'nın yukarıda ismini zikrettiğim makalesinde anlattıkları daha başka: Borzecki 1848 devriminden sonra Fransa'ya kaçıp Paris Harp Okulu'na girmiş; dostlarının birçoğunun Osmanlı Devleti'ne iltica ettiği haberini alınca okulunu terk edip İstanbul'a gelmiş.

Polonyalı yazar Latka'nın Lehistan'dan Gelen Şehit Mustafa Celâleddin Paşa/ Konstanty Borzecky (1987) adlı kitabında anlattıkları Oba'ninkine benziyor: Genç Borzecki, Prusya hükümetinden pasaport almayı başarır, subay olma hayaliyle Fransa'ya giderse de Fransız ordusunun o sırada subaya ihtiyacı olmadığı için bu hayali gerçekleşmez. Osmanlı Devleti'nin bütün Polonyalı mültecileri ülkesine kabul ettiğini duyunca 1849 yılında İstanbul'a gelir. Henüz yirmi üç yaşındadır. Hayatını idame ettirebilmek için Osmanlı ordusuna katılmaktan başka çaresi yoktur; bunun tek yolu da Müslüman olmaktır. Hiç tereddüt etmeden Müslümanlığı kabul eder ve devrin şeyhülislamı tarafından verilen Mustafa Celâleddin ismiyle Osmanlı ordusunda hizmete başlar.

Bu farklı rivayetlerden hangisini benimseyeceğiz? Ben, Ali Engin Obave Latka'nın anlattıklarının doğru kabul edilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Yeri gelmişken, Macar ve Polonyalı mültecilerin, XIX. yüzyıl Osmanlı hayatındaki bazı yeniliklere öncülük ederek modernleşme sürecinde önemli rol oynadıkları gibi, milliyetçilik fikrinin de öncülüğünü yaptıklarını hatırlatmak isterim. Özellikle Konstanty Borzecki, yani Mustafa Celâleddin Paşa, Türk düşünce tarihi bakımından çok önemli

bir isimdir. Sultan Abdülaziz'e ithaf ettiği, 1869 yılında İstanbul'da, 1870 yılında da Paris'te basılan Les Turcs anciens et modernes (Eski ve Yeni Türkler) adlı eserinde, Fransız, Alman, Rus ve Leh kaynaklarına dayanarak Türklükten, Türklüğün dünya tarihindeki rolünden söz eder; daha da önemlisi Touro-Aryanisme diye adlandırdığı nazariyesinde, Türklerle Avrupalıların aynı ırka mensup olduklarını ileri sürer.

Mustafa Celaledin Paşa, söz konusu kitabında lingüistikle ilgili meselelere de girip tuhaf etimolojik analizler yaparak Türkçenin Lâtinceyle akrabalığını ispat etmeye çalışmıştı. Onun bu görüşleri oğlu Enver Celaledin Paşa, yani Nâzım Hikmet'in dedesi tarafından devam ettirilmiştir. Özellikle dil devriminde öncü rolü oynayan Sâmih Rifat, Enver Celaledin Paşa'nın damadıydı.

Sonuç mu? Kim bilir daha ne kadar yanlış doğru zannederek tekrarlayıp duruyoruz.

b.avvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Padişah türbeleri ve bir albüm

Beşir Ayvazoğlu 2009.09.17

Bugün Ayasofya denildiği zaman genellikle Bizans İmparatoru Iustinianos tarafından yaptırılan ve 27 Aralık 537 tarihinde törenle açılan büyük kilise anlaşılır.

Fetihten hemen sonra fethin sembolü olmak üzere camiye çevrildiğini, Mimar Sinan tarafından payandalarla desteklenerek ömrünün uzatıldığını, zamanla etrafına yapılan medrese, imaret, kütüphane ve hamam gibi binalarla muhteşem bir külliye haline getirildiğini, haziresinde de Sultan II. Selim, III. Murad, III. Mehmed, I. Mustafa ve I. İbrahim türbeleriyle bir şehzadegân türbesinin bulunduğunu bilen ve bunu seslendiren azdır.

Ayasofya külliyesine ait medreseyi tarihî eser niteliği taşımadığı gerekçesiyle yok eden zihniyet, kapalı tutulan padişah türbelerinin önüne de kerih kokular neşreden bir tuvalet yapılmasına izin vermişti. Kültür ve Turizm Bakanlığı yıllar sonra bu büyük saygısızlığa son verdi; tuvaletler başka yere taşındığı gibi padişah türbeleri de restore ettirilerek ziyarete hazır hale getirildi. Bu türbelerin yarın düzenlenecek bir törenle ziyarete açılacağı müjdesini vermek isterim.

Hoş bir tevafuk eseri olarak kısa bir süre önce, Kubbealtı Neşriyat tarafından Padişah Türbeleri adlı bir albüm yayımlandı. Mimar Bülent Çetinor'un nefis suluboya resimleriyle Mimar İ. Aydın Yüksel'in bilgi yüklü metinlerinden oluşan kitap için Prof. Dr. İlber Ortaylı da bir takdim yazısı kaleme almış. Osmanlı Devleti'nin üç başkentinden biri olan Edirne'de hiç padişah türbesi olmadığını hatırlatan İlber Bey, "Buna karşılık" diyor, "Bursa, Osmanoğulları'nın ebedî istirahatgâhıdır. Hatta yâd ellerde katledilen talihsiz şehzademiz Cem Sultan'ın bile naaşı Bursa'ya getirilmiştir."

Fatih'ten itibaren -gurbette ölen ve Şam'da toprağa verilen Sultan Vahdeddin dışında- bütün padişahların türbeleri İstanbul'dadır ve çoğu selâtin camilerinin avlularında zarif türbelerde uyurlar. "Nefs-i İstanbul" dışındaki tek türbe, Eyüp Sultan'daki Sultan Mehmed Reşad türbesidir. "Bu türbelerin ülkeler fetheden Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman veya Fatih Sultan Mehmed gibi mareşallere de ait olsa tevazuları, iddiasız hacimleri ve güzellikleriyle nesillere tarihi hatırlattığı bir gerçektir" diyen İlber Bey, Bülent Çetinor'un türbe resimleri hakkında şunları söylüyor:

"Türbelerin fotoğraflarından çok merhum Bülent Çetinor üstadın suluboya resimleri bizi bu tarihî abidelere sıcaklıkla bağlıyor. Mesela Hatice Turhan Sultan Türbesi'ni Eminönü'nde bugün ziyaret etmeye kalksanız o

keşmekeşin ortasında ne tarihe yoğunlaşabilirsiniz ne de kendinizi manasız gulguleden tecrid edebilirsiniz. Oysa Bülent Çetinor'un fırçasından çıkan türbenin resmi, sizi Sultan İbrahim'in oğulları ve torunlarına ve hiç şüphesiz ki bilge valide sultan Hatice Turhan'a daha çok yaklaştırıyor."

Kitabın tek eksiği, Bülent Çatinor hakkında -kitap bu değerli sanatkârın eserlerinden oluştuğu ve hatırasına ithaf edildiği halde- tek satırlık bilgi bile verilmemiş olmasıdır. Bu eksiği de biz tamamlayalım:

1928 yılında İstanbul'da doğan Bülent Çetinor, 1951 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nden mezun oldu. Öğrencilik yıllarında Paul Bonatz, C. Holzmeister ve ressam Ercüment Kalmık'ın teşvikleriyle suluboya resim çalışmalarına başladı. 1973 yılında ilk sergisini açtı. Türk suluboya resminin en önemli simlerinden biriydi; evleri, konakları, yalıları, camileri, türbeleri, sokakları ve tabii güzellikleriyle bütün Türkiye onun ilgi alanı içindeydi. Yurt içinde ve dışında 100'e yakın sergi açtı ve eserleri ABD, Japonya, Çin ve Avrupa ülkelerindeki çeşitli koleksiyonlara alındı. Gözü, beyni ve elleri tam bir uyum içinde çalışan, yani gerçek bir suluboya ressamı olan Çetinor, 7 Temmuz 2008 tarihinde İstanbul'da vefat etti. İ. Aydın Yüksel'in Padişah Türbeleri albümündeki bir cümlesinden anlaşıldığına göre, türbe resimlerini bir albüm olarak görmeyi çok arzuluyordu, fakat ömrü vefa etmedi.

Çok değerli bir mimar ve Ekrem Ayverdi'nin "hayrül-halef"i bir mimari tarihçisi olan İ. Aydın Yüksel'in özenli metinleriyle ayrı bir zenginlik kazanan bu güzel albümü bütün okuyucularıma tavsiye ediyorum.

Not. Hanedan türbeleri hakkında Hakkı Önkâl'in da bir kitabı vardır. Kültür Bakanlığı Yayınları arasında çıkan ve ilk baskısı 1992 yılında yapılan Osmanlı Hanedan Türbeleri adlı bu önemli kitapta, sadece padişahların değil, bütün hanedan mensuplarının türbeleri hakkında doyurucu bilgi bulmak mümkündür.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ayasofya'nın müze yapılışı ve basın

Beşir Ayvazoğlu 2009.09.24

Geçen hafta Ayasofya külliyesinin parçaları olan padişah türbelerinden, bu türbelerin ziyarete açılacağından ve padişah türbelerinin suluboya resimlerini ihtiva eden nefis bir albümden söz etmiştim.

Ayasofya'nın müzeye dönüştürüldüğü 1935 Şubatından bu yana kapalı olan II. Selim, III. Murad, III. Mehmed ve Şehzadegân türbelerinin başarıyla restore edildiğini ve geçen hafta cuma günü ziyarete açıldığını, ayrıca II. Selim türbesinin bir Sinan eseri olduğunu hatırlatmak isterim.

Ayasofya'yı müzeye dönüştürme sürecinin tam olarak ne zaman ve nasıl başladığı -epeyce yayın yapılmış olmasına rağmen- pek iyi bilinmiyor. Bu sürecin Sultan Abdülmecid devrinde Gaspere Fossati'ye yaptırılan restorasyonla başladığını söyleyenler var. Bu, bana sorarsanız, hiç de yabana atılacak bir düşünce değildir. Geçen asrın başlarında, özellikle Mütareke yıllarında Ayasofya'yı yeniden bir Ortodoks mabedi haline getirme heveslerinin depreştiğini, bu heveslerin mabedi havaya uçurma tehditleriyle önlendiğini unutmamak gerekir. İbrahim Temo'nun İttihat ve Terakki Hatıraları'nda bu konuda bazı notlar vardır. Mithat Sertoğlu'nun da aynı konuda bir yazısını hatırlıyorum.

Ayasofya, bilindiği gibi, 1935 yılı başlarında kamuoyu bilgilendirilmeden verilen tartışmalı bir karar sonunda sessiz sadasız müzeye çevrilmiştir. Bu camiin Türk tarihi, kültürü ve merkez cami olarak İstanbul halkı için ifade ettiği değerın büyüklüğüne rağmen, karara hiç tepki gösterilmemiş olması çok şaşırtıcıdır. Bu da kararın bir emrivaki şeklinde uygulandığını gösterir. Basının itiraz seslerini duymazlıktan gelmesi ve haberin

büyütülmeden verilmesi konusunda uyarıldığına dair ciddi işaretler vardır. Haber, Ulus gazetesinin 1 Şubat 1935 tarihli nüshasında, birinci sayfanın sağ alt köşesinde şöyle verilir:

"Ayasofya Müzesi cumartesi açılacaktır. Müzenin giriş yeri şimdilik Narteks kapısıdır. Siva kısımları tamir edilince Alemdar Caddesi'ndeki büyük kapı giriş yeri yapılacaktır. Ayasofya'nın içindeki büyük levhalar indirilmiştir. Bunlar fevkalade değerli ve en meşhur Türk hattatlarının eserleri olduğundan büyük bir kısmı camilere verilmiş ve değerlileri Türk-İslâm Eserleri Müzesi'ne kaldırılmıştır."

Müzenin açılışı da 2 Şubat 1935 tarihli Cumhuriyet'te sıradan bir haberle duyurulur: Başlık: "Ayasofya açıldı". Minik bir fotoğraf ve birkaç satırlık bir fotoğraf altı yazısı:

"Ayasofya Müzesi dün halka açılmış, Alman bandıralı Rolute vapur ile limanımıza gelen seyyahlar da şehre çıkarak Ayasofya'yı ve diğer camileri gezmişlerdir. Resmimiz seyyahlardan bir kısmını Ayasofya avlusunda göstermektedir."

İstanbul'un fethini temsil eden ve 29 Mayıs 1453 tarihinden beri merkez cami olarak Müslümanlara hizmet veren Ayasofya'nın birden ibadete kapatılıp müze haline getirilmesi kamuoyunda nasıl bir akis bulmuştu? Bu karara itiraz eden var mıydı? Hiç kimse çıkıp "Ne yapıyorsunuz, Fatih Sultan Mehmed Han'ın yadigârını ne hakla ibadete kapatıyorsunuz?" diye sormadı mı? Devrin basınında bu konuda tek satır bile yoktur. Daha sonraki haberlerin hemen hepsi, yabancı uzmanlar tarafından Ayasofya'da yapılan, Bizans kalıntılarının ortaya çıkarıldığı kazılarla ilgilidir. 20 Şubat tarihli Cumhuriyet'te çıkan küçük bir haberde de avludaki kazılara genişletilerek devam edileceğinden ve iç mekâna verilecek yeni şekilden söz edilmektedir. Buna göre, daha önce yerlerinden indirilen İsm-i Celâl, İsm-i Nebi ve Hulefâ-yı Râşidin levhaları Sultanahmet Camii'ne nakledilecek, mihrap üzerinden sökülen Sultan II. Mahmud imzalı levhalar ise yerlerine yeniden monte edilecektir. Kanuni devrinde Budin'den getirilen iki şamdanın da yerlerinde kalmasına karar verilmiştir.

Bilindiği gibi, Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin yazdığı büyük levhalar Ayasofya'nın kapılarından çıkarılamadığı için Sultanahmet'e nakledilememiş, parçalama cesareti gösterilemediği için yıllarca duvarlara dayalı olarak bekletilen bu levhalar, 1949 yılı başlarında, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin himmetiyle eski yerlerine asılmıştı.

Hatırat kitaplarında bile, Ayasofya'nın ibadete kapatılıp müze olarak hizmete açıldığı günlerde halkın ne hissettiğinden hiç söz edilmemiş olması, mutlaka açıklanması gereken tuhaf bir durumdur. Üstelik İbrahim Hakkı Konyalı'ya inanmak gerekirse, başta Ayasofya olmak üzere, camiye çevrilmiş kiliselerdeki minarelerin de yıkılmasına karar verilmiş, hatta bu karar 1936 yılında Küçük Ayasofya'nın minaresi yıkılarak uygulanmaya başlanmıştı. Ayasofya minareleri, yine Konyalı'ya göre, binanın statüğünde problemler ortaya çıkacağı yolunda bir rapor sayesinde kurtuldu.

Ayasofya'nın ibadete kapatılmasına duyulan tepki ve öfke Tek Parti devrinde açığa vurulamadığı için 1950'den sonra adeta patlayacaktır. Milliyetçi-muhafazakâr çevrelerin Ayasofya hakkındaki düşünce ve tasavvurları ayrı bir yazının konusudur. b.ayvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sahaflar Taksim Gezi Parkı'na yakıştı

Beşir Ayvazoğlu 2009.10.08

Geçen salı günü, vitrinleri indirip kaldırım taşlarını sökerek, çiçekleri ezip vatandaşı döverek güya IMF'yi protesto eden bir grup, Taksim Meydanı'nda terör estirdi. Haberi duyduğumda, "Eyvah," dedim, "bu vahşiler

polisten kaçarken Gezi Parkı'na dalmışlarsa, kitapları da parçalamışlardır!"

Taksim'i bilen okuyucularım, eğer yakın zamanlarda buraya yolları düşmemişse Gezi Parkı'yla kitap arasındaki ilişkiyi anlamamış olabilirler. Duymamış olanlara ben duyuruyorum: Gezi'de, 25 Eylül'de başlayan ve altmış kadar sahafı bir araya getiren Sahaf Festivali devam ediyor. Beyoğlu Belediyesi'nin himmeti ve sahaf dostumuz Emin Nedret İşli'nin gayretiyle üç yıldır düzenlenen bu festival, her gün yüz binlerce insanın gelip geçtiği Taksim'de, sadece kitap kurtlarının değil, kitapla tanışıklığı olmayan, sahaflığın ne olduğunu bilmeyen insanların bile ilgisini ve dikkatini çekiyor. Pahalı nâdir eserlerin yanı sıra çok ucuza satın alınabilecek ikinci el kitapların satışa sunulduğu, "Kitaplar çok pahalı" bahanesini anlamsız kılan bir festival bu! Buyurunuz, burada aradığınız her kitabı bulabilir, hatta bir paket sigaraya vereceğiniz parayla birkaç kitap alabilirsiniz.

Beyoğlu Sahaf Festivalleri'nin ilki 2007 yılında Galata Kulesi'nin dibinde açılmış, geçerken uğranabilecek bir yer olmadığı için fazla dikkati çekmemişti. Geçen yıl Gezi Parkı'nda açılan II. Sahaf Festivali ilgi görünce, bu yıl da doğru bir kararla aynı mekân tercih edildi. Bana sorarsanız, neye yaradığını hâlâ kimsenin tam bilmediği, daha çok tinercilerin kullandığı Gezi Parkı'nda bugüne kadar yapılan en anlamlı faaliyet, bu Sahaf Festivali'dir. Gidin görün; insanların "Başıma bir iş gelir!" korkusuyla hızlı hızlı geçtikleri bu parka tatlı bir canlılık gelmiş.

Önemli Avrupa şehirlerini gezenler, bu şehirlerin merkezî yerlerinde sahafı ve ikinci el kitap satıcılarını görmüşlerdir. Uğramadan, birkaç kitap almadan geçemeyeceğiniz canlı, sımsıcak kültür ortamlarıdır bunlar. Bizde ise sahafı genellikle sevimsiz işhanlarında, çok zaman alt katlardaki kasvetli mekânlarda yaşama savaşı verirler. Gönül ister ki, sahafı, merkezî bir yerde, mesela Gezi Parkı'nda bu parka güzellik ve anlam kazandıracak bir düzenlemeyle sürekli görünebilecekleri bir mekâna sahip olsunlar! İnanıyorum ki, 1940'larda kör kazmaya kurban edilen tarihî Taksim Topçu Kışlası'nın yerine yapılan ve ölü doğan bu park, o zaman "2009 Avrupa Kültür Başkenti"ne yaraşır bir işlev kazanacaktır.

Taksim Topçu Kışlası, karışık bir üslûpla inşa edilmiş olsa da, tarihimizin bir dönemine şahitlik eden, Cumhuriyet'in ilk yıllarında uyanık gazeteci Sait Çelebi'nin futbol müsabakaları düzenlediği muhteşem bir mekândı. Yıkılmamış olsaydı Taksim Meydanı bugün apayrı bir güzelliğe ve tarihî bir derinliğe sahip olacaktı.

Atatürk'ün ölümünden sonra İstanbul'a vali ve belediye reisi olarak tayin edilen Dr. Lütfi Kırdar döneminde, Taksim Kışlası'nın arazisi üzerine yapılan Gezi Parkı'nın o zamanki adı "İnönü Gezisi"dir. Bu parka, Taksim'deki abideyi gölgede bırakacak bir İnönü heykeli de dikilecekti; Güzel Sanatlar Akademisi'ne ismarlanan heykelin kaidesi hazırlanmıştı. Aslına bakılırsa, İsmet Paşa, Taksim'den Harbiye'ye, oradan da Maçka'ya ulaşan bir hat üzerinden Dolmabahçe'ye inen vadinin işgal ettiği geniş sahayı kendi mülkü gibi görüyordu; bu alan Prost planında "2 Numaralı Park" adı verilerek imar edilmeye başlanmış, Taşlık mevkiindeki "Millî Şef'e" tapulanan geniş arsaya da bir villa yapılmıştı: İnönü Villası. Bu arada aynı bölgede Dolmabahçe Sarayı hasahırlarının yerine "İnönü" adı verilen bir stadyum yapıldığını hatırlatmak isterim. 1950'lerde bile trafikte problemlere yol açan ve halkı çok rahatsız eden bu stadyumun açılışına devlet memurları dışında kimsenin katılmadığı biliniyor. Açık hava Tiyatrosu ve yüzme havuzu da, rahmetli Sedat Çetintaş'a göre, İnönü Villası'nın İnönü Gezisi'ne bakan cephesinden görülen manzara ileride yüksek binalarla kapatılmasını diye yapılmıştı. Villanın deniz manzarasını emniyete almak için de geniş bir alan Belediye tarafından istimlak edilmiş, bir istinat duvarı ve üzerine bir kahve binası yapılmıştı. Sedad Hakkı Eldem'in eseri olan "Türk Kahvesi"nin adı, "Beş yüz yıllık Türk İstanbul, Paris veya Londra mıdır ki, adına Türk Kahvesi diyorsunuz!" diye eleştiriler yöneltince "Şark Kahvesi" diye değiştirilmiştir. Swiss Otel'in yapılabilmesi için yıktırılarak geride yeniden inşa edilen ve Sedad Hakkı Eldem'in en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilen bu kahve, ayrı bir yazının konusudur.

Her neyse... Artık kimse Taksim Gezi Parkı'na "İnönü Gezisi" demiyor. 1950 yılında Demokrat Parti iktidara geldiği için İnönü heykelinin dikilemediği park, o tarihten beri özellikle geceleri insanların geçmekten korktuğu

ölü bir alandır. Buraya hayatîyet kazandırmak lâzım.

Dedim ya, sahaflar Taksim Gezi Parkı'na çok yakıştı! b.ayvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Yorgun Savaşçı'nın tuhaf hikâyesi

Beşir Ayvazoğlu 2009.10.15

İki büyük dostumu ve ağabeyimi kaybettim. Son zamanlarda bazı konularda ikisinden de çok farklı düşünüyordum, ama bu, onlara duyduğum saygıdan bir milim bile eksiltmemişti. Halit Refiğ ve Ergun Göze'den söz ediyorum. Birini pazar, diğerini pazartesi günü kaybettik ve aynı gün toprağa verdik. İkisine de Allah'tan rahmet, yakınlarına ve dostlarına başsağlığı diliyorum.

Halit Refiğ'in bir sinema yönetmeni ve "Ulusal Sinema" teorisyeni olarak kimliği üzerinde çok yazılıp çizildi. Ben onun sinemacılığından değil, izninizle kendisinden dinlediğim şekliyle "Yorgun Savaşçı" dizisinin yakışık hikâyesinden söz etmek istiyorum.

Halit Bey, daha çekimlere başlanmadan "Yorgun Savaşçı" dizisi aleyhinde ilk yazının İlhan Selçuk tarafından yazıldığını söylemişti (Cumhuriyet, 3 Ağustos 1979). Solcu aydınlar tarafından derhal bir kampanyaya dönüştürülen Halit Refiğ, Kemal Tahir ve "Yorgun Savaşçı" aleyhtarlığı, aynı yazarın dört gün sonra yayımlanan başka bir yazısıyla hızlanır. Şükran Kurdakul da Politika gazetesinde alelacele bir yazıyla kervana katılacaktır (11 Ağustos 1979).

Bu kampanya, TRT Yönetim Kurulu'nun "Yorgun Savaşçı" için yapım kararı almak üzere toplanacağı günlerde yürütülür, yani dizinin çekimlerini engellemeye yöneliktir. Ne var ki Yönetim Kurulu baskılara boyun eğmez ve yapım kararı verir. Bunun üzerine DİSK'e bağlı SİNE-SEN devreye sokulur, karşılanması mümkün olmayan talepler ileri sürülerek oyuncuların greve gitmeleri sağlanır. Çekimlerine 24 Nisan 1980'de bu yüzden ara verilen "Yorgun Savaşçı"nın 12 Eylül'den sonraki macerası da ibret vericidir. Bu sefer de hızlı Atatürkçülerin hışmına uğrayan "Yorgun Savaşçı", 12 Eylül generallerinin müdahalesiyle bilinen "trajik" akıbete uğrar.

"Yorgun Savaşçı"nın bir kopyasını bulabilmek için birçok insan yıllarca çırpındı. Devlet Bakanlığı sırasında rahmetli Adnan Kahveci'nin ciddiyle ilgilendiği, fakat netice alamadığı bu meseleye Fikri Sağlar'ın da Kültür Bakanlığı sırasında el attığını ve epeyi gürültü çıkardığını hatırlıyorum. Fakat onun samimiyetine hiç inanmamıştım. Çünkü gerçek sorumluların kimler olduğu hakkında ağzından tek kelime bile çıkmamıştı.

Rivayet, "Yorgun Savaşçı"nın bütün kopyalarının yakıldığı yolundaydı. Bu meselenin hararetli bir şekilde tartışıldığı 1992 yılı başlarında, adı "Eyç Bi Bi" diye tuhaf bir şekilde telaffuz edilen özel bir televizyon kanalı diziyi aşağı yukarı aynı kadroyla yeniden çekiverince, rekabet (!) olsun diye, onca insanın yıllardır bulmak için çırpındığı filmin bir kopyası apansız ortaya çıktı.

Bir kopyası ortaya çıkıverdiğine göre, demek ki "Yorgun Savaşçı"nın bütün kopyalarının yakılmadığını, üstelik nerede saklandığını başından beri bilen birileri vardı. Peki, o güne kadar niçin açıklamamışlardı? Film sakıncalıysa, sorumlular hakkında niçin kanunî işlem yapılmadı, değilse niçin on yıl saklandı? Bu sorulardan hiçbirinin mantıklı bir cevabı yok.

Tuhaf olan, Millî Mücadele ile ilgili gerçekleri çarpıttığı iddiasıyla on yıl milletten saklanan "Yorgun Savaşçı"nın 1992 yılında, biri devlet televizyonunda, diğeri ise "Eyç Bi Bi"de olmak üzere, iki ayrı dizi halinde, hem de birer

gün arayla yayımlanmasıydı. Hiçbir savcı harekete geçmedi.

"Devlet Ana" projesi de "Yorgun Savaşçı"nın benzer bir macera yaşamıştır. Bir film şirketinden Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla ilgili bir film talebi gelince Kemal Tahir'e başvuran Halit Refiğ, şirket vazgeçince bu projeyi rafa kaldırır. Kemal Tahir de yazmaya başladığı ve "Derin Geçit" adını vermeyi düşündüğü senaryoyu roman olarak yeniden kaleme alır. 1967 yılında yayımlanan ve bir yıl sonra Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'ne de layık görülen romandan hareketle bir sinema filmi yapılması için 2001 yılında Başbakan Bülent Ecevit'in talimat verdiği, Ankara'ya davet ettiği Halit Refiğ'le bu konuda görüştüğü ve konuyu Devlet Bakanı Hüsamettin Özkan'a havale ettiği biliniyor. O günlerde basında Halit Refiğ'in çekimlere başladığı yolunda haberler bile çıkmıştı. Ben de "Şeyh Edebali'nin Öğütleri" başlıklı yazımın altına şöyle bir not düşmüştüm: "Kemal Tahir'in Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemini anlattığı Devlet Ana adlı romanının Halit Refiğ tarafından sinemaya uyarlanacağını ve bunun bir devlet projesi olduğunu son günlerde basına yansıyan haberlerden öğrendik. Öyle anlaşıyor ki, yakında kuruluş dönemi ve Edebali'ler, Osman Gazi'ler hakkında daha fazla yazıp çizeceğiz."

Bildiğim, Hüsamettin Bey'in Mimar Sinan Üniversitesi'yle görüştüğü, filme başlanması için rektör Tamer Başoğlu ile anlaşma yaptığı yolundadır. Fakat iyi saatte olsunlar galiba işe yine burnunu sokar ve bu iş için ayrılan para -yanlış hatırlamıyorsam- üniversitenin kasasına girdiği halde proje hayata geçirilemez.

Halit Refiğ, bütün bu tuhaf olaylar yüzünden son zamanlarında tam bir "yorgun savaşçı"ydı. Şimdi dinleniyor.

Not: Ergun Göze ağabeyimle ve Yaşasın Hatıralar isimli hatırat kitabıyla ilgili görüşlerimi gelecek hafta yazacağım. b.ayvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ergun ağabey

Beşir Ayvazoglu 2009.10.22

Tercüman, Sivas'ta, bizim evimizin de tek gazetesiydi; ben önce Köşebaşı'nı okurdum, çünkü bu sütunun yazarı, bir gün kendisi gibi yazar olmayı hayal ettiğim hemşehrimiz Ergun Göze'ydı. Onunla ilk defa 1960'ların sonlarında Sivas'ta karşılaştım; yanına alı al moru mor yaklaşıp saygılarımı arz ettiğimi hatırlıyorum.

Ayaküzeri bir yığın tavsiyede bulunmuştu: Çok okumalıyım, çok yönlü okumalıyım, eski harfleri ve bir yabancı dili mutlaka öğrenmeliydim.

Yıllar sonra Çağaloğlu'ndaki avukatlık bürosunda da birkaç defa ziyaretine gittiğim Ergun ağabeye gazeteciliğe başladıktan sonra daha sık uğramaya başlamıştım. Hergün gazetesinde çalışıyordum, fakat hayalim, devrin iki büyük gazetesinden biri olan Tercüman'a geçmekti. 12 Eylül arefesi idi ve o tarihte bu mümkün olmamıştı. Hayalim 1985 yılında gerçekleşti, fakat ne yazık ki "sağ"ın büyük gazetesi artık inkıraz dönemini yaşıyordu. Bu acıklı inkırazı durdurmak için çareler arayan rahmetli Kemal Ilıcak, Taha Akyol'u genel yayın müdürü olarak gazetesinin başına geçirmişti. Güvenebileceği bir ekip kurmak isteyen Taha Bey -kendisiyle Hergün'den tanışıyorlardı- beni de çağırırdı. Ve 1985 yılının Aralık ayında Tercüman'da Kültür-Sanat Servisi'nin şefi olarak göreve başladım. Aileye katılmış olmam Ergun ağabeyi çok memnun etmişti; ziyaretine gittiğimde beni Taha Bey'den önce Kemal Bey'e kendisinin tavsiye ettiğini söyledi. Bunu Yaşasın Hatıralar adlı kitabında da tekrarlıyor.

Tercüman'da ilk üç yıl çok büyük bir zevkle çalışmışımdır. 1989 sonlarına doğru gazete büyük bir mali sıkıntının içine girdi. Gidişin gidiş olmadığını hissedenler birer birer ayrılıyorlardı. Ben sonuna kadar direnenlerden

biriydim. Doğrusu, büyük bir gazetenin batışını yaşamak çok hüznü vericiydi. Hiç yıkılmayacak gibi görünen dev bir kuruluş gürül gürül çöküyor, "bir zamanlar kral" olan güçlü bir patron acz içinde kıvrılıyor, solun gemi azağı aldığı bir dönemde tarihî bir misyonu üstlenen bir gazete -yani Tercüman, ki Türk basınında başlı başına bir okuldur- büyük bir hızla tiraj kaybediyordu.

Yaşasın Hatıralar'ı okurken, o günleri yeniden yaşıyormuş gibi heyecanlandım. Tercüman'ın en kıdemli yazarlarından olan ve elbette Kemal İlicak'ı ve ailesini çok yakından tanıyan Ergun ağabey, neler olup bittiğini daha iyi biliyordu. Esasen Yaşasın Hatıralar'da daha çok Tercüman'ı anlatmış, tam 170 sayfa... 1931 yılında Sivas'ta başlayan hayatının Babıali'de Sabah gazetesinde genel yayın müdürü olarak göreve başladığı 1965 yılına kadarki otuz dört yılı ve Babıali'de Sabah'ı yönettiği yılları hızlı hızlı geçen Ergun ağabey, Tercüman'a ayırdığı bölümde Kemal İlicak'la nasıl tanıştığını, gazetesinde yazmaya nasıl başladığını, yazdığı sürece yaşadıklarını, iç çekişmeleri, 12 Mart ve 12 Eylül'ün öncesini ve sonrasını, yönetim değişikliklerini, polemiklerini, kavgalarını, batış yıllarını, İlicak'ın hatalarını ve gazeteyi kurtarmak için denediği yolları vb. uzun uzadıya hikâye etmiş.

Aynı zamanda İstanbul Barosu'na kayıtlı bir avukat olan Ergun ağabey, kısa bir bölümde de avukat olarak yaşadıklarını (mesela ve İstanbul Barosu ve Barış Derneği'yle mücadelelerini) anlatmayı da ihmal etmemiş. Daha sonra Tercüman gazetesinin de rol oynadığı Milliyetçi Cephe hükümetleri, yani iç politika...

Ergun ağabey, daha sonra Türkiye gazetesiyse ilişkisinden, kısa bir süre yaşadığı Günaydın macerasından ve Tercüman'ın çöküşünden (yani 'son perde'den) söz etmiş. Ve "Portreler"... Bu bölümde yakından tanıdığı bazı politikacı, işadami, sanatçı ve ilim adamlarının portrelerini çizen Ergun ağabeyin Yaşasın Hatıralar'ı, bana sorarsanız, sadece basın tarihimiz değil, siyasî tarihimiz açısından da büyük önem taşımaktadır. İşlek bir kalem ve ancak sürekli yazan tecrübeli yazarların sahip olabileceği akıcı üslup, Yaşasın Hatıralar'ı daha da değerli kılıyor.

Şu hususu kaydetmeyi bir vazife olarak görüyorum: Ergun ağabey, muhafazakâr basında köşe sahibi olan yazarlar içinde ilgi alanı en geniş olandı. Çok iyi Fransızca bilir, musiki ve edebiyatla yakından ilgilenirdi. Son yıllarında yakın çevresinde yer aldığı Peyami Safa'nın unutulmaması onun yazıları ve kitapları sayesinde. Peyami Safa, Necip Fazıl ve Cemil Meriç'i anlattığı Üç Büyük Muzdarip adlı kitabını da okuyucularına hatırlatmak isterim. Cezayir'in en önemli düşünürlerinden biri olan Malik bin Nebi'yi onun Türkçesinden okuduk. Yanlış hatırlamıyorsam, René Guenon'dan Türkiye'de ilk söz eden de Ergun ağabeydir. İlerlemiş yaşına rağmen çalışmayı bir an bile bırakmamıştı; Boğaziçi Yayınları'nı idare ediyor ve tercümeler yapıyordu. Son tercümelerinden biri Michel Winock'un Aydınlar Yüzyılı, diğeri Arthur Conte'un Diktatörler Yüzyılı'dır.

Merkezefendi'deki muhteşem cenaze töreni, Ergun ağabeyin ne kadar sevildiğini ve hiç unutulmadığını gösteriyordu. Kendisine Allah'tan rahmet, yakınlarına ve dostlarına başsağlığı diliyorum.

b.ayvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Beka içinde yenilenme, yenilenme içinde beka'

Beşir Ayvazoglu 2009.11.19

Bedri Gencer, uzun zamandır tanıdığım genç bir siyaset bilimcisi. Sakarya Üniversitesi'nde görev yapıyordu; kısa bir süre önce profesör oldu ve Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü'nde göreve başladı.

İslâm dünyasında modernleşme hareketleriyle ilgilendiğini biliyordum, çünkü bu konuda çeşitli dergilerde yayımlanmış bazı makalelerini okumuştum. Mesela Muhafazakâr Düşünce'de yayımlanan "Gelenekselciliğin Pınarları: Edmund Burke ve Ahmed Cevdet" başlıklı makalesi ilgimi çeken yazılarından biriydi. Birkaç ay önce İslâm'da Modernleşme (1839-1939) adlı muhalled eseri postadan çıkınca şaşırmadım; çünkü ondan böyle bir çalışma bekliyordum.

İslâm'da Modernleşme'nin bu konuda son yıllarda yapılmış en geniş ve derinlikli çalışma olduğunu söyleyebilirim. Prof. Dr. Şerif Mardin'in uzun bir sunuş yazısıyla Lotus Yayınları'ndan çıkan kitap tam 872 sayfa.

Gencer, çoğunlukla yabancı kaynakları kullandıkları için İslâm tarihine ve medeniyetine çok zaman farkında olmadan oryantalist kalıplarla yaklaşan araştırmacıların aksine, Arapçayı da, Osmanlı Türkçesini de iyi bildiği için bu medeniyetin kaynaklarını ve kavramlarını ustaca kullanarak farklı bir bakış açısıyla ve yepyeni bir kavramsallaştırmayla karşımıza çıkıyor. Prof. Dr. Şerif Mardin'in sunuş yazısında, İslâm dünyasının modernleşme sürecinde yaşadığı problemlerin kaynağına inerek bu problemleri aşmak için genelde İslâm, özelde Türklerdeki İslâm düşünce tecrübesinin taşıdığı potansiyeli belirlemeye çalışan Gencer'in çalışmasının önemi vurgulanmış. "Çığır açıcı" bulduğu eseri "hem keyfiyet, hem kemiyet itibarıyla büyük bir eser" diye öven Mardin'e göre, "sömürge sonrası paradigmalara meydan okuyan tek örnek olarak Türk İslâm yorumunun tarihî anlamının bu tür mukayeseli bir perspektiften tespiti, modern İslâm incelemelerine yeni bir boyut getirerek Batılı araştırmacıların ezberini bozacaktır."

Şerif Mardin'in eser hakkındaki bir tespiti de şöyle:

"Eserin büyüklüğü, yazarın konuyu 'evrensel' bir perspektiften incelemesinden kaynaklanıyor. Bundan kasıt, Doğu ve Batı'yı kuşatan, bütüncül, çok-katlı bir mukayeseli perspektiftir. İslâm dünyasının modernleşmesi, temelde Batı'nın kültürel etkisinden kaynaklandığı için akültürasyon kaynağı Batı'daki dönüşüm kavranmaksızın Doğu dünyasının zorlandığı modernleşmenin de kavranamayacağı tabiidir. Bu yüzden Gencer, önce bizzat Batı'nın yaşadığı modernleşme tecrübesinin mukadderatını tespit ediyor. Onun tespitine göre 'sekülerleşme' de denen Batılı modernleşme, bir 'evrensel âdil düzen' kurma fikrinden kaynaklanıyor. O, Batılı modernleşmenin arkasında yatan bu 'kozmodopolis ve teodisi' münasebetini keşfetmek suretiyle modernleşmelerin etkileşimini bir medeniyetler karşılaşması olarak ele alıyor."

Şaşırtıcı zenginlikte bir bibliyografyaya dayanılarak yazılan İslâm'da Modernleşme'de kullanılan dil de, daha çok yabancı literatürü kullanan siyaset bilimcilerin muğlâk, dolambaçlı, tercüme kokan dillerinden çok farklı. Gencer'in kitabı sadece muhtevasıyla değil, bildiğini iyi bilen ve dili iyi kullanan bütün yazarların metinleri gibi vuzuhu ve rahatlığıyla dikkati çekiyor. On üç bölümden oluşan kitapta o kadar çok mesele tartışılıyor ki, bir gazete yazısı çerçevesinde bunlara birer cümleyle bile değinmek mümkün değil. Benim de az çok ilgilendiğim meseleler ele alındığı için en dikkatli okuduğum bölüm, "Gelenekselcilik" başlığını taşıyan dördüncü bölüm. Bu bölümdeki "Pasif Gelenekselcilik", "Aktif Gelenekselcilik" kavramsallaştırmasını çok önemseydiğimi belirtmek isterim. Özellikle muhafazakârlığın ünlü teorisini Edmund Burke ile Ahmed Cevdet Paşa'nın bütün yönleriyle karşılaştırıldığı sayfalarda son derece önemli tespitler var. Kısa bir paragrafı okuyucularımla paylaşmak istiyorum:

"Ahmed Cevdet'i 'aktif gelenekselcilik' kategorisine sokan, geleneğin, aynı zamanda kendisini yaşatacak yeniliklere açık yönünü de temsil, geleneğin dinamizmi için 'güzel yenilik' anlamında değişimi kabul etmesidir. O da tıpkı Burke gibi geleneksel düzenin hayatîyetini iki temel ilkeye riayete bağlı görür: 'Koruma ve düzeltme', diğer bir tabirle düzelterek koruma. Cevdet, bu ilkeleri, çöküşün temel sebepleri olarak tersinden ifade eder: 1. Kanun-ı kadime muhalefet, 2. Çağın gereklerine uymamak. O geleneğe aykırı köklü değişiklikler kadar, vuku bulan olumsuz değişimi becermek üzere reforma girişmedeki aczi de ülkeler için tehlikeli görür."

Yeri gelmişken, muhafazakârların bu paragrafta açıklanan temel görüşünü büyük müfessir Elmalılı Hamdi Yazır'ın "Beka içinde yenilenme, yenilenme içinde beka" şeklinde formüleştirdiğini hatırlatmak isterim. Bilindiği gibi, aynı görüşü Yahya Kemal "imtidad", Ahmet Hamdi Tanpınar da "Devam ederek değişmek, değişerek devam etmek" şeklinde ifade etmişti.

Bedri Gencer'in eseri okunmayı ve tartışılmayı hak ediyor..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Halil İbrahim bereketi'

Beşir Ayvazoğlu 2009.11.26

Geçen hafta sonu, bu yıl üçüncüsü düzenlenen "Kitap Günleri" vesilesiyle Cevizli Kitabevi tarafından davet edildiğim Gaziantep'teydim.

Güneydoğu'da birçok şehre birkaç defa gittiğim halde, görmeyi çok arzuladığım bu "gazi" şehre yolum düşmemişti. Bir tevafuk eseri olarak Şanlıurfa'da Vali Nuri Okutan Beyefendi tarafından başlatılan "Işığımı Arıyorum Okuyorum" kampanyasının 24 Kasım Öğretmenler Günü'nde yapılan açılışına da davetliydim.

Bir şehri az çok hissedebilmek için orada hiç değilse bir hafta yaşamak gerekir. 21 Kasım'da sis yüzünden uçaklar geç kalktığı için akşamüzeri ulaşabildiğim Gaziantep'i tanıyıp tadacak kadar vakit bulamadım. Dostlarla, şehrin içinde üç saat kadar dolaşabildik. Kaleyi, kalede destanî Gaziantep savunmasının canlandırıldığı panoramik müzeyi, belli başlı camileri, medreseleri, hanları, ciddi bir şekilde restore edilen büyümlü Bakırcılar Çarşısı'nı, her adımda bir sürprizle karşılaşılan dar sokakları, zarif kâgir evleri gördüm, nefis Antep yemeklerinden tattım ve harika dostlar edindim. Gaziantep'in en eski kitabevi olan Cevizli Kitabevi'ni işleten Taner ve Tolga kardeşler, Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nden Dr. Ahmet Özpay, Tıp Fakültesi'nden Prof. Dr. Ali Yılmaz ve eşi Mehtap Yılmaz Hanımefendi beni çok duygulandıran bir dostluk ve misafirperverlik gösterdiler.

Gaziantep'ten Şanlıurfa'ya karayoluyla geçtim. İki şehri birbirine bağlayan, bir kolu da Habur Sınır Kapısı'na ulaşacak olan otobanda yolculuk etmek ayrı bir zevkti. Güneydoğu'da değil de, Marmara Bölgesi'nde seyahat ettiğim duygusuna kapıldığımı söyleyebilirim.

Şanlıurfa Valiliği makamında altı aydır Nuri Okutan Beyefendi oturuyor. Sakarya valiliği sırasında tanıdığım Nuri Bey, hiç öğretmenlik yapmamış bir Öğretmen Okulu mezunu olarak kendini kültüre ve eğitime vakfetmiş bir validir. Gittiği her ilde göreve başlar başlamaz eğitim meselelerine el atar. Şanlıurfa'da da ilk işi mevcut verileri incelemek olmuş ve şehrin öncelikli meselelerinden birinin eğitim olduğu kanaatine vararak kolları sıvamış. Kampanyanın açılış töreninde yaptığı konuşmada son derece önemli tespitlerde bulundu: Urfa bir zamanlar "Bereketli Hilâl" diye adlandırılan ve dünyaya ışık saçan bir bölgede yer almaktadır. Dünyanın ilk üniversitelerinden biri kültürlerin kavşak noktası olan bu bölgede kurulmuştur; o halde her bakımdan "bereketli" bir şehir olan Urfa'nın yeniden parlak geçmişine yaraşır bir "ışık" kaynağı haline gelmesi gerekir. Bunun yolu da eğitimden geçmektedir.

Nuri Okutan, Şanlıurfa'nın bugünkü durumunu kısaca şöyle de özetledi:

"Mevcut göstergeler, zengin bir tarihe, bereketli topraklara rağmen, maalesef hiç de iç açıcı bu duruma işaret etmiyor. Öğrenci sayısı itibarıyla Türkiye'de dördüncü, coğrafi büyüklük itibarıyla sekizinci, nüfus itibarıyla onuncu sıradayız. Pamuk, buğday, un, mercimek ve fıstıkta bizi çıkarsanız üretim yarı yarıya düşer. Ama bazı

sosyal göstergeler bakımından ciddi mânada sıkıntımız var. Nüfusumuz 1 milyon 750 bin; bunun 250 bini okuryazar değil. Sınıf başına düşen öğrenci mevcudumuz il merkezinde 62. Bu şehir, bu göstergeleri hak etmiyor. Yapılması gereken şey küllerin üflenerek korun ortaya çıkarılmasıdır. Bunun için de eğitime önem vermek zorundayız."

Mevcut problemlerin büyük ölçüde eğitimsizlikten kaynaklandığına samimiyetle inanan Nuri Bey'in hedefi, her okulda öğrenci başına on kitap düşecek şekilde birer kütüphane kurulmasını sağlamak. Şu sıralarda Şanlıurfa'da bütün okul müdürleri ve öğretmenler büyük bir heyecanla çalışıyor, kütüphaneler kuruyorlar. Okullardan birinde yeni kurulan kütüphanenin açılışına Selim İleri, Ayşe Kulin ve ben, davetli yazarlar olarak katıldık. Bilgisayarlarla donatılan büyükçe bir oda, şimdilik yedi bin civarında kitabın bulunduğu bir kütüphane olarak düzenlenmişti. Zarif raflarını süsleyen renk renk, boy boy, çeşit kitaplar ne kadar davetkâr görünüyordu. Böyle bir kütüphaneye girip de okuma heyecanı hissetmeyecek bir öğrenci düşünemiyorum.

Öğrencilerle sohbet etmek için gittiğimiz bütün okullarda Vali Bey'in yarattığı sinerjiyi görme imkânına kavuştuk. Selim İleri'ye konuştuğu okulda o kadar akıllıca sorular sorulmuş ki; sevinçten ve heyecandan gözyaşı döküyordu. Kampanyanın açılış töreninde ve daha sonra iki mahalli televizyonun birlikte gerçekleştirdiği canlı yayında heyecanımızı dile getirdik.

Elbette önemli olan, bu kampanyanın Nuri Bey'in görev süresiyle sınırlı kalmaması, Urfa'daki bütün kurumlar, daha da önemlisi halk tarafından benimsenerek sürekli kılınmasıdır. Güneydoğu, son gelişmelerin kaçınılmaz bir sonucu olarak yeniden stratejik bir bölge haline geliyor. Yaygın kanaat şu: Yakın zamanlarda bu bölgede ekonomi olağanüstü bir canlılık kazanacak.

O halde, başta Şanlıurfa, Diyarbakır, Gaziantep ve Mardin olmak üzere bütün Güneydoğu'nun her bakımından "Halil İbrahim Bereketi"ne hazırlıklı olması gerekiyor.

Bütün okuyucularımın Kurban Bayramı'nı tebrik ediyorum. b.ayvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Minare

Beşir Ayvazoğlu 2009.12.03

İsviçre'de yapılan referandumda sonucun yeni minarelerin yapılması aleyhinde çıkması bütün İslâm dünyasında haklı tepkilere yol açtı. Gördüğüm kadarıyla, Avrupa ırkçıları hariç, herkes, temel insan haklarına aykırı olduğu için İsviçre'de referandumla gelen yasağı eleştiriyor. Bu tartışmalar yapılırken 'minare' hakkında neler bildiğimi düşündüm ve kültürümüzün meseleleriyle o kadar uğraştığım halde çok az bilgiye sahip olduğumu hayretle fark ederek muhtelif kaynaklara başvurdum. Belki okuyucularımızın da işlerine yarar diye edindiğim bilgileri özetliyorum.

Müslümanları ibadete çağırmak amacıyla okunan ezanın her yerden işitilmesi için yüksek bir yerden okunması gerekiyordu. Bilal-i Habeşi, Mescid-i Nebevi'nin kible tarafında "Üstüvane" denilen özel bir yere iple tırmanarak ezan okurdu. Üstüvane, bilindiği gibi, silindir anlamına gelmektedir. Medine'de ezan okunan başka yüksek yerler de vardı. İlk minareler, Amr b. As'ın Fustat'ta yaptırdığı, fakat bitiremediği caminin köşelerine I. Muaviye'nin Mısır valisi Mesleme tarafından yaptırılan minarelerdir. Müslümanların hâkim oldukları bölgelerde, zamanla o bölgelerin coğrafi ve kültürel şartlarına, mimari geleneklerine göre taş, tuğla, ahşap gibi malzemeler kullanılarak değişik üslûplarda ve formlarda minareler yapılmaya başlandı. En zarif ve kusursuz formunu

Osmanlı mimarlarının elinde kazanan minareler, İslâm tarihinin ilk asırlarından itibaren Müslüman şehirlerinin kimliğini yansıtan vazgeçilmez yapılar haline gelmişti.

Unutmadan, minare (menar) kelimesinin "ateş yakılan yer" anlamındaki Farsça menşeli bir kelimedenden geldiğini kaydetmeliyim.

Tam teşekküllü bir minare, temelden yukarı doğru kürsü, pabuç, gövde, şerefe, petek, külah ve alem bölümlerinden oluşur. Temelden gövdeye geçişi sağlayan kaideler, Selçuklu minarelerinde genellikle asıl binanın beden duvarlarına gizlenirdi. Osmanlı mimarisinde bu usul bir süre devam ettirildikten sonra terk edildi. XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, kaidesi beden duvarına kısmen bitişik yahut bütünüyle bağımsız minareler yapıldı. Selçuklular da, Osmanlılar da minare yapımında tuğlayı tercih ettikleri zamanlarda bile, kaideyi, tezyinata daha elverişli olduğu için taştan yapmışlardır. Tuğlayı tercih eden Selçukluların sırlı ve sırsız tuğlaları kullanarak hendesi şekillerle bezedikleri minareler birer şaheserdir.

Osmanlı mimarisinde en gelişmiş formunu bulan minare kaideleri, yani kürsüler kübik, silindirik ve çokgen prizma formlarında olabilirdi. Pabuç kürsüyle gövde arasındaki geçişi sağlar; gövde pabuçla müezzinlerin ezan okudukları şerefe arasındaki bölümdür. Şerefe kelimesinin Arapça'da burç anlamındaki şürfe kelimesinden geldiği söylenir. Alt tarafı çok zaman nefis mukarnaslarla bezenen çıkmalar üzerindeki korkuluklu bölümler olan şerefelerin kapıları kibleye açılır. Osmanlı geleneğinde camiler genellikle tek minareli ve minareler tek şerefeli olurdu. Birden fazla minare ve şerefe, hanedan mensupları tarafından yaptırılan ve selâtin camileri diye adlandırılan camilerde olabilirdi. Sultanahmet Camii'nde altıya yükselen minare sayısı, daha sonra yapılan selâtin camilerinde ikiyi geçmemiştir.

Şerefeyle külah arasında yer alan ve silueti tamamlayarak minarenin daha güzel görünmesini sağlayan bölüme petek denir. Petek Osmanlı minarelerinde ahşap çatılı ve kurşun kaplamalı külahı taşımaktadır. Külahlar ve tepelerindeki alemler de Osmanlı minarelerine has bir inceliklerdir. Selçuklular külah yapmaz, peteğin üzerini küçük bir kubbeye örterek minareyi tamamlarlardı. Osmanlılar da XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren bazı camilerin minarelerinde külah yapmamışlardır.

Sedat Çetintaş'ın bir yazısından öğrendim: Osmanlı mimarisinde bir dönüm noktası olan Edirne Üçşerefeli Cami, Osmanlı dünyasında minare sayısının dörde çıkarıldığı ilk cami imiş. Üç şerefe, ilk defa, kesme taş işçiliğinin harikaları olan bu farklı yükseklik ve şekillerdeki minarelerde uygulanmış. Sinan'ın Selimiye'yi yaptığı tarihe kadar, en yüksek minareler de Üçşerefeli Cami'deymiş. Ayrıca her üç şerefeye tek minare gövdesi içinden ayrı ayrı yollarla çıkılıyormuş. Bu inanılmaz mahareti ancak Mimar Sinan tam yüz yirmi yedi yıl sonra Selimiye minarelerinin yalnız ikisinde göstermiş.

XVIII. yüzyıldan itibaren Avrupa'dan gelen üslûplar minarelerde de etkili olmaya başlar. Bazı minareler ne yazık ki tamir edilirken tahrip edilmiştir.

Günümüzde cami mimarisinin en problemli kısmının minareler olduğunu, bir minare ve şerefe enflasyonu yaşandığını, camilerin yükseklikleriyle minarelerin yükseklikleri arasında hiçbir nisbet gözetilmediğini söylemeye gerek var mı, bilmiyorum. Bu topraklara o eski zarif, ölçülü, şehre kimlik ve güzellik kazandıran ve her biri bir sanat şaheseri olan minareleri sanki başkaları yapmıştır. İsviçre'de, İsviçreli fanatik ırkçıları korkutan minarelerin de, fotoğraflarından anladığım kadarıyla üslupsuz, estetikten mahrum yapılar olduğunu söyleyebilirim. Bir kültür, şirazesinden çıkarılırsa böyle sonuçlar kaçınılmazdır.

Bu yazıyı müsaadenizle şu sisli günlerde Arif Nihat Asya'nın "Siste Minareler" rubaisiyle noktalamak istiyorum:

Yoktur daha canlı bir misâl, ibhâma,

Benzerler uzaklarda kalan rü'yâma.

Derler: Zilkaade geçdi, Zilhicce'dir ay;

Hac mevsimi onlar da girer ihrâma.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Gelin tanış olalım!'

Beşir Ayvazoğlu 2009.12.10

Siz bu yazıyı okurken ben Arnavutluk'un başkenti Tiran'da olacağım; çünkü yarın Tiran Yunus Emre Türk Kültür Merkezi'nin açılışı yapılacak. Almanların Goethe, İspanyolların Cervantes adına açtıkları kültür merkezlerinin benzerleri olan Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri, bilindiği gibi, 2007 yılı ortalarında çıkarılan bir kanunla kurulan Yunus Emre Vakfı'na bağlı olarak faaliyet gösteriyor. Geçen mayıs ayında, Ankara'da, Ulus'taki tarihî bir binada faaliyete geçen vakfın amacı, söz konusu kanunda şöyle ifade edilmiş:

"Türkiye'yi, kültürel mirasını, Türk dilini, kültürünü ve sanatını tanıtmak, Türkiye'nin diğer ülkeler ile dostluğunu geliştirmek, kültürel alışverişini artırmak için yurtdışında kültür merkezleri kurulmasını ve işletilmesini sağlamak."

Danışma Kurulu'nda önemli ilim ve sanat adamlarının yer aldığı Vakfın bünyesinde teşkil edilen Yunus Emre Enstitüsü, ilk kültür merkezini geçen ekim ayında Saraybosna'da Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve Bosna-Hersek Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyesi Haris Slajdžić'in de katıldığı bir törenle açtı. Çalışmalarını 2003 yılından beri Başçarşı'daki binasında yürüten Türk Kültür ve Enformasyon Merkezi, 17 Ekim'den beri Yunus Emre Kültür Merkezi ismiyle, sergi, konser ve konferans gibi faaliyetler düzenleyerek Türk kültürünü tanımak isteyenlere hizmet veriyor.

Türkçe öğrenmek isteyenlerin talepleri de, Yunus Emre Enstitüsü'ne bağlı olarak kurulan ve açılışı Yunus Emre Türk Kültür Merkezi'yle birlikte gerçekleştirilen Türkçe Kurs Merkezi'nde karşılanıyor. Tam donanımlı dershaneleri, kafeteryası, bilgisayar salonu, kütüphanesi ve alanında uzmanlaşmış öğretmenleriyle hizmet veren Merkez'in hâlen yüz elli öğrencisi var.

Orta Asya Türk cumhuriyetlerine özel bir ilgi gösteren Yunus Emre Enstitüsü, Kazakistan'ın başkenti Astana'da da "Karaotkel Diplomatik Site" ismiyle anılan itibarlı bir yerleşim bölgesinde kiraladığı müstakil bir villayı kısa bir süre önce Astana Yunus Emre Türk Kültür Merkezi olarak faaliyete geçirdi. Astana'yı diğer Türk cumhuriyetlerinin başkentleri takip edecek. Paris'te ise, Champs Élysées'de Paris Büyükelçiliği Tanıtma ve Kültür Müşavirliği tarafından kullanılan mekânın faaliyetlerine Yunus Emre Türk Kültür Merkezi ismiyle devam etmesi kararlaştırıldı. Yetkililer, resmî açılışı yeni yılda gerçekleştirilecek olan bu merkezin zamanla Avrupa'da Türk kültürünün temel dayanak noktalarından biri hâline geleceğini söylüyorlar.

Yunus Emre Türk Kültür Merkezleriyle ilgili iki güzel haber daha var: Makedonya'nın başkenti Üsküp ve Suriye'nin başkenti Şam'da açılacak merkezler...

Üsküp'te, Yahya Kemal'in hayatında da önemli bir yeri bulunan Kurşunlu Han, önümüzdeki yılın ilk çeyreğinde Üsküp Yunus Emre Kültür Merkezi olarak hizmet vermeye başlayacak. Muhtemelen fetih devirlerinden kalma bir yapı olan bu güzel han, Yahya Kemal'in çocukluk yıllarında hapisane olarak kullanılır, parmaklıklı kapısı her zaman sımsıkı kapalı dururmuş. Hatıralarında, geceleri Kurşunlu Han'da yatan mahkûmların yanık sesle

söyledikleri türküler Karağaçlar semtindeki evlerinin pencerelerinden ailece derin bir hassasiyetle dinlediklerini kaydeden Yahya Kemal, Üsküp'ten ayrıldıktan yıllar sonra, yeni usulde bir hapishane yapılarak mahkûmların oraya nakledildiğini ve Kurşunlu Han'ın kendi haline terk edildiğini işitir. Ben de bu hanı son olarak geçen yıl ziyaret etmiştim; Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencileri tarafından kullanılıyordu.

Şam'a gelince: Yunus Emre Türk Kültür Merkezi için mekân olarak isabetli bir kararla Süleymaniye Külliyesi tercih edilmiş. Restorasyonu Türkiye tarafından yapılan külliye, önümüzdeki yılın ilk yarısında Türkçenin öğretildiği, Türk kültürünün tanıtıldığı bir merkeze dönüşecek. Mimar Sinan'ın seçkin eserlerinden biri olan ve halk arasında 'Süleymaniye Tekkesi' olarak anılan Süleymaniye Külliyesi'nin camisi, Kanuni Sultan Süleyman tarafından hacıların faydalanması için yaptırılmış; onun ölümünden sonra genişletilerek imareti, tekkesi ve çarşısıyla muhteşem bir külliye haline getirilmiş. Cami, dört duvar üzerine on metre çapında, köşelerden payanda kemerleriyle desteklenen pendentif kubbeli ve iki minareli... Oktay Aslanapa Hoca'nın ifadesiyle "dâhice bir plan"a sahip. Hafız Esed döneminde ibadete kapatılarak biraz da Osmanlı mirasına meydan okumak amacıyla, silahların ve eski uçakların teşhir edildiği bir askerî müze haline getirilen camiin kubbesinde, bakımsızlık yüzünden çatlaklar oluşmuştu; sadece son cemaat mahallinde namaz kılınabiliyordu.

Suriye ile Türkiye arasındaki yakınlaşmanın samimiyeti hakkında da açık bir fikir veren bu gelişme, aynı zamanda Yunus Emre felsefesinin yeniden uyanışına işaret ediyor:

"Gelin tanış olalım!"

Not: Reşadiye'de pusuya düşürülerek şehit edilen gençlerimize Allah'tan rahmet, ailelerine ve milletimize başsağlığı diliyor, provokasyon amaçlı olduğu hemen fark edilen bu alçakça saldırıyı yapanları ve yaptırırları şiddetle lânetliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tiran'da iki gün

Beşir Ayvazoğlu 2009.12.17

Geçen hafta, Yunus Emre Türk Kültür Merkezi'nin açılışına katılmak üzere iki günlüğüne Arnavutluk'un başkenti Tiran'a gittiğimden söz etmiştim.

Tabii, yola çıkarken fırsat buldukça okumak için Yakup Kadri'nin Zoraki Diplomat'ıyla Avlonyalı Ekrem Bey'in Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar'ını aldım.

Elbette bir ülkeyi iki günde tanımak imkânsız; sadece görebildiğiniz yerlerde dağınık izlenimler edirsiniz, o kadar. Doğrusu, Tiran hakkındaki izlenimlerimin pek parlak olduğunu söyleyemem. Enikonu bir Osmanlı şehri tahayyül ediyordum; çok kötü yapılaşmış, trafik keşmekeşi içinde, Osmanlı mirasından -şehrin merkezindeki Edhem Bey Camii hariç- bütünyle arındırılmış bir şehirle karşılaştım.

Berat ve Akçahisar (Kruya) şehirlerinde Osmanlı mirasının daha iyi korunduğu söylendi. Aslında Tiran'a yirmi kilometre mesafedeki Akçahisar'a vakit ayrılabilirdi; fakat Arnavut dostlarımız, Osmanlı mirasından çok Roma İmparatorluğu kalıntılarını göstermek için can atıyorlardı. Bunun için bizi Osmanlıların Draç dedikleri liman şehri Durres'a götürüp Arkeoloji Müzesi'ni, kaleyi ve Romalılardan kalma amfiteatri gururla gösterdiler.

Tiran'da ayakta kalabilen tek Osmanlı eserinin Edhem Bey Camii olduğunu söylemiştim. Bu XVIII. yüzyıl camii, Travnik ve Kalkandelen'deki Alaca Camilerinin bir benzeri... Sonradan yapılan ahşap revakları ve iç mekânı

kalemişi nakışlarla ve manzara resimleriyle bezeli. Enver Hoca döneminde ibadete kapatılarak müze olarak kullanılan bu cami, 1990'larda yeniden ibadete açılmış. Bitişğinde muhtemelen II. Abdülhamid devrinden kalma, restorasyon dolayısıyla çepeçevre kapatıldığı için fotoğrafını çekemediğim bir saat kulesi var.

Edhem Bey Camii'nin bulunduğu meydana yolu düşenler bir de heykel göreceklerdir: Göğsünü gururla gerip muhteşem bir atın üzerine kurulmuş pür-silah bir savaşçı olarak tasvir edilen İskender Bey'in heykeli... Asıl adı Giorgio Kastrioti olan İskender, II. Murad devrinde, babası tarafından rehin olarak gönderildiği Edirne Sarayı'nda yetişir ve Müslüman olarak İskender adını alır. Ne var ki Osmanlı ordusunun İzladi bozgunundan (1443) sonra kaçarak irtidat edecek ve babasının mirasına konmak üzere harekete geçecektir. Venedik Cumhuriyeti, Napoli Krallığı ve Papa'yla işbirliği yaparak çete savaşlarıyla II. Murad'ı ve Fatih'i yirmi yıldan fazla uğraştıran İskender Bey, bu yüzden vak'anüvis tarihlerinde "Hain İskender" diye anılmaktadır.

Arnavutluk'ta, XIX. yüzyıl sonlarında başlayan bağımsızlık mücadelesi sırasında Arnavut milliyetçilerince bağımsızlık sembolü olarak benimsenen ve "millî kahraman" ilan edilen İskender Bey, başarılı olsaydı, belki de bugün yeryüzünde Arnavut halkı olmayacaktı. Bu gerçeğin farkında olan Kral Ahmed Zogu'nun 1934 yılı başlarında Tiran'a elçi olarak gönderilen Ruşen Eşref'e söyledikleri dikkat çekicidir. Ruşen Eşref, Hariciye Vekâleti'ne gönderdiği bir raporda, Kral Zogu'nun kusursuz bir Türkçeyle söylediklerini şöyle nakleder:

"Beş asır Türkiye ile his ve hars iştirakinde bulunduk. Bu beraber yaşayış bizim üzerimizde silinmez sevgi ve minnet hisleri bırakmıştır. Beş asır Arnavut milletinin vahdetini Türkiye muhafaza etmiştir. Türkiye olmasaydı Arnavutluk kendini ne Slav istilasından kurtarabilirdi, ne de Latinlerin Arnavutluğu harita-i cihandan silmelerinin önüne geçilebilirdi."

Ruşen Eşref, Türkiye elçisinin bu topraklarda yabancı olmadığını, Arnavutluk'u kendi memleketi bilip istediği gibi gezip halkla temas edebileceğini söyleyen Kral Zogu'nun bu tavsiyesine uymuş mudur, bilmiyoruz; ama onun halefi Yakup Kadri, itimatnamesini sunmak için beklediği yirmi gün boyunca, her sabah öğleye doğru, eşiyile birlikte, yan ucunda küçücük bir Türk bayrağının çırpındığı elçilik otomobiline atlayıp dere tepe gezer, yollarının üzerindeki mandıralara, izbe köylere uğrar, kır kahvelerinin çardakları altında oturur, yerlilerle sohbet eder. Yaşadığı gözyaşartıcı sahneleri merak ediyorsanız, onun Zoraki Diplomat adlı hatıralarını okumalısınız.

Gerçek şu ki, geçen asrın başlarında Avusturya, İtalya, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ'ın Osmanlı Devleti aleyhinde yaptıkları propagandalarla bağımsızlık sevdasına düşen Arnavut milliyetçileri, İttihat ve Terakki'nin gönderdiği tecrübesiz ve komitacı ruhlu valilerin ahmakça işlerini fırsat bilerek isyan fitilini ateşlemişlerdi (1910). Mehmed Âkif gibi aslen Arnavut olan aydınların feryatları da sonuç vermemiş, Avlonyalı Ekrem Bey'in ifadesiyle, "Nesin?" sorusuna "Elhamdülillah Türk'üm!" diyen bir halk, birden kendini bir kurtlar sofrasında ve çok geçmeden amansız diktatörlerin pençesinde bulmuştu.

Yakup Kadri'yi sevgiyle kucaklayan, elçilik otomobilindeki Türk bayrağını yüzlerine gözlerine sürerek öpen Arnavutlar, hiç Türkçe bilmeseler de "Elhamdülillah Türk'üm!" diyen Arnavutlardı. Bugün Türkiye büyükelçisi aynı şekilde bir gezintiye çıksa, bayrağımızı kaç kişinin tanıyacağını bilmek istemiyorum.

Yunus Emre Kültür Merkezi'nin Türkiye ile Arnavutluk arasında bir kültür köprüsü kurarak ortak tarihimizi ve değerlerimizi Arnavutlara hatırlatacağından eminim.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Bir Ruh Macerası'

Ayşe Şasa hanımefendiyle aşağı yukarı yirmi yıllık bir dostluğumuz var. Yayımlanmış ilk kitabım-ilk gözağrım olan Aşk Estetiği'ni okuduğunu ve benimle tanışmak arzusunda olduğunu Mustafa Kutlu'dan öğrendiğim gün başlayan ve halen bütün sıcaklığıyla devam eden bir dostluk...

Delilik Ülkesinden Notlar (2003) adlı kitabında uzun uzun anlattığı hastalığının nekahet günlerini yaşıyor, yazıyor, düşünüyor ve sinemanın meselelerine farklı bir açıdan bakıyordu. Kafası, benim de söz konusu kitapta ele aldığım trajedi meselesine ve trajik kavramına takılmıştı; onun dış dünya ile bağlantısını sağlayan telefon hatları bu meselenin tartışıldığı kaç sohbete şahit olmuştur, Allah bilir.

'Hamidiye Kahramanı' Rauf Orbay'ın yeğeni olan ve çok zengin bir ailenin kızı olarak çocukluğunda 'iyi bir Batılı' olması için ellerine kayıtsız şartsız teslim edildiği Yahudi, Katolik ve Protestan mürebbiyelerin gözetiminde kâbusa benzer bir çocukluk yaşayan Ayşe Şasa, şahsiyetinin Batılı kültür değerleriyle şekillendirildiğini, Batı'ya has trajik dünya görüşünü âdeta etinde ve kanında hissederek bugünlere geldiğini söylüyordu. Son kitabı Bir Ruh Macerası'nda, sonunda kendisini 'Delilik Ülkesi'nin kapısında bulduğu bu acıklı macerayı ayrıntılara girerek anlatıyor. Daha doğrusu o anlatmış, dostları yazmış: Meryem Atlas, Leyla İpekçi ve Berat Demirci... Okurken insanın içini kanatan bir kitap...

Mürebbiyeleri, Ayşe Şasa'yı Yahudi-Hristiyan hayat tarzının trajik muhtevasıyla çok erken tanıştırır; insanların soluk alışlarını bile bizimkinden çok farklı kılan müthiş bir kasvet ve ızdırap kültürünün belirlediği bir hayat tarzı...

Ayşe Şasa'nın anlattıklarından, alafranga Türk ailelerinin aczini ve kompleksleri çok iyi bilen mürebbiyelerin, ellerine teslim edilen çocukları hiç sevmedikleri Müslüman Türk toplumunun değerlerinden koparmak için her yolu denedikleri, elçiliklerde Noel ve Paskalya gibi vesilelerle düzenlenen eğlencelere, hatta kiliselere götürdükleri, hatta zaman zaman, başta dayak olmak üzere çeşitli işkence metodlarına başvurmaktan çekinmedikleri anlaşılıyor.

On iki yaşına girdiğinde mürebbiyelerden kurtulan Ayşe Şasa, bu sefer de Amerikalılarca kurulan Arnavutköy Kız Koleji'nde bir yatılı olarak verilir. Burada, öğrencilerini savaş sonrası edebiyata yönelten Amerikalı hocaların telkinleriyle, Sartre, Camus, Kafka gibi yazarların eserlerini okur; bu eserlerden adeta taşan müthiş karamsarlık ve nihilizmle, daha da kötüsü, Batı'nın günahı cazip hâle getiren demonik büyüyle karşı karşıya gelir. Aile ve gelenek düşmanı bir edebiyattır bu.

Çok küçük yaşlarda başlayan ve gitgide derinleşen, ailesinin hiçbir zaman farkına varamadığı bir nevrozun içinde çırpınan Ayşe Şasa, giderek içinden çıktığı zümrenin sahip olduğu imtiyazlardan ve kibirden nefret etmeye başlayacaktır. Artık o bir asidir. Bu yüzden on sekiz yaşındayken aykırı bir yol tutmaya karar verir: Sinemayla ilgilenecektir. Çünkü kendisini özel hocalar tutarak çoksesli müziğe, baleye ve resme yöneltmek isteyen ailesi, bir halk sanatı olarak Türk sinemasını hor görmektedir.

Bir Ruh Macerası'nı okursanız, Ayşe Şasa'nın sinema çevrelerine nasıl girdiğini, Kemal Tahir'le, onun fikirlerinden ilham alan Halit Refiğ ve Metin Erksan gibi -Marksist olmakla beraber Batıcılığı reddeden ünlü yönetmenlerle- nasıl tanıştığını, 'Delilik Ülkesi'nde neler yaşadığını, buradan kurtulmak için verdiği amansız mücadeleyi öğreneceksiniz. Türkiye'nin yakın tarihine, Ayşe Şasa'nın özelinde ışık tutan çok önemli bir kitap bu.

Bana sorarsanız, yakın tarihimiz, Bir Ruh Macerası gibi kitaplar yazılmadıkça tam anlaşılamaz..

b.avvazoglu@zaman.com.tr

[Derkenar]

İki dostumu kaybettim

Geçen hafta iki dostumu kaybettim; Üsküdar'ın eski Belediye Başkanı Mehmet Çakır'la ve yaklaşık yirmi yıl çalıştığı Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ni on yıl boyunca başarıyla yöneten Şerafettin Kocaman'ı... İkisi de kansere yakalandılar; ikisinin hastalığı da hızlı bir seyir takip etti. Mehmet Bey'i geçen hafta salı günü Karacaahmet'te, Şerafettin Bey'i de bu hafta başında Sahra-yı Cedid'de toprağa verdik. Bir mühendis olan Mehmet Çakır, ismini Üsküdar'da kültüre verdiği önemle hafızalara kazıyan bir başkandı. M. Ü. İlahiyat Fakültesi Camii'nden kaldırılan cenazesindeki muhteşem kalabalık, belediyeceilikte de başarı kazandığını ve çok sevildiğini gösteriyordu. Şerafettin Kocaman ise, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde, zor şartlara ve kısıtlı imkânlarla rağmen en üst seviyede hizmet vermek için çırpınan ve ciddiyetine inandığı araştırmacılara olağanüstü kolaylıkla sağlayan, hayatını kütüphanesine adanmış bir müdürdü. İkisine de Allah'tan rahmet, yakınlarına ve dostlarına başsağlığı diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Çarmıh

Beşir Ayvazoğlu 2009.12.31

Biz, haftada bir yazarlar, gündemdeki konular hakkında görüşlerimizi sıcaklığına açıklama imkânı bulamıyoruz. Yazı günümüz gelinceye kadar herkes kurdunu dökmüş oluyor. Mesela şu çarmıh meselesi...

Hani Fener Rum Patriği Bartholomeos, Amerikan CBS Televizyonu'na verdiği bir röportajda, kendini Türkiye'de çarmıha gerilmiş gibi hissettiğini söylemiş ya... Bu sözün niçin ve hangi şartlarda söylendiği, ne demek istendiği, "çarmıha gerilme"nin aslında ne anlama geldiği hakkında bir hayli yazılıp çizildi. "Ben de," dedim, "bizim şuaranın çarmıha gerilme lejandına ilgi gösterip göstermediğine bir bakayım!"

Lügatlere baktım; Farsçada 'dört çivi' anlamındaki 'çâr-mîh'in Türkçeleşmiş şekli olan çarmıh (haç, salıp, istavroz), Hz. İsa'nın ölümünü temsil ediyor, ayrıca mecazen sıkıntı, eza, eziyet anlamına geliyormuş. Müslümanlar çarmıha gerilenin İsa değil, ona benzeyen biri olduğuna inandıkları için bu menkıbenin kültürümüzde özel bir yeri yok. Olsaydı, divan şiirinde zalim sevgililer zavallı âşıklarını çarmıha gerip dururlardı. Bütün eski şairler İsa peygamberden ve annesinden Kur'anî anlayışa uygun olarak söz etmişlerdir. Aranırsa belki bulunur, ama ben okuduğum onca divanda çarmıh'a hiç rastlamadım.

Tanzimat sonrası edebiyatımızda Hristiyan kültürünün izlerini araştıran olmuş mudur, bilmiyorum. Varsa, eminim, çarmıhla ilgili tasavvurlara da değinmiştir. Ben, bu yazıda, bilgisayarımda word ve pdf formatlarında muhafaza ettiğim metinler arasında ve kütüphanemde bir iki saat gezinerek bulduklarımı sizinle paylaşmak istiyorum. Önce Safahat'ı, sonra Ahmet Haşim ve Yahya Kemal'in şiirlerini taradım. Âkif ve Haşim'in hiç kullanmadıkları bu kelime Yahya Kemal'de iki defa geçiyor.

1939 yılında bir Akdeniz seyahatine çıkan Yahya Kemal, gençliğinden beri görmeyi o kadar istediği eserlerden umduğu kadar zevk almaz; aksine vatandan uzaklaştıkça bu eserlerin cazibesi azalır. İskenderiye'den Beyrut'a geçerken "Medeniyet eserleri bile genç yaşlarda seviliyormuş; ihtiyarlık bu heyecanı götürüyor!" diye dert yandığı bir papaz, "Siz ihtiyar değilsiniz," der, "bu neşesizlik de ihtiyarlıktan değil. Muhtemelen bir rahatsızlık geçiriyorsunuz, yine muhtemelen inandığınız bazı şeylere karşı imanınızı kaybetmişsiniz. Hâsılı ızdırabınız iman zaafından ileri geliyor. Yoksa iman denilen şey insana çarmıhta bile haz verir!" Papazın bu sözü üzerine Yahya Kemal'in ağzından gayri ihtiyari şu cümle çıkar: "Ama Hazreti İsa da genç imiş o zaman!" Bu muhavere söz konusu Akdeniz gezisinden izlenimlerin anlatıldığı Yol Düşüncesi şiirine şöyle yansiyacaktır: "Bu hâli, yaşıta

değil, başta farz eden bir zat/ Diyordu: "İnsana çarmıhta haz verir iman!"/ Dedim ki: "Hazret-i İsa da genç imiş o zaman."

Rindlerin Hayatı şiirinde, mütevekkil dindar adamın uzaktan İsa'yı çarmıhında hatırlattığını söyleyen Yahya Kemal'in, İsa Peygamber'in sonu hakkında İslamî anlayışa değil, Hristiyan ilâhiyatına atıfta bulunması dikkat çekicidir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da, Şiirler adlı kitabına almadığı bazı şiirlerinde çarmıh imajıyla karşılaştım: "Zalim arzularla tutuşan etim/ Her akşam bir çarmıh olur ruhuma"(Eşik); "Dar ve karanlık... Sanki korkunç bir rüya/ Yalnız tek pencereden gelen bir ışık/ Çarmıhtan indirilmiş bir kefen gibi/ Düşüyordu bu dar, karanlık basamaklara" (Merdiven); "Çarmıhı sırtında bir yığın insan/ Sanki düşe kalka gidiyorlardı."

Tanpınar'dan sonra Faruk Nâfiz'e göz attım; çarmıh sadece Eller şiirindeki "Daima çarmıhı omzunda bir insan görürüm" mısraında geçiyor. Nâzım Hikmet'in iki şiirinde çarmıh var. Piyer Loti şiirinde, Şark'ın kurtulduğu gün, Loti'nin ruhunu köprübaşında çarmıha gerip karşısında cigara içmek istediğini söyleyen Nâzım, Şeyh Bedreddin Destanı'nda da Börklüce Mustafa'nın bir deve hörgücünde çırılçıplak çarmıha gerildiğinden söz eder: "Biliyorum/ bir deve hörgücünde/ kaniyan bir çarmıha/ çırılçıplak bedeni/ mihlîdir kollarından."

Nâzım, Şeyh Bedreddin Destanı'nı yazarken sadece M. Şerefeddin'in (Yaltkaya) Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin (1924) adlı eserinden faydalanır. Bu eserde belli başlı kaynaklardan Bedreddin'le ilgili bölümler de iktibas edilmiştir. Nâzım, bunlardan Bizanslı tarihçi Dukas'ın rivayetini kullanır: "Mustafa bir deve üzerinde çarmıha gerildi. Kolları yekdiğerinden ayrı olarak bir tahta üzerine çivilendikten sonra büyük bir alay ile şehirde gezdirildi."

Nâzım, başka hiçbir kaynakta geçmeyen ve muhtemelen mecazî anlam taşıyan bu çarmıha gerilme rivayetini daha şairane bulmuş olmalı. Her neyse...

Sıra Necip Fâzıl'daydı. Çile'de çarmıh'a rastlamayınca ilk kitaplarına gittim ve 1928 yılında yayımlanan Kaldırımlar'da bir çarmıh buldum: Fikret Adil'e ithaf edilen Keder şiirinde... Buyurunuz: "Keder saçlarıma ak/ Yüzüme çizgi serdi/ Ruhumu çırılçıplak/ Soyup çarmıha gerdi." Ben ve Ötesi (1932)'nde ithafsız yer alan bu şiir, Çile'de reddedilmiştir.

Yorulup aramayı bırakmıştım ki, Hilmi Yavuz'un Çöl Şiirleri'nde çarmıhlı bir şiirinin bulunduğunu hatırladım: Çöl ve Çarmıh. Bu şiirin ilk mısraı bu yazı için harika bir son cümle olabilirdi: "bir çarmıh... kendine gerili şimdi."

İnsanlığın çarmıha gerilmediği bir yeni yıl diliyorum.. b.ayvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Avn-i Fir'avn ile Şeddadî binalar yapmak'

Beşir Ayvazoglu 2010.01.07

Yemen'deki Âd kavminin hükümdarı Şeddad, hem Hud peygambere itaat etmemiş, hem de İrem adını verdiği cennet taklidi bir bağ ve bu baği seyretmek için taştan yüksek bir köşk yaptırmıştı. Efsane, inşaat tamamlandıktan sonra adamlarıyla birlikte baği görmeye giden Şeddad ve etrafındakilerin, gökten ansızın gelen bir haykırıyla (sayha-i âsmânî) helâk olduklarını söylüyor.

Şeddad'ın ismi o günden sonra, çok sağlam ve yüksek binalar yapanların sembolü oldu ve onun yaptırdığına benzeyen binalara da "Şeddadî" denildi.

Bu efsaneye Kur'an-ı Kerim'de de atıfta bulunulmuştur: "Görmedin mi, Rabbin Ad kavmine ne yaptı? Yüksek sütunlarla dolu İrem'e ne oldu? Ki onun benzeri, başka ülkelerde meydana getirilmemiştir. Vadide kayalar yontan Semud kavmine, o kazıklar sahibi Firavun'a neler ettiğini görmezler mi?" (89/6-10) Bu âyetlerle birlikte "Siz her yüksek yere bir alâmet bina edip boş şeyle mi uğraşırsınız" (16/128-129) âyeti, şehircilikte İslâmî yaklaşımı belirleyen temel ilkelerden birini verir. "Şeddadî" binalar yapmaktan bu sebeple kaçınılmış, özellikle mesken mimarisinde son derece mütevazı ölçüler tercih edilmiştir. Asırlarca dünyanın en güçlü imparatorlarını barındıran Topkapı Sarayı bile, Batılı kralların ve derebeylerin saray ve şatoları yanında çok mütevazı durmaktadır.

Totaliter rejimlerin insanı ezen, ufalayan mimarilerini düşününce, İslâm'ın bu yaklaşımının ne kadar insanî olduğu daha iyi anlaşılıyor. Bu konuda daha açık seçik fikirler edinmek istiyorsanız, lütfen merhum Turgut Cansever'in kitaplarını okuyunuz.

Bizde devâsâ köşkleri ve saraylar, hem dünyaya kazık kakma arzusu, hem de tabiattaki ilahî düzenin kudsiyetine müdahale olarak görülürdü. "Avn-i Fir'avn ile Şeddadî binalar yapmazız" mısraında, yukarıda zikrettiğim âyetlere ve Osmanlı şehircilik anlayışına atıf vardır.*

Osmanlı mesken mimarisinde hemen her zaman ahşap, kireç ve kerpiç gibi dayanıksız malzemelerin kullanılması, sanki insanlara bâki olanın sadece Allah olduğunu ima etmek içindi. Le Corbusier'nin Türk şehirlerinin bu hususiyetini hemen fark ettiği şu notlarından anlaşılmaktadır: "İstanbul'da her ev ahşaptır ve çatıları aynı eğimde olup aynı cins kiremitle örtülmüştür. Bütün büyük binalar, camiler, mabetler, kervansaraylar ise taştandır. Bütün bunların temeli bir standardın varlığıdır (...) İstanbul'da veciz bir doku görülür; bütün fânilerin evleri ahşap ve Allah'ın evleri ise taştandır."

"Şeddadî" denebilecek binalar klasik Osmanlı sistemi çözüldükten sonra yapılmaya başlandı. Dünyaya hükmedecek kadar güçlüyken mütevazı saraylarda ikamet eden padişahlar ve devlet adamları, imparatorluğun inkıraza yüz tuttuğu zamanlarda borç harç ihtişamlı saraylar ve konaklar yaptırarak kaybettikleri gücü ve ihtişamı gösterişle telafi etmeye çalıştılar. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Beş Şehir'de "İşlerin bozulduğu XVII. asırdan itibaren bilhassa devlet adamları arasında büyük binalar yaptırılan hoş görülüyordu" tesbitinde bulunduktan sonra, "Taştan binaya şark hasedi 'Şeddadî bina' adını vermişti" diyerek temel bir anlayışı "şark hasedi"ne bağlamış olması tuhaftır.

Tanpınar'ın yaklaşımı doğruysa, dünyanın en yüksek binasını yaptıran Birleşik Arap Emirlikleri Başkan Yardımcısı ve Başbakanı Prens Muhammed b. Raşid el-Maktum'un görgüsüzlüğünden söz etmek hasetlik olur.

Kaç gündür bütün haber kanalları, Prens'in bir buçuk milyar dolara mal olan 828 metre yüksekliğindeki gökdeleninden söz ediyor. "Burj Halife", yani "Halife Kulesi" adı verilen 160 katlı gökdelenin açılış töreni bile başlı başına bir "olay"... Fransız Pierre Marcout ve 250 kişilik ekibi tarafından ses ve müzik efektleriyle düzenlenen su gösterilerinin yapıldığı açılış için 868 adet yüksek güçlü 'stroboskop' ışık, binanın dış cephesine 'entegre' edilmiş ve bir dizi 'hipnotik' ışıklandırma yapılmış. Patlatılan havai fişek sayısı ise on bin... Binanın mimarı Adrian Smith adında biriymiş; inşasını ise Güney Koreli Samsung Mühendislik ve İnşaat, Belçikalı Besix Grubu ve Arabtec firmaları üstlenmiş. Bu, "avn-i Fir'avn'le Şeddadî bina yapmak" değilse, nedir?

Burj Halife'yle ilgili haberlere göre, 160 katta yaklaşık 35 bin insan yaşayacakmış. Küçük bir şehri dolduracak bir nüfusu bir gökdelenle tıkmanın mantığını anlamakta zorlanıyorum.

Kim ne derse desin, gökdelenler bana insanın kendini küçük, âciz ve çaresiz görmesine yol açan yapılar -yani totaliterliğin başka bir çeşidi- olarak görünüyor.

* "Bâde-nûşân gibi doğru yolumuzdan sapmazız/ Avn-i Fir'avn ile Şeddadî binalar yapmazız." Bu beyit, Kubbealtı Lugatı'nın "Şeddad" maddesinde Yahya Kemal'e ait gösterilmiş. Ancak bu beyit, Bitmemiş Şiirler de dâhil, Yahya Kemal'in hiçbir kitabında yok..

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

"Sen ki Fransa vilayetinin kralı Françesko'sun"

Beşir Ayvazoğlu 2010.01.14

Charles Chaplin'in Diktatör adlı filminde harika bir sahne vardır: Führer, ziyaretine gelen Mussolini'ye karşı üstünlüğünü göstermek için kendisi yüksek bir sandalyeye tünerken onu alçak bir koltuğa oturtmaya çalışır.

Chaplin, iki lider arasındaki bu çekişmenin yarattığı "komik" durumu çok güzel yansıtmıştır.

İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Danny Ayalon'un nezaket ziyaretinde bulunan Tel Aviv Büyükelçimiz Oğuz Çelikkol'u tuzağa düşürüp alçak bir kanepeye oturarak aşağıladığına dair haberler bana bu sahneyi hatırlattı. Diplomaside buna benzer uygulamalar, bildiğim kadarıyla, XIX. yüzyıl başlarına kadar kudretli ve büyük devletler tarafından küçük devletlere karşı yapıldı. Aşağı yukarı iki yüz yıldır, diplomaside küçük büyük yoktur, eşitlik vardır. Bu kaideyi bozacak her türlü uygulama diplomatik nezaketsizliktir ve ciddi problemlere yol açar. Böyle bir kaide olmasa bile, İsrail gibi gayr-ı meşru bir devletin bu türden güç gösterilerine kalkışması, Chaplin'in Diktatör filmindeki sahneden bile daha komik kaçıyor.

Tel Aviv'de yaşanan bu skandalı, hafta başındaki kısa Paris seyahatimiz sırasında, Paris'teki Kültür Ataşemiz Dr. Hasan Yavuz'dan öğrendim. Tam da "Fransa'da Türkiye Mevsimi" kapsamında, D'Ecouen Şatosu'nda açılan "I. Fransuva ve Muhteşem Süleyman-Rönesans'ta Diplomasi Yolları" sergisini gezdikten sonra...

Türkiye ile Fransa arasında diplomatik ilişkiler, Fransa Kralı I. Fransuva'nın Habsbourg İmparatorluğu'na karşı devrin en güçlü imparatorluğunu yöneten Kanuni Sultan Süleyman'dan yardım istemesiyle başlamıştır (1525). Almanya İmparatoru Şarlken karşısında Paive'de bozguna uğrayan ve yakalanarak hapsedilen kralın annesinin de Kanuni'ye mektup göndererek yardım istediği söylenir. İlgi çekici olan, Kanuni'nin Fransız elçisi Jean Frangipani vasıtasıyla I. Fransuva'e gönderdiği mektuptur: "Ben ki sultânü's-selâtîn ve burhânü'l havâkîn tâc-bahş-ı hüsrevân-ı rûy-ı zemîn, zıllulâh-ı fil-arzeyn..." diye başlayıp hâkim olduğu ülkeleri birbiri ardınca sıraladıktan sonra "Sen ki Françe vilayetinin kralı Françesko'sun" diye devam eden meşhur mektup...

I. Fransuva'nın yardım istemesiyle başlayan ve iki devlet arasında ittifaka kadar giden dostane ilişki, Hristiyan dünyasında skandal olarak algılanmıştı. İsmail Hami Danişmend, Kanuni'ye gönderilen ve Fransız tarihçileri tarafından 'très numble' (pek hakîrâne) bulunan 'ariza'nın Avrupa diplomasisinden gizlendiğini söyler. Kanuni'nin cevabî mektubunun da gizlendiği, yakın zamanlarda bir Fransız tarihçi tarafından Biblioteque Nationale'de bir kitap arasında tesadüfen bulunmuş olmasından anlaşıyor. Söz konusu sergiyi gezerken bilgi veren müze yetkilisine, I. Fransuva'nın annesi Louise de Savoie tarafından gönderilen mektup hakkında Fransa arşivlerinde herhangi kayıt bulunup bulunmadığını da sordum; olmadığını söyledi. Hâlbuki Türk tarihçileri Kanuni'den yardım istenmesi fikrinin ona ait olduğu kanaatindedirler.

OSMALI'NIN ELÇİ KABÛLÜ

D'Ecouen Şatosu'nda açılan ve Türkiye-Fransa diplomatik ilişkilerinin başlangıç dönemine ışık tutan sergi, I. Fransuva'e yazılan mektubun orijinalinin ilk defa sergileniyor olması bakımından önemli. Sergide diplomatik yazışmalar dışında, başta Fransa Dışişleri Bakanlığı olmak üzere çeşitli kurumların arşivlerinden temin edilen

antlaşmaların orijinalleri, deniz ve kara savaşlarıyla şehir merkezlerini yansıtan tablolar, gravürler, kitaplar, I. Fransuva'nın büstü, Kanuni'nin bir kılıcı, birkaç Osmanlı miğferi ve zırhı, XVI. yüzyıldan kalma muhteşem bir Osmanlı kaftanı ve padişah portreleri yer alıyor. Osmanlılar tarafından küçük görülmüş olmanın yarattığı eziklikle, Kanuni'nin çirkin gösterildiği resimler için de bir bölüm ayrılmış. Fransa'da, İKSV tarafından "Türkiye Mevsimi" kapsamında açılan sergilerin (bu sergilerden gelecek hafta söz edeceğim) ve diğer faaliyetlerin Türk imajının düzelmesine çok ciddi bir katkıda bulunduğu ortak bir kanaat olarak ifade ediliyor. Salı günü ziyaret ettiğimiz Türkiye'nin UNESCO nezdindeki elçisi Gürcan Türkoğlu bu konuda ayrıntılı bilgi verdi ve Le Monde gazetesinin "Türkiye Mevsimi" konulu özel ekiyle L'Histoire dergisinin "Les Turcs" başlıklı özel sayısını hediye etti. L'Histoire'nin kullandığı minyatürlerden birinde Avrupalı bir elçinin padişah huzurundaki konumu tasvir ediliyor: Minyatürde padişah, sadrazam ve diğer görevliler, koca kavukları ve muhteşem kaftanlarıyla dev gibi görünüyorlar; alçacık bir iskemleye oturtulmuş Avrupalı elçi ise küçücük tasvir edilmiş. İsraili bakan yardımcısının Türkiye Büyükelçisi'ni düşürmek istediği konum... Diplomaside kurallar değişmemiş olsaydı bile, İsrail'in Türkiye'ye karşı böyle bir güç gösterisinde bulunması düşünülemez ve kabul edilemezdi. Bereket versin, bunun kelimenin tam anlamıyla bir haddini bilmezlik olduğu Sayın Başbakan ve Dışişleri Bakanı tarafından çok açık bir dille ifade edildi. Osmanlı Devleti aynı kudretle çağdaş bir devlet olarak günümüze ulaşsaydı ve küçük bir devletin büyükelçisine onların bizimkine davrandığı gibi davransaydı, hiç şüpheniz olmasın, aynı şekilde ayıplanırdı.

Yahudileri yok olmaktan kurtaran müşfik bir İmparatorluğun yetimlerine (Filistinlilere) yarım asırdır zulmeden İsrail'in Siyonist olmayan samimi Yahudiler tarafından da şiddetle eleştirildiğini, hatta "gayr-ı meşru" bir devlet olarak kabul edildiğini biliyor ve zulümle payidar olunamayacağına inanarak sabrediyoruz.

Kanuni'nin I. Fransuva'ya mektubu

Ben ki sultanlar sultanı, hakanlar hakanı hükümdarlara taç veren Allah'ın yeryüzündeki gölgesi Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Azerbaycan'ın ve Şam'ın ve Halep'in ve Mısır'ın ve Mekke ve Medine'nin ve Kudüs'ün ve bütün Arap diyarının ve Yemen'in ve nice memleketlerin sultanı ve padişahı Sultan Bayezid Han oğlu Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman Han'ım. Sen ki Fransa vilayetinin Kralı Fransuva'sın. Hükümdarların sığındığı kapıma elçinizle mektup gönderip, ülkenizi düşman istila edip, şu anda hapiste olduğunuzu bildirip, kurtuluşunuz konusunda bizden yardım talep ediyorsunuz. Söylediğiniz her şey dünyayı idare eden tahtımızın ayaklarına arz olunmuştur. Her şeyden haberdar oldum. Yenilmek ve hapsolünmek hayret edilecek bir şey değildir. Gönlünüzü hoş tutup üzülmeysiniz. Böyle bir durumda atalarımız düşmanları mağlup etmek ve ülkeler fethetmek için seferden geri kalmamışlardır. Biz de atalarımızın yolundayız ve daima memleketler ve alınmaz kaleler fethetmekteyiz. Gece gündüz++z daima atımız eyerlenmiş ve kılıcımız belimizde kuşatılmıştır. Yüce Allah hayırlara bağışlasın. Allah'ın istediği ne ise olur. Bundan başka haberleri gönderdiğiniz adamınızdan öğrenesiniz. Böyle biliniz. (Dr. Erhan Afyoncu tarafından sadeleştirilmiştir.)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Darbeciler hangi tipleri sever?

Beşir Ayvazoğlu 2010.01.28

Demokrasi nedir? Farklı fikirlerin ileri sürülebildiği ve çatışan amaçların bir arada var olabildiği, herkesin problem teşkil eden durumları araştırıp çözümler teklif etmede ve hükümetlerce teklif edilen çözümleri eleştirmede hür olduğu, daha da önemlisi, hükümet politikalarının bu eleştiriler ışığında değiştirilebildiği açık ve çoğulcu bir toplum yapısına imkân veren yönetim biçimi...

Açık toplumun en önemli göstergesi, belli politikaları uygulayanların, bu politikalar başarısız olduğu takdirde, şiddete başvurulmaksızın uzaklaştırılabilmesi, farklı politikaları savunanların da işbaşına gelebilmesidir. Bunun için farklı fikir ve görüşleri savunanların hiçbir engelle karşılaşmadan teşkilâtlanabilmeleri, konuşup yazabilmeleri, basın ve yayın araçlarından faydalanabilmeleri ve Anayasa güvencesi altındaki hür seçimlerle işbaşına gelebilmeleri gerekir.

Tek bir görüşün dayatıldığı, herkesin aynı şekilde düşünmesini, konuşmasını, giyinmesini vb. isteyen rejimler, totaliter ve otoriter rejimlerdir; bu rejimler ayakta durabilmek için toplumu dünyaya kapatırlar. İnsanlık için en doğru, en ideal olanı kendilerinin düşündüğüne inanan ütopyistler, bunun için "cennet"lerini (!) genellikle ulaşılması güç adalarda inşa etmiş ve etrafını surlarla çevirmişlerdir. Halkın kafası yabancı tesirlerle karışmasın, farklı görüşler, düşüncüler ortaya çıkmasın diye...

En doğrusunun kendi görüşü, en idealinin kendi yaşama tarzı olduğuna inananlar -elbette inanabilirler, bu en tabii haklarıdır- herkesin kendileri gibi düşünmesi gerektiğine de inanmaya başlayınca, farklı düşüncüleri ve düşünenleri düşman olarak görmeye, iktidar olmak için meşru olmayan yollar aramaya başlarlar. Hiç sevmedikleri insanlar, kendileri gibi düşünmeyen, "dik duruşlu", "âdil", hürriyetine düşkün ve eleştirici bir kafaya sahip olanlardır. Onların isimlerini, iktidarı ele geçirdiklerinde "tepelemek" üzere bir tarafa kaydeder, zaaflarını tespit edip çengel attıkları "köle ruhlu", "rüşvetçi", "uçkuruna düşkün", "kumarbaz", "çok para sever" vb. tipleri de ikna veya şantaj yoluyla kazanır ve "kullanırlar".

Totaliter ve otoriter sistemlerin, hiçbir ahlakî kaygı taşımayan zayıf karakterli insanlara geniş bir faaliyet alanı açtığını, bunun da toplumları içten içe nasıl çürüttüğünü, insanlığa çok pahalıya mal olmuş acı tecrübelerden biliyoruz.

Herkesin birbirinden şüphe ettiği baskıcı sistemler ikiye bölünmüş insanlar yaratır; ferdin bağımsız bir şahsiyet olarak gelişmesini, dolayısıyla sağlıklı düşünmesini engelleyen ikiye bölünlülük, totaliter ve otoriter rejimlerin ağır baskıları altında yaşayan bütün toplumlarda yaygındır. Yanlış hatırlamıyorsam, John Stuart Mill, "Bir devlet, iyi niyetle bile olsa kendi insanlarını kullanabileceği birer uysal âlet haline getirebilmek için cüceleştiriyorsa, bilmelidir ki küçük adamlarla hiçbir büyük iş başarılamaz." diye yazmıştı. Evet, bu sistemler hiçbir büyük iş başaramaz, içten içe çürür ve insanlığı büyük felaketlere sürükleyerek yok olup giderler.

Bunun için, Balyoz darbe planının ortalığa saçılan evrakı arasında, beni, en az camilere bomba koyup halkı kışkırtarak hortlatılacak "irtica"nın tepesine "çökme" tasavvurunu belgeleyenler kadar, fişleme kayıtları da dehşete düşürdü; çünkü darbeyi planlayanlar, faydalanmayı düşündükleri insanlarda, insanı yücelten değerleri değil, aksine alçaltan zaafları aramışlar. Bu insanların köşe başlarını tutacağı bir düzende neler olabileceğini, 28 Şubat sürecinden biliyoruz: Zulüm ve yağma!

[Derkenar]

'Yahşi Batı' ve 'Avatar'

Geçen hafta iki 'western' seyrettim: Yahşi Batı ve Avatar. Biri son zamanlarda seyrettiğim filmlerin en kötüsü, diğeri ise en etkileyicisi...

Her nasılsa zeki bir komedyen olduğu zehabına kapıldığım Cem Yılmaz'ın bende yarattığı hayal kırıklığını anlatacak kelime bulamıyorum. Dayanamayıp yarısında can havliyle kendimi dışarı attığım Yahşi Batı, çocukları sadece en adisinden sinkâflı küfürlerle güldürebiliyordu. Yahşi Batı'da yapılan eğer mizahsa, eksik olsun! İnsan o kadar emek harcıyıp bir tane bile küfürsüz, kaliteli espri üretemez mi?

Avatar'a gelince... Klasik westernlerin klişeleri birebir kullanılmış olmasına rağmen yepyeni, dipdiri ve "mesele"si olan bir film! Felsefi derinlik taşıyan harika bir seyirlik! Belli ki, yönetmenin bir derdi ve anlatacak bir hikâyesi var!

Cem Yılmaz'ın da insanlığa söyleyebilecek bir sözü ve hayalgücü, yani anlatacak bir hikâyesi olsaydı, harcadığı para ve kullandığı imkânlarla çok güzel bir film yapabilirdi.

"Vermeyince Mâbud, neylesin Sultan Mahmud!"

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Dergâh Yayınevi ve Armağan Kitapları

Beşir Ayvazoğlu 2010.02.04

Hareket, ilk gençlik yıllarımızda okuyup etkilendiğimiz dergilerden biriydi. Okuduğumuz ilk kitaplar arasında da, başta rahmetli Nurettin Topçu'nunkiler olmak üzere, Hareket Yayınları'nın kitapları önemli bir yer tutar.

Felsefeyle Hareket kitapları sayesinde aşinalık peyda ettik. Daha da önemlisi, Hareket çevresi, ideolojik kavgaların dışında kalmaya gayret ederek çeşitli kültür çevreleriyle rahatça temas kurabildiği için, 1970'lerde iki kesim arasında yegâne iletişim kanalıydı denilebilir. Benim neslim Kemal Tahir'i ve çevresini Hareket dergisi sayesinde keşfetmişti. Cemil Meriç'i de Hareket'te ve Hisar'da çıkan yazılarıyla tanıdık.

"Hareket" ismi, Sorbonne Üniversitesi'nde felsefe doktorası yapmış ilk Türk olan Nurettin Topçu'nun hocası Blondel'in aksiyon felsefesine işaret ediyordu. Ruhçu ve muhafazakâr bir düşünür olan merhum Topçu'nun etrafında kümelenen aydınların görüşlerini seslendirmek için çıkardıkları Hareket dergisi ve yayımladıkları kitaplar, fikir ve kültür dünyamıza gerçekten ciddi bir ağırlık ve zenginlik kazandırmıştı.

Hareket Yayınları, ismini 1977'de bilmediğim bir sebeple Dergâh olarak değiştirdi, fakat yayınlarına aynı çizgide ve daha profesyonelce devam etti. Bu isim, onu hem Mütareke yıllarında Yahya Kemal ve arkadaşları tarafından yayımlanan Dergâh dergisinin Anadolu milliyetçilik anlayışına bağlıyor, hem de kültürümüzün tasavvufî boyutuna yöneleceği işaretini veriyordu. Nitekim Kuşeyrî, Kelâbâzî, Taftazânî, İbn Haldun, İbn Rüşd gibi İslâm tasavvuf ve felsefesinin temel klasiklerine Dergâh Yayınevi sayesinde kavuştuk. Nurettin Topçu'nun en sadık şakirtlerinden olan ve varını yoğunu yeni nesillere başlı başına bir kütüphane hediye etmek için harcayan Ezel Erverdi (ki tıp fakültesi mezunudur ve yayıncılık sevdasına bu mesleği hiç icra etmemiştir) tanıdığım en büyük idealistlerden biridir; kısa vadede hiçbir şey getirmeyecek bu türden eserlere yatırım yapmış, dergiler ve ansiklopediler çıkarmıştır.

Nurettin Topçu, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Mehmet Kaplan'la onların takipçileri olan Orhan Okay, İnci Enginün ve Zeynep Kerman gibi değerli hocaların bütün eserlerini, ayrıca İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın Son Sadrazamlar ve Son Asır Türk Şairleri'ni irfan hayatımıza yeniden kazandıran Dergâh oldu. Ve bunların dışında, tasavvuftan felsefeye, tarihten sosyolojiye, edebiyat tarihinden roman, hikâye, şiir ve deneme gibi edebi ürünlere, yüzlerce kitap...

Dergâh'ın en önemli yayınlarından biri olan Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, eksiklerine rağmen alanında hâlâ rakipsizdir. Çıkışında yazı kadrosunda yer aldığım, çok sayıda şair ve yazar yetiştiren Dergâh dergisi de Mustafa Kutlu'nun yönetiminde yayın hayatına devam ediyor.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi ve Dergâh dergisinden söz edilince hemen herkesin aklına Ezel Erverdi'nin yanı sıra Mustafa Kutlu ve İsmail Kara isimlerinin geldiğinden eminim. Kutlu, Türk hikâyeciliğinin önemli isimlerinden biri; Kara ise, son derece önemli çalışmalara imza atmış bir ilâhiyatçı, tarihçi ve siyaset bilimci... Biri Dergâh dergisiyle meşgul olurken, diğeri, eserleri ve fikirleriyle "hareket"i başlatmış olan Nurettin Topçu'nun bütün eserlerini, yazıların ilk yayımlandıkları kaynaklara giderek akademik bir titizlikle hazırladı. Onun sayesinde bugün eksiksiz ve kusursuz bir Nurettin Topçu Külliyyatı'na sahibiz. Kısa bir süre önce, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Anma ve Armağan Kitaplar Dizisi'nde yayımlanan Nurettin Topçu kitabı da Kara'nın eseri... Muhtevası, iç tasarımı ve zengin görsel malzemesiyle göz dolduran eser, "Hayat ve Eser", "Hareket ve İrade", "Sanat ve Sanatkâr" ve "Hatıraları Anlatmayı Denemek" başlıklarını taşıyan dört bölümden oluşuyor.

Nurettin Topçu kitabı, bildiğim kadarıyla bu büyük mütefekkir hakkında yayımlanan ikinci armağan kitaptır. Birincisi yıllar önce Dergâh tarafından yayımlanmıştı. Doğrusu kadirşinas bir yayınevi olan Dergâh, eserlerini bastığı bütün yazarları (Nurettin Topçu, Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Orhan Okay ve Süleyman Uludağ) ve sahibi Ezel Erverdi için birer armağan kitap hazırlayıp yayımladı. Hazırlıklardan haberleri olmayan hocaların bu güzel kitapları görünce ne kadar mutlu olduklarını tahmin edebilirsiniz. Prof. Dr. Zeynep Kerman için Prof. Dr. Handan İnci tarafından hazırlanan kitap da, geçen hafta sonunda, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Oditoryumu'nda düzenlenen, yirmi beş-otuz kişilik bir grubun katıldığı mütevazı bir yemekte kendisine takdim edildi. Hayatını Türk edebiyatına vakfetmiş bir akademisyen olan Zeynep Hanım'ın sevinci ve mutluluğu gözlerinden okunuyordu. Bu vesileyle aziz hocamıza daha nice eserler vereceği uzun bir ömür diliyorum.

Bir nesil için kelimenin asıl mânasında dergâh olan Dergâh, mutlaka yaşaması, yaşatılması gereken köklü bir yayınevidir. Hizmetleri daim olsun.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bursa'da kitapsever bir münzevi

Beşir Ayvazoğlu 2010.02.11

Selim İleri, birkaç hafta önce, büyük bir ressam ve önemli bir kültür adamı olan Malik Aksel'in ihmal edildiğinden, değerinin bilinmediğinden söz ediyordu. Çok haklı...

Malik Bey, Akademili bir ressam olmadığı ve resim eğitimini Paris'te değil Almanya'da aldığı, hiçbir gruba katılmadığı gibi hemen bütün resimlerinde kültürümüzü ve yerli hayat şekillerini yansıttığı için pek öne çıkarılmayan bir ressamdı. Ancak Sezer Tansuğ ve Ahmet Köksal gibi bazı eleştirmenlerin onun ressam olarak hakkını teslim ettiklerini hatırlatmakta fayda görürüm.

Türk resim tarihinde -her şeye rağmen- seçkin yerini alan Malik Aksel'in aynı zamanda üslûpçu bir yazar, ciddi bir folklor araştırmacısı ve koleksiyoncu olduğunu, Sanat Hayatı/Resim Sergisinde Otuz Gün (1943), İstanbul Mimarisinde Kuşevleri (1959), Anadolu Halk Resimleri (1960), Türklerde Dinî Resimler (1967), Sanat ve Folklor (1971) ve İstanbul'un Ortası (1977) adlı kitaplarını okuyanlar çok iyi bilirler.

Malik Aksel'in ilk okuduğum kitabı Sanat ve Folklor'du; Anadolu Halk Resimleri'ni daha sonra edinmiştim. İstanbul'un Ortası'nda bir araya getirdiği yazıları ise o yıllarda ara sıra benim şiirlerimin de çıktığı -dört yıldır genel yayın yönetmenliğini yaptığım- Türk Edebiyatı dergisinde yayımlanıyordu. Merhum, Türk Edebiyatı'nın ilk beş-altı cildinin en istikrarlı yazarlarından biriydi. Yanlış hatırlamıyorsam, kendisini ilk defa Türk Edebiyatı Cemiyeti'nin Çağaloğlu'ndaki merkezinde, konuşmacı olarak yer aldığı bir toplantıda görmüş ve Anadolu Halk Resimleri'ni imzalatmışım. İç kapağın en üstüne 2 Eylül 1973 tarihini yazıp imzalamış. Üç yıl sonra da Şair

Nigâr Sokağı'ndaki evinde, TRT için, bu kitapta ele aldığı konularla ilgili bir röportaj yapmışım. Sanat Hayatı/Resim Sergisinde Otuz Gün'ü o gün imzalamıştı, ama sadece imza... Hâlâ zaman zaman bazı bölümlerini büyük bir zevkle okuduğum bu lezzetli kitapta, 1940'ların Ankara'sındaki sanat hayatı, üslûba ustaca yedirilmiş bir ironiyle çok güzel anlatılır.

Evet, Malik Aksel, değeri bilinmediği için yeterince tanınmamıştı da... Anadolu Ajansı bile onun ölüm haberini "Malik Akçelik öldü" diye vermiş ve birçok gazete böyle kullanmıştı. Tercüman'daki köşemde bu affedilmez hatadan söz ederek başladığım ve Malik Aksel'in hem bir ressam hem de bir kültür adamı ve yazar olarak değerinden söz ettiğim yazıyı okuyunca çok duygulanan Müşerref Hanım, eşinin mevcut bütün kitaplarını güzelce paketleyerek gazete adresime göndermiş. Maalesef elime geçmeyen bu paketin gönderildiğini, geçen ay, yani tam yirmi üç yıl sonra, Bursa'da eski bir öğrencim vasıtasıyla tanıştığım Murat Aksel'den öğrendim.

Aşağı yukarı yirmi yıldır Bursa'da bir münzevi hayatı yaşayan Murat Aksel, Malik Aksel'in büyük oğlu. "Ressam olmasaydım mutlaka koleksiyoncu olurdum" diyen babasının ressamlığını değil, koleksiyonculuğunu tevarüs etmiş. Hiç evlenmeyen ve annesiyle, onu kaybettikten sonra da uzun yıllar çok sevdiği teyzesiyle birlikte yaşayan Murat Bey, varını yoğunu kitaba yatırmış ve otuz bin civarında kitap toplamış bir bibliyofil... Bursa'da Murat Bey'i tanımayan kitapçı yok; ama yakın zamanlara kadar Malik Aksel'in oğlu olduğunu bilen de yokmuş.

Kitaplarını sahibi olduğu beş katlı apartmanın dairelerinde muhafaza eden Murat Bey, kısa bir süre önce bu seçkin ve zengin koleksiyonunu Bursa halkına bağışladı. Büyükşehir Belediyesi de, şehrin merkezinde, İbrahimpaşa Mahallesi'nde yakın zamanlara kadar acınası bir harabe olan Şehbenderler Konağı'nı aslına uygun bir şekilde restore ettirerek Murat Aksel'in koleksiyonuna tahsis etti. Bursa'nın eski ve tanınmış ailelerinden birine ait bu güzel konak, şimdi hem bu ailenin, hem ressam Malik Aksel'in adını yaşatan hem de Murat Aksel'in hayatını vakfettiği koleksiyonu Bursalıların istifadesine sunan sınırsız bir mekân... Geçen salı günü, Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin davetlisi olarak açılışa katıldığım bu mekânın ismi şöyle: Şehbenderler Konağı Kütüphanesi-Murat Aksel Koleksiyonu. Okuma salonlarından birine Malik Aksel'in ismi verilmiş ve duvara orijinal bir otoportresi ve biyografisinin yer aldığı bir pano asılmış. En azından, bu kütüphaneye yolu düşenler Malik Aksel'in kim olduğunu öğrenecek, otoportresinden ressamlığını, bir camekânda sergilenen kitaplarından da yazarlığını ve kültür adamlığını öğrenecekler.

Az kalsın unutuyordum; Murat Aksel, otuz bin küsur kitabını bağışladığı kütüphanenin açılışa katılmadı. Bu bağışı, gazetelerde isminden bahsedilsin, fotoğrafları basılsın diye yapmamıştı ki... İnzivasında rahatsız edilmek istemiyordu. Fakat Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe'nin gönlü onsuz bir açılışa razı olmadı; bu alçakgönüllü münzeviyi, tek başına yaşadığı evinde ziyaret ve bir armağan sunarak taltif etti.

Sözün özü: Bu ülkede Murat Akseller de yaşıyor!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hayat Ağacı

Beşir Ayvazoğlu 2010.02.25

Sivas'ta 2005 yılından beri Hayat Ağacı adında bir şehir kültürü dergisi yayımlanıyor. Sivas Hizmet Vakfı tarafından "Sivas'ın kültürel derinliğini ve entelektüel zenginliğini sayfalarına taşımak" amacıyla çıkarılan ve ismini Gökmedrese'nin taçkapısındaki ünlü hayat ağacı motiflerinden alan bu güzel dergi on dördüncü sayısına ulaştı.

Kapak kompozisyonu, iç düzeni, kâğıdı, fotoğraflarının kalitesi ve muhtevasıyla göz dolduran, daha da önemlisi, sayfaları arasında gezinirken Anadolu'nun geleceği hakkında güzel hayaller uyandıran bir dergi... Samimiyetle söylüyorum; İstanbul'da büyük imkânlarla yayımlanan kültür ve sanat dergilerinden hiç de aşağı kalır bir tarafı yok.

Sivas'ta bir ara, Hayat Ağacı'nın yanı sıra, Sultan Şehir adında aynı kalitede başka bir şehir dergisiyle iki edebiyat dergisi çıkıyordu. Bütün bu dergileri besleyecek entelektüel bir kapasiteye sahip olan Sivas, Selçuklular döneminde Anadolu'nun en büyük şehirlerinden biriydi. Merhum Osman Turan'ın "Selçuklar Zamanında Sivas Şehri" başlıklı makalesinde, tarihteki yerini ve önemini ayrıntılı bir biçimde anlattığı Sivas, Osmanlı devrinde önemini hiç yitirmediği gibi, Milli Mücadele'nin başında, 4 Eylül Kongresi'ne ev sahipliği yaparak önemli bir görev üstlenmişti.

4 Eylül 1919'da toplanan Sivas Kongresi'nin tutanakları, İstanbul temsilcisi olarak katıldığı bu kongrede kâtiplik yapan meşhur tarihçi İsmail Hami Danişmend tarafından tutulmuştu. Tutanakların orijinalinin araştırmacı Nuri Akbayer'da olduğunu, folklor ve halk edebiyatı araştırmacısı M. Sabri Koz'dan -ki o da Sivaslıdır- öğrenen Sivas Kültür Müdürü Kadir Pürlü, bu önemli belgeleri Sivas Müzesi'ne nasıl kazandırdıklarını Hayat Ağacı'nın son sayısında uzun uzun anlatıyor.

Kadir Pürlü'nün anlattığına göre, İsmail Hami Danişmend, Sivas Kongresi tutanaklarını son eşi tarih öğretmeni İclâl Hanım'a emanet etmiş; o da sağlığı bozulunca evrakı, hem öğretmen arkadaşı Güzide Akbayer'ın oğlu, hem de eski bir öğrencisi olan Nuri Akbayer'a "özenle korunması ve gerektiğinde yayımlanması" için teslim etmiş.

Bu evrakı Sivas'a mutlaka kazandırmak isteyen Kültür Müdürlüğü'nün ödenek temin etmek için verdiği, 2004 yılı sonlarında başlayıp 2008 yılında "mutlu son"la noktalanan mücadele bu yazıda anlatılamayacak kadar uzun ve traji-komiktir. Sonunda gerekli para temin edilerek satın alınan Sivas Kongresi tutanaklarını Nuri Akbayer'dan teslim alıp Sivas'a getirmek görevi Sabri Koz'a düşer. Bundan sonrasını isterseniz Kadir Pürlü'den dinleyelim:

"24 Eylül 2008 Çarşamba günü Sivas Havaalanı'nda Sabri Koz'un getireceği Sivas Kongresi evrakını beklerken büyük bir heyecan içerisindeydik. Çünkü bu belgelerde bir milletin tarihiyle ilgili çok önemli kararlar yazılıydı. Nihayet uçak alana indi ve konuğumuzu çıkış kapısında karşılayarak kucakladık. Hâl hatır sorduktan sonra Sabri Bey'e heyecanla 'Emanetler yanınızda mı?' diye sordüğümüzda, o, deri çantasını işaret parmağıyla göstererek 'Evet' dedi. Havaalanından hareket edip odamıza geldiğimizde Sabri Bey'in belgeleri çok sağlam ambalajlarla kat kat sarmış olduğunu görünce heyecan ve hayretimiz bir kat daha arttı. O gayet samimi bir ifadeyle, "Eğer uçak denize düşecek olursa, evraklar ıslanmasın diye kendimce böyle bir tedbir aldım." dedi. Kendisinden önce evrakı düşünmüş olması bizi şaşırttı ve bir o kadar da duygulandırdı. Bu eşsiz hazineye kavuşmanın sevinci içerisinde evrakı keyfile elden geçirirken soluk sayfaların bizi Sivas Kongresi'nin yapıldığı günlere götürdüğünü hissediyorduk."

Kadir Pürlü, uzun yazısını, belgeler hakkında tek tek bilgi verdikten sonra, tamamını, tarihçilerin hizmetine sunmak amacıyla "Sivas Kongresi Tutanak ve Belgeleri" adlı bir CD yayınladıklarını belirterek noktıyor.

Hayat Ağacı'nın yeni sayısında başka neler mi var? Derginin imzasını taşıyan bir yazıda, Cumhuriyet'in Sivas'a armağan ettiği bir 500'lük banknot tanıtılıyor: Ön yüzünde Gökmedrese'nin bir fotoğrafı, arka yüzünde ise bir Sivas panoraması... Fotoğraf okumada gerçek bir üstad olan Haluk Çağdaş ise, Sivas Kongresi sırasında çekilmiş iki fotoğrafa yakından bakıyor. Bu fotoğraflardan birinde, Mustafa Kemal, Sivas'ta "Arap Şeyh" diye bilinen Rufai Şeyhi Seyyid Abdullah Haşimî ile Sivas Kadısı Hasip Efendi arasında görülmektedir. Haluk Çağdaş,

bu fotoğrafların, bilinenin aksine, Sivas Kongresi üyelerinin tamamını göstermediğini, bir ziyaret hatırası olarak çekildiğini söylüyor.

Mümkün olsaydı, Hayat Ağacı'ndaki bütün yazılardan tek tek söz etmek isterdim. Yalnız Şehrin Ahşap Zamanı (2009) adlı son kitabıyla adından sıkça söz ettiren Sivaslı yazar Kadir Üredi'nin "Sivas'a Vurulan bir Cumhuriyet Mührü: İstasyon Caddesi" başlıklı yazısını anmadan geçmek istemem. Oluşum sürecini bu yazıdan öğrendiğim İstasyon Caddesi'nde benim de binlerce ayak izim vardır.

Hayat Ağacı'nın her sayısı benim yitik cennetime pencereler açıyor. b.avvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Thalasso ve Zonaro'ya göre Dersaadet

Beşir Ayvazoglu 2010.03.04

Adolpho Thalasso, İstanbul'da doğup büyümüş olmakla beraber asıl eğitimini Paris'te almış bir Levanten...

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısıyla yirminci yüzyıl başlarında -Ömer Faruk Şerifoğlu'nun ifadesiyle- "İstanbul-Paris arasında gidip gelmeli bir hayat yaşayan" ve Osmanlı'da resim, müzik, tiyatro konularında yazıp çizen bu ilgi çekici adam, Fausto Zonaro'nun da yakın arkadaşıymış. Dostları arasında, Paris'te Victor Hugo ve Sarah Bernhardt, İstanbul'da Namık Kemal ve Veliahd Abdülmecid Efendi gibi önemli şahsiyetler var. 1885 yılında yayımlamaya başladığı Le Revue Orientale, dönemin sanat ve edebiyat ortamını çok iyi yansıtan bir dergidir. Namık Kemal, Ebüzziya Tevfik, Recaizade Mahmud Ekrem ve Rıza Tevfik, bu derginin yazarları arasında yer almışlar.

İstanbul ve Paris sanat çevrelerinde yer edinmiş, tanınan, sevilen, fakat aslına bakılırsa iki başkentte de "yabancı" olarak görülen bir şair ve yazardan söz ediyorum.

Bohem hayatı yüzünden son yıllarında yoksulluk ve yalnızlığa sürüklenen Thalasso'nun üç önemli kitabı var. 1906'da yayımlanan Les Premiers Salons de Peinture de Constantinople (İstanbul'un İlk Resim Salonları), 1908'de yayımlanan Déri Sé'adet ou Stamboul: Porte du Bonheur (Dersaadet: Saadet Kapısı İstanbul) ve tarihsiz L'Art Otoman (Osmanlı Sanatı).

Paris'te basılan Déri Sé'adet, "Ressam-ı Hazret-i Şehriyârî" Fausto Zonaro' resimlenmiş bir kitap olduğu için ayrı bir önem taşıyor. Özel olarak sadece üç yüz adet basılan ve numaralanan kitapta, Thalasso'nun "Şehir ve Hayat", "Kadın" ve "Aşk" ana başlıkları altında biri araya getirdiği yirmi dört yazısına Zonaro'nun kırk dokuz yazısı eşlik ediyor. Yazılar da, resimler de nefis...

Thalasso, kitabına manzum bir "Dua" ile başlıyor:

"Ey İstanbul, Sultanlar Şehri! Ey İstanbul, Saadet Kapısı! Sen Altın Boynuz'a asılmış anahtarıyla Hem Avrupa'ya, hem Asya'ya açılan ve iki kanadı Boğaziçi'nin yakaları olan Saadet Kapısı'sın. Övgüler olsun sana! Sen, Allah'ın iki dünyaya birlikte bastığı mühürsün! (...) Ey İstanbul! Selam olsun sana! Sana hürmet eder ve gönül veririm! Camilerine ve minarelerine, tutkunum namaza davet eden müezzinlerinin sesine, ve tutkunum senin dar sokaklarına, haremlerinin tel kafeslerine, ve halkına, ilahiler ve ışıklarla dolu mesut günlerine. Seni Yaradan'a hamdolsun! O ki seni bize kaostan getirmiş! Amin."

Duayı, Zonaro'nun tarihî yarımada'yı güneş doğarken tasvir ettiği tablosu ve Thalasso'nun "Gündoğumunda İstanbul" başlıklı yazısı takip ediyor. Sonra Zonaro'dan İstanbul'un dinî ve tasavvufî hayatını yansıtan üç

figüratif resim (mesela Ney Üfleyen Mevlevi) ve Thalasso'dan "Sabah Ezanı"... Ardından eski İstanbul'un balıkçıları, tulumbacıları, arzuhalçileri, seyyar berberleri vb. resmigeçide başlıyor ve Ramazanı, bayramı, hıdrellezi, bayram yerleri, kahveleri, çarşıları, dar sokakları, ahşap evleri, hanları, hamamları, çarşılarıyla bütün bir İstanbul hayatı canlanıyor.

Zonaro'nun fırçası da Thalasso'nun kalemı de oryantalizmden büsbütün arınmış değil; ancak uyduruk bir "doğu"yu, hayalî bir "İstanbul"u değil, içinde nefes alıp verdikleri, aşk derecesinde sevdikleri, kendilerini bir parçası hissettikleri şehri anlatıyorlar. Ömer Faruk Şerifoğlu, Thalasso'nun oryantalizm eleştirisi niteliğini taşıyan şu cümlelerini naklediyor:

"Birçok ressam, iyi niyetle kadınların başlarına başörtüsü, erkeklere sarık oturtmakla ve Doğu manzaralarına sivri minareler ilâştirmekle Türk sanatı yaptıklarını zannetmektedirler (...) Bu tablolarla resmedilenler, Türklerin ülkesi olan Türkiye değildir. Türkiye'yi resimleyebilmek için, gün ağarırken pembeleşen ufku, yakıcı öğle vakitlerini, altın gün ışmasını ve güneşin batışını, uzun yıllar orada yaşamak gerekir. Onun ışığını, gölgelerinin, örf ve geleneklerini ve kendine özgü halkının ruhunu hissetmek ve anlatmak gerekir."

Evet, bu güzel kitap Fransızcadan Türkçeye Öykü Terzioğlu, İngilizceye Öykü Terzioğlu ve Fatma Doğuş Özdemir tarafından tercüme edildi. Ömer Faruk Şerifoğlu'nun yayına hazırladığı, 2009 sonlarında Kültür AŞ tarafından yayımlanan kitap, cildi, kâğıdı ve baskısıyla da göz dolduruyor. Şerifoğlu'nun giriş mahiyetinde yazdığı "Adolpho Thalasso ve Déri Sé'adet'i" başlıklı yazı, hayatı hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuz Thalasso hakkında bugüne kadar yazılmış en kapsamlı metin.

Daha önce de aynı yazarın Osmanlı Sanatı: Türkiye'nin Ressamları (2008) adlı eserini yayına hazırlayan bu çalışkan ekibi tebrik ediyor, iki kitabı da İstanbul tutkunlarına ve sanatseverlere hararetle tavsiye ediyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sanat piyasası

Beşir Ayvazoğlu 2010.03.11

1930'larda bir ara "sanat" kelimesi yerine Avrupa dillerindeki "art"a özenilerek "ar" kelimesi yaygınlaştırılmak istenmişti. Muhtemelen Güneş-Dil Teorisi'nden hareketle bu kelimenin zaten Türkçe olduğu vehmediliyordu. İzzettin Şadan tarafından 1937 yılı Ocak ayından itibaren Ar adında aylık bir güzel sanatlar dergisi de çıkarılmıştı. Bu derginin ilk işlerinden biri büyük bir sanat anketi düzenlemek olmuştur.

Ar'ın anketinde, devrin aydınlarına yöneltilen sorularından biri, sanatın devletleştirilmesine taraftar olup olmadıklarına dairdir. Çünkü o günlerde, basında, Resim Bölümü'nü ıslah etmesi için Güzel Sanatlar Akademisi'ne davet edilen Fransız ressam Leopold Levi'nin devlet tarafından sanatçılara maaş bağlanması yolundaki teklifi tartışılmaktadır. Ankete katılan bütün sanatçılar, yarım ağızla birkaç itiraz ileri sürdükten sonra devlet himayesine taraftar olduklarını açıklarlar. Verilen cevaplar, Reşat Nuri Darago'nun şu cümlesinde özetlenmiştir: "Devletçe verilecek direktifler, hakiki bir sanatkârın ne bedii temayüllerine, ne de erkinlik ihtiyacına aykırı olmadıktan başka, bilakis onları tatmin etmek istidadını taşır."

Batılı anlamda bir resim kültürünün ve sanat piyasasının oluşmadığı bir dönemde sanatın ve sanatçının himaye edilmesi elbette gerekirdi. Ancak sanatkârın devletçe verilecek direktifler istikametinde eser vermesinin istenmesi can sıkıcıydı; esasen o yıllarda devlet demek CHP demektir. Nitekim bir yazar, sanatkârların devlet direktifiyle sanat yapmayı ve bunun karşılığında maaş almayı kendilerine hakaret sayacaklarını ve bu paraya tenezzül etmeyeceklerini yazar. Bunun üzerine devrin azçok tanınmış ressamlarından biri olan Salih Urallı,

Ar'da yayımlanan "Ressamlar ve Aylık Meselesi" başlıklı yazısında, söz konusu yazarı haksızlık etmekle ve dar düşüncelilikle suçlamıştır.

Urallı'nın yazısından, Kültür Bakanlığı tarafından seçilen yirmi beş-otuz ressama üç yıl süreyle üç ayda bir 180 lira mesai ücreti verilmekte olduğunu, ancak o günlerde bundan vazgeçilip yeni bir himaye sisteminin uygulanacağı yolunda rivayetlerin dolaştığını öğreniyoruz: Bütün ressamlar meslekleri dışında hiçbir işle uğraşmadan üç ay çalıştıktan sonra eserlerini jüriye arz edecekler; jürinin eserlerini başarılı bulduğu ressam, üç aylık emeğinin karşılığı olarak 180 lira alacak. Diğerleri ise yine hiçbir işle meşgul olmadan üç ay sonunda kazanmak ümidiyle çalışacaklar. Teklifte, üç aylar boyunca başka işte çalışmadan resim yapan ve jüri tarafından eserleri hiç beğenilmeyen ressamların karınlarını nasıl doyuracakları konusuna açıklık getirilmemiş. Doğrusu, kimin aklına gelmişse, bütün ressamları aklıktan öldürerek resim meselesine kökten çözüm getirecek dâhice bir fikir...

Salih Urallı, bunun asılsız bir rivayet olduğunu söylüyor. Ama devletin himaye meselesini ciddi ciddi düşündüğü ve çeşitli projeler geliştirdiği belli. Her yıl açılan Devlet Resim ve Heykel Sergilerinde sinek avlayan ressamların eserlerini sergi sonunda satın almaları için devlet kurumlarının teşvik edildiği biliniyor.

Ar dergisi, ressam ve heykeltıraşların geçim meselesini kendisine dert edinmiş bir dergiydi; Ekim 1937 tarihli 10. sayısında da Mazhar Nâzım Resmor'un "Milyoner Artistler ve Açlıktan Ölen Dâhiler" adlı yazısını yayımlamıştı. Avrupa sanat piyasasının nasıl çalıştığı, hangi sanatçıların hangi eserlerinin kaç bin franga satıldığı vb. hakkında dikkate değer bilgiler veren Resmor'a göre, yüksek fiyatlar eserin değerini göstermiyordu. Mesela Millet'nin 750.000 franga satılan "Angelus"u, Corot'nun 1000 franga satılan filanca tablosundan daha değerli değildi. "Bir tablonun fiyatı, taşıdığı sanat kıymetine değil, moda, etrafında koparılan gürültüye ve sonradan görme birçok zenginlerin eşi dostu hayran kılmak, bir sürü koleksiyon göstererek ağızlarını bir karış açtırmak hususundaki arzularına bağlıdır."

Resmor'un görüşü büsbütün yanlış değil. Sanat eserinin piyasa değerini belirleyen, hiç şüphesiz, sadece onun sanat değeri değildir. Sanatçının kimliği, sanat tarihçilerinin ve eleştirmenlerin görüşleri, daha önce o esere kimlerin sahip olduğu gibi kriterler, eserin piyasa değerini belirlemektedir. Hayatı boyunca yoksulluk çeken Van Gogh, müzayedeye konulacak sıradan bir eskizine ödenecek paraya hayattayken sahip olsaydı âbâd olurdu. "Ayçiçekleri" adlı tablosu 1986 yılı başlarında Londra'da yapılan bir müzayedede dudakları uçuklatacak yükseklikte bir fiyata satılınca bütün dünyada hayret çığlıkları yükselmışti. O tarihten bu yana sanat piyasasında astronomik rakamlar telaffuz ediliyor.

Lâf aramızda; sanata yatırım aynı zamanda emniyetli bir kara para aklama yoludur. Japon mafyası sanatı niçin çok seviyor dersiniz?

Ressam Burhan Doğançay'ın "Mavi Senfoni" ve Erol Akyavaş'ın "Kuşatma" adlı tablolarının Türkiye ölçeğinde astronomik fiyatlarla alıcı bulması, hiç şüphesiz, ülkemizde de canlı bir sanat piyasasının oluştuğunu, ciddi koleksiyoncuların arttığını ve sanat kültürünün hatırı sayılır bir gelişme kaydettiğini göstermesi bakımından sevindiricidir.

Unutmamak gerekir ki, 1930'larda devletin kendilerine maaş bağlamasını isteyen ressamların eserleri de bugün müzayedelerde inanılmaz yükseklikte fiyatlara alıcı buluyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Türkiye: Soyguna açık müze

Türk ressamlarının eserleri, son yıllarda müzayedelerde çok yüksek fiyatlarla el değiştiriyor.

Kısa bir süre önce Burhan Doğançay'ın 'Mavi Senfoni' adlı tablosu 2 milyon 200 bin liraya, Erol Akyavaş'ın 'Kuşatması' da 2 milyon 100 bin liraya alıcı buldu. Şeker Ahmet Paşa'nın bir natürmortu da geçenlerde 1 milyon 350 bin liraya satılmış. Türk ressamlarının yakın zamanlara kadar hayal bile edemedikleri rakamlar...

Sanat eserinin önemli bir yatırım aracı olduğunun fark edilmesi Türkiye'de bazılarının iştahını kabartmış görünüyor. Tam da bunların konuşulduğu günlerde Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'nin soyulduğu haberi 'gündeme bomba gibi düştü'. Merhumun on üç adet karakalem resmi sırra kadem basmış. Gazetelerde yer alan haberlere göre, resimleri alanlar yerlerine fotokopilerini koymuşlar. Beş tablo da çerçevelerinden sökülerek götürülmüş. Soyguncular, resimleri -eminim- hiç plan milan yapmadan kolayca almış, müzeden ellerini kollarını sallaya sallaya çıkıp kim sipariş ettiyse ona teslim etmişlerdir. Çünkü müzelerimiz korunaksız...

Avrupa'da müzeler ve özel koleksiyonlar çok iyi korunduğu için soygunların çoğu inceden inceye planlanarak yapılmıştır ve yapılmaktadır. Mafya metotlarıyla çalışan, sanat eseri hırsızlığında uzmanlaşmış çetelerce ciddi eksperler ve ileri derecede profesyonel elemanlar kullanılıyor. Bu çeteler, 'manyaklık' derecesinde sanat düşkünü koleksiyonculardan siparişler de alıyorlar. Esasen böyle koleksiyoncular olmasa, kayda geçmiş sanat eserlerini elden çıkarmak imkânsızdır. Geçen yüzyılın sonlarında, Fransa'nın bazı bölgelerinde iki yüz civarında şato sipariş üzerine soyulmuş.

Tabii, birçok ülkede sanat eseri hırsızlığına karşı eğitilmiş uzman polisler de var. Bildiğim kadarıyla, yüzden fazla devletle bağlantısı bulunan İnterpol, her yıl birkaç defa, aranmakta olan eserlerle ilgili belgeler yayımlıyor. Ancak ele geçirilebilen eser sayısı yok denecek kadar az. Çalınan paha biçilemez eserler bir daha kolay kolay gün ışığına çıkmıyor. Monet'nin 'Kadın Başı' adlı tablosu, kayboluşundan tam doksan yıl sonra bulunabilmiş.

Sanat eseri soygunlarının ustaca planlandığını söylemiştim; sinema filmlerine ve romanlara da konu olan bu soygun planları titizlikle ve büyük bir gizlilik içinde uygulanıyor. Ancak banka soygunu gibi gürültülü bir biçimde yapılanlar da var. Mesela 27 Ekim 1985 Pazar günü Paris'te gerçekleştirilen Marmottan Müzesi soygunu... Müze saat 10.00'da açılır, saat 10.02'de bekçi, bozuk olduğu için sık sık harekete geçen alarm sistemini kapatır, saat 10.03'te bilet satışı başlar ve saat 10.05'te soygun gerçekleştirilir. Ziyaretçi gibi bilet alıp içeri girdikten sonra da yüzlerini kapatıp silahlarını çeken iki kişi, herkesi bir araya toplar, elleriyle koymuşçasına duvardan beş Monet, iki Renoir, bir Morisot ve bir Natusé alır, müzenin önünde park ettikleri arabanın bagajına yükleyip sırra kadem basarlar. Beş dakikadan kısa süren bir operasyon... Marmottan'dan çalınan tablolar arasında Monet'nin Empresyonizm akımına ismini veren ünlü tablosu da varmış. Hırsızlar Fransa'dan yüklü bir fidyeye istemiş, fakat hayır cevabı almışlar. Bu tabloların Japon mafyasının eline geçtiği tahmin ediliyor.

1991 Mart'ında da Amerika'da polis kılığına giren hırsızlar, Boston Isabella Stewart Gartner Müzesi'ne ellerini kollarını sallayarak girip tarihin en büyük tablo soygununu gerçekleştirmişlerdi. Çalınan ve değeri 200 milyon dolardan fazla olan 13 resim arasında, 17. yüzyıl Hollanda ressamlarından Jean Vermeer'in 'Konser'iyile Rembrandt'ın tek deniz manzarası olan "Galilee Denizi'nde Fırtına"sı da vardı. Rembrandt, sanat hırsızlarının çok sevdiği bir ressam; 1980'lerden sonra kırktan fazla tablosu çalındı.

İnterpol'ün istatistiklerine göre, sanat eseri hırsızlığından etkilenen ülkelerin başında İtalya geliyor, onu Fransa, epeyi gerilerden de diğer Avrupa ve Amerika ülkeleri takip ediyormuş. Çalıntı sanat eserlerinin kolayca saklanıp pazarlanabildiği ülke ise Hollanda imiş. Bu ülkede faaliyet gösteren uzmanlaşmış tüccarlar her türlü sanat eserine iştahla kucak açıyorlarmış.

Sadece ünlü ressamların eserleri mi? Hayır, halılar, mücevherler, ilk baskı kitaplar, enstrümanlar, kısacası sanat değeri yüksek, büyük paralar kazandıran her şey... Türkiye bu bakımdan hakikaten bir 'cennet'. Camiler, mezarlıklar, müzeler, sit alanları milletlerarası sanat mafyası ve onun Türkiye'deki uzantıları tarafından soyulup soğana çevriliyor. Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'nden çalınan Hoca Ali Rızalar da bir şey mi?

Ülkemiz baştanbaşa soyguna açık bir müze!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Bir Hürriyet Türküsü'

Beşir Ayvazoğlu 2010.03.25

On dokuzuncu yüzyılın sonlarıyla yirminci yüzyılın başlarında doğanlar, Türkiye'nin en zor zamanlarını yaşadılar.

Cepheden cepheye onlar koştu; ölenler ölüp kurtuldu, sağ kalanlar yaşanan felaketlerin izlerini ömürlerinin sonlarına kadar gövdelerinde, beyinlerinde ve ruhlarında taşıdılar. Balkan Harbi'nin yaraları sarılmadan kendilerini Birinci Dünya Harbi dedikleri korkunç boğazlaşmanın ortasında bulan ve koskoca bir imparatorluğun ayaklarının altından kayıp gittiğini gören nesillerin yaşadığı travmanın şiddetini bugün tasavvur etmek bile zordur.

Boğazlaşmanın en kanlı sahneleri hiç şüphesiz Çanakkale'de yaşandı. İstanbul'u işgal edip Rusya ile bağlantı kurmak için devrin en güçlü donanmasıyla Çanakkale'ye yüklenen İtilaf Devletleri'nin karşılaştığı inanılmaz direniş, dünya tarihinin seyrini değiştirmekle kalmadı; imparatorluğun küllerinden yepyeni bir devletin doğmasına yol açacak bir mücadele azminin doğmasını da sağladı. Çanakkale o zaman geçilebilseydi, dünya haritası büyük ihtimalle başka türlü çizilecekti.

Çanakkale'de aslında neler yaşandığını, savaş alanlarını gezerken derinliğine hissediyor, buralarda can vermiş dağ gibi yiğitlerin, delikanlıların ve çocukların -evet, bıyıkları bile terlememiş çocukların- ruhlarına adeta dokunuyorsunuz. Eğer gözyaşlarınızı tutabiliyorsanız, kalbinizde bir problem var demektir. Dünyada başka hiçbir muharebe alanı bir zamanlar üzerinde yaşanmış olanları Çanakkale kadar hissettiremez.

Bunun için olmalı; Çanakkale muharebeleriyle ilgilenmeye başlayanlar, sanki bu coğrafyanın çekim alanına giriyorlar. Mesela Mehmet Niyazi Özdemir yıllarca araştırdıktan sonra destansı bir roman yazdı: Çanakkale Mahşeri. Bir matematik profesörü olmasına rağmen Çanakkale'nin büyüüne kapılan Haluk Oral'ın topladığı kitap, broşür, afiş, kartpostal, mektup, mermi, şarapnel parçası, matara, madalya vb. gibi belge ve objeler, küçük bir Çanakkale Müzesi'ni dolduracak kadar zengin bir birikim oluşturuyor. Onun İş Bankası Kültür Yayınları tarafından yayımlanan Arıburnu 1915 adlı kitabını gözden geçirerseniz ne demek istediğimi daha iyi anlayacaksınız.

Şahin Aldoğan ise hayatını Haluk Oral gibi Çanakkale'ye vakfetmiş eski bir askerdir. Bu değerli araştırmacının Gürsel Göncü'yle birlikte kaleme aldığı Siperin Ardı Vatan, Çanakkale hakkında son yıllarda yazılmış en güzel kitaplardan biridir, diyebilirim.

Çanakkale'nin büyüüne yeni kapılanlardan biri de yayıncı Fahri Özdemir... Uzunca bir süredir üzerinde çalıştığı Bir Hürriyet Türküsü adlı "Çanakkale Savaşları Fotoğraf Albümü", İstanbul Ticaret Odası tarafından yayımlandı.

Doğan Hızlan'ın bir önsözle, Haluk Oral ve Şahin Aldoğan'ın da danışman olarak katkıda bulundukları albümde, fotoğraf, mektup, harita ve belge gibi 300'den fazla görsel malzemenin yanı sıra, bugüne kadar yayımlanmamış hareketli görüntülerden oluşan 18 dakikalık bir de CD bulunuyor. Mustafa Kemal'in "Arıburnu Muharebeleri ve Anafartalar Askeri Raporları" eşliğinde sunulan fotoğrafların çoğunu da ilk defa bu albümde görüyoruz.

Geçen salı günü, İTO'nun Eminönü'ndeki genel merkezinde bir basın toplantısıyla tanıtılan Bir Hürriyet Türküsü'nün Çanakkale gerçeğini bütün açıklığıyla gözler önüne serdiğini söyleyebilirim:

İşte fotoğrafçıya gururla poz veren bıyıkları terlememiş bir Mehmetçik; belki de ateş hattına girer girmez vurulacak. İşte Sultanahmet Camii avlusunda cepheye gidecekleri saati bekleyen, çoğu bir daha geri dönemeyecek delikanlılar; işte vatan savunması için yola koyulmuş çarıklı, poturlu Anadolu çocukları; işte cephe gerisinden bir istirahat ânı; işte düşürdükleri bir İngiliz uçağının önünde poz veren, işte dumanı üstünde bir karavanın başında yemek sırasına girmiş Mehmetçikler ve işte bir şehit, "vurulup tertemiz alnından uzanmış yatıyor".

Basın toplantısında bir konuşma yapan İTO Başkanı Murat Yalçıntaş, kurumların sadece kendi alanlarına hizmet etmekle yetinmelerinin doğru olmadığını, kültüre de katkıda bulunmanın vazifeleri arasında yer aldığını söyledikten sonra, yayımlanmasını sağladığı albüm hakkında şunları söyledi:

"Ben bu kitaba göz gezdiren okuyuculardan şunu rica ediyorum. Lütfen bu fotoğraflara sadece bir fotoğrafa bakıyormuş gibi bakmayın. Çünkü bu fotoğraflar, 18 Mart 1915'te tek vücut haline gelmiş bir milletin, bağımsızlığını, onurunu, vatanını ve bayrağını korumak için neler yapabileceğini anlatıyor. Bu fotoğraflar, tarihe unutulmayacak bir destan yazmış vatan evlatlarının gelecek nesillere bıraktığı paha biçilemez değerdeki mirası hatırlatıyor. Ve hepsinden de önemlisi bu fotoğraflar, bir güne yüzyıl sığdıran kahramanları anlatıyor. Bize bu kahramanların sahip olduğu o ruhu yaşatmamız gerektiğini vurguluyor."

Çanakkale muharebeleri bir bitmeyecek mevzudur; çeşitli uzmanlık alanlarından araştırmacıların yıllarca çalışmakla bitiremeyecekleri yürek paralayıcı bir mevzu... Ve asla unutulmayacak bir destan!

Not. Bir tıp doktoru olduğumu öğrendiğim Tuncay Yılmaz'ın www.geliboluyuanlamak.com adlı sitesine de dikkatinizi çekmek istiyorum. b.ayvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir toplantıdan notlar

Beşir Ayvazoglu 2010.04.22

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın davetine icabet eden yazarlardan biri de bendim. Bu daveti reddetmek için hiçbir gerekçem yoktu. Kopkoyu bir muhalif olsaydım bile böyle bir daveti kaçırmazdım; çünkü neler konuşulacağını merak ederdim.

Üstelik Sayın Başbakan'ın bir Prokrustes* olmadığını biliyorum. Nitekim kendisi de kimseyi tornadan geçirmek gibi bir niyet taşımadıklarını açık bir şekilde ifade etti. Doğrusunu söylemek gerekirse, kahvaltı başlamadan önce yaptığı konuşma son derece etkileyiciydi ve hemen tamamı benim de hiç tereddüt etmeden imzama atabileceğim görüşler ihtiva ediyordu.

Toplantıda -katılım fazla olduğu için- uzun boylu konuşup tartışmaya imkân yoktu. Buna rağmen konferans verircesine uzun uzun konuşarak sabrımızı taşıranlar olmadı değil. Alev Alatlı ile Vivet Kanetti arasında cereyan eden ve basına da yansıyan hafif atışma sayılmazsa kayda değer tartışma ve gerilim yaşanmadı; son derece ölçülü ve sağduyulu konuşmalarla yaşanmakta olan sürecin nezaketine dikkat çekildi, o kadar. Ne var ki bazı konuşmacıların söyledikleri -hiç de konuşmak niyetinde olmadığım halde- beni bir müşahedemi anlatmaya zorladı.

Bu köşede daha önce de anlatmıştım: 2008 yılında, onur konuğu olduğumuz Frankfurt Kitap Fuarı'nda gezinirken alt katlardan birinde yabancı dillerin birbirine karışmasından hâsıl olan gürültüde kulağıma Türkçe cümleler çalınca merak edip o tarafa geçmiştim. Standlardan birinde esmer bir adam, aksanlı, fakat gayet düzgün bir Türkçeyle heyecanlı bir konuşma yapıyor, birisi de onun anlattıklarını Almancaya çeviriyordu. Dinleyiciler arasına karıştım; adam binlerce yıllık geçmişe sahip büyük Kürt kültüründen söz ediyor, bizim Türk bildiğimiz Fuzulîlerin, Nizamîlerin, Nabîlerin, Nefîlerin vb. halis muhlis Kürt olduklarını, Fars kültürünün baskısı altında yaşayanların Farsça, Osmanlı baskısı altında yaşayanların da Türkçe yazmak zorunda kaldıklarını, esasen Osmanlıcanın Türkçe, Farsça ve Kürtçe karışımı bir dil olduğunu iddia ediyordu. Gülmüş ve içimden "Yazık, bizim 1930'larda yaşadıklarımızı yaşıyorlar!" diye söylenerek uzaklaşmıştım. Türkiye'nin bir parçasını Kürdistan'a ait gösteren haritanın bulunduğu stand da aynı kattaydı.

İrkçılık, ayrıştırıcı bir hastalıktır. Bir imparatorluğun parçalanmasına yol açan bu hastalığın şimdi Kürtleri baştan çıkarmaya ve onları uydurma bir tarih inşa etmeye zorladığını hissediyorum. Tarihin hızlandığı zamanlarda büyük savruluşlar yaşanabiliyor. Bazı fikirleriyle Kemalist ideolojinin oluşumuna da ciddi katkılarda bulunan Abdullah Cevdet, aslında Jön Türklük döneminde savunduğu 'İttihad-ı Anasır' fikrinde uzun süre direnmişti. Bu fikrin savunulabileceği objektif şartlar ortadan kalkınca Kürtçülüğe savruldu ve bu yüzden dışlandı.

Frankfurt Kitap Fuarı'nda şahit olduğum hadise ve benzerleri, Kürt aydınlarının bu mânada ciddi bir savruluş yaşadıklarını ve bugün yaşadığımız birçok problemin kaynağını teşkil eden 'İrkçılık' tuzağına düştüklerini ve kendilerine sahte bir tarih üretme gayreti içinde olduklarını gösteriyor. Bu yüzden tehlikelerle dolu bir süreçten geçtiğimiz kanaatindeyim. Demokratik açılımı elbette destekliyorum; ama bu açılımın çok dikkatli olunmadığı takdirde, Kürt ırkçılığının daha rahat hareket edebileceği bir zemin yaratmasından da endişe ettiğimi söylemek zorundayım. Bu bakımdan ırkçı olmayan Kürt aydınlarına büyük görevler düşüyor.

İmparatorluk bakiyesi bir coğrafyada yaşadığımızı unutmamak zorundayız. Bu topraklar, asırlar boyunca farklı dinlerin, kavimlerin ve kültürlerin bir arada var olduğu, birbirini besleyerek yepyeni bir terkip meydana getirdiği topraklardır ve tarihimiz aslında bu terkinin tarihidir. Bu bakımdan ırkçılık yapılamayacak tek coğrafya varsa, o da bizim yaşadığımız coğrafyadır. Bu coğrafyada her kavim ve her kültür iç içe geçmiştir, birbirinin akrabasıdır. Bunu ayrıştırmaya çalışmak -tecrübeyle sabittir- sadece felaket getirir.

Sayın Başbakan, eminim ki tehlikenin farkında. Nitekim toplantının sonunda hemen bütün soruları -yazarların isimlerini de zikrederek- tek tek cevaplandırırken bu hususa da temas etti. Aşağı yukarı beş saat süren toplantıda dikkatini bir an bile yitirmeden not tuttuğunu ve hiçbirini atlamadan cevap verdiğini belirtmek ihtiyacındayım. Doğrusu, ben, yorgun, gözlerinden bıkkınlık okunan ve söylenenleri uyuklayarak dinleyecek bir Başbakan'la karşılaşacağımı sanıyordum. Yanılmışım. Zorluklar sanki Tayyip Bey'in enerji depolamasına yarıyor. Biz evlerimize gidinceye kadar o Antalya'ya uçmuş ve bir açılışa katılmıştı bile.

*Prokrustes, mitolojiye göre, Atina yakınlarında yaşayan yol kesici bir zorbaymış ve bir demir yatağı varmış. Yoldan geçenleri bu yatağa yatırır, uzunları ayaklarını keserek, kısaları da gererek yatağın boyuna getirmiş. Bu yüzden Prokrustes yatağı, tek biçimliliğin, dogmatizmin ve totalitarizmin sembolü olmuştur.

Gümölcine izlenimleri

Beşir Ayvazoğlu 2010.05.06

Selânik Kitap Fuarı'na katılan İstanbul Ticaret Odası'nın davetlisi olarak gittiğimiz Selânik'te gördüklerimi geçen hafta anlatmış, Gümölcine izlenimlerini de bu haftaya bırakmışım.

Priştine'de görev yaptığı dönemde tanıştığım Başkonsolos Mustafa Sarnıç beyefendiyle Yunanca adı Komotini olan Gümölcine'de karşılaşmak benim için hoş bir sürprizdi. Başkonsolosluk binasındaki makamında kısa bir sohbetin ardından bizi götürdüğü mütevazı lokantanın, yemek konusunda olağanüstü titizliğiyle tanınan ve öyle kolay kolay yemek beğenmeyen Doğan Hızlan'dan bile tam not aldığını söylemeliyim. Tertemiz, pırıl pırıl bir Türk lokantasıydı. İkinci güzel sürpriz ise aziz dostum İbrahim Şerif'in de kısa bir süre sonra bize katılması oldu. Gümölcine'nin seçilmiş müftüsü olan İbrahim Şerif'i en az yirmi yıldır tanıyorum.

Yemekte ne mi konuşuldu? Elbette Batı Trakya Türklerinin bitmeyen, hiç bitmeyecek gibi görünen meseleleri...

Doğrusu, Yunanistan'da Türk azınlığının haklarını ve beş yüz yıllık Osmanlı kültür mirasının korunması gerektiğini 'İnsan Hakları' çerçevesinde savunan Yunanlı aydınların bulunup bulunmadığını çok merak ediyordum. Aldığım cevap kısa ve net oldu: "Ne gezer?" Hâlbuki Türkiye'de azınlıkların haklarını ve Bizans kültür mirasını canla başla savunan, bazen de cidden aşırıya kaçan aydınların bulunduğu, hatta zaman zaman onlar tarafından yazılıp çizilenlerin Yunan basını tarafından Batı Trakya Türkleri aleyhinde kullanıldığı bir gerçektir. Yemekten sonra hep birlikte yürüyerek gittiğimiz Gümölcine Türk Gençler Birliği'nde görüştüğümüz Türk gazeteciler, özellikle yüksek tirajlı gazetelerimizden birinde köşesi bulunan tanınmış bir dış politika yazarına Batı Trakya hakkında yazdıkları yüzünden çok kırgın ve öfkeliydiler. Kendi gazetelerinde cevap verdikleri bu ünlü gazeteciyi Batı Trakya gerçeği, dolayısıyla burada yaşayan Türklerin meseleleri hakkında hiç fikri olmamakla suçluyorlardı.

Batı Trakya'da Türkçe yayımlanan günlük gazete bulunmadığını, çıkan hemen bütün gazetelerin haftalık olduğunu, çoğunun zamanında çıkamadığını ve bu gazetelerin ayakta durabilmek için köy köy dolaşarak bizzat dağıtılması gerektiğini belirtmekte fayda görüyorum. Üstelik bu gazeteler Yunan yargısının ağır baskısı altında yaşama savaşı veriyorlar. Yunanlı bir öğretmenin gündeme taşınsa Danimarka'nın yarattığı karikatür krizi kadar ciddi bir krize yol açacak sözlerini haber yaptıkları için Birlik, Gündem ve Millet gazetelerinden birer milyon euro (yanlış okumadınız, Türk parasıyla aşağı yukarı ikişer milyar lira) tazminat isteniyor.

Böylesine büyük bir tazminat davasını açan Yunanlı bayanın bir öğretmen olduğu düşünülecek olursa, Batı Trakya Türk azınlığının eğitimde de hangi problemlerle karşı karşıya bulunduğu tahmin edilebilir. Millet gazetesinin 15 Nisan 2010 tarihli sayısında yayımlanan bir haber, bu konuda nelerin yapılması gerektiği konusunda önemli ipuçları veriyor: Batı Trakya Türk azınlığının çoğunluk olarak yaşadığı bölgelerde iki dilde eğitim verecek anaokullarıyla ortaokul ve liselerin kurulması, liselerde günün şartlarına uygun eğitim verilebilmesi için bilgi teknolojilerinin kullanılması, anadilde eğitim verecek bilgisayar öğretmenlerinin istihdam edilmesi, otistik çocuklar için özel okul açılması, isminde Türkçe bulunan okul tabelalarının iade edilmesi vb. Tabii Yunan üniversitelerinde Batı Trakya azınlığına uygulanan binde 5 kota ayrı bir problemdir. İnsan haklarına da, fırsat eşitliğine de aykırı olan bu kota, üniversiteye kabul edilen her bin öğrenciden sadece beşinin azınlık mensuplarından olabileceği anlamına geliyor.

Bu meseleleri konuştuğumuz Gümülcine Türk Gençler Birliği, üniversiteye giremeyen, girip mezun olsa bile iş bulması neredeyse imkânsız olan Türk gençlerinin problemleriyle ilgilenmek üzere kurulmuş bir dernek. İsmindeki 'Türk' yüzünden yıllarca kapalı kalmış. Yakın zamanlara kadar İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararıyla tekrar kazandığı bu ismi kullandığı için Yunanlıların baskısına ve zaman zaman saldırılarına maruz kaldığı basına yansımıştı. Gazeteci dostlar, geçen Mart ayı sonlarında kaldırım taşları atılarak derneğin camlarının kırıldığını ve kapısının zorlandığını anlattılar.

Problemler elbette sadece bunlardan ibaret değil. Vakıf mallarının sürekli yağmalanması, Batı Trakya Türklerini en çok rahatsız eden meselelerden biri. Millet gazetesinin yukarıda tarihini verdiğim nüshasının manşeti şöyle: "Vakıf mallarının talanı devam ediyor!" Bir başka yağma -ve Türk mahallerinde Türkleri azınlığa düşürme yolu da- Yunanlı müteahhitler tarafından başarıyla uygulanıyor; Türklerin evleri birer daire karşılığında ellerinden alınarak yerlerine beşer onar katlı apartmanlar dikilmek suretiyle bu mahallelerin beşerî dokusu değiştiriliyor. Kısacası soydaşlarımızın dertleri bitecek gibi değil, ama bizim yerimiz bitti.

Gümülcine'den ayrılırken bir dostumuz dedi ki: "İstihbarat tarafından iki arabayla buraya kadar takip edildiniz."

Bu iki araba Gümülcine sınırlarından çıkıncaya kadar peşimizden ayrılmadı.

İki kültür gazetecisi sanki Yunanistan'ı yıkacaktık! Tövbe tövbe...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Peyami Safa, Hitlerci miydi?

Beşir Ayvazoğlu 2010.05.13

Kürşat Bumin, Yeni Şafak'ta geçen salı günü yayımlanan "Hitler Severlik Konusunda Arşiv Gerçekten Kabarık" başlıklı yazısında, benim bir sözüme de atıfta bulunarak bugün "muhafazakâr", "İslâmcı muhafazakâr" yahut "milliyetçi muhafazakâr" diye nitelenen bazı yazarların bir zamanlar Hitler hakkında çok iyi duygular beslediklerini yazdı.

Örnek olarak gösterdiği isimler Peyami Safa ve Nurettin Topçu...

Kapsamlı bir biyografisini yazdığım Peyami Safa'nın 1937 yılında yaklaşık bir ay süren Avrupa seyahatinden dönerken uğradığı Almanya'da, "bir ideal etrafında birleşip birbirine kenetlenerek tek irade ile hareket etme ihtiyacı"ndan doğan disipline hayran olduğu bir gerçektir. O tarihte, toplumların "uzviyet gibi bütünü ve parçaları aynı zamanda teşekkül eden, parçaları bütünün emrinde ve istikametinde gelişen tabii varlıklar" olduğunun anlaşıldığını, bu sebeple Birinci Dünya Savaşı'ndan beri yapılan bütün inkılâpların tek şefli, tek partili ve totaliter bir cemiyet bünyesi doğurduğunu düşünüyordu. Böylece kendi düşünce çerçevesinde Milli Şef rejimini meşrulaştıran Peyami Safa, Almanya'ya sempati duysa da, asıl mânasında bir "faşist" değildi; Türkiye'nin kendi millî, ekonomik ve jeopolitik bünyesinin Hitlerizm'in prensiplerine çok yabancı olduğunu ve yabancı kalması gerektiğini açıkça yazmıştı.

Şurası bir gerçektir ki, 1940'larda antikomünist aydınların çoğu ve başta Cumhuriyet olmak üzere hemen bütün antikomünist basın, sıcak denizlere inme hayalinden vazgeçmeyen Sovyetler Birliği'nin tehdidi yüzünden Almanya'nın yanında yer almıştı. Perde Aralığından adlı hatıratında başından beri Hitler muhalifiymiş gibi bir izlenim uyandırmaya çalışan Nadir Nadi'nin başmakalelerinde Alman taraftarlığı çok belirgindir. Hatta bu

makalelerden birinde Alman taraftarı basın "hakiki Türk matbuatı", aydınlar da "hakiki münevverler" diye nitelendirilir.

Kürşat Bey, delil olarak, Nadir Nadi'nin adı geçen hatıratında Peyami Safa'nın radyodan Hitler'in ünlü Danzig nutkunu dinlerken heyecana kapılarak bayıldığına dair anlattıklarını nakletmiş. Nadir Nadi diyor ki:

"Sıkıldığım için radyo başından ayrıldım. Odama gitmek üzere kapıyı açarken tek kelime Almanca bilmeyen Peyami'yi bir köşeye büzülmüş, heyecandan yüzü sapsarı, kendini kaybetmişçesine, parazitlerin daha da bozduğu o histerik sesi dinler gördüm. Biraz sonra arkadaşlar onu ispazmoza tutulmuş bir hâlde, bütün kasları gerilmiş olarak yarı baygın odama getirecekler ve telefonla acele bir sinir doktoru çağıracaktı. Bir kelimesini anlamadığı Danzig nutku ile Peyami mest olmuştu."

Nadir Nadi'nin anlattığı bu hadise, o yıllarda yeni unsurlar ilave edilip süslenerek ağızdan ağza yayılır. Mesela 1943 yılında En Büyük Tehlike adlı broşürüyle şiddetli bir tartışmaya yol açan Faris Erkmam, Peyami Safa'nın Hitler'i dinlerken "Bu ne ses, bu ne ses Yarabbim!" diyerek heyecan ve sevinçten düşüp bayıldığını yazmıştır. Niyazi Berkes de Unutulan Yıllar adlı hatıratında aynı rivayeti Nadir Nadi'ye atıfta bulunarak kitap boyunca beş altı defa zikreder.

O gün Peyami Safa'nın yanında olan Vecdi Bürün, Peyami Safa ile 25 Yıl adlı kitabında hadiseyi çok farklı anlatmıştır: 1939 Haziranı'nda Merve'ye hamile olan Nebahat Hanım'ın durumu ağırlaşır ve hastahaneye kaldırılır. Doktorlar doğumun an meselesi olduğunu söyledikleri için Peyami Safa geceleri geç saatlere kadar hastahane kalmaktadır. Vecdi Bürün, dostunu hiç yalnız bırakmadığını, üç gece arka arkaya hastahane sabahladıklarını, nihayet Merve'nin dünyaya geldiğini ve bu sevinç verici hadiseden sonra gazeteye gidebildiklerini anlatır ve şöyle devam eder:

"İkimiz de yorgunduk (...) Yazı işleri müdürü Feridun Osman'ın odasındaki radyodan sesler geliyordu. Peyami Safa, sinirleri son derece gergin bir halde radyoyu dinlemek istedi. Odada Ahmet Hidayet Reel'den başka Fikret Adil de vardı. Fikret Adil dedikoduculuğu ile ün yapmış bir edebiyat meraklısıydı. Radyo Adolf Hitler'in konuşacağını bildirdi. Almanya'nın Führer'i dehşet verici bir sesle konuşmaya başladı. Hitler'in konuşmasından bir dakika kadar sonra, Peyami Safa'nın oturduğu koltuktan yana doğru kaykıldığı görüldü. Bayılmıştı. Hemen sular, kolonyalar koşturuldu. Gömleğinin yakası açıldı, şakakları ve bilekleri kolonya ile ovuldu. İki üç dakika sonra üstadın gözleri açıldı. Durumun ne olduğunu hemen anlamıştı (...) Bu bayılmanın sebebi besbelliydi. Zaten zayıf bünyeli olan Peyami Safa hastahane uzun geceler beklemekten gelen yorgunluğa dayanamamıştı. Fikret Adil bu olayı etrafa şöyle yayacaktı: Hitler konuşurken Peyami Safa öyle heyecanlandı, öyle heyecanlandı ki, sonunda koltuğa yığılıp kaldı!"

Dikkat edilirse, Vecdi Bürün'ün anlatımında Peyami Safa'nın baygın halde Nadir Nadi'nin odasına taşındığına dair bir ifade yok. Bayılmış bir adamı kucaklayıp niçin onun odasına götürsünler? Belli ki hadiseyi Nadir Nadi de başkasından dinlemiş, hatıratında bizzat görmüş gibi anlatmıştır. Kendi Alman taraftarlığını gizleyen bir yazarın Peyami Safa'nın bilmediği bir dilde yapılan bir konuşmayı dinlerken bayıldığına dair söylediklerine niçin inanalım?

Unutmamak gerekir ki, Peyami Safa o tarihte Cumhuriyet'in yazarlarındandı. Nadir Nadi, Hitler muhalifi idiyse, Hitlerci bir yazarı gazetesinde niçin tutuyordu?

Liszt, Hegyei ve Tanburi Cemil Bey

Beşir Ayvazoğlu 2010.05.20

Abdülhak Şinasi Hisar, Ali Nizami Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği adlı romanında, kahramanının Batı müziği merakından söz ederken "... düşünün, bir gece de meşhur piyanist Profesör Hegyei'yi getirtmiş!" der.

Bu cümleyi okuyunca, bu Hegyei'nin kim olduğunu merak etmiş, fakat fazla bilgi bulamamıştım. Aynı isimle Mesut Cemil'in Tanburi Cemil'in Hayatı adlı kitabında da karşılaştım. Üstad, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra babasının Tepebaşı Tiyatrosu'nda verdiği bir konserden söz ederken, "Ayrıca piyanist Hege (Chevalier Geza de Hegey) de vardı" diyor, fazla açıklama yapmadığına göre, bu ismi herkesin bildiğini farz ediyordu.

Hegyei, daha sonra Emre Aracı'nın son halife Abdülmecid Efendi'nin Batı müziğiyle ilişkisini anlattığı bir makalesinde karşıma çıktı. Aracı'nın anlattığına göre, Türkiye'de yaşayan Macarların daveti üzerine bir konser vermek için 1887 yılında İstanbul'a gelen Hegyei, çok beğendiği bu muhteşem şehre yerleşir ve piyano dersleri vermeye başlar. Talebelerinden biri de Şehzade Abdülmecid Efendi'dir. Hatta Şehzade, Kompozitör Franz Liszt'in yağlıboya bir portresini yaparak piyano hocasına armağan eder. 1847 yılında İstanbul'a gelen ve Dolmabahçe Sarayı'nda Sultan Abdülmecid huzurunda bir konser veren Franz Liszt de Hegyei'nin hocasıdır.

Tam adı Géza de Hegyei olan ve Osmanlı modernleşmesinde önemli bir yere sahip olduğu anlaşılan bu Macar piyanist hakkındaki bilgi kırıntılarına uzun süre yenisini ekleyemedim. Üstelik merakım, Cevat Memduh Altar'ın "1908 Meşrutiyet'inde Tanburi Cemil ve Chopin" başlıklı yazısını okuduktan sonra iyiden iyiye artmıştı. Mesut Cemil, meğerse babası hakkında yazdığı kitapta kısacık bir cümleyle zikredip geçtiği olayı, Cevat Memduh'a uzun uzun anlatmış.

Tanburi Cemil Bey, Cevat Memduh'un Mesut Cemil'den naklettiğine göre, Meşrutiyet'in ilanından sonra düzenlenen konserlerde birkaç defa Hegyei ile aynı sahneyi paylaşmış. Bu konserlerden biri Tepebaşı Tiyatrosu'nda Donanma Cemiyeti'ne yardım maksadıyla düzenlenen, aşağı yukarı beş saat süren bir programmış. Kimler yokmuş ki? Meşhur hanende ve sazandelerden mürekkep bir fasıl heyeti, mabeyn orkestrası, Cemil Bey ve piyanist Geza de Hegei... Hatta orta oyunu ve Otello'dan sahneler oynayan bir tiyatro grubu bile varmış. Tiyatro öyle kalabalıkmış ki, içeriye giremeyenler kapılara yığılmışlar. Programın en iddialı bölümü, Cemil Bey'inkiymiş. Böyle programlardan çok sıkılan Cemil Bey, bir an önce sahneye çıkıp çalacaklarını çaldıktan sonra çekip gitmek istiyormuş. Fakat çılgınca alkışlarla defalarca davet edildiği için sahnede uzun süre kalmış. Kurtulmayı başardıktan sonra, beraberinde getirdiği küçük oğlu Mesut'un elinden tutup tam kulisi terk ediyormuş ki, Hegyei'nin sahneye çıktığını görmüş ve bir köşeye çekilip onu dinlemeye başlamış.

Mesut Cemil, hadisenin bundan sonrasını şöyle anlatıyor:

"O zaman, babamın derin bir heyecanla benzinin solduğunu ve bir kimsenin kendini göreceğinden endişe eden bir tavırla ağladığını gördüm. Sonradan öğrendim ki, o gün piyanist Hegyei bilhassa Chopin'den çalmış. Babamı zaman zaman ve bir 'obsesyon' halinde, kemençesi üzerinde (bir nevi Rebec), o konser gününden mülhem olarak hatırında kalan bir parçayı 'naivement' deşifre etmeğe çalışırken gördüm ve yine sonradan öğrendim ki, bu parça Chopin'in Mi Bemol Majör Noktürn'ü imiş. Garp musikisine hevesini bir dereceye kadar teskin etmiş olmak için son zamanlarında Beyoğlu'ndan bazı maruf garp musiki parçalarının notalarını satın alır ve onlardaki nağmeleri bilhassa kemençesiyle şark musikisine intibak ettirmekten zevk duyardı. Buna birçok dostu şahittir."

Evet, Tanburi Cemil Bey'i bile icrasıyla etkileyen bu piyanist kimdi? Ne ansiklopedilerde bilgi bulabildim, ne de internette. Evren Kutlay Baydar'ın Kapı Yayınları arasında çıkan Osmanlı'nın Avrupalı Müzisyenleri adlı kitabını okuyuncaya kadar... Baydar'ın verdiği bilgilere göre, 1863 yılında Budapeşte'de doğan Géza Hegyei, babası "çalgıcı" olmasını hiç istemediği halde, müzikte ısrar etmiş ve Franz Liszt, Macar Milli Müzik Akademisi başkanlığına getirilince onun öğrencisi olmuş. Akademi'den mezun olurken hocası Liszt'in piyano konçertosunu onunla birlikte çalmış. Burada tamamını anlatamayacağım ilgi çekici bir hayat hikâyesi...

Hegyei, Sultan II. Abdülhamid huzurunda bir konser vermesi için davet edildiği İstanbul'da Prens Lütfullah'ın* baldızı Katelina'ya âşık olup evlenince İstanbul'da kalmaya karar vermiş ve hayatını piyano öğretmenliğiyle kazanmaya başlamış. Muzika-yı Hümayun'da, Cumhuriyet'in ilanından sonra da ve Darülelhan'da ve Türk Ocağı'nda piyano dersleri vermiş. Abdülmecid Efendi, II. Abdülhamid'in kızları Şadiye ve Ayşe Sultanlar, ünlü piyanist Ferhunde Erkin, Hegyei'nin öğrencileriymiş.

Evren Kutlay Baydar'ın kitabı, Osmanlı modernleşmesinin önemli bir unsuru olan batı müziğinin İstanbul'daki Avrupalı temsilcileri hakkında çok önemli bir çalışma... Meraklılarına hararetle tavsiye ediyorum.

* Prens Lütfullah, Prens Sabahaddin'in kardeşidir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bey

Beşir Ayvazoğlu 2010.05.27

Son bir hafta içinde Kılıçdaroğlu ismini o kadar duyduk ki kulak zarlarımız çekâçâkından patladı patlayacak!

Sanırsınız ki Zaloğlu Rüstem yahut Akhillus efsane dünyasından kopup Türkiye'nin ortasına düştü! Gandhi'likle kılıçdarlığın bir araya gelişindeki tuhaflık ayrı bir bahis! Ülkesini silaha hiç başvurmadan İngiliz emperyalizminin pençesinden kurtaran filozof Mahatma'yla Kılıçdaroğlu arasında çehre benzerliği dışında hiçbir benzerlik yok!

Gazetelerden birinde okudum: Kılıçdaroğlu ailesinin soyadı eskiden Karabulut'muş; beğenmedikleri için değiştirmişler. Türkçede "kılıçdar" diye bir kelimenin bulunmadığını yeri gelmişken hatırlatmak isterim. Farsça bir son ek olan -dar, "tutan, sahip olan" anlamına gelir. Sancaktar, bayraktar, silahtar, defterdar gibi... Buna göre, kılıçdar, kılıç tutan, kılıçlı gibi bir anlama geliyor. Bilindiği gibi, padişahları, sadrazamları vb. korumak ve silahlarının bakımını yapmakla yükümlü saray görevlilerine silahtar denirdi. Belli ki, Kılıçdaroğlu'nun asıl görevi, Halk Fırkası'nın kılıçdarlığı olacak. Fakat bu görevi selefinden daha iyi yapacağına dair bir emare görmedik. Ne diyelim? Kılıcı keskin olsun!

Aslında maksadım, siyasî bir yazı yazmak değil; Kurultay'da okuduğu, başkası tarafından yazılmış, hiçbir yeniliği ve derinliği olmayan sıradan metinle aklı başında herkesi şaşırtan, hatta endişeye sevk eden Kılıçdaroğlu'nun Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a "sayın başbakan" dememek için küçümseyici bir ifadeyle "Recep Bey" diyerek güzelim bey kelimesinin canına okumuş olmasına takıldım. Artık bu kelimeyi her duyduğumuzda, "Acaba sayın Kılıçdaroğlu'nun kullandığı anlamda mı kullanıyor?" şüphesini yaşayacağız.

Burada bir parantez açarak Kılıçdaroğlu'nun bey kelimesini kullanmak suretiyle 1934 yılında kabul edilen "Efendi, Bey, Paşa Gibi Lâkap ve Unvanların Kaldırılmasına Dair" 2590 sayılı kanunu, yani bir "devrim yasası"nı ihlal ettiğini söyleyemez miyiz?

Söz konusu kanunun yasakladığı "unvan"lardan biri olan bey (beg, beğ), kadim zamanlardan beri Türkçenin söz varlığında yer alan bir kelimedir. Küçük çaplı devletlerin başındaki emirlere "prens" anlamında "bey" denirdi. Anadolu Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra beyler tarafından yönetilen çok sayıda devletçik kurulduğu için tarihimize belli bir dönemin adı "Beylikler Devri"dir. Osmanlı Devleti'nin ilk padişahları Osman ve Orhan Gaziler "Bey" unvanıyla anılırlardı. Devlete ait olan şeylere "beylik" dendiğini de unutmamak lâzım: Beylik tabanca gibi. Ayrıca ileri gelen devlet adamlarına "bey" unvanı verilmiş, hatta bu kelime, Osmanlı Devleti'nde bir ara binbaşidan albaya kadar askerî bir rütbe olarak kullanılmıştır. Beylerbeyi ise, eyaletlerin başında bulunan en büyük mülkî ve askerî amirlerin unvanıydı; Anadolu Beylerbeyi, Rumeli Beylerbeyi... "Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: İlerle!" (Yahya Kemal).

İstanbul'da Beylerbeyi adında bir semt bile var. 2590 sayılı kanun çıktıktan sonra bu semtin adını değiştirmeyi düşünmüşler miydi, bilmiyorum. Emirgân'ı Uluköy yapmışlardı da...

Eskiden ileri gelenlere, nüfuzlu şahsiyetlere de bey denirdi. Evli erkeklere de bey dendiğini, dolayısıyla bu kelimenin aynı zamanda "koca" anlamına geldiğini ve kibar insanların bir zamanlar herhangi birinden söz ederken isminin sonuna bu kelimeyi mutlaka eklediklerini hatırlatmaya gerek var mı? Fransızca monsieur ve İngilizce mister'in karşılığı olan bey, efendi'yi yanına alıp beyefendi>beyfendi şeklinde büsbütün incelmışti. Fakat söz konusu kanun sadece bey'i, hanım'ı değil, beyefendi ve hanımefendi'yi de yasakladı. Peki, ne diyecektik? Bay ve bayan... Bu iki kelime tutmadığı, öncekiler de büyük ölçüde unutulduğu için birbirimize nasıl hitap edeceğimizi bilemez olduk.

Yazımızın başında Kemal Kılıçdaroğlu'nun soyadı üzerinde durmuştuk; biraz da öz adına bakalım isterseniz. Siz şimdi bu kemal kelimesinin Arapça olduğunu sanıyorsunuz, değil mi? 5 Şubat 1935 tarihli Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasında yayımlanan şu haberi okursanız, yanıldığınızı anlayacaksınız:

"Anadolu Ajansı bildiriyor: Bugünkü tebliğde Önder Atatürkün özadının Kamâl olarak yazılmış olduğunu gördük. Bu hususta yaptığımız tahkikten böyle yazılışın sebep ve temeli anlaşıldı. İstihbaratımıza nazaran, Atatürkün taşıdığı Kamâl adı bir arabca kelime olmadığı gibi, arabca Kemal kelimesinin delâlet ettiği manada da değildir. Atatürkün muhafaza edilen özadı, Türkçe 'ordu ve kale' manasına olan 'Kamâl'dir. Son -â- üstündeki tahfif işareti -l-i yumuşattığı için telaffuz hemen hemen arabca 'Kemal' telaffuzuna yaklaşır. Benzeyiş bundan ibarettir."

Kılıçdaroğlu'na bu tüyoyu verdikten sonra, kasketine de kısaca değinmek istiyorum. Ne rahmetli Ecevit'inki, ne de kendisinininki halkın yaygın olarak kullandığı kasket cinsine benziyor! Bir zamanlar Attila İlhan'ın da başından eksik etmediği bu kasket, bana sorarsanız, halka benzerliği değil, benzemezliği temsil etmektedir.

Not. Tam elli yıl önce bir cunta tarafından alaşağı edilen ve daha sonra daracağına çekilen Adnan Bey'i - yakınları ona böyle derlerdi; o gerçek bir bey, bir beyefendiydi- ve arkadaşları Hasan Polatkan'la Fatin Rüştü Zorlu'yu rahmetle, minnetle anıyorum. b.ayvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İlahî Komedyâ'nın İslâmî kaynakları

Cebrail bir gece ansızın gelerek Mescid-i Haram'da oturmakta olan Hz. Peygamber'i, göğsünü açıp kalbini yıkadıktan sonra "Burak" adında bir binekle Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya götürür, oradan da semavî bir yolculuğa çıkarır.

Bu yolculuğun birinci kısmına "İsra", ikinci kısmına "Mirac" denirse de, Müslümanlar, genellikle Mirac derken her iki yolculuğu kastederek. Cebrail, yolculuk sırasında uğradıkları yedi göğün her birinde Hz. Peygamber'i sırasıyla Âdem, İsa, Yusuf, İdris, Harun, Musa ve İbrahim peygamberlere takdim eder. Sonra kaderi ve ilâhî hükümleri yazan kalemin sesinin duyulduğu göğe çıkarlar. Cebrail onu bir noktaya kadar götürür, sonra da kendisinin daha ileri gitmeye hakkının bulunmadığını söyleyerek yolu göstermekle yetinir. Gökteki yolculuğunu sürdüren Hz. Peygamber, sonunda Allah'ın huzuruna kabul edilme şerefine erişir.

Tafsilatını hadislerden öğrendiğimiz bu göğe yükseliş mucizesinde sözü edilen yedi gök, eski Babil'e kadar uzanan astrolojik sistemin yedi gezegeniyle (Ay, Utarid, Zühre, Güneş, Merih, Müşteri, Zühal) sembolleştirilmiş ve tasavvufî sembolizmde manevi gelişme için geçilmesi şart olan yedi merhale olarak benimsenmiştir. Yolculuk semavî olmasa bile yedi mıntıkadan geçilir. Meselâ Feridüddin Attar'ın Mantıku't-Tayr'ında, kuşlar, Simurg'da yok oluncaya, yani vuslata erişinceye kadar yedi dereden geçmek zorunda kalırlar. Yolculuk daima meşakkatlidir; karanlık güçlerle mücadele edilir. Yolcunun manevî olarak tekâmül etmesi için bu şarttır.

Mirac motifi sadece manevi gelişmenin sembolü olarak kalmamış, öbür dünyaya yolculuk konusunun işlendiği, Goethe'nin Faust'una ve Muhammed İkbal'in bir bakıma Faust'a karşılık olarak yazdığı Câvidnâme'sine kadar uzanan evrensel bir edebî geleneğin kurulmasına yol açmıştır. Bu türdeki eserlerin en eskisi, büyük Arap şairi el-Maarri'nin Risaletü'l-Gufran'ıdır. Dante'nin İlahî Komedyası'yı yazarken Maarri'nin bu eseriyle İbnü'l-Arabî'nin Fütihat el-Mekkiye'sinden, dolayısıyla Mirac mucizesinden büyük ölçüde faydalandığını dünya Miguel Asin Palacios adlı İspanyol oryantalistinden öğrendi.

Saragossa'da papazlık yaparken Madrid Üniversitesi'nde Gazali üzerine doktora veren ve aynı üniversitenin Arapça kürsüsüne tayin edilerek akademik kariyerine başlayan Palacios, İbn Hazm, İbn Meserri ve Gazali hakkında yaptığı çalışmalar ve yayımladığı metinlerle tanınmıştır. Bu çalışmaları sırasında Dante'nin ünlü eseri İlahî Komedyası'nın sanıldığı gibi "Ortaçağ çöllerinde münzevi bir abide" olmadığını fark eder ve çalışmaya başlar. Çalışmasının sonuçlarını açıkladığı La Escatologia Musulmane en la Divina Comedia (1919) adlı eseriyle Avrupa edebî çevrelerinde tam bir şok tesiri yaratır ve günümüzde bile devam eden büyük bir tartışmaya yol açar. Öyle ki, Dante araştırmalarına büyük bir ivme kazandıran eleştiriler ve öfkeli itirazlar yağmur gibi yağmaktadır. Her şeye rağmen görüşlerinde ısrar eden Palacios, eserini yeni tespitler ve eleştirilere verdiği cevaplarla genişleterek 1943 yılında iki cilt halinde yeniden yayımlar.

Bu eserde, bütün Avrupa edebiyatının yüzyıllardır beslendiği, Yeniçağ'ın ve modern şiirin başlangıcı sayılan İlahî Komedyası'nın Cennet, Araf ve Cehennem bölümlerindeki sayısız sahne ve imajın İslâm edebiyatındaki karşılıkları net bir şekilde gösterilmektedir.

Palacios'un eserinden Türk okuyucuları Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken'in 1946 yılında İstanbul dergisinde yayımlanan "Dante ve Miraç: Divina Comedia'nın İslâmî Kaynakları" başlıklı yazısı sayesinde haberdar olmuştu. Ülken, eserin Fransızca ve İngilizce özetlerinden yararlanarak yazdığı makalede, İlahî Komedyası ile Mirac arasındaki ilişkiyi Palacios'tan önce de fark edenlerin bulunduğunu söylüyordu.

Türkiye'de İlahî Komedyası'nın İslâmî kaynakları hakkında söz söyleyenler, yakın zamanlara kadar Hilmi Ziya Ülken'in makalesiyle yetinmek zorunda kaldılar. Ama artık Palacios'un eserinin tam bir tercümesine sahibiz. Güneş Ayas tarafından Dante ve İslâm adıyla Türkçeye kazandırılan ve Okuyan Us Yayınevi tarafından

yayımlanan eserin alt başlığı şöyle: "Mirac Kıssasından İlahi Komedyaya: Yirminci Yüzyılın En Büyük Edebiyat Tartışmalarından Biri". İlahî Komedyaya, dört bölümden oluşan eserin birinci bölümünde Hz. Muhammed'in gece yolculuğu (İsra) ve göğe yükselişiyle (Mirac), ikinci bölümünde öteki dünya hakkındaki diğer İslâmî kıssalarla karşılaştırılmış. Üçüncü bölümde İlahî Komedyaya'nın habercisi niteliğini taşıyan Hristiyan menkıbelerindeki İslâmî unsurlar, dördüncü bölümde de Ortaçağ'da Hristiyan Avrupa'yla İslâm dünyası arasındaki ilişkiler inceleniyor.

Sonunda Hilmi Ziya Ülken'in yukarıda sözünü ettiğim makalesine de yer verilen esere okuyucularımın dikkatini özellikle çekiyorum.

NOT: Bir insanlık dramının yaşandığı Gazze'ye yardım götüren barış ve yardım gönüllülerinin gemilerini basarak savunmasız insanları katleden haydut devleti şiddetle lanetliyor, hayatlarını kaybedenlere Allah'tan rahmet ve yakınlarına sabır ve başsağlığı diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Mimar Sinan'ın kafatası

Beşir Ayvazoğlu 2010.06.10

Son günlerde bazı gazetelerde Mimar Sinan'ın kayıp kafatası meselesi, Prof. Dr. Selçuk Mülayim'in yaptığı açıklamalardan hareketle sanki ilk defa ortaya çıkmış gibi haberleştiriliyor. Hâlbuki Mustafa Armağan bu meseleyi ilk defa 1998 yılında Zaman'da ve Aksiyon'da gündeme getirerek haftalarca süren bir tartışmaya yol açmıştı.

Mesele şu: Türk Tarih Kurumu tarafından oluşturulan bir heyet, 1935 yılının 1 Ağustos'unda, Mimar Sinan'ın kemiklerini Süleymaniye Camii'nin yanı başındaki mütevazı türbesinden antropolojik inceleme yapmak amacıyla çıkarır. Kafatası üzerinde yapılan incelemeler sonunda Sinan'ın brekisefal, dolayısıyla -iddiaların aksine- Türk olduğu kanaatine varılır. Mezar kapatılırken, kafatasının kurulması düşünülen Antropoloji Müzesi'nde muhafaza edilmek üzere alıkonulduğu biliniyor. Ne var ki böyle bir müze kurulmamış, Sinan'ın kafatası da sırra kadem basmıştır. Acı gerçek, 1950'lerde Sinan'ın türbesi restore edilirken ortaya çıkacaktır.

İnternet sitelerinde rastladığım haberlere göre, bir gazeteci, Dul Kadının Oğulları adlı yeni çıkan kitabında, Mimar Sinan'ın kayıp kafatasının mason localarında olabileceğini iddia ediyormuş. İlluminati, Tapınak Şövalyeleri, Masonluk gibi esrarengiz örgütlerde tuhaf bir kafatası inancı varmış; kabul törenlerinde gerçek kafatası kullanırlarmış. Mimar Sinan'ın kemiklerini mezarından çıkaran heyetin başkanı Hasan Cemil Çambel de (Sabah gazetesindeki haberde bu isim Hasan Ferit Çambel şeklinde yanlış zikrediliyor) zaten bir masonmuş. Aynı yazar, 2009 yılında ABD'de açılan ilgi çekici bir davadan da söz ediyormuş. Ünlü Kızılderili şefi Geronimo'nun torunu, Yale Üniversitesi bünyesinde kurulan Kafatası ve Kemik Tarikatı üyeleri tarafından dedesinin mezarının gizlice açıldığını, kafatasının çalınarak tarikatin ayinlerinde kullanıldığını iddia etmiş.

Bu türden "gizemli" işlere merakım yoktur. Fakat Sihirli Flüt adlı operası baştan sona Masonluk sembolleriyle dolu ünlü bir Mason olan büyük bestekâr Mozart'ın kafatasının başına gelenler bu tür iddiaların hemen yabana atılmaması gerektiğini düşündürüyor.

Aziz dostum Selçuk Mülayim'e göre, Sinan'ın kafatası, Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'ndeki kafatası koleksiyonunda olabilir miş. Bu kafataslarından bir kısmının kime ait olduğu kayıtlı değilmiş. Selçuk Bey,

"Sinan'ın kafatası bunlardan biriye, tespit edilebilmesi için Şevket Aziz Kansu'nun bu kafatasında yaptığı ölçüm sonuçlarının bulunması gerekir." diyor.

Bu yazıyı yazmamın sebebi, Sinan'ın kafatasıyla ilgilenenlerin görmediği bir yazıya dikkatleri çekmek. Yüksek Mimar Sedat Çetintaş, Yeni İstanbul gazetesinin 25 Nisan 1963 tarihli nüshasında yayımlanan "Koca Sinan'ın Hayatı, Hüviyeti ve Eserleri" başlıklı yazısında şunları söylüyor:

"Büyük milletimizin şerefli evlatları, size şuracıkta kısaca Koca Sinan'dan bahsedeceğim. Koca Sinan'ın Kayserili bir Ermeni olduğu hakkındaki iddiaların mahiyetini tespit için rahmetli Atatürk'ümüz 1936 yaz mevsiminde antropoloji tetkikatı yaptırmak üzere Türk Tarih Kurumu namına bana Sinan'ın mezarını açtırmıştı. Emri ifa ettim. Tamamıyla kesme taştan yapılmış olan lâhdin yan tarafından toprağa girerek bir tekini çürütüp açtırdım. Buradan bir tek omzumla beraber başımı sokabildim. Ceset tamamıyla çürümüş, kafa örneğinde bir toz hâlinde toprak üstüne çökmüştü. Hava ve rutubetten çürüyor galiba ki, Bursa'da Yeşitepe'nin kav kısmında da böyle böyle o kadar cesetten bugün hiçbir şey kalmamıştır. Burada Sinan'ın adut denilen, omuzlardan inen kol kemiklerinin onar santim boyunda birer parça ile kafatasında üç dört santim çapında bir parça bulabilmiş ve bunları idare heyeti huzurunda antropolog dostum Şevket Aziz Kansu'ya vermiştim.

"Fakat bu hadisede benim en büyük kârım, bu vesile ve fırsattan istifade ile üstadımın mezar ve lahmini içli ve dışlı rölöve ederek levhalarını Resim ve Heykel Müzesi'ndeki eserlerim arasında dünyaya ve milletime hediye edebilmek imkânını elde edişim olmuştur (...) Sinan'ın kafatasını ölçmedim, fakat kafasından çıkmış bütün sanat şaheserlerini, hatta biraz evvel söylediğim gibi, mezarını bile bütün sanat ve teknik teferruatları ile ölçmek bahtıyarlığına erebildiğim için, Koca Sinan'ı erişilmez bir Türk sanatkarı olarak huzurunuzda hayranlık, hürmet ve rahmetle anıyorum.

"Evet, üstadın bütün sanat şaheserlerini ölçerek yatak çarşafı cesametinde rölöve levhaları hâlinde Maarif Vekâleti namına işleyip Resim ve Heykel Müzesi'nde sizlere, büyük milletime ve dünya milletlerine hediye etmiş bulunuyorum. 163 parçadan ibaret bulunan bu rölöve levhalarında Bursa, Edirne ve İstanbul eserlerini ve Sinan şaheserlerini bulabilirsiniz."

Evet, Sedat Çetintaş bunları söylüyor. Meraklıların dikkatine...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

"Osmanlı'da Kültürel Modernleşmenin Odağı"

Beşir Ayvazoğlu 2010.06.17

Yıllar önce kaleme aldığım bir yazıda, Dr. Prof. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun görevlerini, "İstanbul Üniversitesi'nde kurduğu Bilim Tarihi Bölümü'nün Başkanı, İslâm Konferansı Teşkilatı'na bağlı İslâm Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi'nin (IRCICA) Genel Direktörü, aynı teşkilâta bağlı İslâm Kültür Mirasını Koruma Komisyonu'nun sekreteri, Paris İlim Tarihi Akademisi ve Harvard Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Milletlerarası Danışma Kurulu üyesi" diye sıraladıktan sonra şöyle devam etmiştim:

"Ekmel Bey'in unvanlarını, üye olarak yer aldığı vakıfların, derneklerin, milletlerarası bilim kurumlarının, yayın kurulunda bulunduğu ilmî dergilerin tamamını saymaya kalkışsam, bana ayrılan iki sayfa dolardı. Bu dernek, vakıf, dergi ve kurumların faaliyet gösterdiği ülkeler arasında mekik dokuyarak Türkiye'nin gönüllü bilim ve kültür elçiliğini yapan Ekmel Bey'in dinamizmi hayret vericidir. Vaktinin çok büyük bir kısmı yolculuklarda

geçtiği halde o kadar makale ve bildiri yazmak, editör olarak imza attığı kitapları hazırlamak, daha da önemlisi IRCICA'nın faaliyetlerini planlamak için nasıl vakit bulur, doğrusu, mümeyyiz vasfı tembellik olan yeni Türk insanının anlayabileceği iş değil."

Bildiğiniz gibi, Ekmel Bey, uzun bir süredir, bir zamanlar önemli görevler üstlendiği İslâm Konferansı Teşkilatı'nın tepe noktasında bulunuyor. Bu sebeple bazı görevlerini bırakmak zorunda kaldı; fakat onun iki eli kanda olsa bırakmayacağı bir sevdası var: Bilim, eğitim ve kültür tarihi. Bu alanlarda öncülük ettiği çalışmalar ayrı bir yazının konusu olabilir. Yine de Osmanlı dünyasının modern bilimlerle ilişkisinin niteliğine dair peşin hükümleri yıkan Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi, Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi gibi eserlerden oluşan dev projesini zikretmeden geçmek istemem.

Bu yazıda Ekmel Bey'in yıllar önce başladığı, zor bir zamanda İslâm Konferansı Teşkilatı gibi milletlerarası bir kuruluşun genel sekreterliğini üstlenmiş olmasına rağmen devam edip sonuçlandırdığı bir çalışmasından, Darülfünun: Osmanlı'da Kültürel Modernleşmenin Odağı adlı eserinden söz etmek istiyorum. Birincil kaynaklara dayanarak yazılan ve IRCICA tarafından iki büyük cilt halinde yayımlanan bu muhteşem eserde, üniversitenin Osmanlı dünyasında kavram ve kurum olarak ortaya çıkışından İstanbul Üniversitesi adıyla kurumlaşmasına kadar geçen safhaları etraflı bir biçimde anlatılıyor.

Modern ilimlerdeki olağanüstü gelişmeler ve Fransız İhtilâli'nin ardından gelen Sanayi Devrimi'nin kaçınılmaz bir sonucu olarak kamu eğitiminin (public education) büyük önem kazanması, Osmanlı yöneticilerini de medreseler dışında yeni bir yüksek eğitim kurumu arayışına yöneltmişti. Kurulması düşünülen kuruma verilen "Darülfünun" (Fenler Evi) ismi bile tamamen yeni bir anlayış ve yönelişin ifadesidir. Gaspere Trajano Fossati'ye Ayasofya'nın karşısında yaptırılan ve yirmi yılda tamamlanan binası da öyle... Çok büyük olduğu gerekçesiyle Darülfünun'a değil, Maliye Nezareti'ne tahsis edilen ve bir ara Meclis-i Mebusan'ı da ağırlayan ilk bina, Cumhuriyet döneminde Adliye Sarayı olarak kullanıldığı sırada yanmıştı. İkinci Darülfünun binası, günümüzde Divanyolu'nda Basın Müzesi olarak kullanılan binadır.

Avrupa üniversitelerine benzer bir kurum olarak ortaya çıkan Darülfünun'un oluşumu Osmanlı kültür ve eğitim hayatında son derece önemli bir dönüşümü temsil ediyor, kurulacak üniversitenin hukukî, idarî ve malî yapısıyla ilgili konular yanında aynı zamanda, uygulanacak üniversite modelinin, öğretim programlarının ve kadrolarının belirlenmesi gibi, eğitim politikasıyla ilgili kararları da gerektiriyordu.

Ekmel Bey'in eseri, bütün bunları, yani Osmanlı'da üniversite fikrinin nasıl doğup geliştiğini, Darülfünun'un idarî ve hukukî yapısının nasıl teşekkül ettiğini, gerekli malî kaynakların nasıl temin edildiğini, binalarının inşaa sürecini, öğretim üyesi ihtiyacının nasıl karşılandığını, nasıl bir eğitim verildiğini, Darülfünun'un İstanbul Üniversitesi'ne nasıl dönüştüğünü vb. öğrenmek isteyenlerin başvurabilecekleri mükemmel bir kaynaktır.

Eser, bir giriş, üç kitap ve eklerden oluşuyor. Birinci kitap, "Tarihçe (1846-1933): Darülfünun'un Doğuşu, Gelişmesi ve Sona Erişi", İkinci kitap, "Kavramların Gelişmesi: Kavramların Değişimi, Kültür Hayatında Modernleşme ve Darülfünun'un Tesirleri", üçüncü kitap "Kurumların Oluşması: Fakülteler, Enstitüler ve Kütüphaneler" başlığını taşıyor. "Ekler" bölümünde de Darülfünun'la ilgili kanun, nizamname, bütçe gibi belgelere yer verilmiş. Kısacası, Tanzimat'tan sonraki kültürel modernleşme sürecinde, bu sürecin bir parçası olarak ortaya çıkan üniversitenin tarihi üzerine kapsamlı bir inceleme...

Bilim, eğitim ve kültür tarihimizin az bilinen bir tarafına ışık tutan bu eserin Osmanlı modernleşme tarihiyle ilgilenen herkesin kütüphanesinde yer alması gerektiğine inanıyorum.

Okan Demiriş ve Opera Festivali

Beşir Ayvazoğlu 2010.07.01

Yarın başlayacak olan 1. Opera Festivali, operayı yeniden konuşup tartışmak için iyi bir fırsat. Harbiye Açık Hava Sahnesi'nde Rossini'nin 'Fatih Sultan Mehmet' eseriyle açılacak olan festivalde, Mozart'ın 'Zaide' ve 'Saraydan Kız Kaçırma'sının yanı sıra Üzeyir Hacıbeyoğlu'nun 'Koroğlu' operası da sahnelenecek. Bu güzel organizasyonda keşke, geçtiğimiz günlerde vefat eden Okan Demiriş'in bir eserine de yer verilseydi.

Kısa bir süre önce kaybettiğimiz kompozitör Okan Demiriş'le Karyağdı Hatun operasının İstanbul Devlet Opera ve Balesi tarafından sahnelendiği 1986 yılında, bu eseri hakkında Tercüman'da yazdığım bir yazı vesilesiyle tanışmıştım. Ertesi yıl IV. Murat operası hakkında yazdığım yazıyla pekişen dostluğumuz sayesinde, operaları için seçtiği konular yüzünden kendi çevresinde yaşadığı sıkıntıları da öğrendim.

İstanbul Belediye Konservatuari'nda keman eğitimi aldıktan sonra Ankara Devlet Konservatuari'nı bitiren ve Doğu Anadolu'da askerliğini yaparken halk müziğiyle ilgilenmeye başlayan Okan Bey, bizim tarihimizin ve efsanelerimizin işlendiği, bizim seslerimizle beslenen yerli bir operanın peşindeydi. Karyağdı Hatun'da bir evliya menkıbesini, Yusuf ile Züleyha'da kısas-ı enbiyadan bir aşk hikâyesini, IV. Murat'ta ise bir Osmanlı padişahının trajik hayatını operaya taşımıştı. Büyük Hakan Alparslan ve Deniz Kurdu adlarında iki operasının daha bulunduğunu Şefik Kahramankaptan'ın bir yazısından öğrendim. Bu da demektir ki, operayla tanıştığımız tarihten bu yana bizim kompozitörlerimizce bestelenen on küsur operanın beşi Okan Demiriş imzasını taşıyor.

Okan Bey'in operalarını seyrederken çok tanıdık sesler duyarsınız. Kulaklarınız mesela IV. Murat'ın uvertüründe "Salât-ı Ümmiye"den, Mehter müziğinden, Misket havasından nağmeleri hemen seçer. Bunlar, polifoni ve armoni kaidelerine göre yeniden düzenlenmiş olsalar bile, bize ait seslerdir. İkinci perdedeki "ayak divanı" sahnesinde korodan İtrî'nin "Tekbir"ini, üçüncü perdedeki başka bir sahnede güftesi Nef'i'ye, bestesi İtrî'ye ait olan ünlü Segâh Yürük Sema'i'yi dinlersiniz.

Atatürk'ün yerli opera hedefi

Bizde çoksesli müzik çevrelerinin yerli konulardan ve Dede'lerden, İtrî'lerden pek hazzettikleri söylenemez. Sabahattin Kalender'in Deli Dumrul operasının yazılışından tam kırk beş yıl sonra sahnelendiğini söylesem, inanır mısınız? Hâlbuki Atatürk, Adnan Saygun'a bestelettiği Özsoy operasıyla belli bir hedefe işaret etmişti; konusunu millî tarihten ve efsanelerden alan yerli bir opera hedefine... Nitekim sağlığında amatörce hazırlanmış operaların hepsinde yerli konular işlenmiştir. Necil Kâzım'ın Bayönder'i, Ahmet Adnan Saygun'un Taşbebek'i, Ulvi Cemal'in Ülkü Yolu... Saygun, Taşbebek'te pentatonizmden yararlanarak Asyaî bir Türk rengi elde etmeye bile çalışmıştı. Bu arayış pek başarılı sonuçlar vermemişse de, saygıya değerdir. Milli Şef döneminde ise, Orta Asya bozkırları, Mete'ler, Ergenekon'lar, Bozkurt'lar vb. Türkçülere terk edilip Ege sularına yelken açılır. Artık kültür politikasının merkezinde hümanist kültür vardır.

Bu politika, her alanda kültürümüze karşı cephe almıştır. Yakın zamanlara kadar opera ve balede herhangi bir şekilde yerlilikten söz etmek dışlanmak için yeterliydi. Açıkçası, Türkiye'de opera ve bale küçük bir azınlığa mahkûm edilmiş, bu yüzden Cumhuriyet'in ilk yıllarında yetişen üç-beş besteci dışında opera besteleyen pek çıkmamıştır. Aşağı yukarı dört yüz yıldan beri tanışık olduğumuz, devletin iki yüz yıldır desteklediği, âdeta çağdaşlığın sembolü olarak görülen opera ve balede varılan nokta, on küsur opera, dört-beş baleden ibarettir.

Konser salonlarını kim dolduruyor?

II. Mahmud'dan beri devlet ideolojisinin temel tercihlerinden biri çoksesli Batı müziğidir ve Türk musikisi alaturka diye horlanıp konservatuardan kapı dışarı edilirken Batı müziğine ciddi yatırımlar yapılmıştır. Hâlbuki konservatuarlar, mesela Azerbaycan'da olduğu gibi, iki müziğin birbirini beslemesini sağlayan bir yapıya kavuşturulsa ve müzik ideolojik bir tercih meselesi haline getirilmemiş olsaydı, belki çoksesli müzik Türk müziğinin imkânlarından da yararlanarak topluma nüfuz edebileceği kanallar bulabilecek, dolayısıyla konser salonları Batı müziğini dinlemeleri gerektiğine inananlar tarafından değil, gerçekten severek dinleyenlerce doldurulacaktı. Üzeyir Hacıbeyli'nin Leyla vü Mecnun operası, Azerbaycan'da, niçin yazıldığı tarihten beri sahnededir, düşünmek gerek!

Konusunu Türk tarihinden alan yabancı operaların daha fazla olduğunu bilmek üzüyor insanı. İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti projesi olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Valiliği ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin desteğiyle düzenlenen 1. Uluslararası İstanbul Opera Festivali'nde bunlardan bazılarını seyretmek mümkün olacak. Devlet Opera ve Balesi Başrejisörü Yekta Kara'nın sanat yönetmenliğinde temmuz ayı boyunca Yıldız Sarayı, Topkapı Sarayı, Rumeli Hisarı ve Cemil Topuzlu Açıkhava Tiyatrosu'nda gerçekleştirilecek festivalin ilk eseri Rossini'nin imzasını taşıyor: Fatih Sultan Mehmet. Mozart'ın Zaide'sini Topkapı Sarayı'nda, Saraydan Kız Kaçırma'sını Yıldız Sarayı'nda seyredebileceğiz. Programda ayrıca Üzeyir Hacıbeyli'nin Köroğlu operası var. Keşke Okan Demiriş'in bir eserine de yer verilseydi.

Kısacası, yarın başlayacak I. Opera Festivali, operayı yeniden konuşup tartışmak için iyi bir fırsat... Bu vesileyle Okan Demiriş'e Allah'tan rahmet, ailesine ve dostlarına başsağlığı diliyorum. b.ayvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bağlarbaşı'nda bir kültür merkezi

Beşir Ayvazoğlu 2010.07.08

Geçen yılın başlarında bu köşede çıkan yazılarımdan birinde İstanbul'da ve Anadolu'nun birçok şehrinde sayıları gittikçe artan kültür merkezlerinden söz etmiş, 2007 sonlarında tamamlanıp 2008 başlarında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın da katıldığı bir törenle açılan Bağlarbaşı Kültür Merkezi ve Ulaşım Müzesi'nin mimari özellikleri, konumu ve fonksiyonları itibarıyla İstanbul'un en önemli kültür merkezlerinden biri olduğunu ifade etmiştim.

Biri 760, diğeri 285 kişilik çok amaçlı iki büyük salon, beş cep salonu, altı seminer odasına sahip, kütüphanesi, bodrum katında yemek yenebilecek salonları ve 150 araç kapasiteli otoparkıyla her türlü bilim, sanat ve kültür faaliyetinin rahatlıkla gerçekleştirilebileceği, üst katlarından Boğaz'ı ve Marmara'yı gören harika bir kompleksten söz ediyorum.

İstanbul bu yıl Avrupa Kültür Başkenti olduğu için bu kültür merkezinin de hiç olmazsa hafta sonları dopdolu ve capcanlı olduğunu zannediyorsanız yanılıyorsunuz!

İETT'nin büyük paralar (yanlış hatırlamıyorsam yaklaşık on milyon dolar) harcayarak yaptırdığı, Üsküdar'a büyük bir kültürel canlılık getirmesini beklediğimiz Bağlarbaşı Kültür Merkezi bu gidişle çürüyecek. Açılışının yapıldığı tarihten bu yana, birkaç gösterişli program sayılmazsa, bütün salonlarında in cin top oynuyor! Ulaşım Müzesi olarak düzenleneceği ilân edilen tarihî tramvay hangarı bile hâlâ bomboş! İçinde sadece Elektrik Fabrikası olarak kullanıldığı dönemden kalma, trafo kaldırmakta kullanılan hareketli bir vinç bulunuyor.

Doğrusu, İETT'nin ne yapmak istediğini kimse anlamış değil; koskoca binayı ne kendisi kullanıyor ne başkasına kullandırıyor!

Bağlarbaşı Kültür Merkezi, bilindiği gibi, Bağlarbaşı Meydanı'ndan Selami Ali'ye giderken sağda, bir zamanlar Acıbadem Tekkesi'nin bulunduğu vakıf arazisinde yükseliyor. Buraya bir kültür merkezi yapma kararı, zannedersem, uzun zaman boş kalan tramvay hangarını değerlendirme düşüncesinin bir sonucu olarak doğdu.

İstanbul halkı için Alemdağ ormanlarından odun, kömür ve Taşdelen kaynağından iyi su getirmek amacıyla Üsküdar, Çamlıca ve Alemdağ arasında döşenen tramvay hattında kullanılacak tramvayların depolanacağı bir "Kuvvet Merkezi" olarak tasarlanan ve inşasına 1911 yılında başlanan hangar, Birinci Milli Mimari akımının özelliklerini taşıyor. Mimarı, bu binayı yapmaya başladığı tarihte "Mühendis Mekteb-i Âlisi İnşaat Muallimi ve Evkaf-ı Hümayun Nezareti Celilesi Heyet-i Fenniye Müdürü" olan Ali Talat Bey'dir. Beşiktaş, Kuzguncuk ve eski Üsküdar vapur iskelelerinin de mimarı olan Ali Talat Bey, ne yazık ki unutulmuş değerlerimizden biridir.

Balkan Harbi ve Birinci Dünya Harbi yüzünden tamamlanamayan proje, 1927 yılında Süreyya Paşa'nın da katkılarıyla sonuçlandırılır. Açılış, 7 Haziran 1928'de TBMM Başkanı Kâzım Özalp, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya ve İstanbul Şehremini Muhiddin Beylerin katıldığı törenle yapılır. Üsküdar tramvayları da o gün hizmete girmiştir.

Tramvay hatları Anadolu yakasında 1960 sonlarında kaldırılınca işlevsiz kalan hangar otobüs garajına dönüştürülür. Yüz kadar otobüsün depolandığı bina, motor ve yedek parça imalatı gibi işlerin yapıldığı bir atölye olarak kullanılmış, ancak 1998 yılında İkitelli garajında Motor Yenileme Fabrikası inşa edilince bina tekrar boşalmıştır. Yıllar sonra burada Altunizade Kentsel Planlaması çerçevesinde bir kültür merkezi yapılmasına karar verilir. Tarihî hangar ve arkasındaki yangın kulesi restore edilerek Ulaşım Müzesi olarak düzenlenecek, ayrıca bu binayı bütünleyecek bir kültür merkezi yapılarak Üsküdar'a armağan edilecektir.

Sonunda, Mimar Hilmi Şenalp'ın Ali Talat Bey'in eserini gözeterek hazırladığı, Selçuklu ve Osmanlı mimarisinden çizgiler de taşıyan kültür merkezi projesinin uygulanmasına karar verilir. Ancak Şenalp, yapımına 15 Mayıs 2005 tarihinde başlanan ve 2008 başlarında tamamlanan binayı -kaba inşaat bittikten sonra, detaylara kendisine rağmen bazı müdahalelerde bulunulduğu gerekçesiyle, proje müellifliğinden de, müşavirlikten de çekildiği için- artık kendi eseri saymıyor.

Olan olmuş, binanın inşası tamamlanmış, resmî açılış yapılmıştır. Fakat dünyanın en güzel binasını yapmış olsanız bile, içini dolduramıyor, onu yaşayan bir mekân haline getiremiyorsanız, boşuna emektir.

Aşağı yukarı iki yıldır boş duran, sadece Sahhaflar Çarşısı olarak tasarlanan bölümün bir ara İSMEK tarafından kullanıldığı Bağlarbaşı Kültür Merkezi'ni bir an önce İstanbul ve Üsküdar'ın kültür hayatına katkıda bulunacak gerçek bir kültür merkezi haline getirmek gerekiyor. Yoksa -dedim ya- durduğu yerde çürüyecek!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Evet

Beşir Ayvazoğlu 2010.07.15

Etimoloji hep ilgimi çekmiştir; kullandığımız kelimeler hangi kökten gelir veya hangi dilden alınmış, nasıl bir değişme seyri yaşamıştır, merak ederim.

Rahmetli Şinasi Tekin'in bir zamanlar Tarih ve Toplum dergisinde yayımlanan lezzetli "iştikak" yazılarının tiryakilerindendim.* Son zamanlarda Sevan Nişanyan dışında "sözlerin soyağacı"na dair genel okuyucuya yönelik yazılar yazan dilci göremiyorum. Türk Edebiyatı'nın bir sayısını etimoloji özel sayısı yapmak istemiş, bunun için dilci bir dostumdan yardım rica etmiştim; dostumun bütün çabalarına rağmen akademik çevrelerden -bırakın bir özel sayıyı- bir dosyacak teşkil edecek kadar bile yazı toplayamamıştık.

Bunları niçin mi yazıyorum? Aklıma birden "emet" kelimesi takıldı da, onun için. Divanü Lügati't-Türk'te emet/ewet/yemet şeklinde üç fonetik versiyonuyla yer alan bu güzel kelime büyük ihtimalle Türkçedir ve Türkmencede "hava", Kırgız Türkçesinde "öba", Özbek ve Uygur Türkçesinde "he", Tatar Türkçesinde de "eyi/eyyi" şeklinde karşımıza çıkar. Andreas Tietze, Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati'nda emet/emed kelimesine işaret etmiş. İyi ama, emet'in kökü nedir? İşte burada iş, işinin ehli dilcilere düşüyor!

Evet, Türkçe bir kelimenin etimolojisi merak edildiği zaman bakılacak ilk sözlüklerden biri, Tietze'nin lügatidir. Türk dili ve kültürüyle ilgilenip de Andreas Tietze adını bilmeyen birini düşünemiyorum. Doksanına kadar yaşayan bu Türkoloji âliminin bir ömür verdiği abidevî lüğatinin birinci cildi (A-F), Österreichische Akademie der Wissenchten ile anlaşılan Simurg Kitapçılık tarafından 2002 yılında yayımlanmış, ne var ki bazı problemler yüzünden arkası gelmemişti. F-J harfleri arasını kapsayan ikinci cilt bu yıl adı geçen akademi tarafından yayımlandı. Tietze'nin lügati S harfine kadar hazırladığı, ancak devamının öğrencileri tarafından rahatlıkla işlenebilecek fişlerde olduğu söyleniyordu. Beş ciltte tamamlanacağı belirtilen ve Tietze'nin altmış küsur yıllık birikimini yansıtan lügat, bana sorarsanız, sadece Türkçe söz varlığının etimolojik analizi değil, aynı zamanda Türk kültürünün kökleri ve tarih boyunca ilişki kurduğu kültürlerle akrabalık derecesi hakkında da açık fikir veriyor.

Viyana'da, 22 Aralık 2003'te beyin kanaması geçirerek ölen Tietze, Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati'nin bütünüyle basıldığını ne yazık ki göremedi. Kolayca dil öğrenebilen şanslı insanlardandı. Henüz lise öğrencisiyken modern Yunanca, hemen ardından Rusça öğrenmişti. Rusça öğrenme biçimi de şaşırtıcıdır: Bir yaz mevsimi çekildiği dağda onlarca Rus romanı okumuş ve aşağı Rusça bilen biri olarak inmiş. Yine lisedeyken modern Arapçaya, sonra Farsçaya yönelmiş. "Bu nasıl lise öğrencisi?" diyeceğinizi biliyorum. Liseler eskiden bizde de "müthiş" okullardı.

Viyana Üniversitesi'nde birinci sınıf hocalardan iktisat tarihi, Doğu Avrupa ve Balkan tarihi okuyan Tietze, Balkan dillerinin de neredeyse tamamına vâkıftı. Balkanistik alanında Türkçe öğrenmeden ciddi bir iş yapılamayacağını anlayınca, masa başı çalışan Avrupalı Türkologların aksine Türkiye'nin yolunu tuttu. On beş ay boyunca İstanbul ve Bursa'da kalarak Türkçesini geliştiren ve İtalya'da, İtalyan merkantilizminin tarım politikası üzerine hazırladığı tezle doktorasını aldıktan sonra Türkoloji çalışmalarına dönen Tietze, 1938'de yılında, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde İngilizce ve Almanca okutmanı olarak göreve başladı. 1952'ye yılına kadar sürdürdüğü bu görevi sırasında vakıf kütüphanelerinde yazmalar üzerinde çalıştı, Helmuth Ritter'le birlikte bir Türkçe-Almanca Sözlük ve Redhouse'ın yeni baskısını hazırladı.

İnanılmaz bir çalışma azmine sahip olan Tietze'nin 1958 yılında kaleme aldığı, Türkçede kullanılan İtalyanca ve Rumca menşeli gemicilik terimlerine dair eseri ise Türk dili çalışmalarına önemli bir katkı olarak kabul edilmektedir. Peki, Tietze'nin damadımız olduğunu, dört çocuğuna da Türkçe adlar verdiğini, Türkçeyi aksansız konuştuğunu, rahmetli Behçet Necatigil'in Türkçeye çevirdiği Malte Laurids Brigge'nin Notları'nı (Ranier Maria Rilke) ciddi bir şekilde gözden geçirdiğini, bu sebeple eserin ilk baskısında onun imzasının da bulunduğunu biliyor muydunuz?

Tietze'nin bütün çalışmalarını bu kısa yazıda özetlemek elbette mümkün değil. Merak edenler, Prof. Dr. Hasan Eren'in TDK tarafından yayımlanan Türklük Bilimi Sözlüğü'nün "Yabancı Türkologlar" konulu birinci cildine bakabilirler. Yeri gelmişken Hasan Eren'in de Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü (Bulak Yayınevi, 1999) adlı bir sözlük çalışmasının bulunduğunu hatırlatmak isterim. Clauson'un An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish (Oxford), Tuncer Gülensoy'un iki ciltlik Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü (TDK), İsmet Zeki Eyüboğlu'nun Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü (Sosyal Yayınları) ve Sevan Nişanyan'ın "Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü" alt başlığını taşıyan Sözlerin Soyağacı (Everest Yayınları) adlı sözlüklerini unuttuğumu zannetmeyin.

"Evet" kelimesi hakkında bir şeyler yazmak istedim, söz etimoloji sözlüklerine kaydı. Bu kelimedenden bahsetmek ihtiyacını niçin hissettiğime gelince: Cevabını ferasetinize bırakıyorum.

*Şinasi Tekin'in bu yazıları daha sonra İştikakçının Köşesi/Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler (Simurg Kitapçılık, İstanbul 2001) adıyla kitaplaştırıldı.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Topkapı Sarayı

Beşir Ayvazoğlu 2010.07.22

Geçen hafta sonu, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı yetkilileriyle birlikte Topkapı Sarayı'nda restore edilmekte olan bölümleri gezip görme imkânı buldum.

İstanbul'da kültürel mirasın korunup gelecek nesillere aktarılması için birçok restorasyon projesine destek veren Ajans'ın, Sur-ı Sultani içindeki mekânların nasıl kullanılacağını belirlemek amacıyla yaptığı stratejik vizyon çalışması tamamlanmış. Genel Sekreter Yılmaz Kurt ve Kentsel Projeler Direktörü Sevinç Özek Terzi, büyük vizyonun Sur-i Sultanî içinde dünyanın en güzel Müzeler Parkı'nı yaratmak olduğunu, bunun için yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, eğitim kurumları ve bağımsız sanat kuruluşlarıyla işbirliğine giderek sürdürülebilir ilişkiler kurduklarını söylediler.

Bu çerçevede yapılan restorasyon çalışmalarından biri, Topkapı Sarayı mutfaklarında devam ediyor. Sarayın önemli bölümlerinden biri olan, bir zamanlar yüzlerce kişinin çalışıp binlerce kişiye yemek pişirdiği mutfaklar, muhtemel depremlere karşı güçlendirilip restore edildikten sonra Çin ve Japon porselenlerinin modern tekniklerle sergilendiği bir mekân haline getirilecek. Yeri gelmişken, Topkapı Sarayı Müzesi'nde dünyanın en zengin Çin ve Japon porselenleri koleksiyonunun bulunduğunu hatırlatmak isterim. Restorasyon tamamlandıktan sonra, bu nadide koleksiyon karton kutular içinde korunmaktan (!) kurtulmuş olacak.

Bağdat Köşkü, İncirlik Bahçesi, Revan Köşkü, Sofa Köşkü, Sofa Camii ve Lala Bahçesi'nde de onarım çalışmaları var. Basit bakım ve onarımlar -yani erken teşhis ve tedavi- bu yapıların ömrünü, zamanla ortaya çıkabilecek büyük problemleri önleyerek uzatmış olacak.

Sarayın en önemli ve orijinal yapılarından olan Kule Kapısı, Harem Hastanesi, Hünkâr ve Valide Hamamı, Arslanhane, Hasekiler Dairesi, Adalet Kulesi ve Meşkhane bölümleri için 2010 Ajansı tarafından hazırlatılan restitüsyon ve restorasyon projeleri, bu yapıların orijinal hallerini ve zaman içinde geçirdikleri değişimleri de gözler önüne seriyor. Restorasyon bu yapılarda da önümüzdeki aylarda başlanacak.

Ayasofya, Süleymaniye Darüşşifası, Haseki Külliyesi ve Galata Mevlevihanesi'nde de önemli restorasyon çalışmaları yürüten 2010 Ajansı, doğru yolda. İstanbul'un Avrupa kültür başkentliği sürecinde yapılacak gösteri türünde faaliyetlerin uçup gideceğini, geriye yayın ve restorasyon gibi çalışmaların kalacağını unutmamak gerekir. İstanbul için büyük bir fırsat yakalanmıştır ve bu fırsat heba edilmemelidir. b.ayvazoglu@zaman.com.tr

Piyanistin zarif(!) Türkçesi

Birkaç yıl önce yazdığım bir yazıda, Türkiye'de sosyolojik anlamda çoksesliliğe şiddetle muhalif olanların başında çoksesli Batı müziği mensuplarının geldiğini belirttikten sonra, halkın yüzde yetmişi kendisinden farklı düşündüğü için Türkiye'nin "ortaçağ karanlığı"na sürüklendiğini, bu yüzden ülkesini terk etmek istediğini

söyleyen piyanistin zihniyet dünyasına dikkatinizi çekmiş, bu zihniyetin arkasında yüzde yetmiş gözden çıkarabilecek bir totaliterliğin yattığını ifade etmiştim.

Adı lâzım olmayan piyanist henüz ülkeyi terk etmemiş -yanlış anlaşılmasın, asla "Ya sev ya terk et!" diyenlerden değilim- fakat fikrinde ısrarlı görünüyor. Çünkü 'facebook'taki sayfasına "Türk halkının arabesk yavaşlığından utaniyorum, utaniyorum, utaniyorum!" diye yazmış. Türkçesi, bazı ses kayıtları internet sitelerine düşen cuntacı generallerin zarif (!) Türkçesine ne kadar benziyor! Herhangi bir müzik türünü sevmemeyi anlarım; bazı müzik türlerini ben de sevmem ve dinlemem; ama bu tercihim bana bu müzikleri sevenlere hakaret etme hakkı verir mi? Adama "Sana ne kardeşim, keyfimin kâhyası mısın? İstedğim müziği dinler, istediğim gibi giyinir, istediğim gibi düşünürüm!" demezler mi? Çoksesli müzik dinlemek ciddi bir eğitim gerektirir. Bu müziğin vatanında da büyük kitleler klasik müzik değil, popüler müzik dinliyor. Bernard Shaw, yıllar önce İngiltere'de, klasik müziği çok sevdikleri için değil, sevmeleri ve dinlemeleri gerektiğine inandıkları için konser salonlarını dolduran yorgun argın insanlarla tatlı tatlı alay etmişti. Unuttunuz mu, meşhur İngiliz komedyen, çocuklara klasik müziği sevdirmek için yapmadık maskaralık bırakmazdı.

Bir dostumu kaybettim

Ahmet Beyazıt, geçen pazartesi günü evinde kalp krizi geçirmiş; hastaneye yetiştirmişler, fakat maalesef bütün müdahalelere rağmen hayatını kaybetmiş. 1970'lerden beri tanıdığım Ahmet Beyazıt, TRT'nin en başarılı prodüktörlerinden biriydi. 'Çok Sesli Bir Ölüm'den 'IV. Murat'a, 'Denizin Kanı'ndan 'Dönemeç'e kadar çok sayıda televizyon dizisi onun gayretleriyle çekilmiştir. 1980'lerde birkaç arkadaşıyla birlikte TRT'den ayrılarak Ajans 1400'ü kurmuş ve önemli belgesellere imza atmıştı. Zeki, mütevazı, sevgi dolu, kafasında sürekli yeni projeler gezdiren bir dostumuzdu. Dün Eyüp Sultan'da ağabeyi şair Erdem Beyazıt'ın yanında toprağa verildi. Kendisine Allah'tan rahmet, yakınlarına ve dostlarına başsağlığı diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Atatürk Kültür Merkezi

Beşir Ayvazoğlu 2010.07.29

Geçen hafta, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı'nın yetkilileriyle birlikte gezdiğimiz Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki restorasyon çalışmalarından söz etmiştim.

Saraya geçmeden önce birlikte yediğimiz yemek sırasında Genel Sekreter Yılmaz Kurt ve Mimar Korhan Gümüşt'en son günlerde yeniden gündeme oturan Atatürk Kültür Merkezi'nin traji-komik hikâyesini de dinledik. Bazı dostlarımız bu hikâyeyi köşelerinde uzun uzun anlattılar.

Kültür-Sen adlı sendikanın Atatürk Kültür Merkezi'ne tek çivi bile çaktırmamak için Koruma Kurulu ve Yargı'yı da arkasına alarak verdiği canhıraş mücadele inanılır gibi değildir. Kültürle, sanatla uzaktan yakından alâkası olmayan, bütünüyle siyasi bir mücadele bu. Maksat, mevcut iktidarın müsbetler hanesine yeni bir şey eklenmesin! Taksim'e yeni bir kültür merkezi fikri ortaya atıldığında "Yıkıp yerine cami yapacaklar!" yalanını kullanarak bastıkları yaygarayı unutmamak.

"Ben iktidarda değilsem batsın bu dünya!" tarzında bir muhalefetin yürütüldüğü başka bir ülke var mıdır, bilmiyorum. Hem bir çivi çaktırmıyor, hem de niçin çakmıyorsunuz diye bas bas bağıryorlar. Geçenlerde yine toplanmış, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı hakkında suç duyurusunda bulunmuşlar. Bunun üzerine 2010 Ajansı yetkilileri Atatürk Kültür Merkezi önünde bir basın toplantısı

düzenleyerek hadisenin arka planını bütün açıklığıyla anlattılar. "AKM'nin kapanmasından şikâyet edenler, buna sebep olanlardır!" diyen Ajans Yönetim Kurulu Başkanı Şekip Avgadiç'in açıklamalarını geçenlerde bu sayfada okudunuz.

Tamam, Atatürk Kültür Merkezi, yıllarca operalar, baleler seyrettiğimiz, konserler dinleyip sergiler gezdiğimiz, önünde dostlarımızla buluştuğumuz, Taksim denildiğinde bir neslin aklına ilk gelen, hatıralarımıza şöyle veya böyle karışmış bir bina... Ben de bütünüyle yıkılmasını doğru bulmam. Bir zamanlar yaşadığımız evlerin yıkılması, koşup oynadığımız sokakların yok olması, sularını içtiğimiz çeşmelerin kuruması, hayatımıza karışmış ağaçların kesilmesi, başkalarını bilmem ama, bana uzvietimden bir parça koparılmış gibi acı verir. Okuduğumuz okullar, heyecanlı filmler seyrettiğimiz sinema salonları, tiyatrolar, kültür merkezleri vb. için de aynı şey söylenebilir.

Mümkün olduğu kadar muhafaza etmekten yanayım; çünkü bir binayı yıktığınız zaman o bina etrafında oluşmuş bir dünyayı yıkmış oluyorsunuz.

İyi ama, hatıralarımızın bir parçası olması, onu kendi haline bırakıp daha sonraki nesilleri de bize bir zamanlar yeten şartlara mahkûm etmek doğru mu? Atatürk Kültür Merkezi projelendirildiğinde İstanbul'un nüfusu ne kadardı, şimdi ne kadar? O yılların teknolojisi nerede, şimdiki nerede? Binanın bütünüyle yıkılmasını doğru bulmadığımı söyledim; fakat içinin yenilenmesine, yaşayan bir kültür merkezi haline getirilmesine karşı çıkılması "korumacılık" değil, kelimenin asıl manasında "gericilik"tir.

"Gerici"ler, Atatürk Kültür Merkezi'ni yenilemek için gönüllü olan Mimar Murat Tabanlıoğlu'nun projesine bile karşı çıkmışlar. Murat Tabanlıoğlu kim? Bu binanın mimarı Hayati Tabanlıoğlu'nun oğlu... Babasının mirasına ondan daha iyi kim sahip çıkabilir?

Bilenler bilir, Atatürk Kültür Merkezi soğuk yüzlü, kasvetli ve çok resmi bir binadır. Birilerinin zannettiği gibi ahım şahım bir sanat eseri hiç değil! Sizi içine çekmez, tam aksine, sahnelerinde perdeler indikten sonra kendinizi hemen dışarı atmak istersiniz. Üstelik her şeyiyle köhnemiştir; bu konuya ilgi duyan yazarlardan birinin tabiriyle "leş" gibidir. Bir an önce elden geçirilip İstanbul'un kültür hayatına yeniden kazandırılması şarttır.

Not. Sevgili okuyucularımdan iki hafta izin istiyor ve yakında idrak edeceğimiz Ramazan-ı Şeriflerini tebrik ediyorum.

b.ayvazoglu@zaman.com.tr

[Derkenar]

Evet, fakat yetmez!

Birkaç hafta önce "evet" kelimesinin etimolojisinden söz etmiştim. Yunus Emre uzmanı dostum Dr. Mustafa Tatçı, "evet" in eski metinlerde "fakat" manasında da kullanıldığını belirterek Yunus'un bir beytini hatırlattı:

Yûnus yidi nişân didi evet üçini gizledi

Anı dahı eydivirem gelüp halvet soranlara

Tatçı, rahmetli Orhan Şaik Gökyay'ın da bu konuda bazı görüşleri bulunduğunu belirterek bir makalesinin ismini zikretmiş. Gökyay'ın söz konusu makalesinde atıfta bulunduğu Dedem Korkudun Kitabı (Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, İstanbul 1973) adlı eserinde "evet" in "fakat" anlamıyla ilgili uzun bir açıklama var (s. CCXXVII). Tarama Sözlüğü'nde de aynı anlama işaret eden çok sayıda örnek zikredilmiştir.

Aklınızda bulunsun.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ramazan'da İstanbul

Beşir Ayvazoğlu 2010.08.19

Hava sıcak, nemli, yapış yapış... Adımınızı dışarı atar atmaz güneş bir vahşi gibi saldırıyor. Üstelik kurşun gibi ağır bir siyasî atmosfer var.

Meydanlarda kendilerinden beklemediğimiz bir üslûpla konuşarak gerilimi tırmandıran liderlerin harareti mi güneşe yansıyor, güneş mi onların hararetini yükseltiyor, bilmiyorum. Canım sıkılıyor. Ramazan hürmetine üslûplarına biraz dikkat etseler, birbirlerinin soyunu sopunu, boyunu bosunu, evini barkını işe karıştırmazlar, olmaz mı?

Başka şehirleri bilmem, ama İstanbul'da, dayanılmaz sıcaklara ve gergin siyasî atmosfere rağmen güzel bir Ramazan yaşıyor. Sultanahmet'teki kitap fuarı ve diğer Ramazan etkinlikleri bu yıl Beyazıt Meydanı'na taşındı; iftardan sonra Sultanahmet-Beyazıt arası, yani Divanyolu ıslıl ıslıl, cıvıl cıvıl... Bu bir geleneğin ihyası anlamına geliyor. Çünkü Şehzadebaşı-Sultanahmet arası bir zamanlar Ramazan'ın en canlı yaşandığı güzergâhtı. Beyazıt Camii'nin avlusunda o günleri yaşayanların anlata anlata bitiremedikleri Ramazan Sergisi açılırdı.

Biraz serinlemek, rahatlayıp güzelce vakit geçirmek için iftardan sonra kendilerini sokağa atan İstanbullular, hiç değilse bir gece yollarını mutlaka Beyazıt taraflarına düşürsünler. Bu Ramazan, Enderun usulü teravîh kılmak ve cumhur müezzinliği nedir, anlamak isteyenler için de bir şans. İstanbul 2010 Ajansı Türk Müziği Yönetmenliği unutulmuş bir geleneği canlandırdı. Ramazan'ın başından beri her gece başka bir camide uygulanan bu usul, bana sorarsanız, İslâm'ın estetik boyutunu ihya açısından atılmış çok önemli bir adım. İnsanlara güzeli sunarsanız, güzel olana talebi artırır, dolayısıyla seviyeyi yükseltmiş olursunuz.

Enderun usulü teravîhin ve cumhur müezzinliğinin uygulanabilmesi için imam ve müezzinlerin çok eğitilmiş ve güzel olması gerekiyor. Çünkü her dört rekâtın farklı bir makamda eda edilmesi esas. Aralarda aynı makamlarda bestelenmiş ilâhiler okunuyor. Gerekli şartlar yerine getirildiği takdirde, Enderun usulü teravîh ve cumhur müezzinliğinin özellikle büyük camilerde ne kadar ruhanî bir atmosfer yarattığını tahmin edemezsiniz. Sorup sorduğum, bu usulde teravîh kılınan camilere beklenmedik ölçüde rağbet varmış; cemaat dışarılara taşıyormuş. Bu gece Teşvikiye Camii'nde, yarın Şişli Merkez Camii'nde, cuma gecesini de Hırka-i Şerif'te Enderun usulü teravîh var. Aklınızda bulunsun.

Hırka-i Şerif Camii dedim; bilindiği gibi bu cami, Peygamberimiz'in Üveysü'l-Karani'ye hediye ettiği, I. Ahmed devrinde Osmanlılara intikal eden mübarek hırkasının korunması için Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılmıştır (1851). Hırka-i Şerif, bu camideki özel bir odada yakın zamanlara kadar çok küçük bir parçası görünecek şekilde teşhir ediliyordu. Zaman içinde ciddi bir şekilde kirlenip yıpranan hırka, geçen Ramazan'da ziyarete açılmadı. Bu arada uzmanlar tarafından gerekli incelemeler yapıldıktan sonra modern teknikler kullanılarak büyük bir titizlikle temizlenip restore edildi. Önceki gün son haliyle görme imkânı bulduğum, hırkadan ziyade bir kaftanı andıran bu mübarek giyecekte mucizevî bir bezeme ve dokuma tekniği uygulanmış. Özellikle toplu iğne başı büyüklüğündeki deliklerin etrafında uygulanan dokuma tekniğinin en modern tezgâhlarda bile imkânsız olduğu söyleniyor.

Hırka-i Şerif, yarın eskisine nazaran çok daha uygun şartlarda ziyarete açılıyor; artık sadece küçük bir bölümünü değil, özel olarak hazırlanan vitrinde tamamını görmek mümkün olacak.

Hırka-i Şerif Camii'nden çıktıktan sonra, Has Ahırlar Bölümü'nde açılan "Sonsuzluğun Kapısı: Türbeler" sergisini gezmek için bir taksiye atlayıp Topkapı Sarayı'na gittim. Bir baktım, kapı duvar; müzenin salı günleri kapalı olduğunu unutmuşum. Açılışına davetli olduğum hâlde başka bir programım olduğu için katılamadığım bu sergi, başından beri yakından takip ettiğim bir projedir.

Bilindiği gibi, 1925 yılında türbeler, tekke ve zaviyelerle birlikte kapatılınca, buralarda yüzyılların birikimi olan ve kültürümüz açısından büyük önem taşıyan eşya ve sanat eserleri de yağmalanmış, kurtarılabilenler depolara kaldırılmıştı. İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü'nün depolarında bir zamanlar türbeleri bezeyen eserler arasında büyük hattatlar, hatta II. Mahmud, Abdülmecid ve Abdülaziz gibi padişahların elinden çıkma nefis levhalar bile bulunuyor. Daha neler mi? Sakal-ı Şerif gibi kutsal emanetler, puşideler, peşkirler, yazma eserler, rahleler, sehpa, şamdanlar, buhurdanlar, gülabdanlar, tarikat kıyafetleri... Binlerce eser... Bunlardan bir kısmını Ramazan sonuna kadar Topkapı Sarayı Müzesi'nde görebileceksiniz. Peki sonra?

Yapılması gereken, uygun bir bina bulup depolardaki bütün eserlerin, hiç olmazsa en önemlilerinin sürekli sergileneceği bir Türbeler Müzesi kurmaktır. Gayretli bir bürokrat olan Türbeler Müze Müdürü Hayrullah Cengiz, I. Ahmed Türbesi'nin hemen yanında, yirmi altı odalı Sultanahmet Medresesi'ni bir müze ve restorasyon atölyesine dönüştürmek için talepte bulunmuştu; galiba netice alamadı.

Dedim ya, her şeye rağmen güzel bir Ramazan yaşıyor. Arzu edenler, bu ay sonuna kadar dünyaca ünlü Müslüman cazcılarını bile dinleyebilecekler.

Daha ne olsun?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Amicis'in kehaneti

Beşir Ayvazoğlu 2010.08.26

Antoine Ignace Melling'i bilir misiniz? 1782-1803 tarihleri arasında, İstanbul'da mimari ve bahçe zevkini neredeyse kökten değiştiren Alman asıllı bir Fransız seyyah, ressam ve mimardır.

Hizmetine girdiği Hatice Sultan ve takdirini kazandığı III. Selim sayesinde İstanbul'da çok rahat bir şekilde gezer, bol bol resim yapar. Mimar olarak birçok Türk bahçesini bozup yerlerine zevksiz Fransız bahçeleri yapmış, birçok köşkün, sarayın klasik tezyinatını kazıyıp yok etmişse de, gravürleriyle III. Selim devri İstanbul'unu ebedileştirdiği için aynı zamanda kültür tarihimize büyük bir hizmette bulunmuştur. Voyage pittoresque de Constantinople et des rives du Bosphore'un sayfalarını çevirirken, Melling'in açtığı pencerelerden III. Selim devri İstanbul'u seyredilir. Bu, inanılmaz güzellikte bir İstanbul'dur.

Fotoğrafların yansıttığı eski İstanbul ise, ne yazık ki, yangınların, depremlerin ve göçlerin harap ettiği bir şehirdir. Devletin zengin ve halkın refah seviyesinin yüksek olduğu asırlarda, yanan yakılan sokaklar, mahalleler, semtler, çok kısa sürede aynı güzellikle yeniden inşa edilirdi. Ancak devlet ve halk fakirleştikçe, kaybedilenlerin yerine yenileri konulamaz oldu. Yanan yıkılan geniş, ferah evlerin, konakların yerlerine önce konak yavruları, durum kötüleştikçe "kutu gibi", "iki bakla bir nohut" yahut "nohut oda bakla sofa" evler yapılmaya başlanmış, bunlar da imkânsızlıklar yüzünden yeterince bakım görmediği için İstanbul mahalleleri enikonu salaşlaşmıştı.

Fotoğraf makinesi tam o sıralarda icat edildi ve İstanbul'a koşan fotoğrafçılar, çöküş halindeki payitahtı görüntülediler.

Ne var ki, İstanbul, salaş haliyle bile Batılı gezginleri büyülüyor, hayranlık ve şaşkınlık içinde bırakıyordu. İsterseniz, 1874 yılında İstanbul'a gelen İtalyan yazar Edmondo de Amicis'e kulak verelim:

"İstanbul, önünde şair ile arkeologun, sefir ile tacirin, prenses ile gemicinin, kuzeyli ile güneylinin, hepsinin aynı hayranlık duygusuyla haykırdığı âlemşümül ve son derecede büyük bir güzelliştir. Bütün dünya bu şehrin dünyanın en güzel yeri olduğu fikrindedir. Seyahat hatıralarını yazanlar buraya gelince şaşırıp kalırlar. Perthusier'in dili dolaşır, Tournefort beşer dilinin aciz kaldığını söyler, Pouqueville cennette olduğunu sanır, La Croix sarhoş olur, Marcellus vikontu kendinden geçer, Lamartine Tanrı'ya şükreder, Gautier gördüğü şeyin hakikat olduğundan şüphe eder ve hepsi de tasvir üstüne tasvir yığarak pırıl pırıl bir üslûpla yazarak düşüncelerinin yanında fakir kalmayacak ifade tarzını bulabilmek için boşuna kafa yorarlar."

Amicis, Türk okuyucusunun daha çok Çocuk Kalbi adlı romanıyla tanıdığı bir yazardır. İstanbul tutkunlarıysa onu Reşat Ekrem Koçu'nun özetleyerek, Beynun Akyavaş'ın ise tam metin halinde tercüme ettiği İstanbul (1874) adlı kitabından bilirler. Beynun Hanım'ın nefis tercümesiyle hakkını verdiği, hiç tereddütsüz, İstanbul hakkında yazılmış en güzel kitap olduğunu söyleyebileceğim bu kitabı geçenlerde bir vesileyle hızlı bir şekilde yeniden okudum. Hemen her cümlesinde İstanbul'a duyduğu taşkın hayranlığın hissedildiği Amicis'in bazı cümleleri var ki, eski İstanbul'un estetiği daha iyi anlatılamazdı. Mesela bir bölümde Avrupa şehirlerinde gözün ve düşüncenin hemen her zaman dar bir çerçeveye hapsedildiğini, İstanbul'da ise her an sınırsız ve lâtif uzaklıklara kaçacak bir yol bulabildiğini, başka bir bölümde de, artık Paris, Madrid, Sevilla gibi şehirlerin gözüne bir ay bile yaşayamayacağı karanlık ve hüznü şehirler gibi görüldüğünü söylüyor. "Eski İstanbul" başlıklı bölümde ise cevabını Melling'in albümünde az çok bulabildiğimiz bir sorusu var: "Bu şehir Osmanlı ihtişamının güzel günlerinde nasıl olabilirdi?"

Bu soruyu sorduktan sonra, hayalinde eski İstanbul'u yeniden inşa eden Amicis, kitabının "Gelecekteki İstanbul" başlıklı bölümünde de, bu güzelliğin gelecek iki asır içinde medeniyete kurban edileceğini düşünerek hüznleniyor:

"Gelecekteki İstanbul'u, dünyanın en güler yüzlü şehrinin harabeleri üzerinde korkunç ve gamlı haşmetiyle yükselecek Şark'ın Londra'sını görür gibi oluyorum. Tepeler düzleştirilecek, korular yerle bir edilecek, rengârenk küçük evler yıkılacak; ufuk, koynundan binlerce kocaman fabrika bacasının ve ehram şeklindeki kule çatısının yükseldiği, saray, işyeri, imalâthane dizileriyle her taraftan kesilecek; uzun, dümdüz, birbirine benzer sokaklar İstanbul'u birbirine muvazi kocaman yollara ayıracak; telgraf telleri gürültülü şehrin damlarının üzerinde büyük bir örümcek ağı gibi iç içe geçecek; Galata Köprüsü'nün üstünde siyah bir silindir şapka ve bere selinden başka bir şey görülmeyecek; esrarlı Sarayburnu bir hayvanat bahçesi, Yedikule bir hapishane, Hebdomon bir tabiat tarihi müzesi olarak görülecek; herşey sağlam, hendesî, faydalı, kurşunî, kasvet verici olacak ve artık ne yana yakıla edilen duaların, ne şarkıların yükseldiği, ne de sevdalı gözlerin dikildiği güzel Trakya semasını kocaman kara bir bulut durmadan kaplayacak. Bu manzara gözümün önüne gelince kalbim sıkışıyordu."

Bu bir kehanet değil mi? Çıkin yüksekçe bir yere bakın, Amicis'in iki yüz yıl önce uyanırken gördüğü kâbusu bile aratacak bir İstanbul göreceksiniz. b.ayvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Şerh edemem hâlimi cânânıma'

Hüseyin Vassaf Efendi, bir gün Sahhaflar Çarşısı'ndan geçerken gözüne ilişen Esmar-ı Esrar adlı risaleyi satın alır ve hemen okur.

Tasavvuf erbabı hakkında yazılmış bu elli dört sayfalık risalenin Vassaf Efendi'de uyandırdığı heves, beş ciltlik dev bir eserin doğmasına yol açar: Sefine-i Evliya. Eserin, tam ismine bakıldığında, Sahhaflar Çarşısı'nda tesadüfen görülüp satın alınan Esmar-ı Esrar'a şerh olarak yazıldığı anlaşılmaktadır: Sefine-i Evliya-yı Ebrar Şerh-i Esmar-ı Esrar.

Prof. Dr. İsmail Kara, Sefine-i Evliya'nın bildik mânada bir şerh olmadığını belirttikten sonra, "Peki niçin edebiyatta, biyografide, tasavvufta yed-i tûlâ sahibi muktedir bir müellif, eserine şerh adını koysun? Hem de 'şerh' ve 'haşiye'lerin küçümsendiği, ilimden sayılmadığı bir asırdaki" diye soruyor ve şu cevabı veriyor:

"Şerh ve haşiye geleneğinin ilmî yetersizlikle, şahsî zaafarla, kültür ve medeniyetin tıkanmasıyla, gerileme ve çökmesiyle alâkası yoktur; aksine bilgi, kültür ve irfanın ancak bir miras ve zemin üzerinde inşa edilebileceğini, ancak bu yolla anlam kazanabileceğini ve nihayet başarısızlıkların, sıkıntıların, zaafaların, bu kanal işler tutularak üstesinden gelinebileceğini derinden hisseden ve bunun icaplarını yapan bir zihniyetin kökleriyle ilgisi vardır."

İsmail Kara, Hüseyin Vassaf örneğini aslında "Unuttuklarını Hatırla: Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not" başlıklı makalesinin sonuç bölümünde veriyor. Bilim ve Sanat Vakfı'nın çıkardığı Divan adlı "Disiplinlerarası Çalışmalar" dergisinin son sayısında yayımlanan bu makalenin başlığındaki "Birkaç Not" ibaresine bakmayınız; tam 68 sayfalık, emek mahsulü, muhtemelen yakınlarda kitaba dönüşecek bir makaleden söz ediyorum.

Öteden beri bu konuyla yakından ilgilenen İsmail Kara, şerh ve haşiye literatürü hakkında XIX ve XX. yüzyıllarda oryantalistler tarafından zihnimize yerleştirilen küçümseyici ve toptancı hükümleri teşrih masasına yatırıyor ve birbiri ardınca can alıcı sorular sıralıyor. Bu çetin sorulara doğru cevap verebilmek için öncelikle modernizmin ve oryantalizmin zihinlerimize yerleştirdiği bütün klişelerden ve peşin hükümlerden kurtulmaya çalışmaktan başka çare yok.

Oryantalizmin büyük başarısı olarak kabul edilen İslâm Ansiklopedisi'nde ünlü müsteşrikler tarafından yazılan "Şerh" ve "Metin" maddeleri ikişer, "Haşiye" maddesi tek paragraftan ibaretmiş. "Talikat" maddesine ise hiç yer verilmemiş. Bunun anlamı şudur: Müslümanların şerh, haşiye, talikat vb. dedikleri telif tarzları önemli değildir, ciddiye almayınız! Bizimkiler de, Avrupalı müsteşriklerden yanlış fikir ve kanaat sadır olmayacağına inandıkları için bin küsur yıllık bir muhteşem birikimi "Şerh ve haşiye edebiyatı" diye aşağılayarak yok saymışlar. İsmail Kara haklı olarak soruyor:

"Yapısı itibariyle bu kadar zayıf bir hüküm ve kabuller manzumesi, İslâm tarih tasavvurunu ve İslâmî ilimlerin statüsünü ciddi ölçüde değiştirmesine, hatta tahrip etmesine rağmen yıllardır niçin ciddi bir akademik şüpheyi davet etmemiştir?"

Şerh ve haşiye literatürüne nüfuz etmeden İslâm ilim mirasının doğru ve derinliğine okunup anlaşılamayacağını düşünen İsmail Kara, bu telif tarzlarının sadece İslâm dünyasına has olmadığını, başta semavî kitaplar ve diğer kutsal metinler olmak üzere, dinî, felsefî, hikemî ve edebî eserlerin, kanunların, kurucu metinlerin ve hukukî mevzuatın kadim zamanlardan beri bütün ilim ve kültür muhitlerinde daha iyi anlaşılması, sahiplenilmesi, zamana ve zemine uyarlanarak sürdürülebilmesi için şerh edildiğini, haşiyelerle zenginleştirildiğini hatırlatıyor. Klasik felsefe, Aristo ve Eflatun şerhleri üzerinden yürümemiş midir? Felsefe yapmak neredeyse şerh yazmak demek değil midir?

Kara'ya göre, şerh ve haşîye türündeki eserler, sanıldığına aksine, sadece bir metnin problemlerini çözmez; bu, onların en alt seviyede üstlendiği fonksiyonlardan sadece biridir. Şerh, haşîye ve talikat ile bir metnin problemlerini çözen ilim talibi, daha yukarı bir seviyede, daha sistematik ve teferruatlı, daha derin ve bu sebeple daha fazla mesai gerektiren yeni problemlerle tanışır, böylece ilimle irtibatı sağlamlaşır. Birçok büyük âlim ve yazarın kendi eserleri için zaman zaman şerh, haşîye veya muhtasar ve telhis türünden eserler yazma ihtiyacını hissetmesi, Kara'ya göre, bu eğitim ve öğretim tarzıyla ilgilidir.

İsmail Kara'nın şerh ve haşîye konusuna bu yaklaşımında yalnız olmadığını, İhsan Fazlıoğlu, Tahsin Görgün, Harun Anay gibi akademisyenlerin ve Dücan Cündioğlu'nun de meseleyle yakından ilgilendiklerini biliyoruz. Kara'nın bir dipnotunda Remzi Demir adlı bilim tarihçisinden de bir cümle aktarıyor: "Günümüzde Hermenötik başlığı altında anılan yöntemler sayesinde, bir yerde geleneksel 'Şerh Usulü'nün itibarı iade edilmiştir."

Bütün bu görüşlerini ayrıntılı bir biçimde ele alan İsmail Kara'nın bütün anlattıklarını bu kısa yazıda özetlemek imkânsız. Siz en iyisi Divan dergisinin 2010 tarihli 28. sayısını temin edip makalenin tamamını okuyunuz.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Lâtilokum

Beşir Ayvazoğlu 2010.09.09

Haftada bir yazıyorsanız ve yazı gününüz bayrama denk gelmişse başka konu aranır mı? İyi ama, ne yazabilirim ki? Geçen yıllarda yazdığım bayram yazılarına baktım, söyleyebileceğim her şeyi söylemişim.

En iyisi, dedim, eskilere bir göz atmak! Onlar günlük hayata daha fazla girer, aklınıza gelebilecek her konuda lezzetli fıkralar, denemeler yazarlardı. Mesela Refik Halit'e bakabilirdim. Esasen İnkılâp Kitabevi, bu büyük yazarın bütün eserlerini yeniden -ve sadeleştirmeksizin- yayımlamaya başladığı için kısa da olsa bir yazıya niyetleniyordum. Fırsat bu fırsattı; hemen kroniklerini bir araya getirdiği kitaplarını hızlı bir şekilde gözden geçirdim ve Bir Avuç Saçma'da "Bayramlar Arasında Bir Mukayese" başlıklı yazısına rastladım. Hazret, bu yazısında iki dinî bayramı karşılaştırarak tercihini "Şeker Bayramı" dediği Ramazan Bayramı'ndan yana koymuş; çocukluğundan beri "kan manzarasile et kokusundan" hiç hazzetmez, Şeker Bayramlarına ise bayılmış.

Refik Halit, Ramazan Bayramı'na ısrarla "Şeker Bayramı" diyenlerden. Birkaç yıl önce bu bayramın ismi konusunda basında hararetli bir tartışma yaşanmış, hatta yanlış hatırlamıyorsam, işgüzar bir köşe yazarı üşenmeyip meslektaşlarını "Ramazancı", "Şekerci" ve "orta yolcu" diye tasnif etmişti. O zaman, bu çeşitliliği kavga konusu değil, Türkçenin ve kültürümüzün bir zenginliği saymak gerektiğini, benim neslimin ikisine de aşina olduğunu yazmıştım. Bildiğim kadarıyla, bayram ziyaretine gelenlere öncelikle şeker ve tatlı ikram edilerek bir bakıma yıl boyunca "ağız tadı" temennisinde bulunulduğu için Ramazan Bayramı'na halk arasında bu isim verilmiştir. Zaten bizde hemen herkesin çocukluğunda yaşadığı bayramlar şekerle özdeşleşmiştir. Bayram deyince benim gözlerimde de rengârenk horoz şekerleri canlanır.

Ne diyordum? Refik Halit, söz konusu yazısında, bir Kurban Bayramı sabahını uzun uzun tasvir ettikten sonra "Hâlbuki Şeker bayramlarına bayılırdım!" diyerek sözü çocukluğunun Şeker Bayramlarına getiriyor:

"Gözlerimi açar açmaz hususi olarak benim için yaptırılan şekerleme kutusunu elime uzatırlardı. Bu ya kadife kaplı, sırma şeritli yahut da atlas üzerine yağlıboya resimli, cici, nefis, şık bir şeydi. Sarı, parlak madenden mini mini anahtarı, saat kurulacağı kadar da küçük bir kilidi vardı. Heyecanla açardım. Bazan fondan dizisi, bazan gelin serpmesi, bazan kayısı şekerlemesi yüzüme güler, gözlerime sevinç ışığı, gönlüme saadet çırpıntısı dolardı. Ah o lâtilokumlar (...) Sonra İstanbul'un mini mini, bembeyaz, sert ve gevrek badem şekerleri... Çocuk

aklile bunları düşününüz, bir de kavurma tenceresini veya yahni sahanını... Elbette şeker bayramını tercih ederiniz!"

Fondan, gelin serpmesi, kayısı şekerlemesi, lâtilokum... Sizin de gözlerinizde şekerçi vitrinleri ve içlerindeki renk renk şekerlerle ışıldayan kavanozlar canlandı mı? Başkasını bilmem ama, bana hep şekerçi vitrinlerindeki kavanozlardan bayram sevinci taşıyormuş gibi gelir. Hele o cânım akide şekerleri...

Refik Halit'in yazısından yukarıdaki bölümü iktibas ederken aklıma takıldı; acaba günümüz gençlerinden kaç bu "lâtilokum" kelimesini duymuştur? Ve kaç kişi lâtilokumun "lokum"un babası olduğunu bilir? "Râhatü'l-hulküm"ün de büyükbaba olduğunu herhalde etimolojiyle ilgilenenler dışında bilen kalmamıştır. "Boğazı rahatlatan şey" anlamındaki Arapça "râhatü'l-hulküm" sözü Türkçede zamanla "lâtilokum"a dönüşmüş, o da kısalıp "lokum" olmuş. Fakat Refik Halit gibi Türkçeye hususi bir itina gösteren bazı yazarlar kelimenin "lâtilokum" halini de severek kullanırlardı. "Ah o lâtilokumlar!" cümlesi sizce sadece lokumun değil, kelimenin de lezzetini hissettirmiyor mu?

Burada bir parantez açarak her dilin bir mucize olduğunu hatırlatmak istiyorum. Bu mucizenin sırlarına bütünüyle vâkıf olmak, yani tarihin karanlık devirlerden başlayarak nasıl oluştuğunu, nasıl ve nerelerden beslenip şekillendiğini, nasıl kıvama erdiğini bütünüyle anlamak imkânsızdır. Cahilce müdahaleler ve tasfiye girişimleri, yani dilin genetiğiyle oynamak, bu oluşum sürecinde kazandığı incelik ve zenginlikleri, daha da kötüsü, ruhunu yok edebilir. Misal mi istiyorsunuz? İşte bugünkü Türkçe! Renksiz, lezzetsiz, derinliksiz... Refik Halit'in eserlerinde bir zamanlar yapıldığı gibi, gelişigüzel sadeleştirmeler de aynı şekilde metnin ruhunu yok etmektedir.

Parantezi kapatıyor ve diyorum ki, lokumun her çeşidini severim; fakat benim favorim akide şekeridir. Kavanoz ve şekerliklerde nadide mücevherler gibi ışıldayan bu leziz tatlının hikâyesini de anlatmak isterdim, fakat yerim kalmadı. Reşat Ekrem Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisi'ndeki "Akide Şekeri" maddesini ve aziz dostumuz Haluk Dursun'un kısa bir süre önce yeni baskısı yapılan İstanbul'da Yaşama Sanatı adlı kitabındaki "Akidenin Sırrı" yazısını okumanızı tavsiye ederim.

Bütün okuyucularımın İyd-i Fitr'ını, Ramazan ve Şeker Bayramını tebrik ediyor, hiç eksilmeyecek bir ağız tadı diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Baba bal al, al Ali sana bal!'

Beşir Ayvazoğlu 2010.09.16

Önceki gün, Beyoğlu Belediyesi'nce dördüncüsü düzenlenen Sahaf Festivali'nin kahvaltılı açılış törenine katıldım.

Bu festivali başından beri samimiyetle destekleyen Beyoğlu Belediye Başkanı Ahmet Misbah Demircan, festivalin onur konuğu Doğan Hızlan, sahaflar adına organizatör Emin Nedret İşli, İstanbul Kültür ve Turizm Müdürü Ahmet Emre Bilgili ve Beyoğlu Kaymakamı birer konuşma yaparak kitaptan, kitapseverlikten söz ettiler; sahafların nasıl önemli bir görev üstlendiklerine ve yaşadıkları problemlere dair önemli tesbitlerde bulundular, teklifler getirdiler.

Sahaflar, geçmişimizle bugünümüz arasındaki irtibatı sağlayan bilgili ve fedakâr insanlardır; sadece eski kitapların değil, sıradan insanlar için çöpe atılıp bir an önce kurtulunması gereken yazılı, basılı en ufak bir kâğıt

parçasının bile önemli bilgiler ihtiva edebileceğini, karanlık bir noktaya ışık düşürebileceğini, bir problemi çözebileceğini çok iyi bilir; bunları araştırmacı ve koleksiyonculara intikal ettirerek yok olmaktan kurtarırlar.

Sahaflığın çok kazandıran bir meslek olmadığını ayrıca belirtmeye gerek var mı? Tarih şuuruna, aşk derecesinde kitap sevgisine sahip ve bilgiye aç değilseniz sahaflık edemezsiniz. Yıllardır tozu alınmamış kitaplarla haşır neşir olmak, onları temizlemek, tamir etmek, sayfalarını sevgi ve tecessüsle çevirmek, bu kitapların sayfaları arasında saatler geçirmiş eski sahiplerini düşünmek, sayfa kenarlarına fi tarihinde düşülmüş notları okumak, arasından düşüveren bir mektuba, bir fotoğrafa, kurumuş bir çiçeğe yahut makbuza bakmak... Hele kitap bir de yazarı tarafından imzalanmışsa -bu, kitabın değerine değer katan bir özelliktir- kitapseverin keyfine değmeyin gitsin. Sahafla müşterisini bir araya getiren bu zevk, bu keyiftir işte.

Sahaf raflarına göz atmak, zamanda yolculuk etmek gibi, her an bir sürprizle karşılaşılabileceğiniz büyüleyici bir tecrübedir.

Daha önce de yazmıştım; sahaf dükkânları sadece kitap kurtlarına değil, merak duygusu gelişmiş herkese hitap eder. Bir bakarsınız, yıllardır arayıp da bulamadığınız bir kitap karşınızda muzip muzip gülümsüyor! Bir bakarsınız, hiç aramadığınız halde işinize çok yarayacak bir belge, bir dergi koleksiyonundan ayrı düşmüş bir veya birkaç sayı, belki bir fotoğraf... Bir bakarsınız, kapak resmiyle bütün çocukluğunuzu önünüze seriveren bir roman yahut bir ders kitabı... Bir gün Beyoğlu'ndaki Aslıhan Pasajı'nda bir sahaf dostum arkamdan seslendi ve çekmecesinde kutsal bir nesneymiş gibi muhafaza ettiği bir kitabı çıkarıp uzattı; gözleri heyecanla parlıyordu. Görmemi istediği kitap, benim neslimin ilkokul birinci sınıfta okuduğu alfabe kitabıydı: "Baba bal al/Al Ali sana bal/Yaşa baba yaşa!"

Dört yıl önce Beyoğlu sahaflarını bir araya getirmek amacıyla başlasa da kısa zamanda İstanbul'da faaliyet gösteren bütün sahafları kucaklayan, belki de gelecek yıllarda İstanbul dışındaki sahafların da ilgi gösterecekleri bir kitap bayramına dönüşecek olan Sahaf Festivali'nin, her gün Taksim'i dolduran büyük kalabalıkların da dikkatini çekeceğini tahmin ediyorum. Taksim Gezi Parkı'nın meydan tarafına kurulan ve zafer takını andıran giriş, Beyoğlu Belediyesi'nin bu festivali ciddi önemsediğini gösteriyor. Misbah Bey'i kutluyorum.

Beyazıt, Beyoğlu, Ortaköy, Kadıköy, Moda ve Sarıyer gibi semtlerde dağınık olarak faaliyet gösteren sahafları bir araya getirmesi, Beyoğlu Sahaf Festivali'nin cazibesini artırıyor. Bütün bu semtlere gidemeyen kitapseverler, yollarının hiç düşmediği sahafları da tanıma imkânına kavuşacaklar.

Gerçek kitapseverler, kitap kurtları, eskilerin tabiriyle "mecanin-i kütüb" bir yana; bu festival, kitaplarla başı hiç hoş olmayanların bile gönüllerini çelebilecek güzellikler sunuyor. Tabir-i caizse, Taksim Gezi Parkı on beş gün boyunca aynı zamanda bir ikinci el kitap cennetidir. Okumamak için kitapların pahalı olduğu mazeretine sığınanlar, buyurunuz, gözleriniz fal taşı gibi açılsın! Bir liraya, üç liraya, beş liraya ne kitaplar bulacaksınız! b.ayvazoglu@zaman.com.tr

[Derkenar]

"Hayır"ın etimolojisi

Hatırlarsanız yaklaşık iki ay önce bu köşede "evet" kelimesinin etimolojik analizini yapmaya çalışmış, ne demek istediğimi okuyucularımın ferasetine bırakmıştım. "Evet", büyük ihtimalle Türkçe bir kökten gelmektedir; fakat "hayır", iyilik anlamına gelen Arapça "hayr/hayır" kelimesinin ta kendisidir. O halde hayırcıların iki aydır dillerinden düşürmedikleri "hayırdan hayır vardır" sözü etimolojik açıdan doğru. "Hayır", reddederken bile "şerleri hayır ile defetme" arzusunu ifade eden ve muhtemelen tasavvufi hassasiyeti yansıtan bir kelimedir.

Sözün özü, Türkçede "evet" in zıddı olan "hayır" kelimesi, "Reddediyorum, kabul etmiyorum, ama hayırlısı hangisi ise doğru olan odur" anlamına gelir. Bu demektir ki, hayırcılar "hayır" derken bu ülkenin geleceğini düşünenlere farkında olmadan "evet" i işaret etmiş oldular; hatta belki de birçoğu oy pusulasının hayır kısmına mührü basarken içlerinden "evet" in kazanmasını istediler.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Emin Ersoy'un trajik hayatı

Beşir Ayvazoğlu 2010.09.23

Geçenlerde bir dostum "Emin Âkif Ersoy'un İstiklâl Harbi Hatıraları yayımlanmış." dedi.

Bu, Cemal Kutay'ın 1948 yılında Millet dergisinde yayımladığı hatıralar olmalıydı. Kurtuba Yayınları arasında çıkan kitabı hemen buldurdum; yanılmamışım. Cemal Kutay, Mehmed Âkif'in Millî Mücadele yıllarındaki faaliyetlerine açıklık getiren bu hatıraları Necid Çöllerinde Mehmed Âkif adlı kitabında da tam metin olarak kullanmıştı. Yusuf Turan Günaydın tarafından hazırlanan kitabın farklılığı, Emin Ersoy hakkında ulaşılabilen bütün bilgilerin ve basında onunla ilgili çıkmış yazıların bir araya getirilmiş olmasıdır.

Bilindiği gibi, Âkif'in ilk üçü kız olmak üzere altı çocuğu olmuş, dördüncü çocuk İbrahim Naim bir buçuk yaşındayken ölmüştür. Diğer oğullarının adları Mehmed Emin ve Tahir'dir.

Emin Ersoy, 1908 yılında İstanbul'da doğmuştur. Hangi okullarda okuduğunu, Âkif'in 1925 yılında Mısır'dan dostu Fuad Şemsi'ye yazdığı mektuplar sayesinde biliyoruz. 8 Mart 1925 tarihli mektubunda, Emin'in haylazlığından, Numune Mektebi'nin beşinci sınıfını zar zor geçebildiğinden, şimdi de mektebe canı isterse gidip istemezse sokak sokak dolaştığından, nasihatlere ve ihtarlara aldırmadığından söz ederek Fuad Şemsi'den yardım ister.

Âkif, Ankara'ya giderken beraberinde götürdüğü ve Millî Mücadele boyunca yanından ayırmadığı Emin'le, 1923 ve 1924 ve 1925 kışlarını Abbas Halim Paşa'nın davetlisi olarak Kahire'de geçirdiği için fazla ilgilenememiştir. Reşat Ekrem'in İstanbul Ansiklopedisi'ne Burhaneddin Olker tarafından yazılan "Ersoy, Mehmed Emin" maddesinde verilen bilgilere inanmak gerekirse, Emin, babasının yokluğunda, uygunsuz arkadaşlar edinerek içki ve esrara alışır. 1925 baharını İstanbul'da geçirdikten sonra yakından ilgilenmek için Emin'i de Kahire'ye götüren Âkif'in, Fuad Şemsi'ye yazdığı mektuplardan birindeki şu cümleler, Olker'in verdiği bilgilerin doğru olduğu izlenimini uyandırmaktadır: "Emin'i buraya getirdiğimden dolayı o kadar memnunum. O kadar doğru bir iş gördüğüme kaniim ki, sorma!"

Emin'in askerliğini yapmak için 1934 yılında Türkiye'ye döndüğü, Kırklareli'nde er olarak askerliğini yaparken arkadaşlarına Kur'an'dan âyetler okuyup tefsir ettiği için irtica suçlamasıyla tevkif edilip Divan-ı Harb'e verildiği, bir yolunu bulup tevkifhaneden kaçtığı, Mersin'den yaya olarak Antakya'ya giderken o tarihte henüz Türkiye'ye bağlanmamış olan Hatay sınırları içinde şüphe üzerine yakalandığı, pasaportu olmadığı için Kırıkhan kazasına gönderildiği, Ali İlmî Fânî'nin Rıza Tevfik'e yazdığı bir mektuptan biliniyor.

Emin, yakalandıktan sonra yardım istemek için bir yolunu bulup hapis haneden baba dostlarından birine bir mektup gönderir. Asıl sahibi bulunamadığı için Ali İlmî Fânî'ye verilen bu mektupta, Emin, başından geçenleri anlattıktan sonra Türkiye'ye iade edilmek üzere olduklarını belirterek imdat istemektedir, ama artık çok geçtir.

Emin'in nasıl yargılandığı, ne kadar ceza aldığı ve ne kadar hapis yattığı araştırılması gereken bir husustur. İstanbul Ansiklopedisi'ndeki maddede yeterli bilgi yok. Ancak Emin'in hem irtica, hem de firar suçundan

mahkûm olduğu, cezasını çektikten sonra askerliğini tamamlayıp terhis edildiği tahmin edilebilir. Olker'e göre, terhisinden sonra İstanbul'un haneberduşlarından biri haline gelen Emin, sabahçı kahvelerinde ve hamamlarda yatıp kalkmıştır; yalınayak dolaştığını, şarap, ispiro ve esrar parası için hamallık yaptığını görenler bile vardır. Zabıta tarafından ilk defa 1939 yılında bir esrarkeş olarak yakalanır ve akıl hastanesine sevk edilir. Ancak bir süre sonra bir baba dostunun yardımıyla buradan çıkarılıp Bursa'da, Karacabey Harası'na kâhya olarak yerleştirilir. Bu görevi sırasında evlenerek mazbut bir hayat yaşamaya başlayan Emin, işinden kovulunca İstanbul'a döner ve Refii Cevat Ulunay'ı ziyaret eder. Kendisini "Ben Mehmed Âkif'in oğluyum, ismim Emin'dir" diye takdim eden Emin, Ulunay'ın anlattığına göre, zelzelenin Hara'yı altüst ettiğini ve "Buralar eski haline getirilinceye kadar git, başının çaresine bak!" denerek işten çıkarıldığını söyler ve tavassut ricasında bulunur. Durumu ilgili makamlara bildirdiğini, neticeyi beklerken Emin'den bir mektup aldığını yazan Ulunay şöyle devam ediyor:

"Ziraat Bakanlığı tarafından tekrar haraya gönderildiğini ve kendisine yer olarak merkeze yedi-sekiz kilometre mesafede Poyrazbahçe Koyun Ağılı denilen bir yerde yatıp kalkabileceğini söylediklerini yazıyor. Sobasız, gıdasız, pislik içinde olan buradan kurtarılmasını rica ediyor."

Emin'in Karacabey'deki şartlara dayanamayarak İstanbul'a ve eski hayatına döndüğü anlaşıyor. Eşini de 1966 yılı başlarında kaybedince hayata büsbütün küsen ve kendini yeniden içkiye ve esrara veren Emin, o yılın sonlarında birkaç ay akıl hastahanesinde kalır ve Kasım 1966'da taburcu edildikten sonra Tophane'de terk edilmiş bir kamyon karoserinin içinde yaşamaya başlar. Bu arada Çetin Altan'ı da ziyaret edip yardım istediği çok yazılıp çizildiği için ayrıntılara girmiyorum. Emin, 24 Ocak 1967 günü Tophane'de yatıp kalktığı karoserin içinde ölü bulunmuştur.

Başkalarına el açacak kadar kötü bir duruma düşen ve bir kamyon karoserinde yatıp kalkarak kimsesizler gibi ölen Emin'le -devletin niçin kayıtsız kaldığını biliyoruz da- akrabalarının niçin ilgilenmediği, Ertuğrul Düzdağ'ın da dediği gibi, tatmin edici bir cevap beklemektedir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Fossati, Süleymaniye'ye bile el atmış

Beşir Ayvazoğlu 2010.09.30

Peyami Safa'nın 1959 yılında Büyük Doğu'da yayımlanmış "Ayasofya" başlıklı bir yazısı vardır. Merhum, bu yazısında, UNESCO'nun başını çektiği bazı kurumların Ayasofya'yı içine alan bölgede bir "Cité Historique" vücuda getirmek için teşebbüse geçtiklerini söylüyordu.

Naklettiği herhangi bir dedikodu değildi; UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'nda üye olarak görev yaptığı için bizzat şahit olduğu bir olayı anlatıyor, UNESCO Paris Merkezi'nin Millî Komisyon'a kadar intikal eden gayretlerinde Bizantinologların oynadığı önemli rolden kamuoyunu haberdar etmeye çalışıyordu.

Bu teklifi Milli Komisyon'da reddettirmeye muvaffak olduklarını, fakat merkezin ısrar ettiğini sözlerine ekleyen Peyami Safa'nın anlattığına göre, o sıralarda, bu teşebbüse paralel olarak Ayasofya ve civarını Vatikan gibi serbest ve müstakil bir bölge halinde Patrikhane'ye bağlı bir ruhanî merkeze dönüştürme gayretlerine de hız verilmişti. Peyami Safa'nın vardığı netice dikkat çekicidir: "Din mücadelelerinin sona erdiği bir dünyada yaşadığımıza inanmak gaflettir. Ayasofya'nın müze haline getirilmesi, Hristiyanlığın İstanbul üzerindeki emellerini bertaraf etmemiştir. Bilâkis cesaretini arttırmış, kıskırtmış ve azdırmıştır."

Kısa bir süre önce Ayasofya'da ayin yapmak için Türkiye'ye gelmeye kalkışan, izin alamayınca İpsala Sınır Kapısı'nın karşısında ayin yapan "Uluslararası Ayasofya Kilise Camiası Organizasyonu"nun teşebbüsü Peyami Safa'nın teşhisini doğruluyor. Bu organizasyonun liderliğini yapan Yunan asıllı Amerikalı Chris Spirou, NTV'de Can Dündar'ın sorularını cevaplandırırken, Ayasofya'nın "Tanrı'nın kutsal bilgeliği, ilmi" anlamına geldiğini söyledikten sonra, "Kimler hangi uluslararası hukuk kapsamında Tanrı'nın kutsal bilgeliğini, ilmini kendi başlarına müzeye dönüştürme hakkını kendinde buluyor? Burada fotoğraflar var, kediler, fareler var. Nasıl bir müze orası?" demiş.

Adamın bu sorusuna verilebilecek doğru dürüst bir cevabımız maalesef yok. İsmail Hami Danişmend'in bir yazısında anlattığına göre, Ayasofya keyfi bir kararla müzeye dönüştürüldüğünde, o tarihte Vatikan'ın İstanbul temsilciliği görevini yapan Kardinal Roncalli çok üzölmüş ve Reşit Saffet Atabinen'e Ayasofya'yı müze şeklinde görmektense İslâm mabedi şeklinde görmeyi tercih ettiğini söylemiştir.

Atalarımız, İstanbul'da Ayasofya'yı camiye çevirerek fethedilen şehrin en büyük mabedini camiye dönüştürme geleneğini devam ettirmiş ve gerekli tedbirleri alarak bu büyük mabedin günümüze ulaşmasını sağlamışlardı. Aslında gelenekte bu şekilde dönüştürölen camilere genellikle "Fethiye" ismi verildiğı halde, Ayasofya'nın isminin muhafaza edilmesi, bu mabedin fetihten önce temsil ettiğı dine ve onun değerlerine duyulan saygıyı ifade etmektedir. Ayasofya hiç şüphesiz bir mabettir ve mabet olarak yaşatılmıştır.

Bu köşede daha önce yazdığım bir yazıda, Ayasofya'yı müzeye dönüştürme sürecinin aslında restorasyon için Gaspere Fossati'ye emanet edildiğı tarihte başladığından söz etmiştim. Mimarlık eğitimi gördüğü Milano Brera Akademisi'ni bitirdikten sonra Roma ve Rönesans devri yapılarını inceleyen, başta Pompei olmak üzere birçok arkeolojik kazıya katılan Fossati, daha sonra Rusya'ya gider, çeşitli proje ve uygulamalarıyla göz doldurunca "Saray Mimarı" unvanı verilerek yüksek bir maaşla Rus Elçiliğı binasını yapması için İstanbul'da gönderilir. Yaptığı elçilik binasıyla Tanzimatçıların dikkatini çeken İtalyan mimara başta Ayasofya'nın restorasyonu olmak üzere, çok sayıda restorasyon ve bina yaptırılmıştır. Ayasofya'da yapılan restorasyonun mahiyeti ayrıca ele alınmaya değer.

Fossati'nin restorasyon sırasında Ayasofya'daki bütün mozaiklerin üzerini açtığını, o sırada İstanbul'da bulunan Alman W. Salzenberg'le birlikte bunların resimlerini çizdiğini, cami içinde yaptığı Hünkâr Mahfili'nin Bizans stilinde olduğunu, Ayasofya'nın dibine inşa ettiğı Darülfünun binasının iyonik sütunlu Grek arkadıyla Tarihî Yarımada'nın Marmara tarafından silüetini tamamen bozduğunu hatırlatmakla yetiniyorum.

İstanbul'da çok iş yapan Fossati'nin Süleymaniye'ye bile el attığını, 1860'larda yapılan büyük tamirat sırasında, kubbedeki klasik nakışları kapatarak yerine Barok-Rokoko ve Rönesans üslûbunda tezyinat yaptığını bilmiyordum. 1958 yılında yapılan tamiratta, Fossati'nin kapattığı klasik nakışlar tespit edilmiş, çürüyen eski sıvalar dökölerek yeni sıva yapılmış ve klasik nakışlar bu sıvalar üzerine uygulanmış; sağlam kalmış horasan sıvalar üzerindeki orijinal nakışlarsa olduğu gibi bırakılmış.

Şu sıralarda devam eden restorasyonda ise Süleymaniye'nin ruhaniyetine ve estetiğine taban tabana zıt tezyinatın altındaki klasik nakışları ihya etmek şöyle dursun, daha önce badanayla kapatılmış kısımların raspalanarak Fossati tarafından yapılan tezyinatın bütünüyle ortaya çıkarıldığını duyuyoruz.

Bunun yanlış olduğunu ayrıca belirtmeye gerek var mı? Fossati belli ki İstanbul'da bulunduğu sürece yaptığı bütün işlerle bir yerlere mesaj vermeye çalışmış. Bu mesajı alamayanlar galiba sadece bizleriz!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

On beş yıl sonra Mostar

Beşir Ayvazoğlu 2010.10.07

2010 Ajansı tarafından İstanbul'un sanat potansiyelini Avrupa'ya taşımak amacıyla hazırlanan "Altın Yollar: Evliya Çelebi'nin İzinde" projesinin Saraybosna-Mostar etabına ben de davetliydim; bir grup gazeteci, aslen Bosnalı olan 2010 Ajansı Başkanı Şekip Avgadiç beyefendinin rehberliğinde Saraybosna'yı keşfettik.

Evliya Çelebi'nin tam üç yüz elli yıl önce ziyaret edip renkli üslûbuyla uzun uzun tasvir ettiği bu güzel şehri daha önce görmek nasip olmamıştı. On beş yıl önce, yani savaşın son demlerinde Travnik'te çekilen kur'ada ismim çıksaydı, meşhur tünelden geçerek savaş halindeki Saraybosna'yı ben de görmüş olacaktım.

Savaş hızını kaybetmişse de sona ermiş değildi. Bugün Türkiye'nin Kültür ve Turizm Bakanı olan Ertuğrul Günay'ın öncülüğünde, şair, yazar, ressam, karikatürist, doktor, akademisyen ve gazetecilerden oluşan kalabalık bir heyet, Bosnalılara destek olmak için yardım malzemeleriyle tıkabasa dolu bir uçakla Split'e uçmuş, oradan karayoluyla Mostar'a doğru yola koyulmuştu. Mostar ilk duraktı.

Yolda Hırvatlar tarafından sık sık durdurulduğu için gece geç vakit Mostar'a ulaşan heyet, 18 Ağustos 1995 gecesi Boşnak dostları tarafından ağırlandığı Koski Mehmed Paşa Camii'nin avlusunda kısa bir süre dinlendi ve gövdesi sulara gömülmüş o zarif köprüden geriye kalanları gözyaşları içinde seyretti. Büyük savaşlara ve depremlere rağmen dört yüz elli küsur yıl ayakta kalmayı başaran Mostar Köprüsü'nün yerinde kocaman, kapkara bir boşluk vardı.

Mostar Köprüsü sadece bir mimarlık harikası değil, aynı zamanda bir semboldü; tarihçilerin "Osmanlı Barışı" dedikleri, farklı ırklara, dinlere ve mezheplere mensup insanları bir arada yaşatma ideali ve başarısının sembolü... İlk defa Mayıs 1992'de Sırp'ların açtığı ateşle ağır bir biçimde hasar gören bu zarif abide, 1993'ün sonlarında Hırvatlar tarafından top ateşine tutularak Neretva'nın soğuk sularına gömüldü.

O gece orada neler hissettiğimi -dönüşte sıcağı sıcağına anlattığım uzun yazı kitaplarımdan birinde yer aldığı için- tekrarlamak istemiyorum. Gerçek şu: Hırvatlar, efsanelerle süslenmiş, edebiyata ve hatıralara mal olarak bir şehrin, bir yaşama tarzının ve bir idealin sembolü haline gelmiş bu şaheseri 1993 yılı sonlarında top ateşine tutarak yıkmışlardı. Bu nasıl bir öfke, nasıl bir kindi?

Felaketin gerçek boyutlarını Mostar'ı ve Bosna'nın diğer şehirlerini gündüz gözüyle görünce kavramış ve dehşet içinde kalmıştık. Müslümanlara ait olup da isabet almamış tek bir bina yoktu! Mostar, Zenitsa, Tuzla ve Travnik'te, özellikle Tuzla'daki mülteci kampında gördüklerimi hiç unutmam ve unutmayacağım.

Heyet, Travnik'ten Saraybosna'ya geçecekti; fakat çok tehlikeli olduğu için İgman dağındaki tünelden ancak on beş kişinin geçmesine izin verilebileceği bildirilince çıkan kavgayı hatırlıyorum; ne kadar tehlikeli olursa olsun, herkes Saraybosna'ya gitmek istiyordu. Sonunda kur'a çekilmiş ve aramızdan on beş şanslı kişi Saraybosna'ya giderek Bilge Kral'la görüşmüştü.

Saraybosna için uzun süre bir hayat damarı olarak vazife gören o tüneli geçen cumartesi günü gördüm, ziyaretçiler için açık tutulan küçük bir bölümünde iki büküm yürüdüm ve bu yolu kullanarak Saraybosna'yı ayakta tutmaya çalışan kahramanların hissettiklerini hissetmeye çalıştım.

Mostar'a o gün akşama doğru ulaşabildik; hava kararmak üzereydi. Rehberimiz, bizi ilk olarak Mostar Köprüsü'nün en güzel görüldüğü yere, Koski Mehmet Paşa Camii'ne götürdü. Ne kadar heyecanlandığımı anlatamam. Çünkü -yukarıda da ifade ettim- tam on beş yıl önce, Hırvatlar tarafından top atışlarıyla minaresinin üst kısmı uçurulmuş ve kubbesi delinmiş bu camiin avlusundan köprüyü yıkılmış haliyle seyretmiştim.

O tarihten sonra Bosna hakkında birçok yazı yazdım; Mostar Köprüsü'nün mutlaka Türkiye tarafından onarılması gerektiğine inanıyordum. Sonunda bu köprü, ülkemizin büyük katkılarıyla bir Türk firması tarafından yeniden inşa edildi! Açılış törenine çok istediğim halde katılamadım, ama orada yeniden gökkuşağı gibi süzölmeye başladığını bilmek yetiyordu. En büyük mutluluğu ise, onu ilk defa Neretva'nın sularına gömölümüş haliyle gördüğüm noktadan ayağa kalkmış haliyle seyredince yaşadım.

Mostar on beş yılda kendini toplamış, yeniden hayat dolu bir şehir haline gelmiş; özellikle geceleri sanki bir masal şehri. Fakat İspanya Barış Gücü'nün yardımıyla şehrin güneyinde tepeye dikilen dev haç -bir benzeri de Üsküp'te Makedonlar tarafından dikildi- Hırvatların savaşı semboller üzerinden devam ettirmeye kararlı olduğunu gösteriyor. Geceleri ışıklandırıldığı için gökyüzünde boşlukta duruyormuş gibi bir görüntü veren bu haç, apaçık bir tehdit, bir meydan okuma!

Demek ki, çekilen onca acıya rağmen, savaşın ne demek olduğunu hâlâ anlamamış ahmaklar var! Adım başı karşınıza çıkan mezarlıklarda yatanların ölüm tarihleri 1992, 1993, 1994, 1995... Hayatının baharında can vermiş gencecik insanların taze mezarlarından ders almayanlara ne anlatabilirsiniz?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Süleymaniye'nin kubbesi

Beşir Ayvazoğlu 2010.10.14

İki hafta önceki yazımda, Süleymaniye'nin kubbesindeki klasik nakışların Fossati tarafından kapatılarak yerine Barok-Rokoko ve Rönesans üslûbunda bezemeler yapıldığını, 1958 yılında yapılan tamiratta, kapatılan nakışların tespit edildiğini, çürüyen eski sıvalar kazandıktan sonra yeni sıva yapıldığını, klasik nakışların bu sıvalar üzerine uygulandığını, sağlam kalmış horasan sıvalar üzerindeki orijinal nakışlarınsa olduğu gibi bırakıldığını anlattıktan sonra şöyle demiştim:

"Şu sıralarda devam eden restorasyonda ise Süleymaniye'nin ruhaniyetine ve estetiğine taban tabana zıt bir tezyinatın altındaki klasik nakışları ihya etmek şöyle dursun, daha önce badanayla kapatılmış kısımların raspalanarak Fossati tarafından yapılan tezyinatın bütünüyle ortaya çıkarıldığını duyuyoruz."

Bu yazı üzerine e-mail adresime bir açıklama gönderildi: Bu açıklamaya göre, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1956-1960 yılları arasında gerçekleştirilen restorasyonda ana kubbeye iskele kurulmadığı için araştırma yapılamamış, yalnız ana kubbede pencere üst kotuna kadar yapılmış olan barok kalemişleri boyanarak kapatılmış; ayrıca, ana kubbe hariç, camideki bütün barok kalemişleri raspa edilmiş, bir bölümünde de klasik dönem kalemişlerine ulaşılarak uygulanmıştır. Açıklamanın devamı şöyle:

"Bugün sürmekte olan restorasyonda caminin tamamında iskele kurularak araştırma raspaları yapılmış, ana kubbeden iki yüze yakın noktadan sıva numunesi alınmıştır. Alınan sıva numuneleri ve araştırma raspaları sonucunda ana kubbe yüzeyinde hiçbir noktada klasik kalemişine rastlanmamıştır. Yalnızca mihrap aksında bir dilimde barok bezeme altından alt dönem yine barok süslemesine rastlanmış, ancak bir bütün olmaması nedeni ile Bilim Kurulu kararı ile alt dönem kalemişi kapatılarak mevcuttaki kalemişi daha pastel olarak tamamlanmıştır (...) Ana kubbede farklı katmanlarda sıva bulunmaması, özgün kalemişi verilerine ulaşmayı imkânsız kılarken; eş zamanlı olarak yapılan arşiv çalışmaları ve dönem yapılarının değerlendirilmesi sonucunda da analojiyi destekleyecek belge olmaması nedeni ile restitüsyona dayalı bir süsleme programı önerilmesi mümkün olamamıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda hiç buluntuya ulaşılamadığı ve belgelere

dayalı restitüsyon projesi de hazırlanamadığı için, restorasyon ilkeleri ve kuralları açısından ana kubbede mevcut barok bezemeyi kaldırarak restitüsyona dayalı klasik bezeme programı önerilmemiştir."

Bu açıklamadaki tesbitlerin doğru olduğundan şüphem yok. Ancak ben, Kanuni devri bezeme tarzını ve Kara Memi üslûbunu bilen birinin ana kubbede nasıl bir tezyinatın bulunduğunu tahmin etmesinin zor olmadığını düşünüyorum. Ana kubbe kasnağının altındaki klasik kalemişleri, ayrıca Kanuni ve Hürrem Sultan türbelerinin nakışları da yol gösterici olabilirdi. Bunu başarabilecek bilgi ve beceriye sahip çok sayıda sanatkâra sahip olduğumuzdan eminim.

Benim anlamadığım şu: Fossati gibi bir mimar, bir estetiğin ve dünya görüşünün tecessüm ettiği, her unsuru birbirine cevap veren Süleymaniye gibi bir şaheserin kubbesini bünyeye bütünüyle yabancı bir bezemeye bozmaya nasıl cesaret edebilmiştir? Daha da önemli bir soru: Buna nasıl göz yumulmuştur?

Bir Osmanlı mimarının mesela Michalengelo'nun Sistine Şapeli'ndeki Mahşer tablosunu kazıyıp yerine Osmanlı usulü bir tezyinat yapmasına izin verilir miydi? Kazara öyle bir şey yapılmış olsaydı, ne kadar kalabilirdi?

İtirazı olanlar, önce bu sorulara cevap vermelidirler.

Derkenar

Emir Kusturica meselesi

[47. Antalya Altın Portakal Film Festivali'nde Uzun Metraj Film Yarışması'nın jüri başkanlığını yapmak üzere Türkiye'ye gelen, ancak protestolar üzerine zehir zemberek bir açıklama yaparak Türkiye'den ayrılan Boşnak yönetmen Emir Kusturica ile ilgili tartışmalar devam ediyor. Ben bilinenleri tekrarlamak yerine, bu köşede 15 Mart 1996 tarihinde, yani on dört yıl önce "Lütfen Not Ediniz" başlığı altında çıkan kısa yazımı aktarmakla yetiniyorum:]

Geçen festivallerden birinde Babam İş Gezisinde adlı filmini seyrettiğim Boşnak asıllı sinema yönetmeni Emir Kusturica'nın Underground adlı filmi İstanbul sinemalarında gösterime girdi. Henüz seyretmedimse de, seyreden dostlarımdan Kusturica'nın sözümona tarafsız gibi görünerek Sırp taraftarlığı yaptığına dair yorumlar dinliyorum.

Underground hakkında seyretmeden fikir beyan etmeyi doğru bulmam. Ancak geçen yılın Ağustos'unda Bosna'ya yaptığımız seyahat sırasında görüştüğüm bazı Boşnak aydınlara sırf merak saikiyle Kusturica'yı sormuştum. Çünkü yirminci yüzyılın en büyük trajedilerinden biri yaşanırken, her gün yüzlerce soydaşı hunharca katledilir, mensup olduğu kültür acımasızca tahrip edilirken, adını dünya kamuoyunun çok iyi bildiği bu Boşnak yönetmenden hiç ses çıkmaması tuhafıma gidiyordu.

Ne yazık ki, Tuzla'da, Mostar'da ve Travnik'te Kusturica'yı sorduğum bütün Boşnak aydınlar, aklımdan hiç istemeden geçirdiklerimi doğruladılar. Ilımlılar onun için "Sırp taraftarı!" demekle yetiniyorlardı. Ancak birçokları çekinmeden "hain" olduğunu söylemiş ve üzerinde daha fazla konuşmaya lüzum görmemişlerdi. Yorum sizin, değerli okuyucularım.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Eski İstanbul bir ud sesindedir'

Kimine göre Farabi tarafından geliştirilen bir Arap sazı, kimine göre şu bizim kopuz... Ud'dan söz ediyorum. Rahmetli Cinuçen Tanrıkorur, Arapların yedinci yüzyılda Horasan'dan Bağdat'a çalışmaya gelen Türklerin elinde gördükleri ve sarısabır ağacından yapıldığı için el-ûd adını verdikleri sazın kopuzdan başka bir şey olmadığını söylerdi.

Müslüman Araplar tarafından İspanya'ya götürülen ve oradan bütün Avrupa'ya yayılarak lut, lute, laute, liuto, alaut, luit diye adlandırılan ud, on sekizinci yüzyıla kadar Batı Müziği'nin önemli sazlarından biriydi. Saz yapıcılığı anlamına gelen luthier (lütye) kelimesi de el-ûd'dan gelir.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarıyla yirminci yüzyılın başlarında Türk hanımları ud'a merak salmışlardı; sokaklarda konakların pencerelerinden yanık ud sesleri taşardı. Necip Fâzıl'ın "Bir ses, bilemem tanbur gibi mi, ud gibi mi?/Cumbalı odalarda inletir Kâtibim'i" mısraları, İstanbul'un o günlerinden ses verir. Bunu Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye Hanım'ın Udî adlı romanının etkisine bağlamak mümkün. Bu romanda, Bağdat'ta babasından ud çalmayı öğrenen, ancak başarısız bir evlilik sonunda bütün servetini kaybedince İstanbul'a gelerek hayatını uduyla kazanan Bedia adında güzel bir kadının hikâyesi anlatılır. Fatma Aliye Hanım, roman kahramanından bizzat dinleyerek yazdığını söylediği romanda, Bedia'nın babasının ağzından bazı rivayetleri de nakletmiştir: Ud'un Lâmik b. Kain b. Âdem tarafından icad edildiği söylenirse de asıl mucidi Davud aleyhisselâmdır. Onun vefatından sonra nice zaman Beytül-Mukaddes'teki nurlar parlayan hücresinin duvarında asılı durmuş, ancak Buhtunnasr'ın ortalığı altüst ettiği zamanlarda ortadan kaybolmuş, ta ki İskender-i Zülkarneyn zamanına musikinin yeniden revaç bulmasına kadar, vb.

Ud, hiç şüphesiz Arap musikisinin en önemli ve en sevilen sazıdır. Osmanlı sarayındaki musikişinaslar arasında avvad denen udîler vardı; bunların isimleri, sayıları, hatta maaşları biliniyor. Fakat ud'un Türk musikisi çevrelerinde on dokuzuncu yüzyıla kadar pek sevilmediği bir gerçektir. Ney, tanbur ve kemençenin karşısında pek tutunamayan ud, on dokuzuncu yüzyılda udî ve viyolonselî Şakir Paşa tarafından 6. bam teli ilave edildikten sonra itibar kazanır ve Udî Nevres Bey tarafından adeta bir İstanbul sazı haline getirilir. Yahya Kemal, kendisine ait olduğu söylenen "Eski İstanbul bir ud sesindedir" mısraını muhtemelen yakın dostlarından Nevres Bey'in udunu dinledikten sonra söylemiştir.

Başka ekollerden de büyük udîler vardır ve bunların tarzları öğrencileri vasıtasıyla günümüze kadar gelmiştir: Ali Rifat Çağatay, Şerif Muhiddin Targan, Selanikli Ahmet, Şerif İçli, Hrant, Yorgo Bacanos, Kadri Şençalar, Cahit Gözkan, Cinuçen Tanrıkorur...

Büyük bir udî ve bestekâr olan rahmetli Cinuçen Tanrıkorur, ud icrasında üç ana ekolden söz ederdi: Nevres Bey'den Şerif İçli'ye uzanan çizgidekiler ona göre klasik, Şerif Muhiddin Targan ve Yorgo Bacanos fantezist-atılımcı, Selanikli Ahmet ve Kadri Şençalar çizgisindekiler de piyasacıydı... Cinuçen Bey, klasik tarzın Cahit Gözkan'la sona erdiğini söylese de, bu tarzı devam ettiren başka önemli udîlerin ve öğrencilerinin bulunduğunu biliyoruz. Fantezist-atılımcı ekolün günümüzde büyük ölçüde konservatuarlı öğrenciler tarafından devam ettirildiğini düşünen Cinuçen Bey, Şerif Muhiddin'in ud'u piyano ve viyolonsel etkisi altında öğrendiği için Türk halkı tarafından benimsenmediğini söyler. Targan, bilindiği gibi, Peygamberimizin soyundan gelen büyük bir sanatkârdı. Mehmed Âkif, "Sanatkâr" adlı şiirinde hayran olduğu Şerif Muhiddin'in ud'unu şöyle tasvir eder:

Nasıl, bulutlara yangın verir de yaz güneşi,

Yakarsa gökleri şimşeklerin serî ateşi;

Senin de çalmadı parmakların, tutuşturdu,

Ziyâ adımları altında haykıran ûdu!

Ne hisle inledi karşında sîneler, bilsen!

Cinuçen Bey, yirminci yüzyılın en büyük udîsinin Yorgo Bacanos olduğu kanaatindeydi. Yorgo'nun öğrencisi yoktu, fakat birçok udî, "o sağ elin çıkardığı benzersiz 'örse çekiç' sesinin, o müthiş parmak baskılarının ve Batı'nın melodi anlayışıyla klasik Türk zevkini en zarif şekilde birleştiren o geniş varyasyonlu taksim kompozisyonlarının sırrını yakalayabilmek için plak ve kasetlerinin peşinde" koşmuşlardı.

Sadece Türkiye'de değil, ud'un temel sazlardan biri olduğu Ortadoğu ve Akdeniz havzası başta olmak üzere çok geniş bir kültür coğrafyasında bir efsaneye dönüşen Yorgo Bacanos'un hatırasını yaşatmak için İstanbul 2010 Ajansı Türk Müziği Yönetmenliği tarafından bir festival düzenlendi: "1. Yorgo Bacanos İstanbul Uluslararası Ud Festivali".

Çeşitli ülkelerden udîleri, Türkiye'deki udîlerle mümkün olduğu kadar geniş bir katılımı bir araya getiren festival, 25-31 Ekim tarihleri arasında, Sepetçiler Kasrı'nda gerçekleştirilecek. Bir hafta boyunca, dünyanın önde gelen udîleri tek tek veya gruplar halinde icralarla, hem birbirlerini en yakın mesafeden dinleme, hem de birlikte icra imkânı bulacaklar. Festival kapsamındaki atölye çalışmaları, seminerler, konserler, resitaller ve hazırlanacak DVD ve yazılı metinlerle, ud sazının genç ve etüdyen kuşağı çok şey kazanacak.

Bu büyük buluşmaya bütün müzikseverler davetli. Unutmayın ki, "Eski İstanbul bir ud sesindedir".
b.ayvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Edebi ve Hattı ile Ali Alpaslan'

Beşir Ayvazoğlu 2010.11.04

Köşesine çekilip kozasını sessiz sedasız örerek kültürümüze önemli hizmetlerde bulunan büyük ilim, sanat ve fikir adamları vardır.

2006 yılında kaybettiğimiz Prof. Dr. Ali Alpaslan bunlardan biriydi; kudretli bir hattat olduğu halde, hocalarından aldığı terbiye gereği şöhretten kaçır, ortalıkta görünmeyi pek sevmezdi. Hezarfen Necmeddin Okyay gibi bir büyük üstattan Talik, Divani ve Rik'a meşk edip icazet almıştı. Ebruda da Necmeddin Hoca'dan icazetliydi. Bu, onun kadim kültürümüzü gerçek temsilcilerinden devraldığı, yani geleneğin seçkin bir mirasçısı olduğu anlamına gelmektedir.

Ali Alpaslan Hoca, sadece hattat değil, aynı zamanda bu sanatın tarihini ve estetiğini en iyi bilenlerdendi. Encyclopaedia of Islam'ın "Khatt" maddesi onun kaleminden çıkmıştır. Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi'nin "İslâm Yazı Sanatı" bölümü ve Harvard Üniversitesi tarafından yayımlanan Journal at Turkish Studies'in 14. sayısındaki "Aklam-ı Sitte" başlıklı makaleleri önemli metinlerdir.

Hat sanatı hakkında dört önemli kitabı bulunan Hoca'nın asıl ihtisas alanı divan edebiyatıydı. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olduktan sonra 1949-1952 yılları arasında Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Fars Dili ve Edebiyatı üzerine master yapmış, yurda döndükten sonra bir süre Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğü'nde ve Dışişleri Bakanlığı'nda çalışmıştı. 1957 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde İslâm Tarihi asistanı olarak akademik hayatına başladı, fakat bu kürsüde fazla kalmadı, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Eski Türk Edebiyatı Kürsüsü'ne geçti. 1963'te doktor, 1967'de doçent, 1980'de profesör oldu. 1963-1967 yılları arasında Londra Üniversitesi Doğu ve Afrika Tetkikleri Fakültesi'nde, 1967-1968 yıllarında da Chicago Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı dersleri verdi.

Hiçbir zaman sanatından para kazanmak gibi bir amaç taşımayan Ali Alpaslan Hoca, bu sanatı gençlere öğretmeyi en büyük kazanç sayar ve nefis yazılarını dostlarına armağan etmekten zevk duyardı. Bu yüzden dağılan yazılarının bir gün toplanıp güzel bir katalog halinde basıldığını hayal ederdim. Doğrusu bu zor işi başarabilecek tek kişi vardı: Kadim dostu M. Uğur Derman... Bir buçuk ay kadar önce Yapı Kredi Yayınları tarafından gönderilen bir paketten hayal ettiğim kitap çıktı; her sayfası güzelliklere açılan, kapağı, cildi, kâğıdı, baskısı ve muhtevasıyla nefis bir kitap: Edebi ve Hattı ile Ali Alpaslan.

Uğur Bey, aziz dostunun 1952-2005 yılları arasında kıt'a veya levha şeklinde yazdığı eserlerin 81'ini toplamış ve yazılış tarihlerine göre sıralayarak bir katalog haline getirmiş. Kitaba adını veren yazısı ise, Ali Alpaslan hakkında bugüne kadar yazılmış en kapsamlı metin... Her cümlesi Uğur Bey'in titizliğini ve aziz dostuna duyduğu saygı ve sevgiyi yansıtıyor.

Bu önemli kitabı kültürümüzün meselelerine ilgi duyan bütün okuyucularıma tavsiye ediyorum.

b.ayvazoglu@zaman.com.tr

Büyük kaybımız: Durmuş Hocaoğlu

Cep telefonuma her gün dünya kadar mesaj geliyor; bu mesajların çoğu o kadar lüzumsuz ki bakmaya üşeniyor, bazen de açmadan siliveriyorum. Bu yüzden bazı önemli mesajları atladığım oluyor. KOCAV tarafından gönderilen, Durmuş Hocaoğlu'nun kalp krizi geçirerek vefat ettiğinin bildirildiği mesajı da bu yüzden fark edemedim ve maalesef aziz dostumun cenazesinde bulunamadım.

Yazı Kurulu'nda birlikte yer aldığımız Türkiye Günlüğü çevresinde 1980'lerin ortalarında tanıdığım Durmuş Hocaoğlu, milliyetçi camianın en önemli entelektüellerinden biriydi. İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Mühendisliği mezunuydu; fakat İstanbul Üniversitesi'nde felsefe yüksek lisans ve doktorası yaparak felsefede derinleşmişti. Yaşadığımız bütün problemlerin temelinde felsefeye ilgisizliği, tefelsüf eksikliğini görürdü. Asıl sahasından kopmamak ve birikimini felsefede kullanabilmek için daha sonra fizikte de yüksek lisans yaptı. İlgi alanı inanılmaz derecede genişti. Türkçeyi çok iyi kullandığı gibi birkaç dil bilirdi; fizik felsefesinden tarih felsefesine, dil felsefesinden siyaset felsefesine kadar birçok alanda rahatça kalem oynatabilecek muhteşem bir birikime sahipti. Daha da önemlisi, Türkiye'nin meselelerinden kopuk değildi; toplumunun değerleriyle barışık, bu değerleri bizzat yaşayan bir milliyetçiydi. Evet, milliyetçiydi, fakat bildiğim kadarıyla herhangi bir siyasî partiyle organik bağı yoktu; bağımsız bir aydın olarak düşündüklerini her platformda korkusuzca dile getirirdi.

Durmuş Hocaoğlu'nun bir entelektüel olarak derinliğini kavramak için çoğu Türkiye Günlüğü'nde çıkmış yazılarından oluşan Bir Entelijansiya Kritiği: Düşük Şiddetli Devrim (Gelenek Yayınları, 2002) adlı kitabını okumak gerekir.

1982 yılından beri Marmara Üniversitesi Fizik Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışan Durmuş Hocaoğlu, 62 yaşındaydı. Kim bilir daha neler yazmayı planlıyordu; onları da beraberinde götürdü. Her âlim başlıbaşına bir âlemdir ve 'âlimin ölümü' hakikaten 'âlemin ölümü'dür.

Aziz dostuma Allah'tan rahmet, ailesine ve dostlarına başsağlığı diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İki farklı Nedim portresi

Şair Nedim denince aklınıza ne gelir? Bir israf, zevk ve eğlence devri olan Lâle Devri'ni terennüm etmiş bıçkın bir şair, dünyaya dört elle sarılmış, hayatı vur patlasın, çal oynasın yaşayan bir zevk-perest, meyhanelerden çıkmayan bir ayyaş, cinsel eğilimleri şüphe uyandıran bir çapkın...

Evet, divanı ve bugüne kadar ciddi araştırmalar yapılmadan yazılıp çizilenler zihnimizde böyle bir Nedim portresi şekillendirmiştir. Peki, arşiv kaynaklarına dayanılarak yapılacak bir araştırma da aynı neticeyi verir mi? Bu sorunun cevabını Prof. Dr. İsmail E. Erünsal, Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü tarafından 'Turkish Sources' serisinde yayımlanan Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları (The Archival Sources of Turkish Literary) adlı eserinde arıyor.

Uzun yıllar Harvard Üniversitesi'nde görev yapan rahmetli Prof. Dr. Şinasi Tekin'in kendi imkânlarıyla 1970 yılında başlattığı "Sources of Oriental Languages and Literatures-Turkish Sources" (Doğu Dilleri ve Edebiyatları Kaynakları-Türkçe Kaynaklar) serisi, eşi Prof. Dr. Gönül Alpay Tekin ve Prof. Dr. Cemal Kafadar tarafından devam ettiriliyor. Cemal Kafadar, bilindiği gibi, bu yıl Cumhurbaşkanlığı Büyük Ödülü'ne lâyık görülen önemli bir tarihçidir.

"Turkish Sources"ın ne kadar önemli olduğunu anlatmak için, sadece Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin tıpkıbasım, indeks ve İngilizce tercümeden oluşan baskısını zikretmek bile yeter. Türkçenin ve Türk kültürünün en önemli kaynaklarından biri sayılan Divanü Lügati't-Türk'ün İngilizce tercümesi de büyük boy üç cilt halinde aynı seride yayımlandı. Kabusname'nin Orhan Gazi devrinde yapılmış bilinen en eski tercümesi ise Kanadalı Türkolog Eleazar Birnbaum'un geniş bir incelemesiyle birlikte serinin altıncı kitabı olarak basılmıştı. İsmail E. Erünsal'ın tamamen arşiv kaynaklarına dayanarak yazdığı eserinin 77. kitap olduğunu söylersem, serinin kültür ve edebiyat tarihimiz açısından ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılır.

Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları, on makaleden oluşuyor. "Şair Nedim'in Muhallefatı", her biri kültür ve edebiyat tarihimizin karanlık noktalarına ışıklar düşüren bu çok önemli makalelerin sonuncusu.

Muhallefat nedir? Ölen birinin geride bıraktığı şeyler, tereke... Birisi öldüğü zaman, mirasçıları tarafından talep edilmesi veya devlet tarafından gerekli görülmesi halinde hazırlanan tesbit tutanaklarının yer aldığı defterlere "Muhallefat Defteri" denirdi. İsmail Bey'in şu değerlendirmesine dikkatinizi çekmek isterim: "Mirasçıların tek tek belirtilerek ölenle yakınlıklarının ortaya konulması, terekede yer alan eşyanın teker teker sayılması ve değerlerinin belirlenmesi, ölenin sahip olduğu gayrimenkullerin, kölelerin, cariyelerin tesbit edilmesi, borç ve alacaklarının belirlenmesi bu defterleri iktisadî ve ictimai hayatımız ve hukuk tarihimiz için değerli bir kaynak haline getirmektedir."

Şair Nedim de ölünce, muhtemelen karısı ve kızlarının talebi üzerine muhallefatı tesbit edilerek tek tek kayda geçirilmiş. Açıkçası artık Nedim'in yaşadığı mahalleden mirasçılarının isimlerine, evindeki kitaplarından kürklerinin cinslerine, oturduğu minderlere, yaslandığı yastıklara ve bunların o devirde kaç akçe ettiklerine kadar her şeyini biliyoruz.

Belgedeki kayıtlara göre, eşi Ümmügülsüm ve kızı Lübbabe'yle birlikte, Beşiktaş'ta, Tekerlek Mustafa Çelebi Mahallesi'nde yaşayan Mahmud Paşa Mahkemesi Naibi Nedim Ahmed Efendi'nin kitapları, mesleği gereği, çoğu fetva kitabı olmak üzere, dinî ilimlerle ilgilidir. Ayrıca her babayığidin altından kalkamayacağı Arapça ve Farsça divanlar -bunlardan biri şair El-Maarri'nin ulema terekelerinde hemen hiç rastlanmayan bir eserdir- ve bir Tercüme-i İncil, Nedim'in kitapları arasında yer alıyordu. Hâfız-ı Şirazi'ye özel bir ilgisi olmalı ki, iki nüsha Divan-ı Hafız'a sahipti. Beşiktaş'ta oturduğu ev kendisine ait değildi, fakat herhalde Kâğıthane'deki Sa'dabad eğlencelerinde kullandığı, mutfağı ve kenefi de bulunan on iki hazneli büyük bir çadırı vardı. Ve tabii devrin büyükleri tarafından armağan edilmiş siyahî bir cariyesi, mücevheratı, değerli kürkleri... Kürklerinden birine tam 20 bin akçe fiyat biçilmişti. Terekenin toplam değeri 500 bin akçeyi aşılıyordu. Borçları ödendikten sonra

mirasçılar arasında taksim edilen bu servet, Nedim'in saray çevresine yakın olduğu, ilminin ve şairliğinin takdir edilerek korunup kollandığı, tabii bir de tutumlu bir adam olduğu anlamına gelmektedir.

İsmail Erünsal Hoca'ya göre, arşiv kaynakları, Ramazanlarda Sadrazam huzurunda tefsir dersleri verdiğini, Aynî Tarihi'nin mütercimlerinden biri ve şuara tezkirelerindeki kayıtlardan "müderrişin-i kirâm taifesine dâhil" bir âlim olduğunu bildiğimiz Nedim'in portresinin geçen yüzyılın başlarında şekillendirilen Nedim'e hiç benzemediğini söylüyor.

Peki divan? Cevap: Nedim, şiirlerinde kendi hayat tarzını yansıtmıyor, devrin müşterek lügatini kullanarak ortamın şiirini yazıyordu.

Nedim'in bir bayram kasidesinde bayramı cihan pazarının güzelliği, parlaklığı ve süsü diye tarif ettiğini hatırlatarak Kurban Bayramınızı tebrik ediyorum.

NOT. Türk Tarih Kurumu, İsmail E. Erünsal Hoca'nın tamamen arşiv kaynaklarına dayanarak yazdığı Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri adlı dev eserinin yeni baskısını yaptı. Meraklılarının dikkatine...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kurban

Beşir Ayvazoğlu 2010.11.18

Mehmet Atak önemli bir tiyatro sanatçısı ve Türkiye'nin bütün meseleleriyle haşır neşir bir aktivist; ağızlarda sakız olmuş orta malı fikirleri klişeleşmiş cümlelerle büyük fikirlermiş gibi söyleyerek insana saç baş yoldurtan bir modernist değil, düşünen, düşündüklerini cesaretle seslendiren ve bunları önem verdiği aydınlarla paylaşmak ve tartışmak isteyen derinlikli bir entelektüeldir.

Geçenlerde elektronik postama "Kurban" konulu bir yazısı düştü. Aslında bu yazıyı geçen yıllarda da göndermişti. Yenisini arşivimdekiyle karşılaştırdım; aşağı yukarı aynı metin...

Nelerden söz etmemiş ki Mehmet Atak? Tarkovski'nin "Kurban" filmi, Kirkegaard'ın Korku ve Titreyiş'teki meşhur kurban yorumu, çaptan düştükten sonra hayatını hayvan haklarına adayan, son yıllarda da Müslümanların "kurban"ına kafayı takan Brigitte Bardot'nun "modernist" fikir ve eylemleri, İranlı mütefekkir Ali Şeriati ile bizden Hüseyin Hatemi ve Ali Bulaç'ın yazdıkları...

Medya, ne yazık ki kurban meselesine, sadece kaçıp trafiği altüst eden kurbanlık koçlar, boğalar ve onların peşinden koşan sahiplerinin komik halleri dışında ilgi göstermiyor. Bu köklü geleneğin arka planını ve metafizik anlamını merak eden, anlamaya ve anlatmaya çalışan aydın da yok denecek kadar az.

Hoyrat görüntüleri gazete sayfalarına ve ekranlara yansıtarak bir geleneğin kökünü kurutabileceklerini zannedenler bu toplumu hiç tanımıyorlar. Yapılması gereken, realiteyi kabullenerek insanlara kurban kesmenin bir hayvanı boğazlayıp fakir fukaraya taze et dağıtma fiilini çok aşan bir ibadet olduğunu, bu sebeple nezahet, nezaket ve nezafet gerektirdiğini bıkıp usanmadan anlatmaktır. Bu görevin daha çok din adamlarına ve muhafazakâr aydınlara düştüğünü söylemeye gerek var mı? Bakınız, Ali Şeriati neler yazmış:

"Sen de İbrahim gibi kendi İsmail'ini getirmelisin Mina'ya. Senin İsmail'in kim? Ancak sen bilebilirsin, başkası değil. Belki eşin, işin, yeteneğin, gücün, cinsiyetin, statün vs. Ne olduğunu bilmiyorum, ama İbrahim'in İsmail'i sevdiği kadar sevdiğin bir şey olmalı. Senin özgürlüğünden çalan, görevlerini yerine getirmeni engelleyen, seni eğlendiren, hakikati duymaktan ve bilmekten alıkoyan, sorumluluk kabul etmektense meşrulaştırıcı sebepler

ürettiren ve seni sadece gelecekte senden gelecek yardım için destekleyen ne varsa; işte bunlar onun işaretlerindendir. Onu arayıp bulmalısın. Eğer Allah'a yaklaşmak istiyorsan, İsmail'i Mina'da kurban etmen gerek. İsmail'in yerine geçecek koçu (fidye) sen tespit etme, bırak Allah sana yardım etsin ve bir hediye olarak göndersin. O, koçu ancak bu şekilde kurban olarak kabul eder. Koç ancak İsmail'in bedeli olduğunda kurbandır; yalnızca kurban olsun diye koç boğazlamak ise kasaplıktır."

Şeriatî'nin bu çarpıcı sözlerini nakleden Mehmet Atak, tamamen farklı bir disiplinden geldiği ve kendini muhafazakâr olarak tanımlamadığı halde, kurban meselesini de dert edinmiş, okumuş, düşünmüş. Şimdiye kadar derinlemesine tartışılmış olması gereken birçok meseleye işaret ediyor ve çevremizde kurban kesen kaç kişinin aklından Şeriatî'nin söylediklerine benzer düşüncelerin geçtiğini soruyor.

Ali Şeriatî'yi çok etkilemiş bir sahabe olan Ebu Zerr el-Gıfarî'nin "kendini kurban etmek"ten söz ettiğini de hatırlatan Mehmet Atak, başkalarının acısı, yoksulluğu, ölümü pahasına kazanma hırsından soyunup "yaklaşmak"tan, yani "kurb"dan söz ederek geleneğin pejmürde çehresiyle yüzleşmeye davet ediyor.

Mehmet Atak'ın fikirlerine ve eleştirilerine saygı duyuyorum; "kurban"ın asıl anlamını gölgeleyen geleneğin pejmürde tezahürleri hakkında söylediklerine katılmamak mümkün değil. Ancak ritüelleri küçümsememek, soyut anlamın şekillerle somutluk kazandığını ve sürdürülebilir olduğunu unutmamak gerekir. Herkesten "kurb"un anlamına nüfuz etmelerini beklemek haksızlıktır; bu beklenti, içinde sanki kurbanın asıl anlamına nüfuz edemeyenlere kurbanı; şeklin ötesine geçerek namaz kılamayanlara namazı vb. yasaklama temennisini, dolayısıyla gizli bir totaliterliği barındırıyor.

Derkenar

Sıtkı Olçar da göçtü

Evet, Sıtkı Olçar'ı kaybettik. Kütahyalı büyük bir çini sanatkârı ve zengin kültür mirasımızın korunup gelecek nesillere aktarılması için çalışan, tarih şuuruna sahip, çevresine duyarlı, 'kötü adam' olmak bahasına yanlışlıkların üzerine giden ve sanatıyla Kütahya'nın adını bütün dünyaya duyuran hassas bir aydıındı. Üç yıl önce sanat tarihçilerinin "Osmanlıca" bilmeleri gerektiğine dair yazdıklarımı okuyunca kaleme sarılıp yazdığı kısa mektubu bu köşede yayımlamıştım.

Önceki gün bu sayfada Selahattin Sevi'nin çok güzel anlattığı Sıtkı Olçar, düşündüklerini kimseden çekinmeksizin her ortamda dile getirirdi; bu yüzden sevenleri kadar sevmeyenleri de çoktu. Onu büyük yapan, sadece çini sanatını bu sanatın geçmişine lâyık bir seviyeye getirmesi değil, bu haysiyetli duruşuydu. Şunu bilir, şunu söylerim: Herkes tarafından sevilmek, herkes tarafından nefret edilen biri olmak kadar kötüdür. Büyük sanatkâra Allah'tan rahmet, yakınlarına ve dostlarına başsağlığı diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sir Vidia bu kadar konuşulmayı hak ediyor mu?

Beşir Ayvazoğlu 2010.11.25

Avrupa Yazarlar Parlamentosu'nun İstanbul'da yapılacak toplantısı için önce elektronik posta yoluyla bir davet almış, fakat ilgimi pek çekmediği için cevap vermemiştim.

Bir süre sonra telefonla arandım; katılmamı istedikleri komisyonda tartışılacak konular hakkında fazla bilgi olmadığını söyleyerek teşekkür ettim. Benim için konunun kapandığını düşünüyordum ki, 2010 Ajansı Edebiyat

Direktörü Ahmet Kot aradı ve ısrar etti. Kendisi arkadaşımıdır; istediğim komisyonda konuşabileceğimi de söylediği için "Peki, olur!" deyiverdim, ama gönülsüzce...

Olumlu cevabım üzerine 2010 Ajansı tarafından elektronik postama PDF formatında gönderilen Avrupa Yazarlar Parlamentosu Sunum Dosyası'nı okuyuncaya kadar toplantıya kimlerin katılacağını bilmiyordum. Bu dosyada katılımcılar listesinin başında onur konuğu oldukları belirtilerek V.S. Naipaul ve Yaşar Kemal'in adları açıkça zikredilmişti. Üzerinde durmadım, çünkü Naipaul'un hiçbir kitabını okumamıştım; ne yapıp ettiğini merak etmediğim için günlerdir tartışılan sözlerinden ve görüşlerinden de haberdar değildim. Hilmi Yavuz'un yazılarını okuyunca -daha önce yazdıklarını nasılsa kaçırmışım- doğrusu canım çok sıkıldı. Ne yapmalıyım?

Gürültü çıkararak gündemde kalmaya çalışan yazarlardan değilim; gazete köşelerinde ve ekranlarda tartışmaktan, hele hele ona buna sataşarak kendimden bahsettirmekten hiç hazzetmem. Benim kendi gündemim ve meselelerim vardır; yani kendi işime bakarım. Niyetim, açıkça söylüyorum, Naipaul'u sessizce protesto etmek, yani toplantıya gitmemektir. Çünkü Hilmi Bey tarafından nakledilen sözleri hazmedilecek cinsten değildi.

Öte yandan iyi niyetlerinden asla şüphe etmediğim 2010 Ajansı yetkililerini linç etmek isteyenlerin ateşine odun taşımak ve hiç okumadığım bir yazarı başkaları tarafından nakledilen sözleriyle mahkûm etmiş olmak endişesini de taşıyordum. Naipaul, tartışılan cümleleri hangi bağlamda yazmıştı? Eğer bize nakledildiği anlamda yazmışsa, hâlâ aynı görüşte miydi? Hiçbirini cevaplandırarak durumda olmadığım bu soruları toplantıya katılarak kendisine sormak da bir yoldu. Ama buna imkân ve fırsat bulabilir miydim? Sanmıyorum. Farz edelim ki, bir fırsat yakaladım ve sordum; adam aynı görüşte olduğunu -daha da ileri giderek- söylese n'olacaktı? "Biz sizin bildiğiniz Müslümanlardan değiliz" mi diyecektim?

Kötü bir vaziyetti, ve evet, katılmayacaktım. Doğrusu, meselenin bu kadar büyütüleceğini, manşetlere taşınacağını da tahmin etmiyordum. Sonunda -ismim Avrupa Yazarlar Parlamentosu'na Türkiye'den katılacak yazarlar arasında geçtiği için- Yeni Şafak gazetesi tarafından arandım. Kararımı ve gerekçelerini beni arayan arkadaşına açıkladım; fakat telefonla yapılan görüşmeler sırasında alınan notların yazıya geçirilirken nasıl kılık değiştirdiğini çok iyi bildiğim için görüşlerimi kısaca yazarak göndereceğimi söyledim. Ertesi gün, benimle konuşan arkadaşın telefon konuşmasından kendince çıkardığı sonuç yayımlandı. Benim gönderdiğim açıklama şöyleydi:

"Avrupa Yazarlar Parlamentosu'na davet edildiğimde V.S. Naipaul'un ismi zikredilmemişti. Naipaul okuduğum, takip ettiğim bir yazar olmadığı için hakkında fazla bir bilgim yok. İslâm dünyası ve Müslümanlar hakkında olumsuz fikirlerinden az çok haberdardım, fakat Hilmi Yavuz'un yazdığı kadarını bilmiyordum. Elbette Naipaul'un fikrini istediği zaman, istediği yerde, istediği şekilde ifade etme hakkı ve hürriyeti vardır. Benim de asla benimsemediğim bu fikirlere itiraz ve sahibini protesto hakkım var. Bu sebeple ismim listelerde zikredilmiş olmakla beraber toplantıya katılmayı düşünmüyorum."

İsmim protestocu yazarlar arasında zikredilince telefonum çalmaya başladı; Naipaul'un ortalığa saçılan fikirleri yüzünden incinen ve öfkelenen dostlarım "ilkeli" duruşumdan dolayı tebrik ediyorlardı. Televizyon kanalları tarafından da herhalde ekranlarda dövüştürebilecek bir horoz olarak görüldüğüm için aranıyordum. Hâsılı, telefonum iki gündür susmak bilmiyor. "Bîzârem ez û v'ez ân suhan bîzârem."

Naipaul, ismi üç dört gündür Türk medyasında en çok zikredilen yazar olduğunu biliyorsa ne düşünüyor acaba? Belki de kitaplarının Türkiye'de satışının yükseleceğini düşünerek seviniyor, kıs kıs gülüyordur. Son haberler, nazikçe uyarıldığı için Avrupa Yazarlar Parlamentosu Toplantısı'na katılmaktan vazgeçtiği yolunda. Menajerleri vb. herhalde Türkiye'de olup bitenleri enine boyuna anlatmışlardır. Sahi, Sir Vidia bu kadar konuşulmayı hak ediyor mu?

NOT: Dün 24 Kasım Öğretmenler Günü'ydü. Eski bir öğretmen olarak üzerimde emeği bulunan bütün öğretmenlerimi hayırla, hayatta olmayanları rahmetle yâd ediyor, aziz meslektaşlarımı saygıyla selamlıyorum.
b.ayvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Bilim ve Yanılgı'nın düşündürdükleri

Beşir Ayvazoğlu 2010.12.02

Eskiden "sütun yazarı" denilen yazar takımına ne zamandan beri "köşe yazarı" denildiğini bilmiyorum. Her gün bir gazetede büyükçe bir köşeyi birbiriyle alâkasız konulardan söz ederek doldurmak, yani "köşe yazmak" her babayığidin harcı değildir.

Bu yüzden olmalı, son yıllarda köşelerini kısa kısa cümlelerle yazılmış, alelacele çırpıştırıldığı izlenimi veren yazılarla dolduran yazarlar çoğaldı. Hemen her cümlemin, hatta bazen tek tek kelimelerin bağımsız birer paragraf teşkil ettiği üslûpsuz yazılar... İyi bir yazıda cümleler arasında sımsıkı bir ilişki bulunması gerekirmiş; kendisinden önceki cümlemin zaruri sonucu olmayan cümle fazlalık teşkil edermiş, umurlarında bile değil.

Birbiri ardınca sıralansa köşenin yarısını doldurmayacak bir yazıyı bütün köşeyi işgal edecek şekilde şişirenlerin gerekçeleri: Kolay okunmak... İnsanların uzun yazıları okumaya ayıracak vakitleri yok; boş vakitleri varsa bile onu okumaya değil, daha yararlı (!) işlere ayırırlar. Okuyucularınızı ürkütmek istemiyorsanız, kısa, gevşek, anlamak için gayret gerektirmeyen, günlük sohbetlerde rahatça kullanılabilecek kabak çekirdeği lezzetinde yazılar yazmalısınız! Ha, dedikodu iyidir! Birileri hakkında isim zikrederek olumsuz şeyler yazarsanız daha çok okunur, başka köşelerde daha çok anılırsınız! Kafanızı takmayın, kimsenin sizden fikir mikir, üslûp müslûp beklediği yok!

Bu tarzda doldurulan "köşe"lerin sahiplerine yazar demek doğru mu, bilmiyorum. Köşesi elinden alındığında yok oluveren bir yazar, onca yıl boşuna kalem oynatmış demektir. Esasen bir yazar, sadece kendisine tahsis edilen köşeyi doldurmakla yetiniyorsa, uzun soluklu metinler yazması ve yazılı basın dışında var olması imkânsız denecek kadar zordur. Uzun yazmayı deneyenlerin yazdıkları da uzun köşe yazısı olmaktan öteye geçemez.

Belki tuhaf bulacaksınız, bunları bir köşe yazarının, Taha Akyol'un Bilim ve Yanılgı adlı kitabını okurken düşündüm. Bildiğim kadarıyla, Taha Bey, otuz küsur yıldır köşe yazarlığı yapıyor, fakat derinliğine okumayı ve fikirlerini kitap çapında metinlerle de açıklamayı hiç ihmal etmedi. Kitaplarından hemen aklıma gelenleri isim olarak zikretmek isterim: Azerbaycan Sovyetler ve Ötesi, Tarihten Geleceğe, Politikada Şiddet, Leninsiz Komünizm, Hayat Yolunda, Modernleşme Sürecinde Türban, Hariciler ve Hizbullah: İslâm Topluluklarında Terörizmin Sosyal Kökleri, Ama Hangi Atatürk, Osmanlı'da ve İran'da Mezhep ve Devlet... Bu kitapların isimleri bile, Taha Akyol'un "beyni zonk zonk zonklayan" bir aydın olduğunu, öteden beri Türkiye'nin en önemli ve hayati meseleleri üzerinde ciddiyetle kafa yorup fikir ürettiğini göstermiyor mu?

Son zamanlarda Taha Akyol da rahat okunmak için yaygın köşe yazısı tarzına meyletmiş görünse de, yazılarını sağlam bir zemin üzerine bina ettiğini, başka bir ifadeyle, her yazısının hazmedilmiş bir tarih, ekonomi, sosyoloji ve siyaset bilimi kültürüne ve sağlam bir dünya görüşüne dayandığını rahatlıkla söyleyebilirim.

Açıkçası, Taha Akyol, köşesi elinden alınca yok oluverecek yazarlardan değil. Herhangi bir gazetede yazmadan da etkili olabilecek bir fikir adamı... Bilim ve Yanılgı'da da öteden beri dert edindiği bazı meseleleri enine boyuna didiklemiş ve zihnini kurcalayan onlarca soruya cevap aramış. Bilimler İslâm dünyasında nasıl

gelişti ve nasıl söndü? Bilim devrimi niçin Avrupa'da gerçekleşti? "Bilimsel düşünce" nedir? Komplo teorileri niçin cazip ve niçin yanlıştır? Dünyada bilim üretiminin neresindeyiz? Asya yeniden yükselişe mi geçiyor? Batı'nın hegemonyası sona erdi mi? Yirmi birinci yüzyılda Türkiye Avrupa'ya mı yönelmeli, Asya'ya mı?

İlk baskısı on üç yıl önce yapılan Bilim ve Yanılgı'yı, dünyayı temelinden sarsan ve büyük bir eksen kaymasıyla sonuçlanacak gibi görünen gelişmelerin ışığında yeniden kaleme alan Taha Akyol'un temel düşüncesi kısaca şu: "Geçmişte 'büyük tarih'in yol haritasını önce Akdeniz ticareti çizmişti, bu temelde İslâm medeniyeti yükselmişti. Sonra, XV. yüzyıldan itibaren 'bütün tarih' yol haritasında okyanus ticareti, bilim devrimi ve sanayi devrimi yer aldı, Avrupa yükselirken Asya düştü. XXI. yüzyılda ise ticaret, daha sofistike hale gelmiş piyasa ekonomisi, akıl almaz derecede çeşitlenmiş üretim, bilim ve teknolojiyle birlikte iki faktör daha 'büyük tarih'i yazıyor: Biri uluslararası ilişkilerin görülmedik derecede yoğunlaşması; kısacası, küreselleşme ve demokrasi..."

Taha Akyol, bu çetin meseleleri analiz ederken okuyucularını uzun ve zevkli bir yolculuğa çıkararak "büyük tarihin dinamikleri"yle tanıştırıyor. Kitabın daha ilk sayfalarında ufkunuzun genişlemeye başladığını, her fikrine katılmasanız bile zihninizin açıldığını, sıradan bir köşe yazarıyla değil, derinlikli bir tefekkür adamıyla karşı karşıya olduğunuzu anlıyorsunuz.

Bilim ve Yanılgı, Taha Akyol'un diğer kitapları gibi dikkatle okunup tartışılmaya değer bir kitap. Bütün okuyucularıma tavsiye ediyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Süleymaniye, Fossati, restorasyon vb.

Beşir Ayvazoğlu 2010.12.09

Genç bir mimar kardeşimiz, gazetemizin "Yorum" sayfasında yayımlanan "Süleymaniye'nin Restorasyonu Hakkında" başlıklı yazısında, bu restorasyon sırasında kubbe tezyinatında yapılan uygulamayı eleştirdiğim yazılardaki fikre itiraz ederek Fossati Efendi'yi canla başla savunmuş.

O günlerde seyahatte olduğum için fark etmediğim bu değerli yazıya birkaç gün öncesine kadar kimse dikkatimi çekmedi. Cevabımın bu sebeple geciktiğini öncelikle belirtmek isterim.

Polemikten hiç hazzetmediğimi, bana haftada bir açılan bu köşeyi ona buna cevap yetiştirerek harcamak istemediğimi okuyucularım çok iyi bilirler. Genç mimar kardeşimin fikirlerini ciddiye almasam bu cevabı yazmazdım. Aslında buna cevap da denemez; farz ediniz ki kendi fikirlerime açıklık getiriyorum.

Restorasyon konusunda, bu işlerle az çok ilgilenen herkesin bildiği kriterleri hatırlatan mimar dostumuz ders verir gibi "Bir kere Süleymaniye'deki 19. yy. onarımının Gaspere Fossati tarafından yapıldığı bir söylentiden ibarettir" diyor. Bu restorasyonun Fossati tarafından yapıldığını Mimar Sinan adlı kitabında Prof. Dr. Aptullah Kuran yazmış; bildiğim kadarıyla buna bugüne kadar kimse de itiraz etmemiş. Kaldı ki, ister Fossati yapmış olsun, ister başkası; yanlıştır, yanlıştır!

Her alanda olduğu gibi, restorasyonda da Avrupa merkezli düşünenler, Avrupa şehirleri ve bu şehirlerdeki tarihî eserler göz önüne alınarak belirlenen kriterlerin Türkiye için de geçerli ve doğru olduğunu peşinen kabul ediyorlar. Belki doğrudur; ama bu kriterleri tartışmadan kabul ve "evrensel" hakikatlermiş gibi savunmak yanlıştır! Herhangi bir Avrupa ülkesinde, herhangi bir tarihî eser, Osmanlı mimarı filanca ağaya emanet edilmiş olsaydı, o da mesela bir Rönesans devri eserinde bir tabloyu kapatıp kubbeyi Karamemi üslûbunda tezyin etseydi -hele hele bu yaygın bir uygulama olsaydı- aynı restorasyon kriterleri belirlenir miydi?

Tarihî eser, korumacılık ve restorasyon kavramları elbette modern kavramlardır; mimar dostumuz bu gerçeğe işaret ettikten sonra, modern devirlerde yapılan tahribatı mazur göstermek için Kanuni'nin Süleymaniye'ye yer açmak amacıyla Eski Saray arazisindeki binaları yıktırdığından ve 1766 depreminde yıkılan Fatih Camii'nin yerine III. Mustafa'nın eskisinden farklı bir cami yaptırdığından söz ediyor. Peki, Kanuni'nin Eski Saray'a ait arazileri yıktırmasıyla mesela Sultan Abdülaziz'in demiryolu geçirmek için Yeni Saray'a ait kasırları, köşkleri yıktırması veya Şehremini Cemil Paşa'nın Haseki Hamamı'nı, Sur-ı Sultani'yi vb. yıktırmaya kalkışması aynı şey mi?

Atalarımız yangınlardan ve depremlerden sonra da yıkılan şehirlerini aynen inşa etmez, aynı üslûp ve ruhta yeniden kurarlardı. Fakat Avrupalılar, İkinci Dünya Harbi'nde bombalanarak yerle bir edilen şehirlerini savaştan önce nasılsa aynen öyle inşa ettiler.

Tarihimizin belli bir döneminden itibaren aydınlar ve yöneticiler, içinden geldikleri medeniyetin değerlerinden derin bir şüpheye düşmüş, neredeyse ecdadın bütün yaptıklarını yıkmaya kalkışmışlardır. Bir çırpıda yüzlerce örnek zikredilebilir. Bırakın yabancı uzmanları; Namık İsmail ile Çallı İbrahim'in Sultanahmet Camii'nin sanat galerisi yapılmasını, ancak ışık yetersiz olduğu için kubbesinde büyük pencereler açılmasını istedikleri bilinen bir gerçektir. Bu çılgın projeyi Mimar Kemaleddin Bey'in önlediğini, bizzat şahit olan Cemal Reşit Rey bir yazısında anlatmıştı. İsteyene bu yazının künyesini bildirebilirim.

İmdi, Sultanahmet Camii'nin kubbesinde iki ressamın istediği pencereler açılmış olsaydı, bugün, dönem ilavesidir diye dokunamayacak mıydık? Ayasofya'daki dönem ilaveleri ortadan kaldırılırken niçin kimse ses çıkarmadı? Ayasofya'yı şimdi Yunanlılara teslim edin, bakalım ortada kriter mriter kalacak mı?

Biz farklı bir tarihî macera yaşadık ve Avrupa'da benzeri görülmemiş bir cinnet geçirdik! Adamlar, "Aa, Fossati Efendi, Rusyalı için ne güzel elçilik binası yapmışsın! Gel bize de bir şeyler yap!" diyen, İstanbul'u Mellinglere, Moltkelere, Fossatilere, Prostlara emanet edenlerin yanlış işleri muhafaza edilecekse, sadece ibret için muhafaza edilmelidir, doğru olduğu için değil!

Değerli mimar kardeşim benim fikirlerimi yanlış bulabilir; kendisinden ricam, bir gece başını yastığa koyduğunda, Türk mimarlarının, restoratörlerin vb. Avrupalı meslektaşlarıncı belirlenen kriterlere hangi katkıda bulunduklarını düşünsün. Bakalım bulabilecek mi? Düne kadar yöneticileri "İmarcılıkta bizi bile geçtiniz!" diyerek kışkırtanlar da onlardı. İstanbul'u yaksınlar diye...

Anlamadığım hususa gelince: Bir Türk mimar, Fossati'yi savunmak için Yahya Kemal'i nasıl öne sürebilir? Ben de diyebilirim ki, Yahya Kemal'in Süleymaniye'de yaşadığı mehabetli bayram sabahını ve gönül aydınlığını Fossati Efendi'nin tezyinatı gölgeleyemezdi; çünkü camiye dolduran ecdad ruhları kubbeyi manevi bir tezyinatla donatmıştı.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Midhat Cemal'in Namık Kemal'i

Beşir Ayvazoğlu 2010.12.16

Midhat Cemal Kuntay, bir gün, üzerinde çalıştığı biyografilerden biri için belge ve bilgi almak üzere devrin ünlü kitap kurtlarından İhsan Sungu'yu ziyaret eder.

Muhteşem kütüphanesi dillere destan olan Maarif Vekâleti Müsteşarı, kitapları büyük bir heyecanla gözden geçiren dostuna bir ara bir Lehçe-i Osmanî uzatır. Aslında her kütüphanede bulunabilecek bu kitabı bir kitap

kurdunun nazarında farklı kılan, yazarı Ahmet Vefik Paşa tarafından Fransızca kelimelerin küçük kâğıtlara yazılarak lügatteki karşılıklarının yanına yapıştırılmış olmasıdır. Adeta kendinden geçen Midhat Cemal'in yüzünde nasıl bir kıskançlık ifadesi belirmiştir ki, İhsan Sungu, "Kabul ederseniz takdim edeyim!" demek mecburiyetinde kalır.

Midhat Cemal -çok utanmıştır- o günden sonra kitap merakının bibliyomanlık noktasına varmaması için kendisini dizginlediğini söylese de, kitaplarla dostluğu ömrünün sonuna kadar sürmüş, ölümünden sonra varislerinin Sahhaflar'da haraç mezat sattıracağı zengin ve seçkin bir kütüphane kurmuştu. Bu kütüphanenin aynı zamanda biyografilerini yazarken kullandığı kitapları ve belgeleri ihtiva ettiği düşünülürse ne kadar önemli bir zenginliğin yok edildiğini anlamak kolaylaşır.

Midhat Cemal, bizde modern biyografinin ilk büyük temsilcisidir. Son zamanlarda değişik yayınevleri tarafından yeni baskıları yapılan Mehmed Âkif biyografisi, gerek kurgusu, gerekse üslûbuyla daha önce yazılmış biyografilerin hiçbirine benzemez; şairin hayatı, yaşadığı çağın şartları içinde çevresini de kuşatacak şekilde ustalıkla anlatılırken, büyük bir sanatkâr ve ahlâk adamı olarak ruh dünyasına da derinliğine nüfuz edilir.

Mehmed Âkif biyografisinde daha ziyade şahsî bilgi ve gözlemlerine dayanan Midhat Cemal, bunun ardından hazırlıklarına başladığı Namık Kemal biyografisini bütünüyle belgelere dayanarak yazmaya karar verir; kendi ifadesiyle "vesikaların Namık Kemal'i"ni yazacaktır. Bunun için "vatan şairi"nin hayattaki bütün akrabalarına ve arkadaşlarına müracaat ederek belge toplamaya ve çalışmaya başlar. "Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında" alt başlığını taşıyan Namık Kemal biyografisinin altı yüz küsur sayfalık ilk cildi Maarif Vekâleti tarafından 1944 yılında yayımlanır. Eserde her ne kadar belgeler konuşturulmuşsa da, üslûp, kuru bir akademisyen üslûbu değil, Üç İstanbul gibi çok önemli bir romana imza atmış bir edebiyat adamının şiirin de imbiğinden geçmiş, başkasının asla kullanamayacağı renkli ve çok hususi üslûbudur.

Midhat Cemal'in bu arada, muhtemelen Namık Kemal biyografisi üzerinde çalışırken topladığı belge ve bilgilerden hareketle Sarıklı İhtilalci Ali Suavi'yi yazdığını unutmamak gerekir. Bu eser, Namık Kemal'in mütemmimi olarak görülebilir.

Namık Kemal'in 1857 yılında Sofya'dan İstanbul'a gelişiyle 1870 yılında Paris'ten dönüşü arasındaki on üç yıllık dönemi kapsayan birinci cildi, 1949 yılında yayımlanan ikinci cildin birinci kısmı takip eder. Bu cilt, Avrupa'dan dönen Namık Kemal'in İbret gazetesi macerası, Gelibolu mutasarrıflığı, önce Rodos'a, daha sonra Magosa'ya sürülmesi ve hapis hayatı anlatıldıktan sonra, V. Murad'ın tahta çıkması üzerine İstanbul'a dönüşüyle son bulur. İkinci cildin ikinci kısmı tam yedi yıl sonra, yani Midhat Cemal'in öldüğü yıl (1956) yayımlanabilecektir. V. Murad'ın kısa saltanatı, II. Abdülhamid dönemi, bu dönemde yapılan Kanun-ı Esasi hazırlıkları, yorucu bir çalışmanın ardından gelen hapis hayatı, Midilli sürgünlüğü ve mutasarrıflığı, ardından Rodos...

Midhat Cemal, ikinci cildin ikinci kısmını görebilmiş midir, bilmiyorum. Bu arada Tevfik Fikret ve Sadullah Paşa biyografilerini yazmak için ciddi hazırlıklar yaptığına göre, gecikme kendisinden değil, 1950 seçimlerinden sonra el değiştiren Maarif Vekâleti'nden kaynaklanıyor olmalıdır.

Evet, basımı tam on dört yılda tamamlanan ve hâlâ değerini koruyan bu muhteşem biyografide, sadece Namık Kemal değil, yakın çevresi de anlatılmaktadır. Ziya Paşa'dan Ali Suavi'ye, Ebüzziya Tevfik'e kadar Tanzimat devrinin fikrî ve edebî dünyasına damgasını vurmuş bütün aydınlarla tanışır, kendinizi İmparatorluğun "en uzun yüzyıl"ında Yeni Osmanlılar'ın arasında hissedersiniz. Bir yığın belge ve fotoğraf cabası...

Aşağı yukarı yarım asır önce tükenen Namık Kemal biyografisi, kitap kurtlarının sahip olmak için can attıkları, yana yakıla aradıkları, uzun zamandır kitap müzayedelerine bile düşmeyen bir eserdir. Kütüphanesinde bu eseri

gördüğüm arkadaşlar, benim de gözlerimde, İhsan Sungu'nun kütüphanesinde Lehçe-i Osmanî'yi incelerken Midhat Cemal'in gözlerinde beliren kıskançlık parıltılarının bir benzerini fark etmiş olabilirler.

Orijinaline maalesef sahip olamadığım için fotokopisini edindiğim Namık Kemal biyografisinin kısa bir süre önce Türkiye İş Bankası Yayınları tarafından tıpkıbasımının yapıldığını biliyor muydunuz? Editörlüğünü "mecanin-i kütüb" âleminde çok iyi bilinen bir isim olan Erol Şadi Erdiç'in üstlendiği bu mühim eserin tertemiz bir baskısına artık isteyen herkes sahip olabilecek. Benden duyurması...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Musikimizin hülâsası

Beşir Ayvazoğlu 2010.12.23

EMI Müzik Türkiye tarafından yayınlanan on CD'lik "Klasik Türk Musikisi" setini incelerken, 1985 yılı sonlarında dinlemeye başladığım İstanbul Devlet Klasik Türk Müziği Korosu'nun Pazar konserlerini hatırlayarak tatlı bir nostalji yaşadım.

Dinlediğim ilk konser hakkındaki izlenimlerimi Tercüman'da yazmış ve yanlış hatırlamıyorsam, yazının çıktığı gün Nevzad Bey tarafından telefonla aranarak bir sonraki konsere davet edilmiştim. Davetiyem, girişte hazır olacaktı.

Siretler ve Suretler adlı kitabıma baktım; Nevzad Atlı portresini tam on dört yıl önce yazmışım; Aksiyon dergisinin 28 Aralık 1996 tarihli sayısında yayımlanmış. Daha çok, üstadın Türk musikisi için verdiği mücadeleden söz ettiğim bu portre şöyle başlıyor:

"Telefonunuz çalar, açarsınız, yumuşak bir ses: 'Aziz kardeşim, bu hafta Dede'nin Ferahfezâ Âyini'ni icra edeceğiz. Eğer vaktiniz varsa bekliyorum!' Bu nazik daveti iki eliniz kanda bile olsa reddedemezsiniz; çünkü arayan Nevzad Atlı Bey'dir. Bütün haftanın yorgunluğu üzerinizde olduğu için pazar sabahı kalkıp konsere gitmek önce zor gelir; fakat gidersiniz. Taksim Atatürk Kültür Merkezi girişinde davetiyeniz hazırdır. Klasik musikimizin nefis örneklerini şaşırtıcı bir disiplinle ve kusursuz bir biçimde icra eden İstanbul Devlet Klasik Türk Müziği Korosu'nu dinlerken evde tembel tembel oturup televizyon seyretmekten kurtulduğunuz için sevinirsiniz."

Dr. Nevzad Atlı yönetimindeki İstanbul Devlet Klasik Türk Müziği Korosu, uzunca bir süredir kapalı olan ve ne zaman yenilenip açılacağını kimsenin bilmediği Atatürk Kültür Merkezi Konser Salonu'nda her pazar saat 11.30'da musikimizin tutkunlarını buluştururdu. Nevzad Bey döneminde zamanla hatırı sayılır bir Türk musikisi sosyetesı oluşmuştu; ilk beş-on sırada oturanlar birbirlerini ismen değilse bile sima olarak mutlaka tanır ve zarif baş hareketleriyle selamlaşırlardı. Ön sıralarda herkesin tanıdığı isimler otururdu. Mesela merhum Prof. Dr. Ayhan Songar, konserin başlamasına beş on dakika kala, birinci sıranın ortalarında yerini alır, yanından hiç eksik etmediği fotoğraf makinesini ve kamerasını hazırlamaya başlardı. Müdavimlerden Abdülkadir Karahan, Oktay Aslanapa, Muharrem Ergin, Necmettin Hacıeminoğlu ve Sulhi Dönmezer gibi hocalarla Ahmet Kabaklı, Ergun Göze ve Mustafa Necati Sepetçioğlu gibi yazarları hatırlıyorum. Mehmet Barlas da zaman zaman en ön sırada görünen tanınmış isimlerdendi. Ayakta durabildikleri sürece hiçbir konseri kaçırmayan ve her yıl birer ikişer eksilen bu müdavimler Pazar konserlerinin olmazsa olmaz simalarıydı ve her konserde bütün gözler mutlaka onları arardı.

Nevzad Bey, ilgilendiği ve hemen her konsere bizzat davet ettiği dinleyicileri zaman içinde ön sıralara doğru çekerdi. Ben son yıllarda ikinci sıraya kadar terfi etmiştim.

Konserlerin sonunda coşkun alkışlarla birkaç defa sahneye davet edilerek bis yapmak zorunda bırakılan Nevzat Bey'in yüzündeki belli belirsiz tebessüm ve dinleyicilerini selâmlarken mavi gözlerinde yanıp sönen ışıltılar, Türk musikisine itibarının iade edilmesi için verdiği bir ömürlük mücadelenin gururunu ifade ederdi. En azından bana öyle gelirdi.

İlk konserini 1975 yılında Batı müziği çevrelerinin şiddetli muhalefetine rağmen Cumhurbaşkanlığı Konser Salonu'nda veren Koro, kurulduğu tarihten itibaren musikimizin başta Mevlevi Ayinleri olmak üzere en önemli eserlerini büyük bir titizlikle icra ederek muazzam bir repertuar oluşturmuştur. EMI Müzik Türkiye tarafından yayınlanan on CD, bu repertuardan dikkatle yapılmış bir seçmeyi ihtiva ediyor. Abdülkadir Meragî'den İtrî'ye, Hafız Post'tan Dede Efendi'ye, Gazi Giray Han'dan III. Selim'e, Dilhayat Kalfa'dan Hacı Ârif Bey'e, Şevki Bey'den Rahmi Bey'e, kırk bir büyük bestekârdan 122 seçkin eserin yer aldığı bu CD'ler, aynı zamanda musiki tarihimizin bir hûlasası olarak görülebilir.

İstanbul Devlet Klasik Türk Müziği Korusu, Nevzat Bey emekli olduktan sonra talebeleri tarafından aynı heyecanla yönetildi ve aynı titizlikle musikimizi icra etmeye devam etti. Önce Ender Ergün, ardından Fatih Salgar... Ancak Atatürk Kültür Merkezi uzunca bir süredir derin bir sessizliğe gömülmüş haldedir. Koro, konserlerini Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda sürdürmeye çalışıyor.

Nevzat Bey'e gelince... Elbette musikiyi bırakmış değil. Büyük birikimini İTÜ Türk Müziği Konservatuvarı'nda geleceğin sazende ve hanendelerine aktarmaya devam ediyor. Çeşitli toplantılarda kendisiyle zaman zaman karşılaşıyoruz; hâlâ dinç ve heyecanlı... Başta Devlet Sanatçılığı olmak üzere çok sayıda ödüle lâyık görülen Nevzat Bey için -bana sorarsanız- en büyük ödül, Ergun Balcı tarafından yazılan ve Kubbealtı Neşriyatı tarafından yayımlanan biyografidir: Nevzat Atlığ: Musikimizle Övünmemiz İçin (2004).

Okuyucularıma hem on CD'lik Klasik Türk Müziği setini, hem de Ergun Balcı'nın kitabını hararetle tavsiye ediyor, Nevzat Atlığ hocamıza uzun ve sağlıklı bir ömür diliyorum. b.ayvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Batı müziği aslında bizim miydi?

Beşir Ayvazoğlu 2010.12.30

Bu yılın başlarında, Birinci Milli Mimari akımının en önemli temsilcileri olan Kemaleddin, Vedad ve Arif Hikmet Beylerin Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara'da yaşadıkları sıkıntılardan söz etmiş, hatta yaptıkları işlerin karşılığını alamadıklarını kendi ifadelerine dayanarak anlatmış, Vedat (Tek) Bey'in devletten alacaklarını el yazısıyla yazdığı uzun listeyi merak edenlere de Prof. Dr. Afife Batur'un M. Vedad Tek. Kimliğinin İzinde Bir Mimar (2003) adlı kitabını tavsiye etmiştim.

Bu yazıda Vedad Bey'den değil, annesi Leyla Saz'dan söz etmek istiyorum. Doğumunun 160. yılı dolayısıyla geçen hafta Fatih Ali Emiri Kültür Merkezi'nde İstanbul Solistleri tarafından düzenlenen bir konserle anılan Leyla Hanım'ın ortalamanın üstünde bir şair, fakat kudretli bir bestekâr olduğunu söyleyebilirim.

Leyla Saz, dört padişah sünnet etmiş olan bir hekimin, Hekim İsmail Paşa'nın kızıdır. Çok küçük yaşta ablası Fatma'yla birlikte Sultan Abdülmecid'in dördüncü kızı Münire Sultan'a nedime olarak verilir ve on bir yaşına kadar Dolmabahçe Sarayı'nda sultanlarla birlikte eğitim görür. Saray'la daha sonra da irtibatı devam eden Leyla Hanım'ın Vakıf ve İleri gazetelerinde "Harem ve Saray Âdât-ı Kadîmesi" başlığıyla tefrika edilen harem hatıraları, aslında bir kapalı kutu olan Harem hakkında doğru bilgiler verdiği için çok önemlidir.

Sarayda piyano öğrenen ve galiba musiki tarihimizin ilk 'alaturka' piyanisti olan Leyla Saz, Asdik Ağa ve Medeni Aziz Efendi'den ders almış ve yüz civarında eser bestelemişti. "Saz" soyadı bu musikiye bağlılığını ifade etmektedir. Daha da önemlisi, Türk musikisinin radyolarda yasaklandığı ve devrin basını tarafından adeta düşman ilan edildiği 1934 yılında, Yedigün dergisinde yayımlanan bir röportajda söyledikleridir:

"Alaturka musiki, yani şark musikisi başlı başına bir âlemdir. Bu âlemi söndürmemelidir. Varsın o da âsâr-ı atîka gibi tetkik edilsin. Fakat büsbütün terk edilmesin."

O günlerde hemen hiçbir aydının dik duramadığı düşünülecek olursa, cesur bir kadın olduğu anlaşılan Leyla Saz'ın bu sözlerinin önemi daha iyi anlaşılır. Hayatını eski musikiye vakfetmiş önemli bir bestekâr olan Udî Ali Rifat (Çağatay) Bey bile yasağı meşrulaştırmanın yolunu bulmuştu: Batı müziği aslında Batılıların değil, biz Türklerindi.

Akşam gazetesinin 8 Teşrinisani 1934 tarihli nüshasında "Reisicumhur hazretleri Meclis'in açıldığı gün irat ettikleri nutuklarında Türk musikisinin yüz ağartacak derecede olmadığından bahis buyurmuşlar ve garp tekniğine uygun eserler vücuda getirilmesi lüzumuna işaret etmişlerdi" cümlesiyle başlayan "Garp Musikisinin Esası Eski Türk musikisidir" başlıklı haberde Ali Rifat Bey'in şu sözleri naklediliyordu:

"Yapacağımız musiki inkılâbı fevkalade mühimdir. Bu inkılâbın ehemmiyetini anlamak için evvela musikimizin tarihine bir göz atmamız katiyyen lâzımdır. Türk Tarihinin Ana Hatları eserinin musiki kısmını yazan heyet meyanında bulunuyorum. Bu münasebetle kütüphanemdeki birçok musiki tarihlerini ve müzelerdeki musiki abidelerine ait eserleri uzun uzun tetkik ediyorum. Bu tetkikatım esnasında gayet mühim bir nokta nazar-ı dikkatimi celbetti. Müzelerdeki Hitit abidelerinde kabartma insan şekillerinin ellerinde bulunan çifte flütlerde 12 kromatik perde gördüm. Bu 12 kromatik perde, bugünkü medeniyet musikisinin esasını teşkil eden yedi gamın Orta Asya'dan hicret etmiş Hititlerin musikisinde mevcut olduğunu isbat etmektedir. Bu vesikalar çok mühim ve birer tarihî kıymeti haizdir. Bugünkü Avrupa musikisi değil, hatta Avrupa medeniyeti bile ortada mevcut değilken Hititlerin Heptatonik gamları bilmeleri ve çalgılarına koymaları muasır Avrupa musikisinin ilk temel taşının Orta Asya'da atıldığını isbat eder. Türkler yalnız Heptatonik gamın mucidi olmakla kalmamışlar, musiki ilim ve sanatına büyük hizmetler etmişlerdir. Müzelerdeki Hitit eserleri elimizde birer mermer senettir. Bu mermer senetlerle Türklerin musiki ilminin vazıı olduklarını göğsümüzü gere gere iddia edebiliriz."

Uzun bir ömür süren Leyla Saz, Ali Rifat Bey'in bu beyanatını okumuş muydu, okumuşsa ne düşünmüştü, bilmiyoruz. Ama ömrünün sonuna kadar piyano çaldığından ve "alaturka" şarkılar bestelediğinden emin olabilirsiniz. 23 Aralık Perşembe akşamı Ali Emiri Kültür Merkezi'nde İstanbul Solistleri'nin seslendirdiği eserlerin her biri bir harikaydı. Bu arada bazı kaynaklarda Leyla Hanım'a ait olduğu iddia edilen Hicazkâr makamındaki meşhur "Mâni oluyor hâlimi takrîre hicâbım" güfteli şarkının Tatyos Efendi'ye ait olduğunu, ancak Nigâr Hanım'ın bu şiirini onun da Tatyos'a nazire olarak başka bir makamdan bestelediğini öğrendim.

Yeni yılın bütün dünyaya barış ve huzur getirmesini diliyorum.

NOT. "Harem ve Saray Âdât-ı Kadîmesi", Sadi Borak tarafından sadeleştirilerek Haremin İçyüzü (1974) adıyla yayımlandı. Başka bir neşri de Anılar: 19 Yüzyılda Saray Haremi (2000) adını taşır. Bu hatıraların diline dokunulmadan yeniden yayımlanmasında fayda vardır. b.ayvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Karikatürkiye

Türk karikatüründen söz edildiğinde akla ilk gelen isimlerden biri hiç şüphe yok ki Turgut Çeviker'dir. 1977 yılından beri karikatür tarihi üzerinde çalışan ve çok sayıda kitabın yanı sıra Gül-Diken adında aylık bir mizah dergisi de çıkaran Çeviker'in şu sıralarda kitapçı vitrinlerinde -basın tarihimize de önemli bir katkı sayılabilecek- yeni bir eseri yer alıyor: Karikatürkiye-Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi 1923-1928.

Bu üç ciltlik dev eserin birinci cildi "Tek Parti ve Demokrat Parti Dönemi (1923-1960)", ikinci cildi "27 Mayıs'tan Liberalizme (1960-1991)", üçüncü cildi ise "Merkezin Çöküşünden Muhafazakâr Demokrasiye (1991-2008)" başlıklarını taşıyor. "Karikatürün Serüveni" başlıklı sunuş yazısını Murat Belge'nin, dönem metinlerini de Ahmet Kuyaş'ın yazdığı Karikatürkiye, sadece demokrasi tarihimizin karikatürcüler tarafından nasıl yorumlandığını değil, Türk karikatürünün 1923'ten sonraki gelişme seyrini de bütün açıklığıyla gözler önüne seriyor.

Türk basınında karikatür ilk defa 1867'de yayın hayatına atılan ve aynı yıl Âli Paşa tarafından kapatılan İstanbul gazetesinde görüldü. Karikatürün ağırlıklı olarak kullanıldığı gazete ise, Türkçede ilk mizah gazetesi olarak kabul edilen Diyojen'dir. 1869 yılında Ermeni asıllı bir Osmanlı vatandaşı olan Teodor Kasap'ın çıkardığı bu gazetede Namık Kemal, Ebüzziya Tevfik ve Ahmed Midhat gibi önemli isimler de yazıyordu. Teodor Kasap, üç defa kapatılmış olmasına rağmen yüz seksen beş sayı çıkarmayı başardığı Diyojen büsbütün kapatılınca, yoluna Çingiraklı Tatar'la, o da kapatılınca Hayal'le devam etmiştir. Ne var ki Hayal'de yayımladığı "Matbuat kanun dairesinde serbesttir" altyazılı karikatür yüzünden üç yıl hapse mahkûm edilecek, kefaletle serbest kalınca da ülkeyi terk edecektir.

Mizah basını, her şeye rağmen, II. Abdülhamid'in saltanatının ilk yıllarına kadar Latife, Şafak, Tiyatro, Kahkaha, Meddah, Geveze ve Çaylak gazeteleriyle yoluna devam eder. "Çaylak" lâkabıyla tanınan Mehmed Tevfik Bey'in gazetesi Çaylak, Türkler tarafından çıkarılan ilk mizah gazetesidir ve halk katında büyük bir ilgi görmüştür. Bütün bu yayınlar 1877 yılında "Matbuat Nizamnamesi"yle yasaklanmak istenirse de Meclis-i Mebusan'a kabul ettirilemez. Ne var ki bir süre sonra Meclis'in kapatılması, mizah gazetelerinin de 1908'e kadar susmasına yol açmıştır.

Meşrutiyet'in ikinci defa ilânının hemen ardından her alanda olduğu gibi, mizahta da yaşanan patlama dikkat çekicidir. İki ay gibi kısa bir zaman diliminde otuzdan fazla mizahî gazete ve mecmua çıkar. Mizahın zaman zaman ölçüyü kaçırıp bir hayli hoyratlık da yaptığı bu kaotik ortamda bu gazetelerin çok azı dayanabilmiş, ayakta kalabilenler de İttihatçılar tarafından ciddi baskılara maruz kalmıştır. Mesela Türk mizahına ve karikatürüne yepyeni bir tarz ve hava getiren Cemil Cem'in çıkardığı Cem, eleştirilerinin dozunu biraz artırınca kısa aralıklarla üç defa kapatılmış, üçüncü kapatılışında yayın hayatını noktalamak zorunda kalmıştır. Eşek gazetesi de her kapatılışında ilk ismini hatırlatan başka bir isimle yeniden çıkmıştı: Kibar, Yûha, Ma'lûm...

Meşrutiyet'in ilk yıllarında yaşanan sevinç, heyecan ve boşalmanın bir benzeri de Cumhuriyet'in ilanından sonra yaşanır; ancak bu dönemin bir farkı vardır: Hemen bütün karikatüristler Türkiye'de büyük bir dönüşümü gerçekleştiren kadronun, yani Cumhuriyet'in seçkinlerinin yanında mevzilenir, karikatürü onlar için "methiye", içinden geldiğimiz dünyanın değerlerine ve bu değerleri temsil edenlere karşı da bir çeşit "hicviye" aracı olarak kullanırlar. Mesela din adamı hep kara sakallı, kazma dişli, göbekli, gözleri fıldır fıldır, elinde kocaman bir tesbih taşıyan ürkütücü bir tip şeklinde tasvir edilir. Murat Belge, bu durumu şöyle anlatıyor: "Bütün Batılılaşma sürecinde olduğu gibi, Batı'nın biçimlerini, kurallarını burada yeniden üretmek isteyen, bu amaçla bu sanatları öğrenenler, sırf bu işi yapmakla, süregiden Doğu/Batı, Eski/Yeni çakışmasında bir taraf konumuna gelmiş oluyorlardı. Bu dönemde incelediğimiz karikatürlerin hemen hepsinde böyle bir 'taraf olma' kararı gözlemleriz. Özellikle bu, günümüze kadar devam eden bir özellik olmuştur."

Karikatürkiye'nin sayfalarını karıştırırken, karikatüristlerin Tek Parti döneminden sonra da, halk iradesinin değil, her zaman sistemin yanında yer aldıkları görülüyor. Özellikle 27 Mayıs dönemi, Türk karikatürü için bir turnusol

kâğıdı vazifesi görmüştür. Kitaptaki örnekler, hemen bütün karikatürcülerin esas duruşa geçerek darbecilerin yanında yer aldıklarını ve yapılan bütün haksızlıkları yücelttiklerini gösteriyor. Bu karikatürlerde mizahtan ziyade bir taraftar edasıyla karşı tarafı aşağılama, itibarsızlaştırma çabası hâkimdir ve genellikle "ilerici/gerici", "ilerleme/irtica", "aydınlık/karanlık" gibi basit kalıplar kullanılmıştır.

1970'lerden sonra Türk karikatürünün az çok çeşitlendiği ve zekileştiği söylenebilirse de, henüz ana istikametinin değiştiğine dair sarıh bir işaret yok. Karikatürcülerin çoğu hâlâ kendi halkını düşman gibi görüyor, bu halkın iradesine tahammül edemeyen seçkinlerin sözcülüğünü yapıyorlar.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yine mi şu heykel meselesi?

Beşir Ayvazoğlu 2011.01.13

Televizyonlardaki tartışma programlarını seyrederken Türkiye'de hiçbir tartışmanın insanları bir yere götürmediğini, mesafe aldırmadığını düşünerek üzülüyorum. Sanki hep başladığımız yerdeyiz. Hatta bazen daha önceki seviyenin gerisine bile düşüyoruz.

Mesela şu heykel tartışması... Bu konuda o kadar çok yazdım ki, yeni bir şeyler yazmak artık hiç içimden gelmiyor. Bir tarafta sanatı adeta "din" yerine koyarak dokunulmazlaştıran, en ufak bir eleştiriye bile kutsallarına dokunulmuş gibi şiddetli tepki gösterenler, diğer tarafta çekildikleri tuzağın farkına varmayarak tasvir yasağı meselesine takılıp kalanlar...

Sayın başbakan, anladığım kadarıyla, Mehmet Aksoy'un Kars'ta kamu parasıyla yaptığı heykele dinî bir hassasiyetle değil -ülkemizde o kadar çok heykel var ki, böyle bir hassasiyet artık fazla bir anlam taşıyor- beğenmediği ve vermek istediği mesaj hususunda şüpheleri olduğu için "ucube" demiş. Bir başbakanın beğenip beğenmeme hürriyetine kimsenin bir diyeceği olamaz, fakat böyle konularda güvendiği danışmanlarıyla konuşup tartışmadan gelişigüzel fikir beyan edip edemeyeceği elbette tartışılabilir. Aklından hiç geçirmese bile, heykel hakkında söylediği bir sözün "tasvir" yani "resim ve heykel" yasağı çerçevesinde tartışılacağını sayın başbakanın bilmiyor olması düşünülemez.

Bir haber kanalında, tartışılan heykeli yapan sanatçının da katıldığı tartışma programında Mesut Uçakan'ı dinlerken hayretler içinde kaldım. Aziz dostum, yukarıda sözünü ettiğim tuzağa düşerek meseleyi tasvir yasağı çerçevesinde ele aldı ve Kur'an-ı Kerim'e dayanarak heykelin haram olduğunu söyledi. Bu konuyla ilgilenenler, Kur'an-ı Kerim'de tasvir yasağı anlamı çıkabilecek herhangi bir hüküm bulunmadığını, bu yasağın putperestliği önlemek amacıyla söylenmiş hadislere dayanılarak uygulandığını bilirler. Ayrıca tasvir ve suret kavramları, sadece heykeli değil, resmi de içine alır. Fotoğraf da resim olduğuna göre, tasvir kavramının içindedir. Sinema nedir? Hareketli fotoğraf... Peki Mesut Uçakan'ın mesleği nedir? Sinema yönetmenliği... Tasvir yasağı eğer eskiden olduğu gibi anlaşılırsa, müminlerin fotoğraftan sinemaya kadar bütün modern ifade imkânlarından uzak durması gerekecektir.

En iyisi, yine Mehmet Aksoy'un Kemer'de yaptığı heykel yüzünden üç yıl kadar önce çıkan tartışma sırasında bu köşede yazdıklarımı kısmen iktibas etmek:

Sadece Müslümanlıkta değil, bütün semavî dinlerde tasvir yasağı vardır; çünkü hepsi putperestlikle mücadele etmiştir. Üç büyük dinin de benimsediği İbrahim peygamberin bir 'putkırıcı' (ikonoklast) olduğunu unutmamak gerekir (...) Belki de en hafifi İslâm'ın koyduğu yasaktır. Kur'an-ı Kerim'de tasviri yasaklayan herhangi bir âyet bulunmadığı gibi, heykel ve resim anlamına gelen "temâsil" kelimesi de insanların tavırlarına göre değişik

anlamlarda kullanılmıştır. "Sizin tapmakta olduğunuz bu heykeller nedir?" âyetinde put anlamında kullanılan bu kelime, Hazreti Süleyman'ın emrindeki sanatkârlara kaleler, heykeller ve büyük havuzlar gibi çanaklar yaptırdığından söz edilen başka bir âyette tapınmak maksadıyla yapılmamış sanat eserlerini ifade eder.

Müslümanlıkta, sınırları hadislerle çizilen tasvir yasağı, tarihî süreçte genellikle sadece resim ve heykel yasağı olarak anlaşılmış ve bunun üzerine başlı başına bir estetik bina edilmiştir. Fakat ben günümüzde bu yasağı putlaştırmayı yasaklayan daha genel bir ilke olarak anlamak gerektiğini düşünüyorum. Bu fikrimi çeşitli vesilelerle defalarca seslendirdim. Eğer tasvir yasağı dediğimiz ilke, putlaştırma yasağı olarak anlaşılırsa, bütün zamanlar için geçerli evrensel bir ilkeye ulaşılmış olur.

Halen cereyan eden tartışmada tarafların dönüp kendilerine bir bakmalarında ve şu soruya cevap aramalarında fayda vardır: "Acaba benim de hayatımda putlaştırdığım şeyler var mı?" Bir düşününüz, liderinizi, şeyhinizi, sevgilinizi, kendinizi, parayı, şöhreti, beğendiğiniz futbolcuyu, hayran olduğunuz şarkıcıyı, hatta sanatı, evet sanatı putlaştırıyor olabilirsiniz.

İnsanlar farkında olmadan o kadar çok şeyi putlaştırıyorlar ki, ağaçtan taştan yapılmış heykellere tapınanların davranışı onların yanında çok masum kalır.

Sanat eseri olduğu varsayılan herhangi bir 'iş'e karşı yapılan eleştirinin derhal Ticani, Taliban gibi hatırlatmalarda bulunularak susturulmaya çalışılması aydın despotizminin daniskasıdır. Sanatçının hürriyeti ne kadar saygıya değerse, 'sanat eseri'ni beğenmeme ve müstehcen bulma hürriyeti de o kadar saygıya değerdir. Herhangi bir sanat türünü sevmeme hürriyeti de öyle. Sanatı dokunulmaz ilân ettiğiniz zaman onu kutsallık zırhına tıkarak bir çeşit 'din' haline getirmiş oluyorsunuz. O zaman sanat eleştirisinin bir anlamı kalmıyor.

Eğer sanat dinin yerine ikame edilmek isteniyorsa, o başka. Tartışmanın mahiyeti ve boyutları o zaman çok değişir. "Hayır, öyle değil!" deniyorsa, o zaman beğenmediğim bir oyunu ıslıklama veya müstehcen bulduğum bir heykele itiraz etme hakkıma ve hürriyetime kimse dokunamaz. Elbette sizin müstehcen heykel yapma, kötü oyun yazma veya kötü film çekme hakkınızı ve hürriyetinizi de sonuna kadar savunurum. Fakat hiç kimse beğenmediği bir 'iş'e sanat eseri demeye zorlanamaz.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Heykel hikâyeleri

Beşir Ayvazoğlu 2011.01.20

"Muhteşem Yüzyıl" ve heykel tartışmaları sırasında, Osmanlı tarihiyle ilgili birçok meseleyi ve hadiseyi ilk defa duyduğu anlaşılan bir yazar, Makbul İbrahim Paşa'nın Atmeydanı'ndaki sarayının karşısına Mohaç seferinden dönülürken getirdiği üç heykeli diktirdiği için katledildiğini yazdı.

Şunu hemen belirtmeliyim ki, Makbul'un Maktul olmasının bu heykellerle hiçbir ilgisi yoktur. Doğrudur, seferden dönülürken Macar Krallığı hazinesinden iki şamdan ve üç heykel getirilir. Günümüzde Sultanahmet Meydanı dediğimiz Atmeydanı'na dikilen ve uzun süre burada kalan Apollon, Herkül ve Diyana heykellerinin halk arasında rahatsızlık yaratmış olması tabiidir. Şairin biri Farsça bir beyit yazarak bu rahatsızlığa tercüman olur:

Dü İbrâhim âmed be-rûy-i cihân

Yekî büt şiken şüd diger büt nişân

Devrin ünlü şairlerinden Figanî'yi sevmeyenler, "Yeryüzüne iki İbrahim geldi; biri put kırdı, diğeri put dikti" anlamına gelen bu beyti onun yazdığını söyleyerek İbrahim Paşa'nın hışmına uğramasına yol açarlar. Açıkçası, üç heykel, onları diktiren İbrahim Paşa'nın değil, zavallı bir şairin suçsuz yere "maktul" olmasına yol açmıştır.

Heykelin put gibi görüldüğü ve rahatsızlık yarattığı bir gerçektir. Celâl Esat Arseven, bu hassasiyete rağmen, Anadolu'da topraktan adeta fışkıran heykel ve kabartmaların kırılıp yok edilmemiş olduğuna dikkatimizi çeker. Halk pek anlam veremediği ve çeşitli sebeplerle taş kesilmiş insanlar olduğunu düşündüğü bu heykellere Kral Kızı, Taş Bebek, Gelin Kız gibi isimler vererek masallar ve efsaneler uydurmuştur.

Üsküplü şair ve yazar İlhami Emin anlatmıştı: Makedonya'da, Osmanlı barbarlığının en büyük delili olarak kilise ve manastırlardaki aziz tasvirlerinin gözlerinin oyulmuş olması gösterilirmiş. Rehberler, turistlere "Osmanlılar şu kadar kiliseyi yıktı, şu kadar manastırı yıktı!" diyemedikleri için ballandıra ballandıra aziz tasvirlerinin gözlerini nasıl oyduklarını anlatırlarmış. Kosta Balabanof adlı sanat tarihçisi, azizlerin gözlerini Osmanlıların değil, göz hastalıklarına iyi geldiğine inanan Hristiyan kocakarıların oyduğunu isbat etmiş, Osmanlı şakşakçılığı ile suçlanınca da "Yok canım, demiş, aranızda Osmanlı düşmanı olması gereken biri varsa o da benim, çünkü Ermeni'yim!"

Taş, mermer, bronz, ağaç vb. gibi malzemeler kullanılarak yapılan üç boyutlu düzenlemelere heykel deniyorsa, yani heykelin figüratif olması bir zorunluluk değilse, Osmanlı dünyasında da mezar taşlarından dikilitaşlara, çeşmelerden sebiller, selsebiller kadar aynı zamanda heykel niteliği taşıyan binlerce düzenleme -üstelik fonksiyonel- göstermek mümkündür.

Bir ressama poz vererek portresini yaptıran ilk Osmanlı padişahı Fatih'tir. İstanbul'a davet ettiği sanatçılar arasında heykeltıraşların da bulunduğu biliniyorsa da, heykelini yaptıırıp yaptırmadığı hakkında bir bilgimiz yok. Bildiğimiz, heykelini yaptıran ilk padişahın Abdülaziz olduğudur. Fransa seyahati sırasında bir büstünü, İstanbul'da da at üzerinde bir heykelini yaptıırarak Beylerbeyi Sarayı'na koydurmuştur. Bu heykel oradan Topkapı Sarayı'na, daha sonra son halife Abdülmecid'in Bağlarbaşı'ndaki köşküne götürülür. Bir süre sonra tekrar Beylerbeyi Sarayı'na taşınan heykel, Cumhuriyet'ten sonra Topkapı Sarayı Müzesi'nde karar kılacaktır.

Heykel sanatı bizde Sanayi-i Nefise Mektebi açıldıktan sonra yaygınlaştı. Bu mektebin heykeltıraşlık hocası Yervant Oskan Efendi adında, Roma ve Paris'te eğitim görmüş Ermeni bir sanatçıydı. Sanayi-i Nefise'nin Heykeltıraşlık Şubesi'ne kaydını yaptıran ilk Müslüman öğrenci, dolayısıyla ilk Müslüman heykeltıraş İhsan Bey'dir.

Bir gün Barbaros Parkı'na yolunuz düşerse orada bir heykel göreceksiniz: Yahya Kemal heykeli... Hüseyin Gezer'in eseri olan bu heykel bir zamanlar Maçka Parkı'nın kuytu bir köşesindeymiş, fakat başına olmadık işler geldiği için buraya nakledilmiş.

Hüseyin Gezer'in "Yahya Kemal Anıtı" başlıklı yazısında anlattığına göre, Maçka Parkı'ndaki kaidesine oturtulmak üzere heykelin ceraskal'la kaldırıldığı sırada civardaki apartmanlardan birinde oturan bir "muhibir" vatandaş durumdan vazife çıkararak telefona sarılıp "Atatürk heykelini ipe çekiyorlar!" diye polisi arar. Derhal olay yerine intikal eden polisler işin aslını öğrenince ihbarcı vatandaşa söylene söylene çekip giderler. Aradan zaman geçer; heykeli gören bazı dostları, şairin bir harekette bulunacakmış gibi boşlukta duran sol elinin ne anlama geldiğini Hüseyin Gezer'e sormaya başlarlar. Bundan bir şey anlamayan sanatçı, gidip eserini görünce hayretler içinde kalır: Hırsızlar şairin bastonunu demir testeresiyle kesip götürdükleri için sol el anlamsız bir şekilde boşlukta kalmıştır. Yerine önce bakırdan, sonra ağaçtan bastonlar yapılarak konur, fakat hepsi çalınır. Sonunda çare heykeli Barbaros Parkı'na nakletmekte bulunur.

Yahya Kemal'in bastonunu çalarak heykeli tahrip edenler, dikkatinizi çekerim, Ticaniler micaniler değil, adi hırsızlardır. Onlar camilerin halılarını, çinilerini, kubbelerindeki kurşunları da çalıyorlar.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Osmanlılar, Macarlar ve Franz Liszt

Beşir Ayvazoğlu 2011.01.27

Macaristan Cumhurbaşkanı Pal Schmitt, bir İspanyol gazetesine yaptığı açıklamada, Türkler tarafından yüz elli yıl idare edilmiş olmalarını bir şans olarak gördüğünü, bugünkü varlıklarını Türklere borçlu olduklarını söylemiş.

Doğrudur, Osmanlı hâkimiyeti sayesinde Avusturya boyunduruğundan kurtulan Macarlar, dil ve kültürlerini Budin paşalarının sağladığı barış ve huzur ortamında hiçbir baskıya uğramadan yaşatmış, kimliklerini korumuşlardır.

Osmanlıların Macaristan'a yerleşmeleri, saltanat tacının bir çocuğa, "İstefan Kral" dedikleri Szigmond Janos'a intikal etmesi üzerine Avusturya'nın Macaristan'ı yutmasını önlemek ve kendisini emniyete almak için bir zaruret. İlişkilerin her zaman düşmanca olmadığını, ciddi dostluklar kurulduğunu, iki kültürün karşılıklı olarak birbirini etkilediğini unutmamak gerekir. Osmanlı hâkimiyeti süresince Türk-Macar ilişkilerinin nasıl yaşandığını anlamak isteyenler, Sándor Takáts'ın yıllar önce Sadrettin Karatay tarafından dilimize çevrilen ve 1000 Temel Eser dizisinde yayımlanan Macaristan Türk Âleminden Çizgiler (1970) adlı ezber bozucu kitabını okumalıdır.

Osmanlılar, Macaristan'dan çekildikleri XVII. asır sonlarına kadar koruyup kolladılar ve Avusturya hegemonyasına karşı isyan hareketlerini desteklediler. Bu destek sonraki asırlarda da devam etti. Bilindiği gibi, Macar halkı, 1848 yılında, Kossuth liderliğinde Avusturya'ya karşı başkaldırmış, başarısızlıkla sonuçlanan bu isyanın ardından başta Kossuth olmak üzere on altı bin kişi Tuna nehrini aşarak Osmanlı Devleti'ne sığınmıştı. Avusturya ve Rusya'nın tehditlerine rağmen iade edilmeyen bu mültecilere, kendilerinin ve ailelerinin hayat ve şereflerinin teminat altında olduğu, istedikleri ülkeye gidebilecekleri, kalmak isteyenlerin de arzu ederlerse rütbe ve mesleklerine uygun görevlere tayin edilebilecekleri bildirildi. Bunun üzerine, mülteci subaylardan bazıları Vidin'de Müslüman olmuş, Osmanlı ordusunun modernleşmesinde önemli görevler üstlendikleri gibi, kültür hayatımıza da ciddi katkılarda bulunmuşlardır.

Macar asıllı büyük piyanist ve kompozitör Franz Liszt'in Osmanlı Devleti'nin başkentinde konserler vermek için duyduğu büyük arzusunun arkasında, başta Kossuth olmak üzere çok sayıda Macar milliyetçisine kucak açan Sultan Abdülmecid'e duyduğu sempatinin bulunduğu söylenir. İstanbul'a gelmek için ilk teşebbüsünü 1838 yılında yapan Liszt, bu arzusunu 1847 yılında gerçekleştirebilmiştir. 8 Haziran 1847 tarihinde ayak bastığı İstanbul'da kaldığı beş hafta süresince, müzik âletleri üreten Alexandre Comendiger'in Beyoğlu'nda, Nuruziya Sokağı'ndaki evinde misafir edilen Liszt, eski Çırağan Sarayı'nda Abdülmecid'in huzurunda, Büyükdere'deki Franchini Köşkü'nde, Fethi Ahmet Paşa Yalısı'nda ve Rus Sefareti'nde, ayrıca halka açık çeşitli mekânlarda konserler vermiş, bu arada Donizetti Paşa'nın Marş-ı Sultani'sine de yeni melodiler eklemişti. Bu konserler için Paris'ten sipariş edilen piyano, Liszt daha İstanbul'dan ayrılmadan Baldagi adında biri tarafından nişanısına armağan edilmek üzere satın alınmıştır. (Meraklısı için not: Liszt'in İstanbul macerası, müzik tarihçisi Emre Aracı'nın Yapı Kredi Yayınları arasında çıkan Donizetti Paşa-Osmanlı Sarayının İtalyan Maestrosu (2006) adlı çok önemli kitabında ayrıntılı bir şekilde anlatılır).

Yeri gelmişken, sadece resimle değil Batı müziğiyle de ciddi bir şekilde meşgul olan Abdülmecid Efendi'nin halife olduktan sonra Liszt'in kaldığı evi müze yapmak için teşebbüse geçtiği ve İstanbul'da kullandığı piyanonun peşine düştüğü biliniyor. Bir arzusu da kendisinin yaptığı kompozitör portrelerinin bu müzenin duvarına asılmasıydı. Ancak halifelik ilga edilip yurt dışına sürüldüğü için bu proje suya düştü.

Abdülmecid Efendi, Liszt'in talebesinin talebesiydi. Geçen yılın başlarında bu köşede çıkan "Liszt, Hegyei ve Tanburi Cemil Bey" başlıklı yazımda sözünü ettiğim Macar piyanist Géza de Hegyei, Sultan II. Abdülhamid huzurunda bir konser vermesi için davet edildiği İstanbul'da Prens Lütfullah'ın baldızıyla evlendiği için ülkesine dönmemiş, hayatını Muzika-yı Hümayun'da, Cumhuriyet'in ilanından sonra da Darüelhan ve Türk Ocağı'nda piyano dersleri vererek kazanmıştı. Sadece Abdülmecid Efendi değil, II. Abdülhamid'in kızları Şadiye ve Ayşe Sultanlarla ünlü piyanist Ferhunde Erkin de onun talebeleriydi.

Macarların Türk soyundan geldikleri yolundaki iddialar, Meşrutiyet'in ilanından sonra Türk Turancılarının Macar Turancılarıyla ilişkileri, karşılıklı ziyaretler ve yayınlar ayrı bir bahistir. Meraklılara bu konuda Tarık Demirkan'ın Tarih Vakfı tarafından yayımlanan Macar Turancıları (2000) adlı kitabını tavsiye ederim.

Bunları yazmamın sebebi, sadece Macaristan Cumhurbaşkanı'nın sözleri değil... Bu vesileyle, içinde bulunduğumuz yılın aynı zamanda "Liszt Yılı" ilan edildiğini, bunun Türk-Macar ilişkilerini yeniden ve çeşitli açılardan gözden geçirmek için bir bulunmaz bir fırsat olduğunu da hatırlatmak istedim.

Not. Senfonik şiir tarzının mucidi olan Franz Liszt, 22 Ekim 1811'de Macaristan'ın Dobroján şehrinde doğmuş, 31 Temmuz 1886'da, bir festival dolayısıyla bulunduğu Bayreuth'ta bir iddiaya göre suikast sonucu hayatını kaybetmiştir. b.ayvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bu kitaplara dikkatinizi çekiyorum

Beşir Ayvazoğlu 2011.02.03

Son zamanlarda birbiri ardınca çok önemli ve güzel kitaplar çıkıyor; hepsini satır satır okumak, her biri hakkında birer yazı yazmak istiyorum, ama buna ne yerim müsait, ne zamanım... Emek mahsulü bir eser in sükût suikastına kurban gitmesinin ne demek olduğunu bilenler bilir.

Bazı kitaplar var ki, bakıyorsunuz, sadece emek değil, ciddi miktarda para da harcanmış. Muhtevasının yanı sıra, cildi, kâğıdı, baskısı ve tasarımıyla da harika kitaplar... Geçen yıl, özellikle İstanbul 2010 Ajansı tarafından dikkate değer kitaplar yayımlandı. Türk Kültürüne Hizmet Vakfı'nca yayımlanan Kültürler Başkenti İstanbul gibi bazı kitapların yayınına da destek veren Ajans'ın İstanbul'a, dolayısıyla kültürümüze yaptığı hizmet unutulmayacaktır.

Kültürler Başkenti İstanbul, yaklaşık yedi yüz sayfadan oluşan, görsel malzemeye bezeli büyük boy bir kitap... Dördüncü yüzyıldan itibaren dünyanın en önemli şehirleri arasında yer alan ve üç büyük imparatorluğa başkentlik eden İstanbul'un tarihi, kültürü, insanlık tarihindeki yeri ve önemi, uzmanlar tarafından ayrıntılı bir biçimde anlatılıyor. Kitapta tam yetmiş dört imza var. Mesela Prof. Dr. Feridun Emecen, İstanbul'un nasıl fethedildiğini ve fetihten sonraki gelişmeleri; Prof. Dr. Halil İnalcık, bir Osmanlı-Türk şehri olarak yeniden nasıl inşa edildiğini; Prof. Dr. Baha Tanman, klasik dönem Osmanlı mimarisini; Mehmet Genç de klasik Osmanlı

iktisadi sistemindeki yerini ele almış. Kitaba katkıda bulunan bütün ilim adamlarını bu kısacık yazıda tek tek zikretmek imkânsız. Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu, Prof. Dr. İdris Bostan, Prof. Dr. Mehmet İpşirli, Prof. Dr. Nurhan Atasoy ve Prof. M. Uğur Derman'ın da bunlar arasında yer aldığını belirtirsem, nasıl büyük bir iş yapılmış olduğu hakkında, sanırım, bir fikir vermiş olurum.

Yıllar önce de Türk Dünyası Kültür Atlası gibi dev projeyi hayata geçiren Türk Kültürüne Hizmet Vakfı'nı ve değerli başkanı Şerafettin Yılmaz beyefendiyi tebrik ediyorum.

İstanbul 2010 Ajansı tarafından yayımlanan, III. Selim, II. Mahmud ve II. Abdülhamid dönemlerinin bütün yönleriyle ele alındığı kitaplar da görmezlikten gelinecek çalışmalar değildir. Editörlüğünü Dr. Coşkun Yılmaz'ın yaptığı, kelimenin tam manasıyla birer "belgesel" niteliği taşıyan bu kitaplar da ne yazık ki görmezlikten gelindi. Tarihimizin önemli şahsiyetlerinin ve hadiselerinin dikkati çekmesi için ille saçma bir televizyon dizisine konu olması mı lâzım?

"İki Asrın Dönemecinde İstanbul" alt başlığını taşıyan III. Selim kitabı geçen yılın başlarında çıkmıştı. "Yeniden Yapılanma Sürecinde İstanbul" ve "Modernleşme Sürecinde İstanbul" alt başlıklarını taşıyan II. Mahmud ve II. Abdülhamid kitaplarının dumanı üstünde... Her bölümü kendi alanlarında çok önemli eserler vermiş tarihçiler tarafından yazılan bu kitaplar, bana sorarsanız, her aydının elinin altında bulunmalıdır.

Yeniçeri Ocağı'nı kanlı bir şekilde ortadan kaldırdıktan sonra gerçekleştirdiği reformlarla yeniden yapılandığı imparatorluğu bambaşka bir istikamete sevk eden II. Mahmud, imparatorluğun "en uzun yüzyıl"ının en önemli hükümdarıdır. Hanedanın ondan yürüdüğünü unutmamak gerekir. Sağlıktan eğitime, askerlikten ekonomiye ve kültüre kadar her alanda gerçekleştirdiği köklü reformların yanı sıra, İstanbul'da göz kamaştırıcı bir imar faaliyetine girişen II. Mahmud'un ciddi bir biyografisinin henüz yazılmadığını belirterek Coşkun Yılmaz'ın yaptığı işin önemine dikkatinizi çekmek istiyorum. Doğrusunu söylemek gerekirse, II. Mahmud'u ve dönemini anlamadan bugün olup bitenleri doğru değerlendirmek mümkün değildir. II. Mahmud'un torunu ve Sultan Abdülmecid'in Tirimüjgan Kadınefendi'den oğlu olan II. Abdülhamid'in Osmanlı modernleşmesindeki büyük rolü üzerinde ayrıca durmaya gerek var mı? Kitaptaki ilk yazının başlığı da Abdülhamid'in rolünü çok iyi ifade ediyor: "İmparatorluğun Son Nefesi".

Sözünü etmek istediğim kitaplardan biri de Zeytinburnu Belediyesi tarafından yayımlanan Defter-i Dervişan'dır. "Yenikapı Mevlevihanesi Günlükleri" alt başlığını taşıyan ve Sakarya Üniversitesi hocalarından Doç. Dr. Bayram Ali Kaya ile Yrd. Doç. Dr. Sezai Küçük tarafından yayına hazırlanan eserde, Yenikapı Mevlevihanesi'nde, Şeyh Ali Nutki Dede ve ondan sonraki şeyhler tarafından tekkelerin kapandığı tarihe kadar tutulan notlar yer alıyor. Bu notların tutulduğu defterlerden biri Süleymaniye Kütüphanesi'nde, diğeri ise şeyh ailesinden Dr. Nasır Abdülbaki Baykara'dadır.

Defter-i Dervişan'ı yazmaya başlayan Ali Nutki Dede'nin hem Şeyh Galib'in, hem de Dede Efendi'nin şeyhi olduğunu, ilk defterde bu iki büyük şahsiyet hakkında da notların bulunduğunu söylersem ne kadar önemli bir eserden söz ettiğimi daha iyi anlatmış olurum. Eser, yukarıda sözünü ettiğim III. Selim, II. Mahmud ve II. Abdülhamid döneminin dinî, tasavvufî ve kültürel hayatı hakkında hakikaten önemli bir kaynaktır.

Şunu söyleyebilirim: Birkaç yıl önce tamamlanan ciddi bir restorasyonla ikinci hayatına başlayan Yenikapı Mevlevihanesi, Zeytinburnu Belediyesi ve iki çalışkan ilim adamı sayesinde defterine de kavuşmuş oldu.

Yeni bir tercüme hamlesi

Beşir Ayvazoğlu 2011.02.17

İnsan Yayınları'nın bir yan kuruluşu olan Külliyyat Yayınları, dünyanın "bütün kültürlerle varoluş ve hayat hakkı tanıyabilecek yeni bir medeniyet tasavvuru"na ihtiyaç duyduğu, "üç kıtanın hem coğrafî, hem de fikrî dinamikler bakımından kavşak noktasında yer alan Türkiye'nin bu medeniyet sıçramasına öncülük" edebileceği görüşünden hareketle kapsamlı bir tercüme faaliyeti başlattı.

Yusuf Kaplan yönetiminde, "Referans Metinleri", "Ara/cı Metinler" ve "Ana Metinler" başlıkları altında üç ana damarda yapacağı yayıncılıkla ilim, fikir ve sanat hayatımıza öncü katkılarda bulunmayı vaadeden Külliyyat kitaplarının başında Yusuf Kaplan tarafından kaleme alınmış kısa bir "Manifesto" yer alıyor.

Yusuf Kaplan'a göre, Moğol istilası, Haçlı Seferleri ve Endülüs medeniyetinin çöküşüyle yaşadığımız ilk büyük medeniyet buhranı temelde siyasî nitelik taşıyordu ve "fetret"e yol açmamıştı. Bu buhran Asya, Afrika ve Avrupa'dan oluşan merkezî coğrafyadaki bütün medeniyet geleneklerinin üzerine oturarak bunlardan hem yararlanılan, hem de "akîdevî, fikrî ve siyasî" bir bütünleşme gerçekleştiren Osmanlı tecrübesiyle aşıldı. Ne var ki, Rönesans ve Reformasyon hareketleriyle başlayan "neo-pagan" Batı medeniyetinin meydan okuyuşu, Osmanlı'nın yürüyüşünü durdurmayı başararak İslâm medeniyetini ikinci büyük buhranıyla karşı karşıya bıraktı. Yaklaşık iki asırdır derinliğine yaşadığımız "epistemolojik ve ontolojik bir kopuş ve çift yönlü bir temassızlık" doğuran bu buhran, "hem İslâm'la, hem de diğer dünyalarla simülatif/sığ ve sahte ilişkiler kurmamıza yol açtı." Yusuf Kaplan'a göre, "neo-pagan" Batı medeniyeti ikinci sanayi devriminden beri büyük bir felsefî kriz yaşıyor; insanlığın ve dünyanın geleceğini tehdit edici boyutlar kazanan bu kriz, durduğu yer itibarıyla sadece Türkiye'nin öncülük edebileceği bir medeniyet sıçramasıyla aşılabılır. Kaplan şöyle devam ediyor: "Bu süreçte üzerimize düşen 'rol'ü ve mükellefiyeti yerine getirmek amacıyla yayın hayatına atıldık. Hz. Mevlânâ'nın pergel metaforundan hareketle, bir ayağını bizim medeniyet dinamiklerimize muhkem bir şekilde basan, diğer ayağıyla bütün medeniyetlere açılacak kapsamlı bir yayıncılık projesiyle karşınızdayız."

Külliyyat Yayınları, düşünce tarihini bütünüyle kucaklayacak çok büyük ve iddialı bir projeye yola çıkmış görünüyor. Bütün önemli düşünürlerin eserlerinin külliyyat olarak Türkçeye kazandırılacağı proje kapsamında yayımlanan eserlerden bazılarını inceleme fırsatı buldum. Mesela Çağdaş İslâm Düşüncesi Külliyyatı'ndan Muhammed İkbal'in İslâm Düşüncesi ve Malik bin Nebî'nin Kur'an Fenomeni; Çağdaş Batı Düşüncesi Külliyyatı'ndan Alfred North Whitehead'in Düşüncenin Serüvenleri, William H.McNeil'in Avrupa Tarihinin Oluşumu ve Nietzsche'nin Deccal/Sahte İsa'sı...

Kaplan, Deccal'e yazdığı "Bir Putkırıcı ve Hakikat Arayıcısı Düşünürün Arkeolojik Bir Zihin Analizi" başlıklı takdimde Nietzsche'yi niçin yeniden tercüme etme ihtiyacı duyduğunu şöyle açıklıyor: "Türkçede Nietzsche var; ama bu Nietzsche gerçek değil, icat edilmiş, devşirilmiş, hatta tersyüz edilmiş bir Nietzsche. Son derece yanlış anlaşılmış, yanlış aktarılmış; ve hatta İslam'a karşı, Tanrı inancına karşı ilkel bir şekilde sürdürülen seküler-ideolojik Batı-perestlerce bir kalkan olarak kullanılmaya kalkışılacak kadar kötü kullanılan ve gerçekten kötürümleştirilen, iğfal ve iğdiş edilen bir 'Nietzsche portresi' bu."

Kaplan, ağır bir Hristiyanlık eleştirisi olan Deccal'de Haçlı Seferleri'nden söz ederken İslâm medeniyeti hakkındaki düşüncelerini de kısaca açıklayan Nietzsche'nin aslında Tanrı'ya değil, Batı medeniyetinin iki ana kaynağına, akla, Hristiyanlığa ve bunların kullanım biçimlerinin kaçınılmaz olarak götürdüğü nihilizme savaş açtığını söylüyor.

Yusuf Kaplan, bu tesbitleriyle Türkiye'deki ciddi tercüme problemine de dikkatimizi çekmiş olmaktadır. Tarihsiz, derinliksiz, müzikalitesini tamamen kaybetmiş uyduruk bir Türkçeyle yapılan tercümelerle hiçbir yere varılamayacağını, piyasadaki tercüme okumayı deneyen herkes kabul edecektir. Külliyyat Yayınları'nın bu ciddi problemi çözme yolunda ciddi bir adım olduğuna inanıyorum.

Derkenar

Nietzsche'ye göre İslâm medeniyeti

"Hristiyanlık, bizi, kadim dünyanın [antik Yunan ve Roma] kültürünün mahsulünden mahrum bırakmıştı. Üstelik bununla da yetinmemiş, daha sonraları, bizi İslâm kültürünün mahsulünden de mahrum etmişti. Aslında bize [insan olarak bize], Grek kültüründen de, Roma kültüründen de, esasta, temel meseleler açısından daha yakın olan, bizim [insan olarak] duygularımıza, zevklerimize ve seçimlerimize daha doğrudan hitap eden İspanya'daki o harikulâde İslâm kültürü ve İslâm kültürünün eşsiz birikimi ayaklar altına alınarak çiğnenmiş ve yok edilmişti (-bunu yapan ayağın ne tür bir ayak olduğunu söylemeye dilim varmıyor, ne yazık ki!-): İyi de, neden?

Nedeni şuydu: Çünkü İslâm kültürü, asil bir kültürdü; çünkü İslâm kültürü, kökenlerini, temellerini insan fıtratına borçluydu [insanın fıtrî özelliklerini muhafaza edebilmesine borçluydu]; çünkü İslâm kültürü, İspanya'daki Müslüman hayatının nâdir bulunan, nefis hazinelerinin üzerinde bile hayata Evet diyordu. Daha sonraları, Haçlılar, estirdikleri o toz bulutunun ortasında, aslında önünde diz çökmeleri gereken, diz çökmekle daha iyi bir iş yapmış olacakları bir şeye karşı, asil bir kültüre karşı, bizim bugünkü 19. yüzyıl kültürümüzle mukayese edildiğinde, bizim çağdaş kültürümüzün, kendisini, İslâm kültürünün yanında son derece yoksul ve oldukça "geç kalmış" bir kültür olarak görebileceği böylesine asil ve yüksek bir kültüre karşı savaş açmışlardı. Haçlılar, ganimet peşinde koşuşturuyorlardı, hiç şüphesiz ki. Çünkü Doğu, İslâm dünyası, zengindi." (Deccal/Sahte İsa, Çev. Yusuf Kaplan, Külliyyat Yayınları, İstanbul 2009, s. 130).

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Restorasyon yangınları

Beşir Ayvazoğlu 2011.02.24

Son zamanlarda ülkemizde hummalı bir restorasyon faaliyetinin yürütüldüğü zannederim dikkatinizi çekmiştir.

Bu faaliyete, yılların ihmaline uğramış tarihî eserleri daha kullanışlı mekânlar haline getirmek ve ömürlerini uzatmak amacıyla, yani büyük bir iyi niyet ve samimiyetle başlandığından şüphe etmiyorum. Ancak restore edilmekte olan bazı binalarda çıkan ve ciddi tahribata yol açan tuhaf yangınlar canımızı sıkmaya başladı. Önce Haydarpasha Garı'nda, ardından zarif bir Mimar Sinan eseri olan Kılıç Ali Paşa Camii'nde, geçen cumartesi günü de Beyazıt Camii Hünkâr Kasrı'nda çıkan yangınlar, tarihî eserleri restore eden firmaların bu işte ne kadar ehil olduklarını ve çalıştırdıkları elemanların kalitesini sorgulamayı gerektiriyor.

Şunu öncelikle belirtmekte fayda görüyorum: Tarihî eserlerin nasıl restore edileceğine dair kriterler -Türkiye'nin şartları göz önüne alınarak- yeniden ele alınmalı, restorasyon ihalelerine girme hakkına sahip firmalar ciddi bir denetime tabi tutulmalı, bu işte tecrübeye ve gerçekten uzman elemanlara sahip olup olmadıkları sıkı bir şekilde araştırılmalıdır. Söz konusu yangınlar elektrik kontağı vb. gibi sebeplere bağlanarak geçitirilirse, korkarım, daha vahim sonuçlara yol açacak felaketlere de şahit olacağız. Mesela alev püskürten bir âlet olan şaloma'yı eline verip boyaları sökmesini istediğiniz eleman eğitimsiz ve tecrübesizse bütün binayı yakması işten bile değildir.

Restorasyon tecrübe gerektiren incelikli iştir; bazı alanlarda üniversite eğitimi almış olmak da yetmez, ustaların yanında uzun bir çıraklık dönemi geçirmek şarttır.

Türkiye herhangi bir ülke değil; büyük medeniyetlere beşiklik etmiş, nereye kazmayı vursanız tarihin fışkırdığı bir coğrafyada yaşıyoruz. Bizim dramımız, büyük medeniyetlerin mirası üzerine oturan bütün küçük, zayıf ve kompleksli devletlerin yaşadığı dramdır. Tarih, bazan bir ülkenin adımlarını yavaşlatan bir yük haline gelebilir. Biz bu coğrafyanın beş bin küsur yıllık tarihini bir enerji ve prestij kaynağı olarak kullanmak yerine sırtımızda bir an önce atıp kurtulmak istediğimiz ağır bir yük olarak taşıdık. Kurtulmak istediğimiz bu yükün aslında ne büyük bir zenginlik olduğunu yeni yeni fark ediyoruz. Tezahürlerinden biri de restorasyon faaliyetleri olan bu farkına varışı bir "yangından mal kaçırma telaşı"na değil, şuura dönüştürmek ve ciddi bir altyapı hazırlamak gerekirdi. Türkiye'nin dünyada itibar edilen bir "restorasyon ekolü" olmaması, bana sorarsanız, sırtımızdan tarihin yükünü atma gayretinin acıklı bir sonucudur. Restorasyon tarihî eserlerin ömrünü uzatmak için yapılan çalışmadır; kurtulmak istediğiniz şeyleri yaşatmak için niçin uğraşasınız ki?

Son yıllarda birçok üniversitede restorasyon bölümlerinin açıldığını biliyorum; umarım bu bölümlerde okuyan gençler çok iyi eğitiliyor, mezun olduktan sonra ilgili firmalar tarafından yeterince istihdam ediliyorlardır. Ancak bazı restorasyon çalışmalarının perişanlığı ve tabii birbiri ardınca çıkan yangınlar, bu alanda henüz yeterince mesafe alınamadığı konusunda şüpheler uyandırıyor.

Yangınların İstanbul'a ve kültürümüze neler kaybettirdiğini birazcık tarih okuyan herkes bilir. Eskiden yangın çıktığında yapacak fazla bir şey yoktu; ateş arkasına bir de lodos veya poyrazı almışsa, şehri bir baştan bir başa siler süpürdü. İstanbul, maalesef yanan, yıkılan eserlerin yerlerine aynı büyüklük ve değerde binalar yapacak ekonomik gücümüzün bulunmadığı on dokuzuncu yüzyılda salaşlaşmıştır. Yine de -onca yangına, depreme, ihmale ve imar adı altında yapılan kıyıma rağmen- hâlâ tarihî eser bakımından dünyanın en zengin şehirlerinden biri olan İstanbul'u gözümüz gibi korumak zorundayız. Artık tarihî eserlerin yandığına dair haberler duymak istemiyoruz.

Son haberlerden biri de, Beyazıt Yangın Kulesi'nde başlatılan restorasyon çalışmalarına dairdir. Aynı günlerde Beyazıt Camii'nin restorasyonu sırasında yangın çıkması size de kaderin garip bir ironisi gibi görünmüyor mu?

Derkenar

Libya'da dalgalanan bayrak

Tarihi bir enerji ve prestij kaynağı olarak kullanmak yerine sırtımızda bir an önce atıp kurtulmak istediğimiz ağır bir yük olarak taşıdığımızdan ve kurtulmak istediğimiz bu yükün aslında ne büyük bir zenginlik olduğunu yeni yeni fark ettiğimizden söz ettim. Siz bu yükten kurtulduğunuzu zannetseniz bile, o paçalarınızdan yapışır, bırakmaz sizi. Ve bir gün beraberinde bugüne taşıdığı bütün problemlerle birlikte önünüze geçer, karşınıza dikilir. Buna her bakımdan hazırlıklı değilseniz, yandığınızın resmidir. Türkiye, Osmanlı mirasını reddederek ondan kurtulacağını zannetmişti; Osmanlı'nın hayaleti bütün cesametiyle dün Bosna'da görüldü, bugün Mısır'da, Cezayir'de, Libya'da... Libya'da isyancıların dalgalandırdığı bayrak size de tanıdık gelmiyor mu?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir ömrün bereketi

Uğur Bey'in ismine ilk defa bir zamanlar tiryakisi olduğum Hayat Tarih Mecmuası'nın Ocak 1969 tarihli 12. sayısında "Hattat Sami Efendi'nin Diş Kirası" başlıklı yazısında rastlamıştım.

Yazının üzerindeki imza tam olarak şöyleydi: "Yazan: Ecz. M. Uğur Derman". Bu yazıda "diş kirası" kavramı ve geleneğinden söz ediliyor, ardından hoşsohbet ve nüktedan bir şahsiyet ve büyük bir hattat olan Sami Efendi'nin bir diş kirası hikâyesi anlatılıyordu.

Hikâye şu: Devrin vezirlerinden Tevfik Paşa, bir iftar davetinden sonra, Sami Efendi hariç bütün misafirlerini diş kiralalarıyla uğurlar. Sami Efendi şaka yollu "Ben de isterim!" diye tutturunca, tatlı bir çekişmenin ardından, "Eh, yukarıda bir murakka olacak, bari onu da sana vereyim" diyerek Hattat İsmail Zühdi Efendi'nin iki parmak kalınlığında nefis bir sülüs-nesih murakka'nı hediye eder. Heyecandan kalbi duracak gibi olan Sami Efendi hemen birkaç tane gaz lâmbası getirtip incelemeye başladığı murakkânın sayfaları arasında zamanı unuttur ve saatler sonra, "Efendi hazretleri, sahur vakti geldi, müsaade buyurunuz, beraber yiyelim!" hitabıyla daldığı rüyadan uyanır.

Tevfik Paşa'yla Sami Efendi'nin fotoğrafları ve Sami Efendi'nin nefis bir istifiyle bezenen bu güzel yazıda doğrusu sanat aşkının ne demek olduğu çok iyi anlatılıyordu. O tarihten sonra Uğur Bey'in hiçbir yazısını kaçırmamaya çalıştım; zamanla Türk Sanatından Ebru, Türk Hat Sanatının Şaheserleri gibi kitaplarının yanı sıra, 50 San'at Sever Serisi'nde çıkan hattat biyografilerinden bir kısmını da edinmiş, yani kararlı bir Uğur Derman okuyucusu olmuşum.

Sadece hat sanatı hakkında değil, kültürümüzün hemen her alanında ustalıkla kalem oynatan Uğur Bey, Mahir İz, Celâl Ökten, Fuat Şemsi İnan, Necati Lugal, Sıtkı Karababa, Yusuf Cemil Ararat, A. Süheyl Ünver ve Necmeddin Okyay gibi bu kültürü en üst seviyede temsil eden son Osmanlılarla tanışmış, onlardan feyiz almış, bazılarının da talebesi olmuştu. Özellikle Hezarfen Necmeddin Okyay, ona Osmanlı estetik dünyasının kapılarını ardına kadar açmıştır. Bunun ne kadar büyük bir şans olduğunu ayrıca belirtmeye gerek var mı? Bayrağı onlardan devralarak yok olmaya yüz tutmuş bir kültürü gelecek nesillere taşımaya çalışan fedakâr insanlar arasında Uğur Bey'in çok ayrı bir yeri vardır.

İlk yazısını Hattat Macit Ayral'ın vefatı üzerine 1961 yılında merhum Süheyl Ünver'in teşvik ve ısrarı üzerine yazan ve onun "Kardeşim, Macid Bey'i öyle bir yazmışsın ki, hani benim için de yazar mı acaba diye, ölesim geldi" iltifatı üzerine yazı hayatına devam etme cesaretini gösteren Uğur Bey'in çeşitli dergilerde dağınık olarak çıkmış ve çıkmakta olan yazılarını gördükçe, bunların mutlaka bir araya getirilip en güzel şekilde basılması gerektiğini düşünürdüm. Bu arzumu kendisine de birkaç defa söylediğimi hatırlıyorum. Meğerse bu konuda yalnız değilmişim; aziz dostumuz Sinan Uluant da birkaç yıldır ısrar edip dururmuş. Sonunda kolları sıvayıp işe koyulan Uğur Bey, dostlarından da yardım alarak elli yılda yazdıklarının bir kısmını bir araya getirmiş.

Bu nefis yazılar, üstad bir kitap mimarının, Ersu Pekin'in tasarımıyla bir araya getirilir, son derece kaliteli fotoğraflarla bezenir, bir de Mas Matbaası'nda basılırsa, kütüphanenizin başköşesine yerleşir mi, yerleşmez mi? Velhasıl, bakmaya kıyamayacağınız, okumaya doyamayacağınız bir kitap...

Evet, ismindeki I'den devamının geleceği müjdesini aldığımız Ömrümün Bereketi, Kubbealtı tarafından yayımlandı ve geçen hafta sonu bir toplantıyla kültür ve sanat dünyasına takdim edildi. Aynı zamanda Uğur Bey'in sanat hayatının 50. yılının kutlandığı bu toplantıya, dört günlük bir Kosova seyahati dolayısıyla maalesef katılamadım. Dönüşte masamda bulduğum kitabın sayfalarını çevirmeye başlayınca bir zaman tüneline girip attığım her adımda eski bir tanıdıkla karşılaştığım duygusuna kapıldığımı söyleyebilirim. Daha önce okumadığım yazı yok gibiydi. İlk yazılardan biri benim Uğur Bey'den okuduğum ilk yazı, yani "Hattat Sami

Efendi'nin Diş Kirası"... Bir yandan da kitabın sonlarındaki yazılardan bazılarını, mesela "Toygartepesi'ndeki Ev" yazısını benim talebim üzerine Türk Edebiyatı dergisi için yazdığını düşünerek gururlandığımı söylemek isterim.

M. Uğur Derman imzasını taşıyan bir önceki kitabın Doksandokuz İstanbul Mushafı olduğunu da hatırlatmak isterim. 2010 Ajansı'nın hayırlı hizmetlerinden biri olan bu muhteşem kitap, hakkında bir yazı yazmak istediğim için elim geçtiği günden beri masamda duruyordu. Osmanlı hattat, müzehhip ve mücellitlerinin ortaklaşa eserleri olan Mushaflardan doksan dokuzunun enine boyuna tanıtıldığı Doksandokuz İstanbul Mushafı, aynı zamanda hat sanatının, bu sanata Türk karakterini kazandıran Şeyh Hamdullah'dan nesih hattının XX. yüzyıldaki son büyük temsilcisi Hasan Rıza Efendi'ye uzanan büyük tarihi olarak da okunabilir. Baskısı, cildi, kapağı ve tabii muhtevasıyla göz kamaştıran bu kitap, kültürümüzle şöyle veya böyle ilgilenen herkesin kütüphanesinde bulunmalıdır.

Başka ne söyleyebilirim? Sevgili Uğur Ağabeyime daha nice makaleler ve kitaplar yazması için uzun bir ömür diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Çayname'yi yeniden okurken

Beşir Ayvazoğlu 2011.03.24

Japonya'ya ve Japon kültürüne duyduğum ilginin kaynağında çocuk denecek yaşta okuduğum Çayname vardır.

Elime nasıl geçtiğini hatırlamadığım bu kitap, 1940'larda Suut Kemal Yetkin yönetiminde hazırlanıp Remzi Kitabevi'nce yayımlanan Kültür Serisi'nin sekizinci kitabıydı. Yazarı Japon estetikçisi Okakura Kakuzo, mütercimi ise Ali Süha Delilbaşı...

Çayname'yi yıllar önce okuması için bir dostuma vermiş, geri alamamıştım. Birkaç yıl önce bir sahafta gözüme ilşince ne kadar sevindiğimi tahmin edemezsiniz. Yıllardır görmediğiniz kadim bir dostunuzla karşılaşmışsınız gibi... Tabii hemen satın alıp ilk fırsatta yeniden okumak üzere bir kenara koymuştum. Japonya'nın şu günlerde yaşadığı felaketler dizisini televizyon ekranlarında acı duyarak seyrederken kütüphanemde Japon kültürüyle ilgili ne varsa çıkarıp masamın üzerine yığdım. Çok sevdiğim Japon resmiyle ilgili kitaplar, Ruth Benedict'in Krizantem ve Kılıç'ı, Bozkurt Güvenç'in Japon Kültürü ve tabii Çayname...

Zen Budizm, Taoizm, Çayılık mezhebi, çay odaları, çay töreni, Japon sanatı ve hayat felsefesinden söz edilen Çayname'yi ilk okuduğumda anladığımdan emin değilim. Ama bu kitaptan zihnime hiç silinmeyecek sahneler yerleşmişti. Mesela "Sanatın Mânası" başlıklı beşinci bölümündeki "İnsafa Gelen Harp" hikâyesinde, kimsenin güzel bir ses çıkarmayı başaramadığı harpın tellerine harpçılar padişahı Peiwoh dokunuverince tabiatın kendi türkülerini söylemeye başlayışı... Unutamadığım sahnelerden biri de, Çayılık mezhebinin kurucusu Bilge Rikiu'nun bir sonbahar mevsiminde bahçeden geçen yolu tek yaprak kalmamacasına süpüren oğlunu azarladıktan sonra bir ağacı silkeleyip altın ve erguvan renginde sonbahar yapraklarını yola serpişidir. Çünkü Bilge Rikiu, bahçesinde sadece temizlik değil, güzellik ve tabii de aramaktadır. Japon estetiğinin özü: Güzellik ve sadelik...

Bilge Rikiu'nun bu hikâyeciğini okurken "Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak" mısraını hatırlamıştım. Tabii o zaman Çayname'yi Ahmet Hâşim'in de okuduğunu, çok sevdiğini, hatta birkaç parçasını tercüme ettiğini henüz bilmiyordum. Şehzadebaşı'ndaki Acem çayhanelerine devam ede ede çay tiryakisi olan ve güzel çaylar demleyip dostlarına bir tören havasında ikram etmeyi adeta bir ince sanat haline getiren Haşim, Kakuzo'nun kitabını Fransızca tercümesinden okumuş, bu kitaptan tercüme ettiği "Çiçekler" ve "Çay Odası" bölümlerini 1926 yılında, Akşam gazetesindeki köşesinde neşretmiş. Bunu, bütün yazıları İnci Enginün ve Zeynep Kerman hanımefendiler tarafından bir araya getirilince öğrendik.

En az şiiri kadar güçlü bir nesre ve benzersiz bir üslûba sahip olan Ahmet Haşim, keşke üşenmeyip Çayname'nin tamamını çevirseymiş. Türkçe, eminim, bir tercüme şaheseri kazanmış olurdu.

Evet, Çayname'yi yeniden okudum ve hayal kırıklığına uğramadım. Üstelik ilk okuyuşumda farkına varmadığım inceliklere nüfuz ettim ve yeni şeyler öğrendim. Mesela genellikle sadece İslâm'a has olduğu zannedilen, aslında bütün semavî dinlere var olan tasvir yasağının Zen Budizm'de de bulunduğunu... Bakınız, ne diyor Kakuzo: "Zen mezhebinin salıklarının varmak istedikleri şey eşyanın hakiki mahiyetiyle doğrudan doğruya birleşmek olduğu için dış teferruatı gerçeğin açık surette idrakine engel olarak görüyorlardı. Zen'i, siyah ve beyaz taslakları klasik Budist mektebinin itina ile yapılmış yağlıboya resimlerine tercih etmeğe sevkeden şey Mücerred'e duyulan aşktı. Bouddha'yı resimlerde ve sembollerde aramayıp kendilerinde bulmağa çalıştıkları için bazı Zen salıkları dinî tasvirlerin düşmanı oldular."

Çayname'nin aynı zamanda incelikli bir Batı ve oryantalizm eleştirisi olduğu söylenebilir. Kakuzo, kitabının "İnsanlık Piyalesi" başlıklı birinci bölümünde Batıların Japonya'yı "barışın güzel sanatlarını yaptığı müddetçe" barbar bir ülke olarak gördüklerini, ancak Mançuri savaş meydanlarında insanları öldürmeye başladıktan sonra bu memleketin de medeni olduğuna inanmaya başladıklarını söylüyor. Bu cümleleri okurken kime ait olduğunu unuttuğum bir karikatürü hatırladım: Siyahî bir Afrikalı, kendisine "Sizin tankınız, topunuz, tüfeğiniz var mı?" diye soran Avrupalıya şu cevabı veriyordu: "Hayır beyim, biz vahşi insanlarız!"

Medeniyet götördükleri Japonya, bu medeniyetin araçlarıyla kendilerine saldırınca tepesine iki tanecik atom bombası atıp yüz binlerce Japon'u katleden Batı, bu ülkenin birbiri ardınca gelen felaketlerle boğuştuğu şu günlerde de, petrolüne konmak istediği Libya'nın üzerine bombalar ve Tomahawk füzeleri yağdırmakla meşgul.

Ezra Pound, bu insan öldürmeye "odaklanmış" medeniyet için "Dişleri dökülmüş cadı" diyordu. Rahmetli Mehmed Âkif de "tek dişi kalmış canavar" demişti; bu yüzden az mı eleştirildi? Okakura Kakuzo'nun şu ince yakınmasına kulak veriniz lütfen: "Ah! Eğer medenilik iddiamızın makbul olması için askerlik şerefine dayanmamız lâzım gelmeseydi biz seve seve barbar kalırdık; sanatımıza ve ülkelerimize hakları olan saygının gösterileceği zamanı candan, yürekte beklerdik!"

Japonya'nın en kısa sürede yaralarını sarmasını, Libya'nın da başındaki tirandan ve tepesine üşüşen leş kargalarından bir an önce kurtulmasını diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Benim kütüphanelerim

Geçenlerde bir gazeteci, 47. Kütüphaneler Haftası dolayısıyla benim için önem taşıyan kütüphaneleri sordu; telefonda bir şeyler söyledikten sonra oturup hayatıma girmiş kütüphaneleri düşündüm.

Kendimi fark etmeye başladığım yıllarda evimizde Kur'an-ı Kerim'den başka, babamın heceleyle heceleyle okuduğu, kapağı yırtılmış ve dağılmasın diye ortasından kabaca dikilmiş Yunus Emre ve Âşık Ruhsati Divanları, Mevlid-i Şerif, annemin okuduğu Ahmediye, Muhammediye, Kara Davud gibi birkaç taşbaskısı kitap ve kütüphanemde yakın zamanlara kadar muhafaza ettiğim elyazması bir Yusuf ü Züleyha vardı. Bir de taşbaskısı Battalnâme, o kadar... İlkokuldayken para vererek aldığım ve okuya okuya âdeta ezberlediğim ilk kitap, Ali Baba ve Kırk Harâmiler'dir; cami avlularında satılan halk kitapları cinsinden bir Binbir Gece masalı... İçine girdiğim ilk kütüphane, Sivas'ta, 1970'lerde yıktırılan İsmet Paşa Mektebi'nin kütüphanesi... Çifteminare'nin hemen arkasındaki bu kütüphaneyi keşfettiğimde dünyalar benim olmuş, orada neredeyse okumadığım çocuk klasiği kalmamıştı.

Sonra, yine Sivas'ta Ziya Bey Kütüphanesi... O zamanlar annemin okuduğu türden kitaplara meraklı birkaç ihtiyar dışında kimsenin pek uğramadığı bu soğuk yüzlü taş binanın ikinci katında, soldaki odada, özellikle kış günlerinde sobayı yakıp müdavimlerle koyu sohbetlere dalan yaşlı kütüphane memuru kitap sevdamin ciddiyetini fark ettiği için istediğim her kitabı çıkarır, hatta herkese açmadığı büyük salona girerek raflardaki kitapları keyfimce taramama izin verirdi.

Ziya Bey Kütüphanesi'nin kurucusu Ziya (Başara) Bey, Sivas'ın Rahatoğulları'na dayanan köklü ailelerinden birine mensup, ciddi bir eğitim almış ve Meşrutiyet'ten sonra Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda, Cumhuriyet'ten sonra da TBMM'de yedi dönem Sivas'ı temsil etmiş bir devlet ve kültür adamıdır. Onun Sivas'ın Ali Emiri Efendi'si, Hakkı Tarık Us'u olduğunu söyleyebilirim. Yöneticisi olduğu Darürraha Vakfı'nın gelirleriyle yaptırdığı, inşası 1908 yılında tamamlanan bu kütüphane, yazmaları, eski ve yeni harfli kitapları, süreli yayınlarıyla çok zengindi.

Son yıllarda Sivas Valiliği'nin himmetiyle onarılıp her türlü imkâna sahip, güvenli, fotokopi, fotoğraf tarama gibi hizmetlerin de verildiği konforlu bir kültür yuvası haline getirilen Ziya Bey Kütüphanesi hayatımda o kadar önemli bir yere sahiptir ki, hâlâ zaman zaman rüyalarımda kendimi onun büyük salonunda tek başıma görürüm.

Bursa Yazma ve Eski Eserler Kütüphanesi de 1980'lerin başlarında uğrak yerlerimdendi. Ankara'da yaşadığım yıllarda da Milli Kütüphane'yi kullanmaya çalıştım. İstanbul'da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ve Millet Kütüphanesi gibi çok sayıda kütüphaneye çeşitli vesilelerle yolum düşmüştür; ama beni en çok besleyen kütüphaneler, Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Taksim Atatürk Kitaplığı oldu. 1985 yılından beri müdavimlerimden olduğum ve başta değerli müdürleri olmak üzere çalışanlarından çoğuyla dostluk kurduğum bu iki kütüphanede geçirdiğim saatleri, hayatımın en verimli saatleri olarak görürüm.

Süreli yayınlar bakımından çok zengin olan Hakkı Tarık Us Kütüphanesi maalesef uzun yıllar sağlıklı hizmet verecek durumda değildi. Bu kütüphanenin koleksiyonları Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne intikal ettikten sonra yok olmaktan kurtulduğu gibi mükemmel bir kataloğa da kavuştu. Ancak ilk millî kütüphanemiz olan Beyazıt Devlet Kütüphanesi uzun yıllar ihmal edilmiştir ve hâlâ son derece kısıtlı imkânlarla hizmet vermeye çalışmaktadır. Millî hafızamızın vazgeçilmez bir parçası olan bu kütüphanenin çok iyi korunması gereken bir hazine olduğunu söylemeye gerek var mı?

Ve son on beş yıldır haftada en az iki defa uğradığım, hayatımın vazgeçilmezlerinden biri haline gelen İSAM Kütüphanesi... Bağlarbaşı'ndaki modern binalarında hizmet veren bu kütüphanenin, Anadolu yakasında oturanlar için nasıl büyük bir nimet olduğunu bilenler bilir. Türkiye Diyanet Vakfı bünyesinde yer alan İslâm Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM), yakında tamamlanacak olan İslam Ansiklopedisi'ni hazırlama sürecinde kurduğu bu zengin kütüphanenin yüz ağartıcı bir kurum olduğunu altını çizerek belirtmek isterim.

Satın alma, mübadele, bağış, fotokopi ve mikrofilm yoluyla sürekli zenginleşen ve Türkiye'nin her bakımdan en modern kütüphanelerinden biri haline gelen İSAM Kütüphanesi'nin zamanla Ziyad Ebüzziya, Orhan Şaik Gökyay, Nejat Göyünç, Tahsin Yazıcı, Nihat M. Çetin, Hidayet Nuhoğlu, Kasım Küfrevî, İlber Ortaylı, Kemal Beydilli, Turgut Akıpınar ve Albert Hourani gibi çok sayıda ilim adamının kütüphanelerini bünyesine kattığını ve hafta sonları dâhil, her gün gece 23.00'e kadar hizmet verdiğini söylersem, sanırım, nasıl bir kütüphaneden söz ettiğim daha iyi anlaşılır.

Kendimi en rahat ve hür hissettiğim kütüphaneye gelince: Aşağı yukarı kırk yılda yavaş yavaş, elene elene oluşan, ilgilendiğim bütün konularda hemen her bilgiye ulaşabildiğim, bütün zevklerimi, alışkanlıklarımı, hayallerimi ve projelerimi yansıtan özel kütüphanem...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Türk Yurdu 100 yaşında

Beşir Ayvazoğlu 2011.04.07

Balkan Harbi, sonuçları itibariyle tarihimizin en önemli hadiselerinden biri ve ciddi bir kırılma noktasıdır. Bu mağlubiyet, sadece "ittihad" davasının değil, İslâm Birliği idealinin de çöküşü anlamına geliyordu; çünkü burada uzun uzun anlatılması mümkün olmayan sebeplerle, Müslüman kardeşlerimiz olan Arnavutlar da bize silah doğrultmuşlardı.

Bu dramatik gelişme, önceleri Türklük hakkında sadece kültürel çalışmalar yapmakla yetinen Türk aydınlarının da seslerini yükseltmelerine yol açmıştır. Savaştan önce, Selanik'te çıkan Hüsün ve Şiir dergisinin Genç Kalemler adını alması ve ikinci cildinin 11 Nisan 1911 tarihli ilk sayısının bir beyanname niteliği taşıyan "Yeni Lisan" başlıklı uzun bir başyazıyla çıkması, Balkanlar'daki tehlikeli hareketliliğin muhtemel sonuçlarını sezen Türk aydınlarının vakit kaybetmeden bir şeyler yapma telaşını ifade eder.

İmparatorluk terbiye ve tecrübesine sahip Türk asıllı Osmanlı aydınları, ayrılıkları körüklememek için her şeye rağmen çok dikkatli hareket etmişlerdir. Genç Kalemler'de yazarların bu konuda ne kadar hassas olduklarını biliyoruz. Türkçülük hareketlerine hız kazandıranlar, Çar'ın polislerinden kaçarak soluğu İstanbul'da alan Akçuraoğlu Yusuf, Ahmet Agayef, Hüseyinzâde Ali ve Mehmed Emin Resulzâde gibi "Ceditçi" aydınlardır. İkinci Meşrutiyet'in ilanı, Türkiye'yi onlar için ideal bir sığınak haline getirmişti. Bu aydınlar, ittihâd-ı anâsır iddiasıyla ortaya çıkan, ancak çok geçmeden hayal kırıklığına uğrayan İttihat ve Terakki'nin daha sonra benimsediği pantürkist politikanın merkezinde yer alacak, dernekler kurup dergiler çıkaracaklardır.

Örgütlü ilk Türkçü hareket, Akçuraoğlu'nun teşebbüsüyle 1909'da kurulan ve 1911 yılında aynı adla bir de dergi çıkaran Türk Derneği'dir. Yine Akçuraoğlu'nun önyayak olduğu Türk Yurdu Cemiyeti de aynı yılın 31 Ağustos'unda kurulmuştur.

Türk Yurdu Cemiyeti'nin fikirlerini yaymak için bir dergiye ihtiyacı vardı. Bütün Türklerin tanışıp birbirlerinden haberdar olmalarına, iktisadî ve ahlâkî bakımdan yükselmelerine çalışacak, bu maksatla hazırlanan yazılarda bütün Türklerin okuyup anlayabileceği sade Türkçeyi kullanılacak bir dergi... Bu derginin temel hedefi, Türk unsurunun siyasî ve iktisadî çıkarlarını savunmaktı, ancak bunu yaparken diğer unsurlar arasında ihtilaf yaratabilecek aşırılıklardan kaçınmalıydı.

Mehmed Emin (Yurdakul) Bey adına izin alınmakla beraber onun Erzurum'a vali olarak tayin edilmesi üzerine Akçuraoglu Yusuf Bey'in mes'ul müdürlüğünde yayın hayatına başlayan Türk Yurdu'nun ilk sayısı 17 Teşrinisani 1327 (30 Kasım 1911) tarihinde çıkar ve o kadar büyük bir ilgiyle karşılanır ki, birkaç defa yeniden basılır. Kısa sürede Türkiye'de ve Türkiye dışında geniş bir okuyucu kitlesine sahip olan Türk Yurdu, bir bakıma Gaspıralı İsmail Bey tarafından Kırım'da çıkarılan Tercüman gazetesinin misyonunu Türkiye'de üstlenmiştir.

Türk intelijansiyasının önemli isimlerini bir araya getirmeyi başaran ve Türk Yurdu Cemiyeti'nin kapanması üzerine, ondan bir yıl kadar sonra kurulan Türk Ocağı'nın yayın organına dönüşen Türk Yurdu, Peyami Safa'nın ifadesiyle, "bir millete ait tek realitenin üç cephesini birbirinden ayıran ana düşünce akımları"ndan birini, yani Türkçülüğü temsil ettiği için uzun ömürlü olmuştur.

Türk Yurdu, Birinci Dünya Harbi yıllarında ve Türk Ocakları 1931'de kapatıldıktan sonra uzun sürelerle yayınına ara vermiş, sonraki yıllarda da sık sık kapanmıştır. Ancak Kasım 1987 tarihinde sekizinci defa yeniden başlayan Türk Yurdu, yirmi dört yıldır yayınına istikrarlı bir şekilde devam ediyor. Zorunlu fasılalara rağmen, 1911'den itibaren, yaşadığımız macerayı adım adım takip edebileceğimiz bir dergi olan Türk Yurdu'nun ilk 26 cildi on üç yıl önce yeniden yayımlanmıştı. Eski harfli ciltleri yeni harflere aktararak, 1928-1931 yılları arasında çıkanlar da tıpkıbasımı yapılmak suretiyle...

Türk Yurdu'nun bugünkü yönetimi ise, dergilerinin kuruluşunun 100. yılını, 2011'in bütün sayılarını Türk tarihinin, dilinin, kültürünün, toplum yapısının ve tabii Türk Ocakları ve Türk Yurdu dergisinin çeşitli açılardan enine boyuna incelendiği 250'şer sayfalık "muhalles" sayılar yayımlayarak kutluyor. Yılsonunda aşağı yukarı üç bin sayfalık dev bir külliyyat ortaya çıkmış olacak. Çok sayıda yazar ve bilim adamının önemli yazılarla katkıda bulunduğu bu özel sayıların her kütüphanede bulunması gerektiğine inanıyorum.

Yeri gelmişken, Türk Edebiyatı Vakfı'nın da Genç Kalemler dergisinin başlattığı "Yeni Lisan" hareketinin 100. yılını bir "Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat" başlığını taşıyan bir sempozyumla değerlendirdiğini duyurmak isterim. Bu ay sonunda (29-30 Nisan) vakfın Sultanahmet'teki merkezinde gerçekleştirilecek olan sempozyum, Türk Dil Kurumu'yla ortaklaşa hazırlandı.

Son olarak şunu hatırlatmak istiyorum: Gelecek yıl, yani 2012, Balkan Harbi'nin 100. yılıdır. Hükümetimiz, ordumuz, üniversitelerimiz, Türk Tarih Kurumu'muz vb. ne gibi hazırlıklar yapıyor, merak ediyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ulucami'nin vav'ları

Beşir Ayvazoğlu 2011.04.14

Bursa'ya ne zaman yolum düşse ayaklarım beni Ulucami'ye sürükler. Bu camide arınıp durulur, bütün duvarları ve sütunları bir harfler, semboller, şifreler dünyasına dönüştüren celi sülüs, talik ve divani yazıların her birini

okuyup anlamaya çalışırken zamanı unutturum.

Bilmem hiç dikkatinizi çekti mi? Ulucami, eski Bursa kartpostallarının hemen hepsinde manzaraya bütünüyle hâkim görünür. Şehir, onun ihtişamını görünür kılmak, daha doğrusu onun temsil ettiği değerlere saygısını ifade etmek için sürekli rûkû ve sücud halinde gibidir. Göz kamaştırıcı bir yeşilliğin tabii bir uzantısı gibi şekillenen munis ahşap dokunun ortasında bir ışık kütleli haline beliren; saltanatını ezip sindirerek değil, davet edip kucaklayarak süren bir ihtişam...

Bursa'nın fethi, bana sorarsanız, Ulucami'nin inşasıyla tamamlanmıştır. Sarayının pencerelerinden yahut Bursa kalesinin burçlarından adını kıyamete kadar yaşatacak caminin yavaş yavaş şekillenişini seyreden Yıldırım Bayezid'in büyük hayaliyle bu caminin cesameti arasında doğrudan bir ilişkinin bulunduğu inanıyorum. Moğol istilasının ardından paramparça olan Anadolu'nun, yirmi kubbenin bir araya gelerek üzerini örttüğü mekân gibi yeniden birleşip bütünleştiği büyük bir ülke hayali...

Ulucami'nin, İslâm'ı Anadolu'dan sürüp çıkarmaya niyetlenmiş müttefik bir Haçlı ordusuna karşı Niğbolu'da kazanılan büyük zaferin ganimetleriyle inşa edilmiş olması ona ayrı bir anlam kazandırır. Rivayet odur ki, zafer kazanıldığı takdirde Allah rızası ve halkın hoşnutluğu için yirmi cami yaptırma sözü veren Yıldırım, elde edilen ganimetin bu kadar camiye yetmeyeceği anlaşıncıca damadı Emir Sultan'ın tavsiyesiyle yirmi kubbeli bir cami yapılmasına karar verir.

Emir Sultan dedim; başta onun gördüğü rüya olmak üzere, Ulucami'nin inşasıyla ilgili birçok efsanenin bulunduğunu biliyorum. Bazan efsaneler, bir devrin zihniyet dünyasına ayna tuttuğu için hakikati arşiv belgelerinden bile daha doğru yansıtır; ama saf tarihin efsanelerden daha heyecan verici olduğu zamanlar da vardır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş yılları ve Bursa'nın bir "payitaht" olarak şekillenışı, bütün efsaneler hafızalardan ve kayıtlardan silinse bile güzelliğinden hiçbir şey kaybetmez; çünkü gerçeğin kendisi efsanelerden daha güzeldir.

Zamanda yolculuk mümkün olsa ve bana "Haydi Abbas, zamanda nereye istiyorsan, seni oraya götürelim!" deseler, herhalde Ulucami'nin taş taş yükselmekte olduğu günlere gitmek, bu caminin ilk halini görmek isterdim.

Ulucami talihsiz bir camidir; ibadete açıldıktan iki yıl sonra Yıldırım Bayezid'i büyük bir yenilgiye uğratan Timur, Bursa'yı da işgal etmiş, askerleri burada kaldıkları sürece Ulucami'yi ot ambarı olarak kullandıkları yetmiyormuş gibi ayrılırken ateşe vermişlerdi. Osmanlılara büyük öfke duyan Karamanlıların da yaktıkları Ulucami, bilindiği gibi, duvarlarındaki yanık izlerini ve is tabakasını yok etmek için bütünüyle sıvanmıştı. Eski kartpostallar, Ulucami'nin sıvalı halini gösterir.

Bursa'nın ve Ulucami'nin yaşadığı en büyük felaket 1855 depremidir. Ahmet Cevdet Paşa'nın Tezakir'de ayrıntılı bir şekilde tasvir ettiği, Keçecizade Fuad Paşa'nın tabiriyle "Osmanlı tarihinin dibacesi"ni zayi eden bu depremde, Ulucami'nin de mihrap ve minberin üzerini örten iki kubbesi hariç, bütün kubbeleri çökmüştü. Sultan Abdülmecid'in tamir ettirdiği bu muhteşem mabedin yazılarını "tashih ve tezyin" etmeleri için de iki büyük hattat, Mehmed Şefik Bey ve Abdülfettah Efendi, Bursa'ya gönderilmişlerdir. Bu bilgi, kalın sütunları tûy gibi hafifletip mekâna iç rahatlatıcı bir sıcaklık veren yazıların depremden önce de var olduğunu gösterir.

Yazının başında da ifade ettiğim gibi, Ulucami'nin duvar ve sütunlarını bezeyen büyüleyici yazılar, bir semboller ve şifreler ummanıdır. Mesela meçhul hattatın, güney duvarını bezeyen o naif Kâbe resminin altındaki yeşil renkli celi sülûs vav harfiyle ne söylemek istediğini hep merak etmişimdir. Allah'ın birliğini ifade eden vahdaniyet kelimesinin ilk harfi olduğu için Tevhid'e mi işaret etmek istiyordu? Belki de mesajını bu harfin ebced hesabındaki sayısal karşılığı olan 6'ya gizlemişti. Mehmed Şefik Bey'in tashih ettiği yazılardan biri olan

müsenna çifte vav'ın kuyruklarının kesiştiği noktadaki boşlukta da "İttekû vâvât" (Vav'lardan sakınınız) hadisi yazılıdır. Buyurunuz, yorumlayınız!

Bunları Bursa'dan bir dostumun gönderdiği iki kitabı okurken düşündüm. Mustafa Kara ve Bilal Kemikli'nin hazırladıkları Bursa'nın Kalbi Ulucami ve Bursa Hatırası... Ulucami hakkında uzmanlar tarafından yazılmış önemli yazılardan oluşan birinci kitap geçen yıl Bursa İl Özel İdaresi tarafından yayımlanmış. Sefine-i Evliya gibi önemli eserlerinden tanıdığımız Hüseyin Vassaf'ın 1901 yılında Bursa'ya yaptığı seyahati anlattığı Bursa Hatırası ise Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin yayınlarından çiçeği burnunda bir kitap...

Aziz dostlarım Mustafa Kara ve Bilal Kemikli'nin Ulucami hakkında daha kapsamlı bir kitap hazırladıklarını da bu vesileyle duyurmak isterim.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Halide Edip'in hayali ve 'Mevlid Kantat'

Beşir Ayvazoğlu 2011.04.21

Gazetelerden öğrendiğime göre, Süleyman Çelebi'nin ölümsüz eseri Mevlid'in "Velâdet" bahri organizatör Ahmet San'ın teşebbüsüyle kompozitör Selman Ada tarafından kantat formunda bestelenmiş.

Bu eserin Sultanahmet Meydanı'nda yapılması planlanan, ancak hava muhalefeti yüzünden Harbiye'deki Kongre Merkezi'ne alınan dünya prömiyerinin dün gece gerçekleştirilmiş olması gerekiyor. Yine gazetelerden öğrendiğime göre Cumhurbaşkanlığı'nın himayesinde düzenlenen prömiyerde, "Mevlid Kantat", Devlet Opera ve Balesi'nin 450 kişilik dev orkestra ve korosu tarafından icra ediliyor.

Henüz dinleme imkânı bulamadığım -prömiyere de davetli değildim- "Mevlid Kantat" hakkında bir değerlendirmede bulunacak değilim. Ancak prensip olarak bu türden çalışmalara karşı olmadığımı hemen belirtmek isterim. Peygamber sevgisi kimsenin tekelinde olmadığını göre, O'nu seven herkes, sevgisini kendi diliyle ve kendi anlayışı doğrultusunda ifade etmekte hürdür; bundan ancak memnuniyet duyulmalıdır.

Bu yazıyı yazmamın sebebi, Halide Edip Adivar'ın "Mevlûd" (Yeni İstanbul, nr. 2298, 9 Nisan 1956) başlıklı fıkrasıdır. Prof. Dr. İnci Enginün hanımefendinin birkaç hafta önce ilgimi çekeceğini düşünerek bir parçasını gönderdiği, daha sonra tamamını edindiğim bu yazıdan anlaşılan şu: Halide Edip, Selman Ada'nın yaptığı işi tam elli beş yıl önce hayal etmiş. Yazı şöyle başlıyor:

"Süleyman Dede'nin Mevlûd'u, bilhassa 'Velâdet' kısmı, yalnız Türkçenin değil, dünya edebiyatının dinî şiirleri arasında mevki almış bir şaheserdir. Son yıllarda bir Amerikalı muharrir bunun güzel bir İngilizce tercümesini yapmıştır. Bu eser insan kafasının ve kalbinin derin ve mukaddes tarafının bir ilhamıdır. Velâdet parçası ise bütün insanîyetin necatına hasret çeken bir sanatkarın gönlünden kopan bir şiirdir (...) Artık İtrî ayarında bir bestekârın milletimizin ve Müslümanlığın dünya çapındaki bu eserini ele almak zamanı gelmiş, hatta geçmiştir."

Bunları yazdıktan sonra "Acaba bir Mevlûd oratoriosu halkedebilecek bir sanatkar ne demektir?" diye soran Halide Edip'in bazı şartları var: Öncelikle dinî Türk musikisinin büyük eserleriyle Batı'nın dinî musikisindeki büyük oratoryoları yaratmış sanatkarları ve eserlerini çok iyi bilmek... Bu vesileyle Haendel'in Messiah ve

Haydn'ın Creation adlı oratoryolarından -bu eserlerin konuları Milton'un Kaybolan Cennet adlı eserinden alınmıştır- söz eden Halide Edip, Messiah'ı sadece bir milletin değil, bütün "insaniyetin gaye ve ıstıraplarını emsalsiz bir şekilde ifade" eden bir eser olarak görmektedir. Creation'u da öyle...

Halide Edip, hayal ettiği Mevlid Oratoryosu'nu yazacak sanatkârın, adları geçen iki büyük kompozitör gibi bütün insanlığa hitap edebilmesi için deha sahibi olması gerektiğine inanıyor. Ancak böyle bir eserin orkestrasyonunu yapabilmek için, -Sinekli Bakkal yazarına göre- derin bir musiki bilgisi ve tecrübe şarttır. Süleyman Çelebi'nin şaheserinin ruhu bu şartlar yerine getirildiği takdirde muhafaza edilebilir. Böyle bir eserin ortaya konulması için bir yarışma da hayal ettiği anlaşılan Halide Edip'in kafasındaki jüride, Yunus Emre Oratoryosu'nu besteleyen Adnan Saygun, eski musikimizi çok iyi bilen bir mütehassıs ve Akdeniz ruhuna vâkıf, tercihan İtalyan bir müzisyen yer almaktadır.

Yazısına, bu hayalinin sağlığında gerçekleşebileceğine inanmadığını belirterek devam eden Halide Edip'in ikinci büyük hayali de şudur: Süleyman Çelebi'nin Bursa'daki kabrinin bulunduğu sırta büyük bir amfiteatr yapılması ve bestelenen Mevlid Oratoryosu'nun orada her yıl Peygamberimiz'in doğum gününde büyük bir orkestra ve koroyla icra edilmesi... Şöyle devam ediyor:

"Türkiye'nin her köşesinden, bu mübarek geceyi, yıldızlar altında tes'id etmek için sayısız bir vatandaş kitlesinin buraya geleceklerine eminim. İnaniyorum ki, sade Türkiye'den değil, Müslüman âleminden, hatta Garp'tan da birçok adam buraya gelecektir. Ve genç Türkiye, memleket içinde olduğu kadar, bütün Müslüman dünyasında hakiki Müslüman 'Noel'ini tesbit etmiş olacaktır. Böyle bir emsalsiz merasim milyonlarca kişinin insanlığını ve insaniyete borcunu hatırlatacak, milyonlarca Müslüman'ın kalbini aynı müşterek ve ilâhî bir heyecanla attıracak bir gece! Belki yüz binlerce ses, bu emsalsiz oratorionun korusu ile beraber 'asi ümmet melcei ve çaresizler eşfai' bir ideale 'merhaba' diyecek ve hiç olmazsa yılda bir gece olsun ruhlarını tasfiye edecek."

Selman Ada'nın bestelediği eserden basında hep "kantat" diye söz edildi. Ancak organizatör Ahmet San, Star gazetesine yayımlanan bir röportajında Selman Ada'nın bu eseri klasik formatta elli beş dakikalık bir "oratoryum" olarak bestelediğini söylüyor. St. Flipo di Neri'nin 1540'larda, Roma'da Orator adı verilen ruhani meclis toplantı salonunda icra ettiği eserin bu sebeple oratoryo diye anıldığını, daha sonra bu kelimenin solo sesler, korolar ve orkestra için yazılan dinî dramların genel adı olduğunu, dolayısıyla Hıristiyanlığı çağrıştırdığını unutmamak gerekir.

Halide Edip'in hayalini gerçekleştiren Selman Ada'nın eserinde Mevlid'in ruhu korunmuş mudur? Bunu dinleyince anlayacağız. .

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ağzı bozuk milletiz, vesselâm!

Beşir Ayvazoğlu 2011.04.28

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, bir meydan konuşmasında "Bundan sonra ismimi yolsuzlukla anarsan ana... aa..." demiş, yani Türkiye Cumhuriyeti'nin başbakanına sunturlu bir küfür savuracakken sözümona edebini takınıp arkasını getirmemiş.

Bu konuşmanın görüntülerini çeşitli haber bültenlerinde özel bir dikkatle seyrederken beyefendinin yüzünde ağzından kaçırdığı bu yarım kalmış küfürden utanıp pişmanlık duyduğunu gösteren bir ifade aradım; yoktu! Aksine olağanüstü bir 'espri patlatarak' büyük bir zafer kazanmış gibi pişkince bir gülümseyişle mest ettiği kalabalıkları süzüyordu. Arkasındaki milletvekili adayları da genel başkanlarının bu müthiş performansından çok etkilenmiş olmalı ki, yüzleri memnuniyet ifade eden gülüşlerle gevşemişti.

Asıl vahim olan, bu küfrün meydana dolduran kalabalıklar tarafından beğenilip alkışlanmış olmasıdır. Ahmet Turan Alkan'ın dünkü yazısında haklı olarak söylediği gibi, "aziz milletimiz (...) sin-kâflı imâlardan fena halde hoşlanmaktadır." Sözün özü, ağzı bozuk milletiz; sinema filmlerinde bile küçük büyük herkes, zekice esprilere değil, sin-kâflı küfürlere kahkahayı basıyor. Bu yüzden özellikle son yıllarda çekilen yerli sinema filmlerinin çoğunu edepli ve akli başında birinin sonuna kadar seyredebilmesi imkânsız. Televizyon dizilerinde fazla küfür duymuyorsanız, RTÜK korkusundandır. Ama argonun bini bir para... Çocuklar ve gençler, bu dizilerden pek "zarif" bir Türkçe öğreniyorlar. Geçenlerde dolmuşla Üsküdar'a giderken güzelce bir genç kızın telefon konuşmasına istemeden kulak misafiri oldum; ağzından çıkan sözleri duysaydınız, küçük dilinizi yutardınız. Konuşmanın sonlarına doğru telefonun diğer ucundaki ne dediyse, beriki şuh bir kahkaha atarak "Oohaa!"yı bastı.

Siyasetçi ve sinemacıların ağzı bozuk da, gazeteciler pek mi farklı? Büyük büyük gazetelerde köşe kapmış "yazar"ların kan damlayan kalemlerinden çıkma öyle yazılar okuyoruz ki, kendimize yazar demekten utanır olduk. Maalesef çok eskiden beri "Babiâli"nin ağzı çok bozuktur. Kerliferli yazarlar birbirlerine öyle küfürler etmişlerdir ki, inanamazsınız. Peyami Safa, bir yazısında itibarlı gazetelerde kalem oynatan bazı yazarların küfürlü sözlerinden bazılarını sıralamıştır. Buyurunuz: Mahalle piçi, lağam ağızlı, Şengül Hafmamı'nın sermayesi, cife, dar pantolonlu kart züppe, mektep kaçkını, âdet bezi, iğrenç cibilliyet, sefil, hergele... Bunlardan "dar pantolonlu kart züppe" sözünün Ahmet Haşim gibi çok zeki ve zarif bir şaire ait olduğunu söylesem, inanır mısınız? Büyük şair, kendisini öfkeliendiren Burhan Felek'i zekâ ürünü bir espriyle değil, böyle küfrederek sindirmeye çalışmıştı.

Köşe yazarlarının sık sık başvurdukları sindirme metodlarından biri de, tartıştıkları insanların etnik menşelerini ve fiziki kusurlarını dillerine dolamalarıdır ki, utanç vericidir. Örnek mi istiyorsunuz? Okuyunuz lütfen:

"Hele bunlar arasında bir tanesi var ki, büyük bir edibimizin isabetli tarifine göre, bir çekirge vücudu üzerinde bir katır kafası taşır! Edebiyata nisbeti, eski bir şairin sulbünden düşmüş bir cenin olmaktan başka hiçbir şey değildir. Hilkat tarafından daha dünyaya gelirken en feci silleyi yemiş olan, bu bir tarafı sakat ve bütün vücudu çarpık çurpuk zavallıya daha fazla nasıl tokat vurulabilir? Her gün aczinin ızdırabıyla kıvranan ve dört bir yana mezbuhane saldıran bu sokak itinin hakkından gelmek, elini pisliğe sürmekten iğrenenlere düşmez."

Peyami Safa hakkında bu cümleleri yazan büyük yazarın kim olduğunu asla tahmin edemezsiniz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu... Yeri gelmişken aynı yazarın Nâzım Hikmet ve arkadaşları hakkında yazdıklarını da hatırlatmak isterim:

"Eski İstanbul'un viranelikleri arasından kendi halinde bir adam işine giderken, ansızın bir sürü aç ve uyuz köpeğin hücumuna uğrar. Elindeki bastonunu, bu pis deriden ve kırık kemikten mahlûkatın üzerine indirir, indirir. Fakat köpekler, gene saldırılarına devam ederler; çünkü açlığın ve kuduzluğun verdiği bir fena ateş bunlardaki hayvanî hassasiyeti de iptal etmiştir. Bir rate, yani hiçbir şeyde muvaffak olamayıp bir köşede kalmış şair bozuntularının işi gücü o devirde yetişmiş şöhret, ehliyet ve itibar sahibi edip ve şairler aleyhine ağza alınmaz derecede müstekreh birtakım sözler uydurup bunları vezne sokmaktan ibaretti. İşte bugün modern geçinen bu mülevves klik, bu kadar eski ve bu kadar iğrenç bir an'anenin muakkibi olmaktan başka bir sıfatı haiz bulunmuyor."

Çeşitli zamanlarda cereyan eden kalem kavgalarında, Peyami Safa'nın Ahmet Haşim'i Araplığıyla vurmaya çalıştığını ve Necip Fâzıl'ın meşhur tik'ini "irsî soysuzlaşma"nın bir tezahürü olarak yorumladığını, Necip Fâzıl'ın da onun "veremli sakat kolu"na taktığını ve Yakup Kadri'den ödünç aldığı "çekirge gövdesi üstünde at kafalı" hakaretine lâyık gördüğünü; öte yandan Nâzım Hikmet'in Peyami Safa'yı yetim olduğu ve ailesine katkıda bulunmak için bir matbaada nota istinsah ettiği için aşağıladığını... Hangi birini saysam, bilmiyorum.

Sonuç olarak söyleyebileceğim şu: Ağzınızı toplayın beyler!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İhtifal meselesi

Beşir Ayvazoğlu 2011.05.05

Arkasından ah vah ettiğimiz nice değerli insan vardır ki, yaşarlarken yüzlerine bakmamışızdır. "İhtifal" bizde daha çok ölmüş insanlar için yapılan anma toplantılarını akla getirir.

Böyle toplantılarla meşhur bir ihtifalci Ziya Bey'imiz bile var. Tevfik Fikret'in mezarı başında düzenlediği ihtifallerle tanınan Florinalı Nâzım Bey ondan el almıştı. Yaşarken 'onore' edilen ilk şahsiyetin Abdülhak Hâmid olduğunu sanıyorum. 1935 Şubat'ında 84. yaşına girmesi münasebetiyle Boğaziçi Lisesi'nde çok büyük ilgi gören bir ihtifal yapıldığını eski gazeteleri tararken öğrenmiştim.

Vakit gazetesi sahibi ve Türk Basın Birliği İstanbul Bölgesi Reisi Hakkı Tarık Us da, 16 Mart 1942 tarihi itibarıyla imzaları Türk basınında elli yıldır görünen elli dokuz ilim, sanat ve edebiyat adamı için muhteşem bir jübile düzenlemişti. Devrin Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in de katıldığı bu jübile, 6 Şubat 1943 tarihinde, İstanbul Üniversitesi Konferans Salonu'nda yapıldı. Hakkı Tarık, bu jübileyi bizzat hazırlayıp yayımladığı 50 Yıl adlı albümle ebedileştirmiştir.

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Türk Ocağı'nı yeniden kurduktan sonra, Yahya Kemal'in 65. doğum yılı dolayısıyla düzenlediği büyük ihtifal de ilklerdendir. İstanbul Üniversitesi Konferans Salonu'nda, 2 Aralık 1949 tarihinde yapılan bu ihtifalin olağanüstü ilgi gördüğü, salonun dolup taşıdığı basında çıkan yazılardan anlaşılıyor. Kendisi hakkında konuşan dostlarının ardından coşkun alkışlarla kürsüye gelen Yahya Kemal çok heyecanlıdır ve sadece şunları söyler:

"Büyük milletim civanmert, vefakâr ve hassastır. Benim gibi basit ve yıllardan beri kendi kararınca çalışan bir işçiye gösterdiği sevgi bunu gösterir. Civanmert Türk gençliğine şükran duygularımı ifade edecek kelime bulamıyorum. Emin olun, bu toplantının manzarası hâfizamda en kuvvetli bir hatıra olarak yaşayacaktır. Sağ olun, var olun!"

Son zamanlarda böyle toplantıların bir hayli arttığı görülüyor. Belediyeler, vakıflar, dernekler vb. tarafından, büyük hizmetlerde bulunmuş, önemli başarılar kazanmış ilim, sanat ve edebiyat adamları için unutulmadıklarını göstermek amacıyla çeşitli programlar hazırlanıyor. Ancak genellikle alelacele hazırlanıp yeterince duyurulmayan bu toplantılardan bazılarının çok sönük, çok heyecansız geçtiğine şahit oluyoruz; 'onore' edilmek istenen kişide tam aksine artık büsbütün unutulduğu duygusu uyandırılıyor.

İhtifalci dostlara sesleniyorum: Maksat, bu insanlarda gerçekten değerlerinin bilindiği, unutulmadıkları duygusunu uyandırmaksa, işi ciddi tutup çok iyi hazırlanmak gerekir. Dergâh Yayınevi'nin yaptığı gibi...

Dergâh, eserlerini yayımladığı yazarlar ve bilim adamları için kendilerinden habersiz armağan kitaplar hazırlıyor ve bütün dostlarını bir yemekte bir araya getirerek bu kitapları takdim ediyor. İki hafta önce Prof. Dr. M. Orhan Okay, Prof. Dr. İnci Enginün ve Prof. Dr. Bilge Seyidoğlu hazırlanan kitaplar vesilesiyle bir araya geldik. Yemekler yenildi, zarif ve duygulu konuşmalar yapıldı. Üç değerli hocanın da yüzlerinden mutluluk okunuyordu. Daha önce de Prof. Dr. Zeynep Kerman, Prof. Dr. Süleyman Uludağ, Prof. Dr. Hüsrev Hatemi için armağan kitaplar hazırlayan Dergâh'ın bir sürprizi daha vardı: Yayınevinde yirmi yıldır çalışan Mehmet Özdilek için minik bir armağan kitap... Ezel Erverdi Bey, demek istiyordu ki, bütün kurumlar gibi, yayınevleri de isimleri vitrinde görünenlerden ibaret değildir; her başarının ardında görünmeyen kahramanlar vardır.

Ezel Erverdi'yi ve bütün Dergâhçıları tebrik ediyorum.

Derkenar

Asıl Ucube

Sanatı bir din, kendilerini de bu dinin tanrıları gibi gören ve 'yarattıklarını' zannettikleri şeylere kutsallık, dolayısıyla dokunulmazlık izafe ederek herkesten kayıtsız şartsız tapınma bekleyen birtakım adamlar var. Şimdi kendi sahte dinlerinin kutsallarına yer açmak için gerçek dinlerin mukaddeslerine saldırıyorlar. Asıl ucube bu anlayıştır

Ş tehlikede

"Tesekkur ederim!"

Genç kız dolmuş parasını şoföre uzatan adama böyle teşekkür etti. Ş'yi s ile z arasında bir sesle, adeta tıslayarak telaffuz ediyordu. Türkçeye su şırıltısı ahengi veren güzelim ş sesini son zamanlarda özellikle genç kızların telaffuz edemedikleri (yahut daha güzel konuştuklarını zannederek bile bile değiştirdikleri) sizin de dikkatinizi çekti mi? Bu saskın (yani şaşkın) kızlar artık şeker yemiyor, seker yiyorlar; şiir değil siir okuyor, şarkı değil sarkı dinliyorlar. Onlar için artık sular şırl şırl değil, sırl sırl akıyor. Türkçeleri genellikle yetersiz olduğu için en çok kullandıkları kelimenin "sey" olduğu düşünülürse, felaketin boyutları daha iyi anlaşılır. Bu kızlar ileride anne olacak, çocuk yetiştirecekler. Açıkçası, birkaç nesil sonra ş sizlere ömür!

Saka (şaka) gibi değil mi?!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ahmet Yaşar Ocak'tan yeni kitaplar

Beşir Ayvazoğlu 2011.05.12

Geçenlerde kargodan masama üç kitap düştü, üçü de Ahmet Yaşar Ocak imzasını taşıyordu. Biri Kitap Yayınevi'ndendi: Ortaçağlar Anadolu'sunda İslâm'ın Ayak İzleri.

Diğerleri ise TİMAŞ'tan: Türkiye Sosyal Tarihinde İslâm'ın Macerası ve Osmanlı Sufiliğine Bakışlar. Üç kitap da "Makaleler-Araştırmalar" alt başlığını taşıyor. Hem Türkiye'nin sosyal tarihinde İslâm'ın yerine dair son derece önemli tespitleri ihtiva eden, hem de Ahmet Yaşar Ocak hocamızın düşünce macerasına ışık tutan, emek mahsulü makalelerin bir araya getirildiği çok önemli kitaplardır bunlar.

İlahiyat öğreniminin ardından İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nü bitiren ve doktorasını Strasbourg Üniversitesi Beşerî Bilimler Fakültesi'nde Prof. İrene Melikoff yönetiminde Babaîler isyanı üzerine yapan Ahmet Yaşar Ocak, Anadolu'nun dinî ve sosyal tarihi üzerine çalışmaya Fuat Köprülü ve Abdülbaki Gölpınarlı'nın bıraktıkları yerden devam eden seçkin bir tarihçidir. Onun bir tarihçi olarak ilgilendiği meseleler, her babayığidin cesaret edemeyeceği cesamette, ama bugün yaşananların doğru okunup yorumlanabilmesi için çok iyi bilinmesi gereken çetin meselelerdir.

Türkiye'nin dinî tarihi üzerine ilk çalışmalar Fuat Köprülü, Abdülbaki Gölpınarlı ve Osman Turan tarafından yapılmıştır. Bu büyük âlimlerin birkaç isim dışında takipçisi olmaması sizce de şaşırtıcı değil mi? Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak, haklı olarak Türk tarihçiliğinin Osmanlı siyasî kurumlarını, idarî ve sosyo-ekonomik yapısını araştırırken gösterdiği performansı, bu alanda gösterememiş olmasından yakınıyor.

Türklerin İslâm'la ilişkisi, Ahmet Yaşar hocamıza göre, Türk tarihinin ve tarihçiliğinin en çetin problematiği olmasına rağmen en az çalışılan alandır. Türkiye tarihçileri, yalnız tarih ilmi açısından değil, "belki daha fazla, yaşayan kültür ve içinde bocalanan aktüel problemler açısından çok mühim olan" bu alana nedense pek ilgi göstermemişlerdir. Aslına bakılırsa, bu alan sadece tarihçileri değil, en az onlar kadar sosyologları, antropologları, sosyal psikologları, halkbilimcileri, hatta felsefecileri yakından ilgilendirmekte, fakat onlar tarafından da ilgi görmemektedir.

Türk üniversiteleri, Ahmet Yaşar Ocak'a göre, Tanzimat'tan, özellikle Cumhuriyet'in başından beri yönetici elite halkın büyük çoğunluğu arasında yaşanmakta olan kültür çatışmasının temelindeki İslâm problemini görmemeyi tercih etmiştir. Bu tuhaf durumu özellikle vurgulayan Hoca, Türkiye Sosyal Tarihinde İslâm'ın Macerası adlı kitabında bir araya getirdiği makalelerinde, üniversitelerin yanına bile yaklaşmaktan çekindiği bu meseleleri enine boyuna tartışıyor. Türkiye tarihinin, 13. yüzyıldan günümüze uzanan, görünüşte siyasî ve kültürel, ama temelinde Cumhuriyet'in kurulduğu tarihten sonra üzeri kapatılmak istenen can alıcı meseleleri...

Açıkçası, Ahmet Yaşar Ocak, günümüzde, İslâm etrafında, merkezle çevre arasında bir tür gecikmiş 'satıhalı' hesaplaşmanın yaşandığını düşünüyor ve bu hesaplaşmanın tarihî arka planını kurcalıyor.

"İnanç ve İdeoloji" ve "İslâm ve Modernite" başlıkları altında iki bölümden oluşan birinci kitaptaki makalelerden birkaçının başlığını verirsem, sanırım, Ahmet Yaşar Ocak'ın hangi meselelerle uğraştığı konusunda daha sarıh bir fikir vermiş olurum: "Türk ve Türkiye Tarihinde İslâm'ı Çalışmak Yahut Arı Kovanına Çomak Sokmak", "Kutb ve İsyan: Osmanlı Mehdici Hareketlerinin İdeolojik Arka Planı ve Buna Muhalefet Problemi", "Bektaşî Menakıbnamelerinde Tenasüh İnancı", "Türkiye Selçukluları ve İslâm", "Türkiye, Üniversiteler ve Sosyal Bilimler"...

Osmanlı Sufiliğine Bakışlar adlı kitapta ise, önceki kitaptaki meselelerin daha özele inilerek ele alındığı makaleler yer alıyor. Bunlar, dinî tarihimizin Sarı Saltuk, Şeyh Hüseyin-i Ahlatî, Bünyamin-i Ayaşî, İsmail Maşukî gibi bazı önemli figürleriyle Kalenderiler, Bektaşîler, Bayramî Melamileri gibi zümreler hakkında yazılmış makalelerdir. Kitap Yayınevi'nin çıkardığı, Ortaçağ Anadolu'sunda İslâm'ın Ayak İzleri: Selçuklu Dönemi adlı kitap ise, Ahmet Yaşar Ocak Hoca'nın aynı meseleleri Selçuklu dönemine yoğunlaşarak ele aldığı on sekiz makaleden oluşuyor.

Kendi alanında dünya çapında bir tarihçi olan Ahmet Yaşar Ocak'ın daha önce yayımlanmış kitaplarını da hatırlatmakta fayda görürüm: Babailer İsyanı Yahut Aleviliğin Tarihsel Altyapısı (1980), Bektaşî Menakıbnamelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri (1983), Türk Folklorunda Kesik Baş (1989), İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü (1990), Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler (1992), Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler (1992), Türk Süfliğine Bakışlar (1996), Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (1998), Sarı Saltık: Popüler İslâm'ın Balkanlar'daki Destânî Öncüsü (2002), Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri (2002), Türkler, Türkiye ve İslâm (2003), Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler (2006).

Şunu rahatlıkla söyleyebilirim: Bu göz kamaştırıcı listedeki kitapların, Türkiye'nin bugünkü meseleleri üzerinde düşünen ve yazan bütün aydınlar tarafından mutlaka okunması gerekir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir ziyaretin hikâyesi

Beşir Ayvazoğlu 2011.05.26

Şu günlerde mecbur kalmadıkça sokağa çıkmıyor, çıksam bile siyasî partilerin propaganda için mekân tuttıkları meydanlardan mümkün olduğunca uzak durmaya çalışıyorum.

Fakat sokaklardan halka zorla gümbür gümbür seçim şarkıları ve itici propaganda konuşmaları dinleterek geçen minibüs ve otobüslerin yarattıkları gürültü kirliliğinden kaçış yok. Daha da kötüsü, karşıya geçebilmek için Üsküdar'daki vapur ve motor iskelelerini kullanmak zorundayım; vapur iskelesinin tam önünde birbirlerinin sesini bastırmak için hoparlörleri sonuna kadar seyyar seçim bürolarından yükselen kötü seçim şarkıları ve ateşli nutuklar birbirine karışarak dayanılmaz bir kakofoni yaratıyor. Bir karabasan...

Önceki gün, akşama doğru Şehir Müzesi'nde bir serginin açılışına katılmak için Beşiktaş'a geçmem gerekiyordu. Gürültüden bir an önce kurtulmak amacıyla meydanı koşar adımlarla geçip kendimi motora dar attım. Deniz havasını içime çekerek rahatlamaya çalıştımsa da, aynı gürültünün beni Beşiktaş'ta da beklediğini biliyordum. Yanılmamışım; gümbür gümbür bir ses, falanca partinin büyük liderinin filanca gün filanca yerde Beşiktaşlılara hitap edeceğini ilân ediyordu.

Yıldız'a yürüyerek gitmeye karar verdim; Barbaros Parkı'nda biraz dinlenip Yahya Kemal heykelinin kaidesine yeni sloganlar yazılıp yazılmadığını kontrol ettikten sonra yoluma devam ederdim. Fakat terleyeceğimi hissederek karar değiştirdim ve bir minibüse atlayıp Yıldız Sarayı'na dönen yolun başında indim. Tam o sırada başka bir partinin hemen yanımdan kâbus gibi geçip giden minibüsünün haykırdığı korkunç müzik, Yıldız Camii'nin minaresinden yükselen ikinci ezanına karıştı.

Serginin açılışına daha vardı, o halde IRCICA'da, Hidayet ağabeye uğrayabilirdim. Bu kurumda yıllardır Genel Direktör Yardımcısı olarak görev yapan Dr. Hidayet Nuhoğlu'ndan söz ediyorum. İSAM Kütüphanesi'ne ve yakın zamanlarda Mevlânâ Üniversitesi'ne binlerce kitap bağışlayan sevgili ağabeyim kelimenin asıl manasında bir bibliyofildir; IRCICA bürolarının bulunduğu Yaveran Kasrı'nın üst katındaki odasında, tavana kadar yükselen kitap yığınlarının arasında çalışıp durur.

Yaveran Kasrı'nda Hidayet ağabeyi ararken Ekmeleddin Bey'le karşılaştım; bir toplantı için Cidde'den bir günlüğüne kalkıp gelmiş. İslâm dünyasının en zor zamanlarında İslâm Konferansı Teşkilatı Genel Sekreterliği gibi çok zor bir görevi üstlenen ve hayatı uçaklarda geçen aziz hocamız çok yorgun görünüyordu. Bir günlüğüne bile olsa, yıllarca emek verip prestijli bir kurum haline getirdiği IRCICA'nın huzurlu ortamında dostlarıyla buluşup memleket ahvaline dair konuşmak ona çok iyi geliyor.

Ekmel Bey'in, İstanbul'a gelişlerinde vakit bulursa, edebiyat, sanat ve kitap dünyasından haberler almak için aradığı dostlarından biriyim; fakat bu sefer aramamıştı. Hiç beklemediği bir anda beni karşısında bulunca sevindi ve ilk sözü "Tahir Efendi'nin camiiyle ilgileneneğim!" oldu. Yirmi gün kadar önce TRT Türk'te yayımlanan, benim Kosova şehirlerinde Mehmed Âkif'i anlattığım programı Cidde'de tesadüfen seyretmiş, Âkif'in babasının Suşitsa köyünde imamlık yaptığı, iç savaş sırasında Sırplar tarafından tahrip edilen camiın acıklı halini görünce üzölmüş. Fakat Ekmel Bey'in asıl üzüldüğü, Osmanlı dünyasında bilim konusundaki bütün kalıplaşmış kanaatleri yerle bir eden literatür tarihi çalışmalarının ve IRCICA'nın son yayını olan Söllemü'l-Vusöl ilâ Tabakâti'l-Fuhöl adlı beş ciltlik biyografik eserin ilim ve fikir dünyamızda hiçbir yankı uyandırmamış olması...

On yıllık bir çalışma sonunda ortaya çıkan Söllemü'l-Vusöl, Kâtip Çelebi'nin Keşfü'z-Zünun gibi Arapça yazdığı en önemli eserlerinden biri... Onca işinin arasında bu eserin editörlüğünü de yapan Ekmel Bey, "Kâtip Çelebi Yılı'nda" dedi, "Cihannüma'nın çeşitli kurumlar tarafından dünyanın parası harcanarak tıpkıbasımları yapıldı. Kayda değer başka çalışma yok; üzerinde daha önce hemen hiç çalışılmayan Söllemü'l-Vusöl dışında..."

Ekmel Bey epeyi dertliydi; bütün konuştuklarımızı anlatmak için bu sütun yeterli değil. Belki başka bir yazıda...

İBB Şehir Müzesi, Yaveran Kasrı'nın bitişiğinde... Önce Beyazıt Medresesi'nde, daha sonra Saraçhane'deki Gazanfer Ağa Medresesi'nde "Belediye Müzesi" adıyla yıllarca hizmet veren Şehir Müzesi, 1988 yılından beri Yıldız Sarayı'nın bu gözlerden ırak köşesinde... Koleksiyonlarında İstanbul şehir kültürünü yansıtan ve 18 ve 19. yüzyıllara ait nefis etnografik eserler yer alıyor. Mutlaka gezilmesi gereken, aynı zamanda zengin bir tablo koleksiyonuna sahip zarif bir müze...

Bu müzede, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin çeşitli bölümlerinden 1980 yılında mezun olan ve "İDGSA80" grubunu kuran sanatçıların İstanbul'u kendi sanatlarının diliyle yorumladıkları "İstanbul Yansımaları" sergisinin açılışına Ekmeleddin Bey'le birlikte katıldık ve kordelayı birlikte kestik. Bu, Müze yönetimi için tam bir sürpriz olmuştu.

Nasıl mı döndüm? Hidayet ağabey, sağolsun, baktı ki Ekmel Bey'in hediye ettiği beş ciltlik Söllemü'l-Vusöl'ü zor taşıyacağım, beni arabasıyla evime bıraktı. Böylece Beşiktaş ve Üsküdar'daki hoparlörler arası meydan savaşlarından kurtuldum. Kurtuldum ama, seçim yasakları başlayana kadar hâlimiz harap...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir sünbölî havada Aydos

Beşir Ayvazoğlu 2011.06.02

Geçen cumartesi günü öğle vakti bir minibüs dolusu tarihçi sünbölî bir havada Aydos kalesinin bulunduğu tepeye çıktı. Ben de aralarındaydım.

Birkaç saat önce yağmur yağdığı için toprak ve otlar ıslaktı. Sultanbeyli ilçesinin sınırları içinde kalan, etrafı nefis çam ormanlarıyla kuşatılmış bu kartal yuvasından yakın zamanlara kadar çok az kimse haberdardı; çünkü orman tarafından bütünüyle yutulmuştu. Bir zamanlar kavimler yolu üzerinde gözetleme amacıyla kurulan ve kervanların güvenliği açısından da büyük önem taşıyan bu stratejik kale, şimdi İstanbul'un en yeni yerleşim bölgelerinden biri olan Sultanbeyli'yi zengin bir tarihe bağlayıveriyor.

Bazı kaynaklarda "Küçük Kale" diye anılan bu kalenin, Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinde ismi hoş bir aşk hikâyesine de karışan Aydos olduğu anlaşılınca, Sultanbeyli Belediyesi, imkânları son derece sınırlı olmasına rağmen harekete geçmiş ve hukukî problemleri aşar aşmaz ağaçları kestirip arkeolojik kazılar yaptırarak surları ve burçları ortaya çıkarmış. Dr. Ali İhsan Öztürk'ün kitap olarak da yayımlanan Aydos'dan Sultanbeyliği'ne adlı kitabında bu süreç bütün ayrıntılarıyla anlatılıyor.

O gün "Aydos Kalesi ve Fetih Sempozyumu"na katılan tarihçiler, kendileri için yapıp çatılan ahşap merdivenlerden asırlardır definecilerden başka kimsenin uğramadığı, yakın zamanlarda da sadece Belediye yetkililerine, arkeologlara ve kazılarda çalışan işçilere bağrını açan kaleye birer fatih edasıyla çıktılar.

Benim için düne kadar sadece Gazi Rahman tarafından fethedilmiş, ismi var cismi yok bir kale olan Aydos'un aşınmış burçlarından hafif sisle örtülü bir orman denizine bakarak buğulu kuruluş devirleri hakkında konuşmak rüya gibi bir güzellikti. İçimden "Kaleden kaleye şahin uçurdum" türküsünü söylüyordum.

Birkaç sarnıcın ve bu sarnıçlara su getiren künklerin de meydana çıkarıldığı Aydos'da rahat çalışabilmek için temizlenen dar yolda, kayıp düşmemeye çalışarak ilerlerken kazılar sırasında keşfedilen bir mezardan çıkarılmış kadın iskeleti hakkında hikâyeler kuruyorduk. Yoksa bu kadın Gazi Rahman'a âşık olarak kale kapısını açan Tekfur kızı mıydı?

Hikâye Aşıkpaşazade Tarihi'nde anlatılır. Orhan Gazi devrinde, Akça Koca ve Konur Alp tarafından Kocaeli civarında yapılan fetihler sırasında Aydos ısrarla direnmektedir. Tekfur'un güzel kızı bir gece rüyasında Hz. Muhammed'i görür. Kendisi bir çukurdadır. Derken yakışıklı ve güzel yüzlü bir adam gelip onu çukurdan kurtarır, soyar ve yıkadıktan sonra ipek bir elbise giydirir. Heyecan içinde uyanan ve o günden sonra rüyasında gördüğü yakışıklı yiğidin hayali gözünden gitmeyen Tekfur kızı, bir süre sonra hücumu geçen Osmanlı askerleriyle savaşmak için hazırlanırken bu askerlerin kumandanı Gazi Rahman'ın rüyasındaki yiğit olduğunu fark eder ve hemen evine gidip yazdığı mektubu bir taşla sararak surlardan aşağı atar. Tam Gazi Rahman'ın önüne düşen mektupta, Tekfur kızı, rüyasını anlattıktan sonra güvendiği adamlarını gönderdiği takdirde kaleyi teslim edeceğini de yazmıştır.

Aşıkpaşazade'nin tatlı tatlı anlattığı hikâyenin sonunu tahmin edebilirsiniz. Gazi Rahman, Tekfur kızının sarkıttığı ipe tutunarak tırmanır, kaleye girip kapısını açarak gazileri içeri alır ve fetih gerçekleşir. Onlar eder muradına, biz çıkalım kerevetine...

Aşk hikâyesi ne kadar doğrudur, bilemeyiz; ama Aydos'un Gazi Rahman tarafından 1326 yılında fethedildiği ve bu fethin Osmanlılara doğudan İstanbul'un yolunu açtığı bir gerçektir. Kandıra, Samandıra ve Aydos'un fethi, ardından İznik'in kuşatılması, Bizans İmparatoru III. Andronikos'u çok telaşlandırmış ve Osmanlı ilerleyişini durdurmak için büyük bir sefere çıkmaya mecbur etmişti. Ancak bugün Maltepe dediğimiz Palekanon'da büyük bir yenilgiye uğrayan İmparator kendini İstanbul'a zor atmıştır (1329). Böylece Bizans'ın Bitinya bölgesindeki savunma hattı bütünüyle çökecek, daha sonraki fetihlerle bu bölge Üsküdar'a kadar Osmanlı hâkimiyetine geçecektir.

Osmanlılar, bölge bütünüyle fethedildikten sonra stratejik önemi kalmayan Aydos'da pek az kalmışlardır. Bir süre sonra kendi kaderine terk edildiği anlaşılan bu kaleden ne seyahatnamelerde söz edilir, ne arşiv

belgelerinde... Aydos'un zaman içinde bir hayalet şehre dönüştüğü ve çevredeki ormanlar tarafından hızla yutulduğu anlaşıyor.

Evet, surlarda etrafı seyrederken bunları konuştuk ve tabii Aydos'un yeniden doğuşunu... Ciddi bir kimlik problemi yaşayan Sultanbeyli, adeta bir cennetin ortasında yükselen bu sarp kalenin Osmanlı tarihindeki önemli yerini ve Tekfur kızıyla Gazi Rahman arasındaki aşk hikâyesini iyi işleyebilirse bir cazibe merkezi haline gelebilir. Genç ve nazik Belediye Başkanı Hüseyin Keskin'i doğrusu bu konuda çok heyecanlı ve kararlı gördük. Son yıllarda ciddi bir gelişme kaydeden ve çehresi tamamen değişen Sultanbeyli, belki de halkını rahatsız eden imajdan Gazi Rahman'a Aydos'un kapılarını açan Tekfur kızının saf aşkı sayesinde kurtulacak.

Kim ne derse desin, efsaneler güzeldir; bazan gerçeğe vesikalardan bile daha sahih aynalar tutar.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Şuurun ihtilali tecennün raddesinde'

Beşir Ayvazoğlu 2011.06.09

Yahya Kemal, sinirlerinin bozuk olduğu bir gün ruh hekimi Dr. Fahri Celâl Göktulga'yı görmek ister, fakat Lamartin Caddesi'ndeki muayenehanesini o kadar aradığı hâlde bulamayınca kan ter içinde Park Otel'e döner, telefona sarılıp irticalen söyleyiverdiği şu beyti doktora okur: "Şuurun ihtilâli tecennün raddesinde,/ Arar Fahri Celâl'i Lamartin Caddesi'nde."

Fahri Celâl Göktulga, mesleğinde çok başarılı, önemli hizmetlere imza atmış bir ruh hekimiydi. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastahanesi'ne yolu düşenler, muhtemelen onun bu hastahanenin bahçesindeki büstünü görüyor, kim olduğunu pek merak etmeden ve tabii bir zamanlar burada yaşamış bazı delilerin onun hikâyelerinde hâlâ nefes alıp verdiğini öğrenmeden geçip gidiyorlar.

İsmi artık edebiyat tarihiyle uğraşanlar dışında pek az kişinin bildiği Fahri Celâl, Türk hikâyeciliğinin hâlâ en önemli isimlerinden biridir. Herhangi bir sahafta Avur Zavur Kahvesi, Eldebir Mustafendi, Kına Gecesi gibi hikâye kitaplarından birine yahut Mustafa Baydar tarafından hazırlanan ve galiba tek baskıda kalan Bütün Hikâyeler'ine rastlarsanız kaçırmayınız derim. Hafif bir mizahla tatlandırılmış bu gerçekçi hikâyelerin -istisnalar hariç- hemen hepsinde İstanbul var; okurken kendinizi "çitlembik ağaçlı, kuytu bahçeli, mezarlıklı, mescitli sokaklar"da, cumbalı, tahtaboşlu ahşap evlerde ve saf İstanbullular arasında hissediyorsunuz.

Birkaç ay önce üzerinde çalıştığım bir konuda ihtiyaç hissedince, ilk defa 1970'lerde okuduğum, daha sonra gerektikçe gözden geçirdiğim Fahri Celâl'leri kütüphanemde bulamadım; sanki sırra kadem basmışlardı. Birilerine mi verdim, bağış yaptığım kütüphanelere mi gitti, bilmiyorum. Her neyse, yeniden peşlerine düştüm. Sağ olsun, tam bir kitap kurdu ve eski kitap dedektifi olan dostum Yusuf Çağlar, önceki gün üçünü bulup getirdi: Rüzgâr, Çanakkale'deki Keloğlan ve Bütün Hikâyeler...

1955 yılında yayımlanan ve Fahri Celâl'in çeşitli yazılarıyla birkaç hikâyesinden oluşan Rüzgâr'ı bilirdim, fakat hiç ele geçirememiştim. Hemen oturup okumaya başladığım bu kitaptaki yazılardan birini sizinle paylaşmak istiyorum. İstanbul Belediyesi'nce 1950-1953 yılları arasında gerçekleştirilen imar faaliyetlerinin tanıtıldığı albüm hakkında yazılmış, "İstanbul Albümü" başlıklı bir yazı bu. Şöyle başlıyor:

"Galiba çok hayırlı bir yol alışla İstanbul betonlaşıyor! Belediyenin açtığı bir caddenin yahut bir sokağın etrafında hemen apartmanlar, evler yükseliveriyor, hepsi de betonarme... Elbette, tahta apartman da olacak değil ya... Fakat çimentonun, henüz bir asaletsizliği var. Resmini yapsan olmuyor, fotoğrafını çeksen olmuyor, yani hoş olmuyor demek istiyorum. Hâlbuki tahta evlerin, aşı boyasının bile, ressam Ali Rıza Bey'in fırçasından çıkma bir hâli var. Eğri büğrü sokakların, havagazi fenerlerinin, yüksek, perişan bahçe duvarlarının meydana getirdiği o eski İstanbul'dan pek yakında eser bile kalmayacak. Ondan sonra Taksim'deki Talimhane Meydanı'ndaki şık apartmanların neresinin resmini yapmağa değer tarafı vardır, hangi bir köşe başını döndükten sonra bir olmayacak şeylerle bizi karşı karşıya bırakacak? Artık çitlembik ağaçlı kuytu bahçeli, mezarlıklı, mescitli sokaklar kalmadı."

Fahri Celâl, Kandilli'deki Kont Ostrorog Yalısı'nın kontun oğlu tarafından yanındaki kübik yalılara meydan okurcasına yine aşı boyalı tamir ettirildiğini, yani bir yabancıнын kültür mirasımıza karşı bizden vefakâr çıktığını hatırlattıktan sonra şöyle devam ediyor:

"Yeni İstanbul, 1954'te de tahta olarak yenileşecek değildi ya... Evet, fakat yeni İstanbul'un sokakları, caddeleri baştan başa ağaçlı, ağaçlıklı, çınarlı, çitlembikli, akar çeşmeli doğması lâzımdı. Topkapı semtinden Beyoğlu tarafına bakarsanız içinizi sıkıntı basacaktır, soğuk soğuk beton apartmanların çiy çiy renklerini görerek... Hâlbuki ağaçlar dikilseydi, adım başına kuruyan çeşmelerde sular akıtılsaydı, türbeler tamir edilse, mezarlıklar satılmasaydı (...) Yarınki İstanbul'a gelecek seyyahların arayacakları şey apartmanları görmek için olmayacak, kendine mahsus havasını, rengini, evini, köşesini muhafaza etmeği bilen bir İstanbul olacaktır."

Daha sonra kendi bakış açısından İstanbul'un tarihî kimliğini nasıl koruyabileceğimizi anlatan Fahri Celâl'in kehaneti doğru çıkmıştır. 1911'de İstanbul'a gelen ünlü şehirci mimar Le Corbusier, not defterine, New York'un bir cehennem, İstanbul'un bir dünya cenneti olduğunu yazmıştı. Bugün İstanbul bir cehennemdir! Nerede Hoca Ali Rıza'nın resimlerinde gülümseyen pitoresk İstanbul, nerede Yahya Kemal'in "Aziz İstanbul"u, nerede Necip Fâzıl'ın "Cânım İstanbul"u?

Evliya Çelebi merhum mezarından kalkıp gelseydi, İstanbulcuğu hakkında herhâlde tek cümle yazardı: "Şuurun ihtilâli tecennün raddesinde!"

Not. 1: Bu yazıyı bir 'çevre' yazısı olarak kabul edebilirsiniz. Malum, Çevre Koruma Haftası'ndayız.

Not. 2: Fahri Celâl Göktulga hakkında Muhtar Tevfikoğlu'nun Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları arasında 1993 yılında çıkmış güzel bir biyografisi vardır. Bu vesileyle, 3 Haziran 1975'te kaybettiğimiz Fahri Celâl'i ve onun gibi sadece bir tabip değil, aynı zamanda iyi bir hikâyeci ve değerli bir araştırmacı olduğu halde dört yıl önce vefat ettiğini yeni öğrendiğimiz Muhtar Tevfikoğlu'nu rahmetle anıyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Edebiyat müze kütüphaneleri

Beşir Ayvazoğlu 2011.06.16

Ahmet Haşim, 1932 yılında tedavi maksadıyla gittiği Frankfurt'ta Goethe'nin evini de ziyaret etmiş, dönüşte yazdığı "Faust'un Mürekkep Lekeleri" başlıklı yazısında, bu evin sahibinin ölümünden yüz yıl sonra ziyaretçilerle dolup taşmasından duyduğu hayreti dile getirmişti.

Ben de aynı hayreti tam on yıl önce gittiğim Kazan'da Tukay Müzesi'ni gezerken yaşadım. Abdullah Tukay'ın özel eşyaları, kitapları yazdığı gazete ve dergiler özenle sergilendiği gibi, özel düzenlemeler ve büyütülmüş fotoğraflarla hayatı anlatılıyor, yaşadığı şehirler ve mekânlar tanıtılıyordu. Müze müdürünün onu anlatırken nasıl heyecanlandığını görmeliydiniz. Aynı şair için çocukluğunu ve ilk gençliğini yaşadığı Kırday ve Cayık'ta da müzeler varmış. Yirmi yedi yaşında hayata veda etmiş bir şair için üç müze... İnanılabak gibi değildi.

Tukay Müzesi'ni gezerken Mehmed Âkif'i ve Taceddin Dergâhı'nı düşünmüştüm. Ankara'da, 1970'lerin sonlarında genç yazarlar olarak Türkiye Yazarlar Birliği'ni kurduğumuz günlerde, ilk kararlarımızdan biri, her yıl 12 Mart'ta Taceddin Dergâhı'nı ziyaret etmektir. O yıllarda güya Mehmed Âkif Müzesi'ne dönüştürülen bu dergâhı ziyaret etmek için Hacettepe Üniversitesi'ne başvurmak gerekiyordu. İzin çıkacak, ziyaret günü şairin eşyalarını (tüfeği, kitapları vb.) sırtlayıp getiren görevli, "Bu ziyaret de nereden çıktı? Çabuk işinizi bitirin de çekip gidin kardeşim!" diyen asık bir suratla tepenize dikilecek, sonra hepsini geri götürecekti. Bu acayip müzede görevli kimse yoktu.

Şimdi, duyduğuma göre, adamakıllı restore edilen Taceddin Dergâhı, Mehmed Akif Edebiyat Müze Kütüphanesi adıyla hizmet veriyormuş. Çok merak ettim; ilk fırsatta Ankara'ya gidip nasıl bir müze yapıldığını görmek istiyorum.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, bu yıl "Edebiyat Müze Kütüphaneleri" adını taşıyan büyük bir projeyi hayata geçirdi. Yetkililerden aldığım bilgiye göre, Adana'nın Seyhan ilçesinde düzenlenen Karacaoğlan Edebiyat Müze Kütüphanesi 27 Mart'ta, Diyarbakır'daki Ahmet Arif Edebiyat Müze Kütüphanesi de 1 Haziran'da hizmete açılmış. Aslında Seyhan'dakine Yaşar Kemal'in ismi verilecekmiş; fakat değerli romancı bu teklifi reddederek Karacaoğlan ismini tavsiye etmiş. Ahmet Arif adına açılan müze kütüphane de Cahit Sıtkı müze evinin hemen yanındaymış; eski, büyük bir Diyarbakır konağında... Ve bir müjde: Erzurum'da Erzurumlu Emrah, İzmir'de Atilla İlhan, Trabzon'da Bedri Rahmi Eyüboğlu, İstanbul'da da Ahmet Hamdi Tanpınar adına düzenlenen edebiyat müze kütüphaneleri yakında açılıyor.

Bakanlık yetkililerinin söylediğine göre, yöre insanların edebî ve kültürel ortamlar yaratabilecekleri, çaylarını, kahvelerini yudumlayarak sohbet edebilecekleri, edebî toplantılar düzenleyebilecekleri bu mekânlar, aynı zamanda birer edebiyat kahvesi olarak tasarlanmış. Yazar ve şairler, buralarda okuyucularıyla buluşarak kitaplarını imzalayabilecek, üniversitelerin edebiyat bölümlerinde ders veren öğretim üyeleri bazı derslerini isterlerse buralarda verebilecekler.

Tanpınar Edebiyat Müze Kütüphanesi için seçilen mekân, yakın zamanlara kadar Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü tarafından kullanılan Alay Köşkü... Osmanlı padişahlarının, Devlet-i Aliyye'nin gücünü ve zenginliğini dosta düşmana göstermek amacıyla düzenlenen muhteşem alayları seyrettikleri bu köşk, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Güzel Sanatlar Birliği'nin merkez binası olarak kullanılmış, bu birliğin edebiyat şubesi de faaliyetlerini burada yürütmüştü.

Kültürümüzü, sanat ve edebiyatımıza ciddi katkılarda bulunmuş şair ve yazarların unutulmaması için yaşadıkları mekânları koruma altına almak yahut onların adlarını taşıyan müzeler açarak kütüphane ve arşivlerinin dağılmasını önlemek, daha açık bir ifadeyle, bıraktıkları manevi mirası gelecek nesillere aktarmak ailelerine ve tabii daha çok da devlete düşen bir görevdir.

Edebiyat Müze Kütüphaneleri bu bakımdan önemli projedir. Başarılı olunmasını bütün kalbimle temenni ediyorum.

Abdullah Tukay Yılı devam ediyor

Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), bilindiği gibi, içinde bulunduğumuz yılı 'Abdullah Tukay Yılı' ilan etti ve açılışını 25 Ocak'ta gerçekleştirdi. Kazan'ın bir köyünde doğan Tukay (1886-1913), beş aylıkken babasız kalmış, annesi tarafından terk edilmiş, kendi ayakları üzerinde durabilmek için çetin bir mücadele vermiş ve genç yaşta ölmüş büyük bir Tatar şairidir. Onun bestelenen "Tugan Til" (Anadil) adlı şiiri Tataristan'da millî marş olarak benimsenmiştir. Bu arada Ankara'da bir caddeye Abdullah Tukay adının verildiğini ve büstünün açıldığını hatırlatmak isterim.

14. TÜRKSOY Opera Günleri de Abdullah Tukay'ın hatırasına armağan edildi. Programa göre, 22 Haziran'da Mersin Kültür Merkezi'nde, 24-25 Haziran'da Girne Dome Otel Fuayesi'nde, 28 Haziran'da da Kadıköy Süreyya Operası'nda, Opera Günleri konserleri gerçekleştirilecek ve "Arşivlerde Abdullah Tukay" sergileri açılacak. On ülkeden on üç sanatçının katılacağı opera konserlerinde, sanatçılar, klasik eserlerin yanı sıra, kendi ülkelerine ait seçkin operalardan örnekler sunacaklar. Benden duyurması.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sürgün Sefir'in trajik hayatı

Beşir Ayvazoğlu 2011.06.23

Haluk Dursun gibi Boğaziçi medeniyetini iyi bilen bir rehberle Boğaz turuna çıkmışlığınız varsa, hatırlarsınız; Çengelköyü açıklarından geçerken klasik yalı mimarimizin bütün özelliklerini taşıyan Sadullah Paşa Yalısı hakkında diğerlerine nazaran daha fazla bilgi verilir.

Boğaziçi'nin en eski yalılarından biri olan ve birkaç defa el değiştiren yalı, bir mirasyedi gibi yaşayarak sıfırı tüketen son sahibi Hamdi Bey -ki Koca Yusuf Paşa'nın torunudur- tarafından 1850'lerin ortalarında bir sarrafa rehin edilir ve alacaklarını tahsil edemeyen sarraf tarafından sonunda Ayaşlı Esat Muhlis Paşa ailesine satılır. Hacı Bayram-ı Veli'nin ikinci halifesi Bünyamin-i Ayaşî'nin soyundan gelen Esat Muhlis Paşa, yalıya ismini veren Sadullah Paşa'nın babasıdır.

Babasının vali olarak bulunduğu Erzurum'da, 1838 yılında dünyaya gelen Sadullah Paşa, çok iyi bir eğitim almıştı. Maliye Nezareti Vâridat Kalemî'ne devam etmeye başladığında henüz on beş yaşındaydı. Çok iyi Fransızca öğrendiği için bir yıl sonra Babiâli Tercüme Odası'na nakledildi. Bilgisi ve zekâsıyla dikkati çekerek hızla yükseldi ve genç yaşta Temyiz Mahkemesi birinci reisliği ve hemen ardından Ticaret Nâzırlığı gibi önemli görevleri üstlendi. V. Murad'ın mâbeyn başkâtibi olduğunda otuz sekiz yaşındaydı. Bu görev onun için sonun başlangıcı oldu. Çünkü Sultan Murad, kısa bir süre sonra aklî dengesi bozulduğu için hal'edilecek ve yerine II. Abdülhamid geçecekti.

Sultan Abdülhamid, amcasının hal'i ve katliyle sonuçlanan hadiselerle herhangi bir şekilde karışanları cezalandırmaya kararlıydı. Sadullah Paşa'nın parlak bir bürokrat olduğunu ve Abdülaziz'in gerek hal'inde, gerekse katlinde dahlinin bulunmadığını muhtemelen biliyordu; fakat o, baş suçlu Hüseyin Avni Paşa'nın teveccüh gösterdiği biriydi, öyleyse şüphe edilmesi gerekirdi. Bu yüzden görevinden alınarak o sırada Bulgaristan'da yaşanan önemli bir hadise dolayısıyla fevkalâde komisyon üyesi olarak Filibe'ye, dönüşünde de sefir olarak Berlin'e gönderilen (1877) ve bu görevi sırasında Ruslarla imzalanan Ayastefanos Muahedesi ile Berlin Kongresi'ne ikinci murahhas olarak katılan Sadullah Paşa, 1881'de vezirlikle taltif edildi, iki yıl sonra da Viyana sefirliğine nakledildi. Ne var ki İstanbul'a dönmesine de, eşini yanına aldırmasına da izin yoktu.

Paşa'nın yıllar geçtikçe yalnızlığı koyulaşıyordu. Yaşadığı vatan hasreti ve derin yalnızlık yüzünden, belki de biraz oyalanmak maksadıyla sefarette oda hizmetçisi olarak çalışan Anna Schuman adlı kadınla gönül ilişkisine girince olanlar oldu. Çünkü kadın, bir süre sonra hamile kalmıştı. Öğrenildiği takdirde büyük bir skandala yol açacağı muhakkak olan bu probleme çözüm bulamayan ve sonunda büyük bir ümitsizliğe kapılarak tek kurtuluş yolunun hayatına son vermek olduğunu düşünmeye başlayan Sadullah Paşa, 13 Ocak 1891 Salı gecesi, yatak odasına çekilip kapıları kilitledikten sonra banyoya geçti, bir sandalyeye oturdu, daha önce hazırladığı lâstik borunun bir ucunu havagazı musluğuna takıp diğer ucunu da ağzına almak suretiyle intihar etti.

Acı haber ulaşınca eşi Necibe Hanım'ın şuurunu kaybettiği, ömrünün sonuna kadar tepeden tırnağa pembe tüllere bürünerek yalının odalarında, sofalarında ve bahçesinde bir hayal gibi gezinip durduğu, bu yüzden çevrede "Pembeli Hanım" diye anıldığı söylenir; çünkü kocası, evliliklerinin ilk yıllarında bir gün giydiği pembe tül elbisenin kendisine çok yakıştığını söylemiştir.

Sadullah Paşa'nın bu trajik hayatı az çok biliniyordu; intiharından sonra yapılan soruşturma hakkında da İsmail Hakkı Uzunçarşılı tarafından kapsamlı bir makale kaleme alınmıştı. Ancak eksiksiz bir Sadullah Paşa biyografisi için arşive girerek uzun sürecektir bir çalışmayı göze almak gerekiyordu. Bu zor işi Türk tarihçiliğinin en parlak isimlerinden biri olan ve son derece önemli eserlere imza atan Prof. Dr. Ali Akyıldız üstlendi. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasında kısa bir süre önce çıkan Sürgün Sefir Sadullah Paşa adlı eseri, bana sorarsanız, son yıllarda yayımlanan en önemli biyografik eserdir. Sadullah Paşa'nın bir devlet adamı ve diplomat olarak faaliyetlerinin yanı sıra hattat, şair ve mütefekkir olarak şahsiyetini, eserlerini ve fikirlerini de ele alan Prof. Akyıldız, bu değerli insanın haksızlığa uğradığı sonucuna varıyor.

Sekiz bölümden oluşan kitabın altıncı ve yedinci bölümlerinde Sadullah Paşa'yı intihara sürükleyen sebepler, intiharın nasıl gerçekleştiği ve intihar soruşturmasının safhaları ayrıntılı bir biçimde anlatılmış. Son bölümünde Paşa'nın eserleriyle görüşlerinin anlatıldığı eserin "Ekler"i de var: Sadullah Paşa'nın kendi kaleminden hayat hikâyesi, yazıları, şiirleri ve tercümeleleri...

Dört dörtlük bir biyografi olan Sürgün Sefir Sadullah Paşa'nın bibliyografyasına şöyle bir göz atmak bile, nasıl büyük bir gayret ve emeğin ürünü olduğunu anlamak için yeter. Yakın tarihle ilgilenen bütün okuyucularına hararetle tavsiye ediyor ve şu sıralarda Adile Sultan üzerinde çalıştığını bildiğim Prof. Akyıldız'ı tebrik ediyorum.

Not: Rahmetli Münevver Ayaşlı, Sadullah Paşa'nın küçük oğlu Nusret Ayaşlı ile evlenerek adı geçen yalıya gelin gelmişti.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Akıl tutulmasına 'Bir Fincan Kahve'

Beşir Ayvazoğlu 2011.06.30

Ayşe Sultan'ın anlattığına göre, Sultan II. Abdülhamid, yemeklerden sonra içtikleri dışında günde altı-yedi defa kahve istemiş.

Kahvecibaşısı, şehzadelikten beri kendisine hizmet eden, bu sebeple çok güvendiği Halil Efendi adında biriymiş ve nöbet odasının yanındaki kahve ocağında sürekli oturur, emir gelince beyaz eldivenini giyip gümüş

cezvede kahveyi pişirir, üzerinde padişahın markası bulunan iki fincanla birlikte küçük altın tepsiye koyar, Harem kapısına kadar bizzat götürüp zili çalar ve nöbetçi hazinedara teslim edermiş. Sigarasıyla birlikte peşpeşe iki fincan kahve içen hünkâr, ağzına Yemen kahvesinden başkasını koymazmış. Son Osmanlı padişahı Mehmed Vahdeddin de öyle... Mustafa Kemal Atatürk, bu iki padişaha sadece kahve ve sigara tiryakiliğiyle benzer; cephede bile kahve içerken çekilmiş bir fotoğrafı var.

Sultan Abdülhamid'in kullandığı, bazılarının üzerinde tuğrasının, bazılarında da Latin harfleriyle isminin baş harflerinin (A.H.) bulunduğu fincanları Milli Saraylar Koleksiyonu'nda korunuyor. Bu fincanlar üç aydır - maalesef bugün kapanacak olan- "Tüm Zamanların Hatırına Sarayda Bir Fincan Kahve" sergisinde teşhir edildi. Üç defa gezdiğim halde, yazmayı ihmal ettiğim bu sergide Türk kahve kültürü bütün inceliği ve zenginliğiyle yansıtılıyordu. Milli Saraylar Daire Başkanlığı uzmanlarından Ayça Özer Demirli'nin koordinatörlüğünde hazırlanan sergide, Topkapı Sarayı ve İBB Şehir Müzesi koleksiyonlarından seçilmiş, birçoğu belki de yüz yıldır ilk defa gün ışığına çıkan objeleri de görmek mümkündür.

"Sarayda Bir Fincan Kahve" sergisinde neler yoktu ki... Kahve kavurma ve öğütme araçlarından sitil takımlarına, mangallardan seyyar kahve ocaklarına, cezvelerden fincanlara, fincan zarflarına kadar, her biri başlı başına bir sanat eseri olan yüzlerce obje... Medyanın nedense pek ilgi göstermediği bu önemli sergi, bereket versin, aynı ismi taşıyan bir kitapla da taçlandırıldı. Gül Fatma Koz, Ayça Özer Demirli, Nurten Öztürk, Gökşen Birincioğlu, Gökçe Demiray, Ceylan Aydın, Ömür Tufan, Emine Bilirgen, Gülname Turan, Ahmet Zeki Turan ve Nazlı Eda Noyan'ın kahve kültürümüzü çeşitli yönlerden ele aldıkları yazılardan ve sergi kataloğundan oluşan kitap, kahve tiryakilerinin ve kitap kurtlarının ağızlarını sulandıracak cinsten...

Kahvenin Türkiye macerası son derece heyecan vericidir. Bilirsiniz, XVI. yüzyıl ortalarında ulaştığı İstanbul'da ciddi bir muhalefetle karşılaşan bu nefis içecek, çok geçmeden saltanatını ilan edip şedid muhaliflerini bile taraftarı hâline getirmeyi başarmıştır. Bu başarının ardında, sadece nefis kokusu, benzersiz lezzeti, zihin açıcı ve yorgunluk giderici hassaları değil, insanları bir araya getirmedeki şaşırtıcı mahareti de vardır. Otoriteyi asıl ürküten, kahve içilmeye başlanan mekânlarda, yani kahvehanelerde konuşulanlar ve konuşulacak olanlardır. Kahvenin yasaklanması için fetva ve fermanlar çıkaranlar, belki de kararlarını verirken kallâvi fincanlarıyla acı kahvelerini yudumluyorlardı.

Kahve çok geçmeden Saray'a da girip protokolde yerini almış, yani kaleyi içten fethetmiştir. Son ciddi -ve hatta kanlı- yasaklar Sultan IV. Murad devrinde yaşandı. Devlet, daha sonraki dönemlerde kahvehaneleri kapatmak yerine, hafiyelerle sıkı bir şekilde takip ederek kontrol altında tutmayı tercih etti. İçecek olarak kahveyi yasaklamak -saçma bir yasaktı bu- artık kimsenin aklından bile geçiremeyeceği bir şeydi; çünkü damarlarımızda adeta kan yerine kahve deveren ediyordu. Yabancı gezginler, kahvenin Türkiye'de hayat tarzının nasıl ayrılmaz bir parçası hâline geldiğini hayretle gözlemlemişlerdir. Türk'ün günü kahvaltıyla başlıyordu; yani sabah yemeği yenmiyor, sırf kahve içebilmek için bir şeyler atıştırılıyordu (Bana sorarsanız, 'kahvaltı' Türkçenin en güzel kelimelerinden biridir).

Türkiye'de gün hâlâ kahvaltıyla başlar, fakat artık içilen kahve değil çaydır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanan ve sonraki tarihlerle sık sık tekrarlanan kahve darlıkları, daha da kötüsü, kahveye nohut, arpa gibi bakliyat ve tahıl cinslerinin karıştırılması halkın kahveden soğuyarak çaya yönelmesine yol açmıştır. Kahvehanelerde de artık kahveden çok çay içiliyor. Misafir ağırlama, kız isteme, söz kesme ve nişan gibi bazı törenlerde yerini az çok koruyorsa da "kırk yıl hatır"dan artık söz edilemez. Damarlarımızda dolaşan kanda uzunca bir zamandır kafein değil, tein daha fazla. Yine de Türk kahvesini hiçbir lezzete değişmeyecek ciddi tiryakiler vardır ve olacaktır. Onların asıl derdi, Türk kahvesinin kendi vatanında usulünce pişirilmemesi, geleneklerinin yaşatılmaması, müşterilerine Türk kahvesini en saf hâliyle sunmak için özel bir dikkat gösteren mekânların bulunmaması, hatta bazı otellerin, kafelerin vb. mönülerinde Türk kahvesine yer verilmemesidir.

Kıssadan hisseye gelince: Anlamsız yasakların ve dayatmaların ilanihaye sürdürülemeyeceğini anlamak için kahve tarihine bakmak bile yeter. Çocukça bir mızıkçılıkla Meclis'te yemin boykotu yapan akıllı tutulmuş vekillere de birer fincan sade kahve içmelerini tavsiye ederim; zihne küşayış verir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Edebiyat dergilerini yaşatmak zorundayız

Beşir Ayvazoğlu 2011.07.07

Edebiyat, 1960'lara kadar gazeteleri besleyen temel kaynaklardan biriydi.

Ciddi edebiyat sayfaları hazırlanır, romanlar tefrika edilir, çoğu edebiyatçı olan köşe yazarları her vesileyle edebiyattan söz ederlerdi.

Günümüzde gazeteler edebiyatı neredeyse bütünüyle sayfalarının dışına itmiştir. Birer kültür-sanat sayfası bulundurmak veya bir kitap dergisi çıkarmak ihtiyacı hisseden gazetelerde bile edebiyatın yeterince yer bulduğu söylenemez. Herhangi bir edebiyat eserinden büyük gazetelerde söz edilebilmesi için eserin veya yazarının herhangi bir şekilde bir skandala bulaşması gerekir. Mesela karısını döven veya intihalde bulunan bir romancının gazetelerde yer bulma şansı, iyi bir roman yazarının şansından tartışılmaz bir biçimde daha yüksektir. Bir yazar, bunlara benzer haberle gazetelerde yer bulmayı başarırsa, kitaplarının satış şansının artacağından emin olabilirsiniz.

Edebiyat dergilerine gelince: Bir zamanlar edebi ekollerin doğmasına yol açan, sadece kültür hayatını değil, siyaseti bile etkileyen edebiyat dergilerinin çağı çoktan geçmiş bulunuyor. Her şeye rağmen ayakta durmaya çalışan edebiyat dergilerini birkaç fedakâr insanın sürüklediğini, en köklü dergilerin bile her an kepenklerini kapatabileceğini söylersem, mübalağa ettiğimi zannetmeyiniz. Edebiyat dergilerini yönetenlerin, derginin hemen her işiyle uğraşmak zorunda oldukları için editörlük vazifesini istenen ölçüde yerine getiremedikleri, yani edebiyatla uğraşmak isteyen gençlerle yeterince ilgilenip onları yönlendiremedikleri bir gerçektir.

Bir zamanlar edebiyat dergileri bünyelerinde bir araya getirdikleri şair ve yazarlarla ortak bir dil ve duyuş geliştirirken, idarehanelerini de mübtedilerin, yani edebiyatla yeni yeni ilgilenmeye başlamış meraklıların yetiştikleri bir çeşit mektep veya dergâha dönüştürürlerdi. Dergi idarehanelerinin ne kadar feyizli mekânlar olduğunu buralarda yetişerek şair ve yazar kimliği kazanmış kişilerin hatıratlarından okuyoruz. İdarehaneye hiç uğramamış bile olsa, bir dergide imzasıyla görünen birçok edebiyat adamının takip ettiği yolu o dergi şekillendirmiştir.

Bizde bu mânâda mektep sayılabilecek ilk dergi Servet-i Fünun'dur. Bu dergiyi kendisinden öncekilerden farklı kılan, edebiyat tarihimizde ilk defa bir "dönem" ve bir "ekol" niteliği kazanmasını sağlayan ortak bir dil ve duyuş tarzı ortaya koymuş, ortak hareket etmeyi başarmış olmasıdır. Tevfik Fikret, Cenab Şahabeddin, Halid Ziya Uşaklıgil, Mehmed Rauf, Hüseyin Cahit, Ahmet Şuayb gibi çeşitli dallarda çok başarılı temsilcilere sahip olan ve "sanat için sanat" anlayışında birbirine sınımsız kenetlenen Servet-i Fünuncular, ne kadar eleştirsek eleştirelim, edebiyat tarihimizin en güçlü, en etkili edebi topluluklarından biridir. Fecr-i Ati ekolünün de doğduğu kaynak olduğu düşünülecek olursa, Servet-i Fünun'un edebiyat tarihimizdeki özel yeri daha iyi anlaşılır. Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati'ye tepki olarak doğan Genç Kalemler dergisinde Ömer Seyfeddin, Ziya Gökalp, Ali Canib Yöntem gibi önemli isimlerin başlattıkları "Yeni Lisan" hareketi ve bu hareketin tabii bir

sonucu olarak doğan ve etkileri günümüze kadar uzanan büyük değişim ve dönüşüm de göz kamaştırıcıdır. Mütareke devrinde Yahya Kemal'in etrafında bir araya gelen genç edebiyatçı neslinin toplanabilecekleri bir yerleri olmadığı için İkbâl Kırâathanesi'ni idarehane gibi kullanarak çıkardıkları Dergâh dergisi etrafında oluşan dil ve duyuş tarzının da bir yer altı nehri gibi akararak edebiyatımızı hâlâ beslediğini unutmamak gerekir.

Cumhuriyet devrinde belli bir anlayışa ve duyarlığa sahip bir edebi topluluğun bir araya geldiği dergi Meş'ale'dir. 1930'ların etkili, edebiyatımıza yeni şair ve yazarlar kazandıran dergileri arasında, Yaşar Nabi'nin çıkardığı Varlık, Peyami Safa'nın çıkardığı Kültür Haftası ve Necip Fazıl'ın Ankara'da çıkardığı Ağaç (daha sonra Büyük Doğu) dergilerini mutlaka kaydetmek gerekir. 1940'ların sonunda on beş günde bir yayımlanan Yaprak, 1950'lerde özellikle Garip hareketine karşı çıkarak bir edebiyat çevresi oluşturan ve biraz da Attila İlhan'ın ismiyle özdeşleşen Mavi, haftalık gazete formatında çıksa da aslında bir sanat ve edebiyat dergisi olan Pazar Postası, yine aynı yıllarda çıkan Yeditepe, Şiir Sanatı, Yenilik, İstanbul, Hisar ve Türk Edebiyatı da edebiyat dünyamızda etkili olmuş dergilerdir. Ve tabii Sezai Karakoç'un Diriliş'i, Nuri Pakdil'in Edebiyat'ı, daha sonra Maveria...

Bu dergilerle eş zamanlı yayımlanan ve kendilerine has edebi çevreler oluşturarak önemli şair ve yazarlar yetiştiren başka dergiler de vardır. Dergilerin çokluğu, sanat, edebiyat ve düşünce hayatındaki canlılığa işaretler. Günümüzde de, dergiler, her ne kadar yaşama savaşı verseler de hâlâ edebiyatı besleyen, sanat, edebiyat ve düşünce hayatımızı onlarsız düşünemeyeceğimiz, yeni nesilleri içten içe ve derinden derine besleyen ve şekillendiren vahalardır.

Bu vahalar canlı tutulmalıdır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Muhsin Ertuğrul'un ruhu

Beşir Ayvazoğlu 2011.07.21

Bilgisayarda en sevdiğim fonksiyon, binlerce musiki parçasını yükleyip istediğim eseri, istediğim zaman, istediğim şekilde -çalışırken, dinlenirken, yemek yerken vb- dinleyebilme imkânı vermesidir.

Böylece konser salonlarının samimiyetsiz ortamlarından, kalabalığa uyup beğenmediğim bir sanatçıyı yahut icrayı alkışlar gibi yapmaktan kurtulmuş oluyorum. Aramızda kalsın, beğensem bile, şak şak alkışlamak pek hoşuma giden bir takdir tarzı değil. Bu tamamen şahsî bir tutumdur; musikiyi konser salonlarında, canlı canlı dinlemeyi sevenlere saygı duyarım. Hatta belki de doğru olan, onların tercihidir.

Konser ve tiyatro salonlarını benim için itici kılan, Türkiye'de kendilerini 'aydınlanmacı' zannedenlerin bu salonları halkın adam edildiği 'kutsal' mekânlar olarak dayatmalarıdır. Muhsin Ertuğrul'un vaz'ettiği tiyatro âdâbına göre, "eğlence yeri" değil, "büyüklerin mektebi" olan tiyatroya mümkün mertebe temiz elbiseler giyilip gürültüsüzce oturmak, "perdenin açılacağını ihbar eden işaretten sonra, perde kapanıncaya kadar bir kelime bile konuşmadan" yalnız eseri dinlemek gerekiyordu. Çünkü "Bir milletin bilgi ve anlayış seviyesi sanat eserlerine ve sanatkârlarına gösterdiği alâka ile ölçülür"dü.

Peki, sanat eserini ve bu eseri icra eden sanatkârı beğenmemişseniz, ne yapacaksınız? Bunun cevabı yok! Muhsin Ertuğrul, sadece alkışlamama tercihini lütfediyor. Ama kendisini alkışlamak zorunda hissedenlerin

sahte memnuniyet gösterisine katılmamak da cesaret ister. Kısacası aydınlanmacı seçkinlerin istedikleri, oyunu veya konseri beğenmeseniz de sonuna kadar seyredip -dışarı çıkmak yasak- sonunda alkışlayan pasif bir seyirci kitlesidir. Herhangi bir şekilde protesto etmeye kalkışırsanız, kara kaplı solcu-batıcı suçlama sözlüğünü açırırlar. Yıllar önce, inandığı değerlerin aşağılandığı bir oyunu protesto etmek isteyen bir gencin başına gelmedik kalmamıştı.

Şimdi tuhaf bir durumla karşı karşıyayız. Aynı kesim, yani Beyaz Türkler, geçen hafta İKSV İstanbul Caz Festivali çerçevesinde düzenlenen bir konserde Kürt sanatçı Aynur'u Kürtçe şarkı söylediği için minder, pet şişe gibi maddeler atarak ve "Burası Atatürk'ün Türkiye'si" diye bağırarak protesto etmiş, hatta İstiklâl Marşı okumuşlar. Kadim dostum Ahmet Turan Alkan, dünkü yazısında, "sanatın ve demokrasinin ruhu" olarak gördüğü eleştirinin bir hak, alkış ve "bis" ne kadar tabii ise eleştiri ve protestonun da o kadar tabii olduğunu belirterek bu protestoyu yapanlara faşistlik yakıştıranları ayıplamış. Star'daki yazılarını beğenerek okuduğum Osman Can ise, Aynur'un konseri yarıda kesmesine sebep olan protestoları farklı bir açıdan ele alarak faşizmin bir tezahürü olarak görüyor. Bir araya gelseler, rahatlıkla anlaşılabileceklerini zannettiğim bu iki değerli yazarın aynı hadiseye bu kadar farklı açılardan bakmalarına çok şaşırdığımı söylemeliyim.

Bana sorarsanız, iki yazarın da haklı oldukları noktalar var. Evet, eleştiri ve protesto bir haktır; Aynur'u protesto edenleri mazur gösterecek gerekçeler pekâlâ bulunabilir. Aynı konsere ben de gitseydim, minder veya pet şişe fırlatmaz, fakat sahneye beyaz elbiseyle çıkan sanatçıyı, kısa bir süre önce Diyarbakır'da şehit edilen gencecik askerleri düşünerek ayıplar ve alkışımı kendisinden esirgerdim.

Anladığım kadarıyla Açıkhava Tiyatrosu'nu karıştıran protestocular, demokratik haklarını kullanmaktan ziyade, bu acıyı kullanarak farklı olana tahammülsüzlüklerini ifade etmişlerdir. Çünkü aynı kesimin mesela başörtülülere karşı da aynı şekilde öfke duyduklarını ve onları her vesileyle aşağıladıklarını bilmeyen yok. Bu tahammülsüzlüğe işaret ederek yapılan protestonun "masum" olmadığını ve faşizan nitelik taşıdığını söyleyen Osman Can'ın şu tesbitine de katılmamak mümkün değil:

"Jazz'ın ırkçılığa karşı bir zenci başkaldırısı olduğu bilgisi de çok umurlarında değil. Bunu artık yadırgamıyoruz, zira yüz yıldır batıda üretilen tüm değerler, Kapıkule'den geçince hep aksine bir içeriğe kavuşturuldu. Demokrasi, azınlığın uzlaşmaz hegemonyası veya veto yetkisi; hukukun üstünlüğü tek parti ve darbe fermanlarının tartışılmaz üstünlüğü; erkler ayrılığı, devlet ile milletin ayrılığı; milli egemenlik ise 'millele' egemen olma olarak anlaşıldı ve uygulandı. Batıda caz moda ise, bunu Türkiye'de felsefesinden koparıp seçkinciliğin sembollerine dönüştürmek de şaşırtıcı olmamalı."

Söz konusu konserde başörtülü kızlar var mıydı, bilmiyorum. Eğer varsa, küçümseyici bakışlarla, iğneli lâflarla rahatsız edildiklerinden adım kadar eminim. Geçen yaz Metallica konserinde ve bu yaz Bach ve Handel gibi bestecilerden parçaların çalındığı Aya İrini'de başörtülü kızlar göremediğini yazarak bundan müthiş sosyolojik sonuçlar çıkaran Cehenneme Övgü yazarının nedense fazla ciddiye alınan yazısı, aslında, kelimenin tama mânâsıyla bir Tek Parti devri adamı olan Muhsin Ertuğrul'un ruhunun tiyatro ve konser salonlarında hâlâ mütehakkimane gezindiğini gösteriyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Déjàvu

Birkaç istisna dışında hiçbir Hollywood filmi hafızamda derin bir iz bırakmamıştır. Daha önce seyrettiğim filmleri yeniden seyrederken bazı sahneleri hayal meyal hatırlarım, o kadar.

Bu, Amerikan sinemasının meziyeti midir, zaafı mı, doğrusu karar veremedim. Hızla akan görüntülere, yani aksiyona kendinizi kaptırıp bir-iki saat hoşça vakit geçiriyor, sonra unutuyorsunuz. Hafızalarda iz bırakmaması, zihinleri fazla meşgul etmemesi, bu filmlerin insana dair fazla bir şey söylemiyor olmasıyla mı alâkalı? Herhangi bir film boyunca yüzlerce insan sinek gibi öldürülüyor; biz bunu her şeyin olağan olduğu çizgi filmleri seyreder gibi seyrediyoruz. Hâlbuki, bırakın yüzlerce insanın ölümünü, bir insanın tabii ölümü bile dramatiktir ve hafızalardan kolay kolay silinmez.

Geçenlerde Tony Scott'un Déjàvu adlı filmini yeniden seyrettim; feribottaki patlama dışında hemen hiçbir sahnesini hatırlamadığım bu film, kendini gerçek "vatansever" olarak gören ve yanlış işler yaptığını düşündüğü Amerikan hükümetine karşı savaş açan zeki bir psikopatın New Orleans feribotunu havaya uçurmasıyla başlıyor. 543 kişinin hayatını kaybettiği facianın ardından delilleri incelemesi için gönderilen ve burada tuhaf bir déjàvu hali yaşayan Federal Ajan Dough Carlin (Denzel Washington), olay yerinden alınarak çok gizli bir laboratuvara götürülür. Yeni keşfedilen bir teknolojiyle, olayların dört beş gün öncesi, geçmişe açılan bir pencereden şimdi oluyormuş gibi seyredilebilmektedir. Laboratuvarda çalışan ekip, Dough'in yardımıyla, bu zaman penceresinden feribottaki patlamanın öncesine giderek faili belirler. Ancak kahramanımız orada kalmaya niyetli değildir; bu teknolojiyi kullanarak geçmişe gider ve sabotajı önler.

Görüldüğü gibi, Déjàvu, aslında bir bilimkurgu filmi. Amacım, belki de çoğunuzun seyrettiği bu filmi anlatmak değil, Dough Carlin'in sorguladığı katilin söyledikleriyle Norveç'te 76 kişiyi öldüren Anders Behring Breivik'in mahkemede kendini savunurken -ve manifestosunda- söyledikleri arasındaki şaşırtıcı benzerliğe dikkatinizi çekmektir. Arabasına el koymak için öldürdüğü genç kızla feribotta hayatını kaybeden beş yüz küsur kişiyi savaş kayıpları olarak gören caninin mantığıyla, "Yaptıklarım belki barbarca, ama suçlu değilim!" diyen ve güya Avrupa'yı Müslümanların istilasından korumak için kendince bir savaş başlatan Breivik'in mantığı aynı şekilde çalışıyor.

Déjàvu filmi -ve benzerleri- bu mantığın ve tipolojinin Batı'da çok iyi bilindiğini göstermesi bakımından ayrıca dikkat çekicidir. Avrupa tarihinin olmazsa olmazı olan soykırımların arkasında da aynı mantık yatıyor. Anders Behring Breivik, Avrupa'nın her an çirkin yüzünü gösterebilecek alter-egosudur. Başta ırkçılık olmak üzere bütün "şeytanî" ideolojiler Avrupa'da doğmuş ve oradan dünyaya ihraç edilmiştir. Breivik, ırkçılığa haçlı ruhunu zerkederek yeni bir sefere niyetlenen bu alter-egonun ilk savleti gibi görünüyor. Sadece Müslümanları değil, Müslümanlara müsamaha gösteren ve çok kültürlülüğü savunan Avrupalılara da yönelik bir savlet bu.

Anadolulu bir Rum olan H. A. Nomiku'nun ilk baskısı 1925 yılında İskenderiye'de yapılan Haçlı Seferleri adlı kitabındaki şu cümleleri hatırlatmak isterim:

"Haçlı askerleri böylesine vahşi bir hasretle arzuladıkları Asya'ya ayak basar basmaz, görülmemiş bir hınçla oradaki Hristiyan ve Müslüman halka saldırdılar ve bu suretle kısa bir zamanda tüm yöre hırsızlık, ırz düşmanlığı ve cinayet olaylarıyla karşılaşmış oldu (...) Yolda rastladıkları tüm çocukları kılıçtan geçiriyor, parçalara ayırıyor ve sırf iğrenç bir zevki tatmak için onları ateşte pişiriyorlardı. Anadolu halkı o zamana kadar görmediği, duymadığı ve hatta aklından bile geçiremediği bu korkunç olayın şokundan kurtulur kurtulmaz silaha sarılıp hepsini vahşi hayvanlar gibi avlamaya başladı."

İslâm'ın dünyaya "gayrı insanî ve şeytanca" olanın dışında bir şey getirmedini iddia eden Avrupalıların bu kanlı tarihi yok saydıkları anlaşılıyor. İnsanlık tarihinin en parlak ve insanî medeniyeti olan İslâm Medeniyeti'ni

"gayrı insanî ve şeytanca" metodlarla çökerten Haçlı ruhu dün kanla besleniyordu, bugün kana susamış görünüyor. Her dinden ve mezhepten insanların rahatça bir arada yaşayabildiği, Avrupa'nın batısında sekiz yüz küsur yıl hüküm sürmüş parlak Endülüs medeniyetinden geriye ne kaldı? Osmanlı'nın kovulduğu coğrafyalarda Avrupalılarca ekilen ayrılık ve kin tohumları yüzünden buralarda yaşayan insanlar bir daha huzur yüzü görmemiştir.

Türk Hariciyesi'nin önemli isimlerinden İsmail Berduk Olgaçay, Tasmalı Çekirge adlı hatıratında, 1954 yılında İkinci Kâtip olarak görev yaptığı Oslo'da, o yıl Nobel Barış Ödülü'ne layık görülen Albert Schweitzer'in verdiği bir konferanstan söz eder. Schweitzer, bu konferansında çağları aydınlık ve karanlık çağlar diye ikiye ayırmış, İslâm medeniyetinin parlak çağlarını da tarihin en karanlık çağları arasında saymıştır. Hayran olduğu "hümanist" bir filozoftan bu lâfları duyunca büyük bir hayal kırıklığı yaşayan Olgaçay, "Demek ki, 'Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar' mısraı İstiklâl Marşı'mıza boşuna girmiş değildi" diyor.

Avrupalılar, Breivik'in gözünü kırpmadan 76 kişiyi öldürdüğü eylemlerin benzerlerini gördükçe, bunları daha önce de yaşadıkları gibi bir duyguya kapılırlarsa, bilsinler ki, yaşadıkları déjâvu değil, alter-egolarının gerçek hatıralarıdır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

N'etti Bu Yunus, N'etti?

Beşir Ayvazoğlu 2011.08.04

Şu sıralarda zihnim sürekli Yunus Emre'yle meşgul.

Edebiyat ve düşünce dünyamızda, yirminci yüzyıl boyunca, kimliği, mezhebi, meşrebi, dünya görüşü ve türbesi konusunda ciddi anlaşmazlıkların ve kavgaların yaşanmasına sebep olan bu büyük sufi şair hakkında son zamanlarda ne kadar az yazılıp çizildiği sizin de dikkatinizi çekti mi?

Yunus için, kendi şehirlerinde yattığı iddiasından hiç vazgeçmeyen Eskişehirli ve Karamanlılar tarafından hâlâ anma törenleri, sempozyumlar vb. düzenleniyor; fakat artık o eski heyecandan eser yok. Hayatını Yunus Emre'ye vakfetmiş bir ilim adamı olan Mustafa Tatçı da olmasa, koca şair neredeyse unutulacak.

Hâlbuki yakın zamanlara kadar, sağdan soldan, Yunus hakkında yazmayan, onu yeniden yorumlayıp kendi düşüncesinin savaşçısı yapmayan yoktu. Kiminin Yunus'u Batınî ve Bektaşî idi, kiminin Yunus'u Sünnî ve Mevlevî; kimininki 'kriz entelektüel' yaşıyordu; kimininki sosyalistti, kimininki hümanist, kimininki Türkçü, kimininki İslâmcı... Nâzım Hikmet, Kuvayı Milliye Destanı'nda:

Başka türlü anlıyorum ben Yunus'u:

bence onda bütün bir devir dile gelmiş Türk köylüsü:

öte dünyaya dair değil,

bu dünyaya dair kaygılarıyla...

diyor, Sabahattin Eyüboğlu ise Yunus'un "kitapsız, tapınmasız, törensiz, kıblesiz bir inancın adamı" olduğunu iddia ediyordu.

Farklı ideolojilere mensup aydınların kendi dünya görüşlerine uygun Yunuslar yaratmaları anlaşılabilir. Hatta Yunus'un her görüşe hitap edebilecek zenginlikte bir şiir yazdığını düşünerek bu farklı yorumları sempatiyle de karşılayabiliriz. Fakat dünya görüşündeki dalgalanmalara paralel olarak kendi Yunus portresini sürekli değiştirenlere ne demeli?

Rahmetli Abdülbaki Gölpınarlı, tasavvuf tarihinin ve eski edebiyatımızın gelmiş geçmiş en büyük uzmanlarından biriydi. Türk-İslam tarihiyle, kültürüyle, edebiyatıyla ilgilenip de ondan beslenmemiş olan yoktur. Burhan Toprak'ın divan şairlerini yerin dibine batırarak yücelttiği, kendi içindeki yangını söndürmekten başka bir şey düşünmeyen ferdiyetçi Yunus'una ilk o itiraz etmiş, onun hazırladığı divandaki yanlışları göstermek için yazma ve basma divan nüshalarına gömülünce kendini Yunus Emre şiirinin uçsuz bucaksız dünyasında bulmuştu.

Gölpınarlı'nın keşfettiği ilk Yunus, Bektaşî idi. Bektaşî erkânının 13. yüzyılda henüz teşekkül etmediği itirazı gelince, ona Babai zümresine ve tarikat silsilesi itibarıyla Hacı Bektaş'a mensup olduğu için Bektaşî dediğini yazmıştı. Yani Gölpınarlı'nın ikinci Yunus'u Babaî'dir. 1940'larda Maarif Vekili Hasan Âli Yücel marifetiyle uygulanan kültür politikasının tesiri altında hümanist ve sosyalist bir Yunus portresi çizen Gölpınarlı, 1945 yılında yayımlanan Divan Edebiyatı Beyanındadır adlı ünlü eserinde, divan şairlerini, Burhan Toprak gibi -aşağı yukarı aynı gerekçelerle- yerden yere vurmuş, buna karşılık halk şiirini ve Yunus'u yücelterek alternatif olarak sunmuştu. 1946 yılında çıkarılan ve ismiyle de eğilimini belli eden Yığın dergisinin ilk sayısına yazdığı yazı şöyle bir başlık taşıyordu: "İnsanı ve İnsanlığı Her Şeyin Üstünde Tutan Yunus."

O yıllarda, Yunus'ta tasavvufun soyutlayıcı bir felsefe olmaktan çıkıp insanı ve tabiatı soyutluktan kurtaran bir sistem olarak kullanıldığını düşünen Gölpınarlı, soyut Tanrı sevgisinden yola çıkan Yunus'un somut insan sevgisine ulaştığını söylüyordu. 1960'larda Yunus'u biraz daha sosyalistleştiren Gölpınarlı, ileri yaşlarında tasavvufa yeniden ağırlık vermeye başladı. Asıl şaşırtıcı olan, 1971'de düzenlenen, ağırlıklı olarak Yunus Emre'yi bir hümanist olarak yorumlayan bildirilerin yer aldığı Uluslararası Yunus Emre Semineri'nde, yıllarca Bektaşî olduğunu savunduğu Yunus'un Mevlevî olduğunu ilân etmesiydi.

Muhafazakârların yorumuna gelince: Nurettin Topçu, Mehmet Kaplan, Sezai Karakoç, Hüsrev Hatemi gibi, Yunus'a farklı açılardan bakan ve dikkate değer yorumlar getiren muhafazakârlar da vardır. Fakat onun Batınî ve Bektaşî olduğu iddiası muhafazakâr çevrelerde pek kabul görmemiş, şiirlerindeki hümanizma da dinî ve tasavvufî açıdan izah edilmiştir.

Muhafazakârların kafasındaki Yunus Emre portresinin genel çizgilerini görebilmek için, rahmetli Faruk Kadri Timurtaş'ın Tercüman 1001 Temel Eser dizisinde yayımlanan Yunus Emre Divanı'nın başındaki metni okumak gerekir.

"Her dem yeni doğarız bizden kim usanası" diyen Yunus, unutulması bir şair değildir; her okunuşunda insana yeni kapılar açar, yeni zenginlikler sunar. Onun "Bir çeşmeden akan su acı tatlı olmaya" mısraıyla ne demek istediği tam olarak anlaşıldığı zaman dünyanın daha huzurlu bir yer olacağına inanıyorum.

Bu vesileyle Ramazan-ı Şerif'inizi tebrik ediyor, Yunus Emre Divanı'nın sayfaları arasına gömülmeyi göze alamıyorsanız, Hüsrev Hatemi'nin bu divandan sizler için özenle seçip açıkladığı mısra ve beyitlerden oluşan N'etti Bu Yunus N'etti (Pan Yayıncılık, 2004) adlı antolojisini tavsiye ediyorum.

Sait Faik, Abidin Dino ve Necip Fâzıl

Beşir Ayvazoğlu 2011.08.11

Aziz dostum Yusuf Kaplan, geçen hafta Yeni Şafak'taki köşesinde, Abidin Dino ve Sait Faik'in 1940 yılında Tan gazetesinde yayımladıkları manifesto niteliğinde bir yazıdan söz etti.

Bu yazı, Sait Faik'in gazetelerde kalmış hikâye, yazı ve röportajlarının bir araya getirildiği Hikâyecinin Kaderi adlı kitabında yer alıyormuş. Yapı Kredi Yayınları tarafından 2007 yılında yayımlanan bu kitabı nasıl gözden kaçırdığıma hayret ettim. Çünkü Sait Faik, çocukluğumdan beri okuduğum ve bazı hikâyelerini neredeyse ezbere bildiğim bir yazardır.

Her neyse... Yusuf Kaplan'ın "şaşırtıcı bir manifesto" dediği ve kısmen iktibas ettiği bu yazıyı nedense daha önce de okuduğum hissine kapıldım. Sonra "İyi ama," dedim kendi kendime, bunlar Necip Fâzıl'ın fikirleri..." Önce Ağaç dergisinde yayımlanan, daha sonra bir kitabında yer alan "Manzara" başlıklı yazılarındaki fikirleri... Yanılmamışım.

Sait Faik ve Abidin Dino ne diyorlar: "İmparatorluk başından Tanzimat günlerine gelinceye kadar, Süleyman Çelebi, Mevlânâ, Yunus Emre, İbn Kemal, Şeyh Bedrettin, Fuzulî, Bakî, Nedim, Nef'î, Nailî, Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi, İbrahim Hakkı, Âşık Paşa, Şeyh Galip, Sinan, Râkım ve Dede Efendi kolundaki Türk sanatkâr ve mütefekkeri, kendi zaman ve mekânı ve öz anlayışı içinde, hakiki, halis ve tezatsız bir âlemin, şahsiyet ve kemale ermiş örneğidir."

Necip Fâzıl da Manzara 2'de Fuzuli, Baki, Nabi, Nef'i, Nedim, Şeyh Galib, Süleyman Çelebi, Mimar Sinan, Dede Efendi ve Kâtip Çelebi isimlerini zikrederek bunların "kendi ömrü ve anlayışı içinde, düne, bugüne ve yarına tahakküm etmiş nizamlı bir cemiyetin halis yemişleri" ve her bakımdan reel ve orijinal bir dünyayı temsil eden hakiki sanatkâr ve entelektüel örnekleri olduğunu söylüyor.

Sait Faik ve Abidin Dino diyorlar ki: "Tanzimat'tan Umumi Harp başlangıcına gelinceye kadar, bütün sosyal ve politik plan, bütün edebî, fikrî ve bedîî kadro, Avrupa'dan yüz sene teahhurla gelen ölü kalıpların yüzde yüz müstemlekesidir. İcap ederse, metinlerle ispata amade olduğumuz bu hakikati, şimdilik sadece kültür sahiplerinin bedahet hissine terk ediyoruz. İşte dinamik bir mukayese tablosu: Bir tarafta, Leylâ ile Mecnun'daki kadın-erkek ukdesi... Öbür tarafta, Edebiyat-ı Cedide romanındaki sokak zamparalarının o korkunç kafa ve ruh boşluğu. Bir tarafta, Topkapı Sarayı'nın soylu Bağdat Köşkü... Öbür tarafta, yine Topkapı Sarayı'nın, sonradan eklenmiş piç Mecidiye Kasrı (...) Tanzimat'tan Büyük Harp başlangıcına gelinceye kadar, Avrupalılaşıma dâvasında, Türk sanatkâr ve münevverinin mutlak olarak arz ettiği levha, derin bir aciz, eşsiz bir apışma felaketinden başka bir şey değildir."

Necip Fâzıl ne diyor? "Tanzimat sanatkâr ve entelektüelinde asliyete benzeyen şey, onun telifçi, sulhçu, arabulucu, rahatsızlıktan kaçıcı, her istenen şeyi verici, fakat geride kalanı muhafaza etmek isteyen mizacıdır. Münevverinin 'Tevhid' manzumesiyle siyah plastron kıravatı, vezirinin yalvarıcı, okşayıcı, avutmak ve yatıştırmak isteyen siyasetiyle evindeki laf dinlemez ceberutu, Topkapı Sarayı'nın eski heyetiyle ona eklediği Mecidiye Köşkü, fesiyle pantolonu, başıyla kalbi ve içiyle dışı hep bu mizaç tablosunun şaşkın elemanlarındandır. Tanzimat, istikbal hasretiyle, belki maziye değil, fakat tamamıyla geriye gidiş ve benliğini teslim ediş devridir. Türk sanatkâr ve entelektüeli, o devirde, gayesi kendisini bir zamanlar ürküten dünyanın ikmali değil, iflası olan Avrupa'nın edebî, harsî, siyasî ve iktisadî köleliğine girer ve satih taklitçisinin gözü kör meftunluğuna sığınır."

Sait Faik ve Abidin Dino diyorlar ki: "Jeune Turc tipiyle inkılâbı, Edebiyat-ı Cedide ile sanatı ve Kamus-ı Felsefe ile tefekkürü kurduğunu vehmeden Tanzimat ve Tanzimat sonrası sanat ve fikir adamı, gününde ne maziye ve istikbali, ne Şark'ı ve Garbı anlayabilmiş, mucize çapında azametli bir ahmaktır (....) Tasavvur edin ki, cihanın sanat ve fikir kafasını emziren bu örnekler dururken, roman Edebiyat-ı Cedide'de Gonkur Biraderler ve şiir Sülli Prüdom, Fransuva Kope nam cüceler çiftliği olmuştu. Bütün fikir sahası ise Fage ve Güstav Löbon'dan başka yavuklu bulamadı. Taklidi bile beceremeyen mukallit! O mukallit ki, Şark'ta müflis, Garp'ta müflis, öz vatanında müflis..."

Aynı konuda Necip Fâzıl ne diyor? "Ortaya Edebiyat-ı Cedide ismiyle bir edebiyat mektebi ve Jeun Turc adıyla bir entelektüel tipi çıkarmasına rağmen ne bu mektebin talebeleri bir evvelki sanatkârın, ne de o zümrenin politikacıları bir evvelki siyasînin boyunda değildir (...) Ne modern ne klasik sanat onlar için değildir. Şiirde zevk ve idrakleri Alfred de Musset ile Sully Prudhome ve romanda Concourt biraderleri aşmaz (...) Dünya harbine gelinceye kadar Tanzimat sonrası sanatkâr ve entelektüeli, satır üzeri idrakiyle, Avrupalılaşıma fikrinin artık züppelik ve tereddisini vermeye ve Tanzimat'ın öz karakterini daha iyi ifşaya yarar."

Yusuf Kaplan gibi, ben de yer sıkıntısı yüzünden daha fazla iktibasta bulunamıyorum. Yalnız şunu söyleyebilirim: Sait Faik ve Abidin Dino'nun birlikte kaleme aldıkları "manifesto", üslûp benzerliği bir yana, Necip Fâzıl'ın 1936 yılında çıkardığı Ağaç dergisinde, dördüncü sayıda başlayıp altı sayı devam eden "Manzara"sının bir özetinden ibarettir.

Sait Faik'in Ağaç dergisinin yazarlarından olduğunu, Abidin Dino'nun da Necip Fâzıl'ın yakın dostları arasında yer aldığını unutmamak gerekir. Söz konusu yazı, ikisinin de 1940'larda hâlâ Üstâd'ın tesiri altında olduklarını gösteriyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sultanahmet'te büyük değişim

Beşir Ayvazoğlu 2011.08.18

Yakınlarda Sultanahmet civarına yolunuz düştü mü hiç? İftara yakın saatlerde hızla artmaya başlayan kalabalık bir süre sonra iğne atsanız yere düşmeyecek raddelere geliyor.

Divanyolu neredeyse yürünemez oldu. Ramazan bereketi ve turist bolluğu, civarda hızla çoğalan lokantaları sokaklara taşırmış durumda. Başta Asmalımescit olmak üzere Beyoğlu sokaklarında yaşananların bir benzeri Sultanahmet civarında da yaşanıyor. Ana caddede bile dışarıya masalar atılarak kaldırımlar işgal edilmiş durumda. Belediye bu uygulamaya ne kadar izin veriyor? Beyoğlu'nda olduğu gibi, burada da sınırlar aşıyor mu, bilmiyorum.

Evet, Sultanahmet civarında köklü bir değişim yaşanıyor. Trafikten arındırılan meydanda büyük paralar harcanarak ciddi bir düzenleme yapıldı. Bana sorarsanız, yeni halinin meydan sıfatına daha lâayık olduğunu söyleyebilirim. Trafiğe de açık olan, hatta büyükçe bir kısmı otopark olarak kullanılan önceki düzenlemede bu meydana "meydan" demek zordu.

Unutmamak gerekir ki, meydan, sokakların ve caddelerin birleştiği noktalarda, sıkça uğranan binaların önlerinde biriken kalabalıkların rahat hareket edebilmesi, rahat yürüyebilmesi için bırakılmış, pazarlar,

panayırlar kurmaya, mitingler, resmi törenler ve şenlikler düzenlemeye uygun büyük boşluklardır.

Sultanahmet Meydanı'nda, Doğu Roma döneminde başta at yarışları olmak üzere çeşitli spor faaliyetlerinin ve törenlerin yapıldığı Hipodrom bulunuyordu. Latin işgali sırasında yağmalanıp tarumar edilen bu meydan, Osmanlı döneminde de hipodrom, yani Atmeydanı olarak kullanıldı. Osmanlı tarihinin bütün şaşaalı şenlikleri, Surname'lerde ayrıntılı bir şekilde tasvir edilen bu meydanda yapıldı. Şenliklerin bünyesinde başta cirit olmak üzere çok çeşitli spor gösterileri vardı. Meraklı olanlara Metin And'ın 40 Gün 40 Gece: Osmanlı Düğünleri, Şenlikleri, Geçit Alayları adlı kitabını tavsiye ederim.

Eğer Sultanahmet Meydanı'nın tarihi iyi anlatılırsa, İstanbul tarihi anlatılmış olur. Ne zaman yolum Sultanahmet'e düşse, sütunların dibinde dakikalarca durur, üçünün de aşağı yukarı bin beş yüz yıldır yaşanan bütün tarihî olaylara şahit olduklarını düşünerek ürperirim; "Bunların dilleri olsa," derim kendi kendime, "neler anlatırlardı!" Dört beş yıl önce şiir diliyle yazdığım bir metinde, bugüne ulaşabilen üç sütunu, yani Mısır obeliski, örme sütun ve yılanlı sütunu birbiriyle uzun uzun konuştuğum.

Eski gravürler, mesela Thomas Allom ve Melling'in gravürleri incelenirse, Sultanahmet Meydanı'nın boş bir alan olduğu görülecektir. Aynı görüntü, on dokuzuncu asrın sonlarıyla yirminci asrın başlarında çekilmiş fotoğraflarda da var. Tabii gerçek Atmeydanı'nı gözlerinizde canlandırabilmeniz için çevrenin sultan sarayları ve vezir konaklarıyla dolu olduğunu bilmeniz gerekir. Bunlardan günümüze ulaşabilen tek yapı, halen Türk ve İslâm Eserleri Müzesi olarak kullanılan İbrahim Paşa Sarayı'dır. Tek Parti devrinde bu sarayı yıkmak için nasıl bir mücadele verildiğini anlatsam şaşar kalırsınız. Yerine modern bir adalet sarayı yaptırılmak isteniyordu. Uzun süre cezaevi olarak kullanılan ve parazit yapılarla kuşatıldığı için tanınmaz hâle gelen bina, Mimar Sedat Çetintaş tarafından meşhur İbrahim Paşa Sarayı olduğu ispat edilerek kurtarılmıştır. Bu kahraman mimarın günümüze ulaşan tek vezir sarayını yıktırmamak için verdiği destansı mücadele sırasında yazdığı yazılar bir araya getirilse yüzlerce sayfalık kalın bir kitap olur.

Çetintaş, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi bazı önemli aydınlardan da ciddi destek almasına rağmen, İbrahim Paşa Sarayı'nın tamamını kurtaramadı. Bugün boşaltılan ve ne yapılacağına henüz karar verilemeyen Adalet Sarayı için bu muhteşem sarayın önemli bir bölümü maalesef kör kazmaya emanet edilmişti.

Sultanahmet bölgesinin tarihinde, bölgeye adını veren Sultanahmet Camii'nin inşası önemli bir dönüm noktasıdır. Ayasofya'nın tam karşısına yapılan ve uzun uzadıya tahlil edilmesi gerek mesajlar da taşıyan bu cami, Ayasofya'yla birlikte bölgeye has bir hayat tarzı yaratmıştı. İstanbul'un kalbi burada atardı dersem, mübalağa etmiş olmam. Capcanlı, cıvı cıvı mahallelerle kuşatılmıştı; Ayasofya da, Sultanahmet de, Fırzağa ve diğer camiler de dolar taşardı.

Ayasofya'nın müzeye dönüştürülmesiyle bu hayat tarzı ciddi bir darbe yemiş oldu. Bir ara Namık İsmail ve Çallı İbrahim'in Sultanahmet Camii'ni sanat galerisi yapmak istediklerini, hatta yeterli ışık için kubbesinde delikler açılmasını teklif ettiklerini, bu çılgın teşebbüsün de Çetintaş'ın hocası Mimar Kemaleddin Bey tarafından önlendiğini bu köşede yıllar önce yazmıştım.

Sultanahmet Camii sanat galerisi yapılamadı; ama son yıllarda bütün ara sokakları işgal eden oteller, restaurant'lar, uyduruk semazenlerin döndüğü kafeler, barlar ve pavyonlarla kuşatılarak tecrit edilmiş durumda. Artık Sultanahmetlilikten söz etmek pek mümkün görünmüyor. Yani koca bir semt, sakinlerini, semte adını veren cami de cemaatini büyük bir hızla kaybediyor.

Bu yüzden Sultanahmet Meydanı'ndaki yeni düzenleme, bu civarın bütünüyle turizme emanet edilerek yozlaştırılması yüzünden beni pek fazla sevindirmiyor. b. ayvazoglu@zaman.com.tr

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Diktatörlere birer 'Bostan ve Gülistan'

Beşir Ayvazoğlu 2011.08.25

Ramazan aylarında Şark-İslâm klasiklerini okumak bana ayrı bir keyif verir. Kelile ve Dimne, Mesnevi, Bostan ve Gülistan, Tezkiretül-Evliya, Mantiku't-Tayr, Pendname, Divan-ı Hâfız, Gülşen-i Râz, Maarif... Hemen hepsiyle aşığı yukarı kırk yıllık dostluğum var.

Bu sebeple çeşitli kütüphanelere kitap bağışlarken elim onlara gitmemiştir. Bazılarının sayfa aralarından çıkan çok eski takvim yaprakları, kartpostallar, gazete kesikleri, bazılarında da altı çizili satırlar, neredeyse unuttuğum bazı güzel anları canlandırır. Bu kitapları ilk okuduğumda hissettiklerim zihnime hücum ediverince karmaşık, ama tuhaf bir zevk veren duygular yaşarım.

Dün gece sahur vaktini beklerken Şirazlı Şeyh Sadi'nin tek cilt halinde yayımlanmış Bostan ve Gülistan'ını çektim raftan. Kilisli Rifat Bilge tercümesi; 1968 tarihli sekizinci baskı... Sırtı yaldızlı, bordo renkte bir cilt... İç kapağına satın aldığım tarihi yazmamışım, ama en az kırk yıldır kütüphanemin vazgeçilmezlerinden olduğunu söyleyebilirim. Sayfalarının arasından neler çıktı, neler... İşte rahmetli annemin eski harflerle yazdığı, "Canım yavrum" diye başlayan bir mektubu, işte bir arkadaşımın güzel bir tebrik kartı, işte bir takvim yaprağı, tarih 7 Ağustos 1972...

Koltuğuma gömülüp Bostan ve Gülistan'ın kapağını kim bilir kaçınıcı defa açtım, önsöz, giriş vb. gibi bölümleri atlayarak "Adalet ve İnsaf Hakkındadır" başlıklı birinci bölüme geldim. Sanki birden başka bir zaman dilimine geçmiştim. Klasiklerin böyle bir özelliği vardır; sizi hemen alır kendi zamanlarının içine çekerler. Mehmed Âkif'in hayran olduğu ve "Bizim şark'ımızın rûh-ı kemâli" dediği Şirazlı Şeyh Sadi, Nuşirevan'ın oğlu Hürmüz'e verdiği öğüdü şöyle naklediyordu:

"Fakirlerin gönüllerini gözet. Yalnız kendi rahatını düşünme. Eğer sen yalnız rahatını düşünecek olursan, senin ilinde kimse rahat edemez. Çoban uyumuş, kurt sürüye dalmış! Bunu akıllı insan kabul etmez! Fukara takımını muhafaza et ki, şah ahalî sayesinde taç taşımaktadır. Padişah bir ağaca benzer, kökü ahalidir. Ağaç kökünden kuvvet alır. Elinden geldiği kadar halkın gönüllerini yaralama. Eğer yaralarsan kendi kökünü baltalamış olursun!"

Hüsrev Perviz de oğlu Şiruye'yi şöyle uyarmış: "Ahali zalim padişahı kaçar ve onun çirkin adını cihana yayar, onu dillere destan eder."

Irak'ta zalim bir padişah varmış; bir gün sarayının kemeri altında bir fakirin şöyle dediğini duymuş: "Adalet isteyen mazlumların gönüllerinin perişan olması padişahı memleketten atar, tahtından indirir. Sen öğleye kadar serin sarayında uyu; zavallı garip güneşin altında sıcaktan kavrulsun. Bu olur mu? Padişahı adalet istemeye cesaret edemeyen insanın hakkını yarın kıyamet gününde Cenab-ı Hak alacaktır."

Bostan'ın aynı bölümündeki şu cümlelerin altını yıllar önce çizmişim:

"Mazlumun kurumuş dudağına söyleyin, gülsün; çünkü zalimin dişi nasıl olsa sökülecektir!"

"Zalim padişah halka kötülük düşündüğü için kötü ölümle ölür."

"Ahaliye zulmeden padişah fena bir akibete duçar olur, zira yanlış düşünmüş ve kötü hareket etmiştir."

"Ahaliye yapılan zulüm geçer gider; fakat padişahın fena adı ölmez. Arkandan lanet edildiğini istemezsen, iyi ol. Ta ki sana kimse kötü demesin."

Bostan'da epeyi oyalandıktan sonra Gülistan'a geçtim. Onun ilk bölümü de "Padişahların Âdetleri Hakkında" başlığını taşıyor. Hikâyelerin çoğu yine zalim padişahlarla ilgili. Acem şahlarından biri halkına çok zulmediyormuş. Zulüm o dereceye varmış ki, halkın büyük bir kısmı yollara düşüp ülkeyi terk etmiş. Halk azalınca memleketin ekonomik gücü de zayıfladığı için hazine boşalmış. Düşmanlar dört bir taraftan zorlamaya başlamış, zulümden kaçan halkın desteğiyle şahı alaşağı etmişler. Sadi, bu kıssanın hissesini şöyle özetliyor:

"Bir padişah ahaliye zulmederse dostu bile felaket gününde onun kuvvetli düşmanı olur. Sen halk ile hoş geçin ve düşmandan korkma; çünkü âdil bir padişah için ahalisinin hepsi askerdir."

Gülistan'dan minik bir hikâye daha:

İnsafsız meliklerden biri bir âbide "İbadetlerden hangisi efdaldır?" diye sordu. Âbidin cevabı: "Senin için öğleye kadar uyumak efdaldır; çünkü uyuduğun müddetçe halkı incitemezsin!" Hemen ardından bir beyit: "Bir zalimi öğle vakti uyumuş gördüm de, bu fitnedir, fitnenin uyumuş olması iyidir, dedim!"

Sadece Bostan ve Gülistan değil, bütün İslâm klasikleri zalim ve âdil padişah hikâyeleriyle doludur. Türk-İslâm dünyasının diktatörleri bu kitapları hiç mi okumazlar? Mesela şu sıralarda son demlerini yaşayan Muammer Kaddafi, Bostan ve Gülistan'ı okumuş olsaydı, Libya bugün belki de farklı bir yerde olurdu. Ben sayın Ahmet Davutoğlu'nun yerinde olsaydım, görüştüğüm her diktatöre birer adet Bostan ve Gülistan hediye ederdim. Biliyorum, diktatörler her şeyi herkesten daha iyi bildiklerdi için kitap okuma ihtiyacı hissetmezler; ama belki merak saikiyle sayfaları karıştırırken yukarıda naklettiğim hikâyeciklerden biri gözlerine ilişir de titreyip kendilerine dönerlerdi.

Birisi şu sıralarda Beşşar Esed'in eline bir Bostan ve Gülistan tutuştursa fena olmayacak.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bayram muhabbeti

Beşir Ayvazoğlu 2011.09.01

Kelimelerin etimolojik ve semantik maceralarına meraklı olduğumdan daha önce çeşitli vesilelerle söz etmiştim.

Bu hafta da izninizle "bayram" kelimesini biraz kurcalamak istiyorum. Kubbealtı Lugatı'nda da, Tietze'nin sözlüğünde bu kelimenin eski Türkçedeki badram (bedrem, beyrem) kelimesinden geldiği belirtilmiş. Tietze, eski bir İran dilinden alınmış olabileceğini de çeşitli kaynaklara dayanarak söylüyor. Bayram, menşei ne olursa olsun, Divanü Lügati't-Türk'te de yer aldığına göre, kadim zamanlardan beri bütün Türk lehçelerinde sevinç içinde hep birlikte kutlanan kutsal günlerin adı olmuştur.

Bir zamanlar okuryazar takımı bayram yerine genellikle Arapça "ıyd" kelimesini kullanırdı. "Bayramlaşma" anlamına gelen "muayede", bu kelimenin türevlerindendir. Ramazan Bayramı'na "ıyd-i fitr", Kurban Bayramı'na

"İyd-i adha", saraylarda bayramlaşmanın yapıldığı salonlara da "Muayede Salonu" denirdi.

Türkçede fitre şekline giren "fıtr" kelimesi, Arapçada "orucu açmak" anlamına gelir, "iftar" ve "yaratılış" anlamındaki "fıtra, fitrat" kelimeleriyle aynı köktendir. Bilindiği gibi, Ramazan Bayramı'nda fitre, yani "sadaka-i fıtr" verilir. Bu da Ramazan'ı idrak edip bayrama ulaşan ve temel ihtiyaçları dışında belli bir miktarda varlığa sahip olan Müslümanların kendileri ve velâyetleri altında bulunan kişiler için yerine getirmekle yükümlü oldukları mali bir ibadettir.

"İyd" kelimesinin halk tarafından hiç benimsenmediğini söylemeye gerek var mı? "İyd" in geçtiği tek bir deyim ve atasözü yok. Hâlbuki bayram, atasözü ve deyimlerde çok kullanılır. Çok sevinmek, mutlu olmak anlamındaki "bayram etmek" deyimi ne güzeldir. Lezzetli bir yemek yiyince midemiz, bir güzellik görünce gözümüz, güzel bir ses işitince kulaklarımız bayram etmez mi? Sigara tiryakileri de derin bir nefes çekince ciğerlerinin bayram ettiğini söylerler, nasıl bir bayramsa?

Birbirinin bayramını kutlamak anlamındaki "bayramlaşmak" deyimi de çok güzeldir ve derin anlamlar taşır. Eskiler galiba "bayraşmak" şeklinde de kullanırlarmış. Bayramlaşma, aynı zamanda yıl boyunca semtlerine uğranmayan eşin dostun ve akrabanın ziyaret edildiği, yani "bayramdan bayrama" da olsa, insanların birbirini hatırladığı, gönül aldığı zamanlardır. "Bayramda seyranda" tabiri de, "bayramdan bayrama" gibi "çok seyrek, arada bir" anlamına gelir.

Tasavvuf tarihinin büyük isimlerinden Hacı Bayram-ı Veli'nin asıl adı Numan'dı, fakat ilk defa bir bayram günü görüştükleri için kendisine mürşidi Somuncu Baba tarafından verilen Bayram adını benimsemişti. Meşhur bir şiirinde "bayram" kelimesini dört defa kullandığı şu dörtlük, bana sorarsanız, Türkçenin incilerindendir:

Bayram'ım imdi Bayram'ım imdi

Bayram ederler yâr ile şimdi

Hamd ü senâlar hamd ü senâlar

Yâr ile bayram kıldı bu gönlüm

Mehmed Âkif'in "Bayram" şiirinde, bayramı tarif ettiği mısraları da çok severim. Bu mısralarda bayram günü ufukların sevinç ve mutlulukla dolup taşıdığı, dünyanın başka bir dünya haline geldiği, bu hoş, şetairetli zamanda çocukluğun masum yüzünün güldüğü ve bu yüzde mutlu bir geleceğe dair ümidin apaçık belirdiği ifade edilir. Özellikle "şetairetli zaman" sözündeki "şetairet" kelimesinden sanki bütün bir bayram sevinci ve cıvı cıvı çocuk sesleri taşmaktadır:

Pür-handedir âfâk, cihan başka cihandır

Bayram ne kadar hoş, ne şetairetli zamandır

Âkif, bu mısraların geçtiği şiirinde Fatih'te kurulan bayram yerini uzun uzadıya tasvir eder. İstanbul'un bellibaşlı semtlerinde bir zamanlar çocukların gönüllerince eğlenebilecekleri bayram yerleri kurulurdu. Satıcı avazeleriyle çocuk seslerinin birbirine karıştığı bu bayram yerleri tarihe karışsa da Türkçenin hafızasında yaşıyor; hareketli, canlı, cümbüşlü yerlere hâlâ "bayram yeri gibi" diyoruz. Bazan bayram çocukları gibi sevinmez miyiz? Bayramlıklarımı giyip bayram harçlığını cebime koyarak sokağa fırladığım günler, hâlâ çok renkli bir çocuk resmi gibi zihnimdedir. "Bayram çocuğu gibi" deyimi bu saf sevinci ve mutluluk duygusunu ifade eder.

Az kalsın unutuyordum; eskiler süslü, fakat zevksiz giyinen adamlar için de "bayram koçu gibi" tabirini kullanırlardı. Bilirsiniz, kurban bayramlarında erkekler tarafından nişanlılarının evlerine gönderilen kurbanlık

koçların aşırı şekilde boyanıp süslenmesi âdettendi.

Bayramda ikram edilen veya hediye olarak götürülen şekerin adı "bayram şekeri"ydi. Zaten bayramlar hâlâ üç beş gün öncesinden başlayarak bir şekerleme şenliği gibi yaşanmaz mı? Renk renk horoz şekerleri benim hafızamdaki bayramların ayrılmaz parçasıdır. Bayram ziyaretlerinde öncelikle şeker ve tatlı ikram edilerek bir bakıma yıl boyunca "ağız tadı" dileğinde bulunulduğu için Ramazan Bayramı'na "Şeker Bayramı" da denilmiştir. "Şeker" in Türkçede aynı zamanda mecazen şirin, sevimli, tatlı dilli, cana yakın anlamına geldiği unutulmasın.

Bayram kelimesinin atasözü ve deyimlerde bu kadar çok geçmesi, Ramazan ve Kurban bayramlarının ve bunlar etrafında oluşan geleneklerin hayatımızdaki vazgeçilmez yeriyle alâkalıdır.

Bütün okuyucularımın bayramını tebrik ediyor, bütün günlerinin "bayram havası"nda geçmesini diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Le Corbusier ve 'Şark Seyahati'

Beşir Ayvazoğlu 2011.09.08

Bilgi Üniversitesi, Le Corbusier Vakfı'yla birlikte, modern mimarinin öncülerinden Le Corbusier'nin Osmanlı şehirlerine de uğradığı doğu gezisinin 100. yılı dolayısıyla "Le Corbusier Doğu Gezisi 1911: Mimarın Formasyonunda Seyahatin Rolü" konulu bir konferans düzenlemiştir. Atina ve Napoli'de aynı tema çerçevesinde düzenlenecek konferanslar dizisinin ilk ayağı olarak planlanan ve 7-8 Ekim günlerinde Santralistanbul'da gerçekleştirilecek bu konferans, mimarlık fotoğrafçısı Cemal Emden'in "Görsel Kayıt: Le Corbusier Yapıtdökümüne Bir Bakış" adlı sergiyle taçlandırılacak.

Bu programdan erkence söz etmemin sebebi şu: Ramazan Bayramı'nda üstadın Şark Seyahati'ni okudum. Le Corbusier, arkadaşı Auguste Klipstein'le birlikte gerçekleştirdiği ilk doğu seyahatiyle ilgili izlenimlerini La Feuille d'Avis de la Chaux-de-Fonds'a parça parça göndererek bir yazı dizisi olarak yayımlamış. Bu yazılar, araya Birinci Dünya Harbi girdiği için tam elli dört yıl sonra Le Voyage d'Orient (1965) adıyla kitaplaştırılmış. Türkçeye Alp Tümerterkin tarafından "Şark Seyahati: İstanbul 1911" adıyla tercüme edilen ve İş Bankası Kültür Yayınları'nca üç yıl önce yayımlanan kitap, neredeyse o tarihten beri masamda okunacak kitaplar arasında duruyordu.

Asıl adı Charles-Edouard Jeanneret olan ve XX. yüzyılın en büyük şehirci ve mimarlarından sayılan Le Corbusier, söz konusu gezisinde Edirne, İstanbul ve Bursa'da incelemeler yaparak izlenimlerini yazmış, yanında taşıdığı deftere de resimler ve krokiler çizmişti. Ressam Amédée Ozenfant'la birlikte ortaya koymaya çalıştığı "pürizm" in asırlar önce İstanbul'da hayata geçirildiğini gören Le Corbusier'nin hayranlıkla çizdiği bu krokilerin altına düştüğü notlar dikkat çekicidir: "Pek soylu biçimlerin melodisi", "Geçmiş, şimdi, gelecek, değişmeyen. Prizmaların mersiyesi", "Saf geometrinin ebedî biçimleri"...

Le Corbusier'nin -zaman zaman kullandığı esrarlı, huzur, odalık gibi kelimelerden, oryantalizmin doğuyla ilgili tasavvurlarından büsbütün kurtulamadığı anlaşılabilir da- yola peşin hükümlerle çıkmadığı, gördüklerini ciddi bir şehirci ve mimar gözüyle değerlendirmeye çalıştığı söylenebilir. Balkanlar üzerinden zahmetli bir yolculukla Keşan'a, oradan Edirne'ye ulaşan Le Corbusier, Edirne'yi görünce yaşadığı duyguları ve düşündüklerini, şehrin birden öğleden sonrasının muhteşem ışığında olanca parlaklığıyla göründüğünü belirterek anlatmaya başlar. Edirne, ünlü mimara göre, uçsuz bucaksız bir platonun yükselerek bir kubbeye dönüşmesidir; harika minareler

göge doğru bu yükselişi yönlendirerek zirveye çıkarmakta, diğer üç cami de "neş'eyle girişilen bu çabaya" omuz vermektedir. Selimiye'yi şehre giydirilmiş muhteşem bir taca benzeten Le Corbusier, burada tanıştığı Türkler hakkında da çok olumlu şeyler yazmış. Kendilerini güleryüzle karşılayan, hüsünkabul gösteren, içtikleri kahvenin parasını almayan, hatta kırdıkları bardakların bedelini kalkıştıklarında kızan iyi yürekli yaşlı Türkleri birer aziz gibi gördüklerini söylüyor.

Edirne'den İstanbul'a geçen Le Corbusier, bütün yabancılar gibi "Pera"da konaklar ve burada kaldığı yerin balkonundan İstanbul'u seyrederek. Birer camiyle taçlandırılmış tepelerin etrafındaki ahşap evler, onun ifadesiyle, çatılarını iyice yayıp mora çalan renklerini, kuytuları süsleyen, esrarına hayran kaldığı yeşilliklerin tazeliğinde ısıtmaktadır. New York'a benzettiği Pera'da ise, her tarafı acımasız bir ışıktaki zehirli bir hava doldurmuştur. Dikine konulmuş domino taşları gibi duran taş evlerin adeta birbirinin üstüne tırmandığını söyleyen Le Corbusier, fazladan yer kaplamasınlar diye aralarına tek bir ağacın bile dikilmediği bu evlerin sertliklerini yumuşatacak hiçbir şey görememiştir. "Korkunç, kurak, kuru ve kalpsiz Pera, yıkılmış bir Messina gibi kimin nesi olduğu bilinmeyen acımasız bir taş yığını olan Pera..."

Le Corbusier, arkadaşıyla birlikte Pera'dan o tarihte adı Yeni Köprü (Cisr-i Cedid) olan salaş Galata Köprüsü'nden İstanbul tarafına geçer, yokuş yukarı çıkıp türbeler ve hazirelerle dolu sokaklara dalar. Arasına karşılaştıkları "mabet gibi güzel" çeşmelerin başında huzur bulurlar; bu çeşmelerden bazılarının başında birer servi nöbet tutmaktadır. Her biri farklı bir görüntü veren küçük sokaklara girip çıkarlar.

Keşke yerim olsa da, Le Corbusier'nin gördüğü İstanbul'dan daha fazla söz edebilsem. Bu yazıyı, Şark Seyahati'ni hararetle tavsiye ederek, ünlü mimarın İstanbul'un imarına talip olduğunu ve Ankara'ya yazdığı mektupta, büyük bir uzak görüşlülükle, bu güzel şehri olduğu gibi korumayı tavsiye ettiğini hatırlatarak noktalamak istiyorum. Bu tavsiyenin ilerlemeyi ve çağdaşlığı yüksek apartmanlar dikmek ve şehirlerin göbeklerinde fabrika bacaları yükseltmek olarak anlayan yöneticileri, bürokratları, hatta aydınları nasıl dehşete düşürdüğünü ve talebin derhal geri çevrildiğini söylemeye gerek var mı?

Not: Enis Kortan'ın başta İstanbul olmak üzere Türk şehirleri ve şehirciliği hakkında ne düşündüğünü ve çizimlerini merak edenler, Şark'a Seyahat'le birlikte Enis Kortan'ın Le Corbusier Gözüyle Türk Mimarlık ve Şehirciliği (ODTÜ Yayınları, Ankara 1983) adlı kitabını okumalıdır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İstanbul'un silüetinde gökkafesler

Beşir Ayvazoğlu 2011.09.15

Geçen haftaki yazımda Le Corbusier'nin Şark'a Seyahat'inden ve İstanbul'la ilgili düşüncelerinden söz etmiştim.

Yanında taşıdığı defterlere resim ve krokiler çizen ünlü mimar, İstanbul'un silüeti hakkındaki düşüncelerini de yazmış. Mesela Topkapı Sarayı, Sultanahmet Camii, Ayasofya ve surların belirlediği silüeti ana hatlarıyla gösteren bir krokisinin altında şöyle bir not vardır: "İşte sayın şehirciler, defterlerinize not ediniz: Silüetler!"

Bakmasını ve görmesini bilip de İstanbul'un tarihî silüetine hayranlığını ifade etmeyen gezgin yoktur. Edmondo de Amicis, o nefis İstanbul'unun hemen başında, bu şehrin hiç kimseyi hayal kırıklığına uğratmadığını

söyledikten sonra, "âlemşümül ve son derecede büyük bir güzellik" olan İstanbul'a gelenlerin şehri görünce yaşadıkları duyguları şöyle anlatır:

"Perthusier'in dili dolaşır, Tournefort beşer dilinin aciz kaldığını söyler, Pouquville cennette olduğunu sanır, La Croix sarhoş olur, Marcellus vikontu kendinden geçer, Lamartine Tanrı'ya şükreder, Gautier gördüğü şeyin hakikat olduğundan şüphe eder ve hepsi de tasvir üstüne tasvir yaparak, pırıl pırıl bir üslûpla yazarak düşüncelerinin yanında fakir kalmayacak ifade tarzını bulabilmek için boşuna kafa yorarlardı."

Bu güzelliği yok etmek için ne yapılması gerekiyorsa hepsini yapmış olmamıza rağmen, İstanbul, tarihî silüetiyle hâlâ büyüleyici bir şehir. Uçaktan bakılınca büyük bir hayal kırıklığı yaşansa da, şehre deniz yoluyla gelenler, eski seyyahların gördükleri silüeti görüyor, onlar gibi hayran oluyorlar. Fakat geçenlerde bir mimar dostumun gönderdiği fotoğraflar, bu silüetin de tarihe karışmak üzere olduğunu gösteriyordu.

Zeytinburnu'nda yükselmekte olan üç şeddadi gökdelen, belli bir açıdan bakıldığında, Sultanahmet Camii ve Ayasofya'nın gökyüzünde çizdiği zarif hatları delip geçiyor.

Bu vahim gelişme Radikal gazetesinin bir haberine de konu oldu. Bu habere göre, söz konusu gökdelenlerin inşaatına Zeytinburnu Belediyesi tarafından Koruma Bölge Kurulu'ndan izin alınmaksızın ruhsat verilmiş. Kültür mirasımızın titizlikle korunup gelecek nesillere aktarılması hususunda derin bir hassasiyete sahip olduğunu bildiğim Zeytinburnu Belediye Başkanı'nın bu duruma nasıl göz yumduğunu anlayabilmiş değilim. Gökdelenler yavaş yavaş yükselerek Sultanahmet'le Ayasofya arasında uç verince, Kültür ve Turizm Bakanlığı gelen şikâyetleri dikkate alarak duruma el koymuş. İstanbul 4 Numaralı Koruma Bölge Kurulu raportörleri, gökdelenlerin tarihi yarımadanın silüetini olumsuz etkilediğini tespit ederek bu yönde bir rapor hazırlamışlar. Bakanlık, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'yle Zeytinburnu Belediyesi'nden inşaatları durdurmasını istemiş istemesine, ama gökdelenler hızla yükselmeye devam ediyormuş.

Öyle anlaşılıyor ki, Türkiye'de devletin güç yetiremediği, söz geçiremediği, karşılarında hukukun aciz kaldığı kişiler ve kurumlar var. Gökkafe kavgasından biliyoruz bunu.

Bu gidişle İstanbul'un yeni silüetini gökkafeşler çizecek.

Derkenar

Sahaf festivali

İlk defa 2007 yılında Galata Kulesi'nin dibinde buluştular. Sonraki yıllarda Taksim Gezi Parkı'nı mekân tutmuşlardı. Hazinelerini bu yıl Tepebaşı'nda sergiliyorlar.

Beyoğlu Sahaf Festivali'nden söz ediyorum. Sahaf Nedret İşli'nin gayreti ve ciddi bir kitapsever olan Beyoğlu Belediye Başkanı Misbah Demircan'ın himmetiyle beş yıldır kitap kurtlarını Beyoğlu'na sürükleyen festivalin giderek kurumlaştığını, hatta bu yıl İstanbul dışından sahaflar da davet edilerek daha renkli ve zengin bir festivale dönüştüğünü söyleyebilirim.

Gönül ister ki, bazı Avrupa şehirlerinde olduğu gibi, merkezî bir yerde bir arada sürekli mekân tutsunlar. Mekân olarak Tepebaşı'nın seçilmesi de isabetli; otopark problemi yok, üstelik bir zamanlar burada açılan TÜYAP Kitap Fuarı'nı hatırlattığı için nostaljik duygular yaşıtıyor. Sahaf dostlarımız Tepebaşı'nda yeterince ilgi görmeyeceklerini düşünerek önce tereddüt etmişler; ama korktukları gibi olmamış. Hangisiyle konuştuysam memnuniyetini ifade etti. Taksim'de yoldan geçerken şöyle bir uğrayarak eski kitapların alınıp satılmasına bir anlam veremeyen ve tuhaf tuhaf sorular soran tipler çok oluyormuş. Tepebaşı'na gelenler ise bilerek geliyorlarmış.

Hâsılı, her yaştan kitap kurdu bir haftadır Tepebaşı'ndaki bu nadir kitap, ikinci el kitap ve efemera cennetinde avlanıyor. Aradığı kitabı bulamayan yok gibi; sabırlı ve kararlıysanız, sahaf dostlarımız bulamadıklarınızı da ertesi gün sizin için bulup getirirler. Dergi koleksiyonlarınızdaki eksiklerinizi tamamlayabilir, imzalı kitaplar alabilir, şaşırtıcı fotoğraflar görebilirsiniz. Yoruldunuz mu? Çay bahçesi de var, oturur, aldığınız kitapları gözden geçirirken çayınızı kahvenizi yudumlayarak dinlenebilirsiniz.

Resmi programa göre, Sahaf Festivali önümüzdeki Pazar günü sona erecek. Ancak önceki gün bir hafta uzatılabileceğinden söz ediliyordu. Ne iyi olur!

Misbah Bey'in kitapseverleri sevindireceğinden eminim.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bilgi ahlâkı

Beşir Ayvazoğlu 2011.09.22

Daha önce de yazmıştım; kütüphanelerde ve büyük kitabevlerinde kendimi çok aciz hissediyorum. Rafları dolduran renk renk, boy boy, yeni ve eski, okunması gereken binlerce kitap bende derin bir ümitsizliğe ve hayal kırıklığına yol açıyor.

Okumadığım, büyük bir kısmını okumaya asla zaman bulamayacağım o güzelim kitapları seyrederken, bilgilerini orada burada, özellikle ekranlarda pornografik bir eda ile teşhir ederek başkalarını bunları bilmedikleri için aşağılayan ve "Bakın, ben neler biliyorum!" edasıyla kurum kurum kurulan adamları düşünüyor ve içimden diyorum ki: "Ne kadar çok bilersen bil, bildiklerin bilmediklerinin yanında hiç bile sayılmaz!"

Meseleyi bir de dünya ölçeğinde düşünürseniz, bırakın bildiklerinizi, kendinizi bile keenlemyekün addedebilirsiniz. Sadece bildiğiniz dillerde değil, bilmediğiniz onlarca dilde de her gün binlerce kitap, dergi ve gazete yayımlanıyor. Kadim zamanlarda üretilmiş bütün bilgiyi belki belli ölçüde kuşatmak mümkündü; bugün insanın kendi ihtisas sahasında bile böyle bir iddiada bulunması gülünçtür.

Bir insanın ömrü boyunca kaç kitap okuyabileceğini hesaplayınız, çok şaşırtıcı bir rakam elde edeceksiniz.

Mevcut bilginin akıl almaz cesameti karşısında "zerre miktar" değeri taşıyan bilgisini silah gibi, karşındakini yere sermek için kullananları, yeni bilgiler "üretmek" yerine, onunla bununla itişip kakışanları, kibarca hatırlatılıp düzeltilebilecek hataların üzerine şehvî bir hazla atılıp ortalığı kan revan içinde bırakanları hiç anlamamışmıdır.

Gerçek ilim, Yunus'un dediği gibi, "kendin bilmek"tir! Bunu -felsefî ve tasavvufî arka planını paranteze alarak- "haddini bilmek" diye de tercüme edebilirsiniz. Bütün bilgiyi edinmek mümkün olmadığına göre, ona hâkim olabilmek için mahiyetini, değerini, niçin üretildiğini ve en doğru şekilde nasıl kullanılabileceğini öğrenmek gerekir. Buna isterseniz "bilgi ahlâkı" diyebilirsiniz.

Bilgiyi kendini gerçekleştirmek, bilgeleşmek, hoşgörü sahibi olmak, insanlığın daha mutlu, daha huzurlu ve daha müreffeh yaşamasını sağlamak için değil, başkalarını ezerek kendi kendini tatmin etmek için kullanan adamlar, kurumlar, devletler ne kadar sevimsizleştiklerinin farkında görünmüyorlar. Hepsi kendi hüsnüne hayran!

Evet, kütüphanelerde ve kitabevlerinde kendimi çok aciz hissediyorum; fakat bu acz duygusu bende yılgınlık yaratmıyor, aksine okuma azmimi kamçılıyor ve yazmaya ara verip telefonları da susturarak kitaplara gömülme arzusu uyandırıyor.

Çalışma odamın en görünür yerine asmak için nazımın geçtiği hattat dostlarımdan birine bir "Hiç" yazmasını rica edeceğim. Baktıkça en iyi bildiğimi zannettiğim konularda bile bildiklerimin bilmediklerim yanında hiç mesabesinde olduğunu sürekli aklımda tutmak için...

[Derkenar] Bienal ve 'güncel sanat'

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı tarafından düzenlenen 12. İstanbul Bienali geçen cumartesi günü başladı. Beş karma sergi ve elliden fazla "kişisel sunum"un yer aldığı büyük bir "etkinlik"... Antrepo 3 ve 5'te beş yüzden fazla eseri 13 Kasım'a kadar bir arada görmek mümkün. Tabii bu vesileyle "güncel sanat" üzerine yazılıp çizilecek ve muhtemelen "güncel sanat-çağdaş sanat" tartışmaları yeniden alevlenecek.

Yakın zamanlara kadar "güncel"le "çağdaş"ın farkını doğrusu ben de bilmiyordum. Anlayabildiğim şu: Televizyon, video, bilgisayar gibi teknolojik araçların ve akla gelebilecek her türlü malzemenin kullanıldığı, karikatürle akraba, şaşırtmayı seven, protest, bir ideolojiyi, dünya görüşünü yansıtmaktan ziyade ideolojileri, gelenekleri ve alışkanlıkları sorgulayarak sarsmak amacına yönelik, yaratıcı bir zekânın ürünleri olsalar bile eğer bir müzede kalıcı olarak sergilenme şansı yakalamamışsa sergilendikten sonra bozulan "iş"lere (enstalasyon, video art, performans vb) Türkiye'de son zamanlarda "güncel sanat" deniyor.

Belki farkında değilsiniz, "güncel sanat" (contemporary art) kavramını tercih edenlerle "çağdaş (veya modern) sanat" kavramını benimseyenler arasında kavga var. Güncelciler, çağdaş sanatın ideolojik bir arka planı bulunduğunu ve bir gelecek projesi dayattığını düşünüyorlar. Ama ben Türkiye'de güncelcilerden çoğunun aslında belli bir ideolojinin sözcüsü olduklarını ve peşin hükümlerini bırakın değiştirmeyi, gözden geçirmeye bile yanaşmadıklarını biliyorum.

Yeri gelmişken, güncelcilerin ürettikleri şeylere "eser" değil, "iş" dediklerini hatırlatmak isterim. Bu "iş"lerle anlatmak istediklerini son derece "lâf salatası" denecek ölçüde muğlâk cümlelerle açıklar gibi yaparak aslında gizliyorlar. Güncel sanat sergileri için hazırlanan broşür, davetiye ve basın bültenlerinde kullanılan, çok kötü bir Türkçeye yazılmış metinlerde ne demek istendiğini anlamak, çok zaman "iş"in kendisini anlamaktan daha çetin bir iş haline gelebiliyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Dağcı, Türkiye'ye niçin kırgındı?

Beşir Ayvazoğlu 2011.09.29

-Cengiz Dağcı da öldü, yurdundan çok uzakta... İlk gençliğimde okuduğum romanlar arasında onunkilerin ayrı bir yeri vardır.

Varlık Yayınları arasında çıkan Korkunç Yıllar, Yurdunu Kaybeden Adam ve O Topraklar Bizimdi adlı romanları sayesinde Kırım'ın acılarıyla dolu tarihine ilgi duymaya başlamış, bir yığın kitap okumuştum. Yaşadıklarından hareketle yazdığı bu romanların hatırat olarak algılanmasını önleyecek derecede usta bir yazar olan Dağcı'nın

hayatı Londra'ya yerleşip kendi ayakları üzerine durmaya başladığı günlere kadar acılarla doludur; daha sonraki hayatı ise vatan hasretiyle...

Hayır, Cengiz Dağcı'nın hayatını anlatacak değilim; merak edenler İsa Kocakaplan'ın Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları arasında çıkan Kırım'ın Ebedi Sesi Cengiz Dağcı adlı kitabını okuyabilirler. Ben, izin verirsiniz, yıllar önce onunla mektup yoluyla gerçekleştirdiğim bir röportajdan söz etmek istiyorum. Bütün eserleri 1988 yılında yeniden yayımlanmaya başlanınca Londra'ya giden bir dostumla kendisine bazı sorular göndermiş, cevaplarını Tercüman gazetesinin Kültür-Sanat sayfasında değerlendirmiştim.

Yaşadığını yazmak bütün romancılar için ciddi bir handikaptır; romanlarında yazdıklarına benzer bir hayat yaşayan Dağcı bu problemi nasıl aşmıştı? Birbirinin devamı olan Korkunç Yıllar ve Yurdunu Kaybeden Adam, Sadık Turan'ın hatıratı şeklinde yazıldığı için okuyucular tarafından hep Cengiz Dağcı'nın hatıratı olarak algılanmıştı; bu doğru muydu?

Dağcı, bu ilk soruma verdiği cevapta, yaşadıklarını yazmanın bir romancı için gerçekten handicap teşkil edebileceğini, fakat kendi romanlarının sırf hatırat olmadığını, her zaman sanat çerçevesi içinde kaldığını, eserlerinde onları roman yapacak atmosfer ve roman kişilerinin bulunduğunu ifade etmiş, henüz yayımlamayan Yansılar 2'den bir pasaj aktarmıştı. Bu pasajın bir bölümünde şöyle diyordu:

"Flaubert'e 'Madame Bovary kim?' diye sormuşlar. Flaubert de 'Madame Bovary benim' diye cevaplamış soruyu. Şimdi ben kalkar da Anneme Mektuplar'ın Saf'ı benim dersem okur inanır mı acaba? Korkunç Yıllar'ın ve Yurdunu Kaybeden Adam'ın Sadık Turan'ı Cengiz Dağcı'dan başka bir kimse olmadığına inandılar da, neden Topkayacı'nın da Dağcı olduğuna inanmasınlar? Oysa değilim. Ne Saf, ne de Sadık Turan. Ben Cengiz Dağcı'yım. Saf'la, Sadık Turan'larla, Selim Çilingir'lerle hiç mi ilişkim yok? Var tabii... Onları kendi ruhumda buldum önce. Varlıklarını kendi içimde taşıdım uzun yıllar. Sonra başkalarının da tanımlarının gerektiğini duydum ve özledim ve onları kendi ruhum ve varlığımdan çıkarıp okura sundum. Bu kadar."

Cengiz Dağcı, Yakup Kadri'nin Korkunç Yıllar üzerine 1957 yılında Ulus gazetesinde bir yazı yazdığını ve "Romanın kahramanı Sadık Turan, yazarın kendisinden başka kimse değildir" dediğini hatırlatarak rahatsızlığını ifade ediyor, Ötügen tarafından yeni baskıları yapılacak olan bu romanların yeni kuşaklar tarafından birer roman olarak okunup değerlendirilmesini temenni ediyordu.

O tarihte, Cengiz Dağcı'nın savaştan sonra Londra Büyükelçiliğimize müracaat ederek Türkiye'ye gelmek istediğini, bir yakınının bulunup bulunmadığı sorusuna verdiği "Türkiye'de herkes benim yakınım!" cevabı kabul edilmediği için müracaatının reddedildiğini bilmiyordum. Ancak Dağcı Türkiye'ye bu yüzden değil, Kırım halkının 1944 yılında topyekûn sürgünü konusunda sessiz kalması yüzünden kırılmıştır. Milletler Cemiyeti'nin bir toplantısında Kırım halkının niçin sürüldüğü Bolivyalı bir delege tarafından sorulmuş, Türkiye delegeleri ise sadece susmuşlar. Evet, o zaman bunları bilmediğim için şu soruyu sormuştum: "Aşağı yukarı bütün okuyucularınız Türkiye'de yaşıyor. Dolayısıyla romanlarınızın etkilerinden ve yankılarından çok az haberdar olabiliyorsunuz. Okuyucularınızla doğrudan temasa geçme imkânına sahip değilsiniz. Türkçenin konuşulmadığı bir ülkede Türkçe yazmak ve tanımadığınız bir okuyucu kitlesine hitap etmek sizin için zor olmuyor mu?"

Cevap etkileyiciydi: "Polonyalı muhacir Czeslaw Milosz'un 'Anayurt dediğin dildir aslında' sözlerini benim kadar hiç kimse anlayamaz dünyada. Her şey dile bağlıdır. Benim durumumda yurt dediğin gerçekten dil'den başka bir şey değildir. Bugüne kadar düşünce hürriyetimi koruyabildiysem, dille koruyabilmişimdir; yurdumu toprağı, dağı, bağı, denizi, çiçeği, böceği, insanıyla yaşayabildiysem, dille yaşayabilmişimdir. Dilini umursamayan, özellikle yabancı bir ortamda, dilini yitiren bir insan, dilden fazla bir şey yitirir. Yurdu ve insanları pörsüye pörsüye, ağara ağara, geri dönmeyecek şekilde silinip gider onun gözlerinden ve yüreğinden. Gene de bir insan olarak yaşayabilir belki; ama o artık kendi yurdunun insanı olmaz; içinde yaşadığı, dilini benimseyip kabul

ettiği yabancı milletin insanı da olamaz (...) Onlar da İnsandı benim, sadece edebî çalışmalarımda değil, hayatımda da bir dönüm noktası oldu. Romanı bitirince Türkçeyi bütün sıcaklığı, bütün güzelliğiyle yüreğimde hissettim ve Türkçe, yalnız Türkçe yazabileceğimi anladım."

Gurbette sadece Türkçe yazarak kendini kaybettiği yurdunda hisseden Cengiz Dağcı, son defa Eylül 1942'de gördüğü ata yurdunda toprağa verilmesini sağlayan Türkiye'yi bağışlamış mıdır dersiniz? Değerli yazara Allah'tan rahmet, bütün Türk dünyasına başsağlığı diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yurdunu kaybeden adamların gözyaşları

Beşir Ayvazoğlu 2011.10.06

Geçen hafta, Cengiz Dağcı'nın Türkiye'ye gelmek için Londra Büyükelçiliğimize başvurduğundan, fakat vize alamadığından söz ettiğim yazıyı şöyle noktalamıştım: "Cengiz Dağcı, son defa Eylül 1942'de gördüğü ata yurdunda toprağa verilmesini sağlayan Türkiye'yi bağışlamış mıdır dersiniz?"

Bana sorarsanız, "Evet" derim, "bağışlamıştır!" Tam yetmiş yıl sonra dönebildiği ata yurdunda, sevenlerinin omuzlarında yol alırken ve doğduğu Kızıltaş köyünün Karadeniz'e bakan, üzüm bağlarıyla kuşatılmış Müslüman mezarlığında toprağa verilirken, eminim, son derece mutlu ve gururluydu; çünkü kendisini gurbetten alıp ata yurduna uçuran ve iki yüz kişilik seçkin bir heyetle son yolculuğuna uğurlayan Türkiye artık 1940'lardaki gibi, kendi iç meselelerine gömülmüş, sözü geçmeyen, umursanmayan, fakir ve âciz bir ülke değil!

Evet, Ankara'dan havalanan uçakta aşağı yukarı iki yüz kişiydik. Dışişleri Bakanımız Ahmet Davutoğlu, telefon diplomasisiyle Yurdunu Kaybeden Adam'ın naaşının Londra'dan İstanbul'a, İstanbul'dan Kırım'a nakledilmesini sağlamış ve birkaç gün içinde siyasetçi, bürokrat, ilim adamı, şair ve yazarların yer aldığı kalabalık bir heyetle yola koyulmuştu. Heyette kimler yoktu ki? Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay, eski bakanlardan Hasan Celal Güzel ve Mehmet Sağlam, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Mustafa İsen, İlber Ortaylı, Nevzat Kösoğlu, Yavuz Bülent Bakiler, Rasim Özdenören, Nazlı Eray, Cahit Koytak, Mümtaz'er Türköne, Hakan Kırımlı, Zafer Karatay...

Yol boyunca, eminim, herkes Kırım'ı, Kırım'ın 1774 yılında Kaynarca Muahedesi'yle başlayan makûs talihini konuştu.

1475 yılından beri Osmanlı hâkimiyetinde yaşayan Kırım, bu muahedeyle sözde bağımsızlığını kazanmıştı. Gerçekte ise Çariçe II. Katherina'nın niyeti uygun şartlar oluşur oluşmaz Kırım'ı Rusya'ya ilhak etmekte. Bunun için bağımsızlık taraftarı Mirzaları ustalıkla kullanmış ve Şahingiray gibi bir de müttelik bulmuştu. Ancak önünde büyük bir engel vardı: Osmanlı'ya bağlı halk ve ulema...

Osmanlı Devleti, 1777 yılında han ilan edilen Şahingiray'ın hanlığını meşru saymadığı için menşur ve teşrifat göndermedi, onun yerine anlaşılmadan doğan haklarına dayanarak sabık hanlardan III. Selimgiray'ı han ilan etti. Ancak Rusların Şahingiray'dan vazgeçmeye niyetleri yoktu; bunun için onu korumak amacıyla yanına bir miktar Rus kuvveti verdiler. Kırımlılar, yaşama tarzı yüzünden dış biledikleri Şahingiray'ın Ruslarla bu içli dışılığından rahatsız olarak Saray'a büyük öfkeyle saldırdılar. Bu, Rusların arayıp da bulamayacakları bir fırsattı.

Böylece başlayan ve beş yıl kadar süren büyük mücadele, Kırım'ın General Potemkin kumandasındaki yetmiş bin kişilik ordu tarafından işgal edilip hanlık rejiminin sona erdirilmesiyle sonuçlanacaktı.

Kırım'ın Ruslar tarafından işgal edildikten sonraki tarihi büyük göçlerin ve acıların tarihidir. Göçler, ilhakin birinci yılında başlamış ve yüz binlerce Kırım Türk'ü aç ve sefil yollara dökülmüştü; çünkü toprakları müsadere ediliyor, kendileri de hazine köylüsü, yani köle olarak yeni sahiplerine intikal ediyordu. Kölelikten kurtulmanın tek yolu, Türkiye'ye göçmekti.

Osmanlı arşiv kaynaklarına göre, 1800 yılına kadar devam eden göçler sırasında 500 bin Kırım Türk'ü yurdundan ayrılmış, bunlardan ancak 300 bin kadarı Türkiye'ye sağ salim ulaşabilmişti. Rusların amacı Kırım'ı tamamen boşaltmaktı; bu politikayı Kırım Harbi sırasında daha acımasızca uyguladılar ve Çar'ın emriyle Türkleri Rusya'nın iç vilayetlerine sürmeye başladılar. Savaşın sona ermesiyle Ruslaştırma ve Hristiyanlaştırma siyaseti ön plana geçti; Türk çocukları papazlar tarafından yönetilen misyoner okullarında okumaya zorlandılar.

Bütün bu politikalar, Kırım Türklerini yurtlarını terk etmeye zorluyordu. Kısacası 1783 yılında başlayan Korkunç Yıllar'da neredeyse her Kırımlı Yurdu Kaybeden Adam'dı ve yüz binlercesi O Topraklar Bizimdi diyerek vatan hasreti çekti.

Her yolu denemelerine rağmen Kırım'ı Türklerden bütünüyle arındıramayan Ruslar, bu amaçlarını 1944 yılında, "insan kasabı" Stalin'in eliyle gerçekleştirdiler; bütün bir halk bir gecede hayvan vagonlarına tıkları Rusya'nın içlerine sürüldü (18 Mayıs). Cengiz Dağcı o sırada Varşova'daydı ve artık ülkesine dönmesi imkânsızdı.

Kırım Özerk Bölgesi'nin başkenti Simperfol'deki (Akmescit) Kebir Camii'nde Cengiz Dağcı'nın cenaze namazı öncesinde konuşulanları dinlerken ve naaşı Yalta yakınlarındaki köyünde, Kızıldaş'ta toprağa verilirken aklımdan hep bunlar geçiyordu.

Kızıldaş'tan ayrıldıktan sonra gittiğimiz Bahçesaray'daki Han Sarayı'nın bahçesinde, odalarında, sofalarında dolaşırken de bir zamanlar burada ikamet eden hanları, mirzaları ve bunlar arasındaki iktidar kavgalarını düşündüm. Kırım Giray'ın genç yaşta ölen eşi Dilara Bikeç için 1763 yılında yaptırdığı, Puşkin'in ünlü bir şiirine de konu olan Gözyaşı Çeşmesi'ni seyrederken, bir an zannettim ki, aslında bir selsebil olan bu çeşmenin lülelerinden damlayan sular, Yurdu Kaybeden Adam'ların gözyaşlarıdır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Süheyl Bey

Beşir Ayvazoglu 2011.10.13

A. Süheyl Ünver, Süleymaniye Kütüphanesi'ne bağışlanan defterlerinden birinde anlattığına göre, 1962 yılının başlarında bir gün Beyazıt'ta dolmuştan iner, İstanbul Üniversitesi Merkez Binası'na doğru yürürken karşıdan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın geldiğini görür.

Her zamanki dalgın ve derbeder haliyle yanından hızla geçen ve muhtemelen dersine yetişmek için acele eden Tanpınar, Süheyl Bey'i son anda fark etmiş olmalı ki sekiz-on adım attıktan birden döner, "Süheyl," der, "İstanbul sana emanet!"

24 Ocak 1962'de hayata veda eden Tanpınar'ın o sıralarda son günlerini yaşadığını hissettiği anlaşıyor. Asıl dikkat çekici olansa, İstanbul'u Süheyl Ünver'e emanet etmesidir. Tek Parti'nin ihmal, Demokrat Parti'nin de sözümona imar ederek mahvettiği İstanbul'da hiç olmazsa elde kalanları kurtarmak için kalemine, fırçasına, fotoğraf makinesine sarılan birkaç aydından biridir Süheyl Ünver.

Tanzimat'tan sonra, yöneticilerin ve aydınların İstanbul'u Avrupa şehirlerine benzetmek için benimsedikleri tek yol, "kör kazma"yı çalıştırmaktı. Binlerce tarihî eseri -ki bunların arasında Mimar Sinan'ın eserleri bile vardır- yıktılar, yıktılar. 1930'larda, 1940'larda mesela Beyazıt Hamamı'nı, Simkeşhane'yi ve İbrahim Paşa Sarayı'nı yıktırmak -evet yıktırmak- için verilen mücadeleyi anlatsam hayretten küçük dilinizi yutarsınız.

Devletin gücünü de arkalarına alan "kör kazma"cılara karşı çıkan aydınların sayısı parmakla sayılacak kadar azdı. Bunlar arasında Süheyl Bey'in çok özel bir yeri vardır. Öz sahipleri tarafından acımasızca yok edilen muhteşem bir mirası hiç olmazsa görüntü olarak kurtarabilmek için insanüstü bir gayretle ve asla yılgınlığa kapılmadan çalışan Süheyl Bey, kelimenin asıl mânâsında bir "hezarfen"di. Eskilerin on parmağında on hüner bulunan insanlar için kullandıkları "hezarfen" sıfatı hiç kimseye ona yakıştığı kadar yakışmamıştır. Hekim, tıp tarihçisi, sanat tarihçisi, yazar, etnograf, ressam, nakkaş, müzehhip...

Eski sanatlarımız hâlâ nefes alıp veriyorsa, bunu büyük ölçüde Süheyl Bey'e borçluyuz. Güzel Sanatlar Akademisi, Topkapı Sarayı Nakışhanesi ve daha sonra Cerrahpaşa Tıp Tarihi Enstitüsü'nde yüzlerce talebe yetiştirerek Osmanlı ile Cumhuriyet arasında atılmış köprüleri yeniden inşa etmeyi deneyen Süheyl Bey'in başarısı göz kamaştırıcıdır. Bu başarıda onun uzlaşmacı şahsiyetinin büyük payı bulunduğunu söyleyebilirim. Süheyl Bey, kavgayı değil, uzlaşmayı seçenlerdendi.

Ya yazdıkları? Gülbün Mesara, Prof. Dr. Aykut Kazancıgil ve Prof. Dr. Ahmet Güner Sayar tarafından hazırlanan açıklamalı A. Süheyl Ünver Bibliyografisi'nde tam 1886 başlığın bulunduğunu söylersem ne demek istediğim daha iyi anlaşılır.

Hayatının hemen her ânını çalışarak değerlendiren, arşivlerde, gazete ve mecmua koleksiyonlarında, kütüphanelerin tozlu raflarında unutulmuş yazmalarda bulduğu, sohbetlerde dinlediği, gezileri sırasında tanıştığı insanlardan edindiği her bilgiyi kayda geçiren Süheyl Bey'in sadece bilge bir sanatkar ve hoca olarak değil, bir araştırmacı ve arşivci olarak da Türk kültürüne ne kadar büyük hizmetlerde bulunduğunu daha iyi anlamak için Prof. Dr. Ahmet Güner Sayar'ın biyografik eseri okunmalıdır: A Süheyl Ünver: Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri.

Süheyl Bey'in büyük zevklerinden biri de İstanbul'u gezmekti. Bu gezintileri sırasında notlar tutar, resim ve krokiler çizer, fotoğraf çeker, kartpostal toplar ve bunları tasnif ederek zarif defter ve dosyalar düzenlerdi. Çoğu Süleymaniye Kütüphanesi'nde muhafaza edilen, bir kısmı da kızı Gülbün Mesara'da bulunan bu defterlerden bazıları özenle yayımlandı. Fâtih'in Defteri (1996), Güzelimnâme/İbrahimağa Mahallesi (2006), Konya Defterleri (2006), Bursa Defterleri (2011)... Karacaahmet Mezarlığı'nda yaptığı gezintiler sırasında tuttuğu notlar, resimler, çizimler ve fotoğraflardan oluşan defterleri de, merhumun vefatının 25. yılı dolayısıyla, Karaca Ahmednâme adıyla kısa bir süre önce Üsküdar Belediyesi tarafından kültürümüze kazandırıldı.

Gülbün Mesara, Prof. Dr. Aykut Kazancıgil ve Yasin Beyaz tarafından yayına hazırlanan defterde neler yok ki... Suluboya resimler, fotoğraflar, kartpostallar, mezartaşı çizimleri, Karacaahmet'in tarihi ve bu mezarlıkta yatan önemli şahsiyetle ilgili notlar, anekdotlar... Kısacası, kültür tarihçileri ve Karacaahmet hakkında yazmak isteyenler için bir hazine... İstanbul'un göz göre göre yok olan değerlerinin hiç değilse bir kısmını, yangından mal kaçırırcasına kurtarmaya çalışan bir aydının sessiz, ama etkili öfke ve isyanı...

Üsküdar Belediyesi, önceki gün Bağlarbaşı Kültür Merkezi'nde, Karaca Ahmednâme defteri vesilesiyle, Süheyl Bey'i vefatının 25. yılında anmak için bir toplantı düzenledi. "A. Süheyl Ünver'in Gözüyle Üsküdar" ve "Eserleriyle Yaşayan A. Süheyl Ünver" başlıklarını taşıyan iki serginin de açılışının yapıldığı toplantıda Prof. Dr. İsmail Kara, Prof. Dr. Ahmet Güner Sayar, Semih İrteş ve ben, neler mi konuştuk? Yukarıda anlattıklarımı... Vardığımız sonuç şu oldu: Bugün, Süheyl Ünver'lere dün olduğundan daha fazla ihtiyacımız var.

İnanmayanlar "<http://istanbul.sahipsizdegil.org>" sitesine girip bir baksınlar.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bir sergi, Osman Hamdi Bey ve Arkeoloji Müzesi

Beşir Ayvazoğlu 2011.10.20

Pera Müzesi'nde "Arkeoloji, Diplomasi ve Sanat" alt başlığını taşıyan önemli bir sergi açıldı: "Osman Hamdi Bey ve Amerikalılar".

Sergide, ressam, müzeci ve arkeolog olarak ele alınan Osman Hamdi Bey'in Assos ve Nippur'da yaptığı arkeolojik kazılar ve bu kazılarda görev alan Amerikalı arkeologlarla ilişkileri de anlatılıyor.

Küratörlüğü Pennsylvania Üniversitesi'nden Prof. Renata Holod ve Prof. Robert Ousterhout tarafından yapılan sergide, Osman Hamdi Bey'in Pennsylvania Üniversitesi Müzesi, Boston Güzel Sanatlar Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi ile özel koleksiyonlardan derlenen resimlerini, on dokuzuncu yüzyıla ait arkeolojik fotoğraf ve çizimleri, bazı mektupları, seyahat günlüklerini ve ilk defa sergilenen arkeolojik eserleri görmek mümkün. Ayrıca Osman Hamdi Bey'in Pennsylvania Üniversitesi Müzesi'nde keşfedilen "Cami Kapisında" ve "Nippur Tapınak Sarayı Kazısı" adlarındaki tabloları sanat dünyasının dikkatine ilk defa bu sergiyle sunuldu.

Osman Hamdi Bey, bugün Irak sınırları içinde kalan Nippur şehrindeki Niffer höyüğünde yaptığı ve çok sayıda Sümer tabletleri çıkardığı kazılarda Amerikalı arkeolog John Henry Haynes ve Asuroloji profesörü Hermann Vollrath Hilprecht'le birlikte çalışmıştı. Bu kazılar sonunda on yedi bin kadar tablet İstanbul'a, bunun üç misli tablet de Amerika'ya gönderildi. Assos kazılarında keşfedilen Athena Mabedi'nin rölyeflerinin büyük bölümü de Amerika'ya götürülmüştü.

Osman Hamdi Bey, hiç şüphesiz çok önemli bir sanatkâr ve aydındı; zamanında teşebbüse geçip Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin çıkarılmasını sağlamasaydı, müzelerimiz herhalde bugün daha fakir olurdu. Çünkü Osmanlı coğrafyası, bilhassa Anadolu ve Mısır, arkeolog veya arkeolog maskesiyle dolaşan eski eser soyguncuları için, Zât-ı Şâhâne'den koparılan izinlerle sürekli yağmalanan uçsuz bucaksız bir arkeoloji cenneti haline gelmişti.

Babası Edhem Paşa tarafından Paris'e hukuk tahsil etmesi için gönderilen, fakat Paris Güzel Sanatlar Okulu'nda ve oryantalist ressamların atölyelerinde resim tahsil ederek dönen bu zeki ve cesur adam -sanat tarihçilerinin "Primitifler" dediği ilk Osmanlı ressamı daha çok peyzaj ve natürmort çalışırken- büyük bir cesaretle portreler ve figüratif kompozisyonlar yapardı. Genellikle fotoğraftan çalışsa da renklerinin tazeliği ve parlaklığı, ayrıntılar üzerindeki şaşırtıcı dikkati ve kompozisyonlarındaki başarısıyla kendine has bir üslûp yaratmıştı. Fakat Paris'te öğrencisi olduğu oryantalist ressam Jean-Léon Gérôme'dan derin bir biçimde etkilendiği için hayatımıza, o hayatın içinden gelmiş biri gibi değil, oryantalistlerin gözüyle bakıyordu.

Asıl önemli faaliyetlerine Müze-i Hümayun'un başına getirildikten sonra başlayan Osman Hamdi Bey, böylece Paris'teki talebelik yıllarında ilgisini çektiği muhakkak olan müzecilik ve arkeolojiyle bilfiil ilgilenme imkânı buldu. O sırada babasının Dâhiliye Nâzırı olmasından yararlanarak bir genelge hazırladı; bu genelgede memleketin her yerinde toprak altından çıkarılan eserlerin Müze-i Hümayun'a gönderilmesi isteniyordu. Çok geçmeden İstanbul'a eski eserler yağmaya başladı, ancak Osman Hamdi Bey, sanat eserlerine karşı ilgi ve sevgi olmadan eski eserleri tahripten kurtarmanın imkânsız olduğunu düşünüyordu. Sanayi-i Nefise Mektebi (Güzel Sanatlar Akademisi) bu düşünceden doğdu.

Osman Hamdi Bey'in Müze-i Hümayun'u esaslı bir şekilde düzenleyerek arkeolojiyle ilgilenmeye başladığı yıllarda, yani XIX. yüzyılın ikinci yarısında, "Yunan Mucizesi" fikri Avrupa'da altın çağını yaşıyordu. Arkeolojinin gayesi, esas itibarıyla, antik Yunan, Roma ve benzeri medeniyetlerin kalıntılarını, başka bir deyişle, Batı medeniyetinin köklerini ortaya çıkarmaktı. Osman Hamdi Bey de ister istemez bu gayeye hizmet etmiştir. Arkeoloji Müzesi binasını tam da Fatih devrinden kalma Çinili Köşk'ün karşısına Nev-Yunanî üslûpta inşa ettirmiş olması başka türlü açıklanabilir mi?

Osmanlı mimari mirasının korunması için ömrünün sonuna kadar mücadele eden ve İbrahim Paşa Sarayı'nın büyük bir kısmını yıkılmaktan kurtaran Yüksek Mimar Sedat Çetintaş, Arkeoloji Müzesi binasının yıkılması gerektiğini yıllarca ısrarla savunmuştu. Çetintaş'a göre, bu bina, Topkapı Sarayı'nın batı cephesini haksız ve hiç istenmedik bir şekilde maskeliyor ve Çinili Köşk gibi bir sivil mimari şaheserini üç cephesinden boğuyordu. Fatih'in planıyla bizzat meşgul olduğu bu şaheser, Arkeoloji Müzesi binasıyla Topkapı Sarayı'ndan tecrit edilmiş, tek başına bırakılarak manasızlaştırılmıştı. Çinili Köşk, Baltacılar Dairesi önünde, Fatih'in ve çocuklarının yaptırdıkları diğer binalara bakarak bir bütünlüğün parçası olması halinde asli hüviyetini ve manasını koruyabilirdi.

Sedat Çetintaş'ın Arkeoloji Müzesi binasıyla ilgili bütün eleştirilerini tek tek sıralayacak değilim. Sadece Osman Hamdi Bey'in yeniden gündeme gelmesi vesilesiyle hatırlatmak istedim, o kadar. Ayrıca bunları gerçekten önemli bir adam olduğuna inandığım Osman Hamdi Bey'i eleştirmek için yazmıyorum. Diyorum ki, "Osman Hamdi Bey ve Amerikalılar" sergisini gezerken aklınızda bunlar da bulunsun.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Van'da, Erciş'te...

Beşir Ayvazoğlu 2011.10.27

Bu hafta ben de depremi yazmalı, Van ve Erciş halkının acısına ortak olmalıyım. Ama zihnim durmuş gibi; yazabileceğim hiçbir cümlemin oralarda yaşananları tam yansıtamayacağını bildiğim için bir türlü başlayamıyor, kahroluyorum.

Elbette beylik cümleleri birbiri ardınca sıralayabilir; önceki depremlerden ders almadığımızı, insanları depremin değil kötü yapılmış binaların öldürdüğünü, yapı stokunun bir an önce yenilenmesi gerektiğini vb. yazabilir, hayatını kaybedenlere rahmet, yaralananlara şifa, yakınlarına ve milletimize başsağlığı dileyebilirim. Ama bu yazdıklarımın hiçbirisi kalbimin derinliklerindeki acıyı ifadeye yetmez. Hayır, başka şeyler yazmalıyım, ama ne?

Sonunda 17 Ağustos 1999 depreminin ardından yazdıklarımı bakmayı akıl ettim. Ne kadar çok yazmışım! Ama biri var ki, okurken tüylerim ürperdi. "Dün Yalova'daydım; depremi gördüm" cümlesiyle başlayan bu yazıyı 19

Ağustos'ta gazetem adına gittiğim Yalova'da alelacele yazmışım. Van ve Erciş'teki dehşet manzaraları, o tarihte Yalova'da gördüklerimden hiç farklı değil. Tek fark, 17 Ağustos'ta havalar sıcaktı, şimdi çok soğuk...

Sıcağı sıcağına yazdığım için duygularıma az çok tercüman olduğumu düşündüğüm bu yazıyı, tekrarlanan "Kocaeli'nde, Adapazarı'nda, Gölcük'te, Yalova'da..." cümlesini çıkarıp en sonuna "Van'da, Erciş'te..." cümlesini koyarak aynen sunuyorum

*

.....

Dehşeti gördüm.

Acıyı gördüm.

Nice canları yutan dev enkaz yığınlarını gördüm.

Ölüm'ü gördüm, kokuyordu.

*

Dev apartmanlar gördüm, katları birbirinin üzerine yığılmış.

Beton, tuğla, demir ve ev eşyası yığınlarının arasından sapasağlam çıkarılan küçük Esra'yı gördüm.

Ve Esra'nın gözlerinde önceki gün kollarında uyuduğu annesini, yanaklarına öpücükler kondurduğu babasını apansız yitirmenin şaşkınlığını gördüm. Gözbebeklerinde büyüyen korkuyu gördüm.

İsyanı, çaresizliği, tevekkülü, fedakârlığı, umursamazlığı, gözü karalığı gördüm.

İhmali gördüm, kol geziyordu.

Yarısı yere gömülmüş ve yana yatmış apartmanların üst katlarından eşya kurtarma telâşındaki insanları gördüm.

*

Bütününüyle çökmesine ramak kalmış bir apartmanın balkonlarından birinde, depremin nasılsa yerlerinden oynatamadığı sardunyalı, küpe çiçeklerini, fesleğenleri gördüm; üç gündür sulanmasalar da nefes alıp veriyorlardı.

Ve biliyorum, bu kahrolası yığınların altında da hâlâ nefes alıp verenler var! Hem de insan; dedeler, nineler, anneler, babalar, genç kızlar, delikanlılar, gül yanaklı çocuklar, yüzlerine bakılmaya kıyılamayan bebekler...

*

Bir düşünsenize!

Gecenin bir vaktinde, uyurken, belki de güzel rüyalar görürken birden korkunç bir gürültü ve sarsıntıyla uyanıyor ve ne olduğunu anlayamadan üzerinize çöken tavanın ve duvarların altında kalarak can veriyorsunuz; yuvanız mezarınız oluyor!

Şimdi nice insan o halde!

Çıkarılıp defnedilmeyi bekliyor.

*

Eviniz üzerinize göçtü, ölmediniz, fakat ya kolunuz, ya bacaklarınız beton bir blokun altında, zar zor soluk alabiliyorsunuz; ırsız, oksijensiz, mezardan beter bir boşluktasınız! Ölüm çok yakınınızda! Yanınızda belki can çekişen, belki çoktan ölmüş eşiniz yatıyor; görüyor, fakat uzanıp dokunamıyorsunuz!

Şimdi nice insan o halde!

*

Çocuklarınızın, kardeşlerinizin, annenizin, babanızın diğler odalarda ne halde olduğunu bilmiyorsunuz; belki küçük kızınız veya oğlunuz "Babacığım, anneciğim!" diye inliyor; çaresizsiniz, koşup sıkıştığı yerden çıkaramıyor, bağrınıza basıp yüzünü gözünü öpücöklere boğamıyor, kahroluyorsunuz! Yaşadığınız acı hangi kelimelerle tarif edilebilir?

Şimdi nice insan o halde!

Ümitsizce birilerinin ulaşmasını bekliyor.

*

Belki de deprem ânında can havliyle kendinizi dışarı attınız; birden aklınız başınıza geldi, eşinizin, çocuklarınızın, annenizin, babanızın içerde kaldığını anladınız, dönüp yardım etmek istediniz, fakat iş işten geçmişti; üç-beş saat önce ailecek yemek yediğiniz, namaz kıldığınız, televizyon seyrettiğiniz, gülüp eğlendiğiniz ve sonra mutluluk içinde yatıp uyuduğunuz eviniz, şimdi bir enkazdan ibaret. Suçluluk duygusuyla nasıl kendi kendinizi yemez, nasıl çıldırmazsınız?

Şimdi nice insan o halde!

Uzanacak yardım elini bekliyor!

*

Siz kurtuldunuz, fakat akrabanız, komşunuz, arkadaşınız enkaz altında; hâlâ hayatta, biliyor ve derinlerden bir yerden gelen "Kurtarın bizi!" çığlığını duyuyorsunuz. Belki de başı dışarda, gövdesi sıkışmış ümitsizce ve yalvaran gözlerle size bakıyor; bu onun size ve hayata son bakışları olabilir. Elini tutuyorsunuz, fakat üzerine olanca ağırlıklarıyla çökmüş beton blokları yerinden kıpırdatmanız imkânsız. Orada, bir insan göz göre göre ölüyor. Çaresizsiniz, kahroluyorsunuz, gözyaşlarınız sel olup akıyor.

Şimdi nice insan o halde!

Kahırlı, isyan halinde,

Van'da, Erciş'te...

Yetişin, insanlar ölüyor oralarda!

Hausmann İstanbul'a geldi mi?

Beşir Ayvazoğlu 2011.11.03

Van depreminin ardından Tayyip Bey'in bütün kaçak yapıların yıkılacağına dair yaptığı açıklamayı geçen haftaki yazılarından birinde alkışlayan bir köşe yazarı, "Başbakan Erdoğan bana bir kez daha Hausmann'ı hatırlattı!" diye yazdı.

"Modern ve yaşanabilir, sağlıklı kentler inşa etmek uğruna Başbakan'ın Hausmanncı tavrı sergilemesini" çok önemseyen değerli yazara göre, eski Paris'i yıkıp bugünkü Paris'i inşa eden Baron Georges-Eugène Hausmann, kendisini Paris seyahati sırasında tanıyan Sultan Abdülaziz tarafından 1873'te çıkan yangında birçok bölgesi harabeye dönen İstanbul'u yeniden inşa etmesi için davet edilmişti. Ne var ki Hausmann, varlığını bugün de devam ettiren bürokratik kaostan ve hukuki açmazlardan bunaldığı için bir süre sonra arkasına bile bakmadan ülkesine geri dönmüştü.

Hausmann'ın Paris'te III. Napolyon'un mutlak iktidarını arkasına alarak yaptıkları çok tartışılmıştır; bizde de rahmetli Turgut Cansever bu meseleye yazılarında ve röportajlarında sık sık değinirdi. Ben bu yazıda sadece Hausmann'ın İstanbul'a davet edildiğine dair şehir efsanesinden söz etmek istiyorum.

Mütareke yıllarında Yahya Kemal'in öncülüğünde çıkarılan Dergâh mecmuasının dördüncü sayısında, Mimar Mazhar Bey'in "İstanbul'un İmarı ve Eski Eserlerin Muhafazası" başlıklı bir yazısı vardır. Mazhar Bey, bu yazısında Tanzimatçıların İstanbul'u Paris'e benzetmek istediklerini, bunun için eski Paris'i yıkıp yeniden yapan Baron Georges-Eugène Hausmann'ı davet ederek Ayasofya'dan başlayan bir bulvar yaptırmaya başladıklarını, Sultan Abdülaziz'in tarihî ve dinî yapıların yıkılmasına karşı çıkması üzerine kendisine yol verildiğini söyler.

İmdi, eğer Hausmann'ın İstanbul'a geldiği doğruysa, onu kaçıran bürokrasi değil, Sultan Abdülaziz'in "ecdad yadigârı" bazı yapıların yıkılmasına haklı olarak itiraz etmesidir. O zaman bizzat Abdülaziz tarafından davet edilmiş olması düşünülemez. 1873'te çıkan Langa-Aksaray yangını çok büyük bir yangın değildi. Asıl büyük yangın 1865 yılında çıkan Hocapaşa yangınıdır ve Keçecizade Fuad Paşa, bu yangını bahane ederek Divanyolu'nda Hausmann'ın Paris'te yaptığının bir benzerini yapmış, birçok tarihî abideyi kesip biçmişti. Abdülaziz, bilindiği gibi, Paris'e 1867 yılında gitti.

Mazhar Bey'in söz konusu yazısında anlattığına göre, Hausmann projesi, Nuruosmaniye ve Bayezid Camilerinin yanı sıra Kapalıçarşı'nın da yıkılmasını öngörüyordu. Bu eserleri yıkmayı göze alan bir zihniyetin mesela Sultanahmet'i yıkmasını nasıl engelleyecektiniz?

Peki, Baron hazretleri İstanbul'a gerçekten gelmiş miydi? Osman Nuri Ergin, Mecelle-i Umur-ı Belediye'de Hausmann'ın İstanbul'a geldiğine dair hiçbir kayıt bulunmadığını söyler.

Bana sorarsanız, Hausmann'ın davet edildiği rivayeti, Tanzimatçıların niyetleri hakkında önemli ipuçları vermektedir. II. Abdülhamid devrinde de Salih Münir Paşa'nın ilişki kurduğu başka bir Fransız, Joseph Antoine-Bouvard, İstanbul'a hiç gelmeden, sadece fotoğraflardan hareketle bazı meydanlar için projeler hazırlamıştı. İstanbul'un topografyası, tarihi, kültürü ve yaşama alışkanlıklarıyla hiçbir ilişkisi bulunmayan bu projeler tam bir felaketti.

Adam, hiç yolunun düşmediği, hatıralarının bulunmadığı, suyunu içmediği, havasını teneffüs etmediği bir şehri fotoğraflarına bakarak keyfince yıkıyor, kesip biçiyordu.

Mesela Beyazıt Meydanı'nda büyük bir yıkımın ardından kendi anlayışına göre gerçek bir şehir merkezi yaratmak isteyen Bouvard, mevcut meydanı Harbiye Nezareti'nin ekseninde genişleterek dikdörtgen şeklinde bir meydan tasarlamıştı. Bu projenin uygulanabilmesi için Bayezid Medresesi'nin yıkılması şarttı. Dikdörtgenin kuzeyinde dev bir Belediye Sarayı, ayrıca bu saray için ilk bakışta bir katedral izlenimini veren ve Bayezid Camii'nin zarif minarelerini gölgede bırakacak yüksek bir kule düşünülmüştü. Beyazıt'ın Sultanahmet'le ilişkisini de kesen projede, bu binalarla sınırlanan meydan dörde bölünmüş, kare şeklindeki her bölümün ortasına fiskiyeli birer havuz yerleştirilmişti.

Paris'in Concorde meydanını hatırlatan bu meydan projesinde, lütfen yerinde bırakılan Bayezid Camii ana eksene uymayan duruşuyla bir fazlalık gibi görünüyordu; bu yüzden bol yeşillik kullanılarak mümkün olduğu kadar gizlenmişti. Sahaflar Çarşısı tarafında, yalnızca bugün Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nce kullanılan Dışçi Mektebi bırakılmış, külliye'nin önemli parçaları olan imaret ve aşhane ortadan kaldırılmıştı.

Sadece Beyazıt için değil, Sultanahmet ve Eminönü meydanlarıyla Galata Köprüsü için de buna benzer "iyilikler" düşünen Bouvard'ın projeleri beğenilmediği için mi uygulanmadı, yeterli kaynak bulunamadığı için mi? Bilmiyorum.

İstanbul özellikle 19. yüzyılda büyük harpler, iç göçler ve ekonomik krizler yüzünden gittikçe salaşlaşmış, abidelerin çevreleri işgal edilmmişti. Ciddi müdahaleler ve düzenlemeler elbette gerekiyordu. Unutmamak gerekir ki, atalarımız rahatlıkla dönüştürülebilir, yangın karşısında savunmasızsa da depreme dayanıklı bir ahşap doku bırakmış, gelecek nesilleri bir taş yığının içinde yaşamaya mahkûm etmemişlerdi. Çocuklarının vazifesi bu dokuyu akılcıca dönüştürmekti. Peki, akılsız çocukları ne yaptılar? Şehri püf desenez yıkılacak bir beton cehennemine dönüştürdüler. Şimdi işin içinden çıkın bakalım, çıkabilerseniz.

Hausmannçılık mosmancılık diyerek Tayyip Bey'e merhum Adnan Menderes'in hatalarını tekrarlatmayalım lütfen.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tayyar Bey zorlukları nasıl aştı?

Beşir Ayvazoğlu 2011.11.10

Hıfzını dokuz yaşında tamamlamış bir hâfız, İstanbul İmam-Hatip Okulu ve Yüksek İslâm Enstitüsü'nün ilk mezunlarından seçkin bir din adamı, mezun olduğu okullarda hocalık etmiş değerli bir eğitimci, ciddi eserlere imza atmış bir âlim, Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığı, Milli Eğitim Bakanlığı Din Eğitimi Genel Müdürlüğü, Talim ve Terbiye Kurulu üyeliği ve yakın tarihimizin en zor yıllarında Diyanet İşleri Başkanlığı yapmış çok tecrübeli bir bürokrat, iki dönem üst üste milletvekili seçilip Milli Eğitim Komisyonu Başkanlığı gibi önemli bir görevi üstlense de siyasete pek ısınamamış bir siyasetçi, Türkiye Diyanet Vakfı'nın kurucuları arasında yer almış ve bu vakfı Türkiye'nin en etkili kurumlarından biri haline getirmiş çok başarılı bir yönetici...

Tayyar Altıkulaç Hoca'dan söz ettiğimi anlamış olmalısınız. Siyasetten yakasını kurtarır kurtarmaz özlediği işlere dönen ve ilk iş olarak Hz. Osman'a nisbet edilen mushafların Topkapı Sarayı ve Türk ve İslâm Eserleri Müzesi nüshalarını yayına hazırlayan Hoca'nın büyük işlerinden biri de, 1990'ların başından beri hayalini kurduğu ve sonunda bütün zorlukları aşarak geçen yıl eğitime başlamasını sağladığı 29 Mayıs Üniversitesi'dir.

Hoca'nın bir din adamı, eğitimci, bürokrat ve siyasetçi olarak -görev yaptığı dönemlerin şartları düşünülecek olursa- neler yaşadığını, hangi engelleri aşmak, hangi problemlerle boğuşmak zorunda kaldığını tahmin etmek zor değildir. Ufuk Yayınları tarafından üç cilt halinde yayımlanan hatıratının ismi bu mücadeleli hayatı özetliyor: Zorlukları Aşarken...

Yakın tarihimizin birçok karanlık noktalarına ışık tutan bu hatıratı okurken, Kastamonu'nun köylerinden birinde doğmuş bir Anadolu çocuğunun bütün zorlukları aşarak zirvelere nasıl tırmandığını bütün safhalarıyla öğreniyorsunuz. Zorlukları Aşarken, kanaatimce, Türkiye'nin son yarım yüzyılda yaşadığı değişim ve dönüşümün mahiyetini anlamak isteyen tarihçi, siyaset bilimci ve sosyologların mutlaka okumaları gereken bir eserdir.

Üç cilt dedim... Yaklaşık bin dört yüz sayfalık bir hatırat; o kadar çok olay anlatılıyor, o kadar çok ayrıntı var ki, hepsinden söz etmek imkânsız. Bazı ilgi çekici olaylar ve anekdotlar gazetelerde çeşitli haberlere konu oldu. Ben izin verirsiniz, Hoca'nın kurulmasına önayak olduğu, Türkiye Diyanet Vakfı bünyesinde faaliyet gösteren ve İslâm Ansiklopedisi gibi dev bir projeyi hayata geçirirken Türkiye'nin en modern kütüphanesini de ilim dünyasına kazandıran İslâm Araştırmaları Merkezi'nden, yani İSAM'dan kısaca söz etmek istiyorum.

Tayyar Bey, İSAM'ın kuruluş macerasını hatıratının üçüncü cildinde anlatıyor. Rahmetli Ergun Göze'nin Türkiye Diyanet Vakfı'na bir İslâm Ansiklopedisi projesi sunmasıyla başlayan bir maceradır bu. Ancak projeye Ergun Bey'le devam edilmez; bir süre de Ertuğrul Düzdağ yönetiminde devam edilen çalışmaların daha sağlıklı yürütülebilmesi için bir genel müdürlük kurulmasına karar verilir. Yıl 1984... Başına Diyanet İşleri Başkanlığı sırasında Tayyar Bey'in yardımcılığını yapan Ahmet Gürtaş'ın getirildiği Büyük İslâm Ansiklopedisi Genel Müdürlüğü, vakit geçirmeden idari organizasyonu tamamlar, maddelerin siparişi, kütüphane ve dokümantasyon servisinin kurulması gibi çalışmaları hızlandırır. Bağlarbaşı'nda bu çalışmaların yapılabileceği bir bina ile Çengelköy'de Vahdeddin Köşkü'nün ve arazisinin satın alınması, daha sonra Semra Özal tarafından çok beğenilen köşkün devlet konukevi yapılmak üzere kamulaştırılması, karşılığında alınan parayla Bağlarbaşı'nda büyük bir arazinin satın alınıp bugünkü binalarının yapılması... Tayyar Bey, bu sancılı süreci bütün ayrıntılarıyla anlatıyor.

Bu arada İslâm dininin ve medeniyetinin bütün yönleriyle araştırılacağı, kütüphane ve dokümantasyon merkezini şemsiyesi altına alacak bir merkeze ihtiyaç hissedilecek ve İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) kurulacaktır.

Sonuç mu? Bu cesaretli teşebbüs sayesinde İslâm dünyasının en modern kütüphanelerinden biri, yerli ve yabancı ilim adamlarına Bağlarbaşı'ndaki merkezinde son derece kaliteli bir hizmet veriyor. Muhtevası ve ciddiyetiyle benzersiz bir ansiklopedi olan ve kırkıncı cildi kısa bir süre önce çıkan İslâm Ansiklopedisi ise tamamlanmak üzere...

Daha önce yayımlanmış ansiklopedilerin hiçbirine benzemeyen, tamamı telif, daha da önemlisi Türkiye'nin zengin bilgi birikimini yansıtan, baskısı, kapağı ve cildiyle de seçkin, göz doldurucu bir eser olan TDV İslâm Ansiklopedisi, İslâm dünyasında yayımlanmış, İslâm tarihini, kültürünü ve inanç sistemini bütün yönleriyle kuşatan tek ansiklopedi olduğu için özel bir önem taşıyor. İslâmî ilimlerin yanı sıra, Türk tarihini ve medeniyetini de bütün alt bölümleriyle kuşatan, yirmiye yakın ihtisas ansiklopedisinin bileşkesi niteliğinde dev bir ansiklopediden söz ediyorum.

Bana sorarsanız, Tayyar Bey, başka hiçbir şey yapmamış olsa bile, sadece İSAM'ın kuruluşuyla TDV İslâm Ansiklopedisi gibi bir ansiklopedinin doğuşunda oynadığı rolle adını tarihe yazdırmıştır. Bu başarıların hangi zorluklar aşılarak kazanıldığını öğrenmek istiyorsanız, Zorlukları Aşarken'i okumalısınız. Başladınız mı elinizden bırakamıyorsunuz.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sultan Abdülmecid ve Dolmabahçe Sarayı

Beşir Ayvazoğlu 2011.11.17

Türklerin yüzde kaç oranında aptal olduğu konusunda zaman zaman yüksek görüşler ileri sürülüyor.

Tabii, bu görüşleri serdedenler ya Türk olmadıkları yahut çok zeki olduklarına inandıkları için kendilerini paranteze alıyorlar. Türk halkının aptallık yüzdesini bilmem ama, bazı gazetelerdeki bazı köşe yazılarını okuduğumda, "Eyvah," diyorum kendi kendime, "bu oran galiba gazete köşelerinde bile kendini gösterecek kadar yüksek!"

TBMM, Sultan I. Abdülmecid'i ölümünün 150. yılında anmak üzere uluslararası bir sempozyum düzenlemiş. Ciddi bir sempozyumu gerçekleştirebilmek için belirlenen tarihten en az bir yıl önce harekete geçmek gerekir. Söz konusu sempozyumun düzenleyicileri de dün karar verip bugün uygulamaya geçmiş, dolayısıyla Van depremi dolayısıyla iptal edilen Cumhuriyet kutlamalarına alternatif bir kutlama planlamış olamazlar. Değerlendirme oturumu dâhil, on oturumdan oluşan sempozyumda okunacak bildirilerin başlıkları incelendiğinde anlaşılan o ki, yenileşme tarihimizde önemli bir isim olan Sultan Abdülmecid'in ölümünün 150. yılı vesile edilerek (böyle yuvarlak yıldönümleri her zaman ele geçmez) bir dönem tartışılmak istenmiş. Sempozyumun ismine dikkatinizi çekerim: "Ölümünün 150. Yıldönümünde Sultan Abdülmecid ve Dönemi Uluslararası Sempozyumu". Yani kutlama filan da değil; ilmî bir sempozyum... Ölümün nesi kutlanır?

İlmî bir faaliyetten mevcut rejimin bekasıyla ilgili tehlike sinyalleri alanların zekâ seviyelerinden siz olsanız şüphe etmez misiniz?

Bana sorarsanız, Sultan Abdülmecid, Cumhuriyet'in ilanından sonra gerçekleştirilen reformların gerçek öncüsüdür. Müzikte tercihi Batı müziğinden yanaydı; üstelik bu müzikten anlardı. Babasının kurduğu Muzika-yı Hümayun onun döneminde genişleyerek dev bir kadroya sahip oldu. Yabancı elçiliklerin düzenledikleri balolarda ilk (ve belki de son) boy gösteren padişah odur. Dolmabahçe Sarayı'nda opera ve bale binasının yapılmasını o istedi.

Tanzimat da onun saltanatının ilk yılında ilan edilmedi mi? Tanzimat, sonuçları itibarıyla Cumhuriyet'in ilanı kadar önemli -ve devrin şartları düşünülürse, çok daha riskli- bir teşebbüstür.

Tanzimat'ın 100. yılında, yani 1939'da, devrin Maarif Vekili Hasan Âli Yücel, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü ve Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dekanlığı'na birer yazı göndererek bu önemli yıldönümünde Tanzimat'ın safhalarını ve sonuçlarını değerlendirecek yayınlar yapılmasını istemişti. Söz konusu yazıların ilk cümlesi şöyle başlar: "Türkiye'de Tanzimat ilanının yüzüncü yıldönümü 3 Teşrinisani 1939 tarihine tesadüf etmektedir. Türkiye'nin garplılaşıma tarihinde ehemmiyetli bir dönüm noktası olan bu vak'aya..."

Bu yazının ardından yapılan çalışmalar sonunda, bilindiği gibi, Maarif Vekâleti tarafından 1940 yılında birinci cildi yayımlanan (sonraki ciltler çıkarılamamıştır) Tanzimat I adlı eser doğacaktır. Tanzimat'ın bütün yönleriyle ele alınıp değerlendirildiği, Kültür Bakanlığı tarafından on yıl kadar önce iki cilt halinde ikinci baskısı da yapılan yaklaşık 1100 sayfalık bir eser...

1940 yılında Tanzimat'ın 100. yılı vesilesiyle devletin teşebbüsüyle böyle bir çalışma yapılabiliyor, buna kimse itiraz etmiyor da, 2011 yılında, aynı dönemi değerlendirmek için Tanzimat'ı ilan eden padişahın ölüm yıldönümünü vesile saymak niçin yadırganıyor? Anlaşılr gibi değil. Türkiye'de bir kesim var ki, zihin seviyesi, anlama kapasitesi hızla geriye gidiyor. Maalesef, cehaletin kol gezdiği bir medya ortamındayız.

"Ölümünün 150. Yıldönümünde Sultan Abdülmecid ve Dönemi Uluslararası Sempozyumu" yarın başlayacak ve iki gün sürecek. Nerede mi? Dolmabahçe Sarayı'nda... Bu sarayı kim yaptırmış? Sultan Abdülmecid...

XIX. yüzyılın başları, özellikle Abdülmecid'in saltanat yılları Osmanlı Devleti için yeni atılımların, ekonomik ve toplumsal reformların sırayla gündeme geldiği, gelenekten modernliğe geçişi sağlayan yeniliklerin birbirini kovaladığı bir zaman dilimidir. Bu dönemde Tanzimat Fermanı'yla birlikte eski rejim de dönüşüme uğramış, meşrutî monarşi denebilecek yeni bir yönetim biçimi ortaya çıkmıştı. Batılılaşma çabalarının yanı sıra, yönetimde beliren yeni dengeler kaçınılmaz bir biçimde mimariye de yansıdı ve Dolmabahçe Sarayı, devrin padişahı Abdülmecid'in emriyle 1843-1856 yılları arasında yeni düzene uygun bir üslûpta yapıldı. Barok, Rokoko, Neo-klasik gibi Batılı mimari üslûpların klasik Osmanlı mimarisinden alınmış unsurlarla yoğrulduğu, Tanzimat döneminin karakterine çok uyan eklektik bir üslûp...

Mimarisi, dekorasyonu ve kullanım eşyalarıyla Osmanlı'daki değişimi yansıtan Dolmabahçe Sarayı, sedirden sandalyeye, gaz lâmbasından elektrığe vb. geçişin, dolayısıyla Osmanlı modernleşmesinin sembolüydü.

Az kalsın unutuyordum: 1856'dan halifeliğin kaldırıldığı 1924 yılına kadar beş padişahın ve son halife Abdülmecid Efendi'nin ikamet ettiği, 3 Mart 1924 tarihli bir kanunla "Türk milletine intikal eden" Dolmabahçe Sarayı, Cumhuriyet'in ilanından sonra Cumhurbaşkanlığı İstanbul ofisi olarak kullanıldı.

Peki, Mustafa Kemal Atatürk'ün ikametgâh olarak da kullandığı bu sarayın 71 numaralı odasında 10 Kasım 1938 günü vefat ettiğini hatırlatmaya gerek var mı?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Muhteşem bir proje ve harika bir müze

Beşir Ayvazoğlu 2011.11.24

Zaman, kuruluşunun 25. yılı vesilesiyle harika bir projeyi hayata geçirdi.

"Türkiye'de Zaman" isminin uygun görüldüğu bu projeyle hedeflenen şu: Ülkemize bir de dünyaca ünlü haber fotoğrafcılarının objektifinden bakmak... Zaman'ın fotoğraf editörü -ve bu projenin fikir babası- Selahattin Sevi, Türkiye'de Zaman kitapıındaki yazısına çok güzel bir başlık bulmuş: "Dünya Gözüyle Türkiye".

Davet edilen hemen hiçbir fotoğrafçı bu cazip teklife hayır dememiş; ayrı ayrı zamanlarda gelip kendilerine birer tema seçerek işe koyulmuşlar. Mesela "Afgan Kızı" fotoğrafıyla tanınan Steve McCurry, Bursa sokaklarına dalmış ve Mevlevî kültürünün yaşatıldığı bir mekânda karar kılarak objektifini semazenlere çevirmiş; Jane

Evelyn Atwood, Zonguldak'a gidip maden ocaklarında çalışmış; Bruno Barbey, İstanbul'da tarihî mekânları etüd etmiş; Samuel Bollendorff, Güneydoğu Anadolu'da suyun değiştirdiği hayatlara göz atmış; Eric Bouvet, İstanbul polisleriyle gece devriyesine çıkmış; Claudine Doury, tekstil işçisi genç kızların portrelerini çekmiş; Rena Efendi, Tarlaş'ın lâbirenti andıran sokaklarında gezinmiş; Michel Vanden Eeckhoudt, Mersin Yörüklerine misafir olmuş; George Georgiou, Anadolu'daki değişimi kendi bakış açısından anlatmaya çalışmış.

Hepsini tek tek zikredemediğim yirmi beş fotoğrafçı, bugünkü Türkiye'yi çeşitli açılardan belgeleyen birbirinden güzel ve anlamlı fotoğraflar çekerek ülkelerine dönmüşler. Aslında bazıları Türkiye'ye daha önce gelmiş, ama terör ve deprem gibi tatsız vesilelerle... Türkiye'ye gelmek için güzel bir vesile bulmuş olmaktan duydukları memnuniyet, çektikleri karelerden hissediliyor.

Tünel-Taksim hattında altı ayrı mekânda açılan sergileri Selahattin Sevi rehberliğinde, Ahmet Turan Alkan'la birlikte gezdim. Kanaatim şu: Davet edilen fotoğrafçılar, seçtikleri temalar üzerinde çalışırken -varsa- peşin hükümlerini paranteze almış, oryantalist klişelerden mümkün olduğu kadar uzak durmuşlar. Ancak bütün fotoğraflarda yabancı bakışının farklılığı hemen hissediliyor. Zaten amaç bu değil mi? Dışarıdan bakan tarafsız bir göz ne görüyor? Mümkün olsa da zaman zaman kendi dünyamıza biz de aynı gözle bakmayı başarabilirsek... Muhtemelen o zaman ne kadar saçma meseleler üzerinde kavgaya edip durduğumuzu anlayacağız.

Yakında muhteşem bir albümle taçlandırılacak olan "Türkiye'de Zaman" projesinin, Türkiye'yi anlamak isteyen yerli ve yabancı herkese benzersiz bir malzeme sunduğu kanaatindeyim. Sergiler 15 Aralık'a kadar açık; gidin, görün lütfen.

Yeri gelmişken güzel bir haber daha vermek isterim: Fatih Belediyesi, kendi mülkü olan Kadırga Kültür Merkezi'ni, Fotoğraf Dostları Derneği tarafından kurulan müzeye tahsis etti. Yani artık İstanbul'un bir de fotoğraf müzesi var; geçen hafta cumartesi günü açılışı yapılan bu harika müzenin tam adı şöyle: Fatih Belediyesi Fotoğraf Dostları Derneği İstanbul Fotoğraf Müzesi...

Fotoğraf sanatçısı Gültekin Çizgen'in bir müze altyapısını hazırlamak amacıyla kurduğu Fotoğraf Dostları Derneği'nin gayreti ve projeye sahip çıkan Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir'in olumlu yaklaşımıyla vücut bulan müze, bin metrekarelik bir alanda beş fotoğraf galerisi, fotoğraf arşivi ve kütüphanesiyle hizmet verecek. Amaç, İstanbul'da ve tabii bütün Türkiye'de fotoğraf kültürünün ve sanat fotoğrafçılığının gelişmesine katkıda bulunmak, Türk fotoğrafçılığının zengin birikimini korumak, sergilemek ve tanıtmak... Gültekin Bey, açılışta yaptığı konuşmada, fotoğraf çevrelerinde öteden beri görülen bir rüyanın bu müzeyle gerçeğe dönüştüğünü söyledi.

Müzenin galerilerinden biri "Klasikler Galerisi" adını taşıyor; bu galeride müze koleksiyonundaki fotoğraflarla oluşturulan sabit bir sergi var: "Cumhuriyet Dönemi Fotoğraf Ustaları: İz Bırakanlar" başlığını taşıyan bu sergide, Şinasi Barutçu'dan Ara Güler'e, Zeki Faik İzer'den Sami Güner'e, Fikret Otyam'dan Sıtkı Fırat'a -bazıları bugün hayatta olamayan- elli öncü fotoğraf sanatçısı, müze koleksiyonundan seçilen birer eseriyle temsil ediliyor. Gültekin Bey'e göre, "Klasik profilini oluşturan bu sanatçılar, mükemmel zevklerinin yanı sıra, yaratıcı dehaya yaşadıkları dönemlerin güçlüklerine rağmen fotoğraf sanatını sürdürebilme iradesine sahip güçlü kişiliklerdi."

Müzenin açılış sergileri niteliğindeki ilk süreli sergilerinin başlıkları da şöyle: "Fotoğrafımızda Bugün: 2011" ve "Basılı Fotoğrafımız: Albümler". Birincisi, Ozan Sağdıç, Arif Aşçı, Ersin Alok, İbrahim Zaman, İzzet Keribar, Sabit Kalfagil, Yusuf Tuvi gibi isimlerin yer aldığı iki yüz sanatçının eserlerinden oluşan dev bir sergi... İkinci sergide ise, albüm, kitap ve portfolyolar yer alıyor. Bu zengin koleksiyon, sergi kapandıktan sonra müzenin kütüphane ve arşivinde araştırmacıların hizmetine sunulacak.

Sevgili okuyucularımıza ilk fırsatta yollarını ilk fotoğraf müzemize düşürmelerini tavsiye ederim. Tabii fırsatı ganimet bilip Kadirga ve civarını gezmelerini, özellikle muhteşem bir Mimar Sinan eseri olan Sokullu Mehmed Paşa Camii'ni ziyaret etmelerini...

Not: Bütün öğretmen kardeşlerimin "Öğretmenler Günü"nü kutluyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Unutulmuş bir deprem raporu

Beşir Ayvazoğlu 2011.12.01

Geçenlerde kitaplarımı ayıklayıp yeniden düzenlerken gözüme siyah karton kapaklı, büyük boy bir kitap ilişti: Yıkıcı Depremden Etkilenecek İstanbulluların Yeni Şehirlere Yerleştirme Ön Projesi. Rahmetli Turgut Cansever'in kurduğu İstanbul Deprem Çalışma Grubu'nun hazırladığı, 2001 yılında basılan rapor...

Büyük bir depreme hazırlıksız yakalanmamak için radikal kararların verileceği şu günlerde, yetkililerin dikkatini bu önemli rapora çekmek istiyorum.

Meslek hayatı boyunca "konut" meselesi üzerinde kafa yormuş bir şehirci ve mimar olan Hoca, görüşlerini gündeme taşımak için, 1996 yılında İstanbul'da toplanan Habitat II-İnsan Yerleşmeleri Üzerine Birleşmiş Milletler Konferansı'nı bir fırsat olarak görmüş ve alternatif bir rapor hazırlamıştı. "Habitat II Konferansı İçin Şehir ve Konut Üzerine Düşünceler" başlığını taşıyan ve ilgili bütün kişi ve kuruluşlara gönderilen bu rapor, Türkiye Raporu hazırlanırken göz önünde tutulması gereken hususları ihtiva ediyordu.

Habitat II'nin dünyadaki bütün yerleşimleri insanlar için katılımcı, sağlıklı, güvenli, âdil, yaşanabilir ve sürdürülebilir kılma amaçlarını ayrı ayrı başlıklar halinde ele alarak tahlil eden Cansever Hoca, Osmanlı şehircilik ve konut tecrübesinden, Türk toplumunun eğilimlerini (nasıl bir ev ve çevrede yaşamak istediğini) yansıtan en son çalışmalara kadar bütün verileri değerlendirmiş ve önemli bir rapor hazırlamıştı. Bir mimar, şehirci ve sanat tarihçisi olarak bilgi ve tecrübesinin ne kadar geniş olduğunu bilenler, Cansever Hoca'nın öncülüğünde hazırlanan bir raporun ne kadar önemli ve ufuk açıcı olacağını tahmin edebilirler. Ancak Habitat II Konferansı'na sunacağı "ulusal" raporu büyük bir gizlilik içinde hazırlayan Toplu Konut İdaresi, yanlış hatırlamıyorsam, bu rapordan hiç faydalanmamıştı.

Cansever Hoca, söz konusu raporda ifade ettiği görüşlerini 17 Ağustos depreminden sonra daha kararlı bir biçimde savunmaya, büyük bir depremin İstanbul'da yol açabileceği korkunç yıkımı düşünerek böyle bir felâketi önlemek için neler yapılabileceği konusunda düşünmeye başlamıştı. Merhum, İstanbul'un er veya geç çok yıkıcı bir depremde yerle bir olacağını ileri süren bazı yerli ve yabancı uzmanların görüşlerine itibar ederdi. Bu uzmanlar, Marmara Bölgesi'nin "deprensellik" açısından dünyanın en kritik iki bölgesinden biri olduğunu; bu bölgede on beş asırdan beri her beş yüz yılda çok büyük bir deprem yaşandığını iddia ederler. Son büyük deprem, eskilerin "Küçük Kıyamet" diye adlandırdıkları 1509 depremidir ve üzerinden yaklaşık beş yüz yıl geçmiştir.

Peki, böyle bir depremin en az zararla atlatılabilmesi için neler yapılması gerekirdi? Cansever Hoca, onca işinin arasında, çok sayıda mimar, mühendis, şehir plancısı, jeofizikçi, felsefeci, sosyolog, ekonomist, hukukçu, sivil toplum kuruluşu temsilcisi ve yazarı ikna ederek bir "İstanbul Deprem Çalışma Grubu" kurmuş, bir buçuk yıl

kadar süren çalışmalar ve yuvarlak masa toplantıları sonunda sözünü ettiğim raporu hazırlamıştı. Varılan sonuç ürkütücüydü: İstanbul'da her beş yüz yılda bir tekrar eden büyük deprem yakın bir gelecekte gerçekleşerek şehirde çok büyük bir tahribata yol açacaktır; çünkü İstanbul yapı stokunun yüzde sekseni mimarlık ve mühendislik katkısı olmadan, kaçak olarak inşa edilmiş yapılardan ve imar dışı alanlardan oluşmaktadır. Üstelik kullanılan betonun kalitesi gerekli standardın yarısından daha düşüktür.

Zihni, 17 Ağustos 1999 tarihinden hayata gözlerini yumduğu 22 Şubat 2009 tarihine kadar sadece ve sadece bu meseleyle meşgul olan Hoca'nın üzerinde hassasiyetle durduğu meselelerden biri de İstanbul'a asıl hüviyetini veren âbidelerdi. Büyük bir depremde, birkaçı dışında tarihî âbidelerin de yerle bir olacağını tahmin ediyor ve ABD'li bir uzmanın görüşlerine dayanarak "Eğer 17 Ağustos depremi on saniye daha devam etseydi Sinan'ın zarif eserlerinden biri olan Mihrimah Sultan Camii yıkılacaktı!" diyordu. Sadece Mihrimah Sultan mı? Fatih, Şehzade, Bayezid, Atik Ali Paşa ve Küçük Ayasofya camileri de ciddi bir biçimde elden geçirilmeliydi. Süleymaniye Camii'nin bile minareleri büyük bir depremin ilk anlarında yıkılabilirdi.

Cansever Hoca hiç şüphesiz son derece zengin bir tecrübenin içinden, sorumluluk hissine sahip bir aydın olarak konuşuyordu. Bütün ilgili kişi ve kurumlara gönderdiği raporun beklediği ilgiyi uyandırmaması onu çok üzmüştü.

Altmış dört kişiden oluşan İstanbul Deprem Çalışma Grubu'nda, bugün sorumluluk mevkiinde bulunan bazı isimler de vardı: Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Milli Eğitim Bakanı Ömer Dinçer ve Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu... Söz konusu rapordan Cansever Hoca'yı çok yakından tanıdığını bildiğim Başbakan'ımızın da haberdar olduğundan eminim.

Merak ettiğim husus şu: Van depreminden sonra radikal kararlar verilirken Deprem Çalışma Grubu'nun çok önemli olduğuna inandığım raporu raftan indirildi mi?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Batılı seyyahların 'Doğu'su

Beşir Ayvazoğlu 2011.12.08

Zaman'ın "Türkiye'de Zaman" projesi hakkında görüşlerimi açıkladığım yazıda, Türkiye'ye davet edilen yirmi beş ünlü fotoğrafçının, seçtikleri temalar üzerinde çalışırken oryantalist klişelerden mümkün olduğu kadar uzak durduklarını ifade etmiştim.

Bu projenin fikir babası ve gazetemizin fotoğraf editörü Selahattin Sevi, "4. Yabancı Seyyahlar Gözüyle İstanbul 2011" adlı fotoğraf yarışmasının da jürisindeydi. Kendisine, profesyonellerin değil, fotoğraf meraklısı turistlerin katılabildiği bu yarışmaya gönderilen fotoğraflarda oryantalist klişelerin bulunup bulunmadığını sordum; hemen hepsinin kafalarında birtakım klişelerle, hayal ettikleri Türkiye'yi görmeye geldiklerini, bunun fotoğraflarına da yansıdığını söyledi.

Doğu, Batılılar için asırlar boyunca hem "öteki"nin yaşadığı zengin ve esrarengiz bir dünya, hem de Hz. İsa'nın doğup büyüdüğü ve Romalılar tarafından çarmıha gerildiği Kudüs'ü bağrında taşıyan kutsal topraklardı. Doğu'ya gitmek Hristiyan Batılı için bir bakıma kendi köklerine dönüş anlamına geliyordu. Bu, başlı başına bir imtiyaz, herkesin tadamayacağı büyük bir mutluluk ve benzersiz bir tecrübeydi. Bu sebeple, tehlikelerle dolu

uzun bir yolculuğu göze alır, eğer yazmasını biliyorlarsa, tecrübelerini, aileleri, dostları ve dindaşlarıyla paylaşıp ölümsüzleştirmek için kâğıda kaleme sarılırlardı.

Şu rahatlıkla söylenebilir: Doğu'ya yapılan her seyahat, hangi niyetle yapılmış olursa olsun, bir çeşit Haçlı Seferi niteliği taşırdı. Doğu'yla ilgili izlenimlerini, şahsî duygularını da katarak ilk yazanlar, dolayısıyla, Doğu'ya seyahat edebiyatının öncüleri, Haçlı Seferleri'nde refakat ettikleri krallar ve soyluların başarılarını kayda geçiren "chroniqueur"lerdi.

Haçlı ruhu, en iyi niyetli ve tarafsız seyyahların yazdıklarında bile satırarası mesajlar olarak hemen fark edilir. 16. Yüzyıl sonlarında bir Alman sefaret heyetiyle birlikte İstanbul'a gelen Protestan teolog Stephan Gerlach, Türkiye Günlüğü'nü şöyle noktalamıştır: "Günlüğüm burada sona eriyor, Allah da Türklerin devletini sona erdirdi!" Hâlbuki Osmanlı'nın muhteşem başkentinde hiç ummadığı güzelliklerle ve inanılmaz bir hoşgörülle karşılaşmıştı; Hristiyanların burada rahatlıkla mal-mülk sahibi olabildiklerini, yılda bir kere alınan vergilerini ödedikten sonra hiç rahatsız edilmediklerini, Hristiyan dünyada ise yıl boyunca vermenin sonunun gelmediğini, bu yüzden birçok Hristiyan'ın bir veya iki çocuğunu yeniçeri yapılmaları için Türklere seve seve verdiklerini söylüyordu.

Seyahat edebiyatının altın çağı, 18. Yüzyıl'dır. Bu yüzyılın başında Doğu'ya iki büyük seyahat gerçekleştiren Antoine Galland'ın Fransızcaya çevirdiği Binbir Gece Masalları, Doğu'ya duyulan ilginin olağanüstü derecede artmasını sağlamıştı. Bu seyyahlar, öncekilerden farklı olarak, Doğu'da yaşayan Hristiyan halkların yanı sıra, antik Yunan ve Roma kalıntılarına ilgi duymuşlardır. Galland, Fransa'ya dönerken yanında çok sayıda tarihî eser de götürür. Birkaç yıl sonra üç koleksiyoner için yeniden Türkiye'ye gelen Galland'ın Fransa'ya ne kadar eser taşıdığı bilinmiyor.

Kolonyalizm ve oryantalizmin damgasını vurduğu ve "Yunan Mucizesi" fikrinin aydınları heyecandan heyecana sürüklediği 19. Yüzyıl'a gelindiğinde, Doğu, neredeyse artık bütün Avrupalı şair ve yazarların görmek istedikleri bir dünya haline gelmişti. Çoğu Mora Yarımadası'na ve Ege adalarına da uğruyor, Yunan isyanıyla ilgileniyorlardı. Romantik İngiliz şairi Lord Byron, Yunanlılar safında Osmanlılara karşı savaşırken Misolongi kalesinde hastalanarak ölmüştü.

Doğu'ya seyahat merakının arkasında, 18. Yüzyıl'dan itibaren Avrupa müzelerinin ve koleksiyoncuların dinmek bilmeyen iştahı da vardır. Şu sıralarda Pera Müzesi'nde devam eden "Osman Hamdi Bey ve Amerikalılar: Arkeoloji, Diplomasi ve Sanat" sergisiyle dün bu sayfada Esra Yalazan tarafından değerlendirilen "Geçmişe Hücum: Osmanlı İmparatorluğu'nda Arkeolojinin Öyküsü" sergisi bu bakımdan önemlidir.

Bu yazdıklarım, Avrupalı seyyahların eserlerini önemsemediğim anlamına gelmiyor. Aksine bütün seyahatnameler, günlükler ve mektuplarda, dikkatli kullanılmak kaydıyla çok önemli bilgi, gözlem ve tesbitlere rastlamak mümkündür. Dilimize henüz kazandırılmamış olanların da bir an önce çevrilmesi gerekir. Kitap Yayınevi'nin yaptığı işi bu sebeple çok önemsiyorum. "Sahaftan Seçmeler" dizisinde yer alan kitaplardan bazılarının isimlerini zikredersem ne demek istediğim daha iyi anlaşılır: Türkiye Günlüğü 1573-1576 (Stephan Gerlach), Sultanlar Kentine Yolculuk, 1578-1581 (Salomon Schweigger), Tournafort Seyahatnamesi (Joseph Piton De Tournafort), Tavernier Seyahatnamesi (Jean-Baptiste Tavernier), İstanbul'a Bir Yolculuk 1657-1658 (Claes Ralamb), Thevenot Seyahatnamesi (Jean Thévenot), Şehirlerin Ecesi İstanbul (Miss Julia Pardoe).

Umarım, modern seyyahlar ve ressamaların tahtına oturan fotoğraf sanatçıları oryantalist klişelerden bir gün bütünüyle kurtulurlar.

NOT. "Türkiye'de Zaman" sergileri 15 Aralık'ta kapanacak; aman kaçırmayınız. "Arkeoloji, Diplomasi ve Sanat" sergisi de 15 Ocak'a kadar gezilebilir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aslanapa Hoca 98 yaşında

Beşir Ayvazoğlu 2011.12.15

Birkaç gün önce İstanbul Devlet Klasik Türk Müziği Korosu müdürü Mehmet Güntekin'den bir e-mail mesajı aldım; aziz dostum, Koro'nun önümüzdeki Pazar günü, Mevlânâ'nın 738. vuslat yıldönümü vesilesiyle Suzidilârâ Mevlevi Ayini'ni icra edeceğini belirterek bu önemli konsere beni de davet ediyordu. Mesajına eklediği bir bilgi daha vardı: 2011 yılı, aynı zamanda icra edilecek ayinin bestekârı Sultan III. Selim'in 250. doğum yıldönümüdür.

Devlet Korosu'nun Atatürk Kültür Merkezi'ndeki konserlerine otuz yıl önce gitmeye başlamıştım ve - Tercüman'daki köşemde bir değerlendirme yazdığım için bugünmüş gibi hatırlıyorum- dinlediğim ilk eser Suzidilârâ Mevlevi Ayini'ydi. Salonun ön sırasında oturanlar da hâlâ gözümün önündedir; çünkü bu kadro yıllarca hiç değişmedi: Oktay Aslanapa, Sulhi Dönmezer, Ayhan Songar, Muharrem Ergin, Necmettin Hacıeminoğlu, Abdülkadir Karahan, Mustafa Necati Sepetçioğlu, Ahmet Kabaklı, Ergun Göze... Çoğu profesör unvanı taşıyan bu ünlü isimler, konserleri, ayakta durabildikleri sürece kaçırmamışlardı. Ne var ki yıllar geçtikçe birer birer eksilmeye başladılar. Hangisinin ilk giden olduğunu hatırlamıyorum. Hâlâ hayatta olan, en yaşlılarıdır: Prof. Dr. Oktay Aslanapa...

Devlet Korosu yönetimi büyük bir kadirşinaslık göstererek Mevlânâ'yı vuslat, bir Mevlevi muhibbi olan III. Selim'i de doğum yıldönümünde anacağı konserde, en eski ve istikrarlı dinleyicisinin de yaş gününü kutlayacak. 17 Aralık 2011 itibariyle 97. yaşını tamamlayıp konserin verileceği gün olan 18 Aralık'ta 98. yaşının ilk gününü idrak edecek olan Aslanapa Hoca'nın bir canlı tarih olduğunu ayrıca belirtmeye gerek var mı? Mehmet Güntekin, mesajında şunları söylüyor:

"Hayatı boyunca hiçbir âzâsını hayırsız bir işte kullanmayan adam diye tavsif olunan ve ülkemizin şeref ve gurur abidelerinden olan değerli âlimimiz Prof. Dr. Oktay Aslanapa'nın 98. yaşının ilk gününü sizlerle beraber tebrik etmenin, Allah'tan hayırlı ömürler dilemenin ve kendileriyle Hazret-i Mevlânâ ile Sultan III. Selim gibi kültürümüzün iki zirvesini buluşturan bir programda tekrar bir arada olmanın gururunu huzurlarınızda ifade etmekten onur duyacağız."

Oktay Aslanapa, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Harbi'ne girişinden bir buçuk ay kadar sonra, 17 Aralık 1914'te Kütahya'da doğdu. Bursa Erkek Lisesi'ni 1934 yılında bitirdikten sonra girdiği İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden tarih, coğrafya ve felsefe lisanslarıyla mezun oldu. Sanat tarihi doktorasını Viyana'da yapan ve 1948 yılında "Osmanlılar Devrinde Kütahya Çinileri" isimli teziyle doçent, 1960 yılında da profesör ve Sanat Tarihi Kürsüsü Başkanı olan Hoca, yüzlerce talebe yetiştirmiş, yüzlerce esere imza atmıştır. Önemli hizmetlerinden biri de, 1963 yılında Türk ve İslâm Sanatları Kürsüsü'nü kurmuş ve Anadolu'da Türk devri arkeolojisinin öncülüğünü yapmış olmasıdır.

Üniversitelerimizdeki Arkeoloji bölümleri daha çok Anadolu'daki antik medeniyetlerin kalıntılarına yönelirken Remzi Oğuz Arık ve Oktay Aslanapa gibi birkaç sanat tarihçisi Türk devriyle ilgilenmişlerdir. Konya Alâeddin Tepesi'ndeki kazılar Remzi Oğuz Arık, Konya Müzesi Müdürü Zeki Oral'ın keşfettiği Kubâdâbad Sarayı kazıları da Katherina Ottodorn tarafından yapılmıştı. İlk sistemli kazıların Oktay Aslanapa ve ekibi tarafından Diyarbakır'da, İçkale'deki Artuklu Sarayı kazıları olduğu söylenebilir. 1961-62 yılları arasında yapılan bu

kazılarda sarayın eyvanları, çinili havuzu, kanalları, hamamları ortaya çıkarılarak yerli, yabancı yayınlarda tanıtılmıştı. Aynı yıllarda İznik'te ve Alacahöyük yakınlarındaki Kalehisar'da da kazılar yapan Aslanapa Hoca, bir görüşmemizde şunları söylemişti: "Kalehisar kazıları, Slip tekniğindeki keramiklerin XIII. yüzyılda ilk defa Selçuklular tarafından uygulandığını gösterdi. İznik'teki kazılarda da bu Selçuklu Slip tekniğinin Osmanlılar tarafından İznik'te ele alındığı, onun üzerine diğer tekniklerin geliştirildiği ortaya çıktı. İznik'te o kadar çok malzeme bulundu ki, ilk defa Milet'te görüldüğü için Milet grubu dediğimiz keramiklerin kaynağının da İznik olduğu kesinlikle anlaşıldı."

Kalehisar, İznik ve daha sonra Kütahya'da yaptığı kazılarda özellikle Türk çini tarihinin karanlık noktalarını aydınlatan Aslanapa Hoca, aynı görüşmemizde, Türk tarihiyle ilgili kazıların niçin eskilere dayanmadığı yolundaki sorumu, akademik çevrelerin ilgisizliğinden söz ederek cevaplandırmıştı. Batılı arkeologların kendi tarihlerinin köklerine ilgi duymaları, dolayısıyla Yunan ve Roma kalıntılarını ortaya çıkarmaya çalışmaları tabiidir. Bizim arkeologlar, arkeolojiyi onlardan öğrendikleri için bu disiplinin ilgi alanının sadece antik medeniyetler olduğunu zannetmişlerdir.

Devlet Korosu, eminim, Aslanapa Hoca'nın yüzüncü yaşını da onun için özel olarak hazırlanmış bir konserle kutlayacaktır.

Bu arada Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Sayın Mustafa İsen'e bir notum var: Cumhurbaşkanlığı Büyük Ödülü, genç ilim ve sanat adamlarına ileriki yıllarda da verilebilir. Önemli olan Oktay Aslanapa gibi büyük değerlere, ne kadar yaşlanırlarsa yaşlansınlar, yaptıkları hizmetlerin unutulmadığını göstermektir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kim Jong-il ve Vaclav Havel

Beşir Ayvazoğlu 2011.12.22

Kuzey Kore'de hiç de yabancısı olmadığımız bir manzara yaşanıyor; geçenlerde kalp krizi geçirerek ölen "Sevgili Lider"leri Kim Jong-il'in ardından yediden yetmişe salya sümük ağlayan bir halk manzarası... Bir zamanlar ölü evlerindeki matem havasını artırmak için ağıtçılar, yani parayla ölünün arkasından ağıt yakıp saçını başını yolarak ağlayan ve ağlatan kadınlar tutulmuş. Öyle anlaşıyor ki, Kuzey Kore halkı, parayla değil ama, sopayla ağıtçı yapılmış. Samimiyetle gözyaşı dökenlere bir diyeceğim olamaz, ama içten içe sevinenlerin bile mimlenip fişlenmek korkusuyla gözyaşı dökmek için nasıl çabaladıklarını düşündükçe içim sızlıyor.

Her türlü baskıcı sistem ikiyüzlü insanlar yetiştirir. Ferdi dejenere eden, onun bağımsız bir şahsiyet olarak gelişmesini, dolayısıyla sağlıklı düşünmesini engelleyen davranış biçimi, yani takiyye, totaliter ve otoriter rejimlerin ağır baskıları altında yaşayan bütün toplumlarda yaygındır. John Stuart Mill'in bir sözünü hatırlıyorum: "Bir devlet, iyi niyetle bile olsa kendi insanlarını kullanabileceği birer uysal âlet haline getirebilmek için cüceleştiriyorsa, bilmelidir ki küçük adamlarla hiçbir büyük iş başarılamaz."

Diktatörler, çizdikleri sınırların dışına çıkanları, şüphe izhar edenleri ve farklı düşünenleri hiç sevmez, hatta bazıları da akla hayale gelmeyecek metotlarla onlardan kurtulmaya çalışırlar. Sovyetler Birliği'nde, Stalin rejimi tarafından 1937 yılında yapılan korkunç aydın kırımını düşününüz.

Geçen pazar günü ölen şair ve oyun yazarı Vaclav Havel, Kuzey Kore'dekine benzeyen bir rejimin hüküm sürdüğü Çekoslovakya'da "Hayır!" diyebilen "cesur yürek"lerden biriydi. Muhafif duruşu yüzünden yazması yasaklanmıştı, ama her şeye rağmen yazmaya ve düşüncelerini açıklamaya devam ettiğı gibi, 1977 yılında, ülkesindeki komünist rejimin eleştirildiğı "Charter 77" bildirisini hazırlayan aydınların oluşturduğu insan hakları hareketine de katıldı. 1989'da gerçekleştirilen Kadife Devrim'in öncülerindendi. Bilindiğı gibi, bu "devrim"in ardından Çekoslovakya Devlet Başkanlığına getirildi, 1990'da yapılan serbest seçimlerde de Cumhurbaşkanı oldu.

Çekoslovakya ikiye bölündükten sonra da Çek Cumhuriyeti'nin de ilk başkanı seçilen Havel, aktif politikaya çok isteyerek mi katılmıştı? Hiç sanmıyorum.

Baskı altında yaşamak zorunda kalan yahut değişim sancıları ve kimlik krizi yaşayan bütün toplumlarda, sanat, edebiyat ve fikir adamları, kendilerine asıl alanlarının dışında da roller biçerler; aynı zamanda ya inkılâpçıdır yahut ahlâkçı, ya "ilerici"dirler yahut "muhafazakâr"; yani dolaylı veya dolaysız, mutlaka siyasetle ilgilenirler. Çünkü gidişat karşısında kendilerini sorumlu hisseder, romanın, hikâyenin, şiirin, tiyatronun, resmin, heykelin vb. diliyle doğru bildiklerini söyleyerek, hatta bazan siyasete bizzat girerek ya iktidarın yanında yahut karşısında yer alır, yanlışları düzeltmeye, eğrileri doğrultmaya çalışırlar. Onların bu gayretleri zaman zaman estetik kaygılarının bile önüne bile geçebilir.

Diktatörler, "şef"ler, eylem adamları, hatta demokrasilerde siyasî parti liderleri, başta şair ve yazarlar olmak üzere bütün sanatçıları yanlarında görmek istemiş, onları "ideoloji"nin, "devrim"in, "parti"nin vb. taleplerine uygun eserler vermeye zorlamışlardır. Elbette hiçbir gerçek yazar siyasete bu şekilde, yani zorlanarak müdahil olmayı istemez. Ancak edebiyatı siyasetten soyutlamak da mümkün değildir; sanat ve edebiyat adamları, isteseler de istemeseler de, geçmişin ve içinde yaşadıkları ânın şartlarına bağımlıdır. Özellikle modern toplumlarda, siyaset, devleti yönetmeye talip olan siyasî partilerin sınırlarını çoktan aşmış, sivil inisiyatifler de en az siyasî partiler kadar etkili olmaya başlamışlardır. Kısaca söylemek gerekirse, insanların bulunduğu her yerde siyaset vardır. Herhangi bir şekilde susturulan, bastırılan kalabalıkların homurtuları bile bir çeşit siyasettir.

Yazar, Robenson gibi tek başına bir adada yaşamıyorsa, sorumluluk hiss ediyor, fikrini söylüyor, gelecekle ilgili hayaller kuruyor, itiraz ediyor, eleştiriyorsa, siyasetin içindedir.

Bir yazar veya şairin kendini bir siyasî partiye yakın hissetmesi, hatta bu partide bizzat siyaset yapması da mümkün ve tabiidir. Ancak gerçek bir yazar, kendisini yakın hissettiğı siyasî partinin iktidara gelmesi halinde bile muhalif duruşunu koruyabilir. İktidarın bulunduğu her yerde gizli veya açık baskı ve sansür vardır. İktidar, sadakat bekler; bir yazarın körükörüne sadakati, kendi kendini iktidarın talepleri doğrultusunda sansür etmesi, hürriyetini kendi eliyle kısıtlaması demektir. Yazarın muhalif duruşunu koruyup siyasî partileri ve gündelik siyaseti aşarak daha üst seviyede bir siyaseti tercih etmesi, kendisini yakın hissettiğı siyasî iktidar için daha faydalı olabilir.

Hürriyet, sanat edebiyat ve düşünce adamları için hava gibi, su gibi bir ihtiyaçtır. Kim, Kim Jong-il'in yönettiğı, bundan sonra da oğlunun yöneteceği ülkede yahut kim düşüncenin kanunla yasaklanmak üzere olduğu Sarkozy Fransa'sında yaşamak ister?

Mehmed Âkif'in evleri

Beşir Ayvazoğlu 2011.12.29

Önceki gün telefonum çaldı, açtım; genç bir gazeteci hanım filanca şarkıcı hanımefendinin Mehmed Âkif'in Beylerbeyi'ndeki evini satın aldığını söyledikten sonra, şairin bu evde günlerini nasıl geçirdiğini ve hangi eserlerini yazmış olabileceğini sordu.

Aksilik bu ya, henüz gazetelere bakacak vakit bulamamıştım. Âkif'in oturduğu evler hakkında bir şeyler söyledim söylemesine; ama gazeteci hanım ne anladı, anlattıklarımı nasıl yazdı, bilmiyorum. En iyisi bu konuda bildiklerimi kendi köşemde yazmak, diye düşündüm ve tabii google'a Âkif'in ismini söz konusu şarkıcının ismiyle birlikte yazınca bütün haberler döküldü önüme. Meğerse hanımefendi, Kanlıca'daki yalısı deşifre olduğu için bir buçuk milyon liracık ödeyerek Beylerbeyi'nde Boğaz'a nâzir eski bir köşk satın almış, tadilat yaptırıyormuş. Bu ev "Milli Şair Mehmet Âkif Ersoy'un bir dönem yaşadığı konak"mış.

Böylece yeni evi de deşifre edilen hanımefendinin bu haberler hakkında ne düşündüğünü bilmiyorum; yeni evinde bir zamanlar İstiklâl Marşı şairinin oturmuş olması umurunda mı, onu da bilmiyorum.

Gelelim Âkif'in oturduğu evlere: Bilindiği gibi, merhumun doğduğu, çocukluğunu ve ilk gençliğini yaşadığı ev, Fatih'te, Sarıgözel Mahallesi'ndeydi. 1880'lerde çıkan bir yangında yanan, fakat bir baba dostu tarafından yeniden yaptırılan bu küçük ev, Âkif evlenip ilk çocuğu olduktan sonra aileye dar gelmeye başlamıştı. Bunun üzerine başka bir eve taşınan Âkif'in hayatı hep kira evlerinde geçmiş, İstanbul'da oturmadığı semt kalmamıştır. Midhat Cemal, onun sevdiği dostlarına daha yakın olmak için de sık sık ev değiştirdiğini söyler. Annesi Emine Şerife Hanım, Sarıgözel'deki evde oturmaya devam ettiği için sur içinde oturan Âkif'in yerleşmek için aslında Anadolu yakasını tercih ettiği söylenebilir. Çünkü Hüseyin Kâzım Kadri, Ferid Kam ve Fatin Gökmen ve Şerif Muhiddin Targan gibi can dostları Üsküdar, Beylerbeyi ve Çengelköyü'nde oturuyorlardı. Heybeliada'yı da hâmisî ve dostu Abbas Halim Paşa orada oturduğu için sever, İstanbul'da otururken yaz aylarını Heybeli ve Beylerbeyi'nde geçirirdi.

1908'de çıkan büyük Fatih yangınından sonra Beylerbeyi'ne taşınan Âkif, 1912 yılına kadar Araba Meydanı'nda, Dr. Hasan Kâmil Bey'in evinde kiracı olarak oturmuştu. Bu ev halen ayaktadır. Ancak gazetelerde çıkan fotoğrafa bakılırsa, şarkıcı hanımın aldığı ev, bu ev olamaz.

Birinci Dünya Harbi şartlarında, kiradan kurtulmak için tekrar Sarıgözel'deki eve yerleşen Âkif, kızını Ömer Rıza ile evlendirdiği sırada bu evde oturuyordu. Zaten zor sığıldıkları eve bir de damat gelince iyice sıkılan Âkif, 1918 yazına doğru geniş bir ev kiralayarak Heybeliada'ya taşındı. Sarıgözel'deki ev o sıralarda çıkan büyük Fatih yangınında ikinci defa yanınca kışı da Heybeli'de geçirmek zorunda kalan aile, susuzluk ve her gün şehre inmenin zorluğu yüzünden bir dostlarının delâletiyle Çengelköyü'ne "nakl-i hâne" etti.

Beylerbeyi ve Çengelköyü'nün muhtelif yerlerinde ve muhtelif evlerde oturan Âkif, Münevver Ayaşlı'nın bir yazısından anlaşıldığına göre, 1919 yılında Havuzbaşı'nda, büyük, beyaz bir köşke yerleşmişti. Ayaşlılar da o tarihte Âkif'lere yakın bir köşkte oturuyorlardı. Milli Mücadele'ye katılması yolundaki daveti bu evde aldı.

Birinci Meclis feshedildikten sonra İstanbul'a dönen Âkif, yine Havuzbaşı'nı tercih etmişti. Damadı Ömer Rıza Doğrul, kendisinin o tarihte hâlâ Çengelköyü'nde oturduğunu, fakat evi küçük ve basık olduğu için kısa bir süre sonra Âkif'e Havuzbaşı'nda Boğaz'a hâkim bir ev tutulduğunu söylüyor. Şarkıcı hanımefendinin satın aldığı ev, muhtemelen, o yıllarda bahçesindeki büyük fıstık ağacı bulunduğu için çevrede "Fıstıklı Köşk" diye anılan bu evdir.

Manzarasını çok sevdiği Fıstıklı Köşk'te bir çeşit inzivaya çekilen Âkif, fıstık ağacı altında oturup saatlerce düşünür, ziyaretine gelen dostlarını da bu ağacın altında kabul ederdi. Mısır'a gitmeden önce bilmediğimiz bir sebeple Üsküdar Selimiye'de bir eve taşındı. Bunu Fuad Şemsi Bey'e Kahire'den yazdığı 8 Mart 1925 tarihli mektuptan öğreniyoruz. Mektupta tarif edilen adrese göre, bu ev, Selimiye'de Şevket adında bir paşanın eczahaneye bitişik eviydi.

Ankara'dan döndükten sonra, kışları Abbas Halim Paşa'nın davetlisi olarak Mısır'da geçiren ve 1925 yılı Ekim'inde gittikten sonra yaklaşık on bir yıl ülkesine dönmeyen Âkif, annesini Mısır'dayken kaybetti (1926). Emine Şerife Hanım, Üsküdar Selimiye'deki evde vefat etmiş olmalıdır. Nurettin Artam, yukarıda sözünü ettiğim mektubunda, Âkif'in annesini Küplüce Mezarlığı'nda, yani Beylerbeyi'nde toprağa verdiklerini söyledikten sonra şöyle devam eder:

"Ferid Bey bu ölüm hadisesine kadar ihmalcilik etmiş, yakın arkadaşı Âkif'e hiç mektup yazmamıştı. Fakat bu cenazenin arkasından bir başsağlığı dilemek lâzım gelmiş, yazdığı mektuba Mısır'dan gelen cevapta nüktedan Âkif şöyle demişti: 'Yahu sizden ses sada çıkması için bizim evden cenaze çıkması mı lâzımdır?'"

Mısır'daki evlere gelince... O ayrı bir bahis.

Bütün okuyucularıma hayırlı bir yeni yıl diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

I. Theodisius ve II. Bayezid

Beşir Ayvazoğlu 2012.01.05

Bu köşede üç yıl kadar önce çıkan "Saklı Tuğra" başlıklı yazımda, halen İstanbul Üniversitesi tarafından merkez bina olarak kullanılan Harbiye Nezareti'nin abidevi giriş kapısının üzerindeki kitabeden söz etmiştim.

Bu kitabenin sağında ve solunda Fetih ve Zafer ayetleri, ortasında ise "Daire-i Umûr-ı Askeriye" ibaresi yazılıdır. Hemen üstündeki madalyonda da Sultan Abdülaziz tuğrası yer alır. 1927 yılında Osmanlı eserlerinde birçok kitabenin ve tuğranın kazınarak yok edilmesine yol açan "Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde bulunan bütün mebânî-i resmiye ve milliye üzerindeki tuğra ve methiyelerin kaldırılması hakkında kanun" çıkınca bu tuğra ve kitabe mermer bloklarla kapatılmıştı.

Sözünü ettiğim tuğra ve kitabe, 19. yüzyılın büyük hattatlarından Mehmed Şefik Bey'in imzasını taşır. Kanunun çıktığı tarihte Darülfünun Emmini, yani rektör olan İsmail Hakkı Bey (İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu), aynı zamanda hattat ve estetikle de ilgilenen bir ilim adamı olduğu için ne kadar önemli bir eser olduğunu çok iyi bildiği kitabeyi kazıtmamış, üzerini kapatmakla yetinmişti.

1933 yılında Darülfünun ilga edilip yerine İstanbul Üniversitesi kurulunca, kitabenin "Daire-i Umûr-ı Askeriye" ibaresinin bulunduğu orta kısmındaki mermerin üzerine yeni harflerle "İstanbul Üniversitesi", Abdülaziz tuğrasının bulunduğu madalyonu kapatan mermere de T.C. harfleri hakkedildi. Kapının 1933 yılından sonra on altı yıl boyunca çekilen fotoğraflarında bu mermer bloklar beyaz lekeler halinde görünmektedir. 1949 yılında,

rahmetli Süheyl Ünver'in yazdığı bir mektup üzerine, o tarihte rektör olan Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, kitabenin üzerindeki mermerleri söktürmüş, fakat tuğranın üzerindeki kaldırtmaya cesaret edememişti.

Mehmed Şefik Bey'in seçkin bir eserinin Üniversite kapısında hâlâ "saklı" durduğunu hatırlatarak bu kapı hakkında dikkatimi yeni çeken bir husustan söz etmek istiyorum. Bildiğiniz gibi, merkez binanın yerinde Fatih'in fetihten hemen sonra yaptırdığı saray yükseliyordu. Topkapı Sarayı yapıldıktan sonra "Eski Saray" diye anılmaya başlanan, ölen veya tahttan indiren padişahların eşlerinin, cariyelerinin vb. yaşadığı bu sarayın yeri, Sultan II. Mahmud tarafından, mevcut yapılardan bir kısmı muhafaza edilerek yeni kurulan Seraskerliğe tahsis edildi. Serasker Kapısı'nın tacekısı, Bartlett'in bir gravüründe ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir; Babiâli'nin Alay Köşkü karşısındaki kapısına benzeyen geniş saçaklı, Barok bir kapı...

Serasker Kapısı da Sultan Abdülaziz döneminde yıkılarak yerine Harbiye Nezareti, yani bugün İstanbul Üniversitesi tarafından kullanılan bina yaptırıldı. Fransız mimar Bourgeois, bu yeni yapının abidevî giriş kapısında Mağrip mimarisinden aldığı bezeme elemanlarını kullanarak Tanzimatçıların hoşuna gidecek oryantalist bir hava yaratmıştı; ancak kapı, cesametiyle Beyazıt Meydanı'nın tarihî kimliğine açıkça meydan okuyordu.

Merhum Turgut Cansever, ikisi köşk olmak üzere üç ayrı yapıdan oluşan kapısıyla Bayezid Camii son cemaat mahallinin yüksekliğini kat kat aşan Harbiye Nezareti'ni Tanzimat'ın bir güç gösterisi olarak görür, bu kapının istikametiyle kıblenin tam bir zıtlasma içinde olduğunu söylerdi. Harbiye Nezareti, kapının batı tarafındaki Fuad Paşa Konağı ve Mercan tarafındaki Âli Paşa Konağı'yla meydanı tarassut altına alan Tanzimat, Bayezid Camii haziresinde toprağa verilen Büyük Reşit Paşa'nın türbesini de Gaspere Fossati eliyle camiin güneyine, yine kible aksına aykırı bir biçimde bir nöbetçi kulesi gibi dikmişti. Bu türbe kısa bir süre önce restore edildiği için Beyazıt taraflarından gelip geçerken gözünüze ilişmiş olmalıdır.

Okumakta olduğunuz yazıyı yazmama vesile olan bilgiyi en sona sakladım. Fransız mimar Bourgeois, Harbiye Nezareti'nin aksını belki Tanzimatçıların talebi doğrultusunda değiştirmişti; fakat eminim, abidevî tacekapta Theodisius zafer tâkının şemasını uyguladığını kimseye söylemedi. Beyazıt Meydanı'nın fetihten önceki iki isminden biri Forum Theodosii'dir. Bu meydanda, Roma İmparatoru I. Theodisius'un diktirdiği, üzerinde kendi heykeli bulunan bir sütun vardı. Bayezid Hamamı'yla Simkeşhane arasında da onun adını taşıyan bir zafer tâkı yükseliyordu. 1950'lerdeki imar hareketleri sırasında Simkeşhane'nin kuzey kanadı kesilmiş ve yabancı uzmanların telkiniyle kazı yapılarak söz konusu tâk'ın kalıntıları ortaya çıkarılmıştı. Bugün Ordu Caddesi'nden gelip geçenlerin görüp bir anlam veremedikleri sütun kalıntıları, zafer tâkının parçalarıdır. Bu kalıntılardan hareketle yapılan restitüsyon, ünlü Üniversite kapısının şemasını göstermektedir.

Sözün özü, Roma mimari geleneklerini dikkatle incelediği anlaşılan mimar Bourgeois, söz konusu kalıntıların ortaya çıkarılmasından aşağı yukarı yüz yıl önce, herkesin gözü önünde Beyazıt Meydanı'na, Theodisius'un damgasını basarak II. Bayezid Külliyesi'ne, dolayısıyla İstanbul'un Osmanlı-Türk kimliğine meydan okumuştur.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Dolmabahçe'nin başına gelenler

Taksim Gezi Parkı'nın yapıldığı dönemdeki ismini biliyor musunuz?

"İnönü Gezisi". İstanbul Valisi ve Belediye Reisi Dr. Lütfi Kırdar'ın 1940'larda yıktırdığı muhteşem Topçu Kışlası'nın yerine yapılan bu ölü parka Taksim'deki abideyi gölgede bırakacak bir İnönü heykeli de dikilecekti. Güzel Sanatlar Akademisi'ne ismarlanan heykelin kaidesi hazırды, fakat Millî Şef iktidarının ömrü vefa etmedi.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Millî Şef, Taksim'den başlayıp Harbiye ve Maçka'dan geçerek Dolmabahçe'ye uzanan hat üzerindeki vadinin işgal ettiği geniş sahayı kendi mülkü gibi görüyordu. Henry Prost'un planında "2 Numaralı Park" adı verilerek imar edilmeye başlanan bu alanın Taşlık mevkiinde "Millî Şef'e tapulanan geniş arsaya İnönü Villası yapılmıştı. Açık hava Tiyatrosu ve yüzme havuzu da, Yüksek Mimar Sedat Çetintaş'ın iddiasına göre, İnönü Villası'nın İnönü Gezisi'ne bakan cephesinden görülen manzara ileride yüksek binalarla kapatılmasın diye yapılmış, ayrıca, villanın deniz manzarasını emniyete almak için geniş bir alan Belediye tarafından istimlak edilerek bir istinat duvarı ve üzerine bir kahve binası yapılmıştı; Sedat Hakkı Eldem'in meşhur Şark Kahvesi...

Bu arada aynı bölgede Dolmabahçe Sarayı'na ait Has Ahır'ın yerine -İstanbul'da başka yer yokmuş gibi- bir stadyumun yapıldığını hatırlatmak isterim; ismi Demokrat Parti devrinde Mithatpaşa Stadyumu diye değiştirilen, bu yüzden bazı spor spikerlerinin Stadpaşa Mitadyumu diye alay ettikleri, önümüzdeki günlerde yıkılarak yerine daha büyüğü yapılacak olan İnönü Stadyumu... Geriye sadece avlu kapısının fotoğrafı kalan Has Ahır, diğer adıyla İstabl-ı Âmire, dikdörtgen bir avlu içinde, arpa ambarı, eski ahır, nalbanthâne, koğuş vb. gibi yapılardan ve eğitim alanlarından oluşuyordu.

Yapıldığı yıllarda bile trafikte problemlere yol açan ve halkı çok rahatsız eden İnönü Stadyumu'nun açılışına devlet memurları dışında kimsenin katılmadığı söylenir.

Cami karşısında, Gümüşsuyu'na çıkan yolun başındaki Tiyatrohâne-i Şâhâne de, 1937 yılında, yani Has Ahır'dan iki yıl kadar önce, Dolmabahçe meydanı düzenlenirken yıkılmış, yerine bir umumi helâ yapılmıştı. Tiyatro tarihimiz açısından da önemli olan bu ampir yapı Saray kompleksinin vazgeçilmez bir parçası olması bir yana, türünün en dikkate değer örneklerinden biriydi. Aynı yıl, yol genişletilirken Bezmiâlem Valide Sultan Camii'nin Saat Kulesi'ne kadar uzanan dış avlu duvarları da yıkılmış, avlu kapısının yanındaki çeşme ve köşesindeki muvakkithane deniz kenarına nakledilerek sözüm ona kurtarılmıştı. Bu demektir ki, günümüzde çay bahçesi olarak kullanılan alan aslında camiin avlusuydu. Saraya bakan köşedeki zarif sebilin Muhafaza-i Âsâr-ı Atika Encümeni'nin muhalefetine rağmen bütünüyle ortadan kaldırıldığını hatırlatmakla yetiniyorum. Vandallığın derecesine siz karar verin.

1937 yılında Dolmabahçe Sarayı'nın Tiyatrohâne-i Şâhâne'si ve camiinin avlu duvarlarıyla zarif sebili yıkılırken, Mehmed Emin Ağa Sebili de İkinci Tarih Kongresi vesilesiyle restore edilmişti. Sebil dediğime bakmayın; aslında çeşmesi, şadırvanı, taş mektebi ve haziresiyle, son derece güzel ve pitoresk bir mimari manzumeden söz ediyorum. Zarif demir şebekesi ve her biri bir sanat eseri niteliği taşıyan mezar taşlarıyla manzumeye ayrı bir güzellik katan hazire, sebille taş mektep arasında yer alıyordu. Ve taş mektebin biraz gerisinde, XIX. yüzyıldan kalma harika bir ahşap ev... Bezmiâlem Valide Sultan Camii'nin karşısına Sipahi Ağası Mehmed Emin Ağa tarafından 1740 yılında yaptırılan ve barok sebillerin ilk örneği olduğu için mimari tarihimiz açısından büyük önem taşıyan bu sebile de, 1957 yılında, yani Demokrat Parti devrinde, Dolmabahçe Meydanı tanzim çalışmaları sırasında kıyıldı. Sebile dokunulmamış, ama taş mektep, mermer şadırvan ve ahşap ev yıkıldığı için çırılçıplak kalmıştı. Hadiseye şahit olanların anlattığına göre, çeşme ve sebilin sökülen taşlarıyla haziredeki mezar taşlarının bir kısmı, Tiyatrohâne-i Şâhâne'nin yerindeki umumi helânın önüne, bir kısmı da stadyumun

arkasında bir yere taşınıp gelişigüzel yığılmış; sebil, çeşme ve hazirenin restorasyonuna 1962'den sonra başlanabilmişti. Tam dört yıl süren sözüm ona restorasyon sırasında yaşananlar tam bir rezalettir.

Mehmed Emin Ağa Sebili, şimdi çeşmesi ve arkasındaki haziresiyle, melûl mahzun, kendisi gibi kolu kanadı kırılmış Dolmabahçe Camii'ne bakıp duruyor.

Dedim ya İstabl-ı Âmire'nin yerini işgal eden ve ismiyle Millî Şef devrini hatırlatan stadyum yıkılacaktı; yerine daha büyük bir stadyum yapılmak üzere... Uzun süre direnen Anıtlar Kurulu'ndan nihayet olumlu karar çıkmış. Aslında istenen Maçka Parkı'nı da içine alacak şekilde devasa bir kompleks yapmakmış; fakat "Yok, o kadar da değil!" demişler. Kültür ve Turizm Bakanımız bu gelişmeden rahatsızmış, ama... Ben ne mi düşünüyorum? Aslında bu yazının başından beri anlattıklarım, düşündüklerimi de ifade etmiyor mu?

Bir şeyleri değiştirmeye gücümüz yetmiyor; ama bu, bildiklerimizi anlatmaya engel değil.

Velhâsıl, böyledir o hikâyet.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Veliahd Dairesi meselesi

Beşir Ayvazoğlu 2012.01.19

Bazı gazetelerde, bir TBMM heyetinin halen İstanbul Devlet Resim ve Heykel Müzesi tarafından kullanılan Dolmabahçe Sarayı Veliahd Dairesi'nde gördükleri karşısında dehşete düştüğüne dair haberler çıktı.

Yayımlanan fotoğraflar, gerçekten, sarayın ayrılmaz bir parçası olan Veliahd Dairesi'nin içler acısı bir durumda olduğunu gösteriyordu. Konuyu Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Suphi Saatçi'yle görüştüm; 2006 yılında Milli Saraylar Daire Başkanlığı'nın Veliahd Dairesi'nde restorasyon kararı aldığını, bu restorasyonun o tarihten beri devam ettiğini, üniversitenin bir çivi çakmaya bile yetkisinin bulunmadığını söyledi.

1937 yılında Devlet Resim ve Heykel Müzesi kurulmak üzere Güzel Sanatlar Akademisi'ne tahsis edilen Veliahd Dairesi'nin Türkiye'nin en zengin resim ve heykel koleksiyonunu barındırdığını hatırlatmaya gerek yok. Ancak bu eski yapının bu muhteşem koleksiyona dar geldiğini ve modern müzecilik şartlarını taşımadığını da kaydetmekte fayda vardır. Nurullah Berk, 1972 yılında yayımlanan İstanbul Resim ve Heykel Müzesi adlı eserinde şunları yazmıştı: "... görünüşe göre müze daha uzun yıllar buradan çıkamayacaktır. Modern müzecilik koşullarının hiçbirini yerine getirmeyen bu saray, iyi kötü barındırdığı tablo ve heykelleri, ancak onlara layık bir mekân yapıldıktan sonra Beşiktaş kıyılarından selâmetleyebilecektir."

Resim ve Heykel Müzesi fikri, Burhan Toprak'ın Güzel Sanatlar Akademisi müdürü olduktan sonra açılmasını sağladığı "Elli Yıllık Türk Resmi Sergisi"nden doğdu. Bu sergiyi gezen Afet İnan'ın Atatürk'e bir müze ihtiyacından söz ettiği, onun da derhal gerekli emri verdiği söylenir. Müze için tahsis edilen Veliahd Dairesi'nde gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra, müdür olarak tayin edilen ressam Halil Dikmen, Léopold Lévi ve Cemal Tollu'yla birlikte çalışarak çeşitli bakanlıklar, devlet daireleri ve Dolmabahçe Sarayı'ndan temin ettiği resimlerle

Türkiye'nin ilk güzel sanatlar müzesinin çekirdeğini oluşturur. Malik Aksel, bir yazısında bu oluşum sürecinden şöyle söz ediyor:

"O sırada Güzel Sanatlar Akademisi'nde bölüm şefi Léopold Lévi müzenin tertibine memur edilmişti. Avrupa öğreniminden geri gelenlerle Çallı grubu bunun resim seçimini pek beğenmiyor, ama bir şey diyemiyorlardı. O devirde Çallı ve arkadaşları akademimize önem verirlerken, eski ressamların hele Ali Rıza ve ona benzer ressamların resimlerini resim saymıyorlardı. Hâlbuki bu yabancı ressam Seyit Bey, Şeker Ahmet Paşa, Zekâî Paşa, Hoca Ali Rıza ve arkadaşlarına müzede yer veriyordu, hem de en başta... Bir vakitler Seyit Bey'in bedestende resimleri iki buçuk liraya satılırken, İstanbul'da Galatasaray'dakiler elli liraya satılırdı. Resim deyince bunlar anlaşılıyordu. Unutulmuş ilk Türk ressamlarını bu Fransız tekrar ortaya koydu; memleket bunların da bir değer olduğunu anladı."

Resim ve Heykel Müzesi'nin ilk müdürü olan ve bu görevini tam yirmi dört yıl sürdüren Halil Dikmen, bilindiği gibi aynı zamanda Neyzen Emin Dede'den meşk etmiş büyük bir neyzen, dolayısıyla neyde bir meşk zincirinin en önemli halkalarından biriydi.

Nurullah Berk, Halil Dikmen'i Devlet Resim ve Heykel Müzesi'nde müdürlük yaparken görmeyenlerin, onun kimseninkine benzemeyen titizliğini, işine kılı kırk yararcasına sarılışını anlayamayacaklarını söyler. Sabahları herkesten önce müzeye gelip yukarı çıkarak koridorlarda sessizce dolaşmaya başlayan titiz sanatkar, gözüne çarpan aksaklıkları eliyle tek tek düzeltirmiş. Bütün aksaklıkların giderildiğine kanaat getirince bürosuna geçer, bürokratik işlerini hallettikten sonra dostlarını ağırlamaya ve talebelerine ders vermeye başlamış. Dostları mı? Devrin tanınmış şairleri, yazarları, musikişinasları... Hepsini tatlı gülümseyişiyle ve "erenler", "mîrim", "sultânım", "cânım efendim" gibi, İstanbul beyefendilerine has hitaplarla karşılamış.

Rahmetli Turgut Cansever, devrin birçok tanınmış simasını resim ve ney hocası Halil Dikmen'in yanında tanıdığını söylemişti. Mesela İstanbul'un beyaza büründüğü bir kış günü birlikte Dede Efendi'nin Ferahfeza Peşrevi'ni çaldıkları sırada Asaf Hâlet Çelebi gelmiş ve büyük bir heyecanla dinlediği peşrev bittikten sonra yeni yazdığı Sema-i Mevlânâ şiirini okumuş. Başka bir gün Ahmet Hamdi Tanpınar, Huzur adlı romanında Ressam Cemil adıyla zikrettiği Halil Dikmen'in neyini Veliahd Dairesi'ndeki makam odasında uzun uzun dinledikten sonra, "Halil," demiş, "bu yaptığının ne kadar büyük bir iş olduğunu bilemezsin. Bununla Türkiye'yi yeniden inşa ediyorsun!"

Veliahd Dairesi böyle güzel hatıralar taşıyan ve Türk resim ve heykelinin en seçkin örneklerini yıllardır barındıran bir mekân. Milli Saraylar Daire Başkanlığı restorasyonu bir an önce tamamlamalı, fakat mutlaka uygun bir yere büyük bir modern sanatlar müzesi yapılarak depolar dolusu sanat eseri en sağlıklı şartlarda teşhir edilmelidir. Veliahd Dairesi'nin de bu müzenin bir birimi olarak korunmasından yanayım. Unutmamak gerekir ki, bu sarayın hanedana mensup son sakini Abdülmecid Efendi de önemli bir ressamdı ve bu müzede resimleri bulunan ressamların çoğunun koruyucusuydu.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Dünbilik

Bazı akşamüstleri Türk Edebiyatı Vakfı'ndan çıktıktan sonra Çatalçeşme Sokağı'ndaki Kitabevi'ne uğrayıp yeni yayınları gözden geçirir, benim gibi geçerken şöyle bir uğrayan dostlarla hasbıhal ederim.

Herhangi bir kitabevinden söz etmiyorum; Kitabevi, bir kitabevi ve Türkoloji sahasında yıllardır çok önemli kitaplar neşreden bir yayınevinin ismi. Sahibi Mehmet Varış, İstanbullu olmayı başarmış bir hemşehrimdir. Önceki gün akşamüzeri yine uğradım; beni görünce:

"Ağabey," dedi, "Sivas dünbiliği nedir?"

"Dünbelek dünbelektir," dedim, "Sivas'a has bir dünbelek bilmiyorum!"

Muzipçe bir tebessümle pek kalın olmayan bir kitabı uzattı. Baktım, Librairie de Péra tarafından geçen cumartesi gerçekleştirilen antika ve nadir kitap, harita, gravür, kartpostal, vb. müzayedesinin kataloğu...

"Arasına kâğıt koyduğum sayfayı aç ağabey!"

Dediği sayfayı açınca hemşehrimin ne demek istediğini anladım. Katalogda müzayedeye sunulan 250 numaralı kitabın ismi Sivas Dünbiliği [Tarihi]. Sivas Mektüpçüsü Basri tarafından yazılıp 1930 yılında Vilayet Basmalığı'nda basılmış kitabın üzerinde ayrıca şu not var: "Her uğuru korunmuştur. Basadsızları düzmedir."

Kahkahayı bastım; aklıma Sivas'ta çocukluğumun geçtiği mahallenin ismi gelmişti: Uluanak. Bu ismin ne anlama geldiğini çok sonraları öğrenmişimdir. Mahallemizin eski ismi Camiikebir imiş, kebir'i "ulu"ya, cami'yi de "anak"a çevirmişler, olmuş Uluanak...

Her neyse, akşam eve gidince ilk işim TDK'nun Türkçe Sözlük'üne bakmak oldu; "dünbilik" diye bir kelime bulamadım. Kütüphanemde aynı kurumun 1935 yılında yayımlanmış Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu adlı küçük bir sözlük de var; ona baktım, "tarih" kelimesinin karşısında "dünbilik" değil, "tarih" yazılı... Ses uyumuna uysun diye "mektupçu"yu "mektüpçü" diye yazdığı anlaşılan Mektüpçü Basri Bey, matbaaya "basmalık"ı uygun görmüş. "Uğur"un "hak", "düzme"nin "sahte" yerine kullanıldığını da anlıyorsunuz, fakat şu "basadsız" ne demek oluyor? Bu kelime, Tarama Sözlükleri dâhil, kütüphanemdeki hiçbir sözlükte yok. Dede Korkud Kitabı'nın kahramanlarından birinin Basat olduğu aklıma gelince Orhan Şaik Gökyay'ın muhalled kitabını gözden geçirdimse de bir neticeye ulaşamadım.

Her neyse... Asıl niyetim kitabın baskı tarihine dikkatinizi çekmek: 1930. Harf devrimi yapılmış, ama dil devrimi henüz tasavvur halinde... Türk Dili Tedkik Cemiyeti'nin kurulmasına ve I. Türk Dil Kurultayı'nın toplanmasına daha iki yıl var. Sivas'taki bu aceleciliğin sebebi ne ola? Acaba 1930'da ne olmuş da Mektüpçü Basri Bey kendince bir Türkçe uydurmaya kalkışmış? Ağâh Sırrı Levend'in Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri'ne baktım. Üstad, Türk dilinin yapısına göre meydana getirilen (?) yeni alfabe Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçeye olan yabancılığını büsbütün ortaya çıkarmışmış. Bu sebeple "dilimize ve yazımıza uymayan yabancı kelimeleri atmak ve onların yerine Türkçe karşılıklarını koymak isteği" yeniden belirmiş ve dilde sadeleşme bir akım halini almışmış. Bu sebeple kalem sahipleri yabancı kelimelere karşılık bulmak için çalışmaya koyulmuşlar. Bu çalışmalar kişiye göre, hatta biraz keyfe göre gelişigüzel oluyormuş, ama bunu "doğal" görmek gerekirmiş.

Bu açıklamanın tercümesi şu: Önüne gelen "dünbilik", "basadsız" gibi kelimeler uydurmaya, "uğur" gibi bazı Türkçe kelimeleri de asıl anlamlarını yok sayarak Arapça ve Farsça menşeli kelimelerin yerine ikame etmeye kalkışmışlar. Sonuç? Dilde kaos!

1930'ların gazetelerini gözden geçiriniz, güler misiniz, ağlar mısınız, karar veremeyeceksiniz. Mesela 2 İkindikânun 1935 tarihli Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasında Feyzullah Sacit Ülkü imzasıyla yayımlanan "Değişim Uzu: Uzun Minezi ve Yumuşları" adlı uzun "koşuş" şöyle başlar:

Varlık denen bu tangış iki duşman dizidir

Kötü, çirkin, karanlık, ölüm, çirkin, sıkıntı

Yaratışın yolunda Ehrimen'in izidir

Feyzullah Sacit, yerim müsait olmadığı için tamamını veremeyeceğim bu tuhaf "koşuğ"unun sonuna, çoğunu muhtemelen kendisinin uydurduğu kelimelerin anlamlarını vermiş. "Duşman diye yazdığı düşman kelimesi Türkçeymiş, bunun için yağdı demeye gerek yokmuş (Bu doğru değil; düşman dilimize Farsçadan geçmiş bir kelimedir). "Değişim" inkılâb, "uz" sanatkâr, "minez" seciye, "yumuş" vazife, "tangış" mucize, "çirkin" nefret, "tevir" renk, "uçun" cihan, "içöz" sır, "ilkelik" insanlık, "soysallık" medeniyet, "öge" dâhi, "yalgı" füsün, "büğüşlü" hikmetli vb. demekmiş.

Bu örnekler, Agâh Sırrı'nın 1928-1932 yılları arasındaki keyfililiğin, kargaşanın geçici olduğuna dair söylediklerinin doğru olmadığını gösteriyor. Bırakınız Feyzullah Sacit Ülkü'yü, Nurullah Ataç'ın yazılarına bakınız; canı sıkıldıkça uydurduğu dünya kadar kelime göreceksiniz.

Mustafa Kemal, bir akşam sofrasında henüz kimse yokken, Falih Rıfkı Atay'a, "Yanaş bana doğru," der ve şunları söyler: "Varımız yoğumuz meydanda. Bir çıkmaza girmişizdir. Bırakılır mı dil bu çıkmazda? Hayır, öyleyse yapılacak olanı biz yapacağız!" (Çankaya, C. 2, Dünya Yayınları, İstanbul 1961, s. 600).

Çıkmazdan kurtulmak için yapılan nedir mi? Güneş-Dil Teorisi.

Peki, Türkçe çıkmazdan kurtulmuş mudur?

Siz karar veriniz.

NOT. O yıllarda uydurulup çoğu unutulmuş kelimelerden bazılarının soyadlarında yaşadığına hiç dikkat ettiniz mi?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tabiat bahara hazırlanıyor

Beşir Ayvazoğlu 2012.02.02

Odamda, masamın başında dün gece bitirdiğim bir makaleye son şeklini vermeye çalışıyorum.

Dışarıda lâpa lâpa kar yağıyor. Doğrusu bu karlı günler ilaç gibi geldi; birilerine söz verdiğim, fakat bir türlü elim değmediği için beynimi kemirip duran yazıları yazdım, başlayıp bitiremediklerimi de tamamladım. Ama aklım Ahmet Hamdi Tanpınar'da; vefatının 50. yılı dolayısıyla bir şeyler yazmak ve orada burada yapacağım konuşmalara hazırlanmak zorundayım. Fakat hepsinden önce bugün okuyacağınız yazıya başlamam gerek. Ne yazsam? Birden aklıma geldi: Tanpınar, İstanbul'da şu günlerde yaşadığımızdan -hiç şüphesiz- daha şiddetlilerine şahit olduğu kışlar hakkında neler yazmış olabilirdi?

Bilirsiniz, İstanbul'da Haliç'in, hatta Boğaz'ın donduğu şiddetli kışlar yaşanmıştır. 1621 yılının 14 Ocak'ında Haliç, 9 Şubat'ında da Boğaz donmuş, bazı İstanbullular Eminönü'nden Galata'ya, Sarayburnu'ndan Üsküdar'a yürüyerek geçmişlerdi. Bugünlerde sözü edilen mini buzul çağının asıl o tarihte yaşandığı rahatlıkla iddia

edilebilir. Neşatî, bu kış için yazdığı tarih manzumesinde, böyle bir kışın dünya kurulalı beri yaşanmadığını, insanların deniz üstünde "kara yer"de gezer gibi gezindiklerini söyler ve şu tarihi düşürür:

Be meded dondu bin otuzda soğukdan derya.

Tabii, ilk işim Beş Şehir'e bakmak oldu. Tanpınar, bu kitabının hızlı bir şekilde gözden geçirdiğim "İstanbul" bölümünde, bırakın 1621 kışını, İstanbul kışlarının hiçbirinden söz etmemiş. Olsa olsa, dedim, kış duygularını "İstanbul'un Mevsimleri ve Sanatlarımız" başlıklı yazısında anlatmıştır. Yaşadığım Gibi'yi açıp söz konusu yazısını -kim bilir kaçınıcı defa- dikkatle okudum. Anladığım şu: Tanpınar bütün mevsimleri seviyor; ama bir sıralama yapılırsa kış son sırada yer alır. İstanbul baharının "yarı hasta" ve "havada, suda gizli ürpermeler, tereddütlerle dolu başlangıcını" çok seven üstada göre, o günlerde vapur dumanlarına kadar her şey hafif bir leylâk rengine bürünürmüş; İstanbul'da baharın ilk müjdecisi bu renkmış. "Şehirli bu günlerde birdenbire bütün kış kapanıp kaldığı dünyanın bir tarafından çatladığını" hissedermiş.

Aynı yazıda, "Can sıkıntısının acaib gıcırtılı bir keman yayı gibi içinizde çalışmağa başladığı kış günlerinde, eğer şehir ve iş sizi bir tarafınızdan yakalayıp kendisine çekmezse bir mahzen rutubeti ve küfü içinde boğulabilirsiniz" cümlesini de okuduktan sonra, Tanpınar'ın kış mevsimini hiç sevmediği zehabına kapılabilirsiniz, ama acele etmeyiniz.

Ben bir kış ve karsever olarak çok Tanpınar gibi bir yazarın bu harika mevsimi sevmediğine inanmam. O halde bir de Huzur'a göz atmalıyım. Bu romanın kütüphanemde birkaç baskısı var; edinebildiğim ilk baskı, Tercüman 1001 Temel Eser serisinde yer alan ikinci baskıydı. Birkaç defa okuduğum ve sayfa kenarlarına notlar düştüğüm bu nüshada, eğer kar ve kışla ilgili bir şeyler varsa, mutlaka işaretlemişimdir. Yanılmamışım. İşte size tam da şu günlerde yaşadığımız kışı tarif eden harika bir paragraf:

"Sanki bütün mevsimi -lodosların yalancı yazına aldanarak- tembel tembel geçiren kış, birdenbire bu şubat sonunda, tam şark usulü bir hızla harekete geçmiş ve bütün ihmallerini birkaç gün içinde tamamlamağa azmetmiş gibi, fırtına, sis, kar, tipi, eline ne geçerse hepsini kullanarak şehri altüst etmişti."

Peki, roman kahramanı Mümtaz bu olağanüstü kışı nasıl yaşamış?

"Bahçedeki ağaçlar, üzerlerinden sarkan büyük buz parçalarıyla akşamın boşluğunda çok başka bir âlemden gelmiş ağır, yaşlı hayallere benziyorlardı. Hakikatte de böyleydi. İki gündür Mümtaz, yazılmamış bir şiiri, henüz şüphenin zehri değmemiş bir hakikati, hayat arzusuyla kırılmamış bir bütünlüğü andıran manzarayı seyretmeğe doyamamıştı. Sanki kendi idraki ve kudreti üzerine kapanmış bâkir bir kâinattaydı. Bir elmas parçasının ortasında yaşar gibi bembeyaz bir dünyada yaşıyorlardı."

Karla kaplanmış bir İstanbul'da yaşamayı "bir elmas parçasının ortasında yaşar gibi bembeyaz bir dünyada yaşamak" diye tasvir eden Tanpınar'ın kar ve kışı sevmediği iddia edilemez. Ama "Kış Bahçesi" şiirini okuduğunuz zaman, "İstanbul'un Mevsimleri ve Sanatlarımız" yazısında ne demek istediğini daha iyi anlıyorsunuz. Hazret, kışı galiba tabiatı bahara hazırladığı için seviyordu. Bakın ne diyor:

Ne güzeldi o kış bahçesinde

Güllerin çok derinlerde çalışan uykusu

Sana bir bahar hazırlamak için.

Evet, tabiat bahara hazırlanıyor; 31 Ocak, eskilerin Zemheri de dedikleri Erbain'in son günüydü. Dün, elli gün sürecek olan Hamsin başladı. Hamsin'in özelliği "kâh üşü kâh ısın"dır. Berdelacuz ve Sitteisevir soğuklarını da

atlattınız mı, bahar... İsterseniz bir de Sahnenin Dışındakiler romanından bir paragraf iktibas ederek Tanpınar'ın kıştan çıkan İstanbul'u nasıl anlattığına bakalım:

"Bu, İstanbul'da pek az görülen baharlardan biriydi. Daha ilk günde değişik bir âleme girdiğimi anlarım. Her şey tatlı bir tereddüt içinde sallanıyor gibiydi. Her taraf renge boğulmuştu. Köşkün bahçesindeki servilerin yeşili bile insanı şaşırtacak bir tazelik kazanmıştı. Her tarafta bilmediğim ufuklara doğru ve şüphesiz asıl sırrı kendi içimde bir çağırış vardı."

Bilmem, sizin de içinizde bir bahar sıtması başladı mı?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Belki hâlâ o besteler çalınır gemiler geçmeyen bir ummanda

Beşir Ayvazoğlu 2012.02.09

Vefatının 300. yılında andığımız Buhurîzade Mustafa İtrî'den günümüze kırk kadar eser ulaşabilmiştir. Yahya Kemal, "İtrî" şiirini, onun bestelerinin kaybolmuş olmasından duyduğu üzüntüyü dile getirdikten sonra, şu nefis mısralarla tamamlar: "Belki hâlâ o besteler çalınır/ Gemiler geçmeyen bir ummanda".

-2012, Buhurîzade Mustafa İtrî'nin vefatının 300. yılıdır. UNESCO, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Medeniyetler İttifakı Enstitüsü'nün talebi üzerine, isabetli bir kararla, bu yılı "Uluslararası İtrî Yılı" ilan etti. Geçen ayın sonunda, Yenikapı Mevlevihanesi'nde büyük bestekârın Segâh Mevlevi Ayini'yle açılışı yapılan yıl boyunca, konser, konferans, seminer ve sergi gibi faaliyetler gerçekleştirilecek.

Yenikapı Mevlevihanesi, açılış programı için doğru bir tercihti. Hayatı hakkında ne yazık ki çok az bilgiye sahip olduğumuz Buhurîzade Mustafa İtrî Efendi'nin XVII. yüzyıl ortalarında Mevlânâkapısı'nda doğduğu, Yenikapı Mevlevihanesi'ne devam ettiği, hatta bu mevlevihanenin haziresine gömüldüğü rivayet edilmektedir. Vefatına onu çok sevdiği anlaşılan bir şairin düşürdüğü tarih çok manidardır: "Buhûrîzâde'yi bûyâ-yı bezm-i Adn ede Allah" (1124/1712)

Bütün bu bilgilerin tahkik edilmesi gerektiğini hemen ifade etmek isterim. İtrî Yılı'nın en hayırlı sonuçlarından biri, bana sorarsanız, arşivde yapılacak çalışmalar olacaktır. Dede Efendi ve Kazasker Mustafa İzzet Efendi gibi bazı büyük bestekârlar hakkında arşiv kaynaklarında önemli bilgilere ulaşan dostumuz Talip Mert'e ve tabii bütün musiki tarihçilerine büyük iş düşüyor.

Bir sanatkârın hayatı hakkındaki bilgilerin sınırlı olması ister istemez onları çok sevenlerin hayal güçlerini harekete geçiriyor. Buhurîzade Mustafa İtrî ismi, bana hep bir masal kahramanının ismiymiş gibi heyecan vermiştir. Binbirgece masallarından kopup gelerek hayatımızı eserlerinin benzersiz nağmeleriyle zenginleştiren bir kahraman... İtrî imzasını taşıyan bestelerden hiçbirini dinlememiş olanlar bile, Buhurîzade, Mustafa ve İtrî kelimelerinde küçük firar kapıları keşfedebilirler. Onu biraz tanımak, hayatını öğrenmek, eserlerini dinlemekse,

seslerden, renklerden ve ışıklardan örölmüş bir dünyada harikulâde bir macera yaşamak gibidir. Bu macerayı Yahya Kemal, "İtrî" adlı destansı şiirinde çok güzel anlatmıştı.

Bazı musiki tarihçileri, Evliya Çelebi'de ismi geçen hünkâr hânendesı Buhurîzade Hâfız'ı İtrî'nin babası olarak görme eğilimindedir. Bunun doğru olup olmadığını da arşivde yapılacak araştırmalar sonunda anlayacağız. Ama devir ve isim, bu ihtimale güç kazandırıyor. Böyle bir baba, oğlunun tahsiline son derece ihtimam göstermiş olsa gerektir.

Çocuk yaşta Yenikapı Mevlevihanesi'ne devam ederek kulakları tasavvufî musikinın zengin nağmeleriyle dolın Mustafa'nın musikide asıl üstadı, Yahya Kemal'in "ışıklı dantelâlar bestekârı" diye tarif ettiğı Hâfız Post, yani tanburî-hânende Mehmed Çelebi'dir.

Yine tahkik edilmesinde fayda gördüğüm bilgilere göre, Siyahî Ahmed Efendi'den edebiyat öğrenip ta'lik meşk eden İtrî, Avcı Mehmed döneminde Enderun-ı Hümayun'da musiki hocalığı yapmış. Ayrıca -klasik kültürün içinde yetişmiş olmasına rağmen- âşık tarzında şiirler söylemiş. Çağdaşı büyük nakkaş Levnî Abdülcélil Çelebi'nin de âşık tarzında şiirler söylediğı hatırlanırsa, Osmanlı'nın pek dikkat edilmemiş bir tarafına ışık tutulmuş olur: Halk kültürü yüksek kültürün, yüksek kültür de halk kültürünün içinde dal budak salmış ve birbirini sürekli beslemiştir.

Buhurîzade'nin hayatında bugünün gözüyle bakıldığı takdirde en anlaşılmaz hadise, esirciler kethüdalığına talip olduğı ve saraydan ayrılarak ömrünün sonuna kadar bu kârlı işi yaptığı yolundaki rivayettir. Köleliğin XIX. yüzyıla kadar sosyal hayattan hemen kaldırılıp atılamayacak köklü bir müessese, esirciler kethüdalığının da herhangi bir devlet memuriyeti olduğı düşünölürse, bundan İtrî aleyhine hükümler çıkarılmasının doğru olmadığı anlaşılır.

IV. Mehmed'in yanı sıra Kırım Hanı Gazi I. Selim Giray tarafından da himaye edilen İtrî'nin pek geçim sıkıntısı çekmemiş talihli sanatkârlardan biri olduğı düşünölebilir. Ama zenginliğinin iç dünyasını fakirleştirmediği, engin bir ruh zenginliğini yansıtan muhteşem eserlerinden anlaşılıyor. "O şafak vaktinin cihangiri"dir ve "saltanatlı Tekbir"iyle İslâm ruhunu benzersiz bir mükemmeliyette sese dönüştürmüştür. Segâh Salât-ı Ümmiye'si, Dilkeşhâveran Gece Salâsı, Rast Na't'ı, Rast ve Nühüft Tevşih'leri, Mâyê Cuma Salâtı'yla halkımızın dinî hayatına İslâm'ın ruhuna uygun musikinın zenginliğini getiren İtrî, Segâh Mevlevî Âyini'yle de tasavvufî derinliklerde dolaşır.

İtrî'nin lâdinî eserleri, mesela Nevâkâr'ı da tasavvufî neşvenin dışında düşünölemez. Bütün eserlerinde, sufiyâne heyecan hemen hissedilmektedir. Çileye soyunup soyunmadığı bilinmiyor. Ancak Mevlevî muhitlerinde yetiştiğine, Yenikapı Mevlevihanesi'ne devam ettiğine kesin gözüyle bakılabilir. Musiki tarihçileri Na't'ı ile Segah Âyin'ini bu dergâh için bestelediğini ve Şeyh Câmî Ahmed Dede'ye intisab etmiş olabileceğini söylüyorlar.

İtrî'nin bestelediğı binden fazla eserden ne yazık ki günümüze kırk kadarı ulaşabilmiştir. Yahya Kemal, "İtrî" şiirini, onun bestelerinin kaybolmuş olmasından duyduğu üzüntüyü dile getirdikten sonra, şu nefis mısralarla tamamlar: "Belki hâlâ o besteler çalınır/ Gemiler geçmeyen bir ummanda".

İtrî Yılı'nın bu ummanda bir keşif gezisine dönüşmesini temenni ediyorum.

'Fetih 1453'

Beşir Ayvazoğlu 2012.02.23

Faruk Aksoy'un "Fetih 1453"ünü önceki gün büyük dikkatle seyrettim.

Sinema salonuna peşin hükümle ve beğenmemek niyetiyle girdiğimi itiraf ederim. Fakat hayır, bu film, özellikle Osmanlı tarihini konu alan, çoğunu sonuna kadar seyredemediğim filmlere benzemiyordu. Pekâlâ olmuştu; Türk sinemasının geldiği noktayı göstermesi bakımından önemli bir filmdi bu. Sinema teknolojisi küçümsenemeyecek bir başarıyla kullanılmıştı; topların dökümü, muhasara, hücum ve müdafaa sahneleri, gemilerin karadan yürütülmesi gibi, fetih filmi yapmayı hayal edenlerin uykularını kaçırarak sahneler harikaydı. Ne kadar sevindiğimi tahmin edemezsiniz.

Peki, bu film hakkında yazılan eleştirilerde birbiri ardınca sıralanan hatalar?

Mustafa Armağan ve Erhan Afyoncu gibi Fatih'in hayatını ve fethin nasıl cereyan ettiğini çok iyi bilen tarihçi dostlarımız, "Fetih 1453" filmindeki hataları tek tek gösterdiler. Emre Aköz de, haklı olarak, yapılanın bir belgesel değil, bir sinema filmi, dolayısıyla bir "fiction" olduğunu yazdı. Bana sorarsanız, "Fetih 1453"ün zaafı, Osmanlı tarihini konu alan bütün filmlerde gördüğümüz zaftır. İçinden geldiğimiz tarihe o kadar yabancılaştık ki, bu tarihi anlatırken kullanabileceğimiz bir sinema dili bulamıyoruz. Aynı zaaf edebiyat için de geçerlidir. Kaçmaya çalışsak bile, oryantalist klişeler yakamızı bırakmıyor. Karakterleri yerli yerine oturtamıyoruz; mesela adamın üzerinde vezirlik, kafasındaki kavuk gibi iğreti duruyor. Velhasıl, filmin başından sonuna kadar bir şeyin eksikliğini hissediyoruz: Ruh...

Yapımcının çok büyük yatırım yaptığı ve yeni filmlere soyunabilmek için gişe başarısı beklediği filmini seyredilir kılmaya çalışması, bunun için seyirciyi sürükleyecek bir hikâye araması son derece tabiidir. Hikâyenin tarihî gerçeklere uyması şart değil. Nitekim "Fetih 1453"te, fiktif bir karakter olan Era üzerinden bir hikâye anlatılıyor. Haçlıların bastığı bir Müslüman köyünde ailesi katledilen ve bir esir pazarında Macar döküm ustası Urban tarafından satın alınarak yetiştirilen güzel Era'ya, Bizans savunmasının en önemli isimlerinden olan Cenevizli kumandan Jüstinyani de âşıktır, Fatih'in kılıç ustası olarak kurgulanan Ulubatlı Hasan da... Alın size bir aşk üçgeni... Biraz didiklerseniz hikâyenin saçmalığını görüyorsunuz, ama bir hikâye işte; hem yönetmenin işini kolaylaştırıyor, hem de filmi seyredilir kılıyor.

Tarihî olaylara bütünüyle sadık kalarak sinema filmi yapmak veya roman yazmak mümkünse de çok zordur. Fakat senaristin istediği gibi kurgulamakta hür olduğu hikâye ile birlikte akan tarihî olayları değiştirmenin doğru olmadığı kanaatindeyim. Mesela filmde İmparator Konstantin'in halka hitap ettiği Hipodrom ve Büyük Saray, Latin istilası, depremler ve isyanlar yüzünden harabeye dönmüştü. Filmde ikisi de yeni inşa edilmiş gibi gıcır gösteriliyor. Fatih'in fetihten sonra Ayasofya'nın kubbesine çıkıp sarayın ve hipodromun harabelerine bakarak hüznünlendiği ve hüznünü meşhur bir Farsça beyti okuyarak ifade ettiği Tursun Bey'in Tarih-i Ebülfeth'inde anlatılır.

Öte yandan, Ulubatlı Hasan, surlara sancak dikerken şehit olduğu rivayeti dışında hakkında hiçbir şey bilmediğimiz bir askerdir. Böyle birinin yaşayıp yaşamadığı bile öteden beri tartışılıyor. O halde Ulubatlı hakkında muhayyilenizi kullanarak bir hikâye uydurabilirsiniz. Jüstinyani ile o harika düellosu da mümkün. Fakat Jüstinyani'nin surlarda ölmediği, yaralandıktan sonra adamları tarafından gemisine taşındığı ve Sakız adasında öldüğü bilinen bir gerçek. Bunu değiştirmenin ne anlamı var? Düelloda ciddi bir şekilde yaralandıktan

sonra adamları tarafından kaçırılıp uzaklaştırılsa film kurgusundan ne kaybederdi? İmparator Konstantin karakteri de çok zayıf. Ülkesini kahramanca savunan, tanınmamak için kıyafetini değiştirerek çarpışmalara bizzat katılan ve ölen bu imparatorun portresi de daha farklı çizilmeliydi.

Akşemseddin konusunda yapılan eleştirilerde de haklılık payı var. Fetihte çok önemli bir rol oynadığı bilinen bu karizmatik şeyh adeta karikatürize edilmiş. Tasavvufi metinlerde yay gibi ince (yani filmdeki gibi semiz değil), bakışlarıyla insanın ruhunun derinliklerine nüfuz eden sufi tasvirleri vardır; filmde böyle canlı ve etkileyici Akşemseddin karakteri görmeliydik. Hazretin sakalının köse denilecek kadar seyrek olduğu da bilinmektedir. Erhan Afyoncu, onun Eba Eyyub el-Ensari kabrini fetih sırasında değil, daha sonra keşfettiğini yazmış. Anladığım kadarıyla filmin senaryosunu yazanlar, Yahya Kemal'in "Bir Rüyada Gördüğümüz Eyüp" yazısında anlattıklarını esas almışlar. Olabilir.

"Fetih 1453"te, bunlar gibi, tarihî gerçeğe uygun verildiği takdirde kurguyu etkilemeyecek bir yığın ayrıntı gösterilebilir. Prof. Dr. Feridun Emecen gibi seçkin bir tarihçinin danışmanlık yaptığı bir filmde ayrıntılarda daha titiz olunabilirdi. Doğrusu, ben Feridun Bey'in filme danışman olarak fazla müdahale edebildiğini zannetmiyorum. Esasen bu, pratikte mümkün de değildir.

Bu eleştirileri, filmin başarısını küçümsemek ve gölgelemek için değil, bundan sonra yapılacak filmlerde daha titiz olunması gerektiğini ifade etmek için yazıyorum. Başta Faruk Aksoy olmak üzere, "Fetih 1453"e emeği geçen herkesi tebrik ederim.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Paul Signac ve Nazmi Ziya Güran

Beşir Ayvazoğlu 2012.03.01

Fransız resminin büyük isimlerinden Paul Signac'ın geçen asrın başlarında İstanbul'a geldiğini, Şeker Ahmet Paşa'yla tanıştığını, onun Mercan'daki evinde bir süre misafir edildiğini, özellikle Haliç civarında çok sayıda resim yaptığını biliyordum.

Bu resimlerden biri olan "Süleymaniye", 2009 yılında Sotheby's müzayede şirketi tarafından ismi gizli tutulan bir koleksiyoncuya yaklaşık iki buçuk milyon dolara satılmıştı.

Signac'ın İstanbul seyahatiyle ilgili bazı ayrıntıları da, kısa bir süre önce kaybettiğimiz Taha Toros'un bir yazısından öğrendim. İstanbul'da cami resimleri yapabilmek için Fransız Dışişleri Bakanlığı'na müracaat ederek Osmanlı yönetiminden izin alınmasını isteyen Signac, Paris Sefaretimiz kanalıyla Sultan II. Abdülhamid'e ulaşan talebi kabul edilince 1905 yılında İstanbul'a gelir. Taha Bey'in yazısından öğrendiğim bir ayrıntı da, o tarihte Sanayi-i Nefise Mektebi'nde öğrenci olan Nazmi Ziya Güran'ın izin alarak Paul Signac'ın çalışmalarını izlemiş olmasıdır. Bu izin o yıllarda empresyonizmi kapısına bile yanaştırmayan Sanayi-i Nefise yönetiminden mi alınmıştır, Saray'dan mı, bilmiyorum. Celal Esad Arseven, onun Signac'ın resimlerini gördükten sonra empresyonizme yöneldiğini söyler, fakat herhangi bir makamdan izin alıp almadığından söz etmez.

Toros'a göre de genç ressam, Signac'ın İstanbul'da yaptığı resimleri gördükten sonra bir yolunu bulup Paris'e gitmeyi kafasına koymuştur.

Signac, bilindiği gibi, önceleri empresyonist bir ressam olarak tanınsa da, George Seruat ile tanıştıktan sonra puantilizm (noktacılık) denen stili geliştirmişti; resimlerini empresyonistler kısa ve hızlı fırça darbeleriyle değil, renkli noktaları bir araya getirerek yapıyordu. 1900'lerde de minik noktalar yerine daha büyük karelerden oluşan ve mozaikleri andıran resimler yapmaya başlamıştı. Bu resimlerin uyandırdığı tesir, empresyonist ressamlarınkinden pek farklı değildir.

1881 yılında, Aksaray'ın Horhor Mahallesi'nde dünyaya gelen Nazmi Ziya, Fatih'in hocası Molla Gürani'nin soyundan geliyordu. Şemsü'l-Maarif Mektebi'ni bitirdikten sonra, babasının itirazı yüzünden çok istediği halde Sanayi-i Nefise Mektebi'ne değil Mülkiye'ye girmiş, buradan 1901'de mezun olmuştu. Ancak Mülkiye'de okurken edebiyat, felsefe ve resimle de ilgilenmiş, bir yandan empresyonistlerin renkli röprodüksiyonlarından kopyalar yaparken bir yandan da Hoca Ali Rıza Bey'den resim dersleri almıştı.

Nazmi Ziya, babası Ziya Bey'i o yıllarda kaybetmiş olsa gerek; çünkü Mülkiye'yi bitirdikten hemen sonra, 1902 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'ne girmiştir. Ne var ki empresyonizme gösterdiği ilgi, bu mektebin sıkı bir klasik akademik eğitim programı uygulayan hocalarını rahatsız etmiştir. Celal Esat Arseven, Sanayi-i Nefise hocalarından Salvatore Valery'nin Nazmi Ziya ile "Küçük bey artık impressionist olmuş!" diye alay ettiğini, Osman Hamdi Bey'in de 1907 yılı imtihanlarında resimlerini beğenmediği Nazmi Ziya'yı sınıfta bıraktığını anlatır. Bu yüzden diplomasını bir yıl geç alan Nazmi Ziya, mezuniyetinin hemen ardından da Paris'e gidecek, 1914 yılına kadar birçok resim atölyesinde çalıştıktan sonra, empresyonizmin Claude Monet ve Cezanne gibi büyük öncülerini çok iyi etüd etmiş yetkin bir empresyonist olarak ülkesine dönecektir.

Öğrenciliği sırasında küçümsenip dışlandığı Sanayi-i Nefise'nin 1918-1921 ve 1923-1927 yılları arasında müdürlüğünü yapan Nazmi Ziya'nın Fransız empresyonistlerinden hiç de aşağı kalmadığı genel kanaattir. Esasen İstanbul'un benzersiz ışığı bir empresyonist için bulunmaz bir nimetti. Celal Esat, figüratif resimde ve portrede de kudretli bir ressam olmakla beraber peyzajda olağanüstü bir ustalık gösteren Nazmi Ziya'yı "Türkiye'nin Sisley'i" olarak görür ve onun "Langa Bostanı", "Çamlıca", "Göksu", "Sonbahar" gibi eserlerini harikulâde bulur.

Nazmi Ziya'nın başarısının sebeplerinden biri aynı zamanda geniş bir kültüre sahip olması ve çalışkanlığıydı. Sabahları erkenden kalkıp yollara düşer, tuvallerini sahillere, Çamlıca tepelerinden, Karacaahmet'ten vb. devşirdiği büyümlü manzaralarla bezeyerek atölyesine dönerdi. Süleymaniye'de planını kendisinin çizdiği bir ev yaptırdığını, yapımında bir inşaat işçisi gibi çalıştığını, son yıllarını avlu duvarlarından salkım salkım çiçeklerin taşıdığı bu konak yavrusunda geçirdiğini de Taha Toros'un yazısından öğrendim.

Başta Galatasaray Sergileri olmak üzere birçok sergiye eser veren Nazmi Ziya, otuz küsur yıllık sanat hayatını yansıtan kapsamlı bir sergiyle sanatseverlerin huzuruna çıkma imkânını 1937 yılında bulabildi. Güzel Sanatlar Akademisi'nde açılan, heykel, afiş ve tezyinî sanatlar bölümlerinin de bulunduğu bu kapsamlı serginin resim bölümü onun eserlerine tahsis edilmişti. Ancak sergi devam ederken kalbine yenilen büyük ressam, 11 Eylül 1937'de hayata veda etti. Bu yıl onun vefatının 75. yılı... Rezan Has Müzesi'nde bu vesileyle güzel bir serginin açıldığını resim meraklısı okuyucularıma duyurmak istedim: "Işığın Ressamı: Nazmi Ziya Güran".

Nazmi Ziya gerçekten İstanbul ışığının ressamıydı. Rahmetle anıyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İbrahim Paşa Sarayı nasıl kurtarıldı?

Beşir Ayvazoğlu 2012.03.08

Ayasofya'nın dibine Darülfünun binası olarak yaptırılan, fakat önce Maliye Nezareti'ne tahsis edilen, daha sonra Meclis-i Mebusan binası, Cumhuriyet devrinde de Adliye Sarayı olarak kullanılan bina 1933 yılında yanınca yeni bir adliye sarayı yapılması için arsa aranmaya başlanmış, bunun için Sultanahmet'te, tarih boyunca çeşitli amaçlarla kullanılan büyük kârgir binanın yıkılmasına karar verilmişti.

Tufeyli binalarla kuşatılıp gereksiz ilâvelerle tanınmaz hale getirildiği için ilk bakışta alelâde bir moloz yığını gibi görünen ve o günlerde hapisane olarak kullanılan bu bina hakkında kimsenin bir şey bildiği yoktu; çevrenin görüntüsünü bozduğu için kör kazmaya teslim edilip ortadan kaldırılması gereken bir çirkinlikti, başka bir şey değil.

Tek itiraz, Mimar Kemaleddin Bey'in bir öğrencisinden, Yüksek Mimar Sedat Çetintaş'tan geldi. Bu değerli mimar, XVI. yüzyıldan kalma önemli bir eser olduğunu fark ettiği binayı mimar gözüyle inceleyip "hey'et-i umumiyesini rölöve" edince hayretler içinde kalmıştı. Moloz yığınları arasında kaybolan bina, kaynaklarda adı çok geçen muazzam İbrahim Paşa Sarayı idi.

İbrahim Paşa kim mi? "Muhteşem Yüzyıl" dizisini seyreden herkesin artık yakından tanıdığı Pargalı İbrahim, yani Makbul (daha sonra Maktul) İbrahim Paşa...

Sedat Çetintaş, Cumhuriyet gazetesinin 5 Haziran 1938 tarihli nüshasında yayımlanan "Kör Kazma Hortlayabilir mi? Sinan'ın Eseri Olan Atmeydanı Sarayı Yıkılamaz" başlıklı makalesinde bu keşfini açıkladı. Vardığı sonuçtan emin olmakla beraber, ihtiyatlı bir dil kullanarak söz konusu binanın İbrahim Paşa Sarayı değilse bile, XVI. yüzyıldan kalma bir saray olduğundan şüphe edilemeyeceğini söylüyordu. O halde kör kazmaya teslim edilmesi bir cinayet olurdu, çünkü klasik dönemden kalma başka vezir sarayı yoktu.

Söz konusu makale Cumhuriyet'te çıkar çıkmaz küçük bir kıyamet kopmuş, devrin tanınmış birçok kalemi Çetintaş aleyhinde yazdıkları yazılarda onu "alelâde bir eskicilik zihniyeti"yle suçlandırmış, "imara mani kara kuvvet"in temsilcisi olarak ilan etmişlerdir. "Hâlbukey" diyor Çetintaş, "hakikatte dört yüz seksen yıllık ömrü ile husufa uğramış olan koca bir Türk sarayı, Cumhuriyet devrinde cehlin kara bulutları arasından sıyrılarak çıkan bir yıldız gibi Türk tarihine, Türklük dünyasına doğuyordu. Bu hadisede bütün Türk münevverlerinin sempatisini, takdir ve taltifini beklemek hakkımdı."

Hüseyin Cahit Yalçın, Yunus Nadi, Asım Us, Mustafa Şekip Tunç ve Osman Şevki Uludağ gibi bazı gazeteci ve aydınlar destek vermişse de, Çetintaş'ın muhalifleri şaşılacak derecede çoktu. Özellikle İbrahim Hakkı Konyalı, söz konusu harabenin tarihî hiçbir değer taşımadığı ve yıkılıp ortadan kaldırılması gerektiği fikrini ısrarlı ve kararlı bir şekilde savunuyordu. Hatta bu konuda bir de kitap yazmıştı.

Sonunda Çetintaş'ın fikri galip gelmiş, Celal Bayar'ın başbakanlığı döneminde Saray'ın yıkılmasından vazgeçilmişti. Ne var ki Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden kısa bir süre sonra, adliye sarayının Sultanahmet'e yapılması yeniden gündeme getirilecek ve İbrahim Paşa Sarayı'nın harem dairesiyle elçiler salonu alelacele yıktırılacaktır.

İkinci Dünya Harbi o sırada patlak verir ve bu yüzden yeni adliye sarayının inşasına başlanamaz, ta 1949 yılına kadar... Sedat Çetintaş bu arada mücadelesinden vazgeçmemiş, İbrahim Paşa Sarayı'nı yazılarıyla sürekli gündemde tutarak aydınları ve yetkilileri uyarmaya çalışmış, bu sarayda yaşanan önemli tarihi hadiseleri araştırarak yazı dizileri hazırlamış, 1949 yılında adliye sarayının yapılması tekrar gündeme getirilip proje yarışması açılınca devrin Başbakanı Şemseddin Günaltay'a hitaben zehir zemberek mektuplar yayımlamıştı.

Fakat artık karar verilmişti. Yarışmayı kazanan Sedat Hakkı Eldem ve Emin Onat imzalı proje hemen uygulamaya konuldu. İşin tuhafı, seçkin bir Osmanlı eserinin bir bölümünü gözlerini kırpmadan yıkanlar, 1958 yılında yapılan kazılarda ortaya çıkan Bizans devri kalıntıları yüzünden projenin ikinci bölümünü uygulayamadılar. Sedat Hakkı'nın ikinci bölümü bu kalıntıları koruyarak inşa edebilmek için geliştirdiği proje de Anıtlar Kurulu'ndan geçmiş olmasına rağmen rafa kaldırılmıştır.

Kısa bir süre önce boşaltılan ve Büyükşehir Belediyesi tarafından Şehir Müzesi yapılacağı söylenen Sultanahmet Adliyesi işte böyle bir macera sonunda yapılmıştı. "Kör Kazma"cıların yıkmak istedikleri İbrahim Paşa Sarayı'nın Sedat Çetintaş'ın tam on iki yıl süren mücadelesi sayesinde kurtarılan bölümü ise, bildiğiniz gibi, halen Türk ve İslâm Eserleri Müzesi olarak hizmet veriyor.

Aziz okuyucularım, Sedat Çetintaş'ın mücadelesini daha ayrıntılı bir şekilde öğrenmek istiyorsanız, Türk Tarih Kurumu Yayınları arasında yeni çıkan İstanbul ve Mimari Yazıları adlı kitabını tavsiye ederim. İsmail Dervişoğlu tarafından yayına hazırlanan bu önemli kitap, Çetintaş'ın İstanbul'la ilgili yazılarının hemen tamamını ihtiva ediyor. Bu yazıların en az dörtte biri İbrahim Paşa Sarayı hakkındadır.

Büyükşehir Belediyesi, Adliye Sarayı'nı Şehir Müzesi olarak düzenlerse, tavsiyem odur ki, açılışını merhum Sedat Çetintaş'ın rölövelerinden oluşan bu sergiyle yapsın. Bilgisayar teknolojisinin henüz bilinmediği yıllarda akıllara durgunluk verici bir maharetle çizilen bu rölövelerin tıpkıbasımları, Ayla Ödekan tarafından 2004 yılında yayımlanmıştı. Benden söylemesi.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İstiklâl Marşı kaç günde yazıldı?

Beşir Ayvazoğlu 2012.03.15

12 Mart, İstiklâl Marşı'nın Büyük Millet Meclisi'nde millî marş olarak kabul edililişinin 91. yıldönümüydü; bu vesileyle her yıl olduğu gibi Türkiye'nin hemen her yerinde toplantılar düzenlendi ve Mehmed Âkif saygıyla anıldı.

İstiklâl Marşı'nın problemli bestesine rağmen böylesine sevilip benimsenmesi, herhalde Millî Mücadele'nin ruhunu çok iyi yansıtan bir mutabakat metni olmasındandır.

Bilindiği gibi, savaş cephelerde bütün hızıyla devam ederken askeri şevklendirecek bir millî marşa ihtiyaç duyulmuş ve Maarif Vekâleti tarafından bir yarışma açılmıştı. Yarışmaya katılan şairler arasında, Âkif dâhil, tanınmış hiçbir şair olmadığı gibi ön elemeyi geçen şiirler de her bakımdan kötüydü. Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey, bu marşı sadece Mehmed Âkif'in yazabileceğini biliyordu; kendisinin de hatırı sayılır bir edebî

geçmişî vardı; şiirden iyi anlıyordu ve hiç şüphesiz Âkif'in Balkan Harbi'nden beri yazdıklarını yakından takip etmişti. Meclis'te birlikte görev yaptıkları halde, yarışmaya niçin katılmadığını bizzat sormaya cesaret edememiş olmalı ki, şairin yakın dostlarından Balıkesir mebusu Hasan Basri (Çantay) Bey'in ağzını yoklamış, şairin yarışmaya para ödülü konulduğu için katılmadığını öğrenmişti.

Hasan Basri Bey, Âkıfname adlı eserinde, Maarif Vekili'nin bu görüşmeden sonra Âkif'e verilmek üzere kısa bir mektup yazdığını belirterek "Pek aziz ve muhterem efendim" hitabıyla başlayan ve 5 Şubat 1337(1921) tarihini taşıyan bu mektubun metnini yayımlamıştır:

"İstiklâl Marşı için açılan müsabakaya iştirak buyurmamalarındaki sebebin izâlesi için pek çok tedbirler vardır. Zât-ı üstâdânelerinin matlûb şiiri vücûda getirmeleri maksadın husûlû için son çare olarak kalmıştır. Asîl endişenizin icab ettiği ne varsa hepsini yaparız. Memleketi bu müessir telkin ve tehyîc vâsıtasından mahrum bırakmamanızı rica ve bu vesîle ile en derin hürmet ve muhabbetimi arz ve tekrar eylerim efendim."

Hasan Basri Bey, adı geçen kitabında, Âkif'i İstiklâl Marşı'nı yazmaya kendisinin ikna ettiğini, Hamdullah Suphi Bey'in mektubunu ise marş yazılıp bittikten sonra gösterdiğini söyler.

Âkif'in hemen o gün Tâceddin Dergâhı'na kapanıp İstiklâl Marşı'nı yazmaya başladığı anlaşıyor. Dostları onun evde, sokakta, camide, Meclis'te, uyurken, yürürken, yemek yerken âdetâ bütün hücreleriyle İstiklâl Marşı'nı düşündüğünü ve yazıp bitirinceye kadar tam bir istiğrak halini yaşadığını söylerler. Hatta bir gece Tâceddin Dergâhı'nda uyanmış, kâğıt aramış, bulamayınca kurşunkalemiyle yer yatağının sağındaki duvara marşın "Ben ezelden beridir hür yaşadım hür yaşarım" mısraını yazmıştır.

İstiklâl Marşı'nın tamamlanıp imzasız olarak Maarif Vekâleti'ne teslim edildiğinde tarih 7 Şubat'tır; bu da iki günde yazıldığı anlamına gelmektedir.

On kıt'alık uzun ve muhkem bir şiir iki günde nasıl yazılabilmıştır? Bu soruya verilebilecek en mantıklı cevap şu olabilir: Âkif, aslında yarışma ilan edildikten sonra şiiri kafasında büyük ölçüde şekillendirmişti. Balkan Harbi felaketi yaşanırken duyduğu büyük acının ifadesi olan ve daha sonra Hakkın Sesleri adıyla bir araya getirilen şiirleri yazarken İstiklâl Marşı'nın sesini bulduğu bile söylenebilir. Bu ses, Birinci Dünya Harbi sırasında, Berlin'de Çanakkale cephesinden müjdeli haberler beklerken ete kemiğe bürünmeye başlamıştır. Hakkın Sesleri'ndeki birçok manzume ve Berlin Hatıraları'ndaki şu mısralar, İstiklâl Marşı'yla daha sonra Âsım'da Köse İmam'ın tiradı olarak yazılacak olan Çanakkale Şehitleri'nin ilk etüdleri sayılabilir:

Korkma!

Cehennem olsa gelen göğsümüzde söndürürüz;

Bu yol ki hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz:

Düşer mi tek taşı, sandın, harîm-i namusun?

Meğer ki harbe giren son nefer şehid olsun.

Şu karşımızdaki mahşer kudursa, çıldırsa;

Denizler ordu, bulutlar donanma yağdırsa;

Bu altımızdaki yerden bütün yanardağlar,

Taşıp da kaplasa âfâkı bir kızıl sarsar,

Değil mi cephemizin sinesinde iman bir,

Sevinme bir, acı bir, gaye aynı, vicdan bir;

Değil mi sinede birdir vuran yürek... Yılmaz!

Cihan yıkılsa, emin ol, bu cephe sarsılmaz!

Milletin en zor zamanında yazılacak millî marş için büyük bir para ödülü konulması Âkif'in havsalasına sığmamıştı; bu konuda son derece hassastı ve en büyük korkusu para için yazdığının zannedilmesi idi. Hâlbuki o günlerde maddî bakımdan bir hayli sıkıntıdaydı; palto alacak parası olmadığı için kışları ceketle geziyordu. Çok soğuk günlerde Meclis'e giderken paltosunu ödünç aldığı Baytar Şefik (Kolaylı) Bey bir gün "Âkif Bey, şu ödülü reddetmeyip de bir palto alsaydınız daha iyi olmaz mıydı?" deyince öfkeden kıpkırmızı kesilmiş, çok sevdiği bu dostuyla tam iki ay konuşmamıştı.

İstiklâl Marşı, asıl sesini hakikaten 1912 yılında başlayıp aşağı yukarı on yıl süren altüst oluşun acılarında bulmuş, imparatorluğun küllerinden yeni bir devletin doğmasına yol açan Millî Mücadele sırasında şekillenmiş bir metindir. İki günde değil, on yılda yazılmıştır. Aziz şairin dediği gibi, "Allah, bu millete bir daha İstiklâl Marşı yazdırmasın!"

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şule Gürbüz 'Zamanın Farkında'

Beşir Ayvazoğlu 2012.03.22

Üç yıl kadar önce Yapı ve Kredi Bankası Vedat Nedim Tör Müzesi'nde "Zamanın Görünen Yüzü: Saatler" adıyla bir sergi açılmıştı.

Türkiye'nin önemli müze ve özel koleksiyonlarındaki mekanik saatler arasından seçilerek hazırlanan bu muhteşem sergi ve aynı adı taşıyan harika kitap hakkında, bu köşede "Saatler, Saatçiler ve Saat Meraklıları" başlıklı bir yazı yazmış, aynı zamanda serginin danışmanı olan Dolmabahçe Sarayı saat uzmanı Şule Gürbüz'ün "Alaturka Saat Alaturka Zaman" ve "Osmanlı Saatçileri" başlıklı yazılarına dikkatinizi çekmiştim.

Sözünü ettiğim yazılar, Osmanlı kültürüne ve zihniyet dünyasına derinliğine nüfuz edilmeden yazılamazdı. Üstelik bunlar çok iyi yazılmış metinlerdi; Şule Gürbüz, yazıyla bir hayli meşgul olmuş, Türkçeye hâkim yaşlı başlı bir hanımefendi olmalıydı. O günlerde Dolmabahçe Sarayı'na gidip kendisiyle tanışmayı düşünmemiş değildim; fakat meşgaleler, şunlar bunlar yüzünden ihmal ettim; geçen yılın sonlarında İletişim Yayınları tarafından gönderilen bir hikâye kitabının kapağında ismini görünceye kadar...

Beş hikâyeden oluşan kitap, ismini beşinci hikâyeden alıyordu: Zamanın Farkında... Diğer hikâyelerin isimleri de şöyle: "Müzik Hocası", "Cansın", "Mezarlıktan Geçiş" ve "Mutfak"... Hemen okumaya başladım ve sıradan bir okuyucunun sabrını daha ilk sayfalarda taşıracak bir ayrıntı bolluğu, ince bir zekâya işaret eden ustaca gizlenmiş bir humour ve yazıya ancak çok erken başlayanların kazanabilecekleri bir dil hâkimiyetiyle karşılaştım. Ayrıntılardan yola çıkarak insan ruhunun derinliklerinde çok tecrübeli bir dalgıç gibi dolaşan Şule

Gürbüz'ün kitabındaki ilk hikâye, müziğin hemen her türünde derin bir bilgiye ve Türk musikisinde yüksek bir zevke dair ipuçları da veriyor. Bütün hikâyeleri okuduğunuzda yazarının sizi hayata, insanlara, eşyaya farklı bir şekilde bakmaya zorladığını hissediyorsunuz.

Daha sonra on sekiz yaşında yazdığı Kambur adlı etkileyici uzun hikâyesini de okuduğum Şule Gürbüz'ün ilk yazılarından edindiğim intiba meğerse doğru değilmiş; biraz araştırınca onun genç bir hanımefendi olduğu, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nü bitirdikten sonra Cambridge Üniversitesi'nde felsefe öğrenimi gördüğü, viyolonsel çaldığı, sanat tarihçisi olarak göreve başladığı Milli Saraylar'ın Saat Seksiyonu'nda 1997 yılında araştırmacı olarak görevlendirildiği, saatlerin hemen hepsinin bozuk olduğunu görünce Saray'a zaman zaman tamir için gelen saat ustası Recep Gürgen'den mekanik saatlerin dilini ve nasıl tamir edileceğini öğrendiği bilgisine ulaştım. Şimdi o, sadece Türkiye'de değil, belki de dünyada mekanik saat ustası olan tek kadın... Dolmabahçe Sarayı böylece kadrolu bir mekanik saat ustasına ve onun teşebbüsüyle hepsi tıkr tıkr işleyen saatlerin teşhir edildiği bir Saat Müzesi'ne sahip olmuş.

Torna, tesviye kullanmayı, elini kezzaplara sokmayı vb. gerektiren zor bir işe genç bir hanımın talip olması ve yıllarca sabırla çalışıp işin inceliklerini öğrenmesi kolay anlaşılabilir bir şey değildir. Bu konuda kendisine sorulan bir soruya, mesleğinin elbette zor taraflarının da bulunduğunu, hatta bir keresinde bir saat kulesinden düşerek omzunu kırdığını belirterek şöyle bir cevap vermiş: "Sarayda araştırmacı olarak çalışmaya başlayınca ben de atölyede tek başıma kalsam, istediğim hayatı inşa edebilir miyim, kabuğumu bulmuş gibi olur muyum, diye bir düşünce geçti içimden. Başka biri bana bakıp tek başına bütün gün atölyede ne yapıyor diye vahlanabilir. Ama ben birinin böyle bir hayatı olduğunu görsem çok imrenirim. Bu biraz şahsî bir şey. Sarayın içerisinde bir saat ustası olmayı, elinin ürettiğiyle yaşamayı kendi adıma şık ve güzel buldum."

Şule Gürbüz'ün aynı röportajda hayat felsefesini de özetleyen şöyle bir sözü daha var: "Okumak, anlamak ve farkına varmak bana yetiyordu."

Saat tamirciliği, Şule Gürbüz'e göre bir sanat değil; egonuzu paranteze almayı gerektiren, dolayısıyla mistik bir tarafı olan bir meslek. Sabırlı değilseniz, saatler boyunca mekanik saatlerle baş başa kalmayı göze alamıyor, çok yüksek düşünceleriniz olsa bile, size sadece bir saatçi, bir tamirci gözüyle bakılmasına tahammül edemiyorsanız, bu işi yapamaz, yapsanız bile mutlu olamazsınız.

Mekanik saatlerin büyüdü dünyasında çarklarla, millerle, zembereklerle vb. uğraşa uğraşa Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün Muvakkit Nuri Efendi'si gibi bir çeşit bilgeliğe ulaşarak "zamanın farkına" varan Şule Gürbüz'ün yazılarını ve hikâyelerini çok önemli buluyorum. Yeri gelmişken, yukarıda sözünü ettiğim sergi kitabındaki üç yazısıyla saat ve zaman konusundaki diğer yazılarının TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı tarafından kitaplaştırıldığını hatırlatmak isterim. Fotoğraflarını da yazarının çektiği bu zarif Saat Kitabı'ndaki yazıların başlıkları şöyle: "Alaturka Saat Alaturka Zaman", "Mekanik Saat Tamiri ve Tamirciliği Üzerine", "Osmanlı Saatçileri", "Ahmed Eflâki Dede", "Olmayanlar", "20. Yüzyılda Evi Terk Edip Sokak Saati Olanlar", "Eve Saat Almak". "Saate Bakmak", "Saat Kulelerinin Varlığı ve Yokluğu Üzerine".

Şule Gürbüz'ün Saat Kitabı okunursa, şu günlerde vefatının 50. yıldönümü vesilesiyle sık sık andığımız Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü adlı romanı daha iyi anlaşılacaktır, bundan eminim.

Itrî'nin kabri, Itrî'nin mi?

Beşir Ayvazoğlu 2012.03.29

Geçenlerde, Yahya Kemal'in "Itrî" şiiri hakkında bir sempozyumda okuyacağım bildiri üzerinde çalışırken karşıma ister istemez Itrî'nin kabri meselesi çıktı.

Basında bu kabir hakkında yakın zamanlarda herhangi bir haber veya yazının yer alıp almadığını öğrenmek için Google'a başvurunca birkaç haberle karşılaştım. 2006 tarihli bir haberde Edirnekapi'da Itrî'ye izafe edilen kabrin Kuveyt Türk tarafından keşfedilip restore ettirildiği ifade ediliyordu. 2010 yılında çeşitli gazetelerde çıkan diğer haber ise, Suriye Başbakanı Naci Otri'nin Itrî'nin soyundan geldiğini Başbakan'ımızdan öğrendiğine ve Türkiye'yi ziyarete geldiğinde dedesinin mezarını ziyaret edip dua okumak istediğine dairdi. Bu habere göre, Itrî'nin mezarı uzun süredir bilinmiyordu. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş, Suriye'yi ziyaretinde bu konu gündeme gelince ilgili birimlere emir vermiş, bunun üzerine Kültür AŞ harekete geçerek Itrî'nin kabrini bulmuş ve restore ettirerek Suriye Başbakanı'nın ziyaretine hazır hale getirmişti. Peki, bu mezar Kuveyt Türk tarafından restore ettirilmemiş miydi?

Kuveyt Türk ve Kültür A.Ş. yetkilileri, M. Nermi Haskan'ın ilk baskısı TTOK, genişletilmiş ikinci baskısı ise 2006 yılında Eyüp Belediyesi tarafından yayımlanan Eyüpsultan Tarihi'ne baksalardı keşif için onca zahmete girmeyecek, üstelik bu kabrin Buhurîzade Mustafa Itrî'ye ait olmadığını da öğreneceklerdi.

Türk musikisi tarihi ile azçok ilgilenen herkesin bildiği Edirnekapi'daki mezarın Itrî'ye ait olduğu ilk defa 1890'larda M. Nuri Şeyda tarafından iddia edilmiştir. Rauf Yekta Bey, Tevhîd-i Efkâr gazetesinde 1922 yılında yayımlanan "Itrî'nin Medfeni" başlıklı yazısında, bir cuma günü Nuri Şeyda Bey'le Edirnekapi'dan Eyüpsultan'a giderken Mustafa Paşa Dergâhı civarında kendisini durduran merhumun yol kenarındaki büyük bir mezar taşını göstererek "Itrî merhuma bir Fatiha okuyalım," deyince çok sevindiğini söyler. Fatiha okuduktan sonra dikkatle incelediği taşta kitabe bulunmadığını, sadece bir buhurdan resminin kazılmış olduğunu gören Rauf Yekta Bey'in bu kabrin Itrî'ye ait olduğuna dair bir kaydın bulunup bulunmadığı sorusuna Nuri Şeyda'dan aldığı cevap şudur: "Bunu hocam Haşim Bey'den işittim! Zaten taştaki buhurdan da Itrî'nin buhurîzadeliliğine işaret ediyor."

Bu cevaptan hiç tatmin olmayan Rauf Yekta Bey, o gün Nuri Şeyda'ya inanmış görüldüğünü, çünkü bu ilgi çekici adamın kanaatlerine itiraz edilmesinden hiç hoşlanmadığını söyledikten sonra şöyle bir dipnot düşer: "Bu bahsi ziyade kurcalamamakta isabet ettiğimi bilahare anladım; çünkü ahibbasından bazı zevattan işittiğime göre Nuri Bey vaktiyle bu taşın kenarından bir avuç toprak alarak bir bardak suya koymuş ve fenn-i musikiden Itrî derecesinde hisseyab-ı feyz olmak niyetiyle o suyu içmiş imiş!"

Söz konusu kabrin Itrî'ye ait olduğuna hiç inanmayan Rauf Yekta Bey, bir gün Üsküdarlı Hasib adlı bir müellifin Vefeyat-ı Meşahir adlı eserini musikişinas isimleri bulmak ümidiyle gözden geçirirken şöyle bir nota rastlar: "Vefat-ı Buhurcu Yakub sene 919 Edirnekapısı haricinde Hazret-i Halid'e inerken sağ tarafda sofa üzerinde örfle medfundur. 'Hayf Buhurcu' tarihtir."

Nuri Şeyda da bir süre sonra söz konusu mezarın Itrî'ye ait olduğu konusunda şüpheye düşecektir. Rauf Yekta Bey, artık meseleye hallolunmuş gözüyle bakmaktadır. Ne var ki, Itrî'nin biyografisi üzerinde çalıştığını bilen bir dostu bir gün bir münasebetle "Itrî'nin kabrini hâlâ bulamadınız mı?" diye sorar. "Bulamadım cevabını alınca kendisinin bulduğunu söyleyerek söz konusu kabri tarif eder. Rauf Yekta Bey, durumu izah ettiğini, bu kitabsiz kabrin Itrî'ye ait olamayacağını, esasen Buhurcu Yakup adında birine ait olan kabrin taşındaki buhurdan resminin bu adamın mesleğine işaret ettiğini uzun uzun anlatır. Dostu ısrarlıdır; kabirde Itrî'nin isminin kazılı

olduğu taşı gözleriyle gördüğüne yemin eder. Bunun üzerine kalkıp Edirnekapı Mezarlığı'na giden Rauf Yekta Bey gözlerine inanamaz. Bir işgüzar sandukanın ön tarafında yeni bir taş diktirmiştir. Taşın üzerine kazdırdığı ibare şöyledir: "Tekbir-i Şerif'i, kıraat olunan vezinde besteleyen ve ilk defa memalik-i İslamiyede fenn-i musikiyi neşr ve ta'lim eden merhum ve mağfurun leh İtrî Efendi'nin kabridir. Şehitlik Bölüğü kumandanı Mustafa bin Abdülcebbar 1336."

Hayretler içinde kalan ve gayri ihtiyari "Kim etti bu kârı sana teklif?." diye söylenen Rauf Yekta Bey, ibaredeki vezin kavramının yanlışlığını ve musikinin İslâm dünyasında İtrî'den asırlarca önce var olduğunu belirttiikten sonra yazısını cehalet karşısında aczini ifade ettiği cümlelerle noktalar.

Bir bölük kumandanının işgüzarlığı Rauf Yekta Bey'in ilmini bastırarak ve kabir literatürden haberi olmayanlarca sürekli yeniden keşfedilecektir. İtrî adı halk arasında da Hıdri'ye dönüşmüş, belki de birilerinin çaput maput bağladıkları "Hıdri Dede" türbesi oluvermiştir. 1990'lardaki ziyaretimde üzerinde çirkin bir yazıyla "Hıdri Dede" yazılıydı. M. Nermi Haskan'ın kitabında da o yıllarda çekilen bir fotoğraf kullanılmış.

"İtrî Yılı" vesilesiyle bu kabri yeniden keşfedecek olanlara sesleniyorum: "İtrî'nin kabri" diye bilinen mezar ve bu mezarın İtrî'ye ait olmadığı en az yüz seneden beri biliniyor. Lütfen, keşif heyecanınızı başka konulara saklayınız.

Derkenar / Tanburî Cemil Bey'in mezarı

İtrî'nin başına gelen, Tanburî Cemil Bey'in başına da gelmiştir, desem inanır mısınız? 28 Temmuz 1916 gecesı hayata gözlerini yuman ve küçük bir cemaatle Merkezefendi'de toprağa verilen Cemil Bey'in kabri yıllarca hiç ziyaret edilmediğı için düzlenip kaybolmuştu. Büyük sanatkârın nereye gömüldüğünü hatırlayan tek kişi vardı: Tanburî Kadı Fuad Efendi'nin cenaze törenine katılan tanburî ve bestekâr Muhiddin Erev... Kadı Fuad Efendi, vasiyeti üzerine çok sevdiği hocası Cemil Bey'in kabrine gömülmüştü.

Muhiddin Erev, kabrin yerini Ziya Usta adında birine, o da 1959 yılında Tanburî Necdet Yaşar'a göstermiştir. Bir gün Necdet Bey ve Mehmet Güntekin'le birlikte Merkezefendi'ye gidip kabrin yerini belirlemiş, bir de röportaj gerçekleştirmiştik. Daha sonra hiç değilse Cemil Bey'in burada yattığını gösteren sembolik bir taş dikilmesini sağlamak amacıyla birkaç yazı yazdım. Kimse tınmayınca "durumdan vazife çıkaran" bir işgüzar Merkezefendi'ye Cemil Bey için son derece zevksiz bir mezar yaptırmış, taşına da Yahya Kemal'in "Kar Musikileri" şiirini kötü bir kaligrafiyle kazdırtmıştı. Yazının kötülüğü bir yana, şiirde bir yığın hata vardı.

Şükürler olsun, Zeytinburnu Belediyesi bu uyduruk mezarı kaldırdı ve Cemil Bey'in orada yattığını ziyaretçilere hatırlatmak için Yüksek Mimar Aydın Yüksel'e zarif bir mezar taşı yaptırdı. Yolunuz Merkezefendi'ye düşerse büyük sanatkâra da bir Fatıha okumayı unutmayınız lütfen.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yakmayı ve yıkmayı iyi beceriyoruz

Beşir Ayvazoğlu 2012.04.05

Geçen yılın başlarında bu köşede yayımlanan "Restorasyon Yangınları" başlıklı yazımda, Haydarpaşa Garı, Kılıç Ali Paşa Camii ve Beyazıt Camii Hünkâr Kasrı'nda birbiri ardınca çıkan yangınlardan söz ederek tarihî eserleri restore eden firmaların bu işte ne kadar ehil olduklarını ve çalıştırdıkları elemanların kalitesini sorgulamak gerektiğinden söz etmiş, görüş ve tekliflerimi şöyle özetlemiştim:

"Tarihî eserlerin nasıl restore edileceğine dair kriterler -Türkiye'nin şartları göz önüne alınarak- yeniden ele alınmalı, restorasyon ihalelerine girme hakkına sahip firmalar ciddi bir denetime tabi tutulmalı, bu işte tecrübeye ve gerçekten uzman elemanlara sahip olup olmadıkları sıkı bir şekilde araştırılmalıdır. Söz konusu yangınlar elektrik kontağı vb. gibi sebeplere bağlanarak geçirtilirse, korkarım, daha vahim sonuçlara yol açacak felâketlere de şahit olacağız. Mesela alev püskürten bir âlet olan şaloma'yı eline verip boyaları sökmesini istediğiniz eleman eğitimsiz ve tecrübesizse bütün binayı yakması işten bile değildir."

İşte Karacabey Ulucamii... Restorasyonu üstlenen müteahhit firmanın istihdam ettiği işçilerin çalışmaları sırasında çıkan yangında tarihî cami neredeyse bütünüyle yanıp kül olmuş. Merhum Ekrem Hakkı Ayverdi'nin tesbitlerine göre Sultan Murad Hüdavendigâr vakfından olan ve I. Abdülhamid döneminde onarılan bu dikdörtgen planlı ahşap camii, işgal sırasında da vandal Yunanlılar yakmış. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından ilk defa 1964 yılında restore edilen ve kuruluş devrinin hatıralarını taşıyan Karacabey Ulucamii'nin büyük bir titizlikle korunması, restorasyonu sırasında da azami titizliğin gösterilmesi gerekmez miydi?

Bu yangın vesilesiyle restorasyon meselesi hakkında yeni bir yazı yazmayı düşünürken Divanyolu'nda, yakın zamanlara kadar Eminönü Belediyesi'nce kullanılan tarihî konağın ciddi bir yangın geçirdiğini öğrendim.

Ârif Paşa Konağı olarak bilinen ve II. Meşrutiyet'in ilânından sonra sekiz bin liraya satın alınıp tamir edilerek Şehremaneti'ne tahsis edilen bu konak, Mütareke devrinde Fransız işgal kuvvetleri tarafından karargâh binası olarak kullanılmıştı. Operatör Cemil [Topuzlu] Paşa, hatıralarında, kendi şehreminliği sırasında Ârif Paşa Konağı'nın, yıllardır tamir yüzü görmemiş, odalarındaki bütün eşyaları kullanılmayacak kadar eski, Şehir Meclisi'nin toplanabileceği bir salonu bile bulunmayan köhne bir bina olduğunu yazar.

Cumhuriyet'ten sonra tekrar İstanbul Belediyesi'ne verilen Ârif Paşa Konağı, bir ara restore edilerek Konservatuvar'a verilmişti. Bizans'ın ünlü Teodosius Sarnıcı (Şerefiye Sarnıcı), yakın zamanlara kadar Eminönü Belediyesi'nce kullanılan bu konağın altındadır. Konağa ismini veren Ârif Paşa'nın hangi Ârif Paşa olduğunu öğrenemedim. Reşat Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi'nde bu konağa müstakil bir madde ayırmış, fakat ilk sahibinin hangi Ârif Paşa olduğunu kaydetmemiş. Malik Aksel ise "Divanyolu Konakları" başlıklı yazısında Trablusgarp Valisi Ârifî Paşa'nın konağı olduğundan söz eder. Belki Sadrazam Ârifî Mehmed Paşa, belki de ressam Mehmet Ârif Paşa'dır, kim bilir...

Divanyolu bir zamanlar sultan ve vezir saraylarıyla, kübera konaklarıyla bezeliydi. Malik Aksel, sözünü ettiğim yazısında bu konaklardan 1930'lara kadar ayakta kalabilenleri tek tek zikreder. Mesela bugün Piyer Loti Oteli'nin bulunduğu yerde Âsım Paşa Konağı diye bilinen bir konak varmış. Bahçesindeki bodur ağaçlarla yaz kış yeşil görünen ve Mısırlı Mustafa Fâzıl Paşa'nın 1870 yılında kurduğu ilk Avrupaî kulübe, daha sonra Evkaf Nezareti'ne, bir süre de Darülmuallimin-i Âliye'ye ev sahipliği yapan bu muhteşem konak, Piyer Loti ve Klod Farer'in Türk dostları tarafından minnettarlıklarının ifadesi olmak üzere bir âbide dikmek amacıyla yıktırılmış. Âbideyi yapamamış, ancak bu iki Fransız yazarın isimlerini o bölgede birbirine paralel iki sokağa vermişlerdir. Daha önce de biraz aşağıda İttihatçılar tarafından bir Türk-Alman Dostluk Yurdu yapmak amacıyla zarif bir mescit ve bir han yıktırılmıştı. Harpten mağlup çıktığımız için bu proje de suya düşmüştür.

İmarcılar Divanyolu'nda tarihî yapıların yıkabildiklerini yıkmış, yıkamadıklarını kesip biçmişlerdir. Osmanlı devrinden kalan üç beş konak da restorasyon sırasında yanarsa, geriye bir şey kalmayacak. Şair Nigâr Hanım'ın kayınpederi Defter-i Hakanî Senedât Müdürü Hacı Sâlih Efendi'nin konağı şu sıralarda restore ediliyor. Yakın

zamanlara kadar Sağlık Müzesi ve Kuduz Hastahanesi olarak kullanılan bu bina da bir kazaya uğrarsa, hiç şaşırmam.

Ârif Paşa Konağı, meğerse Eminönü Belediyesi tarafından boşaltıldıktan sonra, Teodosius Sarnıcı'nı ortaya çıkarmak isteyen Büyükşehir Belediyesi'nce yıkılacaktı, hatta yıkımına başlanmış. Ancak binanın tescilli olduğu anlaşılınca bundan vazgeçilerek gençlik merkezi yapılmasına karar verilmiş.

Kullanılmayan bir binada yangın çıkması doğrusu pek tuhaf; bir yığın hatırayı günümüze taşıyan ve Divanyolu'nun eski zamanlarını hatırlatan bir binanın yıktırılmak istenmesi daha da tuhaf.

Doğrusu ne diyeceğimi bilemiyorum; galiba biz son iki yüz yıldır yakmayı ve yıkmayı iyi beceriyoruz.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Muhafazakâr sanat ve estetik meselesi

Beşir Ayvazoğlu 2012.04.12

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Prof. Dr. Mustafa İsen, İstanbul'da verdiği bir konferansta "Nasıl muhafazakâr kesimin bir demokrasi anlayışı varsa, muhafazakâr estetik ve sanatın normlarını ve yapısını oluşturmak gibi bir yükümlülük içindeyiz" demiş.

Konferansa katılma imkânı bulamadığım için bu cümleyi tam böyle mi söyledi, söylediye hangi bağlamda söyledi, bilmiyorum. Emre Aköz, Sabah gazetesindeki köşesinde bu meseleden söz etti, benim de aralarında bulunduğum bazı isimleri zikrederek "Onların bu tartışmaya girmesi gerekir" dedi.

Bu konularda o kadar çok yazdım ki, fazladan ne söyleyebilirim, bilmiyorum. "Muhafazakâr sanat" sözünün arkasında bir otoriterlik eğilimi hissedilmiyor değil. Ama Mustafa İsen'in asla böyle bir eğilim taşıdığını sanmıyorum; devletin sanatta icracı değil, destekleyici olması gerektiği görüşünü benimsemiş birinin otoriterliği savunduğu söylenebilir mi?

Sanatta kendi görüşünüzü ve anlayışınızı hayata geçirmek istiyorsanız, bütün totaliter ve otoriter rejimlerde olduğu gibi, devletin gücünü ve imkânlarını kullanır, başında "devlet" kelimesinin bulunduğu kurumlarla toplumu yeniden biçimlendirmeye çalışırsınız. Yine de, Mustafa Bey'in "muhafazakâr sanat ve estetik" sözü problemlidir. Çünkü sanatın değil, sanatkârın muhafazakârlığından söz edilebilir. Birçok konuda muhafazakâr olan bir sanatkâr, sanatta son derece yenilikçi ve yaratıcı olabilir. Koyu bir Katolik olan ve "gelenek" kavramına yepyeni bir yaklaşım getiren T.S. Eliot, modern şiirin kurucularından değil mi? Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Peyami Safa, Necip Fâzıl, Sezai Karakoç gibi şair ve yazarlar muhafazakâr değil mi? Hepsi de edebiyatımıza yeni ufuklar açmış büyük sanatkârlardır.

Geleneği anlamak, onu yeniden üretmek için de dünyada neler olup bittiğini bilmek şarttır. Aksi takdirde muhafazakârlık yapıyorum diye kendinizi yaşadığınız çağın dışında bir yerde bulursunuz, kimse dönüp yüzünüze bakmaz. Önce neyi, nasıl muhafaza etmek gerektiğini bilecek, dilini çözecek, sembollerine nüfuz edecek, sonra dünyada sanat ve kültür adına neler olduğunu öğrenecek, ikisinden hareketle yeni bir şeyler

ortaya koymaya çalışacaksınız. Yani bugün, "modern" ve "güncel" sanat akımlarını yok sayarak bir yere varmak, geleneği yaratıcı bir kaynak haline getirmek pek mümkün görünmüyor.

Kendilerini muhafazakâr saymayanların da geleneği -anlamak için çok çalışmak gerektiği için- yok sayarak çok şey kaybettiklerini ayrıca belirtmeye gerek var mı?

Şu hususu belirtmekte de fayda görüyorum: Muhafazakârlık, muhafazakâr oldukları farz edilenlerin tekelinde değildir. En "çağdaş"lar bile bir süre sonra kendi anlayışlarının muhafazakârı olurlar ve iddia ediyorum, Türkiye'de en muhafazakâr kesim, kendini "çağdaş" zanneden kesimdir.

Derkenar

Arif Paşa Konağı

Geçen haftaki yazımda tarihî eserler restore edilirken çıkan yangınlardan ve neredeyse kül yığınınına dönen Karacabey Ulucamii ile son anda kurtarılan Divanyolu'ndaki Arif Paşa Konağı'ndan söz etmiştim. Bu yazı üzerine Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul IV Numaralı Koruma Kurulu'nda da üye olarak görev yapan İBB Tarihi Çevre Koruma Müdürü Cem Eriş tarafından arandım. Cem Bey, son zamanlarda taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve restorasyonlarında olumlu ve başarılı örneklerin sayıları artsa da hâlâ olumsuz ve başarısız restorasyonlarla da karşılaştığını, bunun sebeplerini ayrıca konuşmak gerektiğini belirttikten sonra Arif Paşa Konağı hakkında bilgi verdi.

Cem Bey'in anlattığına göre, Arif Paşa Konağı, İstanbul I No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 17 Ocak 1990 tarih ve 1546 sayılı kararıyla tescillenmiş II. Grup bir kültür varlığıdır. Konağın kısmen altında yer alan Şerefiye Sarnıcı da aynı kurul tarafından 23 Mart 1988 tarih ve 232 sayılı kararla tescillenmiş. İlgili koruma kurulunun 7 Ocak 2009 tarih ve 2609 sayılı kararıyla, o tarihte Eminönü Belediyesi olarak kullanılan konağa sonradan eklenmiş betonarme ofislerin sarnıcı zarar verip vermediği araştırılmış ve İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından hazırlanan statik raporu doğrultusunda söz konusu betonarme eklentilerin kaldırılmasına karar verilmiş. Açıkçası, gazetelerde Arif Paşa Konağı'nın yıkılmaya başlandığı, ancak tescilli olduğu anlaşılınca bundan vazgeçildiği yolunda çıkan haberler doğru değilmiş. Titiz ve detaylı bir çalışma sonucu hazırlanan rölöve-restitutasyon-restorasyon projesi geçen ayın sonlarında İstanbul IV Numaralı Koruma Bölge Kurulunca onaylanan Arif Paşa Konağı, restorasyonu tamamlandıktan sonra İBB Gençlik Meclisi'ne tahsis edilecekmiş. Onaylı proje doğrultusunda restorasyon uygulaması ön hazırlıklarının yapıldığı günlerde bilinmeyen sebeple çıkan yangın sonunda son katta ve çatı bölümünde kısmi bir hasar meydana geldiğini belirten Cem Bey'in yapının son durumu hakkındaki açıklamaları da şöyle:

"Uzun yıllar çeşitli kullanım ve farklı müdahaleler yüzünden, özellikle koruma kurulunun 1990 yılında onayladığı proje doğrultusunda yapılan tadilat, orijinal yapıdan bize geriye sadece dış cephesini bırakmıştır. Bunun dışında içeride bütün taşıtıcı sistem çelik-betonarme sisteme dönüştürülmüştür."

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Meseleye bir de Eliot'ın penceresinden bakalım

Muhafazakâr sanat tartışmasında en önemli yazılardan birini Sabah gazetesinde Prof. Dr. Şükrü Hanioglu yazdı.

Bu kavramın Fransız ihtilâlini hazırlayan düşünce akımlarına ve 1789 sonrasında ortaya çıkan düzene tepki olarak Batı'da şekillendiğini, dolayısıyla aslında muhafazakârlığın da modern bir kavram ve düşünce akımı olduğunu hatırlatan Şükrü Bey, haklı olarak, Türkiye'de muhafazakârların convention ve tradition kavramlarını tek kelimeyle, 'gelenek'le karşılamalarının yanlışlığından, ayrıca geçen hafta benim de andığım T.S. Eliot'tan ve onun "gelenek" kavramına verdiği anlamdan söz etti.

Sadece Türkiye'de değil, dünyada da muhafazakârların temel kavramlarından biri olan gelenek, aslında tarif edilmesi zor, herkesin farklı anlamlar yükleyerek kullandığı bir kavramdır. Çeşitli vesilelerle, kendi anlayışıma en yakın tarifi Eliot'ta bulduğumu ifade etmişimdir. Modern şiirin korucularından büyük bir şair ve önemli bir eleştirmen olan Eliot, Türkçeye "Gelenek ve Bireysel Yeti" ve "Gelenek ve Şair" başlıklarıyla çevrilen ünlü denemesinde bir şairin yahut yazarın geleneğe sahip olabilmesi için önce tarih şuuruna sahip olması gerektiğini söyler. Başka türlü ne şair olunabilir, ne yazar. Tarih şuuru, geçmişin aslında geçmemiş olduğunun farkına varmak, başka bir ifadeyle, geçmişin hâl'de de var olduğunu bilmek demektir. Böyle bir şuura sahip olan sanatkâr, yalnız kendi zamanının şuurunu ifade etmekle kalmaz; eserinde bütün bir geçmiş yeni bir anlam ve yeni bir ifade kazanmış olur. Bu mânâda gelenek, Eliot'a göre, zahmetsizce devralınabilen bir miras değil, ciddi bir entelektüel gayretle kazanılabilecek bir 'yeti'dir (talent).

Son iki yüz yıl içinde ciddi kültürel travmalar yaşayan -devam etmekte olan hiçbir şeyin bırakılmadığı- ülkemizde bu gayretin çok daha fazlasına ihtiyaç vardır.

Eliot'a göre, "geçmişin hâl içinde varlığını hissetmek, sınırsız sınırlı olanda, yani bugünde bulmak bir şairi yahut yazarı gelenekçi yapar." Böyle bir şair veya yazar hem bu anlamda gelenekçidir, hem de çağının şuurunu ifade etmesi bakımından modern... Şöyle de söylenebilir: Tarih şuuru, muhteşem zaferlerden dem vurmamak, mefahirden söz etmek, eski şekilleri tekrarlamak, başka bir deyişle, tarihi sırtında ağır bir yük olarak taşımak değil, itici bir güç olarak hissedebilmektir. Geçmişini tekrarlayarak gelenekçi olunmaz. Mesela bir şair bugün gazel yazarak gelenekçi olamaz; ama öyle bir şiir yazar ki, bu şiir hem kendi çağının şiiridir, hem de -divan şiiri dâhil- bütün şiir geçmişimizle alışveriş içinde... Kültürde süreklilik o zaman gerçekleşir. Ahmet Hamdi Tanpınar, yıllar önce bu düşünceyi şöyle formüle etmişti: "Devam ederek değişmek, değişerek devam etmek!"

Aynı zamanda inançlı bir Hristiyan olan Eliot, "muhafazakâr sanat" tartışmasında işimize çok yarayacağını düşündüğüm "Din ve Edebiyat" başlıklı denemesinde de, inançlı kişilerin, okudukları edebî eserleri kendi din ve ahlâk anlayışlarının süzgecinden geçirmek mecburiyetinde olduklarını söyler ve dinin edebiyat eleştirisinde nasıl uygulanabileceği konusundaki görüşlerini şöyle açıklar:

"Dinin edebiyatla ilgisi üzerinde durduğum zaman dinî edebiyatı kasdetmiyorum. Eserlerinde dinden hiç söz etmedikleri halde, onun hayat ve ahlâk görüşünü paylaşan, fakat dinin propagandasını yapmayan yazarlardan bahsediyorum. Benim istediğim, edebiyatın, maksatlı olarak belli bir dinin aracı olması değildir. Gerçekten büyük diyebileceğim bir yazar, belli bir din şuuru içinde olduğu halde, onu vaz'etmeyendir."

Eliot'a göre, edebî eserde kasıtlı bir biçimde din propagandası yapılmamalı, fakat kendisini doğuran kültürün din şuuru yansıtılmalı, yani çözülmüş kültürlerde olduğu gibi dinî şuurdan kopulmamalıdır. Batıda dinin yerini sanatın alması şeklinde beliren eğilimi, dinin çağdaş şuurdan kopmasına bağlayan yazar, dimağı sağlıklı bir toplumda, din ve sanat arasında tabii bir ilişkinin bulunması gerektiğine inanmaktadır. Edebî eserlerde dinî şuurun hâkim olması, Eliot'a göre, insanı, bir oluş süreci olan hayatta varılacak en son hedef olan "gerçek

varoluş", irade hürriyetine götürecektir. Böylece insan, devletin de üstünde olan kendi vicdanına hizmette kusur etmeyecek ve kendisini gerçekleştirmiş olacaktır.

Din, ahlâk ve edebî değer yargılarının birbirinden tamamen soyutlanabileceğine (dolayısıyla modernizme) hiçbir zaman inanmayan Eliot'ın şu sorusu önemlidir: "İnsanlar edebî eserleri değerlendirirken, dimağlarında hiçbir inanışla ilgisi olmayan bir bölmeyi mi kullanırlar?" Çağdaş yazarların çoğunun, toplumu yapan değer yargılarına hiç aldırmaksızın biraz duygu ve pek az zekâ ile kendi değer yargılarını şekillendirerek belli bir akımın içinde sürüklenip gittiklerini düşünen Eliot, denemesini şu cümlelerle tamamlar:

"Ben çağdaş edebiyatı (...) ahlâksız veya ahlâkla ilgisiz bulduğumdan değil, din ve ona dayalı bir ahlâk şuurundan yoksun olduğu için eksik buluyorum. Sonuç olarak bu maddeci ve kendisini dünyevî bir ahlâk felsefesiyle sınırlayan çağdaş edebiyat, okuyucusunu, yaşadığı süre içinde bu dünyanın nimetlerinden ellerinden geldiği kadar faydalanmaya teşvik etmekte, maddî faydalar için ellerinden geleni yapmalarını öğütlemektedir. Tabii ki bu edebiyatın en iyi örneklerini okumaya devam edip kendi inanışlarımıza göre de onları değerlendireceğiz."

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ali Fuat Başgil Anayasa'nın dili

Beşir Ayvazoğlu 2012.04.26

Geçen salı günü Ankara'da, Dil ve Edebiyat Derneği tarafından Türkiye Yazarlar Birliği, Türk Dil Kurumu ve Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin desteğiyle düzenlenen "Anayasa'nın Dili" konulu bir sempozyum vardı.

Başbakanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın da önemli bir konuşma yaptığı bu sempozyumda, yeni Anayasa yazılırken nasıl bir dil kullanılması gerektiği konusunda dikkate değer görüşler serdedildiği gibi, 1982 Anayasası'nın haşviyatla dolu dili de teşrih masasına yatırıldı. Farklı Bir Bakışla Anayasa Gerçeği adlı bir de kitap neşreden Kahramanmaraş Milletvekili Dr. Yıldırım M. Ramazanoğlu ile Prof. Dr. Levent Köker'in bildirimleri bu bakımdan dikkat çekiciydi.

Sempozyuma ben de "Ali Fuat Başgil'e Göre Türkçe ve Hukuk Dili" konulu bir bildiriyle katıldım. Kudretli bir hukukçu ve büyük bir mütefekkir olan merhum Başgil, Milli Şef ve ekibi tarafından bütün ilim dallarında terimlerin öztürkçeleştirilmesine karar verilip uygulamaya geçildiğinde direnen tek ilim adamıydı. 1942 yılı başlarında görüşlerine sunulan biri "çok ileri", diğer "mutedil" ölçüde öztürkçeleştirilmiş iki farklı Teşkilât-ı Esasiye Kanunu metnini okuyunca dehşete düşmüş ve fikirlerini bir süre sonra havayı koklamak için İstanbul'a gelen Millî Şef'e de çekinmeden söylemiştir.

Başgil'in karşı çıktığı, elbette dilin tabii gelişmesi değil, politikanın dile müdahalesi, hükümetin baskısıyla kelimelerin gelişigüzel değiştirilmesidir. Bir milletin dili, yerine kolayca diğerinin konulabileceği bir kelime ve tabirler yığını değil, asırlar içinde ve nesillerin hafızasında dövüle yoğrula yerleşmiş bir mânâ, his ve hayaller bütünüdür. "Bir milletin maddi hayatının vasıtaları değiştirilebilir. Kağrı yerine kamyon, karasaban yerine traktör konulur ve konulması lâzımdır. Teknik terakki de budur. Fakat mânevi hayatının vasıtaları değiştirilmek istenilirse, ortada millet bütünlüğü kalmaz. Dil bu cümledendir."

Bu görüşlerini açıkladıktan sonra, Milli Şef'e, her kelime ve tabirin arkasında bir tarihin yaşadığını hatırlatan Başgil, mesela "kamutay" diye değiştirilmek istenen "Büyük Millet Meclisi" tabirinin arkasında bütün bir Millî Mücadele tarihinin ve İstiklâl Harbi sahnelerinin bulunduğunu söyler. Millî Şef, o gün Ali Fuat Bey'in sadece "kamutay" kelimesiyle ilgili eleştirisine hak vermiştir. Nitekim Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun TBMM'de itirazsız kabul edilen öztürkçeleştirilmiş metninde muhtemelen Millî Şef'in arzusuyla "Türkiye Büyük Millet Meclisi" ismi muhafaza edilecektir.

Kamutay kelimesinin o günlerde nasıl alay konusu olduğunu, 1946 yılında boş bir milletvekilliği için İstanbul'dan aday gösterilen Yahya Kemal'e Şeyhülislam Yahya'nın "Râygân dinleyelim bülbülü İstinye'ye gel" mısraına benzetilerek "Kamutay bezmine bir mazbata uydur üye gel" şakasının yapılmasından anlıyoruz.

Çok geçmeden ana kanunların dilini değiştirmek için de Maarif Vekâleti'nde bir büro kurulur. Bir yandan da ders kitaplarının dili değiştirilmekte, üniversitelerde aynı maksatla bürolar açılmakta, hocaların üniversite tarafından yayımlanacak kitapları bu bürolardan geçtikten sonra basılabilmektedir. Devlet, henüz biten İkinci Dünya Harbi'nin yarattığı problemlerle ilgilenecek yerde, bütün kurumlarıyla Türkçe meselesine abanmıştır. Bunun üzerine Ali Fuat Başgil, Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan bir yazısında öztürkçeleştirme çabalarını ağır bir biçimde eleştirir. Nurullah Ataç, Falih Rıfkı Atay ve Besim Atalay gibi öztürkçeci yazarlar, bu yazı yüzünden yaylım ateşine tuttukları Başgil'in ne geriliğini bırakırlar, ne örümcek kafalılığını. Hakkında yazılanlara cevap olmak üzere biri Cumhuriyet'te, diğeri Vatan'da olmak üzere iki yazı daha yayımlayan Başgil, Ankara'yı da öfkeli edecektir. Hasan Âli Yücel, bu haddini bilmeyen (!) hukuk profesörünü cezalandırmanın yolunu bulmak için yazdıklarının Memurin Kanunu'na göre siyasî mahiyet taşıyıp taşımadığı konusunda Adliye Vekâleti'ne bir tezkere yazmış, İstanbul Üniversitesi'nden de dosyasını istemiştir; çünkü o yıllarda üniversite hocalarının siyasî yazı yazmaları yasaktır. Maarif Vekili bu teşebbüsünden bir netice elde edemez.

Başgil, daha sonra Türkçe Meselesi (1948) adıyla kitaplaştırdığı bu yazılarında hukuk dili meselesini aşarak bir çeşit dil felsefesi yapmıştır: Bir milletin dili, ona göre, "beş on senenin, bir iki neslin işi ve eseri değil, asırlar içinde nesillerin dimağındaki dil hafızası merkezleriyle köklü bir tabiat ve istidat hâline gelmiş ve nev'in biyolojik varlığına yerleşmiş bir alışkanlıktır."

Asırlar içinde oluşmuş Türkçenin "toplum mühendisleri"nce budanıp ruhunun yok edilmesine karşı çıkan Başgil'e göre, bırakın Milli Şef'leri mefleri, sınırsız denecek kadar geniş yetkilere sahip olan parlamentolar bile milletin dilini değiştiremez; memlekette konuşulmayan, ancak resmî sözlük vasıtasıyla anlaşılabilen bir dille kanun yazamaz, kanunları anlamak için halkı ve aydınları cebinde sözlük taşımaya mecbur bırakamaz, hocaları verecekleri dersin ve hâkimleri yazacakları hüküm ilâmının kelimelerini sözlükten ezberlemeye zorlayamaz. Meclis'e camiadan aldığı vekâlet böyle bir yetki vermemiştir. Böyle bir yetki ancak referandumla alınabilir.

Ali Fuat Başgil'in bu görüşleri gönümüzde de geçerlidir. Anayasa ve kanunlar, yaşayan, herkesin anlayabileceği bir Türkçeyle kaleme alınmalıdır. Herkesin zihnindeki karşılığı aynı olan kelime ve kavramların kullanıldığı, haşviyattan bütünüyle arınmış, muhkem, mesleği hukuk olanları bu alanın dilinden ve literatüründen koparmayan ve otoritenin dayatması intibai uyandırmayan bir dil...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Evet, devlet sanatta icracı olmaktan vazgeçmeli!

Beşir Ayvazoğlu 2012.05.03

Türkiye'de tiyatro, adam yerine konulmayan halkı "adam" etmek, "haddini bildirmek" için kurulmuş devlet cihazlarından biridir.

Tanzimatçılar tiyatroya "mekteb-i edeb" derler, köklü halk tiyatrolarımız olan Karagöz, ortaoyunu ve meddahlığı küçümserlerdi.

Aydınlar başından beri tiyatroyu bütün meselelerimizi halledecek mucizeli bir formül, sihirli bir anahtar olarak görmüşlerdir. Bu formülü yahut anahtarı bize Antoinelar, Carl Ebertler verecek, kapıları kolayca açıp Avrupa'nın "ışıklı" dünyasına zahmetsizce girecektik. Tiyatroda da, sinemada da hiçbir zaman yerli bir dil aramak gibi bir kaygı taşımayan Muhsin Ertuğrul'un Tiyatro Âdâbı, diktatörlüğün aydın despotizmi olarak tiyatrodaki görünüşüydü; "eğlence yeri" değil, "büyüklerin mektebi" olan tiyatroya en temiz elbiselerinizi giyip gidecek, gürültüsüzce oturacak, "Perdenin açılacağını ihbar eden işaretten sonra, perde kapanıncaya kadar artık bir kelime bile konuşmadan" seyredecek, ister beğenin ister beğenmeyin, alkışlayacaktınız. Göreviniz bu idi. Beğendiğinizi istediğiniz kadar gösterebildirdiniz; beğenmediğinizi ifade etmeniz yasaktı. Çünkü "Bir milletin bilgi ve anlayış seviyesi sanat eserlerine ve sanatkârlarına gösterdiği alâka ile ölçülür"dü. Halk cahil olduğuna göre, kendisine sunulanı beğenmekten başka yolu yoktu.

Tiyatrocular, köprülerin altından çok suların aktığını kabul etmek zorundadırlar; halk artık kolayca kandırılacak, önüne konulan her şeyi beğenmese bile kendini alkışlamak zorunda hissedecek bir halk değil. Beğenmemek, protesto etmek de demokratik bir haktır. Sürekli alkışlanmaya alıştınız mı, yükselen cılız bir itiraz sesinden bile rahatsız olursunuz.

Ayırım gözetilmeden herkesten alınan vergilerle ayakta duran müesseselerin sadece belli bir eğilime ve kesime hizmet etmesi ahlakî değildir. O halde, başında "devlet" ibaresi bulunan sanat kurumlarının belki temsil niteliği taşıyan birkaçı muhafaza edilerek -ve tabii bu kurumlarda halen çalışanların bütün hakları korunarak- özelleştirilmesinin, açıkçası, devletin sanatta icracı değil, destekleyici bir rol üstlenmesinin zamanı gelmiştir. Muhafaza edilecek olanların da "avangard" işleri özel tiyatrolara ve müzik topluluklarına bırakıp bunların altından kalkamayacakları projeleri hayata geçirmelerini -Türk ve dünya klasiklerinin sahneye konulması veya seslendirilmesi gibi- sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.

Devlet, icracı değil, destekleyici olmalı dedim. Özel tiyatroların, müzik topluluklarının, sanat galerilerinin vb. çeşitli şekillerde desteklenmesi gerektiğini ayrıca vurgulamak isterim. Ancak iktidardakilerin kendilerine daha yakın hissettiklerini daha fazla desteklemelerini önleyecek kıstaslar da belirlenmelidir. Satılan koltuk sayısı ölçü almak bana da makul görünüyor. Bunun özel sanat kurumlarını ciddi bir rekabete zorlayacağını, daha fazla seyircinin ilgisini ve dikkatini çekecek daha kaliteli prodüksiyonlara yöneleceklerini, ayrıca "memur" sanatçıları rehavetten ve elbette "emir" almaktan -memur emir alan demektir- kurtaracağını söylemek için kâhin olmak gerekmez. Bankaların ve holdinglerin de beğendikleri prodüksiyonlara sponsor olacaklarından eminim.

Böyle bir uygulamanın muhafazakârları da harekete geçirip sanatta "yaratıcı" olmaya zorlayacağı için elzem olduğunu, eğer başarılı olurlarsa sanat dünyamızın çeşitlilik, renklilik ve zenginlik kazanacağını ayrıca belirtmeye gerek var mı?

Sözün özü, malını serbest piyasaya sürüp rekabet edecek, alıcı bulmak için iyi mal üretecek, malının PR'ını da iyi yapacaksın. Yani çalışacaksın azizim, çalışacaksın!

Derkenar

Nezih Uzel de göçtü yahu

Nezih Uzel ağabeyimizin önceki gün vefat ettiğini Süleyman Faruk Göncüoğlu haber verdi. Ne kadar üzüldüğümü tahmin edemezsiniz. Hastalıklarla boğuştuğu son zamanlarında çok mutsuzdu; nasılsa Üsküdar'daki evini barkını satıp Sapanca'ya yerleşmiş, fakat bu kararından pişman olmuştu. Sudan çıkmış balığa benziyordu. Yaşasaydı, yeniden Üsküdar'a yerleşmek niyetindeydi. O bir İstanbul çocuğuydu ve Üsküdar'da yetişmiş, Özbekler Tekkesi'nden feyiz almıştı. Tasavvuf kültürünün içinde yaşayan, ama Galatasaray mezunu olduğu için Batı kültürünü de iyi bilen bir entelektüeldi. Edward Said'in Oryantalizm'inin ilk tercümesi onun imzasını taşıyor. Gazeteciliği de vardı; bazı yabancı gazetelerin Türkiye muhabirliğini üstlenmişti. Zaman'da köşe yazarlığı yaptığı zamanları da hatırlıyorum. Yanlış bilmiyorsam, on civarında kitabı yayımlandı. Eski musikimizi, özellikle tasavvuf musikisini derinliğine bilirdi. Bendiri ve kudümünden ayrı düşünemeyecek bir musikişinastı; musikimizi Avrupa'da tanıtmak için ciddi gayret göstermişti. Osmanlı bakiyesi tasavvuf erbabı ve münevverler arasında yetiştiği için eski kültürümüzün derinliklerine nüfuz etmişti, inceliklerine vâkıftı. Tekke ve tasavvuf kültürü hakkında bilgisine başvurulabilecek nadir insanlardandı. "Âlimin ölümü âlemin ölümü" derler; bugün Karacaahmet'te sırlanacak olan Nezih ağabey de giderken beraberinde bir âlemi götürünlendirdi. Onsuz kendimizi daha yoksul hissedeceğiz. Kendisine Cenab-ı Hak'tan rahmet, yakınlarına ve dostlarına başsağlığı diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İran'da bir hafta

Beşir Ayvazoğlu 2012.05.17

İran, görmek istediğim ülkelerin başında gelirdi.

İsfahan, Şiraz, Tebriz, Erdebil gibi şehir isimlerinin zihnimde uyandırdığı tedailerin sıcaklığını anlatamam. Hâfız, Sâdî, Hayyam, Nizâmî, Molla Câmî gibi şairlerse düne kadar sanki ayrı zamanda bizim şairlerimizdi. Sâdî'siz Mehmed Âkif, Hâfız ve Hayyam'sız Yahya Kemal düşünülebilir mi? Bu yakınlığa derinliğine nüfuz etmek amacıyla, 2006 yılında Türk Edebiyatı dergisinin bir sayısını "İran Kültürü ve Biz" özel sayısı olarak hazırlamıştım.

Evet, İran'ı, özellikle Tebriz, İsfahan ve Şiraz gibi şehirlerini görmeyi çok istiyordum. Zaman zaman benim gibi düşünen arkadaşlarla bir minibüs kiralayıp karayoluyla İran'a gitmeyi ve belli başlı şehirlerini dolaşmayı hayal etmişizdir. Birkaç yıl önce Tahran'da düzenlenen Mevlânâ Sempozyumu'na İranlılar tarafından bir bildiri sunmak üzere davet edilmiş, seyahate birkaç gün kala "İran Havayolları'ndan biletinizi kendiniz alın, gelin!" diye telefon edilince, bildiriye de hazırladığım halde gitmekten vazgeçmiştim. Karşılanacak mıydım, nerede kalacaktım, belli değildi!

İran'dan ikinci daveti iki ay kadar önce aldım. Milletlerarası Tahran Kitap Fuarı vesilesiyle İran Dışişleri Bakanlığı tarafından düzenlenen "İran-Türkiye Tarih ve Medeniyet Diyaloğu" toplantısında bir konuşma yapmam isteniyordu. Daveti kabul ettim. "Mehmed Âkif ve Şirazlı Şeyh Sâdî" konulu bir konuşma yapacaktım. 7 Mayıs

Pazartesi günü çoğu tarihçi olan otuz kişilik bir grupla Atatürk Havalimanı'ndan gece vakti yola çıktık. Koskoca İran devleti, Tahran'a en düşük fiyatla uçuran havayolu hangisiyse, onu tercih etmişti. 8 Mayıs sabahı ulaştığımız Tahran'da bizi bir sürpriz daha bekliyordu; iyi bir otelde değil, Dışişleri Bakanlığı'nın Mihmansaray'ında konaklayacaktık. Mihmansaray, üçer odalı dairelerden oluşan iki büyük bloktan ibaretti. Her odaya bir kişi, banyo ve tuvalet müşterek... Hemen dibimizdeki işlek caddenin bütün gürültüsü gece gündüz içerideydi. Ama nasıl bir gürültü... Türkiye'nin herhangi bir şehrindeki sıradan bir otelin lüksüne bile sahip olmayan bu Mihmansaray'da üç gece kaldık; her hâl ve şartta uyuyabilenler dışında hiç kimse uyuyamadı.

Üçüncü sürprizi toplantının üç panelden oluşan programı elimize geçince yaşadık. Her panelde değişik sayılarda konuşmacılar vardı; davetlilerin çoğu müzakereci olarak görünüyordular. Önceden okuyup üzerinde düşünmediğimiz bildirileri nasıl müzakere edecektik? Benim müzakereci olduğum panel, "İran ve Türkiye: Karşılıklı Tarih-Medeniyet Yaklaşımı" başlığını taşıyordu. Az çok bildiğim bir konu olduğu için bildiriler okunduktan sonra ikinci müzakereci olarak görüşlerimi özetle şöyle açıkladım:

Türkler ve İranlılar, kadim devirlerden beri bazen komşu olarak, çok zaman da iç içe yaşamış ve sürekli bir kültür alışverişinde bulunmuşlardır. Bu alışveriş iki devlet arasındaki gerginliğin had safhada olduğu zamanlarda bile çok canlıydı. Unutmamak gerekir ki, İran Şahı İsmail Türkçe, Yavuz Sultan Selim Farsça şiir söylüyorlardı. Maveraünnehir'de de Türk-İran kültürünün sentezi niteliğinde bir kültür yaşıyordu. İran şiirinin büyük isimlerinden Molla Câmi, Doğu Türkçesi'nin en büyük şairi Ali Şir Nevâî'nin yakın arkadaşıydı. "Acem", Osmanlı Türkçesinde belli bir etnik grubun değil, bir coğrafyanın ve bu coğrafyada yaşayan Özbek, Türkmen, Tacik ve Fars gibi muhtelif halkların ortak adıydı. "Acem'e gitmek", "Acem'den gelmek" gibi sözlerle genellikle Herat ve Semerkant gibi Timurî kültür merkezleri kastedilirdi. Başka bir ifadeyle, Osmanlılar, zannedildiği gibi İran'la değil, belli bir tarihe kadar Timurîlerle boy ölçüşüyor, kültürde onlarla yarışıyorlardı ve bu yarış Farsçayı kaçınılmaz kılıyordu. Fatih, Molla Câmi'yi mutlaka İstanbul'da görmek istediği için defalarca davet etmişti. Öte yandan Mevlânâ eserlerini Farsça yazmış olduğu için, bu dil, özellikle Mevlevî muhitlerinde Türk aydınlarının ikinci dili haline gelmiş, ses değerleriyle İran'da konuşulandan çok farklı bir Farsça, bir "Türk Farsçası" oluşmuştu. Yakın zamanlara kadar Farsça şiir söyleyebilen aydınlarımız vardı: Tahirü'l-Mevlevî, Ferit Kam, Ali Nihat Tarlan gibi... Türk aydınları mizaçlarına ve dünya görüşlerine göre büyük İran şairlerinden bir veya birkaçını kendilerine daha yakın görürlerdi. Millî marşımızın şairi Mehmed Âkif, Sâdî'ye; Yahya Kemal ise Hâfiz ve Hayyam'a hayrandı.

Bu düşüncelerimi ifade ettikten sonra, panelin İranlı konuşmacısı Dr. Hüseyin Masumi Hemedanî'nin karşılıklı tercümelerin azlığı üzerinde söylediklerinden yola çıkarak, İran'ın bu konuda daha şanslı olduğunu, çünkü nüfusunun neredeyse yarısının Türkçe bildiğini, dolayısıyla Türkçeden Farsçaya tercüme konusunda bir problem yaşanmaması gerektiğini ifade ettim. Bu müzakere sırasında İran'da bilinen Türk yazar ve şairlerinin Nâzım Hikmet, Aziz Nesin, Fakir Baykurt ve Orhan Pamuk gibi birkaç isimle sınırlı olduğunu öğrenmek beni çok şaşırttı. Âkif'i, Yahya Kemal'i, Necip Fâzıl'ı, Ahmet Hamdi Tanpınar'ı, Asaf Hâlet Çelebi'yi vb. hiç duymamışlar. Tanpınar'ın galiba bir eseri çevrilmiş, fakat nedense sansüre takılmış, bekliyormuş.

Bana ayrılan yerin dolduğunun farkındayım; fakat anlatacaklarım bitmedi. İzninizle gelecek hafta devam etmek istiyorum.

İsfahan ve Şiraz'da neler gördüm?

Beşir Ayvazoğlu 2012.05.24

Geçen hafta, Milletlerarası Tahran Kitap Fuarı vesilesiyle İran Dışişleri Bakanlığı tarafından düzenlenen "İran-Türkiye Tarih ve Medeniyet Diyalogu" paneline konuşmacı olarak davet edilen grupta yer aldığım ve yaşadıklarımızdan kısaca söz etmiştim.

Açılıştan sonra, görevliler ve konuşmacılardan başka İranlı göremediğimiz panelden İran-Türkiye diyalogunu geliştirecek sonuçlar elde etmek için adeta çırpınan değerli dostumuz Seyyid Ali Mücani'nin samimi gayretini kaydetmezsem haksızlık etmiş olurum. Son derece donanımlı ve samimi bir entelektüel olan Mücani Bey, bir ara Paris'te büyükelçi olarak da görev yapmış.

Üç gün kaldığımız Tahran'ı pek tanıyabildiğimiz söylenemez; mihmansaray ve panelin gerçekleştirildiği mekân şehrin merkezine çok uzak olduğu için zamanımızın çoğu otobüste, İstanbul'a rahmet okutacak bir trafiğin içinde geçti. Büyük bir hevesle gittiğimiz Tahran Kitap Fuarı da mahşer yeri gibiydi; son günü olduğu için değil kitaplara bakmak, yürümek bile imkânsızdı. Türkiye'de açılan kitap fuarlarıyla kıyaslanamayacak kadar büyük, fakat kaotik bir fuar... Bizi oradan alacak otobüs trafiğe takıldığı için dönüşü de bir macera gibi yaşadık. Yol kenarında, yirmi-otuz kişi, tek sıra olup taksi bekleyişimiz doğrusu görülecek manzaraydı.

Program üç günlüktü; perşembeyi cumaya bağlayan gece sabaha karşı, dokuz kişi dışında herkes Türkiye'ye döndü. Biz kendi imkânlarımızla eskilerin "nısf-ı cihan" dedikleri İsfahan'a gidecek, oradan Şiraz'a geçecektik. Rehberimiz, çok iyi Farsça bilen ve diyalogun -Farsçada diyalog karşılığı olarak bizde dedikodu anlamına gelen "güftügû" kelimesi kullanılıyor- geliştirilmesi için Mücani Bey'le birlikte çırpınan Ergun Çınar'dı. Hakiki bir kitap kurdu, samimi bir dost ve her haliyle sevimli ve fedakâr bir insan olan Ergun Bey, kilolarını da taşımak zorunda olduğu için o kadar yorulmuştu ki, ayakta durabilmesi mucizeydi. Esasen hepimiz üç günlük uykusuzluk yüzünden birer hayalet gibiydik.

Büyük Selçuklular ve Safevîler tarafından başkent olarak kullanılan İsfahan, İran'ın en güzel şehirlerinden biri. İyi bir otelde kahvaltı edip biraz dinlendikten sonra Çihilsütun köşküne uğradık. Şah II. Abbas tarafından yaptırılan bu köşkün duvarlarında Safevî tarihinden sahnelerin tasvir edildiği harika nakış-resimler var. Resimlerden birinde Şah İsmail'le Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran'da tutuştukları meydan muharebesi ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiş. Oradan Büyük Selçuklular'dan kalan Mescid-i Cuma'nın bulunduğu Nakş-ı Cihan Meydanı'na geçtik. Dünya Mirası Listesi'ne alınmış, tarihî eserlerle çevrili uçsuz bucaksız bir meydan... Bu meydandaki en önemli eserlerden biri olan altı katlı Âlî Kapu Sarayı'nın zarif sütunlar üzerinde yükselen terasından Nakş-ı Cihan Meydanı'nı ve bütün İsfahan'ı kuşbaşı seyretmek ayrı bir zevkti.

Zayenderud Nehri üzerinde I. ve II. Abbas devirlerinde yapılan Pûl-i Sîyûse ve Pûl-i Hâcû köprülerinin güzelliğini yerim olsaydı da tasvir edebilseydim.

İsfahan'a bir gün ayırmıştık; aynı günün gecesi Şiraz'a uçtuk. Orada iyi bir otelde kalacaktık. Odama nasıl çıktığımı, kendimi yatağa nasıl attığımı hatırlamıyorum. 13 Mayıs sabahı uyandığımda dipdiri idim ve Tahran'da yaşadıklarımızı unutmaya hazırdım. İşte Hâfız ve Sâdi'nin memleketindeydik. Pencereden çöl ortasındaki bu yemyeşil şehri uzun uzun seyrederek "eski Şiraz'ı hayal ettim".

Kahvaltıdan sonra "Hâfız'ın Kabri"ne gittik. Bizim divan şairlerinin asırlarca kendilerine örnek aldıkları, bestekârlarımızın divanını bir söz hazinesi olarak kullandıkları büyük şairin kabrine... İtrî'nin muhteşem eseri Nevâkâr'ın sözleri bile Divan-ı Hâfız'dandır. Klasik tarzda tanzim edilmiş bahçedeki türbesinde uyuyan büyük

şairin gazellerinden birinin hakkedildiği mezar taşı Kerim Han devrinde, sekiz sütunlu kubbesi ise 1930'larda yapılmış. Sürekli Hâfız şiirlerinin okunduğu, sevgililerin, nişanlıların uğrayıp Divan-ı Hâfız'dan fal açtıkları yaşayan bir türbe. Altı yüz küsur yıl önce ölmüş bir şair, İran'da çağdaş şairlerden daha canlı, hayatın daha içinde... Türbenin girişinde bile muhabbet kuşlarına Hâfız'ın şiirlerinin yazılı olduğu kartlardan fal çektirenler var. "Ey Hâfız-ı Şirazî ber-men nazar endâzî/Men tâlib-i yek fâlem tu kâşif-i her râzî"...

Şiraz'a gidilir, Hâfız'ın kabri ziyaret edilir de, ne yapılır? Fatiha'dan sonra Yahya Kemal'in "Rindlerin Ölümü" şiiri okunur elbette. Ben de öyle yaptım, dostları toplayıp etrafıma, o güzel şiiri yüksek sesle okudum. Bu küçük tören birkaç arkadaşımız tarafından kamerayla kayda alındı. Bir kopya gönderirlerse iyi okuyup okumadığımı anlayacağım.

Yerim yine bitmek üzere... Hâfız'dan sonra, Mehmed Âkif'in "bizim Şark'ımızın rûh-ı kemâlî" dediği Şeyh Sâdî'nin ve Ruzbihan-ı Baklî'nin türbelerini, Bağ-ı Cihannüma ve Bağ-ı İrem gibi muhteşem Şiraz bahçelerini ziyaret ettiğimizi, ertesi gün de İranlıların Nakş-ı Rüstem dedikleri kaya mezarlarıyla Taht-ı Cemşid dedikleri Persepolis harabelerini gezdiğimizi, bu harabeleri gezerken birbirimize Sâdî'ye izafe edilen "Perdedârî mî-koned der kasr-ı Kistrâ ankebûd/Bum nevbet mîzened der kal'a-i Efrâsiyâb"* mısralarını sık sık mırıldandığımızı belirterek bu yazıyı noktalamak istiyorum.

Dönüşte, Tahran Havaalanı'nda gümrükten geçerken pasaportlarımızı kontrol eden görevliler tarafından sebepsiz yere oyalanarak incitilmeseydik ortak medeniyetimizin seçkin eserlerini görme fırsatını bulmuş ve Tahran'da yaşadıklarını unutmuş mutlu insanlar olarak dönecektik. Dolayısıyla ben geçen hafta yazdıklarımı yazmamış olacaktım. * "Kisra'nın köşkünde örümcek kapıcılık etmede, Afrâsiyâb'ın kalesinde ise baykuş davul çalmadadır."

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Fâtih'in Bizanslı tarihçisi: Kritovulos

Beşir Ayvazoğlu 2012.05.31

Sabahattin Eyüboğlu, Denemeler'ini kısmen Türkçeye çevirdiği Montaigne'nin şu cümlelerine rastlayınca çok sevinmişti: "Türklerin padişahı II. Mehmet, Papa II. Pius'a şunları yazmış: 'İtalyanların bana düşman olmalarına şaşıyorum.

Biz de İtalyanlar gibi Troyalıların soyundanız. Yunanlılardan Hektor'un öcünü almak benim kadar onlara da düşer; onlarsa bana karşı Yunanlıları tutuyorlar." (Denemeler, Kitap I, Bölüm XXXVI).

Eyüboğlu, "İlyada ve Anadolu" başlıklı yazısında anlattığına göre, bu cümlelerini Yahya Kemal ve Mükrimin Halil'e okuyarak görüşlerini almak istemiş. Fakat onlar gülmüş ve bunu Montaigne'nin uydurmuş olabileceğini söylemişler. Geniş tarih bilgileriyle tanınan bu iki adamın gerçeği kabul etmek istememelerine epeyce içerleyen Eyüboğlu şöyle devam eder:

"Birkaç ay önce bir anıt jürisiyle Dumlupınar'a gitmiştim. Dumlupınar Savaşı'nda bulunmuş emekli bir albay bize Mustafa Kemal Paşa'nın Meydan Savaşı'na kumanda ettiği yerde, zaferin nasıl kazanıldığını anlatıyordu.

Başkumandanın ağzından o günlerde duyduğu sözlere birden şunu da ekledi: 'Dumlupınar'da biz Yunanlılardan Troyalıların öcünü aldık!' Fâtih'le Mustafa Kemal'i buluşturuveren bu söz yerimden hoplattı beni (...) İster yakışsın, ister yakışmasın, bana olağan gelmekle kalmıyor bu söz: Atatürk'ün tarih görüşüne ve bilinmedik bir yanına ışık tutuyor. Üstelik Fâtih'in mektubuyla birlikte İlyada'yı, Batı kültürünün kaynağını benimsemenin bir yolunu gösteriyor bize." (Mavi ve Kara, İstanbul 1967, s. 283 vd.)

Bu iddia 1980'lerin sonunda merhum Turgut Özal'ın imzasıyla yayımlansa da danışmanlarından biri tarafından yazıldığı anlaşılan *La Turquie en Europe* adlı kitapta da dile getirilmişti. Bu kitaba göre, Avrupa medeniyetinin beşiği Yunanistan değil, Anadolu'ydu, bu bakımdan Yunanlıların Troya'ya saldırısını, Avrupa medeniyetinin yapılmış bir tecavüz olarak görmek gerekirdi. Fâtih Sultan Mehmet, Midilli seferiyle bunun intikamını almak istemişti. Papa'ya yazdığı mektupta da Hektor'un intikamını almaktan söz ediyordu.

İlk defa Millî Şef devri hümanist kültür politikasının yapımcılarından Sabahattin Eyüboğlu'nun dile getirdiği bu düşünceleri Millî Şef'in damadı Metin Toker, "Sanki Mustafa Kemal, Yunan'a karşı Truva'yı savunmaktadır. Ne yorum! Ne kafa!" diye eleştirmişti.

Şaşırtıcı olan, yukarıda ismi geçenlerden hiçbirinin Kritovulos Tarihi'ni okumamış olmalarıdır. Kritovulos, Fâtih'in yakın çevresinde yer alan ve onun 1451-1467 yılları arasındaki zaferlerini anlattığı *Historia* adlı eseriyle tanınan Bizanslı tarihçidir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde Hristiyan yazmaları arasında bulunan ve Karolidi Efendi tarafından Türkçeye çevrilerek 1910-1912 yılları arasında *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*'nın ekinde parça parça yayımlanan bu tarihin dördüncü bölümünde, Midilli Seferi anlatılırken Fâtih'in Truva'yı ziyaretinden şöyle söz edilir:

"Sultan İlion'a (Truva) geldiğinde harabeleri ve eski Troia şehrinden kalan izleri, şehrin büyüklüğünü, konumunu, bölgenin diğer üstünlüklerini ve deniz ile karanın uygun bir noktasında kurulmuş olmasını dikkatle inceledi. Ayrıca kahramanların, yani Ahilleas (Aşil), Aias (Ajax) ve diğerlerinin mezarlarını inceledi, onlara övgüler düzdü, şöhretlerine, kahramanlıklarına ve Homeros gibi bir ozan tarafından yüceltilme onuruna sahip olmalarına gıpta etti. O sırada başını hafifçe sallayarak şöyle dediği rivayet edilir: 'Geçen bunca yıldan sonra, bu şehirle insanların intikamını almayı Allah bana nasip etti. Düşmanlarına boyun eğdirdim, şehirlerini fethettim ve ülkelerini Mysialıların yağmasına çevirdim. Şehri kuşatanlar Hellen, Makedon, Teselyalı ve Polonezliydi. Onların soyundan gelenleri, bunca yıldan sonra, o dönemde ve daha sonraki yıllarda biz Asyalılara küstahça davrandıkları için cezalandırdım."

Karolidi Efendi'nin *Târîh-i Sultan Mehmed Hân-ı Sâni* adlı tercümesini sadeleştirerek yayımlayan Muzaffer Gökman (İstanbul'un Fethi, 1967) bu paragrafa düştüğü notta, Kritovulos'un Fâtih'e atfettiği sözlerin aslında İskender'e ait olduğunu söyler. Bu doğru olsa bile, Fâtih'in kendisine sunulan eserdeki bu ifadelerle itiraz etmediği ve amaçları için kullandığı anlaşıyor.

Stefanos Yerasimos, dört beş yıl önce *Toplumsal Tarih* dergisinde çıkan bir makalesinde bu meseleyi enine boyuna tartışmış, İstanbul'u 1437 yılında ziyaret eden bir Katalan'ın o tarihte Bizanslıların ağzında gezen "Türkler Troya'nın intikamını alacak!" sözünü not ettiğini hatırlatmıştı. Yerasimos, Kritovulos'un cümlelerini de naklettikten sonra bu rivayetin Fâtih'in kulağına gitmiş olabileceğini söyler. Roma'nın vârisi olmayı kafasına koyan Fâtih, yine Yerasimos'un yazdığına göre, kendisiyle İstanbul'da görüşen Floransalı Benedetto Dei'ye İskender ve Anibal gibi gelmiş geçmiş binlerce hükümdarın gücünü kendisine toplamak istediğini söylemişti.

Bu yazıyı hem önceki gün 559. yılını kutladığımız fethin anlamına bir başka açıdan bakmak, hem de Kritovulos Tarihi'nin yeni bir tercümesinin yapıldığını duyurmak için yazdım. Ari Çokona tarafından yapılan ve Heyamola Yayınları tarafından Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki Yunanca yazmasının faksimilesiyle birlikte özenle yayımlanan bu esere dikkatinizi çekiyorum. (heyamola@heyamola.net/www.heyamola.net)

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Odunpazarı

Beşir Ayvazoğlu 2012.06.07

Çocukluğum ve ilk gençliğim Sivas'ta, iki tarafı ahşap evlerle kuşatılmış dar -ve bazıları çıkmaz- sokakların bulunduğu, avlu duvarlarından meyve ağaçları dışarı taşmış, köşe başlarındaki çeşmelerinden takunyalı küçük kızların su taşıdığı, oğlan çocukların türlü türlü oyunlar oynadığı, küçük ahşap mahalle mescitleri beş vakit dolup taşan mahallelerde geçti.

Güzel komşulukların, lezzetli dostlukların yaşandığı o sokaklar ve evler, onca yoksulluklarına rağmen hâlâ gözümde tüter. Belki de bunun için Safranbolu, Göynük, Cumalıkızık gibi ilçeleri ve köyleri gezerken çok güçlü bir aidiyet ve tayyizaman hissini tarifsiz bir sevinçle birlikte yaşıyorum.

Birkaç hafta önce Eskişehir'de Odunpazarı'nı dostlarımla birlikte gezerken de aynı duyguları yaşadım. Sanki çocukluğuma dönmüştüm, koşup oynadığım sokaklardaydım. Tam yok olmak üzereyken, genç, kültürlü ve dinamik bir belediye başkanına kavuşan, her gidişimde biraz daha canlanmış gördüğüm Odunpazarı, sihirli bir el değmişçesine ölüm uykusundan uyanıp ayağa kalkmış ve iç turizmin gözde ilçelerinden biri haline gelmiş. Cıvıl cıvıl, pırıl pırıl sokaklar, şırl şırl çeşmeler, restore edilerek içinde yaşanır hâle getirilen hanlar, büyük ahşap konaklar, nohut oda bakla sofa fukara evleri... Nereye baksanız sanki bir Hoca Ali Rıza suluboyası görüyorsunuz.

Burhan Sakallı, yani Odunpazarı Belediye Başkanı, Mihalıçcık doğumlu, Selçuk Üniversitesi'nde edebiyat okumuş, daha da önemlisi edebiyatla bilfiil uğraşmış, imzasına çeşitli gazete ve dergilerde zaman zaman rastlanan bir yazar, bir kültür adamı. Başkan seçilir seçilmez kolları sıvamış ve Odunpazarı Evlerini Yaşatma Projesi'ni hayata geçirerek adeta bir marka yaratmış.

Nasılsa kör kazmanın ve betonarmenin savletinden masun kalmış bir ilçe olan Odunpazarı, biraz gecikilseydi yahut modernleşmeyi apartmanlaşma olarak anlayan bir belediye başkanına çatsaydı, belki de, inanılmaz bir hızla büyüyen Eskişehir'de çok katlı apartmanların yükseldiği bir semte, bir beton cehennemine dönüşmüş, Kurşunlu Külliyesi de tabii çevresinden tecrit edilmiş olacaktı.

Kanuni'nin vezirlerinden Çoban Mustafa Paşa tarafından muhtemelen Mimar Acem Ali'ye yaptırılan bu külliye, 16. yüzyıl sonlarında Mevlevihane olarak kullanılmaya başlanmış. Camii, kervansarayı, derviş hücreleri, semahanesi, haremi, mutfağı, yemekhanesiyle günümüze ulaşan ve kısa bir süre önce restore edilerek çeşitli kültür faaliyetlerinin icra edildiği canlı bir merkez hâline getirilen bu külliye, metin duruşuyla Odunpazarı'nın canlanan ahşap dokusuna ayrı bir güzellik ve derinlik katıyor. Yıllar önce terk edilip yıkıldı yıkılacak hâlde bağrına incek kazmayı bekleyen Atlıhan ise şimdi lüle taşı ve gümüş işlerinin merkezi ve Eskişehir'e yolu düşenlerin uğrak yeri...

Bir hanımefendi tarafından lokanta olarak işletilen iki katlı mütevazı bir evde, zengin bir kahvaltı sofrasının başındaki sohbetimiz sırasında, 2009 yılında ikinci defa belediye başkanlığına seçildiği Odunpazarı'nda yaptıklarını anlatırken gözleri mutlulukla ışıldayan Burhan Bey'in başarılarını tek tek sıralamaya kalkışsam bu

köşe kâfi gelmez. Bugüne kadar otuz sokakta üç yüz ev, üç cami, bir külliye, iki kervansaray, on beş çeşme ve bir hanın aslına uygun olarak restore edilmesini, böylece Odunpazarı'nın ihtişamlı devirlerdeki manzarasına yeniden kavuşmasını sağlayan aziz başkan, elden geçirilmedik eski eser bırakmamaya kararlı görünüyor. Eskişehir'in 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti ilan edilmiş olması, sanırım, onun bu çalışmalarına yeni bir ivme kazandıracak.

Odunpazarı anlatmakla tarif edilecek gibi değil. En iyisi yolunuzu Eskişehir'e düşürün ve çalın Burhan Bey'in kapısını; eminim üşenmeyecek, sizi sokak sokak gezdirip neler yaptığını anlatacaktır.

Derkenar

"Bayram o bayram ola"

Uluslararası Türkçe Derneği tarafından "İnsanlık el ele, bayram o bayram ola" temasıyla düzenlenen 10. Türkçe Olimpiyatları devam ediyor. Bu olimpiyatın ne kadar büyük ve başarılı bir organizasyon olduğu sanırım dikkatinizden kaçmamıştır. Dünyanın dört bir tarafından getirilen ve hiçbir aksaklık yaşanmaksızın yarıştırlan yüzlerce öğrenci... Seyahatlerde beş-on kişilik grupları bile sevk ve idare etmenin ne kadar zor olduğunu biliyorsanız, ne demek istediğimi daha iyi anlarsınız. Bizim bazılarının isimlerini bile bilmediğimiz ülkelerde okullar açarak Türkçeyi dünyanın her yerinde konuşulur bir dil haline getiren, bununla yetinmeyip bu çocuklara Türkçe şarkılar ve şiirler öğreten, profesyonelleri aratmayacak gösteriler düzenleyen fedakâr öğretmenler ne kadar tebrik edilse azdır. Türk okullarının ancak gönüllülükle, fedakârlıkla, iyi niyetle başarılabilecek çok büyük bir barış projesi olduğuna, zamanla dünya barışına çok ciddi bir katkıda bulunacağına inanıyorum. Türkiye'yi tanıyan, Türkçeyle birlikte İngilizce de öğrenen bu çocuklar, yarın belki de kendi ülkelerinde önemli görevler üstlenecek, sadece Türkiye ile değil, bütün ülkelerle iyi ilişkiler kuracak, kültür ve barış elçileri olacaklardır.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Karakoçlar

Beşir Ayvazoğlu 2012.06.14

Küçükçekmece Belediyesi, büyük bir kadirşinaslık göstererek "Göl Saatleri Şiir Akşamı" vesilesiyle şiirimizin emektarlarından Bahaettin Karakoç'a bir "Şeref Beratı" takdim etti.

Kahramanmaraş'ta tek başına bir şiir iklimi yaratan ve bütün zorluklara rağmen yıllarca çıkarmayı başardığı Dolunay dergisiyle edebiyatımıza seçkin şair ve yazarlar kazandıran öncü bir kültür adamı, şiirlerinden birindeki ifadesiyle "Söz atının eğerini altın gümüşle savatlamış" bir şairdir o, "kalbi cins bir attır, gönlüyse sarhoş bir süvari"... Şiiri onun gibi ve onun kadar yaşayan şair azdır; dünyaya şiirin penceresinden bakar. Onun nazarında, şiir yoksa dünya da yoktur dersem, mübalağa etmiş olur muyum, bilmiyorum. Bütün şiirlerinde Anadolu'nun sesi, rengi, kokusu ve tadı vardır. Hangi şiirini okursanız okuyunuz, daha ilk mısraında Anadolu'dan esen ve zaman zaman çok haşınlaşan bir rüzgâr hissedersiniz.

Bahaettin Karakoç, neredeyse bütün fertleri şair olan bir ailedendir. Küçükçekmece Belediyesi'nden şeref beratı aldığı sırada iki yaş küçüğü olan şair Abdurrahim Karakoç, Ankara'da Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi

Hastahanesi'nde kendisini kaçınılmaz sona götüren bir hastalıkla boğuşuyordu. 7 Haziran'da kaybettiğimiz aziz şair, şiirde ağabeyinden farklı bir yol tutturmuştu; halk şiirinden besleniyor, bu şiirin kadim formlarını kullanıyordu. Evet, bir halk şairiydi; ama bu "halk şairi" tabirini literatürdeki anlamında kullanmıyorum. Halk şiirinin formlarına ve bin yıllık ses tecrübesine bağlı, ancak bu şiire yeni zenginlikler getiren, teknik olarak son derece sağlam, ironi yüklü, imaj bakımından fazla zengin değilse de, yer yer hikmeti yakalayan etkili ve çok özel bir şiir yazıyor ve hiç şüphesiz, farklılığının arkasında entelektüel kişiliği yatıyordu.

Abdurrahim Karakoç, zengin bir şiir kültürüne sahip, memleket meselelerine herhangi bir halk şairine nazaran daha vâkıf bir şair olduğu için bu şiiri kendi içinde yenileyerek zengin bir ifade vasıtası hâline getirmişti. Bir ses yakalamıştı ve bu ses, doğrudan Anadolu halkının kalbine ulaşıyordu. Daha ilk şiirleriyle kazandığı popülarite başka türlü açıklanamaz.

Türkiye'de edebiyat ve diğer bütün sanatlar, nicedir, bu topraklarla neredeyse bütün bağlarını koparan aydınların küçük küçük kabileler halinde, hem birbirini, hem halkı yok sayarak oynadıkları bir çeşit oyun haline gelmiştir. Bu oyuna katılmayanlar ya küçümsenmekte yahut büsbütün yok sayılmaktadır. Ne kadar kabile varsa, o kadar "kanon" var. Hâlbuki sanat ve edebiyat ortamının zenginliği, çeşitlilik, çok seslilik ve bunlar arasındaki geçişkenlikle mümkündür. Belli başlı kaynaklara bakınız; Abdurrahim Karakoç adında bir şair sanki hiç yaşamamıştır! Bana sorarsanız, kılcal damarlarına kadar nüfuz ettikleri toplumu asıl etkileyenler onun gibi şairlerdir. Neredeyse yarım asırdır şiir söyleyeceksiniz, birçok şiiriniz dilden dile gezecek, ezberlenecek, türkü olup söylenecek, "Mektup yazdım Hasan'a ha Hasan'a ha sana" gibi deyişleriniz âdeta darbimesel haline gelecek, yine de yok sayılacaksınız!

Abdurrahim Karakoç aynı zamanda güçlü bir hiciv şairiydi; ama hicivlerinde, taşlamalarında Şair Eşref, Neyzen Tevfik ve bazı halk şairlerinin hicviyelerindeki kaba saba küfürlere rastlanmazdı. Zekice hicveder ve zekâ eseri bir eleştirinin en galiz küfürlerden bile daha etkili olduğunu bilirdi. "Kendi derdi gönlümün billâh gelmez yâdına" diyen, şiirinde bütün şahsiliğine rağmen kendi iç dünyasını gizlemeyi başarmış şairler cinsindendi ve şairliğini büyük ölçüde dâvâsına adanmıştı. "Mihriban" gibi şiirlerinin sayısı çok olsaydı, eminim, Abdurrahim Karakoç'un etkisi, dâvâ şiirleriyle yarattığından daha büyük, daha derin ve sürekli olacaktı. Bu şiirin, dünya görüşü farklı bir sanatçı olan Musa Eroğlu tarafından bestelenmiş olması, aslında Türkiye'de kalplerin aynı duygularla çarptığını göstermesi bakımından dikkat çekici bir hadisedir.

"Mihriban" şiiri, kim ne derse desin, Abdurrahim Karakoç'un asıl kumaşının derin aşk şairliğine çok daha yakın olduğunu gösterir. Elbette "dâvâ"ya yönelik gür sesli kavga şiirleri ve hicivleri de halkın onun dilinden kendini ifade edişi, isyanı, öfkesi, arzuları, talepleridir. Fakat,

Yar deyince kalem elden düşüyor

Gözlerim görmüyor aklım şaşıyor

Lambada titreyen alev üşüyor

Aşk kağıda yazılmıyor Mihriban

....

Elim değse akan sular tutuşur

İçim dışım yanar oldu gel gayrı

gibi mısralarındaki derin duyuş ve sadeliğin arkasında gizlenen, değme şairi kıskandıracak büyük ustalığın dâvâ şiirlerinde zarar gördüğünü ifade etmeden geçemeyeceğim.

Aziz şaire Cenab-ı Hak'tan rahmet, Bahaettin Karakoç ağabeyimize de daha nice şiirler yazması için sıhhat ve afiyet niyaz ediyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

St. Petersburg ve İstanbul

Beşir Ayvazoğlu 2012.06.28

St. Petersburg'da aslında Büyük Petro'nun Versay Sarayı'na özenip kışlık saray olarak yaptırdığı muhteşem Hermitage Müzesi'ni ve yazlık sarayı Petrodvorets'i gezerken ister istemez Topkapı Sarayı'nı düşündüm.

Petro'nun saraylarının göz kamaştırıcı büyüklüğü ve inanılmaz zenginliği karşısında Osmanlı padişahlarının yaz kış yaşayıp aşağı yukarı dört yüz yıl dünyayı idare ettikleri saray bir gecekondur gibi görünüyor. Eminim, Fransız krallarıyla Rus çarlarının saraylarını görenler, dünyanın en yıkıcı ihtilallerinin niçin bu ülkelerde yaşandığını anlamışlardır.

Bugün büyük bir hayranlıkla gezdiğimiz, belki de birçoklarımızın "Ah, bizim niçin böyle şehirlerimiz yok?" diye hayıflandığı St. Petersburg'un nasıl inşa edildiğini bilmeyen yok. Dünyaya açılabilmek için denizyolunun önemini kavrayan Deli Petro, Neva nehrinin büyük bir bataklık olan deltasına Avrupa şehirlerine benzer bir şehir kurmaya karar verir. Bu bataklığa şehir kurmak için ihtiyaç duyulan milyonlarca metreküp taş nasıl temin edilmiştir? Mustafa Armağan, "St. Petersburg, inşa edilişi sırasında etin taşla cayıp cayıp imtihan edildiği şehir olmuştur" diyor.

St. Petersburg hakkında yazılmış en güzel kitaplardan birinin Mustafa Armağan imzasını taşıdığını hatırlatmak isterim. "St. Petersburg'da Zamanlar ve Mekânlar" alt başlığını taşıyan Kuğunun Son Şarkısı'nda şehrin inşa süreci uzun uzun anlatılır. Önceleri Osmanlılardan aldığı Azak'ta Petropolis isimli bir şehir kurmak isteyen Petro, 1711 yılında Prut'ta uğradığı büyük mağlubiyetin ardından imzalamak zorunda kaldığı muahede gereğince bu şehri boşaltıp kuzeye yönelmek zorunda kalır.

St. Petersburg'un inşasına ahşap malzemeye başlanmıştır. Ancak bir süre sonra çıkan yangınlar Petro'yu kârgir yapıya zorlayacak ve şehir, bataklığa çakılan kazıklar üzerinde, Rusya'nın ahşaba dayalı mimarisinden ve doğulu karakteri taşıyan her şeyden kopuş anlamına gelen İtalyan tarzı bir şehir yüksелеcektir.

Petro'nun St. Petersburg'u inşa edebilmek için Rusya'nın başka yerlerinde taş bina yapılmasını yasakladığını, ne kadar taş ustası varsa hepsinin buraya sevk edildiğini, şehre gelen her geminin ve her taşıma aracının taş getirmek zorunda olduğunu biliyor muydunuz? 1709'da Poltova savaşında esir alınan İsveçli esirlerin ve Rus olmayan Rusyalıların köleler gibi çalıştırıldığı, yıllarca devam eden inşaat sırasında açlıktan, hastalıktan, soğuktan binlerce insanın hayatını kaybettiğini tahmin etmek zor değildir. Sonuçta, bataklık üzerinde harçlarına kan ve gözyaşı karışmış muhteşem sarayları, kiliseleri, geniş bulvarları, kanalları, yüzlerce köprüsüyle Venedik benzeri muhteşem bir şehir doğar.

Osmanlılar Büyük Petro'ya "Deli Petro" derlerdi. Türkçede "deli" kelimesi aynı zamanda delice cesareti ve ataklığı ifade etmektedir. St. Petersburg'un kuruluşu, Petro'nun bu lâkabı taşımayı herkesten fazla hak ettiğini

gösterir.

St. Petersburg inşa edilirken, Prut'ta kazandıkları zaferle Büyük Petro'yu açık denizlere çıkışı Baltık kıyılarında aramaya zorlayan Osmanlıların başkentinde, İstanbul'da kim bilir kaç yangın çıkmış, şehrin çeşitli bölgeleri kim bilir bu yangınlar yüzünden kaç defa yeniden inşa edilmişti. Her yangından sonra kârgir binalar yapılması yolunda fermanlar çıkarıldığı halde, böyle binaları Şeddadî bina olarak gören halk bildiğini okuyordu. Devlet de halkı pek zorlamamıştır. Rahmetli Turgut Cansever, Türk-İslâm şehrinde, büyük odak noktaları teşkil eden külliyelerin çevresindeki günlük hayatın şartlarına göre şekillenmiş sokaklar ve mahallelerin kısa aralıklarla yenilendiğini, yani her neslin kendi şehirini bir bakıma yeniden inşa ettiğini düşünürdü. Hiçbir nesil, kendisinden önceki neslin zevklerine ve ihtiyaçlarına göre belirlenmiş bir şehirde yaşamak zorunda değildi.

Şehir dokularında ahşabın hâkim olduğu Rusya, St. Petersburg'u taş taş inşa ederken kesin bir tercihte bulunmuş oluyordu. Bu, artık Asyalı değil, Avrupalı olduklarını, yani kimlik değiştirdiklerini ilan etmekte. Bizimkilerin Tanzimat'tan sonra geldikleri nokta...

St. Petersburg'da gezerken çok karışık duygular içindeydim. Biliyordum ki, Puşkin'in düelloya gitmeden önce oturup son kahvesini içtiği lokantayı, Dostoyevski'nin, Gogol'ün, Çaykovski'nin gezindikleri caddeleri, eserlerini yazdıkları evleri görmek mümkün. Fakat biraz düşününce, St. Petersburg'un adeta buzdolabında dondurulmuş bir şehir olduğunu fark ediyorsunuz. Burada halk, Büyük Petro'nun on sekizinci yüzyılda belirlediği çerçevede yaşamak zorunda. Zaten şehri korumak için, binalara sahipleri tarafından dışarıdan herhangi bir müdahalede bulunulmasına izin verilmiyormuş. Şehri iyi tanıyan bir dostum, dışarıdan dökülüyor gibi görünen binaların içlerinin milyonluk mobilyalarla döşeli olduğunu söyledi.

Cansever Hoca'nın yaklaşımını doğru bulduğumu çeşitli vesilelerle ifade etmiştim. Yine de mesela Nedim'in Beşiktaş'taki "hâne-i vîrân"ı, Şeyh Galib'in Sütlüce'deki fakirhanesi, Namık Kemal'in kahvesini içtiği filanca kahvehane, Yahya Kemal'in uzun yıllar yaşadığı Park Oteli, 1940 kuşağının şiirlerini yazdığı Küllük vb. bugüne ulaşsaydı, fena mı olurdu?

Dedim ya, St. Petersburg'u karışık duygular içinde gezdim. Anlatacak çok şey var; ama hepsini Mustafa Armağan o güzel kitabında anlatmış, bana bir şey bırakmamış.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Aydın Yüksel Bey'in feryadı

Beşir Ayvazoğlu 2012.07.05

Yolunuz Hırka-i Şerif'e düştüyse, Mesih Paşa Camii'ni de görmüş olmalısınız. Samiha Ayverdi'nin Mesih Paşa İmamı'na -ki bence en güzel romanıdır- konu olan bu zarif cami Tezkiretü'l-Ebniye ve Tuhfetü'l-Mî'mârîn'de Mimar Sinan'ın son eserlerinden biri olarak zikredilir.

III. Murad'ın vezirlerinden Hadım Mesih Paşa'nın 1585 yılında yaptırdığı, 1930'ların sonlarında merhum Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından restore edilen bu caminin haziresinin alt köşesinde, Eski Ali Paşa Caddesi'yle Mevkufatçı Sokağı'nın kesiştiği noktada yine Mesih Paşa'nın yaptırdığı bir çatal çeşme vardır. Bu çeşme

hakkında, tam kırk yıl Hırka-i Şerif'te oturan, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin "hayrül-halefi" Yüksek Mimar Dr. İ. Aydın Yüksel'den bir mektup aldım. Mesih Paşa Çeşmesi'nin ve birçok eserin hiç şüphesiz iyi niyetlerle restore edilmeye çalışılırken nasıl tahrip edildiğini anlatan Aydın Bey'in feryadını duyurmayı bir vazife addediyorum.

Aydın Bey, beni de aynı şekilde üzeceğine, bu sebeple kamuoyuna duyuracağıma inandığı bir "memleket, tarih, kültür ve sanat" meselesi hakkında dertleşmek istediğini ifade ettikten sonra, "Mes'ele şudur azizim" diyerek şöyle devam ediyor mektubuna:

"Bilindiği gibi son yıllarda belediyelerimiz ve Vakıflar Genel Müdürlüğümüz muhakkak iyi niyetlerle eski eserlerimizin tamirine el atmış ve çeşitli yan kuruluşlarıyla bu yolda faaliyette bulunmaktadır. Bu muhakkak ki takdir edilecek bir şeydir. Ancak bütün bu iyi niyete rağmen, ben, keşke buna teşebbüs etmeseler de tarihî mirasımız olan eserlerimiz olduğu gibi kalsaydı, demekten kendimi alamıyorum. Zira, ihmal edilmesine rağmen bütün yapılar yine de aslî hallerini ve karakterlerini bir şekilde muhafaza etmektedirler. Bugün ise bu iyi niyetli restorasyon teşebbüsleriyle, maalesef dört-beş asırda yok olmadan zamanımıza gelebilen eserlerimizin ehliyetli eller tarafından birkaç gün veya ay zarfında yok olduğu müşahade edilmektedir.

Bendeniz yedi ay evveline kadar, belki bilirsiniz, merhum üstadım Ekrem Hakkı Ayverdi'nin komşusu olarak kırk yılı mütecaviz bir zaman Fatih'te Hırka-i Şerif'te oturdum. Hemen yakınımızda bulunan Mesih Paşa Camii'ni Ekrem Bey sanırım 1935'lerde tamir etmiştir. 994 hicri 1585-86 milâdî yılında yapıldığı kitâbesiyle sabit olan bu zarif cami, Mimar Sinan'ın yaptığı son eserlerden kabul edilmektedir. Bendenizde bu caminin o tarihlerdeki tamir vs. resimlerinden başka 1984, 1986 ve 1998'lerde tarafımdan alınmış birçok resimleri mevcuttur.

Benim asıl derdim ve bahse konu olan caminin haziresinin alt köşesinde bulunan Mesih Paşa'nın hayratı olan çatal çeşmedir. Bir tarafında toprağa gömülü vaziyette iki, diğer tarafında bir yüzü ve yalağı vardır. Çeşme üstündeki mermer kitâbede ise altı bölüm halinde celî sülüsle Mesih Paşa'nın adı ve çeşmenin tarihi geçmektedir. Daha alttaki iki parça halinde dörder satır halinde bulunan tamir kitâbesi ise 1233/1817-18 tarihlidir ve III. Mustafa'nın kızı Beyhan Sultan'a aittir. Bu çeşme 2011 yılında esaslı bir onarım geçirmiştir. İşte burada "keşke geçirmeseydi" diyorum, azizim. Zira senelerce -kırk yıldan fazla- bu çeşmenin önünden geçtim. Kitabelerdeki sülüs celîsi yazıların salâbetine, temiz işçiliğine, keskinliğine her defasında eski tabirle "perestişler, tahsinler" ederek rahmet okudum. Şimdi ise, gelin ve görün, yeni yetme restoratör ve müteahhitler elinde o yazılar ne olmuştur. Ne ile, kum veya asit veya bir başka malzeme ile temizliyorlarsa, yazılar, hemen hemen yarı yarıya ve bazı yerleri tamamen yok edilmiş, kalanlar fare kemirmişe dönmüştür. Yapılan rezalet altın bezeme ile giderilmeye çalışılmışsa da nafiye. Bu yapılanları kabul eden kontrol mimarları veya sistem, mangalda kül bırakmayan tabiat varlıklarını koruma kurulları nerede? Anlaşılan bu işleri bilen anlayan kalmamış.

Dediğim gibi bende her iki yazıyı ve hazin akıbeti gözler önüne serecek resimler mevcuttur. Ayrıca bu restorasyondan önce muhakkak mevcut durumun fotoğrafları restorasyonu yapanlarca alınmış olmalıdır. Bunlarla eski ve yeni durum farkı mukayese edilebilir. Bunlara dur diyecek, bir insaf ve bilgi sahibi kimse yok mu idi? Ayrıca çeşmenin iki yüzü arasındaki pah üzerinde benim fotoğraflarını çektiğim zamanlarda mevcut olan ve bir esnaf-lonca remzi olduğunu tahmin ettiğim bir kabartma da mevcuttu. Bende onun resmi de mevcuttur. Taş üzerine kabartma olan bu şekilde kısmen boyalı bir sancak ve yılan mevcut olduğu görülmektedir. 1998'de resmini almıştım. O da yok edilerek, üstelik tam üzerine, pleksiglastan bu son yapılan rezâletin kitâbesi asılmıştır ki bu işin İTO ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi işbirliği ile (KUDEB) yapıldığı okunmaktadır. Bunun dışında bütün tâmiratta imitasyon harcı ile taş taklidi işlerin vahâmetini ayrıca zikretmeye lüzum görmüyorum. Zikrettiğim resimleri de arzu buyrulursa gönderebilirim.

Şimdi giden gitti. Geri dönüşü olmayan bir cürüm irtikap edilmiş ve edilmekte ber-devam. 'Küllü men aleyhâ fân' diyoruz. Amma hayfâ... Son bir cümle ile geçen aylarda gittiğim Edirne II. Bayezid Camii'nde gördüğüm

restorasyon cehaletini söylemeden geçemiyeceğim. Belki bir başka bahiste."

Evet, Aydın Yüksel Bey böyle feryad ediyor. Duyan var mı?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Edebiyatın Çamlıcası

Beşir Ayvazoğlu 2012.07.12

Hayır, Çamlıca'ya inşa edilmek istenen "selahaddin camisi"nden değil, eskilerin bir "yeryüzü cenneti" olarak gördükleri, son otuz kırk yılda bir çeşit cehenneme dönüşen bu tabiat harikasının nasıl keşfedildiğinden ve edebiyatımızdaki yerinden kısaca söz etmek istiyorum.

On dokuzuncu yüzyıla kadar bazı padişahların av veya tenezzüh için çıktıklarında dinlenmeleri için yaptırılmış birkaç av köşkü dışında binanın bulunmadığı Çamlıca, II. Mahmud devrinde hânedan üyeleri ve yüksek tabaka tarafından keşfedilerek zarif köşkler ve konaklarla donatılır. Tanzimat devri şair ve yazarları bu sebeple Çamlıca'ya özel bir ilgi göstermişlerdir. Namık Kemal'in İntibah romanı Çamlıca tasvirleriyle başlar. Recaizade Mahmud Ekrem'in Araba Sevdası'nın kahramanı alafrangalık heveslisi mirasyedi Bihruz Bey de gönül maceralarını Çamlıca'da yaşar.

Yahya Kemal, 1921 yılında yazdığı "Üç Tepe" başlıklı yazısında bu tepeden "Namık Kemal ve arkadaşları Hâmid, Ekrem, Sezai ve ötekilerinin elli sene evvel âleme baktıkları tepedir. Eserlerinde Çamlıca havası eser, Çamlıca bahçelerinde bülbül sesi dinledikleri sezilir, şiveleri o semtin vezir konakları gibi ağır, harab ve şairanedir" diye söz etmiştir.

Sami Paşazade Sezai, çocukluğunu babası Sami Paşa'nın yazları geçirmek için Çamlıca'da kiraladığı kırk odalı köşkte yaşamıştı. Hekimbaşı Behçet Efendi'nin oğlu Hayrullah Efendi, komşu köşkte oturuyordu. Sami Paşa'nın oğulları ve torunları çok geçmeden Hayrullah Efendi'nin oğullarıyla, özellikle Abdülhak Hâmid'le sıkı bir dostluk kurmuşlardı. Maarif Nâzırlığı da yapmış, entelektüel kapasitesi yüksek bir bürokrat ve eğitimci olan Sami Paşa, ders halkasına aldığı Hâmid'e de küçük çocuklarıyla birlikte Gülistan okutmuştu.

Sezai'nin Hâmid'le hiç sarsılmayan dostluğu, aralarındaki sekiz yaşa rağmen o günlerde başladı. Sabahları az mı tepelere çıkarak güneşin doğuşunu seyretmiş, geceleri az mı bülbül dinlemişlerdi! Hâmid, bir mektubunda ona "Çamlıca, efkâr-ı şairânemizin mâderidir" diyor, bir şiirinde de bu tepeyi "en hoş tepe" diye anıyordu. Yıllar sonra bir gün uğradığı Çamlıca'da harabe halindeki Sami Paşa köşkünü görünce hüzünlenmiş, burada geçirdiği güzel günleri düşünerek "Mazi Mesirelerinden" isimli şiirini yazmıştı.

Sezai'nin muhtemelen 1924 sonlarında yazdığı, 1925 yılı Ağustos'unda Servet-i Fünun'da tefrika edilen Bir Yaz Gecesi adlı bir hikâyesi vardır. Altmış yaşlarındaki Osman Paşa, bir muhacir arabasıyla Çamlıca'daki köşküne giderken Hukuk Mektebi'ni yeni bitiren yirmi iki yaşındaki oğlu Nail'le eski ve yeni edebiyat üzerine konuşmaktadır, bu arada yazar tarafından Üsküdar-Çamlıca yolu uzun uzadıya tasvir edilir. Abdülhak Şinasi Hisar'ın da Çamlıca'daki Eniştemiz isimli romanının "Çamlıca" başlıklı bölümünde, Üsküdar'dan Çamlıca'ya giden birinin yol boyunca gördükleri bir fotoğraf makinesi sadakatiyle tespit edilmiştir. Bülbülderesi'ni

geçtikten sonra Fıstıkağacı, Bağlarbaşı, Servilik, Nuh Kuyusu, Nakkaştepesi gibi "safvetli ve şiirli isimler" taşıyan, "isimleriyle birer şiir yatağı olan" bölgeye geçildiğini söyleyen Abdülhak Şinasi'nin şu cümlesine dikkatinizi çekerim: "Keşke uzun bir ömrüm olsaydı da zamanlarımı bu yerler arasında taksim ederek her birinde ayrı ayrı seneler yaşıyabilseydim!"

Çamlıca'daki Eniştemiz'in "Çamlıca'da Günler ve Geceler" başlıklı bölümü de bir zamanlar Çamlıca'da yaşanan hayat hakkında önemli ipuçları taşır. Çamlıca demek, Abdülhak Şinasi'ye göre, "bütün Osmanlı devrinin son ihtişamları demektir." Yazarlık hayatına, Tanzimat yazarlarını okuyarak başlayan Halide Edip'in gençlik dönemi romanlarında, Çamlıca, karşımıza zengin, ihtişamlı bir hayatın ortamı olarak çıkar.

Yakup Kadri'nin Nur Baba adlı romanına konu olan Bektaşî dergâhı, Çamlıca'daydı. Yahya Kemal, bu dergâha ilk defa bir Nevruz günü Yakup Kadri tarafından götürüldü. İbrahim Hakkı Konyalı, Nur Baba Tekkesi diye zikrettiği Çamlıca Bektaşî Dergâhı'nın İstavroz deresinin üstünde olduğunu, bir mescidinin ve âyin yerinin bulunduğunu söyler. Nur Baba'dan sonra oğlu Ali Baba'nın şeyhlik yaptığı bu dergâh, hiçbir iz kalmamacasına yok olmuştur. Reşat Ekrem Koçu ise, İstanbul Ansiklopedisi'nde Çamlıca Bektaşî Dergâhı'nın İstanbul'un fethinden yüz yıl kadar önce Çamlıca Baba adında biri tarafından kurulduğunu, tepenin adını bu tekkeden aldığını, Vak'a-i Hayriye'den sonra kapatılan tekkenin Abdülmecid devrinde Nakşî kisvesi altında açılarak Tahir Baba Dergâhı adıyla Cumhuriyet devrinde bütün tekkelerin kapatıldığı tarihe kadar faaliyet gösterdiğini anlatır.

Nâzım Hikmet'in annesi Celile Hanım'ı ilk defa Çamlıca Bektaşî Dergâhı'nda gören Yahya Kemal, bu tepeyi ve bu tepeden İstanbul'u seyretmeyi hep sevmiştir. Burası Eyüp ve Üsküdar gibi uhrevî semtlere benzemiyor, tam aksine insana dinlenmeyi ve hayatın tadını çıkarmayı telkin ediyordu. Onun için "cânan"la gezerken öncelikle tercih ettiği yerlerden biriydi. "Bir Tepeden" ve "Bir Başka Tepeden" şiirlerindeki tepelerden biri hiç şüphesiz Çamlıca'dır. "Karnaval ve Dönüş" şiirinde de, İstanbul'a bir dönüşünde ufukta Çamlıca tepesini bir an önce görmek için nasıl sabırsızlandığını anlatmıştı.

Bana ayrılan köşeyi doldurduğumun farkındayım. Fakat Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur'unda, Mümtaz'ın Küçük Çamlıca'da bir kahveye, Mustafa Tab'î Efendi'nin "Çıkmaz derûn-i dilden efendim muhabbetin" güfteli Bayatı ağır semaisini Nuran'dan burada dinlediği için "Derunîdil" ismini verdiğini kaydetmeden geçersen bu yazı eksik kalır.

İstanbul muhabbetinin "derûn-i dil"de ebediyyen muhafaza edilmesi temennisiyle...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kitapseverler ve kitap delileri

Beşir Ayvazoğlu 2012.07.19

Necip Âsım Yazıksız'ın Kitap isimli bir kitabı vardır. İlk defa yıllar önce kitap meraklısı bir dostumda gördüğüm bu kitabı çok sevmiştim. Aslında peşine düştüğüm her kitaba sonunda sahip olmuşumdur; ama Necip Âsım Bey'in 1311 (1893) yılında İstanbul'da basılan bu güzel kitabını yeterince kovalamadığım için kütüphanemde hâlâ eski harfli baskısı yok.

Yakın zamanlara Türker Acaroğlu tarafından sadeleştirilerek yeni harflere aktarılan İletişim Yayınları baskısını kullanıyordum.

Belki hatırlayanlar vardır; İletişim Yayınları, bu kitabı, kuruluşunun 10. yılı münasebetiyle 1993 yılında armağan olarak basmış ve o yıl TÜYAP Kitap Fuarı'nda cüz'i bir fiyatla satışa sunmuştu. Boyutları, kapağı, kâğıdı, sayfa düzeniyle özel ve özenilmiş bir kitaptı. Fakat bu güzel baskı, Türker Acaroğlu'ndan asla beklenmeyecek okuma hatalarıyla doluydu. Eski metinlerle az çok ilgilenmiş olanların orijinaliyle karşılaştırmaya ihtiyaç hissetmeden fark edebilecekleri vahim hatalarla... O tarihte yazdığım gazetede ki köşemde bu hususa müsamahalı bir dille değinip geçmiştim: "İletişimcilerin Kitap'ı onuncu yıl şerefine özene bezene hazırladıkları belli. Bir de diline dokunulmasaymış, hadi dokunuldu diyelim, yanlış okumalar ve anlamalar olmasaymış, tadından yenmeyecekmiş doğrusu."

İsmail Kara benim kadar müsamahalı değildi; o da büyük bir hevesle okumaya başladığı Kitap'taki akıllara ziyan hataları görünce dayanamamış, yanlış hatırlamıyorsa Dergâh dergisinde yayımlanan "Yazıksız'ın Kitabına Yazık Edildi" başlıklı yazısında hepsini sayıp dökmüştü. Kara'nın Amel Defteri (1998) adlı kitabına da aldığı bu yazı şu cümlelerle bitiyordu: "Ne dersiniz, bu kitabı hazırlanmış ve yayınlanmış kabul edebilir miyiz? Okuyucudan vazgeçtik, en azından merhum müellifi kabrinde rahat ettirmek için bir şeyler yapmak gerekmez mi?"

İsmail Kara'nın Kitab'ı yeniden hazırlayıp yayımlamak gerektiği yolundaki bu iması, karşılığını yıllar sonra Ali Yıldız'da buldu. Necip Âsım'ın eserini yeniden ele alıp diline dokunmadan, ancak bazı kelime, kavram ve terkipleri sayfa altlarında açıklayarak yeniden yayına hazırlayan dostuma tek itirazım inceltme ve uzatma işaretini cimrice kullanması. Geçenlerde bir arkadaşımın masasında görüp el koyduğum, kapağı ve iç düzeniyle de İletişim baskısını aratmayan Kitap, çiçeği burnunda bir kuruluş olan Büyüyen Ay Yayınları tarafından yayımlanmış.

Kendisi de "muhibban-ı kütüb"den olan Necip Âsım Bey (Soyadı Kanunu çıkınca, "günahsız, masum" mânâsına gelen "Yazıksız" soyadını almıştır), Kitap'ta, kitabın tarihçesinden başlayıp yazıdan alfabeye, yazı malzemesinden kâğıt çeşitlerine, yazma eserlerden kitap adlarına, yasak kitaplardan, kitap yakma hadiselerine kadar, kitap deyince aklımıza gelen her şeyden söz etmiş ve anlattıklarını güzel anekdotlarla süslemiş.

Kitap'ın her bölümü, özellikle "Muhibban-ı Kütüb" (Kitapseverler) ve "Mecanin-i Kütüb" (Kitap Delileri) bölümleri, bütün kitapseverler için son derece faydalı bilgilerle dolu. Mesela yatakta kitap okumanın kitapseverlik raconunda yeri olmadığını ben Necip Âsım'ın eserinden öğrendim. Sayfa kenarına haşiye yazmak da doğru değilmiş (ama ben bu ilkeyi benimsemiyorum). Kitap kurtlarının acemi mücellitlerden ve yıpranmış ucuz ciltlerden hiç hazzetmedikleri, sayfaları kolay çevirmek için parmak ıslatmanın hakiki bir kitapseveri çileden çıkardığı ve daha nicesi Kitap'ta yazıyor. Kitapların açık bırakılmaması, açık haldeyken birbirinin üzerine konulmaması, okurken sigara içilmemesi, kitap arasında çiçek miçek kurutulmaması, çeşitli kitapların bir arada ciltlenmemesi, tozlarının kirli paçavralarla alınmaması, içlerindeki şekil, harita, illüstrasyon ve fotoğrafların asla çıkarılmaması... Bütün bunlar kitapseverliğin başlangıç ilkeleridir.

Şunu unutmamak gerekir ki, gerçek kitapseverler (bibliyofiller), çok özel dikkatleri, itinaları ve ritüelleri bulunmakla beraber, kitapları Necip Âsım Bey'in ifadesiyle "tetebbu ve tahassus", yani incelemek ve ihtisas sahibi olmak için edinirler. Eskilerin "mecanin-i kütüb" dedikleri bibliyomanlar ise sadece toplarlar. Kitap deliliği çok ileri noktalara varabilen bir hastalıktır. Necip Âsım Bey, Astre adında bir kontun okuma yazma bilmediği halde elli iki bin beş yüz kitap topladığından söz eder. Don Vensant adında bir kitap delisi ise, çok istediği bir kitabı mezatta alamadığı için arkadaşını çekip vurmuş. Bazı meraklıları terekeye bile seviniyor, yani kıskandıkları bibliyofil veya bibliyomanlardan birinin ölüp kitaplarının satışa çıkarılmasından mutlu

oluyorlarmış. Kitap hırsızları ayrı bir bahis. Bir İngiliz lordu kitap hırsızlığıyla meşhurmuş; bir keresinde bir şatodan yazma bir İncil çalarken yakalanmış ve iki yıl hapse mahkûm edilmiş. Bizde de kitap meraklılarının isimlerini çok iyi bildiği, kütüphanelerini "yürütme" kitaplarla kurmuş usta hırsızların bulunduğunu kaydetmekle yetiniyorum.

Sözün kısası Necip Âsım'ın Kitap'ı çok önemli ve faydalı bir kitap. Ramazan günlerinde zevkle okuyabileceğiniz bu kitabın sonunda Mustafa Kirenci tarafından hazırlanan ve 217 başlıktan oluşan bir "Açıklamalar" bölümüyle kapsamlı bir indeksin de bulunduğunu da kaydetmek isterim.

Yarın başlayacak Ramazan-ı Şerif'in bütün İslâm âlemine barış ve huzur getirmesini diliyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)